FAMIANI STRADAE
ROMANI
E SOCIETATE IESV

DE BELLO BELGICO
DECAS SECVNDA

Ab initio Præfecturæ

ALEXANDRI FARNESII

PARMAE PLACENTIAEQVE

DVCIS III

AN. MDLXXVIII

Vſque ad An. M D X C.

CVM PRIVILEGIIS

DE
BELLO
BELGICO
DECAS II.
FAMIANI
STRADÆ
ROM
SOC. IESV.
DRENT
FRISLANDIA
TRANSISVLANA
DE ZVYDER ZEE
TWENT
ZVTPHANIA
GELDRIA
HOLLANDIA
ZELANDIA
BRABANTIA
FLANDRIA
LIMBVRGVM
LEODIVM
NAMVRCVM
HANONIA
ARTESIA
LVTZEN BVRG

SERENISS. PRINCIPI

RANVTIO II FARNESIO

PARMAE AC PLACENTIAE DVCI SEXTO

FAMIANVS STRADA FEL.

NON magnoperè mihi verendum arbitror SERENISSIME DVX, ne hanc Belgicæ historiæ partem non libenter accipias. Offert eam tibi Odoardus parens tuus, quàm diù expetitam, & antequàm in lucem ederetur, inspectam, &, qua erat facilitate, probatam, tibi cum reliqua Imperij hereditate reliquit. Immò ipse mihi videtur proauus tuus Alexander offerre illam tibi, in quo quasi agnoscat generosos illos primæ ætatis suæ spiritus; &, quam ipse præliarem indolem iam tum ostendit, quum puer vndecennis in Belgico apud S. Quintinum exercitu, de auunculo Rege questus est, quòd inter aggressores non admissus, relinqueretur otiosus in castris; eamdem obseruauerit in te indolem, ac martiales impetus, dum eiusdem ferè ætatis puer auditus es indoluisse, quòd in militari expeditione parentem sequi armatus prohiberere. hæc inquam in te rudimenta magnorum operum Alexander agnoscens, indeque te ad hæc ipsa opera domestico hortamento deducturus, hic tibi in Belgici martis campo spectandum imitandumque se præbet. Et verò tu, qui priscorum belli Ducum, in

primiſque Macedonis Alexandri res geſtas, itinerum interualla, loca ſituſque præliorum obſeruare in eorum hiſtorijs, ac digito monſtrare adhuc puer, non ſine omnium admiratione, conſueueras; quanto iucundius hic Alexandri tui facta percurrens, nunc Antuerpiam cum Tyro committes: nunc foſſas hinc Druſianam & Corbuloniam, inde Farneſianam ſiue Parmam metieris: nunc Rhenano ponti pontem Scaldicum oppones: & vbique exempla relegens veterum Quiritium, expugnatos iterum Ambiuarites, Aduaticos in fidem receptos, Batauos potentià exutos, ſubactos Vbios, Neruios, Sicambros: iterata Cæſaris, Druſi, Germanici ad Moſam, Rhenumque prælia, atque victorias vno in Alexandro pariter agnoſces: tanto quidem ſolidiore voluptate, quanto hæc remotiora ſunt ab antiquitate plerumque obnoxià ſuſpicionibus fabularum, inque ſuorum laudes, nullo facilè redarguente, licentius effuſa. Vnum ſubuereri in mentem venit, ne meis hiſce ſcriptus annalibus Alexander minus à te agnoſcatur, vt infra eum Alexandrum, cuius ipſe ſpeciem altè conceptam animo geris, virtutemque, & palmas inhians meditaris. Ac fortè, vt olim Macedo ad Achillis tumulum ingemuiſſe dicitur, ac beatum illum prædicaſſe, quòd Homerum ſuarum laudum præconem nactus eſſet; tu quoque res vtriuſque Alexandri componens, quantum à ſcriptoris eloquentia fortunatum illum dices, tantum pro tuo ſuſpirabis, quòd à pari tuba præconium non habuerit. Sed ſecurus eſt gloriæ ſuæ Alexander. vtque nullius magniloquentià ambit aſſurgere, ita nec timet cuiuſquam ſtyli humilitate iacere. Quin potius attollet ille ſecum præcones ſuos, in eumdemque, quo vehitur ipſe, currum immortalitatis aſſumet. Inde mihi ſpes oborta, incommentatione glorioſi Principis aſpergendum me parte aliqua gloriæ, poſteris inuidendæ, quòd talem

ad

ad dicendum Achillem ſortitus ſim, qui non modò fabulatori poëtæ debere nihil velit, ſed etiam vltrò poſſit, à rerum non dubiè geſtarum magnitudine, conciliare ſcriptori ſuo fidem pariter, ac famam. E Collegio Romano, Kal. Nouembribus AN. DOM. MDCXLVII.

CE

LECTORI

ALLOCVTVS iam te, amice Lector, in primæ Decadis meæ vestibulo, necesse non habebam hìc te rursum remorari, nisi tua me humanitas cogeret, qua lucubrationes meas & editas legi abſte aſſiduè, & edendas expeti auidè ad legendum paſſim audio: nulla interim gloriatione mea, quando hanc qualemcumque famam, operis materia mihi conciliat, & tuus fauor. cui grates debere me ſicuti ſentio, ita profiteri palàm volui. Hæc præfatus, vnum alterumque habeo, quod te rogem. Primum, vt ſi qua Belgij loca non eo, quo nunc viſuntur, ſitu poſituque à me relata hìc leges, non continuò inſcitiæ, aut incuriæ ſcriptorem accuſes, memor à me ſcribi, vti res tunc erant ſuperiore ſæculo, à quo noſtra dein tempora variarunt, cùm alibi ſæpè, tùm præſertim in Belgio, cuius vrbes non magis aſſidua armorum iactatione Dominos ſubinde mutant, quàm hoſtili aquarum acceſſu receſſuue, nunc terræ, nunc amnium, iuris fiunt. Steemberga quantum hodie diſtat à mari! quæ tamen ante annos ſexaginta mari adſidebat, portuſque percelebris habebatur. Alterum eſt, vt idem ferre iudicium velis de vrbium arciumque munitionibus: quarum ſi fortè nonnullas, quæ multus oppugnantium exercituum labor ac mora olim fuere, mutilatis nunc turribus ac molibus, expoſitas iniurijs hoſtium vides; cogita, vt hominum, ita & vrbium ſecari interdum brachia, artuſque comminui. At vero, (vt hoc quoque tecum communicem) in ijs, quæ inter narrandum, aliorum comparatione ſuperaddo, quæ tamen ſuperaddo quàm rariſſimè, nullius patrocinium anxiè mihi fatigandum exiſtimaui, magnis videlicet exemplis à culpæ ſuſpicione abſolutus. Sanè Corn. Tacitus poſtquàm ſcelus gregarij equitis enarraſſet, profeſſi occiſum à ſe fuiſſe in acie fratrem ſuum, auſique propterea præmium à belli Ducibus flagitare: non ſolùm id pari cum facinore comparauit,

quum Pompeianus miles in pugna ad Ianiculum commissa aduersus Cinnam, fratrem interemit, &, agnito scelere, sibi mortem consciuit; sed etiam post collatum expensumque vtriusque factum, addidit: Hæc, aliaque ex veteri memoria repetita, quoties res, locusque exempla recti, aut solatia mali poscent, haud absurdè memorabimus. *vti memoratum ab eo, atque ab alijs non rarò scriptoribus ostendere, in promptu fuerit, nisi te festinantem diutius proloquendo sistere, importunum arbitrarer.* *Lib 4. Hist.*

VIN-

VINCENTIVS CARAFA SOCIETATIS IESV
Præpoſitus Generalis.

CVM Secundam Decadem Hiſtoriarum de Bello Belgico P. Famiani Stradæ, noſtræ Societatis Sacerdotis, tres eiuſdem Societatis Theologi recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint, facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi ita Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. D. Vigeſgerenti, ac Reuerendiſſ. P. Magiſtro Sacri Palatij videbitur. Datum Romæ 21. Martij 1647.

Vincentius Carafa.

Loco ✠ Sigilli.

SB.

SEcundam Decadem de Bello Belgico, à R. P. Famiano Strada Societ. Iesu non minus prudenter quàm eleganter scriptam legi, ita iubente Reuerendiss. P. F. Vincentio Candido Sac. Apost. Pal. Magistro. cum autem nihil in ea sit Fidei aut moribus contrarium, publica luce dignissimam esse iudico. Romæ ij. Nouembris 1646.

Valentinus Mangionius eiusdem Societatis manu propria.

Impri-

Imprimatur, Si videbitur Reuerendiss. P. Mag. Sacri Palatij Apostolici.

A. Sacratus Episc. Comacl. Vicesg.

Imprimatur,

Fr. Vincentius Candidus, Sacri & Apostolici Palatij Magister, Ordinis Prædicatorum.

DE

DE BELLO BELGICO
DECADIS SECVNDAE
LIBER PRIMVS

STATVS fœderatarum prouinciarum.

QVA tempestate Belgij præfecturam inijt Alexander Farnesius, Parmæ Placentiæque Princeps, fœderatorum Ordinum potentia perquàm ingens erat. Nam è septendecim prouincijs fermè tres, eæque non magnæ Hispano parebant. Et eorum exercitus, gliscente in dies militum numero, formidandus habebatur. Auxerant illum magna Ducum nomina, Matthias Archidux Austriæ, frater Rodulphi Cæsaris, ad regendas prouincias nuper accitus, expuncto, Fœderatorum calculis, Ioanne Austriaco: & Ioannes Casimirus, Palatini Septemuiri filius, qui & suo in Catholicos odio, & aliena armatus ope, Belgis obtulerat se: & Franciscus Hercules Alenconij Dux, Galliarum Regis frater, paulò ante mortem Austriaci, Belgium ingressus glorioso cum titulo, *Defensoris Belgarum* aduersus iniurias externorum. In hoc autem, quem postremo dixi loco, momenti plus inerat, quòd vicinior à Gallis timor: & ipse tanto incitatius expeditionem inibat, quanto aduersa omnia expertus in Gallia, spes denique suas in belgico, quod offerebatur, imperio certiùs reponebat. Etenim euolutus spe, qua sibi persuaserat, euocato ad Poloniæ regnum Henrico fratre, se eâdem regni præfecturâ per Galliam potiturum, quam administrauerat Henricus, accensus ignominiâ, facilè à Politicis actus est in Carolum Regem: ac modò reconciliatus Henrico, à Polonia ad Galliæ regnum reuerso, erectusque in spem Henrico in Poloniæ regimine succedendi: modò hac spe euanescente offensus fratri, cuius potentiam ferre non poterat; diù propterea fluctuauit, nec sibi, nec partibus constans. donec aduentu Monduceti ex Belgio, atque operâ Margaritæ Valesiæ sororis, ducem se Belgis imperium offerentibus tandem præbuit. Id qua ratione cœptum, perfectumque sit, ego in præsentia, quoniam historiæ interest, in medium dabo.

Namurcum, Lucemburgum, Limburgum, — auctus ab Archiduce Matthia, — *Frider. Elector* — & à Casimiro, — *Angla Regina,* — & ab Alenconio: — & ab hoc maximè, — ob spem belgici Principatus: — & ob aduersa in Gallia. — *Comestabilem.* — *Carol. IX.* — *Henricus III.* — *Vxor Henrici Nauarræi*

NEGOTIVM tradendi prouincias Regis in Alenconij manus:

OBSERVAVERAT in legatione sua belgica Monducetus, aliquorum Procerum, ciuitatumque belgarum animos gallici

imperij perquàm cupidos. Id Henrico Regi referens, adiecit, 1578
coeptum à Legato Gallico, Sibi certum videri, si qua à Gallis ope iuuarentur Belgæ, in prouincijs præsertim Galliæ finitimis; eos, excusso penitus Hispanorum iugo, in partes auidè transituros. Verùm ad hæc immoto
& propositum Alenconio. Rege satis domi suæ turbis Hugonotorum implicito, Alenconium aggreditur Monducetus, iuuenique ad omnem rumoris auràm vota sua circumagenti facilè persuadet. Quippe Adversis cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt. Consultantibus, vnde prima telæ fila ducerentur,
Ministram se offert Alenconio Margarita soror, obtulit se Margarita soror, ordiendo operi peropportuna. Hæc enim occasionem circumspiciens abeundi è Gallia, ne bello, quod inter Nauarræum Regem maritum, & Regem Galliæ fratrem mouebatur, interesset; decreuerat per speciem curationis, *Henr. iij.* ad Spadanas aquas in Belgium ire: facili ad sororem dimittendam Rege, ne aulæ secreta per eam ad maritum deferrentur. Igi- *Spa.* tur commodum Alenconio visum, si in eo itinere exploraret illa
rei tentandæ aptissima. Belgarum mentes, aditumque fratri in eorum animos, simul & in prouincias adornaret. Erat profectò Margarita imposito oneri vnicè facta. Nam & Alenconium flagrantissimè amabat, proque illo à Carolo, & Henrico fratribus diffidente, perpetuò steterat: & ingenium illi vt experrectum & solers, ita promptum atque audax, inque aliorum familiaritatem plus interdum, quàm modestiam eius addeceret, blandè se, ac prælicenter insinuans. certè in conciliandis sibi hominum animis non alia fa-
Et tentat per Belgium, cundior, ac violentior. Et ostendit illa quidem in ea profectione quantum agendi dexteritate, dicendique vi posset: deuinctis sibi, quocunque diuerteret, belgarum Procerum voluntatibus, in easque semper aliquo amoris igniculo in Galliæ nomen dissimulanter iniecto. Sed Montibus, vrbe Hannoniæ, dissimula- *Mons*
præsertim apud Lalinium; tionem deposuit, explorato Philippi Comitis Lalinij, qui Hannoniæ præerat, animo Hispanis infenso, atque in Gallos iampridem verso: eiusque vxore Margarita Lignya (quam viro concordem reperit) sibi amantissimè adiuncta, & loco sororis adstricta. Quos inter, crebris arcanisque colloquijs, ea demum iacta sunt fundamenta, quæ postea, euocato in Belgium Alenconio, patuere. Nusquam tamen, quàm Cameraci, confiden- *Cambrai* tius apertiusque transactum est. Moderabatur arci à Carolo V.
& Inchium, Cameraco olim impositæ, fœderatis Ordinibus addictus, Bal- *Baron. de* duinus Gaurius Inchij Dominus, pulso inde per dolum Phi- *Licques* lippo Ruourto Licquij Domino, regiarum partium. Hic veri- *Inchius* tus, ne ab Hispanis, si vires aliquando resumerent: aut fortè à Fœderatis ipsis, obsolescente, vti fit, apud multitudinem

bene-

1578 beneficiorum memoria, loco pelleretur; occupandam sibi duxit noui Principis gratiam; quam Margarita prolixè obtulit, longè maiora à fratre, ac propiora promittens, quàm quæ à Fœderatis expectare in commune posset: quibus simul omnibus ægrè satisfieri, & PLVS plerunque timendum ab vno, quem læseris, quàm sperandum à multis, quorum commodo inserueris. ipsum certè nunquam sibi melius consulturum aduersus Hispanos, quàm patrocinio Gallorum. Nec pluribus opus fuit, Inchio de arce, quæ curæ suæ erat, deque vrbe per sese in Gallos propensa, omnia pollicente. Sic illa incendium latè fundens, nulli tunc ministrorum Regis intellecta Belgium peragrabat: maiorenè dicam Galli solertia, ea vtentis peregrinatione blandæ subdolæque feminæ, ad motus in Belgio securius excitandos: an minore cura belgici Gubernatoris, cuius erat, feminam illam sororis galli Regis, cum dubijs præsertim nutantibusque Belgis familiaritatem subuereri, ac per speciem honorifici comitatus explorare? Sed hunc priuata nempe discrimina tunc auertebant ab obseruandis vnius feminæ tentamentis: & illa inde confidentior vrgere destinata per Belgium satagebat. Donec audita reconciliatione mariti, Regisque, epotis cursim Spadanis aquis, in Galliam, post menses omnino duos, reuersa est, obuio Alenconio fratre: qui lætus Margaritæ opera, atque aggrediendæ rei auidus, inuitauit ad se Emmanuelem Montinij Dominum, Comitis Lalinij fratrem, conferendis consilijs, firmandisque. Et is præsto fuit, quatuor Hannoniæ Nobilibus comitatus, quorum vnus, ex Inchij litteris mandatisque, Cameracensem arcem Alenconio obtulit: Montinius autem, repertis quæ cum Valesia sorore agitassent, spopondisse ferebatur, Comitem fratrem breui effecturum, vt in manus eius Hannonia traderetur. quos ille humanissimè complexus, spe facta, quamprimùm se satisfacturum eorum votis, ac munificentiæ in eos suæ, donatos singulos aureo numismate suam, ac sororis effigiem præferente, in Belgium remisit, omnia ad expeditionem quàm celerrimè paraturus. Et celeritatem iuuit Fœderatorum in Belgio discordia, suspectis inter se Ducibus, diuersaque ope fultus.

Alecon.

cum vtroque rem conficit.

Ad Au- ...

Læto Alenconio,

Baron de Mo... Tin.

qui cum Belgis telam ordiitur.

prompta occasione à discordijs Belgarum.

PRINCIPIVM à Gandauensibus factum. Hi Philippum Croyum Arschoti Ducem vix acceperant Flandriæ Præfectum, quum omnia sibi de viri facilitate polliciti, petere instituerunt veterum priuilegiorum restitutionem, quibus eos exuerat Carolus Cæsar. negantem postquam varijs insidijs appetiuere, in custodiam tradunt, causantes, illum hostilia meditari: re vera obse-

Discordiarū initium à Gandauensibus,

qui Gubernatorē suum in custodiā trahunt.

Cæs. o.

obſequentes Orangio, qui offenſus Areſchoto pridem erat, ob 1578
Archiducem Matthiam, operâ potiſſimùm Areſchoti, ad prouinciarum regimen euocatum. Inde ad prædas conuerſi, templis ſacra ſupellectili ſpoliatis, ac Sacerdotibus vrbe eiectis, Caſimirum caluinianum Principem ſibi Gubernatorem aſciſcunt, euocântque. Et is non iam auxiliaris miles, ſed partes quoque ſuas in partitione Belgij habiturus, properè accurrit, præſertim pecuniâ deſtitutus, qua ſtatim ex Gandauenſium ſacerdotijs inſtructus eſt. Diſplicebat Hannoniæ nobilitati, Vvallonicisque prouincijs mutata Gandauenſium, Flandrorumque Religio: verebanturque, ne Angliæ Regina, cuius ope nitebantur Caſimiri arma, per ſpeciem auxilij, Belgio inhiaret. Vt verò hanc iniuriam acrius ſentirent, multa priuatim euenere. Nempè TVNC veris lacrymis defletur clades publica, vbi cum domeſtico funere coniuncta eſt. Nam Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, detectis inſidijs, quibus ab Orangio, ſubmiſſo percuſſore, petebatur: & Vvallonum tribunatu exauthoratati ab Ordinibus Odoardus Borneuillius, & Gulielmus Hornius, hic Heſius, ille Caprius à dominatu dicti: & Montinius, & Ramingueriùs, & alij priuatis rationibus prouocati, Arteſiam, Hannoniam, ac dein Flandriam Gallicanam à partibus, vt in loco dicam, abduxere: nouâque factione ab vtraque Hiſpanorum, Ordinumque diuerſa, ſeſe, quòd neutram probarent, *Malecontentos* appellauere, Gallorum imitatione. commiſſiſque ſæpenumero prælijs cum Flandris, ac præcipue cum Gandauenſibus, apud quos multi Vvallonum Procerum capti detinebantur, dolo, ſicuti ferebant, Orangij; in Galliam misère ad Ducem Alenconium, vti inter eos conuenerat, accerſendum: quem præterea ſcirent à Caſimiro alienum, eòque firmandæ idoneum factioni aduerſum Flandros Caſimiro præfidentes. Nec verò Alenconius deliberandum putauit, an fortunam ſequeretur, reddituram fortaſſe in Belgio, quod in Gallia, naſcendi ordine, ipſa præripuerat. præſertim quòd, qui ad eum euocandum Pariſios miſſi fuerant, Vvallones (vt Hiſpanus Prolegatus, obſeruatis eorum conſilijs, ſcripſit ad Alexandrum) ſpem ei feciſſe dicebantur Hannoniæ Comitatus. ſiue illi ad iuuenem alliciendum, ex Lalinij Hannoniæ Præfecti deſignatione prouinciam obtulerint: ſiue ipſe famam, & pretium ſui auxerit, quo accitus honorificentius crederetur. Sed neque is Hannoniam obtinuit, neque diù in Belgio hæſit: Carolo Andegauenſi, Regis quoque Galliæ fratri non diſſimilis, qui olim ad opem Belgis ferendam, pari cum promiſſo euocatus; re pariter

Margin notes (left): Templa ſpoliant. — Caſimirum ſibi Ducem eligunt — Opponunt ſe illis Vvallones, — ob cauſas publicas, — & priuatas. — Mox ſeparant ſe à Fœderatis: — ac tertiã Malecontentorum factionem componunt. — Tũ euocant Alenconium è Gallia — magnis promiſſis.

Margin notes (right): Simanc. H... 157.. — I. Vargas Alexia. 3 Octobr. — Carolus Dux Andegaui. 1254

1578 riter infecta, redire coactus est. Interim euulgata Alenconij profectione, quoniam consensus Henrici Regis suspectabatur, non solùm hispanus apud Henricum Orator, sed festinatus à Romano Pontifice Nuncius cum Rege, ipsoque cum Alenconio, de turbata prouinciarum pace questi erant. Quibus tamen Henricus, quamuis graui constantique responso, separare se conatus esset à consilio fratris, cum quo nunquam sibi benè conuenisset; non magnopere persuaserat, reputantibus, haud dubiè gratum esse Regi, iuuenem turbulentorum ducem procul habere, corruptisque regnum humoribus per eam occasionem exonerare. Quin & alij pro certo habebant, eam expeditionem adiuuari à Medicea Regis matre, clàm quidem inter initia, vti dubia, & culpæ obnoxia: ceterùm, si res procederet, VICTORIS nomen non erubescendum. At verò Alenconius, relictâ iam Galliâ, profectus cum paucis, in Hannoniâ, ac Montibus primaria Hannoniæ vrbe perquàm magnificè exceptus à Comite Lalinio prouinciæ Præfecto, atque ab Areschoto Duce, è custodia Gandauensium elapso; quum primùm aduenere ex Gallia, quas tum designauerat, copiæ, captis aliquot Hispanorum oppidis, agere susceptas Defensoris partes aggressus est. Atque hic erat rerum status, admoto Belgarum ad regimen Alexandro.

Fabius Myrtus Ep. Nazaren.

De ea Alenconij profectione queruntur apud Henricum hispanus legatus,

& Pontificis Nuncius.

Conatur Rex satisfacere:

non persuadet ipse,

nec mater.

Alenconius in Belgium venit,

& excipitur ab Vvallonibus in Hannonia.

CONTINEBAT is, veluti obsessus, in castris apud Namurcum copias suas: circumstante Fœderatorum exercitu non minore, vti vulgo ferebatur, duobus & quadraginta peditum millibus, equitum verò septendecim; ipse infra dimidium impar erat. non dum enim è Chiliarchis germanicarum legionum Polwillerus aduenerat: & Annibal Altempsius in Burgundiæ Comitatu subsistere iussus erat, reprimendis Alenconianorum excursionibus. Et quamquam castrorum eius munitio erat huiusmodi, quæ & militari vndique sepe, & internis receptibus, & promptis per interualla castellis, videretur impenetrabilis, contracto præsertim aggeris ambitu ad mille ac quingentos passus, vt à paucioribus stationarijs defenderetur; angebat tamen Alexandrum ea maximè sollicitudo, quòd videret, si hostium copiæ Sabis ac Mosæ ripas occupassent, commeatumque per eos amnes interclusissent; haud dubiè aut se intra munimenta clausos fame perituros: aut in aleam belli, potius indecoræ mortis fugâ, quàm spe victoriæ pertrahendos. Sed ingens ille, & campi dominus exercitus, auersa per discordias mente, dein adempta per hiemem immodicè sæuam pestilentemque facultate, nulla re memorabili peracta, nisi militum ardore, & sui

Alex. ... ad Patrem 10. Decemb.

STATVS Regiorum.

Alexandri copiæ

hostium longè inferiores.

eius castra,

obsessa ab hostibus:

quos discordia & pestis à castris abstrahit,

fui famâ, quibus maximè constant bella, consumptis; Nouembri mense, motis castris, Gemblacum versus accessit. magnâ vtique populorum querimoniâ aduersus Orangium, à quo tantum pecuniæ imperatum esset ad Hispanos Belgio eijciendos, qui ne prælio quidem lacessiti fuissent. Sed maiore hispani exercitus gaudio: quale videlicet obsessæ ciuitatis esse solet, hoste à mœnibus recedente: in primisque Alexandri Principis, qui dum Liberatori Deo persoluit publica supplicatione gratias, eodem tempore quindecim auctus est electorum militum signis à Germania deportatis à Poluillerio: lætisque nuncijs simul acceptis è Burgundia, vnde Altempsius eiecerat Alenconianos. Erant hi fermè tria millia, impetuque in Burgundiam delati, loca ibi obtinuerant aliqua: quibus inde fugandis Humanæ Ducem miserat Henricus Galliæ Rex, in speciem, vti credebatur, & vt querelis Alexandri satisfaceret: nam serò contractis copijs Humanæ Dux aduênit, repertique Gallos iam eiectos ab Altempsio. In eo tamen iuuit, quòd alios per Gallicam Burgundiam in Comitatum transgressuros, ipse armatis popularibus absterruit, dissipauitque; prouinciæ siue intentus suæ, siue alienæ auxiliator. At Fœderatorum copiæ apud Gemblacum, nouis inter supremos Duces suspicionibus exortis, paulatim dissoluebantur. Nempè non commune auxilium, sed priuatum imperium agitantes animo, ac veluti possessionem Domino vacuam, non alio quàm titulo anticipationis adituros, metus (vti assolet) mutuus, atque æmulatio distrahebat. audito præsertim, quod recens addiderant Ordines, promisso: *Se, si fortè mutandus sibi foret Belgij Princeps, Alenconium cæteris prælaturos.* Quod altè pupugit & Archiducem Matthiam, quasi imperio spoliaretur: & Reginam Anglam, ægrè passuram Gallorum, veterum hostium, dominationem proferri per Belgium. Quin & ipsos Malecontentos, quamuis Alenconij euocatores, tam liberalis Ordinum promissio sollicitos habuit, intentosque in eius consilia, quæ nondum regimine certis conditionibus firmato, iam ad absolutum Hannoniæ dominatum spectare videbantur. Etenim Montes reuersum, per occasionem conuiuij, molitum aliquid esse, suspicio fuerat. Sed capti eâ causâ complures à Montensium Magistratu, ceu conspirati, aut conscij; vtrum aliquid prodiderint, ex litteris Alexandri Principis incertum habeo. Illud palàm fuit: profectò Bossuuium, vicinum oppidum (vti solebat) Alenconio, quum eius aulici, qui Montibus relicti erant, in porta vrbis, veluti opperientes rediturum vesperi Dominum, conferti consisterent; admonitos ab excubijs, vt impor-

Margin notes (left):
cum magna populorum querela,
& exercitus catholici gaudio:
ob rem etiam bene gestam in Burgundia.
Fœderatorũ copiæ dissoluuntur,
his ob caussis.
Aléconius Belgis suspectus, quasi absolutum ad imperium aspiraret.
Huius indicia,

Margin notes (right):
1578
Gēblurs
Comitatus Burgundia.
Ducat. Burgũdici Gubernator.
Elisabetha.
Mons vrbs
ad Anton. Perez. 1. Decēb.

1578 importunum loco temporique obsequium omitterent, recusantes, accursu multitudinis, loco pulsos fuisse, illorumque aliquos interfectos, multos sauciatos.

Scribit Petrus Arcasius ad Alexand. 6. Dec:

STRATAGEMMA monstratum Alexadro ad expellendos Montibus Alenconiũ & Gallos.

HANC porrò populi suspicionem offensionemque posse in rem esse Hispanis ad eam vrbem inuadendam, nobilis Auenionensis, qui fortè tunc Montibus adfuerat, Parisios reuersus, cum Ioanne Varga Mexia, Hispani Regis Prolegato communicauit, ac post aliquot congressus, rem ita conficiendam aperuit: vti ego in præsentia ex ipsius Auenionensis descriptione commemorabo. Principio in vicina Montibus nemora, insidijs perquàm idonea, inducendi erunt equites circiter mille, qui totidem sclopetarios post se in equos tollant. Præterea ex audacioribus selligendi milites minimùm triginta, imberbes, muliebrique facie, quam & vestitu muliebri, sed rudi neglectoque mentiantur. Hos grandiore natu aliqui comitentur, agresti milites vultu aspectuque, crassa ipsi quoque veste ac rusticana. nempè vt hi pagani, illæ paganorum vxores, aut filiæ habeantur: ideòque ex his esse Vuallones oportebit aliquos, quo patriâ vtentes linguâ, portarum custodibus faciliùs imponant. Hi autem omnes intus militariter armati, foris onusti frugibus, alijsque rebus, quæ in vrbem afferri solent ex agris, plaustrum in comitatu habeant, huiusmodi quoque venalitijs mercibus refertum, quod tamen seorsim ab alijs vnus, aut alter eorum ducat. Tum se in turbam agant aliorum agrestium, gregatim ante lucem properantium ad Montensem mercatum: (nam is deligendus est dies) quibus immisti ad portam, dum illa recluditur, cum cetera multitudine, primum pontis aditum insideant. Ergo patefacto iam omnibus ingressu hoc primo, pars cum plaustro tendat ad alteram, quæ interior est, vrbis portam: cuius in medio excussâ, de industria, plaustri rotâ, dum eam reponere non solùm plaustrarius, sed alij quasi opitulantes sollicitè satagunt, occupatique & ipsi interea aditum occupant; tunc, qui ad primam adhuc portam substiterant, viso, quod condixerant, tracti vehiculi signo, exertis illicò telis, excubias (octo decemue illic agitare consueuerant) aggrediantur, ac victricem Galliam, Gallosque conclament. simul qui interiacente plaustro portam, ne subitò claudatur, impediunt; in loci custodes momento insilientes, idem Galliæ nomen, sublato clamore, congeminent. Enimuerò Montenses proditionem haud dubiè à Gallis rati, quorum insidias præoccupatis iam animis sæpè suspectauerint, rapta vndecunque arma in eos conuertent: dumque hostem credendo, facient, ac mutuis se cædibus confi-

conficient; in veros vtique recentesque hostes incident, qui è 1578
nemorum latebris superuenientes, vrbe nouo terrore perculsa, ac pænè iam capta facillimè potientur. Hoc autem inuadendæ consilium vrbis ad Parmensem Principem transmittit Vargas, situ locorum, figurisque perpictum: additque, venturum, si videatur, ipsum operis architectum: atque, vt artificium, ac fidem Alexandro probet, consilio periculum suum adiunctum. Sed Alexander, siue quòd Auenionensis animum suspectum haberet: siue quòd sciret, Alenconium non diù Montibus posse subsistere, ideòque speraret, illo eiecto, se vrbem amicius, atque adeò stabilius habiturum; monstratis insidijs vti noluit. Nec putauit, asperiora, & dubia ægro admouenda, nondum spe salutis amissa.

1. Nou.

Spernitur id ab Alexandro.

Et verò, paucis pòst diebus, tentatum ab Duce Alenconio, per eadem doli vestigia, Montes occupandi facinus, dubiam hominis fidem reuicit: & festinatus eiusdem Ducis ex vrbe, atque ex Hannonia discessus, aut potius fuga, consilium Alexandri commendauit. Etenim Alenconius, deficiente ad stipendia militum pecunia: pro qua etiam oppignoranda sibi duxit aliqua suæ ditionis oppida; fluctuabat animo in dies magis, incertus quid consilij demum caperet. Quòd ex vna parte ægrè spem exueret: iuuenisque ingenio vanus scenâ illâ caperetur Hannoniæ nobilitatis: atque (vt aulicus eius enarrabat) mærorem omnem detergeret, quoties aspiceret, abluenti sibi manus mantile porrigi ab Arescholi Duce, Comiteque Lalinio Flandriæ, atque Hannoniæ Præfectis. Ex altera verò, quum neque sibi certa prouinciæ pars attribueretur, vti promissum aiebat: neque eam astu capere, redimendis sumptibus, contingeret: suique interea milites stipendio prædâque destituti, aut passim dilaberentur, aut noxijs per agros excursionibus, hostium haberentur loco: atque adeò videret, verso in se populorum odio, magnis se suspicionibus obseruari, pompamque illam belgicæ nobilitatis, custodiam esse non obsequium; statuit in Galliam quamprimùm redire, prætexto cum Angliæ Reginæ connubio, de quo quidem agi cœptum erat: reuersusque Semierij Dominus ex Anglia, quò eum Alenconius allegauerat, noua nuptiarum spe iuuenem impleuerat, ignarum, (vt Londino scribit ad Parmensem Principem Bernardinus Mendoza) *Reginam singulis annis Sponsam esse, numquam verò Nuptam*. Ergo parte militum Montibus relicta, parte præire iussa, (quam tamen rustici Belgæ, Piccardique aggressi consumpsere omnem, ipse cum reliqua in Galliam mo-

Tentatur simile quid ab Alenconio ad ciuitatem Montensem vi subigendam:

Bersij domino Petro Arcano, & ho Alexandro scrib. 1. Nou.

à quo offensus discedit.

Ber. Mendoz. Regn. Hisp. Legat. 11. Nouemb.

1578 mouens, Condæi substitit, destinata moderaturus è propinquo. Ibi acceptâ ab Rege pecuniâ, Montesque missâ; oppigneratum argentum, ac vestem redimi iussit: eaque opportunitate, ita rem composuit, vt dum supellex vehiculis imposita extrahebatur ex Vrbis porta, illa eadem machina capiendæ vrbis attentaretur, quæ Parmensi monstrata fuerat. sic se existimatis, atque opum impendio, receptis in potestatem Montibus consulturum. Sed re per exploratores delata ad Prolegatum Vargam, ab eoque, atque ab Alexandro Principe admoniti, properè Montensibus, ea quoque spes Alenconio frustrà fuit. Idcòque Condæo abiens Andegauum, inde Parisios se contulit ad Regem, fratris aduentu minimè lætum, quòd tumultuantium maximè Galliæ Ducem timeret: satis expertus, hoc FVLMEN ipsis, quibus conceptum est, nubibus haud parcere. Paulo post Alenconij discessum, abijt è Belgio Casimirus in Angliam, turbatus improsperis quotidie magis Gandauensium successibus. Accedebat pecuniæ difficultas: quippè ad eum diem ex imperato prouincijs tributo, nouies centena florenûm millia singulis mensibus in stipendia soluebantur. Et Flandris, Vvallonijsque prouincijs, ob priuatas armorum discordias nihil in commune conferentibus, tributum haud parùm imminutum erat. Nec sufficiebat Gandauensium pecunia alendis Casimiri copijs, quarum vis in equitatu erat non paruciore tribus equitum millibus, intra vrbem admissis. Maturauitque Casimiri discessum Anglæ Reginæ nuncius, repetentis centum viginti millia Angelotorum, quos pro delectu Casimirianorum militum ipsa prouincijs commodauerat. In hunc igitur modum profectis Alenconio in Galliam, in Angliam Casimiro, explicare Farnesius non minus animum, quàm exercitum cœpit ex ijs, quibus claudebatur angustijs Namurcensibus: lustratoque, numerauit in eo pedites quatuor & viginti millia, (namque Comes Altempsius sua cum legione recens aduenerat è Burgundia) & equites septem circiter millia, plerosque Germanos: quorum tria millia ferme Raitrum Franciscus è Saxoniæ Ducibus, mille Viltius, paulò plures Samblemontius, totidem Billius ducebant: præter eos milites, qui in præsidijs agitabant. Obtinebat in vniuerso exercitu præfecturam castrorum Petrus Ernestus Comes Mansfeldius. Equitatum Octauius Gonzaga regebat: vicarium locum tenente Ioanne Baptista è Marchionibus à Monte; & Antonio Oliuera commissorum in equestri quoque militia curatore, seu (recepto iam vocabulo) equitum Commissario. Militum causas

B gene-

Margin notes:

Condæi ...

Iacobus Spinola nomine impositus ... Angelotorum ... cans pro ... fin. ... auri aequal.

& dolus capiendæ vrbis iam compositu peragitur.

Quo detecto,

in Galliam redit

Et Casimirus pecunia deficiente in Angliam abit.

Alexander exercitum lustrat.

generalis earum Quæsitor Ferdinandus Salinas iudicabat. Rei 1578
tormentariæ nuper impositus erat Ægidius Comes Barlamon- *Audatore generale*
tius: aderatque illi ad bellicas machinationes, quarum apprimè
vsus in Belgio, Gabriel Serbellonius Hungariæ Prior: habe-
bantque sub se Centuriones tres machinali scientia claros, Sci- *Ingegnieri*
pionem Campium, Bartholomæi illius filium, cuius militaria
inuenta sæpè suspexit Gallia, & mortem in Harlemensi obsi-
dione Hispani luxere: & Ioannem Baptistam Platum Mediola- *Camp. Pisaurensis*
nensem: & Propertium Baroccium, Vignolæ nobilis architecti
filium. Hisce autem copijs non iam expectare hostem, sed vl- 1573
& educere in hostem cogitat, trò inferre arma, consilium erat. Quamuis enim inclinaret
animus Regis ad pacem, ad quam ineundam Carolum Arago-
nium, Terranouæ Ducem allegauerat ad Cæsarem, vt posteà
memorabo; id ipsum tamen multo honorificentius, maiorique
regiarum partium compendio posse confieri sentiebat Alexan-
der, si exercitum Regis audentem, ac validum videret hostis
Nec minus Malecontentorum reductio ad Regis obsequium,
(quam Alexander intentissimâ moliebatur opera) momentum
siue ad pacem, siue ad bellum allatura videbatur. Itaque tria *Pax, & Bellum, & Vallonum reductio.*
hæc eodem tempore ita moderanda sibi statuit, vt vni ab alte-
ro, & huic à tertio præsidium quæreret. Qua ratione non vires
distrahuntur in plura, sed plurium virtus in promouendis sin-
gulis opportunè conspirat.

magnum aliquid prima expeditione tentaturus. ET AB armis quidem exordiri Farnesio certum erat. Quam
tamen illa in partem principio destinaret, sollicito versabat ani-
mo, haud ignarus, PRIMA expeditione Ducem æstimari: nec
magis ex inspectis, cuiusque in ortu, sideribus, tenorem vitæ
præcinere coniectores; quàm ex fortuna primùm prodeuntis
in aciem Imperatoris, reliquæ cursum militiæ præsentire ho-
stes. Aduocato igitur bellico, regioque senatu, in quo adnu-
Consultatur de armis inferendis. merabantur Comes Mansfeldius, & Octauius Gonzaga, &
Ioannes Croyus Reusij Comes, & Ægidius Comes Barlamon- *Com. Roeulx*
tius, & Gabriel Serbellonius, & Gaspar Roblæus Billius, &
Adrianus Noiellus Rossignolius. & Ioannes Baptista Tassius, & *Rossignol. poscia Comes de Marks.*
Tribuni nationis hispanæ admissi tunc omnes; visum est horum
audire Procerum sententias: qui, vti comperio, tres in partes
Negant aliqui têpus esse. abiere. Alij, *crudæ hiemis incommoda, corruptas assiduis imbribus
vias, minime aptum aperta vrbium obsidioni tempus memorabant.
satis habere se, qui munitis operosè castris hibernare, atque inde pabu-
Plerique affirmant; latum exire latè possent; cadente donec hieme, validior ad pugnam mi-
les emittatur*. Contrà tamen plerisque cum Duce sentientibus,
quò arma verterentur, acriùs disceptatum est. Cur autem Traie- *Mastrich*
ctensis

78 ctenfis expeditio prælata fit, contra Philippi Regis votum, ego c. ipso intimi fenatus confulto, hic aperiam. Etenim ab Hifpania Philippus, quamquam rem Alexandro integram volebat, ire tamen exercitum in Flandriam, atque in primis Aloftum aggredi, aut Teneramundam, fatius exiftimabat. Idque cum alijs multis, Mansfeldius fuadebat, plures ob caufas: *Aloftum veteri munitione infirmum, Teneramundam modico præsidio feruatam, non diu obsidentibus reftitura. Et Teneramunda quidem si caperetur, quippe ad oftium fita Teneræ in Scaldim influentis, posse regium exercitum, facili commeatu per vtrumque amnem, tutò ali; atque è Scaldi potiffimùm in aquè vicinos Antuerpienfem & Gandauenfem agros, sparso Bruxellas vfque, ac Mechliniam terrore, dominari. Prætcrea gratum Vuallonibus futurum, peti Flandriam, inimicam prouinciam: ac vifo ad Hannoniæ fines tanto Regis exercitu, fumpturos animum Malecontentos, auctâque famâ noftri, eo pronius ad partes acceffuros. Denique conatum ipfum tam longinqua inuadendi incuffurum haud dubiè timorem hoftibus, quasi aggressione contemptis. Videlicet* HVMANA *omnia opinione conftare.* NEQVE *credi aggreffurum, qui non fit fuperior.* At Alexander multa verè dici non inficiatus, multa tamen dictis obijciebat: *Iter in Flandriam infeffum hoftibus, per Brabantiam, Flandriamque præualidis: vehiculorum curruumque penuriam, quorum multis profectò millibus opus effet, ad importanda procul alimenta, murales machinas, cæteraque obfidionem molientibus neceffaria. fibi verò non nifi centum ac quinquaginta huiufmodi plauftra effe: neque licere alia aut e Lotharingia deferri, aut alibi, pecunia deficiente, fabricari.* Addebat, *abducendum quam longiffimè ab Vuallonum finibus regium militem, licentiâ plus nimio corruptum, & prædas nullo amicorum hoftiumue discrimine, pro ftipendijs habiturum: magnâ vtique iacturâ concordiæ, quæ cum ijs prouincijs ad Regis partes attrahendis, agitaretur. Itaque confiderarent, num confultius videretur, fi in Geldriam, ac in primis Traiectum deftinarentur arma. Multa illuc inuitare: Mofam amnem à Namurco Traiectum vfque, prono alueo, curruum loco, futurum. commeatus, tormenta, arborum fafces, quæque alia alendo armandoque militi, aut expugnando hofti defignantur, prompto inde paratu capeffenda. Limburgum, fidam prouinciam, iuxta effe. In ipfa hoftili Geldria reconciliatum à fe Regi (ne nefcirent) Comitem Batemburgicum, non leue partibus momentum: motis eo exemplo compluribus, atque obfequio reftitutis. Quod fi trans Mofam (quod nec lentum, nec arduum) in Brabantiam deportetur exercitus, poffe ab ea parte obfidionem Traiecto circumduci, non fallente fucceffu; quippè obuijs ex amne munitionibus,*

& præualent,

Rurfum confultatur, quò arma inferenda.

Aloftum, aut Teneramundâ aiunt aliqui.

Diffentit Alexander.

& Traiectum ad Mosâ proponit.

 & pa-

& patentibus circùm campis, per quos latè ſpargi equitatus; atque ali abundè queat. Capta verò vrbe, Moſæ Domina, & Germaniæ clauſtris, quantam hoſti cladem, quanta victori commoda, & gloriam acceſſura? Et profectò egère non vulgari acceſſione, Catholicorum ſtatum Nec magis opus eſſe menſario ad auertendam decoctoris opinionem, ſubita ſplendidaque grandis expoſitione pecuniæ; quàm inſolita, ac magnifica virium oſtentatione militi famam reparaturo. Hæc autem ipſa, ſubiecit Alexander, credo, ne deſtinatam animo expeditionem penitus denudaret; ſolitus illud fando identidem vſurpare, CONSILIA omnia, & præcipuè bellica, tandiù tuta, quandiù tecta, *non eo à ſe dicta, quaſi decretum, fixumque ſibi in Flandriam non ire, aut Traiectum petere: ſed vt, communicatis conſilijs, ſententias audiret aliorum, & aperiret alijs ipſe ſuam; quo ſecum omnia deinde conferret, & comparatione deligeret. In præſens enim ſatis eſſe negotij, quod agerent, Comite Barlamontio, qui liberandæ Dauentriæ miſſus fuerat, improuiſo hoſtium aduentu à Rheni traiectione deterrito.*

1578

Conſilium tamen ſuum non planè aperit.

DAVENTRIAE obſidio a Fœderatis.

Ad eam liberandam mittit ſuos Alexander.

ETENIM aliquot iam menſibus Dauentriam acriter obſeſſam à Georgio Lalinio Comite Rennebergio, defendebat perquàm ſtrenuè, cum germanis cohortibus, legatus Poluillerij. Ad eius ſubſidium, quo maximè tunc egebat, obtulerat Alexandro Principi operam ſuam Comes Barlamontius. Sed dum cunctatur, hoſtes cognito Comitis conſilio, alteram Rheni partem, quà ei tranſeundum, occupauerant. Itaque Alexander, quòd videret vrbem Tranſiſelaniæ principem, ſi in fide retineretur, referre ſanè plurimum ad ea, quæ in Friſia, Geldriaque moliebatur; non contentus eò præmiſiſſe Billium, cum expeditis aliquot turmis, auxilio Barlamontio futurum, ipſe relictis in Namurcenſi munitione ſex peditum ſignis ex legione Poluillerij, vniuerſum Namurco exercitum mouit, exeunte Nouembri menſe: perque Marcham in Famina, prouinciæ Lucemburgenſis oppidum, quinto pòſt die Limburgum venit, copias eò deportaturus, vnde animum, opemque Rhenum traiecturis Barlamontio, Billioque afferre poſſet. Sed abitum inde feſtinanti nunciatur ab Oliuera equitum Commiſſario, Dauentriam vſque explorando itineri præmiſſo; vrbem, certis conditionibus, Rennebergio iam redditam: Poluillerij legato in cunctationem Barlamontij culpam transferente, Barlamontio feſtinatam à legato deditionem accuſante, Alexandro neutrum abſoluente. Ipſe verò Poluillerius in epiſtola, quam ſuper hac re Philippo Regi dedit, exemplumque Alexandro miſit, non modò liberare culpa conatus eſt milites ſuos, qui vrbem ſumma

Laurentium

Oliueriū

& ipſe cū exercitu mouet,

Sed vrbem non expectato auxilio dedunt Germani,

Antonius Oliuera

10. Ian. 1579

excuſati à ſuo Tribuno,

1578 ma cibariorum, munitionumque caritate laborantem tandiù
defendissent, aduersus hostium vires simul, ac perfidiam ci-
uium non pauciorum duodecim millibus, à quibus perinde
atque ab hoste timerent præsidiarij Germani: sed etiam legati
sui fidem Regi magnificè commendauit; quòd tertio ante de-
ditionem mense, oblata ei ab hoste triginta nummûm aureo- immo & magnopere cōmendati,
rum millia, ac militibus stipendia trium mensium, si vrbem
traderet; conditione illicò reiecta, negauerit, se, aut Poluil-
lerianos milites ab alio, quàm cui adhuc militauerant, stipem
accepturos. Qua occasione Poluillerius arrepta, enixè institit
Regem obsecrare, vt legionem, cui septem continenter an-
nos pro Rege bellum gerenti, pecunia non nisi ad vnius sti-
pendium mensis enumerata sit; (cuiusmodi tolerantiam ne-
gat ipse in cuiusquam historia consignatam legi) non patia-
tur, ære tandiù debito, cum omnium admiratione fraudari.
Et sanè pro Poluillerio ea scribente, duæ in primis res, qui- Eorum virtus
bus raro maius aliquid reperias in alijs obsidionibus, faciebant.
Quum enim Rennebergiani obsessores, præter apertas ag-
gressiones, cuniculis actis in ipsam interdum vrbem improuisò
emergerent: obsessique Regij transuersis cuniculis cuniculos
hostium excipientes, præsente vbique animo obuiàm irent;
versâ sub terram pugnâ; illic, quasi ex condicto, dimicari cœ- in mira intra cu-
ptum est. Eratque perquàm atrox, si vnquam aliàs, cruen- niculos pugna;
tumque pugnæ genus, intra eas angustias, ac subterraneos
specus, repentè occurrere sibi milites cunicularijs immistos,
atque oblongis hastilibus, mox cominus gladijs, non fallente
ictu, inferre vulnera, & coaceruatis impedito cæcoque in
loco cadaueribus, nec fugæ spatium reperire, nec quid-
quam reliqui habere, præter effossa iam humo sepulturam.
Quibus in congressibus nec illud omissum est, quod olim ad
Ambraciam, inter Ætolos, ac Romanos mirè excogitatum le-
gimus. Non enim magis Ambracienses fumo ex leui pluma
cuniculum opplentes, nidore fœdo Romanos expulere; quàm
Germani ad ceteras artes, excitato è pestilente venenataque
materia intra eas latebras fumo, simulque obstructo cuniculo-
rum aditu, hostem inde sæpius fugarunt, ac propè iam ad de-
sperationem potiundæ vrbis redegerunt. Id autem tanto ma-
iori regiorum militum virtuti adscribendum erat, quanto mi- præsertim non adiuta à ciuibus.
nus ipsi à Dauentrianis ciuibus iuuabantur: inter quos eò iam
creuerat diffidentia, vt quoties hoste muros subeunte, aut sub
terram mouente, ad arma conclamaretur; per præconis vo-
cem compellerentur ciues intra domos: reperti per vias, aut in

mani-

mœnibus, illicò à militibus sternerentur. donec inter ciuitatis, 1578
& militiæ primores, certis conditionibus, datis etiam obsidibus, vti cum hoste solet, conuentum est. Quæ omnia quamuis excusare haud modicè videantur deditionem à Polùillerianis factam, attamen Alexander, dum Regi scribens, rescisse 12. Dec.
Alexander tamē non excusat.
se affirmat, vrbem redditam adhuc validam, & re cibaria ad viginti adhuc dies suffectura; satis ostendit, constantiam magis, quam alimenta præsidiarijs defuisse. Vtcunque res fuerit: Alexander nihil inde turbatus, quòd videret exercitum eò admotum, quò sua potissimum de Traiectensi expeditione consilia respiciebant; procedere militem iussit: spatiumque à Dalemio Traiectum vsque, castris cepit, ac muniuit: ipse Visetum ad Mosam petijt, inter Leodium, Traiectumque: ac deportatis sex à Namurco maioribus tormentis, statuit oppida, quæ circà erant, Cherpenam in primis, ac Herculanum hosti eripere: quo commeatum, ac subuectiones ex Aquisgrano, Colonia, & Cliuia simul suis patefaceret, simul Traiecto ex ea tunc parte præcluderet: postea idem trans Mosam ex Brabantia curaturus.

Per Traiectensē agrū sparsit exercitum Alexander Traiecto intētus.

Carpen. E[...]

CHERPENSIS opp. expugnatio.

Et Mondragonivs quidem sub ipsum anni exordium, 1579
Alexandri iussu, Cherpense aggressus est oppidum, & vicinam arcem, munitione, & Domini ferociâ præfidentem. Hanc Beilius Vltraiectinus, pulsis haud multò antè Regijs: Præfectoque V[...]
Bloemo in laqueum acto; iuris sui fecerat, sed Ordinibus vectigalem. atque, vt timida est omnis recens dominatio, oppidum, atque arcem anxiè, crudeliterque continebat. Sed Mondragonius, admotis illuc tormentis, apertisque latè mœnibus, quarto post quàm venerat die, arcem intrat. Ac plerisque 6. I[...]
præsidiariorum ad vicinas arbores suspensis, vti latronibus finitima circum oppida assiduè grassantibus, paulò post de Beilio ipso, in eodem patibulo, quod ille pontis in aditu superstruxerat, pœnas sumit: eiusque loco Ferdinandum Lopesium, Alexandri iussu, Gubernatorem imponit. magna vtique vicinorum, & Coloniensium in primis gratulatione, quorum ad vrbis portas, cædes, prædasque nuper agitantes, excurrerant. Sunt, qui referant, à Bloëmo, quum is, iubente Beilio in suspendium raperetur, prouocatum illum fuisse intra eum annum ad supremi Iudicis tribunal: obseruatumque, audita à Deo prouocatione, Beilium eodem vertentis anni die, eadem mortis infamiâ, eodem in loco, pependisse. Illud ego exploratius habeo; Antuerpienses, auditâ Cherpensis oppidi, arcisque iacturâ, mox & Herculani deditione (nam hoc quoque Geldriæ oppidum tem-

Mondragonius obsidet illud:

capit

de loci Domino supplicium sumit,

Lopesius de V[...] lamona

non sine obseruata Dei prouidentia.

Michael Iss[...] bell. alij

& Antuerpiensiū tumul[...], præsertim addita Herculani iactura.

eodem tempore, non expectata aggressione, se dederat Mondragonio) vsque adeò commotos, quòd viderent obsessam Rheni nauigationem, transitumque in Coloniensem agrum interclusum, vt aggregata in foro plebe, non tam curâ publicæ rei, quàm odio in Magistratum, à quo pecunia ad bellum imperabatur; recta in Curiam conclamauerint, furiosè comminantes, quem ibi cumque reperissent, illicò se se è fenestris præcipites acturos. Fecissentque, ni protinus occlusi ædium aditus, deinde potentiorum authoritas inualidam sine duce multitudinem retardasset. Nec ideò Ordinum copiæ magnopere obsistebant nouis in dies progressibus Catholici exercitus. Nam Mondragonius, victore per Geldriam milite, post cæsos apud Vvilebecum pedites fermè quadringentos, equites quinquaginta, quos audierat ex eo pago, ductore quodam Stupero, Venlonam ingressuros; Stralam prætereuectus, oppidum eius prouinciæ non contemnendum, misso tubicine deditionem loci postulauerat, obtinueratque, emissis Ordinum præsidiarijs. quorum loco, rogante Alexandrum Magistratu, vt non ex alia, quàm ex Germanorum natione, imponeretur Stralæ præsidium; Alexander ne Germanico quidem imposito, satis sibi præsidij collocatum in eorum fide respondit: fidelissimos inde expertus, quos clementissimè habuit. Nec minus prosperè ductor equitum Petrus Tassius coniunctis cum Croyo Reusij Comite copijs, percurrebat eundem prouinciæ tractum. Auditoque, auxiliares aliquot hostium cohortes Venlonam properare, præmissis cum Saluago Centurione antecursoribus, ipse cum expedito equitatu Reusium anteuertit. At Saluagum Venlonam vsque progressum, erumpentes inde oppidani, præsidiarijque circiter septingenti, pedites ferè omnes, aliquanto licentius, contempta videlicet equitum paucitate, aggressi sunt. quem Saluagus occursum modò sustinens, modò fugitans, insequentes eò abduxit, vt iam superueniens cum omni Tassius equitatu, in hostes temere prouectos incurrerint, ac circumductis equis trecentos ab alijs abstraxerint. reliquos per impedita sepibus loca, atque equiti inuia, dilabentes; Tassius ipse cum plerisque suorum equo descendens inse utus, ad portas vsque Venlonæ compulit, maiore vtique suorum gloria, quàm hostium damno. Ex alijs verò seiunctis, plerique interempti, multi cum præsidiariorum duce capti, pauci nota per effugia, quà cuique proximum, euasere. Quin & Petrus Toletanus, nobilis sclopetariorum ductor, quem paulò ante submiserat Alexander ad Blienbecani castri

præsi-

Mōdragonius hostes cædit.

Stralam capit.

Alios ad Venlonam vincit Tassius.

Toletanus audacter rē gerit apud hostium statiua.

præsidium, Toparchæ rogatu regijs partibus adiuncti; ausus 1579 cum paucis suorum Mosam noctu traijcere, Raitrum centuriam in cœnobio statiuis proximo agentium improuisus inuasit: confectisque eorum fermè sexaginta, ac prædâ, quam referre nequiuerat ob occursum è vicinis stationibus, incensâ; vexillum Alexandro misit, magnanimæ excursionis argumentum. 1. Febr.

Montius in Raitrum turmas incidit.

SED nemo per eos dies præsentiore animo rem gessit Ioanne Baptista Marchione à Monte. Iussus enim ab Alexandro ex Louaniensi agro, vbi is & Louanij, & aliorum circà oppidorum Gubernator agitabat, Traiectum vsque, crebris hostem discursibus sollicitum habere; exploratum fortè exierat, cum quinquaginta lancearijs equitibus, ac vigintiquinque sclopetariorum turmâ: quum circa Leuiam oppidum, in hostem incidit, sub quinque vexillis septingentos fermè equites trahentem. Trepidatum initio ad subitum inferentis se equitatus aspectum: sed Montius, quamquam non eò iam processerat, vt expedire inde se, ac fugâ occurrentes eludere omninò non posset; id tamen vtcunque tutum, certè indecorum arbitratus, stare suos iussit: atque, vt VETERANO Duci repentinus magis, quàm improuisus occurrit hostis, illicò rem quasi iam meditatus in hunc modum componit. Tumulus erat modicè assurgens, vnde in hostium conspectum venerant primi equites Montiani sclopis armati, nam lancearij ponè sequentes nondum locum ascenderant. Ergo sclopetarijs, vbi conspecti fuerant, consistentibus, lancearios in plures decurias ipse partitur, ac pluribus in partibus locatos iubet, audito signo, subire tumulum, atque in fronte latè dispositos apparere hosti, ac promittere secuturos. Tum imperat è triplici loco tubas simul occanere: atque vno omnes impetu in hostes deferuntur. qui specie illa plurium ordinum capti, (vt fermè OCVLI in bello vincuntur primi) nec tales aggredientium animos à paucorum viribus interpretati, conuersis equis fugam effusè capessiunt; insequentibus illos, cædentibusque Montianis, tanto tunc audacius, quanto omni iam pauore ab se in hostem excusso, non de sua amplius securitate, sed de illorum cæde, ac præda cogitabant. Sesquihoræ spatio, septingenti equites profligati, plerique cæsi, ac spoliati: relata tria vexilla, nam duo asferant: capti milites fermè centum, equi supra ducentos; quum, qui ceperant, atque ante se captiuos agebant, octoginta non essent. Adeò FACILE veniunt in potestatem alienam, qui præ timore semel exiere de sua. Ma-Ierch à Montianis

Astu numerum mentitur:

cum hoste congreditur:

illum fugat,

cædit:

prædam, & gloriam refert.

At

1579 AT VERÒ Alexander, quando ex rebus in Transmosana regione prosperè inceptis, satis iam sibi consultum à tergo videbatur, exercitum in Brabantiam transducere, atque in hostico alere festinauit, aggressurus inde, qua data occasione, Traiectum. Igitur ad auertendos hostes, iusso Marchione à Monte, cum Burgundis, Germanisque, quos Louanij habebat, & cum parte præsidiariorum Diestemij, Leuiæ, atque Areschoti, haud procul ab hostium castris circumferre arma, ipse Boorna Echtam progressus (qui sunt iuxta Mosam pagi) Ruram fluuium, quamuis per eos dies immodicè auctum, ponte iniecto transmisit paulùm supra Ruremundam, vrbem ostio Ruræ (vnde ei nomen) impositam. Inde secundis castris Beseuiam venit, vicum ei loco proximum, vbi pontem Mosæ imponendum fabricari, iunctis contabulatisque ratibus, imperauerat. Quo inspecto, probatoque, (erat enim talium operum apprimè intelligens) primùm vt traijcientibus præsidio essent, expeditam equitum peditumque manum præire voluit, sistereque apud eas in aduersa ripa domos, quas paucis antè diebus insederat, atque munierat sclopetariorum centuria, ne fabros operasque pontem molientes interturbaret hostis. deinde Franciscum Valdesium Tribunum, cum hispana legione sequi iussit, admonitum, vt transgressus rectà Vvertam, Hornani Comitis olim oppidum contenderet, inuaderetque: quòd circa ea potissimùm loca distribuere exercitum cogitaret. Tum verò transmittere primum agmen, cum parte tormentorum cœpit, ostensis trans pontem hostium castris, quo miles intelligeret, non iter illud esse, sed prælium: continuauitque diem illum, ac noctem, non intermissa traiectione, donec sub finem sequentis diei, orta repentè perquàm atroci ventorum nimiumque vi, ratibusque assidua vndarum verberatione laxatis, vnaque ex eis impetu haustâ, atque adeò intercisa contabulatione, subsistere coactum est medium, quod cum tormentis impedimentisque transibat, agmen: quod tamen refecto quamprimùm ponte transgressum, reliquæ demum vltimi agminis copiæ, cum suis quæque munitionibus plaustrisque, consecutæ sunt. Atque in hunc modum, tertio postquàm cœperat die, vniuersus exercitus, præter Mondragonij legionem, ad locorum præsidia in Transmosano tractu relictam, vlteriorem Mosæ ripam tenuit: haud parua cum Alexandri laude, ausi in hostium oculis tantum exercitum per vtrumque amnem, aduersa anni tempestate, ne vno quidem amisso, deportare: castrisque, quem designauerat, locum iuxta Vvertam

C capere.

Margin notes (left): Dust. — Boorn. — Echt. — Bessel. — Alexan. scribit ad Reg. & ad patrem, 7. Febr. — Ruræ, & Mosæ.

Margin notes (right): TRANSMISSIO regij exercitus in Brabantiam: — Alexander Ruram traijcit. — Postea pontem super Mosam designat: — Per illũ pars copiarum transmittit. — pons interrumpitur: — illicò reficitur. — exercitus reliquus transit, — & in Brabantia castra locat.

capere, atque hostium castris opponere. At fœderatarum Duces copiarum ex ijs, qui non procul Traiecto consistentes, conatum tranandi ea tempestate fluminis non processurum Hispano crediderant; lentè nimiùm, securèque consultauerant, paucis affirmantibus, occurrendum hosti transmittere paranti: pluribus peruincentibus, permittendum potius temeritate illum sua vti, tanto facilius post transmissionem concludendum, quanto à suis longiùs prouincijs abstractus effugium sibi omne præcluserit. Vbi verò exercitum aquarum difficultates eluctatum tranasse vniuersum audiunt: nulloque hostium adiacentium metu, per oppida impetu capta militiam distributam, ac præsidijs cuncta firmata animaduertunt; mutatâ nempè sententiâ, consilia ipsi sua alteri alteris infensi damnabant, amissamque occasionem tam facilè è tutò riparum arcendi ab ingressu Brabantiæ subeuntem exercitum, serò querebantur. Inde territi, veritique, ne auctis nouo sub Duce animis Hispanorum, præcipuæ quæque Brabantiæ vrbes armis attentarentur; diuisis statim copijs, alij Traiectum, pars Mechliniam, alij Bredam recessere: relictis non paucis inter Eindouiam, Campiniæ oppidum, & Buscoducum, hostium consilia propiùs inspecturis.

hostibus non opinantibus, & lentè consultantibus, mox securitatem suam damnantibus.

1579

Malines

Boldue

ALEXANDER, postquàm traductum, auctumque eodem tempore nouis Altempsij copijs lustrauit exercitum, millibus peditum vigintiquinque, ac paulùm supra octo equitum millia constantem, præter eos, qui alibi Mondragonio aderant, Montioque: ex eo numero partem exauthoraturus aliquam, præsertim ex equitibus, quorum minor tunc vsus, & maius impendium; à Germanis cœpit, quòd horum natio non iam membrum, sicuti cautis belli Ducibus esse solent externi, sed corpus penè conficeret. Accedebat Poluilleriæ in primis legionis licentia, & aduersus disciplinam contumacia: quòd enim auri vicies centena millia Tribunis Poluillerio, ac Fronsbergio debebantur, dum ea Rex sæpe admonitus non soluebat, mollius interim habebantur, quo indulgentia Ducis pro stipendio militi foret. Verùm per eos dies Alexander acceptis ab Hispania litteris, quibus ei annuum stipendium statuebatur à Rege triginta sex auri millia, vti Præfectis Belgij consueuit: simul auctus haud leui pecuniæ summa in milites eroganda; numerato statim ære, multa Raitrum signa libens dimisit, præsertim quòd eodem tempore cohortes aliquot aduenerant è Germania, Heluetiaque, iussu Regis donatæ iam trium mensium stipendio ad Altempsium præmisso. Hanc autem recentem militiam, cum

LVSTRAT exercitum Alexander; atque accepta pro se, ac pro exercitu pecunia, stipendia militibus soluit; & eorum partem dimittit:

I. Bapt.

duo milliones

1579 cum eius Chiliarcho, destinauit illicò Alexander absoluendæ Vvertanæ obsidioni, reuocatis ad se Valdesio, Hispanisque: quòd & horum celeritate opus haberet ad eam rem, quam parabat: & illorum alacritas accommodata nouo labori videretur. Dediderat iam se Vverta Valdesio, sed arcem milites obtinebant, clausi mœnibus in speciem magis, quàm contra vim firmis. itaque illam Altempsius, vbi nuncios contemptim suos reiectos vidit, maioribus machinis aggressus, atque alicubi non

partem ad obsidendam arcem Vvertanam designat:

quæ breui expugnatur:

1. Feb. ægrè ad terram demolitus, spretis, quas deditionis serò deposcebant, conditionibus, expugnauit, militesque suspendit.

HAEC dum agebantur, Alexander comperta hostium digressione, discordes animis, ac disiunctos viribus aggredi quamprimùm statuit. Ac præmisso Octauio Gonzaga equi-

RAITRES aggredi statuit Alexander,

10. Feb. tum Magistro, qui cum duobus sclopetariorum, quatuor lancearium signis præcurreret Eindouiam, vbi plerique Raitrum substitisse ferebantur: ipse postero die secutus est, cum delectis equitum turmis, & Valdesia legione. Iamque Raitres fermè quadringenti Eindouia egressi occurrerant primis sclopetariorum Gonzagæ turmis, ignari proximè sequi lancearios, quibus conspectis, numero, atque animis impares, omissà pugná Orischotum fugam arripuere, instantibus à tergo ad oppidum vsque sclopetarijs, Schiaffinato primæ turmæ ductore. Sed inde promptissimi equitum emissi, paulùm supra trecentos, non repressere modo sociorum fugam, sed restituère dubiam aliquandiù pugnam: donec & ipsi, multis è suo numero cadentibus, atque inuitante proximo effugio, Orischotum seruatis militariter ordinibus recedentes, intra munimenta recepti sunt. Desideratus in pugna Attilij Comitis Martinenghi Subcenturio, tresque alij eiusdem turmæ. quin & Claudius Comes Landus pilâ traiectus pro mortuo est habitus: conualuit tamen haud multo post, atque arma repetijt. At ex hostibus non pauciores ducentis occubuisse, captos fermè quinquaginta, saucios sanè complures, satis compertum est. Alexander instandum ratus, audito ab exploratoribus, hostium exercitum è vicinis locis Tornhoutum (quod est oppi-

præmisso Gonzaga:

qui cum aliquot eorum turmis cõfligit,

& vincit.

non sine aliqua iactura:

Alexander cõtra Raitrum copias contendit:

Baldus dum inter Buscoducum, & Antuerpiam) conuenisse; assumptis Marchionis à Monte, ac Petri Tassij cohortibus, ac turmis, cum Altempsianis hastatis omnino mille, illuc festinatò contendit, iusso reliquo exercitu ponè sequi, modicis præsidijs ad statiua relictis. Et Tornhoutum quidem duo ac triginta conuenerant Raitrum vexilla, quorum singula ducentos minimùm equites numerabant: eratque ea pars hostilis equitatus,

eorum numerus,

C 2 quæ

1579

Dux eorumdem Casimirus in Anglia

Mauritius

quæ per absentiam Casimiri, ab vno è Saxonum Ducibus regebatur. Nam Casimirus Reginæ spe vanus, adhuc in Anglia morabatur; si quo modo eam flecteret ad publicas belgicorum

negotia fœderatarum prouinciarum agit apud Reginam,

ex litteris Bernardini Mēdoz. ad Alexand. 18. Feb.

Ordinum, priuatasque necessitates, præsente pecunia subleuandas. obtuleratque ei recens acceptas ab Orangio Principe litteras, in queis Hollandia, Zelandiaque, & Flandria, atque Brabantia decem librarum sterlingarum millia eam orabant in sequentem mensem: pollicentes, dum hæc pecunia, aliaque, quam dudum ab eadem multam acceperant, non redderetur; se se Neuportum, Dunquercam, & reliquam maris oram ad Grauelingam vsque, in eius manus, pignoris loco, tradituros.

Belgis offensa,

Illa tamen offensa pridem Belgis, præsertim quòd multis ea res conditionibus extenuaretur; dubijs responsis moram trahebat,

& in priuata Casimiri commoda pronior em.

pronior in Casimirum, quem conuiuijs, ac venationibus oblectabat, atque à bellicis interim curis auertebat, oblitum penè militum suorum, quos in Belgio reliquerat æris inanes, ac vicario sub Duce licentius per agros atque oppida prædabundos, eoque suis, quàm hosti grauiores.

Mauritius

Hujus equitatum inuadere properat Alexander.

Hos collatis signis aggressurus, Tornhoutum Farnesius properabat. sed illi exploratis Hispanorum viribus, nec satis Tornhouto fidentes, quippè oppido magis ad delicias olim exculto ab Hungariæ Regina loci domina, quàm ad belli aduersa præmunito, Buscoducum iam mouerant, ex ea vrbe hostem tutius excepturi.

Mariæ

Bolduc

Sed illi pugnam detrectant:

Verùm negato à Buscoducensibus aditu, veritis, opinor, ne vrbem ingressi stipendiorum loco retinerent: offensi Ordinum Magistratibus, simul à Casimiro deserti, habito concilio Germaniam repetere decernunt. Erat in hispano exercitu cum mille ac quingentis equitibus Regi militans Franciscus è Saxonum Ducibus, eius Mauritij frater, quem Raitrum pro Casimiro ductorem memoraui.

& promittunt se Belgium deserturos si pecuniam accipiant ab Alexandro;

Reliqui ex tribus mil. libaxsu thorati erant

Ad illum Mauritius mittit; oratque, agat cum Parmensi Principe, deberi Germanis sex mensium stipendia, ea si à Parmensi soluantur, abituros se se protinus in Germaniam, Ordinum partibus tanto equitatu denudatis.

qui pactiones minax reijcit.

Colonello

Risit ad huiusmodi postulatum Alexander: & Chiliarchum intuens à Saxone missum, *Sani ne*, inquit, *estis Germani, qui pecuniam petitis à me, vt de prouincia decedatis? atqui ego, vt liberam vobis potestatem faciam in patriam redeundi, pecuniam à vobis efflagito. An putatis, quando ab ipsis socijs vestris exclusi in manu nunc mea estis, omissurum me occasionem vlciscendi damna, quæ vos rebellium incentores, Regis partibus inferre, nulla lacessiti iniuria, conati estis? Redi ad exercitum: atque, vt ad supremam se se comparent belli aleam, meo nomine denuncia. nam in procinctu*

est

79 *est cursor, nihil opperiens aliud, quàm vt numerum cæsorum, cum victoriæ nuncio ad Regem perferat in Hispaniam.* Hæc palàm Alexander. seorsim verò Franciscum Ducem pro fratre sollicitum benignè accipiens, pollicetur præstiturum se, ob eius in Regem fidem atque operam, liberum securumque Germanis in patriam commeatum. Eiusque rei litteras conficit in hunc modum. *Quum Mauritius Saxonum Dux, atque alij sub illo Raitrum ductores, eorumque turmæ, ac peditum cohortes Germanæ nationis, gesto contra ius fasque, aduersus Catholicam Maiestatem, atque eius exercitum bello, malè ab ipsis habiti, quorum adiuuère causam, reditum in Germaniam vnà decreuerint; Ego vti Belgij vniuersi Gubernator, armorumque Dux pro Maiestate Catholica, à Francisco Saxonum Duce rogatus, vt Mauritio fratri, eiusque copijs securum per hasce prouincias præstarem in patriam iter: quamuis non modò negare id iure potuissem, sed etiam prompta mihi esset occasio armis vlciscendi eos, qui rebellibus ab Rege suo prouinciis opem tulissent; habita tamen ratione meritorum Francisci Ducis, atque honori totius Germanæ nationis hoc tribuens, eidem Francisco potestatem feci, omnes belli Duces, equitesque ac pedites in Germaniam cogitantes colligendi, atque ad Mosam vsque comitandi, tegendique, ne quid detrimenti noxæque à regiis militibus, subditisque capiant. dummodo ipsi pacatè, ac sine maleficio, iniuriaque per belgicas prouincias incedant: à quarum finibus intra dies omninò quatuordecim abscedant: nec contra Regias partes, per tres insequentes menses, quidquam armis moueant. Quæ omnia, Mauritius, exercitusque eius promisso, ac scripto sanciant, scriptumque in Francisci manus tradant. Ego autem Maiestatis Catholicæ nomine ac meo; pro ea, quam principis viri dicto haberi decet, fide, spondeo, quidquid à Francisco Duce hac super re transactum cum fratre fuerit, id à me ratum, fixumque habitum iri.* Quibus conditionibus acceptis, abire germani equites cœpere, Francisco Duce cum suo Raitrum equitatu, & cum ducentis Marchionis à Monte hastatis equitibus comitante ad Mosam vsque: quo super amne sterni pontem iuxta Chesselam imperauerat Alexander: edixeratque, Ne quis suorum Casimiriano militi fide publica Germaniam repetenti, facto dictoue negotium facesseret. Idque seriò seruatum. Nam, quum aliquibus eorum ab reliquo agmine paulùm seiunctis equos abstulisset Hispanorum manipulus, qui recens illuc aduenerat Farnesiani ignarus edicti: eodemque tempore miles vnius circa Mosam pagi præsidiarius, in germanum equitem, explosâ contemptim pilâ, collineasset; hic quidem, Alexandro imperante, scloporum ictibus à sua legione

ex tem-

Equites sine ære abeunt in Germaniam,

contenti hisce securitatis litteris:

quibus Alexander addidit edictum,

Casimiriani

punitis edicti violatoribus.

extemplò traiectus est: illi verò properare post abeuntes, & 1579
excusata ignoratione liberi commeatus, equos cuique suos
Discessum suorû audit in Anglia Casimirus. reddere iussi sunt. Profectionem suorum vbi rescijt in Anglia
Casimirus, rescijt autem eo ipso die, quo splendido exceptus
conuiuio, inter Georgianos adlectus est equites, Regina ipsa fa- Gar.
sciam cruri incassum adstringente, exercitu iam dissoluto; tur- tiera
batus animo, nec vltrà cunctatus, maximè quòd apud Regi-
nam nihil publicæ rei conficeret, regijs in Belgium nauibus
reditque in Belgium, est reuectus. Ac multa aduersus Ordines palàm questus, mina-
tusque, homo superbus, ac præceps, insalutatis Archiduce,
atque Orangio, Germaniam, vnde pulcherrimi ductor equita-
vnde iratus abit in Germaniam. tus exierat, solus, ingloriusque repetijt. Auctâ interim Ale-
xandri famâ, plus claritudinis adepti, (vt ei gratulatus scri-
aucta interim Alexandri fama. bit Româ Granuellanus) emisso ea ratione è prouincijs hosti- Granuell. Card.
li equitatu, quàm si eum armis eiecisset. quum citra suorum
sanguinem hostes coëgisset supplices agere, & beneficium 7. Apr.
ducere, quòd sic vincerentur.

BVRGERHOVTI pagi expugnatio. Tvm verò an inuadendus hostium peditatus, cuius pars
apud Burgerhoutum, Antuerpiæ vicum, hiberna posuerat, in
Catholico exercitu disceptatum est. Namque, vt retulerant ex-
ploratores, sex & viginti peditum signa ibi substiterant ex Gal-
numerus peditû fœderatorum: lis, Scotis, Anglisque, quos constabat exercitus robur esse,
Orangiusque appellare Fortes suos consueuerat. Accedebat
Duces. Ducum, qui eis præerant, experientia, & fama: præsertim Ioan-
nis Norritij Anglorum Tribuni, ac Francisci Lanuæ, castro-
rum Præfecti; atque huius in primis, cuius consilio, pagum
Consulitur in castris regijs, an inuadendus pagus. à mœnibus inualidum, domibus aggesta humo firmatis com-
muniuerant: foris vallo, ac riuo, intus transuersis passim trabibus
obijcibusque præsepserant. Denique ipsa Antuerpiæ vicinitas, Caster rapinate
cui veluti suburbium inhærebat Burgerhoutum, pro muni-
mento habebatur. Quæ reputantibus non nullis, temeraria
Negant aliqui: propemodum videbatur ea, qua de ageretur, aggressio. Sed
Alexander, ac plures aiunt. longè aliter differebat Alexander, ac plerique in bellico sena-
tu Proceres: *Venisse se in eum locum deliberatâ pugnâ, vel si
germanus eques adfuisset: nunc à tanto liberos equitatu pugnam detre-
ctaturos cum hostium copijs maiore sui parte diminutis? Iis autem,
quantumuis Martiales suos, ac Martes appellet Orangius, quantum
animi demum sit, in Mosæ traiectione paulò ante monstratum.
Neque pagi munitionem spontè fuisse delectam ab ijs, quos non loci
securitas, sed latebrarum necessitas ideò incluserit, quòd prodire in
campum ab equite improtecti non audeant. Inspexisse se, atque æsti-
masse locum: quàque adiri, atque intra ipsa penetrari latibula possit,*
expen-

1579 *expendisse. Nam si ad egrediendum è vallo furor, aut sua illos noxa pertraherent; haud dubitandum, quin conclusis ab regio equitatu, conculcatisque peditum cohortibus, momento debellatum esset. Vrbis verò vicinitatem, quo plus spei ad effugium, eo minus animi ad resistendum allaturam hostibus. sibi certè spectaculum fore optatissimum, dum è mœnibus suis Antuerpienses ardorem ac vires Catholici exercitus, contra quàm illis imposuerit buccinator Orangius, inopinata aggressione metiantur. Secus autem si progressus in hostium conspectum tantus exercitus retrò arma conuerterit, non ausus conserere cum iis manus, quorum singulis opponere ipse queat minimùm denos; haud dubiè confessionem timoris visum. iri. at* MINOREM *se fateri, quisquis timeat.* Hæc memoranti, ab vniuerso senatu, duceret quo vellet, acclamatum est: exceptamque pari alacritate ab exercitu, quam decreuerant, aggressionem Alexander in hunc modum ordinauit. Inter Ranstam, & Burgerhoutum haud modica planities intererat. in ea explicatis non ad vsum modò, sed etiam ad speciem ordinibus, (nam res agebatur in oculis Antuerpiæ) campi medium quadrato agmine ex legionibus Altempsij, Fronsbergijque firmauit: affusis vtrinque Hispanis sclopetarijs, quos equitum alis hinc Raitrum sub Francisco Saxone, inde loricatorum sub Petro Tassio circumdedit: iusso Octauio Gonzaga, cum parte equitatus, agminis extrema tegere. Ante hanc aciem, quæ in subsidijs erat, tres legiones, modicas quidem illas, quippè singulas signorum decem, summùm duodecim, sed ex pugnacissimis delectas, Burgerhouti vallo propius admouit. Ad læuam, quæ arcem Antuerpiæ respiciebat, Hispanos duce Lopesio Figueroa: in medio veteranas Belgarum cohortes Francisco Valdesio parere iussas: in dextera, sed aliquantum sepositos, Claudij Altapennij Vvallones collocauit. Singulis hisce legionibus centuriam maiorum sclopetariorum, & aliquos securibus armatos adiunxit. Tres præterea ligneos, quos fabricari imperauerat, pontes tradidit, cuique legioni suum: quos super riuum pago circumductum proijcerent, aditumque sibi ad domorum munimenta præstruerent. Inter has verò in fronte legiones, & dispositam retrò aciem, stare medios voluit expeditas aliquot leuis armaturæ turmas, quas Commissarius Oliuera, vbi vallum pontibus coniunctum esset, subsidiarias promoueret. Ergo factâ iam à campestribus aliquot tormentis viâ, audito signo, è tribus simul partibus procurritur in vallum: adnitentibus legionum Ducibus, pro veteri nationum æmulatione, in proijciendo ante alios ponte, agmini suo palmare decus asserere. Sed præ-

Aggressio decernitur,

& ordinatur.

Cent... [illegible]

[illegible]

Mo... [illegible]

Inuaditur Burgerhoutum.

uisum id hostibus, illuc propterea confertim accurrentibus, 1579
vbi plus periculi à promptioribus intendebatur, donec Vvallones suos Camillus Sacchinus legionis Instructor aliquanto *Sergente maggiore*
longius circumductos, in pagi latus admouit. ibique repetito impetu cohærentes, dum sclopetarij continenti explosione grandium tuborum, hostem ex aduerso fatigant; firmato *Moschetti*
interim ponte, Altapennij Ducis adhortatione, & Camilli præeuntis exemplo, primi subiere vallum. Eodemque ferè tempore Figueroa suos, mox & suos Valdesius, iniectis certatim pontibus promouerant. Tunc verò in ipso pago, fractis

Intratur, pugnaturque intus: viarum claustris, intraque contubernia certari cœptum, vndarum ritu accedentium recedentiumque: adeò se se inuicem loco pellebant, ac pellebantur. Sed recentes subinde alios atque alios Alexandro vndique submittente, nutare primùm hostes, &, nisi quòd terga non vertebant, ceterùm respectare honestè fugam videbantur. mox Oliuerâ, cum expeditis equitibus, per Figueroæ, ac Valdesij pontes subeunte, inque trepidos, ac pugnæ dubios incumbente; enimuerò tot impares copijs, per vicina suburbia, Antuerpiam versus, cursum arripiunt, inse-

victoribus Regijs, quentibus Regijs, eâ quidem ferociâ, vt neque pilarum tempestate, qua è mœnibus Antuerpiæ petebantur: neque signo à Tribunis receptui dato, remoueri possent, quin intra ipsas Antuerpiæ fossas hostem mordicus aggrederentur. Donec Alexandri iussu, flammis pago admotis, partim prædarum spe, partim insidiarum metu, omnes reuocati sunt. Cæsos ex victis circiter mille & quadraginta retulere aliqui: Alexander longè pauciores, ac paulùm infra sexcentos ad Octauium patrem scripsit: vti è suis victoribus non plures octo, saucios omnino quadraginta. *4. Maij*

VVALLONVM prouinciarum reconciliatio. ATQVE hic demum successus, extenuato simul exercitu hostium, ob secessionem turmarùm in Germaniam, simul bello ad Antuerpiæ mœnia, succensis suburbijs, deportato; magnum vtique incitamentum fuit Vvallonum prouincijs ad Regis obsequium redeundi. Id, quo peractum sit modo, ego retractis paulò altius in hunc locum rebus, haud indiligenter ex-

Mottæus rem orditur: pediam. Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, Grauelingæ Gubernator, vnus è Malecontentorum Ducibus, perspectis iam satis Orangij consilijs, per speciem publicæ libertatis, vtilitati demum propriæ inseruientibus; partibus palàm relictis, non rediturum modò se ad Regis obedientiam, sed etiam quamplures secum tracturum, iam pridem significarat Ioanni Austriaco, ac dein Alexandro Parmensi Principi confirmauerat,

179 rat. Vtque erat apprimè gratus apud Vvallonicam nobilitatem, militiæ ac Religionis antiquæ perquàm retinentem, ita eorum sanè complures si non Regi tunc addixit, certè abduxit ab Orangio, quem patria sacra perditum ire querebatur. Primus omnium Manuynus fuit, Audomari Præfectus, cum quo Mottæus apud Hannoium congressus, quæ arx est inter Grauelingam, & Audomarum, post arcana colloquia, eò hominem pertraxit, vt sicut ipse Grauelingæ iam fecerat, sic Manuynus remoto ex Hannoia primùm arce, tum ex alijs suæ ditionis oppidis, Ordinum præsidio; Catholicos ex Audomaro ciues in ea loca transtulerit, militiam iuratos aduersus Orangium, Casimirum, aliosque Catholicæ Religionis hostes. Neque post multo, audita huiusmodi Vvallonum conspiratione, eius nationis milites ferè quinque millia, quorum plerique sub Emmanuele Montinio aduersus Gandauenses militauerant, secessionem fecere ab exercitu Orangij: Meninamque oppidum Lisæ impositum, haud procul Corttaco, duce Francisco Pipino, repentè aggressi, pulsis Ordinum præsidiarijs, obtinuere. Atque hæ sunt legiones illæ, quæ, quòd Catholicæ Fidei defensionem sibi asserentes, Coronam piacularibus plexam globulis collo gestarent; milites à Pater noster, seu Coronarij vulgo appellabantur. Hi autem, qui quartam effecturi classem videbantur, à Malecontentis, à fœderatis prouincijs, atque à regio exercitu diuersam; quâ ratione adiungi facilè possent Nobilibus Malecontentis, cum quibus natione, Religioneque consentiebant, Mottæus edocuerat, vti solebat, Alexandrum. Atque hic, misso in Hispaniam Andrea Ayala, Mottæi consilia relaturo de Nobilium Vvallonum, ac militum animis ad partes attrahendis, Regem orauit, vt patentes Mottæo litteras quamprimùm mitteret: queis ille posset ad Maiestatis eius obsequium redeuntibus offerre Principis gratiam, & præteritorum veniam, obliuionemque. Nec ab Hispania tardatum: datisque inde ad Mottæum litteris perquàm honorificis: proque nauata ad eam diem opera, oblatis ei Diui Iacobi de Estepa insignibus, cum equestri eius ordinis censu; potestatem Rex homini fecit in eas conditiones, quas obtulerat Alexander. Et valuit ea in tempore liberalitas, vt quum milites Coronarij, quorum secessio angebat Orangium, ab Ordinum nuncijs ad partes reuocarentur, oblatis aliquot mensium stipendijs illicò numerandis; nón modò non acquieuerint, sed eorum nomine Pipinus (Montinio haud dubiè consentiente) Grauelingam profectus, cum Mottæo consociationem exercituum, conspirationemque transegerit, pollicitus,

Margin notes (left): S.Omer — Mot-teus — ...flu uiu — ...urmbr. 15 8. ...ues S...aco. h

Margin notes (right): Sequitur Gubernator Audomari. — Secedunt ab Orangij partibus Vvallones numero quinque millia. — dicti per iocum milites à Pater noster. — qui demum Malecontentis adiunguntur.

1579 per Alphonsi Curiels Quæstorem

tus, ſe Malecontentis adiunctum, Meninam arcem ac vicina oppida pro Religione, ac Rege defenſurum: modò militare æs viginti menſium, certum intra tempus, vti poſtea factum eſt, perſolueretur.

Aucti Vvallones de tuenda catholica religione conſultant.

24 Nouembr. 1578.

Maiore adhuc acceſſione Vvallonum partium, abſtraxere ſe, præfecturaſque ſuas à fœderatis prouincijs Emmanuel ipſe Montinius, Odoardus Caprius, Ramingueríus, Floyecus, Beraſſeus, alijque non pauci ex Arteſia potiſſimùm, Hannoniaque nobilitate. Hi omnes in Ramingueríj domo, magna animorum alacritate congreſſi, ac Mottæi oratione animati, quum multa de tuenda in Vvallonum prouincijs auita Religione diſſeruiſſent, poſtremò decreuere, Ante alia nitendum, vt ex Arteſiæ ciuitatibus hæretici ſeditioſique edicto publico pellerentur, Catholicis in Magiſtratuum hæreticorum locum ſubiectis, ſumpto ab Audomarenſi ciuitate principio. præterea miſſis aliquot ſubſidiarijs cohortibus Meninam, ſollicitarentur eius loci milites ad eam, quam deſignauerant Vvinocibergæ oppugnationem. Et hæretici quidem quamplures, Caprij Arteſiæ Præfecti operâ, eiecti ſunt: ſummam tamen rerum haud parùm remoratus eſt aduentus, vti mox dicam, Vicecomitis Gandauenſis. At verò expeditionem Vvinocibergæ maturauit Floyecij, eiuſque militum cædes. Miſſus hic fuerat a Mottæo ad Montinium arcanorum, quæ tunc agitabantur, interpres: trahebatque ſecum equites omnino ducentos quadraginta ſeptem. In reditu per agrum Bergenſem, eius territorij incolæ, Caluiniani ferè omnes, rati prædabundos illuc excurriſſe Gallos, (namque id incerto rumore percrebuerat) ad æris campani ſonum è vicinis pagis numero propemodum infiniti, telis agreſtibus armati in vnum confluunt: equiteſque inter arbuſta, loco inequitabili, concluſos, venatoria velut indagine circumſiſtunt; trucique clamore, ac rabie vndique procurrentes, Floyecum, reliquoſque, præter ſeptem, qui ex ea carnificina ſubterfugère, confodiunt, conficiuntque. Sanè mouit ea cædes non Mottæum modò legationis authorem, ſed Montinium etiam, cuius aſſertorijs litteris, Floyecus iniuriæ ſecurus in viam, ſe dederat. iunctiſque propterea copijs, atque additis Manuyni cohortibus ad eandem rem Audomaro miſſis, Mottæus ipſe iræ, & iniuriæ propior iam Vvinocibergam properabat, Coronarijs Meninâ ſecuturis. Quum ſtatim Bergenſes, præuiſo armorum apparatu, anteuertere, miſſis oratoribus, qui facti ignorationem excuſarent, pœnas ex reorum capitibus ſumendas promitterent, viduæ à Floyeco relictæ ſubſidium par

S. Omer

Et hæreticos eijcere incipiunt,

Berga ad Vvinoces

15 Dec.

Vvallonum equites cum Floyeco ductore cæduntur a ruſticis Bergenſibus.

Quos ultum eat Mottæus, & alij Vvallones.

Sancondo

nobi-

nobilitati eius offerrent, & ciuitatem Bergensem ad Vuallonum partes accessuram, fide publica, datisque, si exigerentur, obsidibus, pollicerentur. Quod iram, exercitumque dissoluit: ac Vuallonum nomen & fœdus, animaduerso eorum consensu, magnopere amplificauit.

Bergēses placant illos & ad partes Vuallonum accedunt.

Hvc paulatim excreuerat Vuallonum factio, militiâ, nobilitate, vrbibusque iam valida: magna vtrique prouinciarum reliquarum expectatione, in quam illa partem (quoniam eodem tempore a Parmensi Principe, atque ab Ordinibus sollicitabatur) inclinatura demum esset. Nam licet Vuallones maiorum Religionem, & Regis obsequium præferrent: atque adeò se se ab Ordinum prouincijs Religioni, ac Regi aduersis abstraherent; nihil tamen sibi esse cum Hispanis, nec se Alexandri Principis exercitui adiungendos palàm contestabantur, nisi in eam præcipuè conditionem, vt Belgio amouerentur externi milites. Inde & Orangio spes, illos immodica petentes non audiendos, atque adeò spretos ad reliquas prouincias aliquando reuocandos: & Alexandro cura in præsens dissimulandi, quasi conditionum iniquitatem non abnueret, dum factionem eam ab Orangio abeuntem interim confirmaret, confirmatamque sibi multo facilius adiungeret. Et sanè nunquam arx vlla maiore astu, & cuniculis appetita est, quàm hæc factio occultis industriæ machinis oppugnata. patuitque, Imperatoriis artes non eas tantum esse, quibus acies instruitur, & pugna conseritur: sed quibus etiam mente ac ratione concurritur, consiliorum dexteritate confligitur, & collatis non signis, sed ingenijs, citra cruorem cædesque, decernitur. Etenim Orangius apud Rodulphum Cæsarem primò egit, institit-que, ne de Vuallonum reconciliatione alibi, quàm Coloniæ ageretur: in quam vrbem ipse Cæsar à Philippo Rege arbiter Belgicæ pacificationi datus, conuentum, de quo pòst dicemus, indixerat. Deinde per Ioannem fratrem Geldriæ Gubernatorem colligatis Vltraiectina, vti vocabant, vnione aliquot prouincijs: nempè vt nouo Malcontentorum fœderi nouum fœdus opponeret, eosque à priuatis conspirationibus deterreret; vbi animaduertit, Vuallones nihil inde in commune motos, singulatim aggreditur factionis primarios, exorsus à Caprio Artesiæ Præfecto: quem si attraheret, haud dubiè ludificaturum se sperabat Farnesij operam per Mottæum, infensum hominem eò loci perductam. Obierat paucis antè diebus Maximilianus Henninius Bossuuij Comes, sinistro hominum rumore aduersus Orangium. Nam Bossuuius victus olim captusque

Vuallonum factio sollicitatur simul ab Alexandro, simul ab Orangio.

magnis vtrimque artibus

Orāgius apud Cæsarem de eorum reconciliatione conatur.

Nouū fœdus init contra Malecontentos.

Caprium attrahere studet,

offerendo munia Comitis Bossuuij,

qui tunc obierat.

maritimo prælio ab Ordinum Ducibus, desperata redemptione, quam callidè Orangius immensi pretij fecerat, vt nullam faceret, ad extremum adhæsit Ordinum partibus, proque ijs non minorem se Regi hostem præstitit, quàm antea contra Regis hostes strenuè militasset. Non diù tamen stetit, quin, siue pertæsus Orangij dominatum, facilitate Belgarum aduersus Principem suum abutentis: siue captus Alexandri fama, a quo nobiles complures, præsertim ex Vvallonibus, prouincialibus suis, ad Regis obsequium perhonorificis conditionibus inuitarentur; de reditu cogitare simul cœpit, simul morbo correptus, paulò post operâ (vt multis creditum) Orangij, cui consilium eius suboluerat, veneno propinato extinctus est. Quod Alexander ad Antonium Peresium scribens, de festinato quidem Comitis obitu meminit, at mentionem authoris nullam fecit. fecit tamen Bernardinus Mendoza, Hispani Regis in Anglia legatus, litteris ad Alexandrum Londino scriptis, affirmauitque, certiorem se factum, Comitem Bossuuium, quod Vvallonum successu lætus addere se ijs decreuisset, ab Orangio veneno sublatum. Et ego inter priuata Farnesiani tunc aulici commentaria legi, Comitem morti proximum Orangius quum inuiseret, quumque superueniente sacerdote, cæleste Viaticum impertituro, contemptim percontaretur, quid cæremoniarum illud esset; Bossuuium importunam impiamque hominis vocem auersatum non abstinuisse, quin amissam pariter rem, decus, vitam, ei palàm exprobraret, adijciens, se certè animam, quæ sola superesset, à quoquam sibi eripi non passurum. Quibus quamquam vulgatis, traditisque, equidem ipse neque fidem addiderim, neque dempserim: haud ignarus, sæpe incerta spargi, & plerunque atrociora credi. Iam verò quoniam Comes Bossuuius, superiore æstate, exercitum contra Ioannem Austriacum duxerat Imperator: regebatque tunc magni Oeconomi appellatione, Archiducis familiam; viri mors opportuna Orangio visa, quo honoribus eius, reditibusque alios ad partes alliceret. Et militare quidem munus, annuumque muneris censum offert Caprio, si communem prouinciarum consensum is sequi velit. Frustratus hac spe, (namque Caprius & sua sponte, & matris religiosissimæ monitis in sententia perstabat) vertit se in aliam partem: & ab Archiduce Matthia, atque ab Ordinibus, qui tunc generales Antuerpiæ conuentus adornabant, demandari curat Roberto Melunio Vicecomiti Gandauensi Artesiam prouinciam: eiusque fratri Principi Espinoio, Hannoniæ Siniscalco, supremam in Archiducis aula

Præ-

Margin notes: 1579 — non sine suspicione doli ab Orangio. — 1 Ian. — 26 — E Rinaru — sed Caprius recusat oblata, — Feliciùs Orangio res succedit cum Vicecomite Gandauense, & eius fratre. — Mag giordo mo

præfecturam. Vicecomes, nouus Artesiæ Gubernator, multo ...atus milite, vnà cum Carolo Croyo Marchione Hauræo, in prouinciam opinione celerius venit, Caprium loco mouet, ... more noui Imperij statim mutat: atque Artesiæ Magistratus, Vvallonumque Præfectos seriò admonet, Ne publicum Belgij consensum vana spe turbarent: dumque ceteræ prouinciæ, indictis Ordinum comitijs, de pace cum Rege agitarent, ob eamque rem Parmensis Princeps arma interim deponere iuberetur ab Hispania; ne ipsi consilia ab alijs vnicè separarent, conditionumque, quas ab Rege prælargas, Cæsaris operâ, propediem consecuturæ erant prouinciæ, soli expertes fierent: atque adeo exclusi à fœdere, Hispanorum iniurijs expositi atque inopes, frustra aliquando prouinciarum opem implorarent. Hæc Vicecomes iterando, eò rem adduxerat, vt iam Vvallonum factio Atrebati nutare videretur. Ad hanc impressionem eludendam, reparandumque hunc quasi hiatum in Vvallonum ...ctum, Alexander opponendum properè duxit Gandauensi Vicecomiti Atrebatensem Antistitem Matthæum Moulartum, fidum hominem, Religionisque ac facundiæ præclarum: atque aduocatum ad se, in Artesiam immittit, qui prouinciales doceat, Sibi nec animum esse ab armis cessare, nec eorum cessationem imperatam à Rege potestatem tantummodo factam prouincias ad Regis obsequium reduces, Regi sinceriarum respectu, reconciliare. idque neque reconciliatis fraudi, nec alijs, ne idem peragant, impedimento futurum. Quod Episcopus, vt accuratius exequeretur, instituta Atrebati supplicatione, circumlatoque sacrosancto Christi Corpore, vrbem ...te lustrauit; tum rem aggressus, ostensoque, quàm lenta spes esset, aut potius nulla, fœderatas prouincias cum Religione, ac Rege in gratiam redituras; res vt ipsi suas Vvallones agerent, cœptæque cum Principe reconciliationi constanter insisterent, cohortatus est. Atque, vt ANIMI dum suspensi hærent, perleui pulsu huc illuc transferuntur, non minus quàm quidquid pendet, versatile est; non modò factionem in integrum restituit, sed Gandauensem ipsum Vicecomitem in colloquium aliquoties attractum, multa de Alexandri propensa in eum voluntate pollicitus, consilij dubium reliquit. Tum vero maioribus copijs vtendum rati fœderatarum Procuratores prouinciarum, qui Antuerpiæ conuenerant; ad Vvallones, communi Ordinum nomine, monita minasque miscentes scribunt: eorumque rogatu Archidux ipse Matthias ad Artesios epistolam componit, queriturque, *Quòd admissis Atrebatensi Antistite &*

Vicecomes reducere conatur Artesios ad Ordinū partes:

ac propemodum reducit:

Sed Alexander Vicecomiti opponit Atrebatensem Episcopum,

qui Artesios sustentat:

& Vicecomitem ipsum emollit.

Matthias ad Artesios litteras scribit, & querelas,

te, & Gulielmo de Vaßeur Vvalhuonij Domino, à Parmensi Principe delegatis; concordiam cum Rege Hispano agitassent se, Ordinibusque, qui tum Antuerpiæ cogebantur, inconsultis: tanto maiore quidem culpa, quanto minus ignorarent, negotium pacificandi in commune prouincias à Cæsare ipso (uti eum Rex orauerat) fuisse susceptum. cui non leuiter iniuriam fieri, dum causam Belgarum accuratè complexo subtraherent soli se: ac secessione illa operam beneuolentissimi Principis aut negligerent, aut interturbarent. Proinde hortari eos, pro ea, quam patriæ debeant caritate, ne Farnesii postulatis anteà respondeant, quàm ipse, Ordinesque illa expenderint, probauerintque. Sic enim futurum, vt concordibus inter se cohærentibusque prouincijs, nullus pateat aditus hosti ad Belgij dominatum, per huiusmodi discordiarum scissuras, irrepere contendenti: nempè sat gnaro, expertoque, Belgas, modò maneat concordia, insuperabiles esse. 1578

Alexāder ad eosdē Artesios mittit Regis epistolam, & hortamenta.

Hisce Matthiæ litteris litteras Philippi Regis ad eosdem Artesios opposuit Alexander. quas, sicut per eos dies acceperat ab Hispania, ita ad illos opportunè transmisit. Summa earum hæc erat. *Rem sibi gratam fuisse, ac salutarem ipsis futuram, quòd publico edicto, hæreticos seditiososque prouinciâ mouissent. nec aliud sibi armato fuisse propositum ad eam diem, quàm vt huiusmodi pestem Belgio exigeret, populosque in fraudem ab Orangio inductos Catholicæ Religioni, Principique suo, ac pristinæ tranquillitati restitueret. Vt quando iam ipsi per se id occœpissent; eorum armis opem additurum se: ac transmissis obliuione præteritis illorum culpis, oblatâque clementiâ & gratiâ in eos suâ, polliceri, dempturum se nihil ex antiquis Artesiæ priuilegijs: externâque militia prouinciam liberaturum; dummodo in domestico milite tantum habeant ipsi virium, quantum aduersus Orangium, coniuratasque prouincias tueri se possint. Quòd si fortè aliquos seu partium Gallicarum studio, seu quouis alio arcano consilio, oblata hac paterna clementia nihil mouerit; testari se Deum hominesque, calamitatum innumera, quas secum importare bellum solet, illis vtique imputanda, non autem sibi, qui videlicet inuitus arma sumpserit, quo patrimonium à Deo per Maiores suos sibi traditum, aduersus inuadentium vim, ac fraudes assereret.* 12.F

Rex ad alios Vvallones scribit.

Addiderat ad peculiares aliquot Proceres ex eadem nobilitate Rex litteras. Blangeluallio quidem, (qui regios inter ephebos aliquandiu fuerat in Hispania) ob studium eius in Vvallonum reconciliatione non modò grates egit, sed eum accuratè Alexandro commendatum voluit, facta eorum mentione, quæ ille Regis causà, non sine fortunarum iactura passus esset. Caprio autem, laudata eius affatim operâ, præfecturam Artesiæ, qua proturbatus fuerat à Gandauensi Vicecomite, resti-

Phil. dat. ... tolet.

& præfecturam Artesiæ Caprio restituit.

1579 tuebat. Sed Alexandro, quamquam hasce ab Rege litteras impetrauerat ipse pro Caprio, eas tamen homini tradere nec integrum iam erat, nec ex vsu præsenti videbatur. Etenim in reuocando ad partes Vicecomite totus is erat: quòd in eo viro, cui super claritudinem generis, ac pares opes, mili iæ decora abundè aderant, momentum sanè maximum attrahendis Vvallonibus reponebat. Et quamquam is ingenio habebatur vario, & inobseruabili, tamen (vt NEMO adeò intractabilis est, cui non aliquod denique manubrium non sit, quo capi, ac teneri possit) exploratum erat Alexandro, si homini paulò quidem officiosius compellato præfecturam Artesiæ obtulisset, vti ab Rege decretam, facilè illum à fœderatis prouincijs abstrahendum. Ergo inter alia beneuolentiæ signa, epistolam ad eum composuerat, qua peramicè hortabatur ad tuendas Principis sui partes, pollicitus, se illi, Regis nomine, præfecturam Artesiæ firmaturum. Ne tamen ea mutatione Caprium offenderet, atque dum veterem amitteret amicum, dum pararet nouum, Atrebatensi Episcopo mandauerat, (is enim delectus erat) vt non ante Vicecomiti epistolam traderet, quàm conuento Caprio dicte consilium aperiret, persuaderetque, nihil esse in præsens publicæ rei conducibilius: & priuatim ei apud Regem plurimum profectò gratiæ accessurum. Et Caprius, qui inanem Præfecti personam sustineret, haud grauatè remisit id, quod habere ægrè posset: præsertim quòd videret, magno inde præsidio augeri Vvallonum factionem, atque adeò securitatem suam. respondítque perquàm liberaliter Atrebatensi, Probari summodum sibi Parmensis consilium Principis: ac, modò ad Regis obsequium seriò rediret Vicecomes, libenter ei cessurum se præfecturam, in quam non alio intenderat nomine, nisi vt maiore cum imperio prouinciam in Regis potestatem reuocaret. Ita in rem feliciter ingressus Atrebatensis, post aliquot cum Vicecomite congressiones, eò hominem adegit, vt renunciaturum se fœderatis prouincijs, proque Religione, ac Rege moriturum persanctè promitteret. De conditionibus verò, in quas paciscerentur Vvallonum prouinciæ, se cum Montinio, ac

Februar. Mottæo disserturum: interim expectaturum diploma Regis pro Artesiæ præfectura. Et Rex quidem ab Alexandro, & ab ipso

1 Feb. etiam Caprio rogatus, eas illicò litteras transmisit, quibus Artesiam Vicecomiti demandabat: admonito Alexandro, vt epistolam alteram eidem traderet, qua gentilitio eiusdem oppido (Richeburgum Belgæ vocant) Marchionatus insignia deferebat, idquod ipse magnopere concupierat. Eodem tempore Rex, suaden-

Sed Alexander eam Vicecomiti ab Rege offert:

Caprio ante admonito

& consentiente

Vicecomes fœderatis prouincijs renunciat.

Eidem regimen Artesiæ demandatur:

& Marchionatus titulus.

Montinius quoque attrahitur.

suadente pariter Alexandro, ad Emmanuelem Lalinium Montinij Dominum, quem penes erat arbitrium Vvallonicæ militiæ, litteras addidit amoris in illum, ac spei plenas. Quibus effectum, vt vterque beneuolentia Regis apprime capti ad Alexandrum miserint, consociaturi cum eo arma: postulantesque, vt quando conuentum Artesiæ, multarumque ex Flandrica prouincia ciuitatum celebraturi mox erant, videret ipse, quò vtrinque delegatis conueniendum esset. Nec distulit Alexander: missusque Sellij Dominus Ioannes Norcarmius, certis cum mandatis: additusque Moulartus Atrebatensis Antistes, & Vasseur Vvalhuonij Dominus è Regis parte: ex Vvallonum verò Montinius Malecontentorum princeps, Vicecomes Gandauensis Artesiæ Præfectus, Mottæus, & Caprius, ille Granelingæ, hic Atrebatum Gubernator, de conditionibus firmandæ concordiæ agitare seriò cœpere. Erat legatis regijs imperatum ab Alexandro, vt in quæstione de Gandauensi pacificatione, edictoque perpetuo, (cuius inter capita, missio Hispanorum continebatur) nihil certi firmarent. si verò vrgerentur, spe tantummodo illius ostensa, reliqua antè conficerent. Et verò vbi obfirmatis in externorum missionem Vvallonibus, ea demum facta spes est, cuncta inde procliuius transigebantur. Quum ecce superueniunt ab Archiduce Matthia festinati (instigatu scilicet Orangij). Marchio Hauræus, & Diui Bernardi Abbas, & Adolphus Meetcherchius consiliarius, cum minacibus litteris, *Quòd spreto se Belgij vniuersi Præfecto, belgicorumque armorum Duce: spreta Maiestate, & curâ Cæsaris in communem prouinciarum concordiam insudantis: spreta generalium Ordinum, qui in id sedulò incumberent, consensione; priuatos ipsi sibi cœtus, priuatum sibi Belgium facerent, extenuantes interim illa discessione non minus vires suas, quàm prouinciarum reliquarum: atque adeò non eas reportaturi ab Hispano conditiones, in quas illum cogere, si coniunctim agerent, procul dubio potuissent. Quin potius resumerent caritatem patriam, omissisque priuatim hisce consilijs; atque ad generalium Ordinum comitia Antuerpiæ, exeunte Martio celebranda, delegatis ex sua prouincia viris legitimè instructis, capesserent ipsi quoque publicum regimen: atque vnà cum alijs aut de pace, quam sperarent, aut de bello, quod non timerent, in commune consulerent.* Enimuerò perincommodè accidit Vvallonum conuentui hæc ab Archiduce interpellatio: orta videlicet æmulatione inter factionis primores; dum singuli, quo propiùs aderat reconciliationis maturandæ spes, eò ardentius occupare facti gratiam apud Regem, atque adeò alter alterum posthabere satagebant. Ægrè fere-

Margin notes: 1589 — Artesiæ conuentus indicitur. — Quò mittuntur legati ab Alexandro, — & ab Vvallonibus. — Mot. Capr. — capni. — Conuentum disturbare Matthiâs conatur minacibus litteris. — 8. Mar. — Turbat factionẽ æmulatio inter Vvallonum proceres;

1579 *Episc. Atreb.* ferebat Caprius, immissum Atrebatensem fuisse in rem ab se pænè confectam, haud ignarus (vti scribebat ad Alexandrum Alphonsus Curielius) dum Antistes compositæ controuersiæ relationem apud Alexandrum faceret, atque Alexander ad Regem scriberet, non modicam gratiæ partem deperituram sibi. Nimirum vt pecunia per manus multorum translata decrescit, ita operis gratiam inter manus decerpentium aliquid ex ea sibi haud dubiè deteri, ac propè consumi. Et Vicecomes Gandauensis vitabundus, Mottæi colloquium abnuebat, adempturus homini occasionem gloriarum, quasi ipse reconciliationis author extitisset. Turbauit super hæc multorum animos rumor, depositurum Cæsarem reconciliationis arbitrium, nisi à priuatis conuentibus absisterent Vvallonum prouinciæ. Sed Alexandro promptum erat, Vicecomitem quidem (quod plurimum interat) in partibus continere, missâ ad illum, quod fecit, Regis epistolâ, additâque suâ, cuius in fronte, grata illum appellatione, Marchionem Richeburgium salutauit. Ceteris verò aperuit factam sibi denique ab Rege potestatem, Gandauensem pacificationem, cum edicto perpetuo (quod ex eorum postulatis vnum supererat) confirmandi. Quibus animi, vnum adhuc rogandum esse Parmensem Principem decernunt, Ne grauaretur ad Ordines scribere Antuerpiæ coactos, atque ad concordiam ijsdem illos conditionibus inuitare, quibus ipse transigeret cum Vvallonibus. quas si Antuerpienses acciperent, futuros ab exemplo tutos Vvallones: si respuerent, peruicaciam nouo documento prætentatam æquius auersaturos. Alexander quamquam non ignorabat, Antuerpienses, ob acceptas ijs diebus clades, hostili erga ipsum animo esse; turbatis tamen Vvallonum rebus remedium vndecunque facturus, de eorum petitione ad senatum ius imperij expendentem, haud grauatè retulit. In eo duodecemuirali concilio aderant tunc Comes Mansfeldius, Christophorus Assonuillius, Octauius Gonzaga, Gaspar Roblæus, Gabriel Serbellonius, Ioannes Funcquius, & I. Baptista Tassius. Ab his variè disceptatum: negantibus nonnullis id attentari posse, quin eo grauius irritaretur Cæsar, quòd non iam huius aut alterius, sed omnium prouinciarum reconciliatio præriperetur sibi è manibus. præterquamquòd verendum esse, ne nimia hæc facilitas annuendi postulatis Vvallonum, confessio imbecillitatis aliqua videretur. Sed alij transmittendum affirmabant huiusmodi respectum rerum: causæque, quam eò iam perduxerant, complemento insistendum: atque adeò vnicè curandum, ne qua

Margin notes (left): *2. Mar.* — *Alphon. Curiel. ad Alex.* — *Conc. Hat.*

Margin notes (right): & rumor de Cæsaris indignatione. — Sed Alexander firmat Vicecomitem: — & ceteros. — à quibus rogatur, vt Antuerpienses ad concordiam inuitet. — ipse dubitat, & refert ad senatum: — quo alij negāt id attentari dum. — affirmant alij:

1579

Cum quibus sensit Alexander ob has causas:

Vvallonibus aliunde commotis occasio præberetur ab incæpto, si sper nerentur vltimæ eorum preces, recedendi. Idque vnum pertimescebat Alexander, Cæsaris aliquanto securior. Quam enim fieri aiebat (quod ad Vvallones quidem attinet) aut Cæsari, aut reliquis prouincijs iniuriam, si, quandiù harum Procuratores Coloniam destinati, facultatem disceptandi ab Ordinibus non acceperint, partes ipsæ inter se se concordent? præsertim quum huiusmodi concordia tum expeditior futura sit, non expectato Germanorum arbitrio in cap endis consilijs infinitè cunctantium: tum etiam partibus honestior, dum sapientia suâ, non externorum ope, componantur. Immo neque secus sentire Cæsarem, exploratum sibi esse. aliquot enim antè diebus, ob hanc præcipuè causam, misisse se in Germaniam Adrianum Gomicurtium, bellici consilij senatorem, prudentiæ fideique conspicuum: ab eoque accepisse litteras affirmantes, audito Vvallonum negotio; Cæsarem non modò non offensum, sed vltrò etiam gauisum, quod, vti aiebat, reconciliatis aliquot prouincijs, dimidium iam viæ confectum esset. quin & gauisurum se, si exemplum reliquæ prouinciæ sequerentur. Quod autem spectet ad inuitandos Antuerpienses, ita se litteras moderaturum, vt & Vvallonum postulatis (quod magnopere velit) satisfaciat, & regij exercitus existimationi (quod apprimè nolit) haud detrahat. Consilio Alexandri probato, ipse ad Ordines Antuerpiam aduocatos epistolam composuit in hæc verba. *Iniecto nuper sermone cum aliquibus prouincijs de earum ad Regem suum reuocatione, quum eas ad id seriò propensas inuenissemus, (quamuis huiusmodi reconciliationem non seorsim, sed coniunctim cum alijs prouincijs confieri illæ præoptassent, vt & Regis est votum) visum est nobis, quid actum sit, vos interim nostris hisce litteris condocere: vt & ipsi animum hac de re vestrum, in isto, quem habetis conuentu, nobis aperire possitis. Ne vos autem, quos fidei sinceritatisque nostræ certos esse volumus, quidquam à nobis desideretis; pollicemur Regiæ Maiestatis nomine, ratam sanctamque nos habituros Gandauensem pacificationem, edictumque perpetuum, nullo ex eis capitibus prætermisso. Vnus modò Religionis Catholicæ cultus integrè seruetur, cum obedientia Principi vestro debita: sicuti & Caroli V. tempore factum scitis, & vos pro solemni sacramento debetis, & leges humanæ iuxtà, ac diuinæ fidem vestram obligant. Id, quod tanquam vnicum afflictæ nimium patriæ vestræ remedium non expectare à vobis, profectò non possumus. Quid ergo consilij super hac re in commune cœperitis, quæue prouinciæ complexæ fuerint significationem hanc nostram, admoneri quamprimum*

Pacificatores Germani designati à Cæsare.

Eques S.Lauri

Et scribit ad Ordines Antuerpiæ coactos.

26. Martij.

minis cupimus. Excepère tubicinem litteras perferentem Procuratores prouinciarum, qui Antuerpiam vndique confluxerant, verbis initio quidem minacibus, superbisque: more videlicet eorum, qui semel nacti occasionem exercendæ temporariæ potestatis, immodicè illam, atque impotenter vsurpant. Sed placatiores deinde facti, reputata melius iniuria, quam in victorem non satis opportunè conferrent; retentum aliquot dies tubicinem ad Parmensem Principem remittunt, prolixa cum epistola, sed in qua, præter querimonias, & contestationes, nihil certi expediebant. Itaque Parmensis, misso ad Vvallones exemplari eius epistolæ, quo animo erga pacem reliquæ prouinciæ essent, ostendit. Vtque altius Antuerpiensium mentem Vvallones introspicerent, non omisit exponere, Ad fœdus illud inter quasdam prouincias Traiecti ad Rhenum nuper ictum, inseruisse nunc demum se se Antuerpienses. in quo tamen fœdere (quod nullo Vvallonum respectu compositum esset) inter alia, promiscuus non Lutherianæ modò, aut Caluinianæ, sed quarumcumque hæresum vsus admittitur, contra quam vndecimo capite edicti perpetui ad Gandauensem pacificationem additi, iuratum esset ab Ordinibus, nempè *Se Catholicam Romanamque Religionem integram conseruaturos, nulla re aduersus illam vnquam permissa*. Viderent propterea Vvallones, quàm alieni sint illi à pacificatione Gandauensi, atque adeò quam malè conuenire possint ipsi vnius Catholicæ Religionis assertores, ac vindices, cum huiusmodi hominibus nihil certi in cultu diuino præhabentibus, sed obuia quæque, atque vnde vnde accersita, pro cuiusque arbitrio consectantibus. Quamobrem hortari impensè illos, vt, quando nihil eorum, quæ ipsi flagitauerint à Rege, negatum sit; præcidant semel istam nimis iam diuturnam, ac similem negantibus moram: missisque, quos destinauerant, Procuratoribus, Principi demum suo animos, atque arma, ante alias prouincias adiungant: relaturi ex huiusmodi anticipatione parem gratiæ prærogatiuam apud Regem, a quo seu soli, carius habebuntur: seu primi, ceteris præferentur. Nec pluribus opus iam erat, vt Vvallones aliquando manus darent, securi, nequaquam sibi vitio tribuendum, si ad pacificationem Gandauensem retinendam ab ijs desciscerent, qui eam pacificationem antea fregissent. Quam trepidus ad eos nuncius perfertur, pagos Vvallonicarum partium in Flandria gallicana, vastari armis Francisci Lanuæ castrorum Præfecti: qui submissus ab Orangio, (cui hoc vnum nempè restabat post crebas interpellationes, ac minas) & sexcentos fermè pedites trahens plerosque Gallos, Scotis, Anglisque permistos,

Margin notes (right): Ad has litteras superbe se gerunt Procuratores Ordinum. — Postea mitius respondent, — litteris tamen nihil concludentibus: — Quas Alexander mittit ad Vvallones. — ostenditque iniuriam illis factam. — Atque eos hortatur de reconciliatione ... — Vvallones dant demum manus: — Et audita clade sociorum:

Margin notes (left): 29 Martij — Vnio Vltraiectina — [illegible]

leuia aliquot prælia commiserat, primùm haud procul Dunquerca cum Mottæi militibus, quibus. Mansuillius præerat Mottæi loco: deinde cum Manuyno Audomari Præfecto, circa Vvactenem, vtrobique superior. Verùm leuior hic ictus fuit, quàm vt Vvallones deijceret. QVOS autem vrges, nisi prosternas, à te repulsos adiunges ex aduerso stantibus. Scilicet externus hic timor inclinatos iam in regias partes animos Vvallonum planè coniunxit. statimque ipsi inter se, antequàm Parmensem Principem adirent, fœdus priuatim feriunt, Montinio, pro Malecontentorum copijs, sacramentum præeunte, Mottæo Regis partes, vti in mandatis ad hanc rem habebat, exhibente. Promisit ille, se militesque suos, (erant hi, qui Montinio in Flandria à septem iam mensibus militauerant, pedites supra septem millia, equites omnino quadringenti) perpetuo retenturos Religionis Catholicæ Romanæ fidem cultumque, Regi debitam obedientiam, Pacificationis Gandauensis cum vnione, edictoque subsecutis, obseruantiam: atque hæc ipsa aduersus quoscunque repugnantes, armis regio exercitui adscriptis, asserturos. denique Meninam, Cassetum, aliasque circà munitiones ab ijs obtentas, cum omni bellico apparatu, tradituros Regi, dummodo is externo milite prouincias liberatas velit. Mottæus verò regiæ Maiestatis nomine soluturum se Montinio pollicitus est ducenta & quinque florenûm millia in milites diuidenda: quos rursum Montinius promisit, ad Iunias Kalendas habiturum se sub signis, eosque ad nouam pro Rege militiam lustraturum. Adstantibus fœderi apud Sancti Eligij in Atrebarensibus percusso, præter Conciliatores, Atrebatensem Episcopum, Sellium, & Vvalhuonium, Vicecomite Gandauensi, Caprio, atque Halenio Tribuno. Mouit Artesiorum, Hannoniorumque exemplum Flandriam Gallicanam, vt hæc prouincia (Tornaco excepto, ac Tornacesio) in easdem conditiones cum legatis regijs conueniret. Quin ijsdem quoque diebus, ortus Antuerpiæ tumultus aduersum Catholicos, non parum iuuit. Percelebrem sacri Ordinis supplicationem, in solenni gratulatione ascendentis in Cælum Domini, comitabatur ingens cum ipso Archiduce, Catholicorum multitudo: quum conglobati aliquot Caluiniani, assumpta secum sclopetariorum manu, primùm incedentibus viam obstruunt: tum Catholicos submouere obstantium turbam, ac vi aditum aperire connitentes, sclopis in pectus intentatis, mox & explosis, ac duobus illicò stratis, alios aliò fugant, agmen supplicantium dissipant, plerosque in templum cum Archiduce compellunt, concluduntque. Postremo gliscente, vti

Marginalia (left): arctius coniunguntur: | Et fœdus priuatim inter se feriunt. | Montinio hæc promittente ex vna parte, | & hæc Mottæo ex altera. | Accedit tertia prouincia ad hoc fœdus. | Augetur concordia Vvallonû ex tumultu Antuerpiense, | in solenni supplicatione: | quam Caluiniani interturbant, | vi ac cæde.

Marginalia (right): 1579 | S.Omer | Montinius | S. Eloy | 18.Ma

1579 vti fit, ex successu licentia, partim templi fores armati obsi-
dent, partim per vrbem, atque apud Orangium, ac Magistra-
tum dissonis vocibus, pellendos vrbe sacrificulos conclamant; *nec quiescunt,*
atque Archiduce, magni veluti beneficij loco, ex æde abire per-
misso, reliquos non antè egredi patiuntur, quàm Canonico-
rum, Monachorumque, ac sacrorum hominum, qui non *donec ex sacro ordine complures vrbe expellũt.*
pauciores ducentis supplicationem instituerant, exilium, pau-
cis retentis, à Magistratu impetrauerint. Mirantibus interea
bonis tantam Caluiniarum partium in ea vrbe potentiam,
exulemque clerum, & cum eo proscriptam pietatem lamentan-
tibus: offenso in primis Archiduce, palàm iurato, Si in eum *offenso Matthia,*
insanire modum porrò pergerent, fixum iam sibi, relicta im-
potente adeò multitudine, ad Cæsarem fratrem eâ pariter irre-
uerentiâ neglectum quamprimùm ire. Verùm ex homine
seruilis quidem imperij impatiente, sed priuatæ simul vitæ in- *sed nihil contra ausо.*
tolerante, nihil ea iniuria præter inanes querimonias expressit.
Valuit tamen indignum facinus tum ad inuidiam odiumque
Ordinibus creandum, quibus inspectantibus, annuentibusque,
impunè quotidie peccaretur aduersus eius cultum Religionis,
cui tam magnificè in Gandauensi fœdere ipsi cauissent: tum
art. 4. etiam ad Malecontentorum, ac Vvallonum causam magis ma-
gisque apud multos nobilium probandam, ac promouendam.
certè & Comes Philippus Egmontius Lamoralij filius, & Caro- *Plures hinc Proceres cum Vvallonibus fœdus cõiungunt:*
lus Gaurius Fresini Dominus, & Boursius, & Villeruallins, &
postremò Comes ipse Lalinius Hannoniæ, ac Valencenæ Gu-
Philippus bernator, relictis Ordinum partibus, nouo se cum regijs lega-
tis fœdere consociauere: insertis ad alias conditionibus, de exer- *& augent.*
citu pro Religione, ac Rege, ex reconciliatis prouincijs, post
emissionem externorum, conflando: deque Belgij Præfecto
non nisi regij sanguinis asciscendo.

Ergo non vltrà cunctati Vvallonum Ordines, legationem *LEGATIO Vvallonum prouinciarum ad Alex*
postea Cameracensis Archiepiscopus instituunt: principes nominant Ioannem Saracenum S. Vedasti
Abbatem, & Caprium Atrebatum Gubernatorem: eosque
cum selecto Nobilium comitatu, mittunt ad Alexandrum,
Traiectum ad Mosam obsidentem, in eius manus reddituri
prouincias suas. Et Alexander legationis, & conditionum pri-
dem admonitus, quarum aliquas quoniam minimè ipse proba-
bat, eoque moderaturus, statuit omni officiorum genere lega-
torum animos demereri. Eius itaque iussu, Ioannes Noyellus *Quibus ipse obuiam mittit aliquos ex suis,*
Maggiordomo Rossignolij Dominus, Farnesiæ aulæ Magister, qui & Ioannis
Austriaci domum rexerat, obuiàm processit Bellomontium
vsque, Areschoti Ducis oppidum: vbi Vvallonum Proceres,

quos

quos Atrebatensis Antistes, Sellius, & Valhuonius comitabantur, Principis Alexandri nomine salutauit, deduxitque Viserum, illorum hospitio destinatum. Inde in campum altera dievenientibus occurrit cum octo equitum signis, Raitrum quatuor, totidem hastatorum, Comes Fauchembergius prætorianorum militum Præfectus, insequente aulicorum globo, multisque Nobilium honoraria Regis stipe attineri solitis. Nec post multo, duobus ferè passuum millibus à castris progressus Petrus Ernestus Comes Mansfeldius, cum Principalis concilij Proceribus, legatos excepit ducturus ad Alexandrum. Tabernaculum tetendebatis in editiore campi loco, eminabatque Prætorium eius non situ modò, ex quo suorum munitiones ipse conspicere, conspicique ab ijs posset; sed etiam laxitate, atque intestini operis dimensione: cuius ad speciem facilè agnosceres in castrensi illa vrbe sedem Principis. Eò accedentibus legatis, subeuntibusque tentorij aditum, vbi equites turmæ Principis, ad eiusque custodiam corporis attributæ cohortes excubabant; præstò fuere intimi aulici, eosque cum reliquo comitatu introduxere ad Alexandrum. Quem Vedastinus Abbas, Vvallonicarum prouinciarum, adiunctarumque ciuitatum nomine veneratus, gallicò appositoque sermone aliquandiu tenuit audientem in publica illa Nobilium corona, generatim exponens causam aduentus sui, & consilium prouinciarum, post agnitas, in quas inductæ fuissent, fraudes, ad Regem Dominumque suum redeuntium, Maiestatique eius, ac regio per Belgium Vicario obedientiam ex animo pollicentium. Cui Alexander, quum lætum se eorum aduentu, & aduentus causâ, strictim patria oratione respondisset: eorumque consilium Regi debitum, sibi exoptatum, ipsis honorificum laudasset; interrogauit, An extra publicum haberent, quæ specialiter referrent. Affirmantes, in intimum contubernium adduxit: ibique remotis arbitris, singulos humanissimè, Caprium in primis, amplexatus, regium illuc senatum aduocauit. eoque præsente Vedastinus rursum dicere aggressus est. orationis eius, paulò quidem, quàm prior fuerat, prolixioris, summa hæc demum fuit. BELLVM, *hoc quoque nomine iram Dei esse, quòd sæpè in eo necessitate peccetur. Reliquisse Vvallones regias partes; sed inde abstractos regiorum militum iniurijs: delatos aliò, quàm par erat; nempè quò comune prouinciarum naufragium deferebat: deceptos patriæ libertate, cuius vocabulum serò cognitum sit in speciem prælatum ab ijs, qui Belgium Religioni ac Regi ereptum irent, vt vacuum Dominis occuparent. Illos per contemptam desertamque Religionem struxisse sibi*

Margin notes (left): mox alios; — post alios. — à quibus deducitur in Alexandri tentorium. — Abbas S. Vedasti legationis Princeps — Alexandrum alloquitur, — & ab Alexandro benigne excipitur, — Vedastinus legationem exponit.

Margin notes (right): 1579 — 28. Apr.

9 *sibi viam ad defectionem à Rege: Vvallones per eandem animis retentam, atque armis propugnatam, ad Regem sibi reditum parare. Nec dubitasse, quin tam bona interprete & conciliatrice, aditum inuenirent apud Principem, Religione omnia metientem. Dedisse iam se longum profectò constantiæ documentum, separatis iampridem consilijs armisque, ab ijs prouincijs, quæ ab Religione animos separassent. Et quamquam non inde transgressos illicò ad Regem, sed medios aliquandiu constitisse, ceu pertæsos vtrumque statum, ac planè Malecontentos; propiores tamen fuisse Regi, à quo in propugnanda Religione nunquam abscesserint. Nunc damnatâ hac quoque morâ, quam præter Regis elementiam, eius Celsitudinis humanitas grauiorem faceret, dato ad pœnitentiam atque ad gratiam regressu; adesse se Oratores ab Artesijs, Hannoniisque, à Duacensibus, Insulanis, Orchiensibus, ac vicinis populis allegatos, vt Prouincias suas nouo sacramento, in eas leges, quas eum regijs Triumuiris antè firmauerant, (modò eius Celsitudo ratas velit) Principi suo volentes libentesque restituant.* Ad hæc Alexandrum expectatione parcius rèspond sse obseruatum est: sic, opinor, melius consulturum disceptationi, quæ de moderandis conditiònibus insedebat ahimo. Nempè, ne à pompa venientibus exhibita quæsitam illorum gratiam appareret: atque adcò ne, quemadmodum PERCVPIDVS emptor fastidiosum venditorem facit, sic ipse difficiliores haberet illos, cum quibus transigeret; facta verbis temperanda duxit. ex quo fieret, vt & illi habitum sibi honorem externa significatione à liberalitate Principis intelligerent: & tectam sub parsimonia verborum reconciliationis absoluendæ c pidinem non agnoscerent. In hæc enim verba, Legatorum oratio i responsum tulit. *Nec se falsum animi fuisse in regressu eorum: nec eos in suscepto consilio ab Regis benignitate fallendos. Quidquid erratum ab illis, deserto Principe, condonari haud illibenter à Maiestate eius, quæ malit Vvallonibus olim fidis ignoscere, quàm rebellioni recens immistis irasci. Interim fidei ab Rege pignus acciperent dexteram, quam ipse porrigeret, quamque in scribenba firmandaque ex communi voto reconciliatione, adhibiturum se breui speraret.* Egressos inde oratores, comitante Principis familia, deduxit in vicinum tentorium Rossignolius: vbi regijs epulis, quas, extenuato ad superbiam vocabulo, pomeridianam gustationem appellabant, excepti sunt; assidentibus vnà cum illis, præter Regios Legatos, Comitibus Mansfeldio, Barlamontio, ac Fauchembergio. Post hosce primos congressus officiosæ hilar t i datos, Legati Visetum reuersi, adiecère animum stabiliendæ reconciliationi. Cuius inter conditiones, quoniam ambiguas

Alexander cur legatis parcius responderit.

Eius responsio.

Legati Vvallonû epulis excipiûtur.

Meren-da

biguas

biguas Alexander aiebat aliquas, alias liberalius admissas à con- 1579
ciliatoribus querebatur: atque illam in primis non ferebat, quæ militiam externam à prouincijs omnibus amandabat; idcircò super ijs expendendis explicandisque, præter Atrebatensem Episcopum, Sellium, & Vvalhuonium, veteres legatos, imposuit Comites Mansfeldium, ac Barlamontium, quorum authoritas, momenti fideique plus adderet eorum dictis. His modò Visetum ad Vvallones, modò Vvallonibus in castra commeantibus, Maius omninò mensis, ac Iunij se pars magna circumègit. Disceptandi campus mensæ plerunque erant & conuiuia, ad quæ illi modò à Sellio, interdum à Barlamontio, sæpius à Mansfeldio euocabantur: retento hic quoque priscis à Belgis more deligendi ad consultationes ea maximè tempora, in quibus conuiuæ non magis epulas secum, quàm sermones læti apertique communicant: & multa inuicem remittunt, loci lætitiam ne contristent. Et sanè apparebat, eâ consuetudine, & comitate Regiorum, quotidie magis cohærere anim[illegible]s, & consentire. Idque præcipuè visum nouissimo in epu[illegible], quod Gaspar Roblæus Billij Dominus, sub castrensi tecto illis instruxit, longè alijs magnificentius & numero, & delectu conuiuarum. Non enim modò plerosque bellici & regij consilij Proceres, & primarias aliquot matronarum discumbentes habuit; sed paulò ante conuiuij finem, ipse improuisus affuit Alexander: ac blandè questus, quòd, inscio se, manus consererentur à suis; primo in ea pugna loco, vti Ducem decebat, assumpto, mirum quantum, instaurato repentè conuiuio, exhilararit omnium animos, ac Vvallonum in primis facilè reputantium, sibi hoc dari à Principe, qui grauissimæ obsidionis curas posthaberet hospitum honori, ac voluptati. præsertim quum pro conuiuij appendice, saltatione instituta, aspexere Alexandrum choreas agentibus immistum, eo quidem decore ac venustate, siue gentis more pensile corpus modulatè vibraret, siue gradarius pompamque sui traducens, attemperata ad numeros specie, & (quæ ordinario eius incessui inerat) maiestate grandesceret. vt profectò admirati supra omnes Vvallonum Legati, emptique obuia illa comitate Principis, audiri sint, quum dicerent: Agrestes se plus nimio visum iri, nisi adeò benigni amabilisque ingenij viro manus darent. Patuitque seriò dictum: quum sequuto postridiè congressu, molliores illos remissioresque solito compererint conciliatores Regij. Sed nihil æquè apud illos valuit, ac prosperi per eos dies in Traiectensi obsidione successus aggredientium Hispanorum: spesque in castris firma, Traiectum propediem

Disceptatores super conditionibus reconciliationis:

Disceptandi locus:

Conuiuium Billij,

cui Alexander ipse affuit.

eiusque comitate capiuntur Vvallonum legati,

proniores inde ad reconciliationem:

Plus tamen momenti habebant apud eos res hispanorum prosperè ad Traiectum:

1579 pediem casurum. Id videlicet Vuallonum animos hærentes subinde nutantesque, ad eam, quæ secuta est conditionum moderationem, constanter inflexit. Etenim obseruatum est, Vuallones intentis in obsidionis euentum oculis, consultare solitos: haud dubiè nihil ad extremum remissuros ex ijs, quæ in Atrebatibus ante decreuerant, si ab Hispanis infeliciter, vt initio cœptum erat, pugnaretur apud Traiectum, omissaque spe obsidio solueretur. at vbi animaduertêre, breui vrbem expugnandam, & ipsi expugnati sunt. Nimirùm PROPRIO ex vsu quæque præhabentur: nec fœdera societatesue res alia stringit, aut laxat magis, quàm vtilitas. vtque ad nouæ felicitatis opinionem continuò, quasi cæli iudicium sequentes, obuoluimur, ac certatim in partem currimus; ita FACILE deserimus, quos à fortuna deserendos subtimemus. Id nempè iam præsenserat Alexander, qui post Austriaci obitum, sicut ab armis reconciliationem Vuallonum aggressus, ostentato per Brabantiam victore exercitu, illos ad consilia coeundæ societatis attraxit: sic in præsentia omnem sibi curam putauerat adhibendam in Traiecti expugnatione, cuius à ruina dubitandum non esset, quin velut à magni ædificij casu, multorum adhærentium spes animique frangerentur. Et verò Vuallones Alexandri siue comitate deliniti, siue fortunâ deterriti, pleraque reconciliationis capita ad eius votum attemperauerant: non tamen adducti vt de Hispanorum missione quidquam immutarent: quum dicerent, id sibi iam datum à Rege, ipsoque ab Alexandro, ostensis vtriusque litteris, quibus prouincias perpetuò liberas ab externis futuras promittebatur. Quod licet Alexander de Vuallonum prouincijs interpretaretur, quibus Regi reconciliatis ea prærogatiua debebatur: non neganda ceteris, si exemplum aliquando sequerentur; interim (vt ille differebat) quæ ratio persuaderet, exarmandum esse Regem Hispanorum missione, dum rebelles Regi prouinciæ nouis militum delectibus armarentur? Immo nec ipsis priuatim Vuallonibus expedire, aduersum communes iam hostes auxilio nudari veteranarum legionum, communem denique causam propugnantium. Nihil tamen agebatur, affirmantibus, aduersum hæc satis iam cautum esse, nouo exercitu ex Vuallonum prouincijs conscribendo: quem, si se, hostesque nossent, haud dubitarent, bello non solùm arcendo, sed etiam inferendo parem fore. ceterùm nec posse aut à se, aut à Rege seruari Gandauensem pacificationem, in quam tamen vtrinque consensum esset, nisi ex omni Belgio, vti in ea sancitum, emitterentur externi. Sed altius suberat dis-

Marginalia:
Quò illi respiciebant.
& consilia de moderandis conditionibus attemperabant.
[illegible] tamen Hispanorum missionem constanter volunt.
contra disserit Alexander.
Sed illi non mouentur.
ob causas publicas.

tum priuatas

ſentiendi cauſa. Plerique Nobilium, in primiſque Hannoniæ, Arteſiæque Præfecti, & Montinius, & Heſius, & Egmontius, conſcij quid aduerſus Regem moliti eſſent, adeòque rati, non fidendum ei, quem læſiſſent; Hiſpanos non iam belli ſocios conſiderabant, ſed vti Regis vltores pertimeſcebant. Rebus igitur in hunc modum aliquandiù agitatis, Alexandro rem trahente, dum certi aliquid præſcriberetur ab Hiſpania; viſum eſt Regi, concordiam, quam eò loci adductam magnopere probaret, non intermitti ob externæ militiæ è prouincijs omnibus miſſionem: addebatque, ſtarent modò Religio in Deum, obedientia erga Principem, cetera eius ſe prudentiæ relinquere. Tunc Alexander euocatis Vvallonum legatis. ac præſente regio bellicoque ſenatu, Regis nomine in eas iurat, in quas conſenſerant leges: ſpondentibus ſimul legatis, earum moderationem in proximo prouinciarum ſuarum conuentu comprobandam. id quod poſtea factum, quum reconciliationis capita, vti in loco proferam, prodiere. Dum interim Alexandri iuſſu multis è locis, læta gaudium tormentorum ſonitu, ſpargeretur reconciliationis fama: quo Antuerpienſes, quibus perſuaſerat Orangius infectum negotium, ac ludificatos Hiſpanos; ex ea Catholici exercitus gratulatione initam iam partium concordiam interpretarentur. Et ſanè haud facilè dictu eſt, quantum ea reconciliatio, perculſis Ordinum prouincijs, Catholicos erexerit. Nec quidquam magis per id tempus, aut ſermonibus hominum, (quippe intentis iam diu in expectationem Belgis, finitimiſque populis) aut editis libellis, immo & datis alicubi fabulis, celebratum eſt. Certè Pariſijs in nobili Dramate captatum hinc quoque riſum, Alexandro retulere. Namque bos in ſcenam præpinguis immiſſa eſt, multis circum deſudantibus. Ducebat eam Philippus Rex tenui laxoque filo, quod ſubinde fractum illicò nectebat Parmenſis Princeps. Dorſo inſeſſam, arreptamque cornibus continebant Ordinum Proceres, opemque ad eam ſiſtendam vndique implorabant. Dux Alenconius in auxilium euocatus, caudâ impetu apprehenſa, belluam retrahebat ab Rege, intentiore tamen cura, quàm auxiliares ſolent. Interea inclinati ad vbera hinc Caſimirus Dux, inde Princeps Orangius, grandi vterque ſubiecto vaſe illam certatim emulgebant. ſpectantibus, præter prouinciales Belgas, compluribus Gallis, Germanis, Anglis: horumque Reginâ modò his, modò illis annuente. Quum ecce ad obiectum neſcio quid à Parmenſi, excitata repentè bos, caudam ex Alenconij manu vi retrahit, inſeſſores excutit ad terram, calce

1579

Alexander expectat ſententiam Regis:

qui miſſionem Hiſpanorum admittit.

Et reconciliationi Vvallonum ſtabilitur:

Septembris menſe

non ſine lætitiæ ſignis in Catholicis caſtris:

ſic Alexander ſcribit ad Tre... Ducem ...

& cum magna Ordinum conſternatione.

Fabula ſuper hac re Pariſijs data.

1579 calce vno abijcit Casimirum, altero repellit Orangium, atque huic sæpè redeunti cornua obuertit, mulctram lactis [illegible] proruit, spem omnibus præcidit, ad Regem saltu [illegible]. Sic restituta Hispano Regi Vvallonum natio celo[illegible]atur in Gallia. Sed extra iocum & scenam, partes suas age[illegible] [illegible]bi Angliæ Regina: egeratque Orangius, nec quiesce[illegible] [illegible]t hæretici. Et Angla quidem, quæ paulo antè, inclinante per Belgium Hispanorum fortuna, opem suam Regis hostibus subtraxerat: nunc eâdem resurgente non satis habuit, edicto vetare, ne quid munitionis, aut rei cibariæ asportaretur in Vv[illegible]onum, Hispanorumue prouincias: neue Anglorum ali[illegible] ad eas militatum iret; sed Mottæo, vti primo reconcilia[illegible] authori implacabiliter infensa, Grauelingam, illius præfe[illegible] arcem ac regiam astu aggredi constituit, aggressione Valsingano, secretioris scrinij Magistro imperata. Et is in hunc m[illegible]um facinus ordinauit. Agebat Londini Pascasius quidam Belga, Religionis Catholicæ desertor, eâ gratiâ Valsingano [illegible]ciliatus: eratque ei soror Grauelingæ, nupta homini eadem hæresi imbuto, ideòque pronitis in consilium attrahendo. cum hoc Londinum accito Pascasius, ac Valsinganus ita conuenerant, vt è Flissingano portu naues aliquot maiores minorésque Grauelingam soluant, admotisque ad oppidum minoribus, ex[illegible]ensionem attentent. haud dubiè conclamaturos ad arma [illegible]es Grauelingæ, inter quos esse oportebit aliquos rei con[illegible], eoque pecuniâ antè comparatos: nempè ex Anglis loci præsidiarijs, nationis ac sectæ vinculo non ægre consociandos. Porro in ea oppidanorum trepidatione, ac militum accursu exscensionem inhibentium, nihil facilius futurum, qu[illegible] in vi Mottæ[illegible]s, homo promptus ac præceps, dum eò progressus pugnam cie[illegible], destinato inobseruabilique sclopi ictu à conscijs impunè [illegible]natur. Tunc verò ab ijsdem, præeunte Pascasij affine, acclamatis Ordinum partibus, successuros è nauibus Orangianos mili[illegible]s, atque intra oppidum à conspiratis exceptos, propugnac[illegible]lis, ac munitione potituros. Rei ita compositæ dictus dies ab eo duodecimus, atque data à Paschasio non modica auri summ[illegible] [illegible]ni suo, ad corrumpendam militum fidem, ipso pecuni[illegible] & spe maiore corrupto. Hæc quamquam arcanò agitata, resciuerat omnia Legatus Hispani Regis Bernardinus Mendoza: o[illegible]atoque, è præsidiarijs Grauelingæ, Anglos identidem aliqu[illegible] Londinum clanculum aduentare, cum Valsingano sermon[illegible] habere, mox Grauelingam ad præsidium redire; proditionis haud iam dubius, festinato nuncio Alexandrum mo-

Offenditur ex reconciliatione Reg. Angliæ.

[illegible] contra [illegible]

[illegible] præfecturâ [illegible]

Londra

net, hic Mottæum; à quo exauthoratâ, emissâque Anglorum centuriâ, ac nonnullis præterea dubiæ fidei militibus; detecta proditione, hîc quoque bos iam iam mactanda, elusis victimarijs, effugit. Atque in hunc tandem modum, tres vno tempore prouincias, & quidem militares, & Galliæ obiectas, atque adeò Belgij veluti claustra, subiecit Hispaniæ Regi Alexander, nulla hominum aut locorum strage, sed expugnatis dexteritate animis, hoc est victoriæ genere innoxio pariter, & mansuro. Nempè vt VICTI raro victores amant, ita REGEM quasi elegerint, diligunt, qui regi ab eo voluere. Sed nos vltrà excurrimus, dum reconciliationem Vvallonum simul exponere visum est. Nunc enarrationem eò, vnde deduximus, referemus.

Dolus frustra fuit.

& tres Belgij prouinciæ Regi reconciliantur,

Artesia. Hannonia & gallica Flandria pars.

DE BELLO BELGICO
DECADIS SECVNDAE LIBER SECVNDVS

1579 ALEXANDER, post reuocatum, ab Antuerpiæ vsque suburbijs, victorem exercitum, viii. Idus Martias in Traiecti conspectum venit. Percelebris eo die mercatus Traiecti erat: sparsâque inibi famâ, aduenisse hispanum hostem, ac loca foris omnia milite iam teneri, non ea modò agrestium multitudo in vrbe substitit, sed territi per vicinos pagos coloni gregatim cum vxoribus, liberisque, pars Leodium, plures Traiectum aufugère. Quin & re audita, Franciscus Lanua, in Ordinum exercitu summus castrorum Præfectus, illuc Gallorum trahens manipulum properauerat: vt, quam defendendam in se susceperat vrbem, Gubernator intraret. sed frustra fuit: quòd Alexander de aduentu eius præmonitus, nec ignarus quantum ab hominis ingenio experientiaque, præsidium accessurum esset vrbi, iusserat Marchionem Montium, cum equitatu vias omnes circa Herentalam, quò iam Lanua ab Antuerpia venerat, obsidere. Traiectum extremæ Brabantiæ vrbs, vulgò Mastricht, à Mosa fluuio, qui illam interfluit geminatque, atque ibi arcuato decies ponte traijcitur, nomen accepit. Situm, ob eam transmittendi opportunitatem, veteribus memoratum legimus: habitumque inter exercituum munimenta. Creuit dein loco celebritas à Diui Seruatij Traiectensium Patroni sanctimonia, miraculis ac prodigijs contestata. Ad cuius venerationem institutæ statim sub eius obitum longissimæ multarum nationum peregrinationes auxere hospitijs vrbem: insitâ, Belgarum maximè populis opinione, affinem illum Christi, eiusque supparem temporibus extitisse, atque inde tertiam expleuisse hominum ætatem. siue ita fuerit, neque enim desunt, affirmare hoc ausi: seu potiùs ex longissima Episcopatus sui præfectura, nam vltra septuaginta annos illam extendit; prodigialiter annosum, ac trisecli senem

Margin notes: 8. Mart. — Legi[a] — I. Baptista Monte. — Tac. l. 4. hist. — Anno Dom. 381. an. 300. — Sigeb. in cron. & Pet. de Nat. in vita, &

TRAIECTI obsidio. — Lanua intrare vrbem festinat. — frustra. — Vrbis nomen. — Situs. — Amplitudo eius à S. Seruatio.

1579

Iac[illegible] fer[illegible] Rus

ſenem planè crediderint. Vt hinc ſuſpicari fortè quis poſſit, Ludouicum Vndecimum Galliæ Regem ideò ſibi ornandum delegiſſe Seruatij templum, vt ab eo inter Diuos maximè longæuo, longam ipſe vitam, cuius erat producendæ cupientiſſimus, impetraret.

Incrementa.

Ex his, ac potiſſimum ex opportuno mercatorum nundinarumque commercio, aucta frequenti populo vrbs, & mœnibus, foſsâ, turribus, aduerſus hoſtium vires perquam egregiè communita. Sed multò eam operoſius, vbi primùm de Alexandri conſilio addubitari cœptum eſt, muniendam properauit Orangius, miſſo illuc ante menſem Sebaſtiano Tapino Lotaringo, viro militiæ impigro, atque in primis audente: quippè qui ſæpè inter obſeſſarum tempeſtates vrbium deprehenſus, CREBRA inter pericula, metum exuerat periclitandi. Defenderat hic olim cum Lanua Rupellam: ideòque ab eo Ducum pari parem Traiecto fortunam prouiſurus Orangius, Lanuæ Gubernatori ſecuturo, Sebaſtianum præmiſerat, ſubſtitueratque.

Vicarius.

Rupella Alk[illegible] & ali[illegible]

Gubernator:

Sed irrito illius in vrbem ingreſſu, iuſſus hic eſt vicarius adeſſe Suartzemburgio Heerlenſi, qui tunc pro Lanua deſignato vrbem regebat, rerum militarium incallidus, eoque veterani militis operâ neceſſario vſurus.

Numerus habitantium,

& militum.

Incolebant ea tempeſtate Traiectum quatuor & triginta hominum millia. ſuperuenerant præſidiarij mille ac ducenti, Galli fermè, Anglique, & Scoti, ſub duce Lanua militare ſoliti. ad quos e ciuibus adiuncti circiter ſex millia, totidem confluxerant ex agris: retenti omnes à Traiectenſibus quàm libenter, quòd ciuitati ab annona in menſes complures haud laboraturæ, multum opis allaturi eſſent inter propugnatores foſſoreſque.

Giorgio Basta nel Mastro di Campo. cap.

Vicarius vrbem egregiè munit.

Et horum præſertim, atque vxorum, aliarumque feminarum operâ Tapinus à principio ſtatim vſus, mœnia turreſque reſarcijt, atque humo congeſtitia firmauit: repurgauit foſſam, depreſſitque: moles ante portam continuata foſſa præſtruxit; imas ad propugnaculorum latera cryptas occuluit: ſub foſſæ labro mœnibus aduerſo furnulos, rudimenta cuniculorum, excauauit, incluſis bellici pulueris vaſculis, quæ ſubterraneâ dein via prorepens ignis accenderet, ac foſſæ marginem ſupernè diſrumperet: in ipſa planitie, ora ſeu portulas aperuit contexitque, vnde inopinatis eruptionibus armati ciues, in medios hoſtes proſilirent: intra vrbem noua excitauit receptacula, tranſuerſa ſepimenta, ſemilunaria valla, atque alia munitionum genera, quibus homo futuri prudens, aduerſus inuadentium vim arteſque in vtraque, quæ cis Moſam, quæque trans Moſam eſt, vrbe præcauebat.

Terrapieni

Riuellini

Casematte

Cötrascarpe

Sortite cacche

Ritirate Trauerse

Mezzelune

Hiſce curis intentos reperit Traiectenſes Alexander: atque audito, manipulos

aliquot

1579 aliquot hostium, incendia pagatim spargere, quo regijs copijs hospitia præriperent, ac solitudinem facerent; misso statim Lopesio Figueroa cum sua legione, ac turma Raitrum, incendiarios inhibuit, repulitque. Tum distributo per vicos pagosque Traiectum circumstantes, exercitu, quem sæuienti adhuc hiemi expositum nequaquam volebat; partem Christophoro Mondragonio attribuit, iusso Mosam traijcere, atque Vviccam (sic Traiectum, Coloniam versus appellant) circumsedere: partem, eamque maiorem tenuit ipse in Traiectensi agro intra Brabantiam, delecto sibi Petersemio, Merodiorum castro, non longius ab vrbe sesquimilliari: exhilarata inibi exercitus parto ex loci præda. Nam quum illius arcis præsidiarij obsistere primum ausi, non nisi audita suspendij comminatione cessissent: accitum esset, rem ibi cibariam in annos plures asseruari; Alexander, quòd loci Dominus Regis partes deseruisset, hispanis cohortibus ad sui corporis custodiam illuc ingressuris, pagum arcemque permisit: tanta vini, ceruisiæ, & præsentis vsus alimentorum copia, præter equos, vestem, ac domesticam supellectilem, reperta, vt fidem excesserit, ex pago sanè modico prædam suffecisse, quæ capta à paucis, in aliquot hominum millia partim dono, partim emptione spargeretur. lætis inde quoque militibus, quasi ex insperata illa copia, (VT IN SPEM pronæ sunt hominum mentes) futuræ mox Traiectensis depopulationis omen acciperent.

Alexander post submotos ab agris incendiarios, exercitum circa vrbem distribuit.

Ipse Petersemij subsistit:

Peter-sem

pagúmque in prædam militibus tradit.

IAM vero, vt distractus vltra citraque Mosam exercitus mutuo sibi auxilio foret, Alexander ratibus in latera commissis ac nexis, asseribusque superiectis, ac perpetuo textu solidatis, pontes strauit duos, alterum supra Traiectum, infra alterum: extra ictum tamen vtrunque, sed vtrunque tantæ firmitudinis, vt super eis non pedites modò equitesque, sed plaustra etiam, & curulia tormenta deportari tutò possent. Quum interim fibris operisque armati adessent milites aduersus Traiectenses eruptionibus aliquot interturbare opus frustrà conatos: relicto ob eamdem causam, ne interciderentur pontes, aut incenderentur, ad eorum capita in vtraque ripa, præsidio: sic & copijs suis hinc atque inde commeantibus viam aperuit, & externis ad Traiectum auxilijs per Mosam quidem clausit. Idque ipsum, quod aquis fecerat, vt terrâ perficeret, qua parte Traiectum Brabantiæ obuersum est, castella quatuor designauit: primum versus Hunnorum montem, quà in vrbem tendit riuus Iecora: alterum in tumulo aduersus Tungrensem portam: tertium contra S. Seruatij propugnaculum:

CIRCVMsidere vrbem incipit Alexander

Mosæ ripis supra infraque vrbem ponte iunctis:

ad commercium fluorem.

& ad arcendum hostibus auxilium per Mosam.

eundem accessum hostibus arcet per agros,

castellis quatuor.

lùm: vltimum in desinente vrbe ad cœnobium equitum Teu- 1579
Fossorum inopia
tonicorum. Et quamuis fossores, quos è Lucemburgensi agro venturos in se receperat Comes Mansfeldius, nondum aduenissent: neque rustici, qui ad opus compelli possent, in Traiectensi territorio, nisi quampaucissimi reperirentur, ob eorum, vti dicebam, Leodium Traiectumque fugam; tamen
Ipse supplet:
haud vltrà cunctatus est Alexander, quòd videret, ni propiùs admoueretur exercitus, frustrà aditum in vrbem intercludi. Quare animatis militum alijs stipendij amplioris spe, alijs exem-
& sequuntur exemplum milites,
plo; primus, sumpto ipse ligone moliri humum, & comportare humeris fasces: simul sequi Principem aulici, sequi primores quique præsertim hispani duces, sequi omnis certatim exercitus (quis enim non posset, aut nollet cum Alexandro fossorem agere?) tanta ex æmulatione nationum alacritate dum glebam alij conuehunt, alij cespitem aggregant, stipites alij ac sudes figunt firmantque: vt intra biduum castella quatuor, plurium centuriarum capacia, fossà ac vallo præmunita, quadrato ambitu, lateribus in propugnaculi formam proiectis, suggestis tormentarijs, loricis vimineis, contra vim siue ab obsessis, siue ab auxiliaribus ingruentem instructa ijs quibus designauerant locis, imposita sint: curatoribus operum I. Baptista Plato, & Propertio Baroccio, militaris architecturæ laude præstan-
batterie *gabbionate*
In castella stationarios inducit:
tibus. Atque in hasce munitiones translata exercitus parte, qui vicatim pagatimque in contubernijs agitabat: simul ca-
Idem præstante circum Vviccam Mondragonio.
stellis duobus, in altera Mosæ ad Coloniam ripa, erectis à Mondragonio, inque ea stationibus militum inductis, atque adeò obsessa vtrinque vrbe; visum est nouis ad eam aggeribus propiùs accedere, atque inde consilium oppugnandi capere.
quartiere *corpi di guardia*
Alexander vrbē inuadere festinat,
Namque Alexander, ne à Procerum conuentu, qui pro Belgij pacificatione Coloniam indictus erat, adigeretur ad armorum inducias, quas illi suasuri dicebantur, & ipse tunc quidem conducibiles Regi non putabat, omissà obsidionali mora, festinata per aggressum expugnatione, anteuertere iam statuerat.
Proprioribus accessibus;
Iraque primò contra Bruxellensem portam iter aperiri cœptum est obliquum tectumque: iusso Lopesio Figueroa, qui cum parte hispanæ legionis nòn procul ab eo loco castellum insederat, fossoribus adesse, si illuc erumperent Traiectenses. Qui
Approcci
quos noctu disturbare situ conitunturhostes:
sæpiùs vrbe inter tenebras egressi, & quidem bis terue vna eademque nocte, prælia magis infesta quàm noxia inferebant, luce ac palàm quiescentes, quasi diffiderent: & consilium erat æstimari impares, neç palàm ausuros. id quod securitatem simul, ac perniciem Figueroæ non leuem attulit. Namque paulò post,

1579 lò post, & medio planè die, quo tempore INSIDIAE quò magis in aperto fiunt, eò minus creduntur posse fieri, præsertim ab hostibus timeri in luce iam desitis; erumpentes è porta S. Crucis pedites sexcenti, simul è Buscoducensi equites sexaginta, Sebastiano ipso ductore, tanta pernicitate impetuque intulere se in Figueroæ stationem, positis paulùm armis interquiescentem, vt disiecto corruptoque aggere ad centum quinquaginta passus, cæsis Hispanorum octo & quadraginta, saucijs supra quinquaginta, quum ipsi ne vnum quidem amisissent, vrbem repetierint: auctâ ex successu hinc confidentiâ, illinc cautione. Nam & Figueroæ legio refectum protinus aggerem, ad vrbis vsque fossam, magno hostium contemptu, produxit: & Traiectenses modò palam in operas, & præsidia: modò cimbis per Mosam in stationarios pontium clàm inuecti, non sine clade semper aliqua recessere: tunc minimè noxij, quum nocere posse crediti sunt.

& die disturbant. Tapino ductore: cum aggerum & Hispanorũ clade;

INTEREA in militari senatu consultabat Alexander, quæ pars oppugnanda vrbis videretur. Itumque in sententiam Francisci Montesdochæ: qui, vt Traiectum Gubernator administrauerat, ita quæ locorum valida, quæue infirma, explorata ante alios habebat. Author hic erat, vt propugnaculum ante ædem Teutonicorum equitum, ad Buscoducensem portam, machinis peteretur, quippè non satis firmum, nec procul ab amne, per quem auxilia transmitterentur ab altera ripa; Alexandro, qui iam cum Serbellonio, & Vidone Comite Sangeorgio talium peritis, vrbem æstimauerat, haud dissentiente: nihil tamen aggressuro ante aduentum Comitis Barlamontij, tormentorum Magistri, cuius apprime sententiam audire, ac sequi par erat. Is autem vbi Namurco aduenit, tormentis, lignorumque fascibus, ac reliquis ad oppugnationem necessarijs Mosâ deportatis, illicò negauit, captum antè consilium sibi quidem posse probari. *Tractum illum à Buscoducensi porta ad Mosam vsque, depressiorem esse: ideoque si, vt assolet, intenderent se se pluuiæ, tardum ac operosum fore, per loca aquis stagnantibus impedita, conuehere murales machinas. Accedere, quòd latus illud nimium sub vrbu altè dominantis aspectu sit, atque adeò sub ictu. Satius itaque sibi videri, si oppugnatio ad Tungrensem portam transferretur. Esse ibi propugnaculum peracutè proiectum, post illud extare veterem turrim, inde murum in cubiti formam abscedere: sperare autem, ex deciso propugnaculi rostro, casuque vel paruo turris, & versuræ cubiti, tantum ruderum ac ruinarum edi posse, quantum complanatâ fossâ, gradus militi fiat ad inuadendum.* Alexander, quamquam id haud satis probabat, con-

CONSVLTATVR in castris regijs, quæ pars murorum inuadenda. Buscoducensem portam censet Montesdoca. Improbat id Barlamontius, & Tungrensem portam præfert.

G ces-

cessit tamen in Barlamontij sententiam; motus & veterani 1589
Ducis experientiâ, & quòd ad ipsum, vti rei tormentariæ præfectum, spectaret designatæ oppugnationis executio: MVLTVM autem in bello referat, vt consilij actor sit, qui author fuerit. Accedebat opportunitas viarum, quæ ad eam partem latæ profundæque, aggerum propemodum loco, subeuntem militem occultare possent. Ergo per hasce vias promoto Tungrensem ad portam accessu, atque inde ad dexteram, Leodium versus circumducto, proxima insumpta nox est in munienda tormentorum sede, obiectu corbium seu cistarum. Hæ partim ipso in aggere, ex viridibus, ac sequacis lentitiæ ramis virgultisque, circa palos humi fixos in orbem intortis, decempedali fermè altitudine contexebantur, humentique maximè terra constipabantur: partim iam antè contextæ in aggerem aduoluebantur, ibique ad tormenta ex occulto in hostem libranda statuebantur. Mox, dispositis huiusmodi loricis, iussæ sunt è pagis, vbi earum pars degebat, prodire legiones. quibus, vnà cum stationarijs ad aggerum tormentorumque tutelam à Mansfeldio castrorum Præfecto per agmina distributis: Alexandro à Petersemio castro hùc antè digresso, tormenta è nauigijs educta sunt, atque in præmunitas eorum sedes comportata. Et ne opus obsessi distraherent: simul ne partem, quæ impetenda parabatur, noua munitione firmarent; colubrinis quatuor ex edito colle vrbem ferientibus, pridie iam prouisum. Non ideò tamen absterritis defensoribus, ne illùc, quò dirigi oppugnationem prospectabant, operosius accurrerent: operarum præfecto Manzano, (Moncadam aliqui perperam vocant) hispano Centurione, hispanarum partium desertore: tanto propterea infensiore hoste, quanto QVIS QVIS à suis transfugit, nouis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet, quo se constanter improbum persuadeat. Ad hæc admonito Gonzaga equitum Magistro, qui vias Traiectum ferentes insederat, vt turmas, aliquot expeditas haberet aduersus hostem, cui auxilio adfuturus obsessis ferebatur; nulli iam interiecta morâ, vrbs quati cœpit. tormentis muralibus quadraginta sex: quorum alia in propugnaculum portæ, alia in cubiti flexum, alia in turrim, alia in murorum partem inter cubitum portamque, dirigebantur. Non cessantibus interim & leuis armaturæ equitibus, fasces ramalium virgulcorumque à flumine comportare: & plaustris saccos lanâ, ac stramento refertos aduehere ad oppugnationis locum, vt pedites illis in fossam vrbis subinde projectis, vnà cum mœnium ruinis fossam exæquarent, excæcarentque

Marginal notes (left): Decernitur oppugnatio ad Tungrensem portam. — Illuc contextæ corbes ad libratorum munimenta comportantur; — tormenta illic statuuntur; — & alia alibi locantur ad absterrendos hostes; — qui non absterrentur Manzano curante, — Vijs ad Traiectũ clausis, — Vrbs quati incipit;

Marginal notes (right): Aprorei — Gabbionate — Haraeus in Ann. belg. & Thuan. l. 58. & alij non Hispani — 25. Martij

1579 rentque. Verùm quamuis eo, ac ſequenti die, concuſſa continenter vrbs fuerit, exploſis ſexies millies tormentis: ac pars non exigua lateritij muri corruiſſet; tamen quum & edita mœnium hæc ſtrages tanta non eſſet, quanta ſubituris viam ſterneret: & per aditum pluribus in locis apertum, appareret intus terrea munitio, foſsâ àc vallo circundata, ægrè tormentis interim attentanda; conuenere omnes in eam ſententiam, eſſe illam vrbis partem longè alijs firmiorem, munitioremque: atque adeò ad Buſcoducenſem portam, vti primò decreuerant, dirigendam oppugnationem: non tamen ab incœpta deſiſtendum, quòd & famæ intereſſet, & effectum iam aliquid in ea foret, ſperareturque melius, duobus ſimul in locis fatigata, diſtractaque vrbe. Nec conſilij pœnituit. Nam dum nouam oppugnationem Mansfeldius, cui commiſſa erat, adornat, auertitque illuc hoſtium partem; Alexander primæ inſiſtens, quoniam partem aggeris iam foſſam intrantis, obſeſſi accenſis eruptiſque ſubinde furnulis ſubruebant; iuſſit mutata inde foſſione irruptionem aliò oſtentari, atque hoſtem illa in parte, acceſſu aggeris, actoque cuniculo, diſtineri. Sed neque ibi foſſio, cuniculuſque proceſſit. quippè hoſtes eodem ſub terram loco, tranſuerſo tramite occurrentes, vbi animaduertère ſe Hiſpanis patuiſſe, quaſi detecti cederent, non procul ab ore cuniculi, ligneo obturamento interpoſito, abiere. mox effuſa è dolijs feruenti aqua, aliaque vrente materia, oppleuère cuniculum ab eius ore ad interiectum vſque lignum: quod Hiſpani dum læti pergentes, ceu victoriæ obicem ſpiculis perfringunt, repentino ardentique fluuio inundati, multi manus, ac pedes ambuſti, eoque ſuſtinendis armis inualidi, omnes ab rei nouitate magis quàm ab re fugati, cuniculum deſeruere. Alexander haud paſſurus ea ratione ſuos impunè ludificatos, ſelegit ex Gaſparis Ortizij, & Alphonſi Peræ centurijs Hiſpanos decem, fiſtulis armatos, traditque ſingulis eorum paribus ſcutum ligneum craſſitudine palmari, minutis feneſtellis perterebratum, addito pedamento, cui ſcutum inſiſteret, militemque de genu ſclopeto vtentem latè contegeret. Ita munitos iubet ſilentio cuniculum repetere, proſpectiſque hoſtibus ſimul ad arma conclamare, ſimul per ſcutorum ora pilas explodere. adiunctis ad ſingula illorum paria militibus quatuor haſtatis, qui ea Traiectenſes impreſſione turbatos ſauciosque conficerent. Et res voto reſpondit. Namque dum hoſtes cuniculum victores obtinent, in eumque comportatos virides ramos accenſuri, eòdem inferunt prægrandes folles, è muſico templi organo abſtractos,

Marginal notes: cum leui clade murorum. — *Terra-pieno* — Ideò dirigitur oppugnatio ad Buſcoducenſem portam. — Tungrenſi non omiſſa. — *Trincea* — *Fornelli* — Cuniculo hiſpanorum occurrunt miro cuniculo Traiectenſes: — & hiſpanos aſtu fugant — Hiſpani nouo Alexandri inuento cuniculum repetunt, — *Piſtole* — *Vide quid ſimile in T. Liu. l. 38.* — ac ſpreto nouo rurſus hoſtium ſtratagemate,

vt Hiſpanos, ſi fortè redirent, fumo abigerent; ipſi pro fumo 1579
igneis repentè globis à regreſſis iam Hiſpanis appetiti, ſtrati-
hoſtes cuniculo pellunt. que, fruſtrà aliquibus in ſolidos clypeos haſtâ inſurgentibus,
locum aſtu defenſum, aſtu amiſſum, cedere Hiſpanis ad extre-
mum coacti ſunt. Quamquam is tum cuniculus apertis ab ho-
ſte ſuper terram non vno in loco ſpiramentis, vſui nulli fuit.
Cuniculus alius ad ſubruendum propugnaculum ducitur. Sed ante hæc, maior alibi foſſio, & cautius multo cœpta iam
erat à I. Baptiſta Plato, ſubterraneorum operum perquàm calli-
do. Is procul à conſpectu duxerat cuniculi caput, nocte, vti
fit, occultandæ foſſioni delecta. Ac principio certus interualli
Eius ſtructura. ab eo loco ad Tungrenſis portæ molem, in quam ea pernicies
deſtinabatur; (quod facilè potuit, ſcalæ altimetræ beneficio)
direxit illuc iter, non operâ tantummodo magnetis: quippè la-
pides, qui intra terram per ea loca ſæpius offenduntur, ferri
aliquid admiſtum habent, atque adeò magnetem aliò, quàm
quò verſus erat, auertunt; ſed vſus regulâ ad libellam ac per-
pendiculum extra foueam contra deſtinatum locum directâ,
eademque directione in ſcrobis fundo pariter adnotata, atque
eius, ceu fili, ductum, per cæcum illud ſpecus, perpetuò tenentes
cunicularij dum porrò pergunt, terram, quam præfodiunt, ad
foueæ oſtium aſſiduè regerentes, ſtructuramque, ſicubi opus
fuerit, ſuſtentantes, acceſſere ad marginem foſſæ, qua præmu-
nita moles erat. tunc depreſſa ſcrobe infra foſſæ fundum, ſubter
eum commeantes, libellæ ac magnetis, tamquam pyxidis char-
tæque nauticæ beneficio, in portu denique, ac ſub deſignato,
quod excutiendum erat, propugnaculo conſtitère. Ibi excaua-
tam altius cameram (furnum vocant) fulchriſque ligneis ſub-
nixam, prælongis capſis ſulphureo confertis puluere oppleue-
runt, aliquanto etiam pulueris conſperſo ſolo. ac poſt applici-
tum loco funem ex goſippio, nitro maceratum, ac puluere
oblitum; cauernæ os quàm arctiſſimè obturarunt, præcluſo
omni ſpiramento. inde ductam humi pulueris lineam canali *ſeminal. la*
coopertam alicubi perforato, ne fumus ignem excæcaret, ad
caput vſque cuniculi, vnde incendi mox debuit, extende-
runt. Ergo Alexander, quando in expedito rem eſſe nunciaba-
Incenditur. tur, accerſitis contra Tungrenſis portæ molem centurijs ali-
quot Hiſpanorum, iubet ad cuniculi fomitem admoueri ignem:
qui perpetuâ illâ ſemitâ ſe ſe raptim euoluens, ac furno inſe-
Abrumpit propugnaculi partem. rens, ingenti tonitru eluctatus, roſtrum molis violenter abru-
pit, euibrauitque; non ita magna hominum ſtrage, quòd pau-
ci in ea anguli proiectura conſtiterant. Tunc verò Antonius
per eam ruinam Hiſpani conni- tuntur. Trancoſus, promptus animi Centurio, eiuſque Hiſpani mili- 3. Apr.
tes

1579 tes fermè octoginta, per ascensum, quem ruina vtcunque dabat, inter fumum fragoremque inobseruati emicant in molem: capturi illo impetu haud dubiè portæ munimentum, ni

Rinelli-no

eos & transuersus agger in media mole, præter opinionem repertus, fossâ & præpilatis sudibus vallatus: & statio ibi hostilis, accurrensque illicò Chuentus Centurio retardassent.

cum defensoribus confligunt,

Cum quibus ex aggeris tuto iaculantibus, & nouis ex vrbe subsidijs accedentibus confertâ iniquè pugnâ, quoniam plures ex Hispanis cadebant; non vltrà conniti, locum tantummodo auxiliaris manipuli accessu non deserere, ab Alexandro iussi sunt. æquata

æquata diu pugna.

in eo quidem clade, quòd letaliter saucius vterque Centurio, Chuentus eodem die, sequenti Trancosus occubuere. in eo tamen non paulò superior Hispanorum res fuit, qui & fossâ vrbis, & parte molis, quam intrauerant, potiti sunt. Quo magis extimulati hostes, ex auersa molis portula, telis atque ignibus armati, in fossam, vbi aggerem Hispani excitabant, furiosè erumpentes, dubio paulisper euentu concurrerunt, dum cæso Petro

Trau-Stra. Hispani

Mendozza Centurione, gliscebat illis audacia ex successu, hi verò ex ira amissi Ducis ferocius vltum ibant: donec Sancio Beltramo Centurione, quamuis acceptis toto corpore vulneribus, redintegrante strenuè pugnam, Hispani multis hostium peremptis, non paucis etiam captis, reliquos ab recuperata demum fossa repulerunt.

demum fossa potiuntur.

Traie-Stra.

Quamquam & ipsi non sine præda recessere aliqua, capto præter alios Alexandro Caualca, nobili Farnesiano aulico: quos omnes, in Mosam saxo alligato graues immersère.

OPPVGNATIO generalis ordinatur.

ETIAM Mansfeldius, quatiendo ad Buscoducensem portam propugnaculo Mosæ proximo, viginti duo tormenta disposuerat. conueneratque cum Mondragonio (nam in sequentem diem pronunciata erat vrbis aggressio) vt tormenta, quæ sex ad eum maiora transmiserat Alexander; in idem propugnaculum ex altera fluuij ripa dirigeret: expectato, dum fossa, in quam auctus imbribus inundauerat Mosa, exsiccaretur. Quod vbi, excauatâ altius pluribus in locis humo, veluti totidem

8. Apr.

emissarijs, non minore profectò militum festinatione, quàm machinatorum ingenio peractum est; tum verò designatis è locis, tormentis simul omnibus vrbs impeti cœpta est: circumstante ordinatim vniuerso exercitu, promotis tantummodo legionibus in eam partem, quæ pro murorum casu, singulis erat distributè præscripta ad inuadendum.

Distributio militum qui inuasuri erant Buscoducensem portam.

Fuit autem distributio in hunc modum. In oppugnatione noua, (hæc erat ad læuam, ante Buscoducensem portam, non procul ab amne) stabant aggressuræ

gressuræ vrbem legio Lopesij Figueroæ, quæ Insubrica vetus dicebatur: Legio Francisci Valdesij: signa decem Comitis Annibalis Altempsij ex Germanis Burgundisque: signa quinque Vvallonum quingentorum. octo autem reliqua Comitis Altempsij restiterant structo agmine suum apud castellum, armorumque sedem. In oppugnatione veteri ad dexteram, Leodium versus, ante Tungrensem portam instituta, signum inuadendi expectabant legio Ferdinandi Toletani: quæ quoniam nauali olim prælio interfuerat, legio sacri fœderis appellabatur. signa sex Georgij Fronsbergij: Germani, Comitis Barlamontij: pars Germanorum Caroli Fuggeri: Vvallones omnes Comitis Reusij, quique ei attributi sunt Germani Comitis Barlamontij. pars autem altera Germanorum Fuggeri ad castelli præsidium relicta est. 1579

ti castri qui portam Tūgrensem.

ad Echinadas

Traiectensium conatus in defendenda vrbe,

NEC minor interea defensoribus cura, obseruare Hispanorum consilia, & præcauere: diuisisque inter oppidanos, paganosque laboribus, partim cum præsidiarijs insidere mœnia, partim operibus insudare, munitionum diruta reficere, nouos receptus addere, se magis tutos vbique velle; quàm securos vspiam pati. Nec mulierum impar aut sedulitas inter operas, aut ferocia inter milites. Quodque egisse, aliquot ante hæc annis, Senenses mulieres Etruscis in bellis memoriæ consignatum est; dum earum tria circiter millia, sub tribus primarijs matronis, explicatis vexillis, armatæ ligonibus corbibusque, laborem sepofuere sibi muniendæ vrbis; id mulieres Traiectenses, exemplis audacioribus, præstitisse certum habeo. Nam præter earum longè plurium turbam munitoribus intermistam, tres ex eis cohortes sub signis conuenere: ac partim demandatam sibi agendorum cuniculorum prouinciam strenuè subeuntes, ductu suo, ex earum institutione, quas Magistras cunicularias appellabant, subterranea hæc opera militariter factitarunt: partim propugnatoribus adscriptæ, nullumque armorum genus veritæ, muros aduersus oppugnantem hostem manu defenderunt. Ipse verò Sebastianus, nulla quidem omissa vrbis parte, vbique adesse; Buscoducensi tamen portâ, vbi plurimum periculi præuideret, in se priuatim recepta, hic instare fossoribus, munitores vrgere, stationes disponere: præsidiarios in primis, notos pridem milites animare, suam illis virtutem, Orangij Principis expectationem, qui eam vrbem illorum fidei manibusque crediderit, reuocare in memoriam; *Respicerent oppidanorum constantiam sacramento firmatam*, *AVT non defuturos se patriæ, aut sibi patriam non superfuturam. Numerarent*

& mulierum in primis,

1553. Natalis Com. l. 6. hist. Thuan. lib. 12.

ex litt. Alex. ad Reg. 15. Iun.

Sebastiani vigilantia.

Adhortatio eius ad præsidiarios.

1579 *rarent tot agrestium operarumque millia, quamcunque ab hostibus ruinam suis manibus elusura. Mulieres ipsas considerarent, armis animisque virilibus pugnæ paratas: magisque metuentes viuere si vincerentur, quàm mori victrices. Quod vallum munimentumque tali animorum consensu validius opponi hostium temeritati posse? Subirent isti pagorum expugnatores: non reperturos hìc Petersemium vicum. Traiecti fossas quantum aquâ modo exhauserint, suo tantum sanguine repleturos.* Sic intra extraque vrbem, rebus ad aggressionem, defensionemque paratis, quum iam in vtraque oppugnatione fossa partim disiectu murorum, partim iniectu fascium saccorumque compleretur: quumque eodem tempore sub Tungrensi turre, apud quam obsessi construxerant obtusioris anguli planiforme propugnaculum, accensus ac diruptus opportunè cuniculus subtraxisset propugnaculi partem, aggressurisque aditum strauisset; Alexander, quos ad inuadendum primores designauerat, peralacriter compellans, *Irent*, aiebat, *ac redderent Principi suo ciuitatem. aperirent sibi Germaniæ claustra, vnde noua subinde sociorum auxilia deuocarent in Belgium. Reputarent animo, ea expugnatione non vnam vrbem, sed Vvallonum adhuc nutantium prouincias, Artesiam, Hannoniam, Gallicanam Flandriam, simul expugnari. Immò sibi persuaderent, ab illa aggressione pendère vniuersum Coloniæ de belgica pacificatione conuentum. prospectare illinc sollicitè, velut è specula, ad pugnantium repugnantiumque manus, Legatos Regios, Hollandosque: ac talem disceptationi suæ fortunam promittere, qualem vis ac virtus fecerit hìc concertantium. Consultari Coloniæ, decerni apud Traiectum: subscripturo haud dubiè ijs conditionibus hoste, quas pridem æquitas postulauerit, victoria nunc expresserit. Denique meminissent, ire se in vrbem non alijs defensoribus præsidentem, quàm reliquijs eorum quos Burgerhouti munitos ipsi nuper sub Antuerpiæ mænibus expugnassent. in quos, eo quidem, quo victores solent, animo inuadentes, tanto nunc æquius Deum sperarent vincentibus iuxta cauentibusque propitium, quanto illum transmissa modò ab eius Vicario pœnarum omnium pro noxis commeritarum condonatione, vniuersus ritè exercitus placauisset.* Sub ea dicta, dato ad inuadendum signo, in vtraque simul oppugnatione procursum est. Et ad portam quidem Buscoducensem exiliere ante alios primi, Petrus Comes Nofrius, & Marcus Antonius Simonetta; par iuuenum non conspicuum magis æmulatione aulica in Alexandri Farnesij contubernio, quam bellica in militum honorariorum manipulo, quem eques Fabius Farnesius ducebat ex Italis plerunque constantem, addideratque illum ad Figueroæ legionem.

Parato iam aditu aggrediuntur ad vtramque portam.

Alloquitur Alex. aggressores.

Primi aggressores ad buscoducensem portam.

Mansfel-

fortes magis quã felices.

Mansfeldius castrorum Præfectus. Verùm hi, quamuis generoso mortis contemptu, in mœnia vrbis ascenderint, arcana munitionum obseruauerint; tamen magis admirationi hostibus, quàm partibus adiumento fuere. Namque alter prima pilarum, instar densæ grandinis, emissione, toto corpore perfossus: alter, dum regium vexillum attollit, ferreo globo exceptus, ac sublimè cum vexillo euibratus, momento obiere.

Subeunt alij.

Quibus, alijsque, qui hosce ponè secuti sunt, furente vndique procella glandium lapidumque prostratis; hæsere paulum ad primas tormentorum iras rectà & obliquè ferientium, Valdesiani, Lopesianique legionarij: mox resumpto, Centurionum adhortationibus, impetu subiere superstantem fossæ ruinam,

Conseritur inter inuadentes & defendentes pugna:

ordinibus tamen, minus quàm debuit, explicatis. Hîc verò confertis non vno pugnæ genere manibus, simul sclopis, simul hastis gladijsque, simul ignium, & saxorum iactu certabatur.

nouis rusticorum armis contra inuadentes,

Quin noua quoque tela ad hanc primùm obsidionem attulere agrestes, planè agrestia, atque è campis areisque, prælongas inquam perticas, binis ternisque bicubitalibus fustibus è summo pendentibus; quibus illi flagellis ad proterendas spicas, & excutienda ex eis grana vsurpari antea solitis, tunc aut directis in hostium pectora subeuntes arcebant, ac resupinabant: aut altè sublatis, impetuque demissis, rusticè sanè, & tanquam in tritura, capita humerosque tundebant.

& nouis mulierũ telis ijdem aggressores fatigantur,

Quum interim maior adhuc pernicies, & quidem mulierum manu iactaretur. circuli erant doliares pice bitumineque, ac sulphureo puluere permadidi: quibus incensis, atque in confertos hostes, eoque non ad irritum proiectis, dum milites non singuli modo, sed sæpè bini terniue inclusi explicare se se inde, & sequacem comburentemque materiam excutere ab armis laborarent,

& male vbique accipiuntur.

expositi propugnantium telis impunè sternebantur. Sed nihil æquè Regios fatigabat, atque eminens è Buscoducensi porta turricula: quam ex parte dirutam smerillis falconibusque, ac minoribus huiusmodi tormentis Sebastianus properè communierat: ex eaque pilis continenter emissis, aggredientium latera fodiebat.

nec ideò animis cadunt:

Nec tamen fortium ardor animorum, cadentibus circà socijs, reprimebatur; sed gradu constantes, ipsaque suorum strue cadauerum pro vallo & lorica vtentes, in hostem collineabant, vulnera mortesque & ipsi latè spargebant, stragemque strage vlciscebantur.

præsertim Fabius & socij:

Quos inter Fabius Farnesius, dum, quà vis hostium maior ingruebat irrumpens, in media glandium tempestate intrepidus vadit, iuxtaque illum Conradus Marchio Malaspina, Petrus Zuniga Ioannis Austriaci olim

ephæ-

Traiectenses obs

A. *Traiectum urbs.* B. *Mosa fl.* *Pr. Parmensis ad castellum excitandum primus fossorem agit.* D. *Vrbs tormentis euerberata, bipartita aggressione inuad[e]* H

E. *Rustici præsidiarijs immisti, flagellis ad excutiendũ frumentum usurpari solitis inuadentes repellunt.* I

F. *Mulieres doliarium circulorum iactu aggressores implicant.* K

[G]. Erumpentes urbe præsidiarij hispanos milites ac fossores aggrediuntur et cędunt L

...edio anno 1579.

H. *Parmensis urente materia ac fumo suos intra cuniculum male habitos, uarie armatos eodem immittit.*

...itur.

I. *Ortizius centurio cuniculi ui excussus, ac terra obrutus, post annos plures mire repertus.*

K. *Mansfeldius, immissis simulatę uictoriae nuncijs, aggressores animat.*

L. *Fabium Farnesium semiuiuum, aliosq; saucios Parmensis excipit ac solatur.*

1579 ephæbus, atque Augustinus Schiaffinatus, eodem animi impetu, factâ per cædes viâ, victores vltra tendunt, excusso in eos pilarum lapidumque nimbo, Malaspina quidem illicò, duo reliqui paulò post expirarunt. Fabius maioris tubi glande ictus in capite, nec ideò omissâ pugnâ, quin hostem minaci cruentoque vultu petens, demum sinistro talo, smerilli pilâ fracto, prolapsus est. Quò accurrentes hinc Carolus Carauantes, & Franciscus Aguillarius Aluaradus, hispani Centuriones, cum Ioanne Quignonio, signifero Valdesiano: inde Carolus Bencius & Antonius Mentouatus, aulici Farnesiani: simulque Flaminius Delphinus, Ludouicus Viceçomes, Vincentius Machiauellus, & Franciscus Arrighettus, honorarij bellatores, dum instaurato inibi prælio hostem modò submouent, modò superante multitudine submouentur; omnes (præter Aluaradum, Vicecomitem, ac Delphinum grauiter saucios) partim igne, partim ferro, non tamen inulti conciderunt. Quos inter superstites, nullus quàm Delphinus, morti aut captiuitati propior fuit; sed hostium globo telisque cinctus, iam iamque captus, vi sibi viâ patefactâ, intendentium manus fortiter elusit; ad magna videlicet in Hungaria ac Transiluania seruatus; in quæ loca pontificium exercitum ter ab Italia profectum ipse generalis Vicarius, post Camilli Capisucchi mortem eodem munere perfuncti, strenuè administrauit. Et iam tot fortissimorum iacturâ militum, languescere palàm cœperant aggredientium nimi: nequidquam Alexandro, qui in conspectu suorum ex hac parte oppugnantium stabat, alios aliosque submittente, qui conglobatos admonerent, vt expansa acie, ac dilatatis ordinibus, subeundi aditum inuicem ne præcluderent, sed hostium telis, vt innoxia transuolarent, aperirent.

qui tamen aut cæduntur, aut sauciantur.

Veniu ... ri

Omnes denique implicati languescunt:

Alexádro frustra eos explicare conante.

Nec maior interea subeuntium ordo, atque adeò nec minor multo eorundem clades erat in altera ad Tungrensem portam oppugnatione. In qua Germani, Vvallonesque, ad dexteram dispositi (vbi cuniculo excussam planiformis propugnaculi partem memorauimus) facilem rati per eam ruinam in muros ascensum, atque æmulatione accensi, non expectata, cum qua impressionem facerent, sinistra Toletani legione, properè confidenterque cucurrerunt. Sed locum Manzanus Centurio, qui illic curabat, opportunè reparauerat, obiectis densatisque in fronte maioribus sclopetarijs, donec à tergo admoueret propiùs tormenta aliquot referta clauis catenisque, in quæ promptissimis Vvallonum, ac Germanorum incurrentibus, ac plerisque momento discerptis, reliqui nutantes iam pedem relaturi

Oppugnant Regij Tungrensem portam,

Fratta... firma

infeliciter à Manzano accepti,

Moschet... turi

Toleta... mbg.

fluctuant:

turi videbantur: fecissentque, atque hispanam legionem subire 1579 iam paratam interturbassent, ni planè in tempore nuncius præcipiti equo illuc aduolasset, contenta voce, *Victoriam, Sanctum Iacobum: captum iam Buscoducensem portam, urbem iam penetratam ab Insubrica legione*, proclamans. Immiserat illum Mansfeldius, eo astu vires animosque aggressoribus additurus. Vtque figmento fidem faceret, alterum mox, tertiumque eadem ingeminantes adiecit. Quin eodem quoque tempore ad Buscoducenses oppugnatores equitem impulit, qui festa exultantique acclamatione nunciauit, *Vvallones Reusianos in Tungrensem portam intulisse iam signa*. Et credita quidem principio res haud parum vtrobique valuit. Namque alij virtutem sociorum proprium dedecus interpretati: (vt fermè AEGRIVS miles sustinet, se suis posthaberi, quàm ab hoste vinci) alij in prædam magis, quàm in decus intenti; omnes, auctis certatim viribus, omissam alicubi pugnam restituebant. Germani certè, atque Vvallones, qui in Tungrensi oppugnatione modò fluctuauerant, nouo impetu perciti, interque eos hispana cohors, ductore Petro Lopesio Vrquizo, (nam Germanis permisti tunc erant Hispani) apertâ sibi, quocunque arma obuertissent, via, magnam vtique trepidationem hostibus intulere. Procedebatque in Buscoducensi quoque porta Mansfeldij fraus: atque ad alienæ opinionem victoriæ vincebatur. Sed breui detectum vtrobique militare commentum & defensoribus animum reddidit, auxitque, velut in hostes post consumptas incassum vires dolo grassantes; & oppugnatoribus in perniciem denique tanto maiorem vertit, quanto ardentiùs inconsultiusque prouecti, atque hostium munimentis admoti, vt erant conglobati confertique, ictibus nusquam fallentibus feriebantur. Comite Sangeorgio hîc inter primos interempto, iuuene sanè præferuido, gloriæque perquàm auido; qui paucis antè diebus ab Italia hùc appulsus, multam à principibus viris commendationem, magnam annorum complurium industriam mathematicis impensam ad hoc bellum attulerat, nempè nimis largum pro via tam breui conficienda viaticum. Accessit & illud incommodi, quòd cœptus antè cuniculus, erupturus, vti destinauerant, turrim inter, & Tungrensem portam, occurrentibus depressiore in transuersum via oppidanis; ante tempus locumque, in quem dirigebatur, effractus est: nullâ hostium, at non leui Regiorum noxâ, Didaco Ortizio hispano Centurione, qui cuniculum inspecturus intrauerat, amisso. Quo de homine ferunt, excussa cum terra sublimè elatum, vt erat pondere armorum grauis,

sed astu Mansfeldij retinétur hic,

& ad Buscoducésem portam,

Fr[illegible] restituunt omissam pugnam,

& tantum non vincunt:

sed postremo repelluntur,

cum Sangeorgij, & multorum cæde,

aucta à cuniculo ante tempus effracto.

Mirum de hoc cuniculo,

Sclopetariorũ peditum Cẽturio

1579 nis, nec altius multo in aëra expulsus, ad locum vnde eiectus fuerat, aliquanto citius, quàm terrea moles, rediisse; victurum vt creditur, (nam vixere nonnulli) nisi mox relabentis terræ cumulus illum contexisset, ac suffocasset. certè corpus eius quum post annos circiter quadraginta quinque, suffossa altius humo, ad nouam Tungrensis portæ munitionem extruendam, inter rudera inuentum est, galeâ & loricâ indutum, pendente è collo aurea torque, cum ligone & pala ad pedes, cetera integrum & agnoscendum; potius manu, circumiectâ molliter terrâ compositum, quàm ruinâ oppressum fractumque videbatur.

Claudio Lanoio Motteriæ Domino, Gubernatore Traiecti

Ergò recrudescente prælio, fœda, si vnquam aliàs, commorientium facies erat: dum muralium vi globorum alii poplitibus, humeris alii brachiisue, alii capite minuebantur: iisque interdum membris vni abscissis, impetuque delatis sauciabantur alii, & suorum ipsi manibus cædebantur: alii pulsis è tormento catenis discerpti sectique, dimidiato corpore pugnabant, sibi superstites, ac peremptæ partis vltores. complures igneis missilibus impliciti dum pestem excussuri secum pugnant, destinata eminus glande icti, aut rusticano cominus fuste fracti sternebantur. Iamque super ruinas murorum aggerebantur corporum ruinæ: fossæque, plusquam minatus fuerat Lotaringus, communi aggredientium, ac repugnantium sanguine complebantur. At Alexander vbi referri è pugna gentilem suum Fabium iam seminecem, & sanguine perpluentem vidit: audiuitque simul à nuncio, quem Figueroa festinanter immiserat ex vicina Buscoducensi oppugnatione, cædem suorum ibi percrebrescere, implexis perturbatisque militibus, atque adeo ad accipienda magis vulnera, quàm ad inferenda dispositis: cecidisse Comitem Sangeorgium, post diu sustentatam egregiè pugnam: cecidisse Didacum Hurtadum Mendozzam, Petrum Paceccum, Alfonsum Castilium, fortissimos Centuriones: casuros haud dubiè reliquos, ni signo dato maturè retrahantur: ita Figueroam, ita Valdesium censere, satis expertos, virtutem frustrà insumi, & suorum constantiam, hostium lucrum esse; enimuerò dolore irâque furens, *Redi actutum*, inquit, *ac Tribunis meo edic nomine, militem ab aggressione ne reuocent. ego mox adero: &, aut Imperator mutato aggrediendi ordine fortunam pugnæ mutabo: aut miles commilitonibus meis, meo sanguine melius quàm imperio motis, in vrbem præibo*. simul iusso armigero sequi cum hasta, prærapidus ipse iam ibat. quum Billius, Tassiusque, qui Alexandro adstabant, accurrentesque exinde alii, attinuere hominem, testati, *facere illum contra causam*

Strages regiorum.

Sebast. Tapinus

Duces consultant Alexandrum de recessu,

qui negat,

Alex.

& oppugnantibus se miscere statuit,

Gaspar Roblaus & Petr. Tassius.

sed denunciatione regia detinetur à suis:

Regis, cuius laborantem exercitum deberet consilio sustentare, non autem superaddito periculo suo perditum ire. Meminisset partium, quas ageret: nec tam rationem virtutis suæ, quàm securitatis omnium haberet. Quorum vocibus non satis acquiescentem, superueniens Serbellonius, pro ea, quam obtinebat apud illum, patris authoritate, compulit, vt receptui signum daret. Neque ea tum re contentum Serbellonium, quoniam sæpiùs Alexander huiusmodi se se periculis obiectaret, Regi hoc ipsum Principis ingenium significasse, vidi ego in Regis ad Alexandrum epistola, cuius in calce hæc regiæ manus appendix erat. *Omittere non possum, quin te etiam atque etiam commonefaciam, vt in posterum tu tibi sis aliquantò carior: neu vitam ipse tuam, vt istinc mihi perscribitur, in ardua quæque ac periculosa conijcias: quando sat multa iam addicti nobis animi, ac fortis impauidique militis documenta protulisti. sed eam tui curam habeas, quam par est habere eum, qui istius exercitus dux & caput sit. qui sanè non sine maximo deficeret omnium damno, ac meo in primis tanto doloris sensu, quantus in te meus est amor.* At retrahi milites ab aggressione non ita ordinatè potuere, quin multi, vt in recessu solet, hostium telis paterent, præsertim qui saucios è pugna socios extrahebant. Quorum profectò laceri ac perterebrati artus, intercisa plagis ora, pendentia exta, trunca & diuisa semihominum corpora, commiserationi spectantibus abundè erant. Certè Alexander, cuius in ægrotos milites præcipua semper caritas fuit, non omisit, quamuis animo ipse super omnes æger, obuiàm illis procedere, vulnera inspicere, ad spem vitæ attollere, ac tabernaculo, quod peramplè tendi iusserat, exceptos omni medicamentorum ope, ac medicorum ministerio subleuare. Sed maior illum angebat Fabij sollicitudo: quem, superante iam curationem malo, christianis armis suprema in luctatione communitum, postridie mors oppressit, elatum magno exercitus luctu, ac dolore in primis haud modico Alexandri, non solum ob sanguinis nexum; siquidem Fabij pater Bertoldus, Farnesij oppidi, aliorumque in Vulsiniensibus locorum Dynasta, Alexandri sobrinus erat; sed etiam ob præcellentes animi corporisque dotes, quarum causâ ad intima quæque semper adhibitum, postremò designauerat ad Henricum Lusitaniæ Regem: cuius citatorijs litteris per Dominicum Laytonem Christi equitem, Lusitani Regis in Gallia procuratorem allatis, Alexander legitimè euocabatur instituendæ actioni ad Lusitaniæ Regnum, pro Ranucio filio Mariâ Lusitana genito; ad quam, vti Duartis Lusitani Principis filiam, Regnum pertinere videbatur. Itaque eo maximè tempo-

Marginalia: 1579 — 4. Iun. — Et ab ipso Rege postea commonetur in hûc modum. — Reuocantur ab oppugnatione milites; — plerique saucij. — Alex in eos caritas — & dolor ex Fabij morte, — ob sanguinis nexum, — & virtutes. — Henr. Card.

1579 re viri iacturâ perculsum se, scribit ad Ferrantem Parmæ Antistitem Fabij fratrem, Vlyssipone ob eamdem causam tunc agentem: communicato cum illo dolore simul, & doloris alleuamento, ex commemoratione virtutum eius, quæ cum corpore non efferuntur.

15. Apr.

Atqve hic exitus fuit aggressionis, vt magna obsessorum virtute reiectæ, ita non sine culpa Regiorum aliqua peractæ. Etenim ad Buscoducensem portam, (vbi iactura maior) non vbique exæquata ante aggressionem fossa: & turris, quæ ad aggredientium latus erat, non exarmata, vti debuit, priùs quàm vicinum propugnaculum inuaderetur, sanè castrorum Præfectum, ac rei tormentariæ Magistrum, ad quos eæ spectabant curæ, arguebant. Inde factum, vt Figueroæ legio ad dexteram inuasura, qua parte ruina non satis ascensum dabat, dum terrâ fascibusque complanare fossam aggreditur; à Burgundis, qui ponè sequebantur impulsa, in læuam flexerit, seque Valdesianis æquiore fossa scandentibus immiscuerit; eòdemque conuersi quoque Burgundi, impliciti cohærentesque, simul à fronte, simul à latere, vnde turris assiduè fulminabat, nusquam irritis emissionibus peterentur. Quam suorum cladem ad Regis Legatos, Proregesque, ac Regios vbique locorum administros præscribens, vti consueuerat, Alexander, affirmat, In suprema huius diei aggressione ex Hispanis quidem non gregarijs, sed bellico aliquo munere præcipuis, centum quinquaginta cæsos, saucios ferè ducentos: ex alijs verò nationibus, habita eorum ratione, qui aut Centuriones, aut signiferi, aut instructores, aut decani, aut honorarij milites essent, paulò supra centum desideratos, ac ducentos viginti vitæ dubios relatos in castra. hostium verò opinari se aliquanto pauciorem numerum, sed cladem non minorem, vbi obsessos clausosque consideret, qvos vincit quisquis imminuit, non suffecturos iisdem laboribus periculisque inter paucos crebrius redeuntibus. præsertim quum & quosdam eorum primarios cecidisse compertum haberet. Regi autem enarrans sigillatim omnia, iussis Tribunis edere nomina præcipuorum Hispanorum, quos ea in obsidione cæsos sauciosque in legionibus quisque suis enumerasset, censum illorum, litteris insertum mittit ad Regem in Hispaniam, aitque, *A primo Traiecti obsessi die, ad nonum Aprilis, inito per legiones numero, desiderari Hispanos quadringentos, plerosque extra ordinem & præcipuos: manere in castrensi valetudinario saucios fermè totidem: asportatos Leodium ob eandem causam centum ac triginta: in contubernijs curari suis impensis circiter ducentos.* Tum

prima-

Quid peccatum sit in hac oppugnatione à Regijs.

Mansfeldius, & Barlamontius

14. Apr.

Eorum numerus cæsorum, sauciorumque in hoc aggressionis die

Sergetti, Caporali, Venturieri.

& Traiectensium.

Peculiaris suorū index a principio obsidionis, missus ad Regē ab Alexandro:

Quartieri

primariorum nomina, adiecto vt dicebam, indice connume- 1579
rat, nullo ex alijs nationibus, in hisce quidem litteris nomina-
to, præter Scipionem Campium à bellicis machinamentis, qui *Ingegnere maggiore*
Leodij æger occubuit. Sic Regem edocebat Alexander, vt non
non fine commẽdatione fortium,
sine suorum, qui fortiter interierant, perhonorifica comme-
moratione, ita nec sine aliqua interim querela aduersus non-
& querela aduersus aliquos,
nullos exercitus duces, quorum tamen nominatim appellauit
neminem. appellauit autem prolixâ ad Octauium patrem epi- 15. Apr.
stolâ: quantumque ab vnoquoque peccatum esset, illis vt ap-
sed dissimulata,
paret iratus, explicatè disseruit. sed dissimulauit importunam
eo tempore indignationem: quum & ipsi culpam à se alius in
alium minacibus verbis transferentes; conciliandi potius pa-
candique viderentur: & exercitum vniuersum accepta clade
exanimatum, animo nempè Ducis sustentari oporteret.

Alex doctior periculo suo factus.
Igitur Alexander, qui res duas ex hac obsidione didicisse
affirmabat, Vt crebrius vteretur in posterum fossore, quàm
milite: & nihil non inspecto antea æstimatoque oculis ipse suis
& bellici senatus consulto,
loco apparatuque, aggrederetur; coacto sæpiùs bellico senatu,
admissisque præter ordinem veteranis aliquot Centurionibus,
quibus ille multum dabat; decernit omnium ferè suffragijs,
Traiecto nequaquam absistendum (namque hoc non nemo
circumuallare vrbem statuit:
suadebat) sed vrbem mutato obsidendi genere, suffossionibus
atque operibus, quàm aggressionibus commissionibusque se-
curius, ac certius expugnandam. Inde priuatim accitis Serbel-
lonio, ac Barlamontio: huic operas augendi, illi vrbem circum-
uallandi negotium imponit. Et operæ quidem partim immissis
operis Leodio accitis.
equitibus in vicinos pagos vi adductæ sunt: partim à Leodio ad-
uenere: præsertim cuniculari, quos eruendis per Leodiensem
agrum carbonibus assuetos, eoque ad subterranea opera vnicè
factos, Alexander ex amica vrbe non pauciores tribus millibus
Dolus inter operas repertus,
impetrauit. Qua occasione, inter fossores Leodienses, admis-
cuisse se Traiectensem cunicularium, eo consilio, vt obserua-
tis obsidentium cuniculis, ad Traiectenses referret; admonuit
Alexandrum Maximilianus Vauxij Dominus, qui ad Colo- *Qui postea fuit primus Bucquoi Comes*
niensem conuentum, Ducis Terranouæ comes aduenerat: ad-
& consilium Fœderatorum detectum.
diditque, certiorem se factum, hostes liberando Traiecto, Ven-
lonæ propediem conuenturos: consilium esse, adoriri castra,
quum relucentem è tribus castrorum partibus ignem prospe-
xerint. ad ignem verò per contubernia spargendum obtulisse
operam suam Hispanos tres ex Alphonsi Castilij centuria. Quæ
tamen aut ex vano delata, aut Farnesij vigilantiâ oppressa sunt.
At consimilem dolum, aliquot post hæc annis, Poloni aduersus 1625.
castra

1579 castra sua compositum, longè aliter eluserunt. Nam quum Othomannus Imperator antequam armis decerneret, quasi belli dubius, nobiles aliquot Valacos, salutatum misisset polonici exercitus Ductorem; eis iniunxerat, vt dum officia illa protraherent, ac de concordia sermonem insererent, occasionem nacti, iniecto sparsim igne, castra inflammarent. ad flammæ signum cum parte exercitus affuturum se, hostibusque per ea turbamenta facilè oppressis, principium simul ac finem bello impositurum. Sed fraude patefacta, deque salutatoribus supplicio clam sumpto; noctu ad inescandos hostes, multis in locis circum castra excitatur ignis, cuius ad aspectum, quasi succedente iam dolo, aduolantes gregatim incompositèque Othomannicos excepère Poloni in eorum aduentum intenti, editaque ingenti strage, ignem multo hostium sanguine restinxere. Atque à salutatione in hunc modum reddita cœptum est illud campestre bellum, quod licet trecentis Turcarum millibus, centumque millibus Tartarorum, præsens ipse gereret Othomannus Imperator; fractus tamen fatali Polonorum virtute, quam Vladislaus, martialis ingenij Princeps, præsentiâ operâque acuebat, pacem ad extremum petere coactus est. Porrò, quæ de Fœderatorum consilijs nunciabantur, intenderunt, vti dicebam, Alexandro curam, & ad maturandam Traiecti obsidionem impulerunt. Eam, circumuectus ipse vrbem cum Serbellonio, ac loca positusque contemplatus, in castella vndecim cis Mosam, trans verò in quinque distribuit: deducto ab hisce in vtraque ripa castellis aggere, qui vnum alteri perpetua sepe committeret, quo factum, vt vrbe continuatis veluti mœnibus vsquequaque conclusâ, non modò spem ipse nullam Traiectensibus relinqueret externæ opis accipiendæ; sed, si obuiàm ire aduentanti in auxilium hosti decerneret, exercitum propè vniuersum educere secum posset, relictis in obsidione tribus, aut summùm, quatuor militum millibus, ea munitione securis aduersus Traiectensium eruptiones. Huius autem circumuallatæ vrbis delineationem, quo quidem opere nullum antea visum in Belgio ex castrensi disciplina perfectius affirmabant omnes, misit expetenti Regi Serbellonius. Et sanè in tempore absolutum est opus. Namque hostium copiæ liberando Traiecto, vti Vauxius admonuerat, aduentabant. Collegerat illas denique Orangius, post exactam magno labore, singulas per vrbes pagosque, pecuniam: conseceratque cum ijs, quos è præsidijs veteranos abstraxerat, tria equitum millia, ac peditum signa fermè centum: præfectis Ioanne Nassauio fratre, & Philippo Comite Holachio

Margin notes: Similis Turcarum fraus in Polonorum castris. — patefacta. — & in perniciem authorum versa. — Nunc Polon. Rex — Circumuallatio Traiectensis. — Alex. — ad Regem missa. — Fœderatorum copiæ. — Philipp. Hohenl.

lachio sororis viro. Sed prægressus cum paucis equitibus Holachius speculatum Parmensis castra, enimuerò aggerum nexum admiratus, & Farnesianam vrbem; collegæ refert, aditum ad socios patère nullum, Traiectum Traiecto obsessum teneri: neque irruptionem in huiusmodi castra, cum eo quidem, quos traherent militum numero, tentandam. Id quum & Orangio probaretur, reuocato in præsens exercitu, vertit ille se aliò, ac fratrem festinare Coloniam iubet, agereque cum Ordinum delegatis, Cessationem armorum toties expetitam, toties dilatam ita nunc vrgeant, nihil vt illâ non impetratâ, confecturos se palàm contestentur: sperans ea se ratione, vrbem, quam liberare illatis armis nequiuerat, depositis liberaturum. At rei gnarus Alexander, paratusque non minus consilia ordinare quàm acies, illicò admonitis regio, qui Coloniæ agebat, Legato, atque hispano apud Cæsarem Oratore, certisque capitibus significatis, ob quæ deponi tunc quidem arma minimè in rem foret, Orangij consilium hic quoque frustrari conatus est.

1579

desperato exitu liberandæ obsidionis,

reuocantur ab Orangio:

qui cessationem armorum petit a conuentu coloniensi.

Terra noua Dux Io. Borgia

DE CONVENTV Coloniæ instituto ad pacificationem Belgij.

VERVM quid Coloniense colloquium fuerit, quidue in eo ad Belgij pacificationem actitatum; ego in præsentia (nam prudens huc distuli) ex arcanis Philippi Regis mandatis introspectis planum faciam, translata paulisper narratione ab armorum strepitu apud Traiectum, ad pacatiorem quidem, sed non acrem minus pugnacemque senatorio in campo congressum conflictumque sententiarum. non omisso interim Alexandro, castrorum munitionibus simul insudante, simul inter Colonienses Proceres litteris consilijsque satagente. Et verò haud scio, an vllum aliquando negotium speciem prætulerit felicioris euentus, quàm belgica hæc pacificatio. Namque Ordines ex vna parte à Catholicæ Religionis obseruantia, in qua haud dubiè vertendus erat cardo rei, adeò se non alienos ostenderant, vt non solùm superiore anno, compositis ad Rodulphum Cæsarem litteris, affirmauerint, promiserintque: *Quod nunquam fuerint, nec sint, nec futuri sint in alia sententia, quàm vt in Belgio catholica Sancta Romana Ecclesiæ Religio colatur, & sua Regi constet authoritas;* sed idem postea promissum Regi, Cæsarique confirmauerint. Et causa in præsens erat, cur à proposito, vel si maximè vellent, minimè resilirent. Quippe cernentes, exercitu, quem impensè parauerant, imminuto, regium & numero & famâ, nouo sub Imperatore, augescere; non ab re (vt se dabant principia) verebantur, ne Parmensis Princeps alia quotidie loca aut armis subijceret, aut agendi dexteritate sibi adiungeret.

quæ processura feliciter visa est,

tum ex parte Ordinum,

8. Ian. 1578.

Ric. Din. lib. 5.

1579 geret, vt mirum non esset, si ad conditiones pacis perquàm sollicitè addixerint animum, habituri præsertim Rodulphum Cæsarem pacificatorem, æquum illum quidem mediumque, sed Matthiæ Ordinibus innexi fratrem. Ex altera parte reputabat apud se Philippus Rex, prouincias exutæ obedientiæ restituere armorum vi, anceps aut tardum fore. Quippe vrbes illic esse opulentas, ac validas: populos & suopte ingenio, & longo belli vsu militares: nec desituros finitimos Principes per eam occasionem perflare illud exæstuans discordijs mare: in quo Hispanorum potentia prosperè velificantium si minus haurienda, certè laceranda, atque à cursu retinenda colluctaretur. Itaque ad mitiora conuersus, quas viuo adhuc Ioanne Austriaco inierat concordiæ vias, eas nunc, Alexandro Farnesio successore, resumendas putauit, eodem Rodulpho Cæsare controuersiæ arbitro: nec alio pro se Coloniam delegato, quàm quem prius nominauerat, Carolo ab Aragonia Castriueterani Principe, ac Terranouæ Duce, prudentiæ integritatisque singularis. quas ille potissimum virtutes in administrando nouem annis Siciliæ Regno, Philippo Regi apprimè probauerat. Huic, super cetera mandata commentario, vti assolet, comprehensa, arcanum addidit libellum, in quo mente ipse sua vni illi penitus denudata, iubet eum prima mandata ex huius præscripto interpretari. Eius libelli, cuius exemplum à Terranoua ad Alexandrum vnicè transmitti Rex voluit; ego, quoniam clam ceteris fuit, & inde pendent sanè complura, ad quæ ægrè penetraretur, summam hic aperiam. Nam quemadmodum integræ sententiæ intellectum non assequèris, si vox vna litteraue desit, quas ex reliquis non facilè suppleas: ita intimum negotij sensum agitati inter viros, qui locum tempusque captantes toti non prodeunt, vix elicies, nisi ex opertarum patefactione rerum subinde iuuèris. Principiò, quod in generali legationis commentario Ducem Rex edocet, hîc quoque admonet, Admissum à se Rodulphum Cæsarem, ex prouinciarum voto ac suo, controuersiæ arbitrum, atque sequestrem: ita tamen, vt nihil de integritate tum Religionis Catholicæ Romanæ, tum obedientiæ sibi debitæ detrahatur: nec quidquam de decreto remouendi Archiducem Matthiam ex administratione Belgica immutetur. In hæc tria nihil iuris Cæsari relictum, sicut eius Oratori verbo scriptoque declarauerit, & Dux ipse scriptum inspexerit, secumque exemplar abstulerit. Tribus hisce extra disceptationem firmis ratisque: quod spectat ad pacificationem Gandauensem, cuius confirmatio postulatur à partibus, licet in

Margin notes:
- tum ex parte Regis,
- Rodulphus Cæsar controuersiæ arbiter.
- Carolus Terranoua Legatus Regis.
- Huius duplex instructio generalis, & arcana.
- Arcanæ summa, in qua
- Terranoua Dux
- de authoritate Cæsaris,

priore commentario ipse mandet, ne in quatuor ex illius capitibus Dux assentiatur; nimirum in fœdus inter prouincias initum, in generalem earum conuentum, in edictorum moderationem, & in aliqua ad Orangium pertinentia; in hoc tamen arcano ait, si in fœdere non rescindendo prouinciæ immutabiliter insistant, haud grauatè annuendum, quum huiusmodi multorum fœdera per se ipsa casura demum sint, vbi obedientia vni restituatur. conuocationem verò prouinciarum, quam Ioannes Austriacus Gubernator admiserat, non videri quidem in præsentia, vti tunc fuerat, necessariam: quum in Coloniensi conuentu à Cæsare, atque à Legatis componi nunc possint omnia, quæ ad generales prouinciarum cætus referri solent. si tamen aliter concordia iniri nequeat, hoc quoque dissimulandum. Iam quod in priore commentario, idem in altero præcipit Duci, vt præcaueat, ne sermo de edictis aduersus hæreticos mitigandis inferatur, illatusque curet vt præcidatur: addit tamen in hoc secretiore, si ea disceptatio euitari non possit, timeaturque ne mitigatione, quam postulent, pernegata, cetera dissoluantur; permittendam, cum ea tamen cautela, qua cum illo priuatim verba fecerit. præsertim quum eiusmodi edicta leges denique ciuiles sint, parentium bono attemperandæ: maius autem bonum sperari reconciliatis per eam moderationem prouincijs, quàm si abiectis Principe & edictis eius, Religio prorsus omnis pessum eat. At quod ad Orangium spectat, nulla ratione permittendum, diutius in Belgio illum degere; neque prouincijs contra nitentibus cedendum: nec vllum veluti pretium pro discessu vltro quidem offerendum; sed si eâ gratiâ postularentur aliqua, concedi hæc posse. primùm oppida, arces, bonaque omnia, quæ Orangij fuerant, restituenda, sed eius filio, ne qua patri occasio turbandi præsentiâ suâ Belgium relinquatur. ad hæc, filium pristina libertate donandum, inque possessionem paternorum bonorum protinus inducendum: ijs bonis exceptis, quæ sunt in Burgundiæ Comitatu, quorum loco tantundem alibi rependendum: quamquam hæc ipsa bona si ad emolliendum abitum repetantur, haud neganda. præterea præfecturas, ac munia omnia in filium transferenda, quæ in Hollandia Zelandiaque, regio diplomate, administrauerit pater: nam Belgici maris præfecturam, quæque alia in illum fœderatæ prouinciæ contulerunt, nolle rata haberi. denique si hæc omnia abituro homini adhuc non sufficiant, postuleturque insuper aliqua pecuniæ summa, neque hanc, neque quamcunque persimilem conditionem repudiandam: atque

Margin notes: 1579. — de fœdere inter prouincias inito. — de conuocatione prouinciarum. — de edictis in hæreticos. — de Orãgio è prouincijs emittendo. — Detinebatur in Hispania.

1579 que adeò vel centena nummûm aureorum millia, quibus pax Belgio emattur, adhibitis quibus par est cautionibus, Orangio liberaliter offerenda: atque hac vna (vti aiebat) crisi, qua noxius incentorque malorum humor expellatur, Belgium aliquando persanandum. Post hæc de cessatione armorum differens, quam Cæsaris nomine Orator eius postulauerat; ait, si eam Ale. Cæsarei Pacificatores, Duxque ipse, & Belgij Gubernator concordiæ conducibilem arbitrentur, haud abnuendam. Postremò Ducem secretis hisce mandatis instructum admonet, ne ea cuiquam, ne Cæsari quidem aperiat: immò neque primi etiam commentarij capita cum eo communicare opus esse. exquirentique Cæsari, vt moris est, quænam ab Rege mandata legatus habeat, ne fortè ea cælando hominem offendat, illorum loco proferat exemplar eius scripti, quod Oratori Cæsareo in Hispania datum est: ac dicat, quum præter illa tria scripto excepta, & pauca quædam ad eorum complementum pertinentia verbo sibi ab Rege significata, cetera in vnius arbitrio Cæsaris sapientiaque reposita sint, id scilicet mandatorum omnium instar esse.

de cessatione armorum:

Instructio generalis quatenus aperienda Cæsari.

ARCANIS in hunc modum ab Rege monitis imbutus Terranoua, abiens aulâ per Italiam Basileam venit, Coloniam inde petiturus: reperitque ibi Alexandri litteras, quibus gratula- 4 Ian. tur homini aduentum, à quo sperari tum demum posset, ob singularem eius prudentiam, pacificatio prouinciarum, si eæ essent prouinciæ, quæ pacari vellent. sed sibi persuasum (vt sententiam illi suam semel aperiat, ac simul de statu rerum in Belgio eum præmoneat) nouum illum Belgarum conatum cum Rege de concordia transigendi, Orangij dolum esse: vt calente Coloniensis inter Proceres de communi pacificatione negotio, videri possint honestè duo petere. alterum, vt ab inchoata (quæ illos angit) peculiari Vvallonum reconciliatione desistatur, tanquam superuacanea, immò contraria vniuersali, ad quam hæc priuata reuocanda sit: securi si eò reuocetur, illam non habituram alium denique finem, quàm quem vniuersali præscribunt, nempè nullum. alterum vt, conuersis illuc interea curis, deponantur per inducias vtrinque arma, quo de pace securius, ac beneuolentius Coloniæ transigatur: tracturi videlicet tandiu Coloniensis colloquij moram, quandiu aucto, qui in præsentia propemodum nullus est, eorum exercitu, & colloquium per occasionem interrumpant, & arma in Hispanos interim ludificatos expediant. sibi quidem de Vvallonum reconciliatione nihil remittere certum esse, satis iam explorato

Terranouæ in Belgium tendenti præit litteris suis Alexander:

in quibus illum docet de statu rerum:

de Orangij dolo in petenda pacificatione.

Regis animo. at de inducijs, ad quas decernendas quotidie 1579.
sollicitaretur à prouincijs, rogare illum, edoceret, quodnam
Regis hac super re mandatum afferret. nam sibi non videri
& de colloquio Alexandri & Internuncij Cæsarij. prouincijs annuendum. ita se Ottoni Comiti Schuuartzem-
bergio respondisse, quemadmodum ex ipsis postulati ac re-
sponsi exemplaribus, quæ vnà mittuntur, planè cognosceret.
Res autem erat huiusmodi. Venerat sub finem superioris anni
Petijt is Internuncius Inducias ab Alex. ad Alexandrum Viseti apud Mosam agentem Comes Otto: ac 1578
nomine Cæsaris, fœderatarumque prouinciarum, apud quas
Internuncius pro Cæsare residebat, cessationem armorum mul-
tis exaggeratisque rationibus efflagitauit. eas rationes vt scri-
pto consignatas Comes traderet petijt Alexander. traditisque,
atque in secretiore senatu perlectis, ex eiusdem consulto re-
quid ei negatur. pondit, Non debere prouincias petere aliquid ad pacificatio-
nem, quæ legatos Pacificatori sistendos legitimè nondum dele-
gissent, vti admonitæ aliquoties fuerant, Rexque ipse exem-
plo præiuisset, Terranouæ Duce iam delecto. id vbi prouinciæ
quoque fecerint, omnia in procliui futura. Hoc responso plu-
offensum iratumque ribus exposito, ac litteris comprehenso peracriter offensus Otto,
haud abstinuit, quin minacibus verbis contestaretur, dari cau-
sam Cæsari arbitrium deponendi, & Belgarum populis ad de-
sperationem actis, alium sibi aliunde Dominum comparandi.
se quidem malle vel crure fracto Visetum non venisse, quàm
placare nititur. cum ea tam ingrata responsione reuerti. Sed Alexander molli o-
re vsus oratione, postquàm nonnihil Comitem leniuit, responsi
æquitatem probare homini conatus est, amicè cum eo de re tota
altius aliquanto disserens: addiditque ad extremum, ad futurum
propediem Terranouæ Ducem ab Rege delegatum, ab eo po-
tius aliquid expectandum. quamquam suâ quidem sententiâ,
nunquam aut ab ipso Comite, aut à quoquam mortalium, in-
ter Regem ac suos concordiam ineundam, quamdiu prouinciæ
circumagi se ab Orangio, ac ludificari patiantur. Nempè e re
illius esse, non extingui in Belgio ignem, cui alendo fasces ac
pabula ex eius silua comparari necesse sit. Neque hoc ipsum
cum emissarijs suis arcanorum consocijs Orangium aliquando
dissimulasse. inter quos Dorpium nuper Ziriczææ Præfectum,
paucis antè diebus captum retulisse, sibi affirmasse Orangium
de pacificatione colloquentem, Suis rationibus tutum non esse,
iniri vllo modo cum Rege concordiam. Quod si ille de indu-
cijs, ne nihil agere videatur, aliquid in præsentia mouet, sibi
Comes persuadeat, non postulari ab eo armorum requiem, vti
gradum ad pacem, sed vt vires regij exercitus ea cessatione con-

sumat.

1579 sumat. Rogare itaque illum, vt responso æquiorem in partem accepto, pro sua prudentia, munerisque sui ratione, prouincias hortetur, ad controuersiam c[illegible]ctis legitimè tabul[illegible], arbitrio Cæsaris submittendam: simulque ad suos Coloniam delegandos, Cæsarem adurgeat; certus, ducto hinc ritè principio, cetera, quantum in Rege quidem, ac in regijs ministris erit, ordine secutura. Per hæc aliquanto placatiorem, vti videbatur, Ottonem Comitem ad suos remissum significat Alexander Terranouæ Duci: additque hac super re sententiam eius expectari. Et ille non modò responsum Alexandri probauit, sed etiam transmisso ad eum secreto legationis suæ commentario, quemadmodum Rex mandauerat, adiunxit præter alia, potuisse hoc quoque ab eo responderi, Inducias illud tantummodo tempus comprehensuras esse, quo tempore Coloniensem conuentum agitauerint legati: quos quum nondum prouinciæ nominauerint, profectò illas præpostera festinatione consultum v[illegible]le conuentui, ad quem conuenturos adhuc non habeant. At R[illegible]phus Cæsar, apud quem de responso Parmensis Principis [illegible]stæ admodum erant prouinciæ, communicatis cum Oratore [illegible]ano querimonijs, simulque ex itinere Coloniensi Pragam [illegible]ocato Terranouæ Duce, cuius in mandata retulisse Parmen[illegible]m [illegible]dierat induciarum spem; pluribus cum vtroque disse[illegible] de aliqua armorum vacatione, quam vti pacificationis ini[illegible] pro[illegible]iæ iure postularent: & ipse in rem duceret non [illegible]rari nouis offensionibus eorum animos, qui ad pacem [illegible]di ess[illegible]nt. Sed Terranoua, vt erat non imparatus, id [illegible]ere quidem ad se respondit, sed ex æquo cum Parmensi [illegible]m in Belgio Duce, & cum reliquis legatis, quibus non[illegible] electis, non posse non differri certum de armorum cessatione iudicium. ad quæ subiecit orator Borgia (id quod vt Cæsari significaret, præmonitus fuerat ab Alexandro) vel si à prouincijs delecti missique Coloniam disceptatores sui fuissent; adhuc tamen videri, non potuisse Farnesium inducias pacisci; quum in e[illegible]s conuenisse antè debuerint quatuor, quæ Belgium distrahunt factiones, Orangij, Casimiri, Alenconij, ac Malecontentorum: quarum vna dissentiente, atque adeo impunè arma tractante, qui possit ex regio exercitu vacatio armorum peti? Quamobrem quum tam multa responsi æquitatem à Parmensi Principe aliari abundè testentur, non debere Ottonem Comitem, omissâ curâ sollicitandi prouincias, vt suos allegent, conatum omnem in extorquendis præpostera anticipatione inducijs adhibere. Sic enim illum non obscurè ostendere, quàm se obno-

Marginal notes: 9 [illegible] (beside "se hoc quoque ab eo responderi"); De [illegible] præmoni[illegible] [illegible] sententia Alexandri; [illegible] Cæsar [illegible]; [illegible] dissuadet; Id quoque facit Orator hispanicus; non sine querela contra Ottonem.

obno-

obnoxium Orangij consilijs, atque adeò partium quàm non se- 1579
medium gerat: contra quàm eum deceat, qui personam susti-
neat æquissimæ Maiestatis eius. quam ad extremum vterque Borgia & Terranoua
supplices orarent Catholici Regis nomine, vt donec in Cæsareas
eius manus causæ arbitrium vtrinque depositum non fuerit, in-
duciarum disceptationi silentium imponi velit. Verùm per eos
dies intercessit aliquid, quod Cæsaris animum non parum of-
fendit. Nuncius enim ab Ottone Comite cum litteris Pragam 8. Mai.
aduenit querelarum plenis aduersus Parmensem Principem:
quòd Ottoni tempus locumque ad colloquium petenti negaue-
rit: & tabellario, qui litterarum fasciculos ad Archiducem
Matthiam, & ad prouincias ab aula Cæsaris afferebat, litteris
exuto à Tribuno Mondragonio; non modo iniuriam non pu- Alex.
nierit, sed iussu id factum suo responderit. hæc autem, aiebat
iratus Cæsar euocato ad se Borgia, pacificationis turbamenta
esse à Parmensi Principe cuius vel operâ vel incuria dum intu-
ta essent Cæsareis administris itinera, nullos cum sui discrimi-
ne aliena curaturos. confecitque ad extremum, intellecturum
se, quo animo regij administri essent erga traditum sibi concor-
diæ arbitrium, si quas sæpè commendauerit inducias, vltrà non
distulerint. Quæ omnia vnà cum responsione à se Cæsari data,
perscribens ad Alexandrum Orator Borgia, addit, *Quoniam i-* Cæsar
placari aliter haud posset, ac Terranoua ipse manus iam anteà de-
disset, pollicitus Cæsari quod auebat; certam à se quoque spem indu-
ciarum eius Maiestati factam. propterea orare obsecrareque, spon-
sionem ratam habeat, cessationemque armorum aliquam pac[t]is cum
prouincijs ne recuset. Ad hoc autem promus aliquanto perurgen-
dum mouit, opinor, Borgiam rumor Imperatoriam per a[u]lam
diditus ab eodem nuncio, qui in via audisse se narrabat, con-
flixisse cum Parmensi Principe Ordinum exercitum, Princi-
pemque desideratis circiter decem suorum millibus, campum
victricibus Ordinum copijs concessisse. Figmenta nimis quàm
crebrò vsurpari solita à multis, quo temporariam saltem fidem
extorquentes, præsentia ex voto componant, nihil interim
solliciti de superuentura mox rei contrariæ fama, cui nempe
fructum ea anticipatione præripuerint, homines publico exi-
tiosi: fideique, qua humana constant commercia, falsarij, &
corruptores. Sed Alexander, qui victorem ijs diebus exerci-
tum ab Antuerpiæ mœnibus reductum Traiecto iam circum-
dederat, satis intelligebat, querelas per Ottonem in aurem Cæ-
saris ingestas illuc demum spectasse, vt ad inducias eo impel-
leret tempore, quo maximè timebantur Regis arma; ideòque

præter

Marginal notes (left):
Irritatur Cæsarem Parmensi Principi [...]
ob [...] [...] Cæsareo legato,
[...] tabellarium [...]ris spoliat.
placare studet Terranoua & Borgia;
Et spem induciarum Cæsari faciunt;
præsertim sparso rumore Parmensem infeliciter pugnasse.
Sed falso & commentitio rumore.

1579 præter priuatas litteras, queis Terranouæ Borgiæque respondit,
10. Mar- de vtriusque facilitate questus; Gomicurtium, virum solertem, *Alexander allegat in Germaniã Gomicurtium:*
tij immotæque in Regem fidei, accurato instructum commentario allegauit ad Cæsarem; quem vnâ eâdemque operâ & de Vvallonum reconciliatione, in quo per eos dies prouinciæ insimulauerant Alexandrum apud Cæsarem, & de recente Ottonis querimonia edoceret. *qui cum Cæsare de his agat.* Et de Vvallonibus quidem facilè Gomicurtius Alexandri operam Cæsari probauit. *De Vvallonibus persuadet.* Quod ad alterum verò, in quo plus laboris fuit, præfatus aliqua de Parmensis Principis erga Maiestatem eius obseruantiâ, rationem afferre eorum, quæ nuper acciderant, orsus est: *Narrat de negato colloquio:* Petijsse Ottonem Comitem per certum hominem ab Alexandro, vt audiretur, eo nempè die, quo exercitum, strato super Mosam ponte, in hostium oculis transmittebat in Brabantiam: ideòque responsum à Farnesio, sustineret aliquantulum, traiecto dum amne, locum, quo congredi possent, attribueret. Reuerso ad idem repetendum nuncio, idem quoque tanto magis responsum esse, quanto, fracto tunc nauium ponte, intentiorem curam, & præsentiam Ducis res subita requirebat. Ipso autem die, quo traductus exercitus Brabantiæ ripam attigit, Alexandrum, misso statim cum litteris milite, Ottonem inuitasse, vt Vvertæ, aut quo ei videretur loco, conuenirent. ipsum tamen, responso nullo ad ea reddito, nusquam apparuisse. Quod ad tabellarium attinet: *subijcit de tabellario.* illum per Limburgensem agrum, Traiectum versus tendentem nulla fide publica, captum quidem, exutumque litteris fuisse à Centurione Mondragonij, qui per prouinciam sibi attributam prætereuntes viatores obseruari è Farnesij præscripto imperauerat; sed illicò deductum à Centurione ad Mondragonium cum fasciculo litterarum, ab hoc transmissum fuisse ad Farnesium. qui, viso ad Ottonem Comitem litteras pertinere, subitò hominem, ac litteras ad eum amandauerit, testatus non solùm ægrè sibi esse, quòd in Cæsaris tabellario id acciderit, sed etiam, si Ottò, vti debuerat, de aduentu eius præmonuisset, profectò non omissurum fuisse se, quin addito militum comitatu, securum viæ vbique præstaret. Quæ quum ita essent, (subdidit Gomicurtius) vti re ita esse firmissimè asseueraret; pro sua singulari sapientia reputaret apud se Cæsar, quàm parùm æquè, parùmque liberaliter Parmensem Principem insimulauerint: simul quàm alienum se Comes gerat à regijs partibus, quarum ministris creare vndecunque inuidiam non desisteret. *Differit de inducijs.* Ex quo etiam non debere Maiestatem eius admirari, si Parmensis differre adhuc cogatur armorum

cessa-

Quas concedi nó debere conficit tres ob causas; cessationem: quam nempè videat ab Ottone peti nullo publico 1579 commodo, sed solùm fœderatarum necessitate prouinciarum, quæ milite ac pecuniâ destitutæ, eas nunc inducias à Parmensi tam ingentium ac victricium copiarum Duce postulent, quas ipsæ olim prouinciæ exercitu validæ Ioanni Austriaco pernegauerint. Præterea nec si velit, posse Farnesium (quippè facultate sibi à Rege circumscripta) sine aliorum suffragio legatorum, (qui tamen nondum coaluerint) inducias cum prouincijs constituere. Denique & illud considerationi Maiestatis eius relinqui, admittendum ne sit, peti à Fœderatis armorum ferias, præsumpto Prouinciarum generalium nomine. Nam, præterquamquòd illi non sine Regis iniuriâ id nomen induunt, quod nam robur habituram eorum pactionem, qui inter se distracti discrepantesque, quum in eam pariter non consenserint, ea se

Cæsar ceteris annuens solum insistit in inducijs, iure non teneri, (si ita in rem fuerit) affirmare possint? Ad quæ Cæsar, quum satis sibi factum de Ottonis querelis ostendisset, solùm in inducijs non nihil adhuc hærens, considerandum esse dixit, quomodo sine illis, Legatorum aliorumque pro pa-

profuturis securitati nunciorum. cificatione vltro citroque commeantium securitate caueatur. Tum Gomicurtius, Nullum in ea quidem re mandatum ha-

cui remediũ suggerit Gomicurtius; bere se à Parmensi Principe præfatus, sibi tamen, addidit, in 1558. mentem venire consilium, quod in Cercampi olim conuentu, pro pace inter Philippum, Henricumque Reges componenda, captum esset. quum enim induciæ ante congressum pari studio peterentur à Gallis, absque armorum cessatione non conuenturis; ita temperatam rem esse, vt quibus itineribus Cercampum Artesiæ cœnobium in Paulino Comitatu contenderetur, in ijs, circumque ea ad semileucæ spatium, seruarentur induciæ: ceterùm, præter certas hasce vias tam ex Belgio, quam ex Gallia Cercampum tutò ferentes, in alijs interim locis, vt libet, arma impunè exercerentur. vti exercita tunc fuisse, ipse eo

nec illud respuit Cæsar, tempore cum Megano Comite Peronam aggressus testari posset. Quibus à Cæsere non improbatis, ad Procancellarium mentis suæ conscium, dimissus est. A quo, quum sæpius conuenissent, ad extremum libellum accepit Parmensi deferendum, non alia fermè, quàm quæ Cæsar ipse responderat, com-

Eius tamen Procancellarius aliquid de tabellario mouet. plectentem. Hoc tamen vnum in eo quum legisset, *Nullâ liberi commeatus tesserâ opus fuisse tabellario, qui Insignia præferret Imperij: incederetque per eas prouincias, in queis ius suum Cæsari sit;* Saluo. cōdotta scriptum illicò restituit, negans posse ab se id accipi, quod aduersaretur authoritati Regis sui, Dominum non agnoscentis in ea præsertim Limburgensi prouincia, in qua tabellarius deten-

tus

1579 *fendi* tus est. idque constare ex dominijs, quæ ab Imperio beneficiaria Rex haberet: atque in primis ex Burgundico circulo, po-
1548. stremùm à Carolo Quinto ad alios nouem Germaniæ orbes adiecto; in quo disertè, iteratisque verbis, ab Imperij iurisdi-ctione, Belgarum prouinciæ exeipiuntur. Neque pòst multo Gomicurtius cum responso ac litteris, quæ à Cæsare prius acceperat, ad Alexandrum redijt, legatione ex sententia perfun-
29. Apr. ctus: nempè is erat legatus, qui non à Principis solùm commentario, sed à suo etiam instructus ingenio, promptum haberet, quomodo subitanea rerum, quæ certo mandatorum numero circumscribi nequeunt, sagaciter expediret. *quod di Tolule præsenti ingenio Gomicurtius.*

Etiam Coloniam, destinatum conuentui locum, delecti *COLONIAM de pacificatione acturi veniunt.*
4. Apr. Proceres aduentabant. Primusque ingressus est Herbipolensis *Herbipolen. Epis.* Episcopus, cum Ottone Henrico Comite in Schuuartzemberg. *Otto Comes,*
5. Apr. secutus Carolus Aragonius Terranouæ Dux: postridie Ioannes *Terranouæ Dux.* Baptista Castaneus, Archiepiscopus Rossanus, Pontificis Nuncius, cum Iacobo Treuirensi Archiepiscopo, Imperijque Septemuiro: ac biduo pòst Gebhardus Truchsesius Archiepiscopus Coloniensis, & ipse Septemuir Imperij. Pro Villelmo Iuliæ Cliuiæque Duce, cuius excusata absentia, venère eodem die, cum Coloniensi, Vernerus Geimmenicus Archisatrapes Iuliacensis, Ioannes Leuermannus, & Hermannus Richius, iurisconsulti. Per eosdem dies accessere tamquam Terranouæ comites consiliarijque, à Parmensi Principe submissi, Maximilianus Longauallius Vauxij Dominus, regio ærario præfe-
Caput finan-tiarum ctus, & Ioannes Funequius, hic litterarum, ille armorum, vterque legum morumque belgicorum sciens, arcanique consilij senator: & Vrbanus Scarembergius, Parmensi à Germaniæ secretis. Denique post alios, publica prius fide, quod ad iter spectet, accepta, affuere à fœderatis prouincijs Philippus Croyus Areschoti Dux, Ioannes Lindanus Sanctæ Gertrudis, Fridericus de Diue Marollæ Abbates, Bucho Ayta Sancti Bauonis Præpositus, Gaspar Schetzius Grobbendochæ Dominus, Franciscus Doignes Dominus Beaumontij, Adolphus Meecherchius intimi consilij senator, Bernardus Merodius Rumenæ Dominus, Adolphus Goorius Dominus Caldembrochij, & Adrianus Milanus, & Aggæus Albana iurisconsulti. Ex his autem, quos nominaui, omnibus, actores tantumodo erant, hinc Terranouæ Dux, Regis Catholici Legatus, inde Dux Areschoti, cum reliqua eius cohorte missus ab Archiduce Matthia, fœderatisque prouincijs. Inter hos pronunciandi arbitrium penes Rodulphum Impera-
Electores torem residebat, cuius personam absentis sustinebant partim

Castaneus Archiep. *Treuirẽsis & Coloniensis Electores,* *Tres pro Iuliacensi Duce,* *Totidem à Parmensi Principe,* *& vndecim pro prouincijs fœderatis.* *Ex his actores partim erant Terranoua pro Rege, Dux Areschotus cum socijs pro prouincijs: Arbiter omnium Rodulph. Cæsar.*

cuius personam referebat Electores & reliqui. Septemuiri Augustales, atque Herbipolensis Antistites, cum Ottone Comite: partim à Iuliacensi Duce substituti. Rossanus extra ordinem aderat à Romano Pontifice Gregorio Tertiodecimo Nuncius, belgicæ pacificationis hortator inspectorque. 1579

Extra ordiné erat Pontificis Núcius. Etenim Gregorius in omnes Christianæ Reipublicæ partes intentus, ne quid detrimenti in eo conuentu ex indulgentia, aut ex fraude partium, vetus Religio caperet, illuc, pro sui muneris ratione, virum destinauit, cuius perspectæ sæpius in legationibus prudentiæ tribuebat ille permultum: probauitque postea Pontificis iudicium Purpuratorum consensus, qui successorem eum Gregorio, post Xystum Quintum adlegerunt. *ad Reg. Hisp. ad Venet. &c.*

Quam multi ex hoc conuentu penderent. Sed præter hos, qui Coloniæ disceptatores conuenerant, longè plures erant, qui alibi quum degerent, hîc tamen aderant, consilijs, pollicitationibus, minis, publicam pacis causam priuatum negotium facturi. Nempè vno hinc nexu, voto non tamen vno, pendebant & Alexandri Parmensis arma, & Archiducis Matthiæ status, & Ducis Alenconij spes, & Orangij fortuna, & Vvallonum reconciliatio, & tranquillitas prouinciarum; atque ideò versis hùc vndique curis, variè in Coloniensem euentum omnes intendebant, plerique turbamenta frustrandæ pacificationi adornabant. Quo maiori sollicitudine Conciliatores, nihil horum videlicet ignari, præcautè, suspensèque rem aggrediendam, & circumspectanda sibi omnia censuere: sed Diuinam inprimis opem solenni placamento aduocandam Septemuir addidit Coloniensis, siue hæc publici boni cura fuit, siue simulatio hominis, illa Religionis specie abutentis ad initia constabilienda controuersæ tandiu Sedis suæ. *Hic fuit Vrban. vij.*

Hinc versi animi ad implorandam Dei opem.

celeberrima supplicatione. Ergo ante congressum, ad capiendum à Deo ritè principium, visum est, instituta supplicatione circumduci quæsitissimo per vrbem apparatu augustissimum Christi Domini corpus: comitantibus vtroque Augustali Septemuiro, medioque inter eos Apostolico Nuncio: tribus inde Principibus, Herbipolensi, Terranoua, atque Areschoto: horumque duorum filijs Carolo Principe Chimacio, & Petro Aragonio, cum totidem magni nominis Abbatibus, Proceribusque permultis, ac senatu ciuitatis vniuerso: tantâ supplicantium pompâ, ac mortalium frequentiâ, quantâ celebriorem aliquando visam Coloniæ vulgò negabant. *Isselt. de bel. colon.*

locus modusque conueniendi. Sic implorata S. Spiritus ope, Nonis Maij, qui dies auspicandæ rei dictus erat, à Cæsareis Conciliatoribus cæptum est agi. In ædem illi certam quotidie conueniebant: illuc modò Regis, modò Ordinum Legatos, qui domos propè conduxerant, plerunque separatim, interdum & coniunctim euocabant, vti primo *7. Maij*

1579 mò factum est, habita ab Apostolico Nuncio in omnium conspectu Procerum, oratione ad optatæ dudum concordiæ rationem ineundam, restituendumque Regi Catholico, legitimo Principi obsequium, ac pristinam Belgarum prouincijs tranquillitatem. Inde Conciliatores, accitis seorsim Legatis, ostensa, quam ipsi habebant à Cæsare, componendæ pacis facultate, fiduciarias Legatorum litteras ac mandata, vti assolet, inspicienda postularunt. ac probatis, quæ à Terranoua oblata sunt, hæsere non parùm in Prouinciarum litteris: quòd Legatorum mandatum non vltra sex hebdomadas protenderetur: quòd quum datum subscriptumque esset nomine prouinciarum omnium, nullius tamen ex septemdecim prouincijs appareret in eo nomen: quòd ambiguum videretur, & conditionibus implicatum: denique quòd Leone & Columna, signo ad eam diem inusitato, obsignatum esset. Quibus de vitijs aduocatos ad se Areschoti Ducem, eiusque collegas admonuere; eos hortati, vti plenius sibi à prouincijs consultum vellent. se tamen æquiorem in partem ea interim accipere: nec propterea vel tantisper in suscepto negotio moram tracturos. Ad quæ illi scripto respondentes (nam ita vsurpatum, vt Cæsarei quidem Conciliatores voce, Legati autem tam inter se, quàm cum Cæsareis scripto agerent) effecturos se cum prouincijs, vt nulla ex suo mandato controuersia moraretur negotium pacis; addidere, illud posse moram impedimentumque afferre, quod ex Orangij litteris acceperant externo die, Parmensem Principem non desinere cum Vvallonum prouincijs de reconciliatione pacisci, conuentum cum illis agere, Legatos inde accipere, Coloniam ahò transferre. ex quo euinci, aut non solum Terranouæ Ducem ineundæ concordiæ mandatum ab Rege habere, idque silentio premi ab eo non debuisse: aut Parmensem immeritò arrogare eam sibi potestatem, quæ & supremum Cæsaris arbitrium imminutum eat, & Conciliatorum Legatorumque operam eludat, & prouincias distrahat confundatque. Expensa à Cæsareis hæc querela, tradita est Regis legato. A quo responsum: E' mandati sui tenore iam constitisse, quæ vis eius esset. quid verò cum Artesijs, atque Hannonijs paciscatur alibi Parmensis, à se cohiberi non posse, nec debere: immò neque à prouinciarum Legatis iure id exigi; nisi fortè ipsi, vt Hannoniorum Artesiorumque nomine in Coloniensi conuentu agant, allegati sunt. Quod si huiusmodi mandatum proferre non possunt, sinant Belgij Præfectum regijs subditis ad Domini sui gratiam properantibus benignè occurrere: & cui fas est, pro ea quam habet à Rege gladij

Post Nuncij adhortationem,

cōciliatores ostēdunt facultatem à Cæsare.

postulant legatorum facultaté inspiciendam.

probāt quæ ostēditur à Terranoua, nō quæ a legatis prouinciarū,

quatuor ob causas.

sed illi satisfacturos se promittūt.

simul de Parmēsi queruntur priuatum conuentum agitante.

Respondet scripto Terranoua

potestate, rebelles ad Principis obedientiam armis adigere, permittant, eidem licere, prouincias belli pertæsas, pacisque percupidas, conciliata animorum concordia, ad obsequium Regis adiungere. Neque de Imperatoris arbitrio sollicitos eos esse oportere; nihil authoritati suæ priuatas huiusmodi pactiones officere, Cæsaream Maiestatem abundè aperuisse Parmensis nuncio: & Cæsareis suis Conciliatoribus, vt ipse inaudierat, significasse. Quod Cæsarei confirmantes, prolixè testati, ab illa Parmensis opera, quam vtilem publicæ rei existimarent, nulla se ratione offensos; orauere Arschoti Ducem, vt quando satis velitatum esset, tota nunc acie decernerent: & rei, ad quam conuenissent, instantes, excogitarent, atque ad se afferrent rationes & capita, quæ conficiendæ pacificationi percommoda arbitrarentur. vt ea seorsim antè discussa, vtrique deinparti, quod benè verteret, aliquando proponerent. Sed neque hoc sine altercatione cœptum est, affirmantibus Ordinum Legatis, haud sibi inchoandum esse; sed quid Rex à subditis velit, expectandum. contrà, Regis Legato respondente, meminisse eos debere, prouincias pro concordia cum Rege componenda Cæsari supplicasse: huius postulatu Regem motum fuisse, vt in eam curam intentè incumberet, causæ arbitrio Cæsareæ Maiestati tradito, Legatumque suo ab Hispania misso ad ea, quæ peterentur à prouincijs, agnoscenda, pacemque, si postularentur æqua, firmandam. Itaque expectaturum se, quæ illi petant, audire. nullos enim melius, quàm ipsos ea nosse, de quibus conquerantur, quæque exposcant à Rege, vt cum eo in gratiam tutò redeant. Quibus illi quamquam ægrè assentientes (namque Cæsareis id æquius visum) concordiæ capita proposuere octodecim; adeò superbè composita, vt & Cæsareis non media, sed extrema visa sint: & Terranouæ iam tunc coniecerit, nihil ex eo congressu sperandum. Nam vt summatim aliqua referam, *Inituros se se pacem cum Rege Catholico, Principe ac Domino suo naturali spondebant, modò quidquid actum ab Archiduce Matthia, quem penes administratio Belgij mansura sit, ratum habeatur. modò quæcunque vrbes, arces, ac loca à Ioanne Austriaco, aut à Parmensi Principe capta fuerint, in manus Ordinum restituantur. modò reformata religio vbicunque locorum exerceri cœpta iam fuerit, sine cuiusquam noxa exerceatur. modò decies centena coronatorum millia supplenda pecunia in bellis à fœderatis prouincijs insumptæ, ab Rege Ordinibus persoluantur.* Nempè hæc condita fuerant Antuerpiæ eo tempore, quo illic de infausta Traiectensi aggressione nunciatum est: depressis adeò, vti credebant, iacenti-

Gomicurtio de quo supra

& probant responsa Conciliatores.

Item verò hortantur Ord. Legatos, vt afferant capita pacificationi consentanea

Sed illi negant à se incipiendum,

Id ipsum de se negat Terranoua,

Proponunt tandem Ord. Legati octodecim capita.

Quorum aliqua hæc sunt,

1579 centibusque Hispanorum animis, vt posse illis imponi quæcunque onera conditionum sibi persuaderent. Et quamquam intepuere non parum, audito Alexandrum nihil inde motum, Traiecto acrius instare; euenit tamen tunc aliquid in Farnesianis castris, (ex quorum successibus suam ipsi sententiam in Coloniensi colloquio moderabantur) vnde confidentiam resumpsere. Namque stipendijs non procedentibus, (trimestris enim pecunia in mensem Martium promissa, exeunte iam Maio adhuc expectabatur ab Hispania) miles æris indigens per vicinos agros pagosque rapto victitare cogebatur. Et Alexander quidem, quoniam festinatis sæpè nuncijs litterisque nihil exprimebat ab Rege in Lusitanicam expeditionem intento, misso aulico suo Pierasco ad parentes Octauium, & Margaritam, & ad patruum Alexandrum Cardinalem, propiorem ab ijs opem, vti antè acceperat, expectabat. Interim gliscente inopia, & honestiore ex necessitate licentia, opera in castris segnius promouebantur, desiderabantur alicubi stationes, imperia Centurionum ad præsidia reuocantium vagum palantemque militem, palàm contemnebantur. donec audacioribus, suspendio paucorum, coercitis, visa est in præsens restitui castrensis disciplina. Sed non diu duraturam apparebat: superante metum FAME, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsâ maius nouit. Iamque Germanorum cohortes, communicatis consilijs, consueta castrorum munia passim omittebant: non obscuris vocibus minisque, nec ab hoste defensuros se castra, nisi stipendia numerarentur. Etiam Alexander veritus, ne serpens in horas malum, equitesque forte comprehensurum, sero nempe remedio anteuerteret; præsentem pecuniam vnde vnde posset expediturus, Coloniam ad Terranouæ Ducem misso Gastone Spinula, summam aliquam pecuniæ mutuam rogauerat: denique & argenti supellectilisque suæ partem Leodij oppigneratum dederat. Nec minore videlicet opus fuerat celeritate: nunciatur enim Alexandro, Raitres, conspirante cum peditibus equitatu, postridie ad eum venturos stipendia postulatum, certos à tabernaculo eius, nisi solutâ pecuniâ, non abire. quum acceptis enimuerò in tempore decem aureorum millibus à Colonia, ac multo pluribus auctus aliunde, ea in pedites, quibus miserebatur magis quàm irascebatur, illicò diuisit: Raitres verò diem adhuc vnum, quasi minarum contemptor, expectare voluit. In has ergo turbas conuersi è Coloniensi conuentu Ordinum Legati, pacificationis capita, quemadmodum dicebam, confidentius exposuerant, Nisi fortè ipsi conditiones, vti fit, immo-

Margin notes:
immodica illa, & confidentiora,
ob auditas in Farnesianis castris turbas:
exortas propter dilata stipendia,
Parmensis Donatem (?)
& egestatem exercitus:
sed à Parmensi celeriter compositas.
Aliæ causæ confidentiæ legatorum Ordinum.

immodicè intenderant, vt esset, quod in ijs postea laxandis, 1579
dari Conciliatorum gratiæ videretur. Quamquam erant qui crederent, ab Orangio, cuius consilio Ordines agitabantur, ideò quæsita hæc fuisse conditionum extrema, quo Regij procul dubio offensi, spem omnem protinus abijcerent. Sed à Cæsareis admoniti, vt æquiora proponerent, & Legatus regius vt eorum capitum loco sua proferret; illi quidem multa ex ijs interpretantes, pauca detrahentes, quasi noua cuderent, vetera demum reposuere: Terranoua autem, re cum Vauxio Funcquioque collata, pacis summam viginti septem distinctam articulis comprehendit. In quibus Regis nomine pollicebatur inter alia, (vt quantum ab Rege concederetur, ostendam) *Belgium omne externâ militiâ liberandum: ad regimina ciuitatum, ad senatorum munia, ad arcium præfecturas non admittendos nisi Belgas: Buranum Comitem, Orangij filium libertati ac patriæ restituendum, eique præfecturas Hollandiæ, Zelandiæ, atque Vltraiecti consignandas: Religionem Catholicam Romanam vbique locorum, exclusa omni alia, ritè seruandam; indulgendum tamen ijs, qui ab ea dissentirent, quadriennij tempus aliò cum fortunis suis commigrandi; denique regij sanguinis Principem, qui prouincijs moderetur, propediem ab Rege nominandum, ac statuendum.* Hæc atque alia concordiæ capita dum ostensa Ordinum Legatis, & quæ Legati correxerant, dum tradita Regijs vtrinque expenduntur: aduentu Ioannis Nassauij Coloniam immissi ab Orangio, post Farnesiana ad Traiectum castra nullo exitu pertentata, iterum de inducijs sermo recaluit, nouis præsertim ab Imperatore literis id ipsum suadentibus. Nec cessabant Ordinum Legati Parmensem Principem incusare, armorum pertinaciâ, pacis commercia interturbantem: ac prouinciarum postulata, Coloniensium Procerum arbitria, Cæsaris imperia contemnentem: Sed Terranoua ab Alexandro iam præmonitus apud Septemuiros contrà disserebat. *Parmensem quidem Principem regijs armis non aliena inuadere, sed quæ Regis essent, repetere. Diuidi hæc posse munia, vt armis subigantur rebelles, & pactionibus volentes reconcilientur. Sed cessationem armorum non praoptari à prouincijs ad pacificationem facilius ineundam: sed iniri tractationem pacificationis ad cessationem armorum callidius obtinendam. Id verò tantò nunc certius apparere, quanto pradura illorum de pace conditiones, quas tamen ipsi nimium videlicet emollijsse se iactitant, longius eos abesse à consilio firmandæ aliquando concordiæ persuaderent. Quæ porrò concordia dum aut nulla speretur, aut incertissima sit; qua ratione posse pro re adeò dubia certum ad detrimentum Regem cogi? summâ per eos dies* impen-

Eorum articulos non probant Pacificatores.

Terranoua proponit suos.

Eorum summa.

Vltraiecti (margin)

id suprà dictum est

De Inducijs iterum agunt Ord. Legati,

Parmensem accusantes,

Contra differit Terranoua, pro Parmensi, & contra postulatum Induciarum.

1579 *impensâ à Farnesio Traiectum vltra citraque Mosam, iactis pontibus, frequentibus castellis, perpetuis aggerum molibus, continuatis in modum oppidi castrensibus tectis, insessum clausumque adeò teneri; vt, desperata omni externa ope, nemo iam dubitet, quin breui casurum sit Parmensis in manus. Nam quantum virium sit in fœderatis prouincijs ad obsidionem soluendam, exploratum modò esse, copijs earum ad eiusmodi castrorum aspectum perterritis, nec pugnam, immò nec accessum ausis. Igitur à tanta vrbe iam penè capta, remisso victoriæ impetu, atque abiectis armis, supremam manum abstinere, quid esse aliud, nisi spatium modumque obsessis ad peruicaciam suam communiendam, & Fœderatis ad vires, imploratis externorum, vti solent, auxilijs, reparandas elargiri? ac simul regio in castris exercitu elanguente, forsitan (quod in longa obsidione otiosis accidit) tumultuante, Regem interea ad noua opum impendia, pro retentanda ex intermissa vrbe victoria, instaurato iterum bello, damnare? Iam verò illud appellandum ne prouinciarum simplicitatem, an confidentiam? Esse illas in præsentia sine exercitu, sine pecunia; adeò, vt in conatu liberandi paulò ante Traiecti, coacto prouinciatim ære, nonnisi post menses omnino duos, collectitios aliquot milites in eam expeditionem ægrè compulerint. quum eodem tempore Regis copias & virtute Ducum, & numero militum formidandas, modò ad Antuerpiæ vsque mœnia, modò latè per Geldriam Brabantiamque, Parmensis extendat. In hoc ergo tam dispari partium statu, qua fronte petere prouincias, vt arma vtrinque deponantur, quum ipsæ exercitum non habeant, quem exarment? Et quod genus induciarum esse, vni partium imponere conditionem, cui pars altera subesse non possit? credo istos, si nudi forent, de indumentorum iactura cum bene vestitis collusuros esse. Quod si remotis vocabulorum ambagibus fateri volunt; induciarum nomine, nihil se demum quærere aliud, nisi præsentem armorum tempestatem declinare: cur à se tantopere discordent, vt cuius clementiam exoptant, superbis illum postulationum articulis offendant? Itaque Legatos ex animo admonitos, atque etiam oratos velle; vt quo ipsi studio conituntur, induciarum nomine Regis exercitum exarmare, eundem conatum adhibeant, quo prouincijs, pro sua sapientia, persuadeant, vt aut æquiora ab Rege postulent, aut, quæ ipse Regis nomine proposuisset, accipiant. In id enim si prouinciæ propensionem suam sincerè ac seriò commonstrauerint, persanctè polliceri se, in seque recipere; quæ nunc iugulo*

Mastrich *obsessæ ciuitatis imminent, & quæ mox in alias atque in alias pari successu destinantur arma, intermisso victoriarum cursu, illicò deponenda. Gauisuro nimirum Rege, quòd indignationem suam omnes intellexerint, pauci senserint.* Ergò dimissa iterum induciarum Reditur ad articulos pacis

spe,

ſpe, ad pactionis capita examinanda reditum eſt. quorum pleraque à Terranoua propoſita quum Ordinum Legati tanquam expectationi minimè conſentanea reieciſſent, affirmantes, ſi illa mitterentur ad prouincias, verendum eſſe, ne viſo eorum exceſſu, ad conſilium deſperatiſſimum adigerentur: ac proinde oraſſent, vt ea moderari, ſicuti ipſi iam fecerant, ne grauaretur; Terranoua, quamuis ab Rege, quem ſuper Religionis capite conſuluerat, nondum litteras accepiſſet, re tamen cum Caſtaneo, Apoſtolico Nuncio communicata, dempſit ac mutauit aliqua, votiſque prouinciarum propiora confecit. Sed neque Antuerpiam miſſa placuere Procuratoribus prouinciarum. Itaque Cæſarei, quòd viderent, concordiæ bis vtrimque pactionibus tentatæ, bis vtrinque reiectæ finem nullum, animis in diuerſa trahentibus, vnquam fore; ſuſcepere ipſi in ſe ſe onus ex remiſſo vtrinque refractoque partium rigore, temperatum aliquid mediumque componendi. Sed antè audire ex Terranoua viſum eſt, quò demum ipſe pro mandati ſui facultate progredi poſſet. Quatuor è multis erant, in quibus potiſſimum diſſentiebatur. Archiducis Matthiæ confirmatio, vrbium aliorumque locorum in manus Ordinum reſtitutio, verborum aliquorum correctio, & Religionis Catholicæ obſeruatio. Et de Religione quidem iam litteras Toleto acceperat Terranoua: in quibus reuocans ei Rex in memoriam, quæ tum de obedientia ſibi debita, tum de auitæ Religionis cultu, nullius arbitrio ſubmittendis, in ſecretiore commentario iam exceperat; negabat aſſentiendum Herbipolenſi Epiſcopo ſuadenti, vt Religionis arbitrium vni Cæſari committeretur. ſatius futurum, ſi ſummo Pontifici, cuius hæ partes ſunt, eiuſmodi diſceptatio reſeruaretur. ſin minus, placere ſibi, vt Cæſari, ſed non ſine Pontificis definitione tribueretur. Quod autem fœderatæ prouinciæ viderentur Religionem admiſſuræ, modò ea, quam vocant *Religionsfrid*, Gandaui, & Antuerpiæ, præter alia, in quibus exercebatur iam loca, reciperetur; in duabus hiſce ciuitatibus permitti vetabat. poſſe tamen, ſpectata temporum iniquitate, hæreticos earum vrbium incolas tolerari ad certum definitumque tempus, nulli pœnarum, quæ in eos à legibus decernuntur, interim ſubiectos. Ex hac litterarum ſumma, quum Terranoua, quid de Religione poſſet, Cæſareis Conciliatoribus, Apoſtolicoque Nuncio ſignificaſſet: ſimulque quid in alijs controuerſis capitibus præſcriptum ſibi eſſet, aperuiſſet; illi collatâ operâ (nam quæ primùm confecerant themata pacificationis, oſtenſa Ordinum Legatis, admiſſa non

Marginal notes:

1579

quos a Terranoua propoſitos reſpuunt Legati Ordinum:

mutat eos Terranoua:

non tamen placent.

Quatuor, in quibus præcipuè diſſentiebatur.

De Religione ſeruandi Philippi Regis ſententia.

12. Ian.

pax & libertas Religionis

Pacificatores

1579 non sunt) demùm ijsdem Ordinibus clementiora petentibus ita censuerunt. *Matthiam Belgij Præfectum non quidem confirmandum, acta tamen eius rata in posterum habenda. Urbes, atque alia loca tradenda Gubernatoris in manus, sed ab eo non nisi Belgis consignanda: qui præter antiqua sacramenta Regi tanquam naturali Domino præstari solita, fidem suam pro huius pactionis obseruantia, Regi, atque Ordinibus, obligabunt.* In quibus postremis verbis prouinciæ magnopere insistebant. sicut & illud de Belgij Præfecto, qui regij sanguinis esse deberet, in hæc verba concipi volebant: *vti Rex haud posset, nisi gratum Ordinibus, Gubernatorem Belgio imponere.* quæ illi modico flexu ita commutarunt: *eligendum à Rege Principem, de quo subditi iustam causam, qua sibi satisfaciant, habituri sint. Denique Religionem Catholicam* censuere *per belgicas prouincias vnicè seruandam, vti Ordines ipsi in generali, quæ appellata est, Vnione, solennibus se se verbis astrinxissent: litterisque ad Imperatorem, ac Regem non ante modò, sed post etiam præsentes turbas sæpenumero scriptis, seriò admissuros se, & curaturos polliciti essent. relictis interim Hollandiâ, Zelandiâque, atque Bommelia conuentioni Gandauensis pacificationis. tamen pro temporum necessitate indulgendum subditis, qui hisce prouincijs à Religione Catholica recessere: permittendumque à Rege, vt liceat eis in hisce prouincijs impunè degere, cessantibus eousque placitorum pœnis, donec aliter super eorum moderatione decretum fuerit à conuentu Ordinum, qui iussu Regis, aut Gubernatoris Belgij, legitimè cogantur.* Atque ad horum normam, Cæsarei duobus & viginti capitibus vniuersam pacificationem iterum accuratè compositam Legatis Regis, atque Ordinum tradidere. Et hi quidem non eam probauere modò, sed addidit etiam suo & collegarum nomine Areschotus, sperare se eamdem probatum iri prouincijs: quarum sententia quoniam expectanda esset (tempus enim traditæ sibi facultatis effluxerat) delegaturos se cum hisce concordiæ legibus, suorum aliquem Antuerpiam ad generales Ordines, atque alios ad eas priuatim prouincias, quarum Legati Coloniæ adessent. Qua occasione velut obliquè subdidit Areschotus, considerarent interim Cæsarei, quum hæ ipsæ prouinciæ, quæ itu reditque nunciorum consulendæ sint, in singulos dies irruptionem Hispanorum expectent, quàm tardè, aut etiam frustrà successura sint omnia, nisi eis aliquot dierum requies, atque ab armis cessatio concedatur. Qua de re à Cæsareis admonitus Terranoua, & si vanum sanè prouinciarum metum respondit, quum sæpè Ordines aut Antuerpiæ, aut Vltraiecti, aut alijs in locis tutò conuenerint; adstrepentibus circà Hispanorum armis; tamen mit-

Articuli à Pacificatorib. ipsis pro partibus cópositi.

Conciliatores

Probant illos Legati Ord.

sex hebdomadarum

& pro eorum transmissione ad prouincias poscunt inducias aliquot dierum.

Vtrecht

Quas non fecerit Terranoua.

& mittens ad Alexandrum,

mittens ad Alexandrum pactionis exemplar sibi redditum à 1579
Cæsareis induciarum mentionem non omisit: non tam quòd 13. Iul.
speraret, vt ipse scribit, secuturam inde generalem prouinciarum pacificationem, quàm vt gratificaretur Ordinum Legatis, in regis causam iam propensioribus eorum multis. Hi autem si, quemadmodum polliciti sint, ad Ordines scribant, probasse se quæ mittant pactionis capita, vti decora atque probanda partibus; profectò alterutrum sperari posse, aut repugnantem Orangium (nam procul dubio repugnaturum) à multis deserendum, compertâ viri peruicaciâ aduersus publicam pacem à prouinciarum legatis eò loci perductam: aut certè admittentibus ea capita ciuitatibus nonnullis, eoque discordibus, Ordinum vires imminutum iri. Atque hanc fuisse causam, cur ipse in ijs concordiæ conditionibus aliquanto liberalius, non sine tamen Apostolici Nuncij consilio, quantum ad Religionem spectat, indulserit. Quid tamen Alexander tam de pacis legibus, quàm de aliquali armorum vacatione sentiat, se perlibenter auditurum.

exponit cur putet admittendas,

Alexander nonnullos e missis articulis non admodum probat:

Alexander re ad Senatum relata, & si nonnulla è missis capitibus non perinde concilij Proceribus probata respondit, quasi Regis, Ordinumque authoritas æquaretur, 23. Iul.
in sacramento præsertim à Præfectis locorum in Regis, atque in Ordinum nomina concipiendo; hisce tamen eius prudentiæ remissis, suspectam sibi ait repentinam Legatorum facilitatem. NON SOLERE illos capi, nisi spe aliquid antè momorderint. Aut falsum animi se, aut Legatos ad eam simulationem ab Orangio inductos, vt hac demum post alias atque alias via, belli moram eliciant; eo scilicet tempore, quo tumultuante præter modum Frisia, ac Neomago, alijsque Geldriæ arcibus malè munitis, magnoperè timeant, si in ea loca inferantur victricia Catholici exercitus arma, ne Regijs se se dedant. Hæc quanquam suspicari se, tamen ne suâ causâ, quæ ea cunque sit Legatorum propensio, corrumpatur; sibi videri, promittendas aliquorum dierum ferias, sed non antè tribuendas, quàm ipsi conficiendæ rei potestatem, quam non habere se fatentur, ab Ordinibus accipiant. interim fortasse detectum iri, si quid fraudis mutationi eorum subest, atque inde consilium certò capessendum. Vt autem tutò inter se prouinciæ communicent absque regiorum militum metu, præstiturum se Legatorum nuncijs (ne quam causam obtendant) tesseras publicæ securitatis: iussis propterea Tribunis ea in re perquàm seriò inuigilare. Concluditque Alexander, hæc non ita à se dicta, quin sine vlla mora, quidquid Religionis ac Regis interesse Salsocôduttu

Et Legatorum mutationem suspectam habet,

ob hanc causam,

& quomodo promittedæ sint aliquot dierum induciæ exponit,

& publicam securitatem pro transmittendis articulis pollicetur.

1579 resse ipse, aut Cæsarei Pacificatores interpretabuntur, exequi
Noverat paratissimus sit. monens interim, vt Coloniam aduentantem
hic ex Philippum Marnixium (à monte S. Aldegundis Aldegundium
nobili vulgò dictum) sedulò obseruaret: ab eoque, vti ab homine impiè
familia callido sibi præcaueret. Nec suspicio Alexandrum sua planè fe-
Audo- fellit, Etenim vbi à Terranoua Alexandri sententiam secuto
marensi moram trahi in paciscendis inducijs audiuere Ordinum Lega-
Comitũ ti, velut alij homines, non tam sua sponte, (siquidem eorum
à S. Al- nonnulli Regis causam taciti probabant) quàm, vt arbitror,
degũde incitatione Aldegundij, palàm denunciant, eam Regiorum
tergiuersationem non laturas diutius prouincias: verendum-
que, ne, quidquid ad eam diem compositum sit, momento dis-
suatur. Neque multis pòst diebus, litteris ab Archiduce Mat-
thia, atque ab Ordinibus, iubentur Legati, Septemuiros eo-
rumque collegas adire, ac rogare, vt quoniam missa pactionis
capita certò præuidetur, si prouinciatim exponantur, minimè
placitura; ne grauentur, huiusmodi conditiones proponere,
quæ subditis plenam securitatem, maioremque libertatem, quàm quæ adhuc concessa est, animis & conscientijs eorum afferant. Tum verò
Cæsarei ea postulatione suboffensi, negant alia se fila conquisitu-
ros, ad eam telam redordiendam, quam tanto hactenus labore
contexuerint: præsertim quum hoc ipsum nullo operæ pretio
iam prestiterint mutatis iterum à se capitibus ad eorum preces.
Et auxerant Septemuirûm, ac Terranouæ in primis indignatio-
nem, Ordinum litteræ, Cæsareis per Legatos suos significantes,
Se, nisi pax conditionibus alijs conciliaretur, in deliberatione
versari, an exutâ, quam ad eum diem tenuere, obedientiâ, Hi-
spanum Regem Belgij principatu depositum pronunciarent:
Regisque Galliarum fratri, Domino ac Defensori suo sacramen-
tum dicerent, tanto tunc quidem promptiùs, quanto Angliæ
Reginæ matrimonio mox iungendum, potentiorem ex eo Prin-
cipem clarioremque suscepturi essent. In quam sententiam,
Alenconij litteras Antuerpiam ad Ordines datas, Legati exhi-
buere: quibus ipse matrimonij sui, & pactorum conuento-
rumque, quæ cum illis inierat, Ordines admonebat. Nempè
abruptura colloquium erat hæc denunciatio, commotiore ad
eam Terranoua, inque Ordines apud Septemuiros inuecto,
quòd tantâ fiduciâ rebellionem, & Gallorum Anglorumque
potentiam, Principi Dominoque suo minarentur: quasi Hispa-
niarum Regi aliæ præter Coloniensem conuentum deessent
viæ, cum subditis aspernantibus transigendi. Sed satius habue-
re Cæsarei, continuato interim operę, responsa opperiri pro-

Queruntur Legati ob dilationem induciarum.

24. Aug & Ordinum iussu postulant a Pacificatoribus

hac additionem

Indignantur Pacificatores ob huiusmodi postulatum:

& ob litteras Ordinum minantiũ,

se relicto Rege, Alenconio adhæsuros:

Excandescente, & abrupturo colloquium Terranoua.

uinciarum ac ciuitatum, ad quas sigillatim suo ipsi nomine transmiserant pactionis capita, festinatis in omnem partem nuncijs: tum verò de finiendo, producendoue conuentu, consilium ex prouinciarum litteris capturi. Iamque toto ferè Belgio & viæ tabellarijs, & prouinciæ ac ciuitates consultationibus cætibusque feruebant. expendebantur singulæ conditionum verba: apices ipsi, vt inter homines falli metuentes, suspectabantur. inde sententiarum dissidia, & consiliorum mora. Donec Cæsarei, expectatis aliquandiu responsis, ad easdem prouincias non sine querela rescribunt, colloquio præfigentes terminum hebdomadarum trium: quem tamen, ad Legatorum vtriusque partis preces, alterum tantum producere grauati non sunt. Verùm quum Ordines, datis denique Antuerpiâ litteris, & quidem aliquanto acerbioribus, nihil expediti afferrent: solùm prorogationem temporis, & gratiores concordiæ leges à Cæsareis postularent: quumque ciuitatum aliæ ad Delegatos Antuerpiæ agentes se referrent, aliæ oblatas conditiones præcisè abnuerent, aliæ etiam execrarentur; soli Buscoducenses, ac Valencenates, illi absolutè, quæ missa essent, pactionis capita, vti æqua suscepere: hi libentius in consimiles concordiæ leges cum Vvallonibus iuraturos se, polliciti sunt. Quamobrem Cæsarei postremis hisce collaudatis, Ordinibus autem pernegato nouorum capitum temperamento; tantum produxere terminum ad Octobrem integrum: eoque iam expleto, infra dignitatem suam, Cæsarisque Maiestatem rati, nullo cum fructu, ac magno cum impendio diutius Coloniæ detineri, præsertim gliscente intra vrbem pestilentiæ metu; aduoçatis ad se Regio, Ordinumque Legatis, discessus sui rationem verbo, mox & scripto reddidere. ac triduo adhuc superaddito, dissolutum postremò conuentum pronunciarunt. Sic Coloniense colloquium tanto Procerum apparatu, tanta spe populorum, vocisque susceptum agitatumque, septimo postquam cœptum est mense, profectu propemodum nullo, finem habuit. culpâ infectæ rei à partibus mutuò rejectâ: ab Ordinibus in primis, vt ferè CONTENTIVS inuidiam à se remouent, qui segnius euitarunt: secutisque sparsim vtrinque libellis, consueto nempè malo otiosorum plerunque hominum se se importunè in partem publicarum curarum intrudentium. At Septemuiri collegæque, vnà cum Cliuiensibus Delegatis, partim in relatione Cæsari facta, atque euulgata: partim in caussis discessionis suæ in ipso conuentu prolatis, mox etiam editis; culpam frustrati euentus penes Ordines agnoscunt: Quòd cuius rei definitio-

Marginal notes:

1579

Sed sed itur à Pacificatoribus expectantibus responsa prouinciarum.

5. Aug.

Prouinciæ consultant super articulis ad se missis.

29. Aug.

10. Septembr.

Earũ aliquæ prorogationem ad consultandum postulant:

12. Septembr.

Aliæ articulos planè reijciunt:

19. Septembr.

Soli Buscoducẽses & Valencenates admittunt.

Pacificatores certum vltimumque conuentus terminum præfigunt.

13. Nou.

Aliquid tamen superaddunt.

Denique conuẽtum dissoluunt:

re post septem mensium laborẽ infecta,

& culpa ab Ordinibus in regios & à regiis in Ordines reiecta.

18. No.

23. No.

Sed in Ordines reijciunt illam Pacificatores.

1579 tionem sex intra hebdomadas illi coarctabant, sufficiens legitimumque mandatum ad eam definiendam Legatis suis ad vltimum vsque diem nunquam planè dederint. quòd ex vitijs, quibus illorum subesse mandatum eis explicuerant, nullum, præter addita nouo mandato singularum nomina prouinciarum, emendauerint. quòd magnam septimestris temporis partem in inducijs exposcendis, aut in Vvallonum reconciliatione interturbanda præferuidè, atque indesinenter institerint: de publica verò prouinciarum concordia, ad quam paciscendam Legatos miserant, remissè ambiguèque, ac planè repugnanter agitauerint. postremò quòd pactionis capita à Cæsareis Conciliatoribus proposita, iterumque ad Ordinum preces ita partibus attemperata, vt vel eorum Legatis probabilia tunc visa, mox ab ijsdem Antuerpiam missa Ordinibus commendata sint; ipsi tamen modò alia atque alia postulando, modò amplius ad consultandum tempus exposcendo, semper eluserint. Quibus effectum, vt Regem Principemque suum subditorum obsequio, Cæsaream Maiestatem reconciliati Belgij gloriâ, Cæsareos Delegatos molestiarum atque impendiorum pretio, &, quod caput est, populos optatæ tandiù pacis fructu ad extremum frustrati sint. In hunc modum Cæsarei Pacificatores super Coloniensi congressu sententiam pronunciarunt: ac simul Alexandri Parmensis Principis iudicium, quod is à principio aperuerat Terranouæ Duci, de callido Ordinum consilio, specie pacificationis alia molientium, apprimè comprobarunt. Nec Cæsarei modò, sed etiam primores ex ipsis Ordinum Legatis Philippus Areschoti Dux, Ioannes Sanctæ Gertrudis, & Federicus Marollæ Abbates, Gaspar Grobbendonchij Dominus, & Bucho Sancti Bauonis Antistes, seiuncti ab alijs collegis Antuerpiam regressis, Coloniæ subsistentes, Regique suo reconciliati: capitibusque, quæ Cæsarei proposuerant, vti æquis, ac neutri partium aspernandis sua manu subscriptis, Ordinum causam non obscurè damnarunt. Immò, quod mirum magis, Otto ipse Comes Schuuartzembergius, longè ab illo Ordinum propugnatore mutatus, Regi se Catholico addixit: filiumque suum, vt in Hispanicam aulam admitteretur, obtulit Alexandro, ac Terranouæ. Sed præter horum reconciliationem, Buscoducensium, ac Valencenatum ad regias partes accessus, Coloniensis colloquij fructus non exiguus demum fuit. Quòd verò consimilis non nullarum præterea ciuitatum propensio exaudiretur, iussus est à Rege supersedère aliquandiù Coloniæ Terranoua, in eamque curam, dum interim reuocaretur, in-

Terranoua ad Alex. 18 Nouemb.

& afferunt causas.

Et Alexandri in hoc prædictioné comprobant

Immò præcipui ex Ordinum Legatis contra Ordines sentiunt:

ipse etiam Comes Otto;

um-

cumbere, id quod ab illo strenuè præstitum, magna vtique approbatione non Regis modò, qui è Germania paucis elapsis mensibus illum reuocans, statim Catalauniæ Regno, inde Mediolanensi prouinciæ præfecit: sed etiam Gregorij Pontificis, qui tertio post anno, Terranouæ filium ad Purpuratos adscribens, habitam à se inter alia rationem Patris de Religione in Coloniensi conuentu probè meriti, præfatus est. Ita Gregorius extendebat vltra aulam, vrbemque, trans montes ac maria Pontificias curas, ac beneficas manus. Sed hæc quamquam postea euenere, non tamen super huius colloquij fine lectorem aliò transferre satius duxi. Iam me Traiecto imminens reuocat Alexander.

cum magna Terranouæ laude,

à Rege,

& à Pontifice non sine remuneratione commédati,

1579.

Febr. mens.

1580.

Gregor. xiy.

1583.

Mastrich

DE

DE BELLO BELGICO

DECADIS SECVNDAE

LIBER TERTIVS

1579 INTER alia, quibus vrbem communierant Traiectenses, ante portam, vnde Bruxellas itur, molem præstruxerant perquàm validam, portæ Parmam appellabant. Erat illa in modum propugnaculi mucronata, aggere, & loricâ, ex qua defensores iacularentur; & fossâ, quanta sesquihastæ militaris altitudinem exæquaret, præmunita. Hanc intra molem, moles latebat alia, in quam defensores, si fortè loco cedendum esset, ligneo se ponte reciperent, pugnamque ex eo receptu redintegrarent. nam hæc quoque interior munitio consimili vallo, atque altitudine fossæ tegebatur. Quin & hoc quoque si potirentur hostes, nouus à tergo receptus præsto erat, triangulari fossa, & loricæ munimento vallatus. Hinc ad Bruxellensem portam angustus aditus ponte patebat, super fossa vrbis extructo. Aditum turriculæ très, & quarta grandior portam complexæ defendebant. Et, ne quid deesset, singulos triplicis huius propugnaculi aggeres, sudium obiectu firmauerant: cæcasque inibi cryptas sclopetarijs armatas abdiderant: furnulos per labra fossarum occultauerant: & maiorem vicinamque hostibus fossam crebris foraminibus aperuerant, erupturi palàm è summo eius margine, aut subterraneo meatu improuisò in campum emersuri. nam in campi parte fossæ proximâ ignorabiles aliquot egressus absconderant. Hæc porrò munitio quoniam & regijs castris propius admotis infesta erat: & ea si defensoribus admeretur, in expedito fore videbatur vrbis expugnatio; illuc animum, operamque aduertit Alexander. Et molem illi ex aduerso oppositurus, principiò arbores è proximis siluis cædi, magnamque inde fascium comportari copiam iubet: adhibitis in eam rem, præter alios, mulieribus Germanorum, quarum ingens in exercitu numerus, tum ex ea materia contextæ prægrandes oblon-

Margin notes (left): Riuellino — Parapetto — Ritirata — Casamatte — Fornelli — Sortite cieche

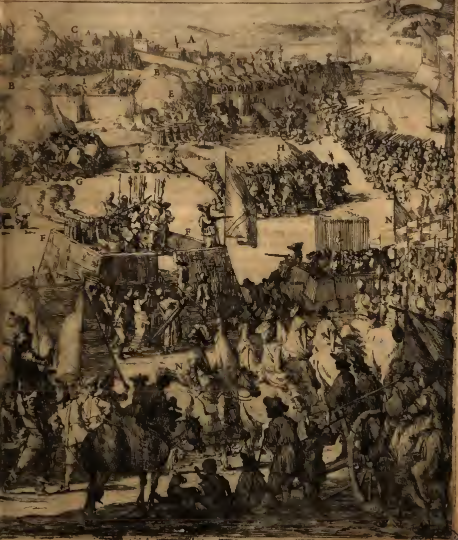
Margin notes (right): DE TRAIECTENSI obsidione. — Præcipua obsessorum spes in propugnaculo, — pluribus receptibus munito. — Contra hoc molé pluteiformem construit Alex. — materia eius:

oblongæque cistæ, noctuque contra hostile propugnaculum 1579
statui, impactis humi palis, ingestaque glebâ stipari cœptæ sunt.
alijsque super alias impositis, atque incurrentium nexu virgultorum, instar sepis, solidè firmatis; breui tantus inde mons extitit, vt non solùm Bruxellensis portæ Parmam excederet, sed ipsis mœnibus vrbis, quasque dicebam, portæ turribus superstaret. Quamuis vbi primùm res apparebat, non sanè quiesceret hostis: sed in operas modò palàm ex vrbe, modò è media planitie inopinatus emergeret. Quadrangulari forma moles erat, nisi quod in fronte proiectior paulò intumescebat, ex eoque propugnaculum planiforme dictum est. singulorum laterum latitudo centum, & quindecim pedibus, altitudo centum ac triginta quinque tendebatur. frontem & vicina vtrinque latera lorica cingebat texta ex cratibus, atque humenti terra, cespitibusque conferta. quartum fronti oppositum latus subeuntibus patebat: per eumque aditum sublata sunt in molis suggestum obsidionalia ex ære tormenta tria, atque inducta sclopetariorum statio ex omni exercitu lecta. Et verò expugnationem portæ, atque inde vrbis, huic maximè castello deberi certum est. Etenim, dum hinc assiduis, minimèque irritis tormentorum scloporumque ictibus & quatiebatur Parma, & ab eius defensione arcebantur hostes; immissæ in fossam, pluribus è locis operæ, subruere propugnaculi frontem cæpere: cuius parte demum subruta, defensores, ne reliqua eius latera, vnde ipsi pellebantur, Regijs vsui forent contra interiorem Parmæ munitionem; eodem tempore, actis furnulis, ac festinatis operibus, ea ipsimet demoliri, quæ modò defendebant, & regij defendere, ne hostes sua corrumperent, nitebantur. Sed corrupta pleràque laterum parte, atque adeò valli & loricæ opportunitate Hispanis adempta, in eum, qui à tergo erat, Parmæ receptum confugerunt hostes: ac simul eundem in locum, quem isti coacti deserebant, inferentes se se Hispani, è ruinis disiectorum laterum elato vtcunque aggere, in fossam, aperto aliquot in locis à fossoribus aditu, irruperunt. ac nonnullâ quidem suorum iacturâ, in quos è muralibus cryptis collineabatur, tamen fossâ ad extremum potiti, suffossionibus aggressi sunt Parmæ receptum: atque adiumento in primis planiformis propugnaculi in præsidiarios assiduè fulminantis, pulsis ex hoc quoque loco defensoribus, in eum quamuis magna ex parte dirutum Hispani successere. ibi communiti aduersus vltimum Parmæ perfugium, fossionum pugnam ex euentu alacres adornant. nec tamen præsidiarij, licet inter eas munitionis angu-

Margin notes: forma: — Pictura forma — præsidiarij, — Diruunt externũ propugnaculum Farnesiani: — & ipsi quoque defensores: — Potiuntur illo Farnesiani — Cesi matte — & inuadũt internum propugnaculum. — & expugnant, — Inuadunt & tertium.

Traiecti
A. Traiectum Vrbs. B. Receptus semilunaris post urbis moenia.
C. Primæ urbis domus terra ad defensionem firmatæ.
D. Propugnaculum triplex, Parma uulgo appellatum.
E. Pons seu Parmæ gula tormentis intercisa.
F. Moles planiformis contra Parmam erigitur.
G. Parma expugnatur. H. Parmensis pontem fossæ imponit, ac tormenta in capta iam moenia contra semilunam attollit.

I Semiluna oppugnatur expugnaturq.
K. Capta domorum munitione urbs demum capitur.
L. Manzanus rebellis Centurio hispanus decurrere inter hastarum cuspides compellitur.
M. Parmensis adhuc æger in urbem sella sublimis inuehitur.
N Militum pompa Parmensem comitantium.

1579 anguſtias contracti, idcircò animos ferociamque contrahebant. Sed nouo ſubinde aucti oppidanorum auxilio, quod ex vrbis porta ponte coniuncta ſubmittebatur, defenſionem confidentius agitabant. Donec Alexandri iuſſu, quatuor muralibus tormentis ex vno pontis latere, totidem ex altero, non procul à foſſæ margine collocatis, intercidi tranſitus ex vrbe in receptum portæ, (gulam vocant) & carpi decutique pinnæ turrium, quæ portæ aderant, cœpta ſunt. Tunc defenſores, relicto hoc demum receptu, ac ponte properè tranſmiſſo, ſed vtroque quantum potuere corrupto, ad propugnandos muniendoſque vrbis muros accurrère. Sic triplex illud, tantumque, ac toties renaſcens, velut hydra, propugnaculum, multis vtrinque ſuffoſſionibus, cuniculis, furnulis, in fruſta conciſum diſperſumque, humi denique iacuit, euanuitque: magno Hiſpanorum fructu, qui parmâ hoſtem exarmauerant; maiore, ſi molem ſtantem; & tanquam inimicum potius viuum, quàm emortuum nullumque, cœpiſſent. Tunc verò Alexander admotis ad vrbis foſſam militibus, diſpoſitiſque in foſſæ margine, à Bruxellenſi porta ad dexteram Sancti Seruatij turrim, paſſus ſcilicet trecentos: atque ab eadem porta ad læuam, paſſus fermè centum quinquaginta, aperiri complura in ijs locis ora in foſſæ fundum, atque inde muros attentari, ſubruique iuſſit. Quod eò facilius factu erat, quoniam eius portæ turres, portamque ipſam Hiſpani iam obtinebant, munierantque: atque adeò ab eo latere lædi eorum operæ, bellatoreſque non poterant. Igitur in foſſam irrumpentes, poſt acrem in ea pugnam multo defenſoribus iniquiorem, quod è portæ turribus, in quas importata erant campeſtria tormenta duo, hoſtes tutò feriebantur; acceſſere cum operis ad muros, imamque eorum decliuitatem tribus ſimul cuniculis aggreſſi ſunt. Quibus poſtmodum incenſis effractiſque, ac multo magis foſſorum operâ murum terreum ſubtrahentium, tanta non procul à Seruatiana turri ſecuta eſt mœnium ſtrages, vt in eam inſilientes Farneſiani communire latè locum, ibique copias explicare abundè poſſent. primo vexillum regium è muris attollente Camillo Mannellio Picente, magni animi ſignifero: quem propterea Alexander tunc quidem torque aurea, poſtea verò, quòd promptam viri operam vbique probaret, ducentorum Vvallonum centurionatu donauit. Interea è defenſoribus miles haud gregarius deſperata, opinor, Traiecti defenſione, ſiue præmij ſpe, noctu tranſmiſſo vrbis muro, profugit ad Alexandum: & quo res loco Traiecti foret, quæ conſilia oppidanorum, quæ militum, enucleatè ac.

Marginalia: expellunt inde quoque præſidiarios: — & triplici demû propugnaculo potiuntur. — Muros oppugnât — Ad foſſam accedunt: — Pugnatur in ea. — Scarpa — Subeunt muros — ex Rocca contrada — Picente omnium primo vexillum muris imponente; — Transfuga aperit Alexandro ſtatû ciuitatis.

tè ac verè patefecit, affirmans, Post expugnatam dirutamque 1579
Bruxellensis portæ Parmam, ac post excisas eius munitionis fauces, captasque portæ turres, aliam iam esse vrbis faciem. cecidisse in eo conflictu ex præsidiarijs oppidanisque non pauciores mille, præter saucios. inter eos Sebastianum, acceptâ intra lacertum pilâ, dubium vitæ habitum, sed extracto plumbo conualuisse. præsidiarios Gallos, Anglosque, & Scotos, qui supra mille ac ducentos Traiectum intrauerant, ad quadringentos omninò redactos: horumque permultos ex vulneribus pugnæ inualidos: reliquos in defendenda vrbe remissiores, amissis sociorum fortissimis, ac præsertim primarijs Centurionibus septem, supremo cunicularíorum præfecto, ac paris inter cunicularias authoritatis, earum magistra. Itaque illos, Gubernatore adito, de reddenda vrbe seriò agitasse. sed oppidanos, quorum multa armatorum millia, per quàm ferociter restitisse, à primarijs hæreticorum, qui in vrbe dominantur, obfirmatos. populumque omnem, ciues, rusticos, mulieres, pueros ipsos, sumptis aduersus præsidiarios armis, iurasse, Si ea de re verba iterum facerent, extemplo se in illos, vti in proditores, manus illaturos. animatosque milites à Sebastiano certissima spe auxilij ab Orangio festinandi, cum ciuibus conuenisse, firmata inuicem fide, ad vrbem se extremum vsque spiritum defensuros. Inde reficiendis mœnium ruinis, parandisq. nouis intra mœnia receptibus, certatim operam adiecisse. Spem verò multo maximam collocasse in interna contra Bruxellensem portam munitione: quam pridem incœptam nunc summa festinatione, insudantibus die noctuque multis hominum millibus, illatis octo curulibus tormentis, absoluisse: adiecto post tergum aggere, primi stabilimento, aut effugio secundario. Hæc narrantem militem audiens Alexander, agnouit, internam munitionem eam esse, quam è muri ruinis Hispani iam detexerant in semilunæ speciem amplissimè protensam, magnis hinc atque hinc lateribus firmam, ac fossæ triginta cubitorum, vt postea compertum est, altitudine præseptam. Igitur ad eam expugnandam imponere fossæ vrbis pontem, ac tormenta sustollere in murum statuit. Id verò quum arduum tardumque opus plerisque videretur: nam fossa non minus quadraginta cubitis alta, totidemque ferè lata iungenda erat ponte muralium tormentorum patiente, in oculis hostium è semiluna assiduè iaculantium; Alexander pauca verbis, plura manibus hortatus, ligonem cum fossoribus tractare, trabes struendo ponti fistucis adigere, tractorias machinas ad subuehenda tormenta versare: denique ipse militibus, ipse

& multorum necem,

& præsidiariorũ consilium dedendæ vrbis,

sed mutatum versumque in

ea reparanda,

ac potissimum in interna semiluna.

Hanc Alexander expugnare parat.

Et præit ipse operi,

1579 ipse fabris immistus cursitare huc atque illuc, tantâ sui fiduciâ, & cupidine festinandi, vt nec miles, qui lateri eius hærebat, hostili traiectus plumbo: nec faber vnà machinam tractans, ferreâ pilâ discerptus, ab opere illum antè dimouerint, quàm secuta Ducis exemplum contentione militum, pons iniectus fossæ, grandia tormenta decem in murum protracta, atque in semilunæ propugnaculum obuersa fuerint. Sed dum ea securitas impunè Alexandro Principi erat, sua Ægidium Comitem Barlamontium cautio tutata non est, quin eodem tempore ictu glandis exanimatus occumberet. Adeò non ex vano obseruatum, curæ esse Deo Principum vitam: quasi NON MAGIS cordi in homine, quàm Imperatori in exercitu, nouissimum mori datum sit. Substiterant in muro semilunæ continuo aliqui præsidiarij: atque inde hispanorum militum, fabrûmque interturbare operam admitebantur, ad eos auertendos Barlamontius, directis in fossæ margine binis campestribus tormentis, dum libratores inuisit vrgetque, quamuis aggere tegeretur, emisâ ex eo, quem dicebam, muro sclopetarij pilâ, per sinistrum humerum traiectus in dexterum latus, subitò concidit, expirauitque, maiori exercitus regij iactura, quàm luctu: quippe nondum extinctâ penitus inuidiâ, ob honores in patrem eius ab Rege congestos, &, post obitum patris, in ipsum pari facilitate collatos. Quamquam muneribus vterque suis haberi par debuerat, si INVIDIA ad felicitatem vnicè intenta ad merita non cæcutiret. Quinque supremis Belgij Præfectis operam suam peræquè probauerat Barlamontius, prælijs propè omnibus legionum ductor interfuerat, regias partes à patre sibi traditas patre bellicosior perpetuò propugnauerat: vir impensè cautus prouisorque, sed consilij plus nimiò tenax, & propositi irreuocabilis; cetera splendidus, atque Alexandri in primis cultor, & admirator. Vt meritò Alexander mortem eius, vti amicissimi capitis, indoluerit: fratresque Florum Floionem, & Claudium Altapennium solaturus, in hunc Carolomontij administrationem, in illum Namurcensis prouinciæ Præfecturam, Germanorumque Tribunatum, quæ Barlamontij fuerant, donec aliud statueretur ab Rege, vltrò contulerit. Ergo dispositis, quæ destinata erant ad inuadendam semilunam, Alexander, adorato (vti ante pugnam consueuerat) Dei Numine: adscitoque in tutelam eius diei, Præcursore Domini, cuius nascentis memoriam
24 Iun. lux illa referebat; dari signum iubet: simulque tormentis quati, simul fossore subrui cœptum est sinistrum semilunæ cornu, Seruatianæ turri obuersum, cuius exæquata iam parte, atque

Margin notes: magno cum discrimine, & nimia sui fiducia. — Barlamontij mors; — Elogium eius. — Margarita, Albanus, Requesenius, I. Austriacus, Alexander nusq. — Alexander, post propitiatum Numen, inuadit semilunam:

Cōferitur anceps & cruenta pugna.

inde strato per ruinas accessu, dum hi præcipidi signa inferunt, illi connixi repellunt; confertâ cominus pugnâ, atque adeò mortis aut inferendæ, aut subeundæ necessitate coacti, collato pede singuli priuatum sibi inimicum destinantes, hastas in pectora, gladios in ora dirigunt: mox cæci irâ, & vindictæ cupidine abalienatis à periculo sensibus, in ferientes irrumpunt, auidius hostem saucia̅tes, quàm semet tegentes: tum impliciti omnes coaceruatique accessu aliorum hinc atque hinc opem afferentium, mutuis sese vulneribus confodiunt, obstinatis vsque adeò vtrinque animis, vestigiumque semel captum nonnisi morte deserentibus, vt ad duas circiter horas, ancipiti euentu, certamen extractum sit. Sed postquàm in altera semilunæ parte tormentis concussa, subiectisque fulturis aliquandiu suspensa, & in vrbem denique reuoluta, scandentes Hispani apparuere; trepidari à defensoribus cœptum est: præsertim eodem tempore, Sebastiano muralis ictu lapidis exanimato, atque è pugna palàm retracto. tantoque acrius incumbentibus regijs, illi relato paulatim pede, toto demum propugnaculo cedentes, in proximum se se aggerem, vltimam naufragij tabulam, eiecere. Neque tunc quidem, quum intra vrbis paulatim cadentis mœnia hostem haberent, cadebant animis Traiectenses. Immò quum Alexander, qui vrbem Regi seruare, quàm irato militi permittere malebat, caduceatorem misisset, qui Traiectensibus parte vrbis iam exutis, reliquæ partis deditionem suaderet, admoneretque illos fortunæ suæ: vt, quando sat multa pugnacis animi documenta, dum vrbs defendi potuit, edidissent; postremum actum necessitati concederent: neq. contumaciæ insisterent, quam frangere in manu victoris esset; Traiectenses, operâ præsertim concionalium hæreticorum, vsque adeò contemptim, furiosèque hominem reiecerunt, vt nondum eo digresso, ad aggerem post semilunam relictum procurrentes, nouas in eo munitiones certatim extruere aggressi sint: auctisque etiam per reliqua vrbis mœnia stationibus, ibi cibum, ibi somnum, mulieribus alimenta perferentibus, immotì caperent. Verùm, vt morientium vires supremo in actu intenduntur, mox concidunt: sic ardor ille animorum incitatius tunc quidem efferbuit, ac vires exprompsit; breui tamen elanguit, reseditque. Quum enim ex Alexandri absentia, qui post præliarem Diui Ioannis diem, violenta correptus febri decumbebat, multum inter regij exercitus Duces remissum esset; securiores id effecit, indiligentioresque in seruandis excubijs, & conferendis præliis Traiectenses: Sebastiano præsertim absente, qui ab eodem

cedunt denique semilunam defensores.

nec tamen animis cadunt:

immo nuncium Alexandri missum ad deditionē suadendam,

superbè reijciūt;

& aggerem, supremum perfugium ardentius instaurant.

Regij, ob Alexādri absentia morbo correpti, languidius agunt.

Inde segniores quoque fiunt Traiectenses.

dem

1579 dem quoque Diui Ioannis die, ex vulnere quotidie ingrauescente, Vvicchæ curabatur. At postquam Alexander, qui è tentorio quotidianas belli curas non omittebat, accito ad se Mansfeldio castrorum Præfecto, cum aliquot Tribunis, questus est, tantum laxamenti hostibus dari, exercitumque tot tantarumque molium expugnatorem, circum aggerem vnum dies complures hærere: atque à potiunda vrbe, quam iam intrassent, obiectu modico tumultuarij sepimenti tandiu arceri; mandauit, eam moram, qua miles satis iam peccasset, consultò verterent in hostium perniciem: in eosque tacitis velut inducijs segniores, subita nec expectata illis impressione consurgerent. Cum hisce mandatis conuenère primarij quique Duces apud Mansfeldium, collatisque capitibus decreuere, postero die, qui Principi Apostolorum sacer erat, quanta vi possent, munimentum aggredi. Animatisque inde militibus non tam ad certamen ineundum, quàm ad fructum tot ad eum diem certaminum capessendum; iussi sunt excubitores vallum noctu ingredi, atque hostium curas, & colloquia (nam hæc quoque è stationibus exaudiebantur) obseruare. Fortè ex ijs speculatoribus, Hispanus rima grandiore obseruata in aggere, quem paucis antè diebus apertum non satis reparauerant defensores; tantum hinc, atque hinc terræ subtraxit, quantum ampliato foramine, audacter se in sepimentum penetrauit. Tum circumferens oculos, inalbescente iam cælo, quum nullas inibi vigilias, circitorem nullum videret, sed stationarios procul ab eo loco sparsim humi stratos, ac somno prægraues; illicò regressus Tribunos admonet, atque hi Alexandrum: qui eos hortatus, occasioni ne deessent, sed auspicatissimo in die, aperiente vrbem Petro, vindicemque gladium porrigente Paulo, sequerentur longè quàm se meliores è cælo Duces; confestim remisit, paucis pro tempore monitis instructos. Tum verò Regij nihil morati, ordinibus silentio motis, summa vi in aggerem vadunt, ac partim suffossum intrant, partim scalis transcendunt: accurrentibusque hinc atque inde defensoribus, pugna committitur, qualis esse solet inter aggredientes, animoque firmatos, atque inter inopinantes, ac perculsos. Pauci Gallorum sustinere impetum irruentium: plures, tanquam desperata vrbe, pontem, & Vviccam circumspectare: omnes cunctari magis, quàm resistere. Sed ad famam penetratæ vrbis, aduolantibus certatim alijs alijsque è vicinis castris, abrupta omnis cunctatio est, ac secuta strages tanto militum furore, ac cædis auiditate, quanta rarò aliàs in huiusmodi excidijs vrbium legi solet. Quippè Hispani super

[Margin notes:]
Queritur Alexander e lecto cum Tribunis super hac remissione suorum.

Interim hispanus miles per aggeris rimam ingressus.

Alonsus Garsia

obseruat negligentiam vigiliarum & præsidiariorum,

Stiluel le Ronde

& rem ad Alexandrum defert:

qui suos animat.

& ipsi in aggerem vadunt.

pugnant.

vrbem intrant.

Iram in Traiectenses explicant

1579

super alia obsidionis mala, memores acceptæ à Traiectensibus cladis, in qua nemo non propinquum amisisset aliquem, aut amicum, contubernalemue; priuatum dolorem impotenter vltum ibant: &, vt plures quasi victimas commilitonibus suis mactarent, in omnes laxato iræ furorique freno promiscuè sæuiebant: in mulieres autem tanto inclementius, quanto & ipsi turpius ducebant à debiliori se læsos: & illæ viros licentius professæ, debitam sexui clementiam sibi præripuerant. quin etiam ausæ per vrbem, intempestiuà nempe ferociâ, ad defensionem cadentis patriæ viros incendere: aut è fenestris, ac tectis nunc ingentia saxorum pondera tegulasque, nunc ebullientes aquas, & feruefactas arenas in subiectos deuoluere; authores fuerant, vt ab artificum rusticorumque globo restitueretur aliquot in locis prælium, præsertim in area Seruatiana, vbi Bolsius Germanorum Centurio ictus interijt. Ex quo aucta militeș rabie, consumptaque omni misericordiâ, scrutati per domos mulieres iuxtà ac viros, è fenestris tectisque præcipites agebant: aut nacti per vias quoscunque vel puberes, & imbelles, obtruncabant: aut, vlti mortis genus commilitonibus à Traiectensibus illatum, in amnem Mosam, super alium, alios intorquebant. Nec satis militum ferociæ moderabantur ij, queis ab Alexandro commendata vrbs fuerat, Mansfeldius, & Gonzaga, iam pridem inter se discordes: quòd ille, vetus sub Carolo Quinto ordinum ductor, honorem sibi à Gonzagæ iuuenta deposceret: hic fauore Hispanorum tumidus, ad eam formam à Belgis obsequium expectaret. Et sanè fœda, nec verbis æquanda vrbis calamitas erat, quum omnia armorum sonitu, clamoribusque terrentium aut pauentium, misto eiulatu muliebri, ac puerili comploratione resonarent: passim per vias ac fora sanguinis riui, & variæ morientium formæ, & amputata adhuc spirantium hominum membra viserentur. Nusquam tamen, quàm in ponte, quo Vvicca Traiecto iungitur, crebrior aut miserabilior cædes fuit. Etenim quum Sebastiani consilio, qui vel capto Traiecto defendi suburbium posse crediderat, asportatæ in illud essent pleræque Traiectensium opes, eòque honestiores quique, & præsidiariorum multi confugissent; reliquam multitudinem, desperata defensione, illuc fuga rapiebat. atque, vt ex omnibus vrbis partibus viri mulieresque cum paruis liberis eòdem confluebant, pontis angustijs haud accipientibus eam aceruatim irruentium turbam, multi mortales & in aditu collisi, & in conatu progressuque, dum alius alium trudit, à valentioribus obtriti expirabant. creuitque strages effracto ponte. Veriti enim

In mulieres inclementia.

et illæ etiam importe ferociunt.

Vnde maior victorum rabies & promiscua in omnes cædes.

quam Duces inter se discordes non reprimunt.

Misera Traiecti facies,

præsertim in ponte:

quem, vt in Vviccam Traiectenses confugiant, confuse complent,

ibique obtriti,

Caualca & alij capti & submersi

Mansfeld.

Gõzaga

Vvicca

1579 enim Vvicchenſes, ne hoſtes oppidanis immiſti ſuburbium irrũmperent, penſiles trabes inter extrema marmorei pontis, & Vviccam proiectas, illico interciderunt: ignarique, qui conferti citatique procedebant, vt erant impetu delati, in amnem deuoluebantur. neque qui ponè inſtabant, animaduerſum periculum effugiebant, impulſi ab ijs, qui & ipſi, vti fluctus fluctu premitur, vrgebantur. Mortuorum eo die numerus, quos aut flumen hauſit, aut ferro in ingreſſu victor abſumpſit, non facilè definiri primùm potuit: deinde tamen non fuiſſe quatuor millibus pauciores, (quippe multis, præter eos, qui initio apparebant, repertis domi iugulatis) Comes Maſius à ſecretis Principi, rerumque quæ in dies agebantur, obſeruator apprimè fidus, & prudens æſtimator affirmat. cuius etiam viri teſtimonio non dubiè coarguuntur, qui ſcripſere, Gubernatorem vrbis Suuarzemburgium Heerlenſem, coqui habitu eluſiſſe Hiſpanorum manus. quod licet eius vitæ non ſatis militariter actæ conuenire videatur, tamen exploratum ſibi ait, in Seruatiano foro, quo redintegratâ non leuiter pugnâ, ipſe haſtatus cum multis accurrerat, ſtrenuè dimicantem interemptum fuiſſe: nec agnitum in eo tumultu, cumuloque cæſorum, in flumen proiectum, Gubernatoris vxor retulit Alexandro, nec ementitam vir eius nuſquam exinde repertus oſtendit. At non par animus fuit Manzano Centurioni: quem, vti nationis hiſpanæ dedecoramentum (quinque enim annos pro Orangio non inſtrenuè arma geſtauerat aduerſus Regem) ipſa ſtatim in vrbem irruptione perueſtigarunt auidiſſimè Hiſpani, inuſtam nomini ſuo maculam per ſe deleturi. tandem inter tectum & lacunar, non ſanè ex prioris vitæ ferocia latentem, ab Alphonſo de Solis populari ſuo repertum, extractumque aliorum accurſu in publicas vias, infeſtas inter haſtarum cuſpides iuſſum decurrere confoderunt. Planè vt ex huius, ac Heerlenſis exitu intelligas, & DESERTOREM rarò fortiter finire: & IN NOBILI pectore generoſos ſpiritus torpere magis, quàm non eſſe; iniecta verò neceſſitate expergiſci. Interea Vvicchenſes, quum ſe hinc Hiſpanis è capto iam Traiecto imminentibus, inde vrgenti aſſiduò Mondragonio impares viderent: ac ſperarent oblata deditione clementiora, quàm quæ Traiectenſes paterentur; agitare inter ſe de ſuburbio dedendo cœpere, diſcordibus tamen conditionibus, quòd Sebaſtianus ante omnia ſuo ac militum decori, oppidani propriæ incolumitati præcautum vellent. hiſque peruincentibus (namque ille affixus lecto minus audiebatur) dum eâ ſuper re, cum Mansfeldio & Gonzaga diſceptatur; repentè in

aut in amnem prolapſi paſſim pereunt.

mortuorum numerus.

In relatione ad amicos 11. Iul.

Meteran. l. 9. & Iſſelt in hiſt.

Mors Gubernatoris.

Comes Maſius

& Manzani deſertoris.

Ant. Herer. l. 9. hiſt.

ex Oceama vtrique ſunt.

Vvicchenſes populationem veriti de ſuburbio ſuo dedendo agunt.

ſed interea Vviccam irrumpunt tranſmoſani milites Mondragonij.

Oppidanu

in Transmosanis Mondragonij castris rumor spargitur à Burgundis ortus, Hispanos Vviccam ingressos omnia depopulari. 1579
siue suspicio ea fuit ex restituto ad colloquium ponte: siue fictus à milite dolus, quo colloquium interturbarent, atque in suburbij præda Cismosanis commilitibus anteuerterent. Certè arrepta res est. ac dum oppidani consultant, vsi opportunitate milites, (seu decipiebantur, seu decipi volebant) non expectato Mondragonij imperio, sibi quisque dux, & sua cuique cupiditas, in muros plerisque defensorum ad audiendas deditionis leges conuersis, insiliunt: portam ad Sanctum Ruirinum obtruncatis excubijs reuellunt, socios accipiunt: sparsique per interiora suburbij, terrorem, ac cædem inferunt. Id autem vbi Cismosani milites videre, furore acti, quòd Traiectensium opes, Traiecti expugnatoribus præriperentur ab otiatis trans Mosam Mandragonianis, dirempto colloquio, transmissoque ponte Vviccam frequentes irrumpunt, nouo terrore miseros complent. Hìc verò, quamquam prædæ magis, quàm sanguinis cupido erat, & Tribuni ab Alexandro increpiti promiscuam illam stragem inhibuerant; tamen Gallorum aliquot, Anglorumque manipuli pugnam ausi, irritauere Victorum animos. illisque, & præsidiarijs fermè omnibus interemptis, spargebatur in omnes latè cædes, nisi Ducum interuentu factum esset, vt mulieribus puerisque; ac reliquis se se dedentibus parceretur. At longè alia Sebastiani sors fuit. captus enim, atque ad Alexandrum, vt is mandauerat; deductus perhumaniter exceptus dicitur, admiratione militaris industriæ: impensaque perdiligenti curatione, Limburgensem in arcem est amotus. vbi paulò post recrudescente vulnere, siue, vt aliqui scribunt, sclopo appetitus, interijt, magna sanè portio Traiectensis internecionis. Iam verò secuta cædem populatio dies plures tenuit, par scilicet vrbi, vel solis panni opificibus paulùm infra decem millia frequenti: commercioque rerum, quæ in Germaniam exportantur, aut importantur inde, quæstuosissimæ. quæ omnia victoriæ additamenta fuere. Constat, militarem prædam ex domestica supellectili, venalitijsque mercibus, atque ex redemptis pretio oppidanis, palàm quidem partam, (nam multa, nox & tumultus inuoluit) longè decies centena auri millia excessisse. Sanè Leodij, Aquisgrani, Cliuiæque, persolutum pro captiuorum redemptione, præsenti pecunia supra ducenta auri millia certum habeo. Gliscebatque in dies militum auaritia per officinas atque apothecas, si quid reliqui foret, corradentium, mortemque, nisi abditas opes miseri exponerent, comminantium

Left margin notes:
Idem faciunt & Cismosani.
& dites suburbij simul omnes depredantur.
Sebastiani exitus.
Tridui Traiecti depopulatio,
quanta;
quamque auarè exercita:

Right margin notes:
Leprosorum locus
Cosmus Masius in relat. 12. Iul.
drapieri vocant
supra millions
Idem ibidem

tium: adeò, vt reperti, qui desperatione vitæ, quasi monstraturi conditæ pecuniæ locum, protinus è torquentium manibus elapsi, de ponte se se proijcerent, inuitantes, vt se sequerentur, expleturi inexplebilem pecuniæ sitim. durauitque populatio, donec Alexander edicto proposito vetuit; *Ne quis in exercitu regio, cuius illecunque nationis potestatisue sit, audeat ab eo in posteros die, Traiecti suburbijue domos diripere, habitatores capere, captos ad redemptionem cogere, iniuriâ damnoue afficere. immò relictis, quas ad eam diem iniussi insederint, domibus, suum quisque ad contubernium in castris se recipiant, nihil earum rerum, quæ domi fuerint, asportantes: nisi facta ad eam rem à supremo Belgij Præfecto, aut à designato Gubernatore Traiectensi potestate: capitis pœna ex edicti violatoribus illicò sumenda.* Præterea vetuit; *Ne quis domos, bona, personas semel redempta, noua iterum redemptioni subijciat: neue à captiuis, præter impositum primò tributum, quidquam siue alimentorum, siue rerum quarumcumque aliarum rursum exigat. secus facientes & tributi iacturâ, & perseuera animaduersione plectendos.* Denique mandauit; *Quicunque mulierem, puerumue apud se detineat, confestim in domum remittat suam: aut dicendam ad causam accedat, quo eam, eumue iure non remittat. neutrum qui fecerit, vt neglectæ disciplinæ reum, pœnas extemplò daturum.* Sic denique Traiectum quarto obsidij mense captum expugnatumque est, octo circiter millibus suorum toto eo quadrimestri tempore desideratis. censu tanto quidem miserabiliore, quanto illum & mulieres non pauciores mille & septingentis confecère. Porrò magistri præconesque hæreticorum, quos ad suspendium quæri potissimùm iusserat Alexander, plerique desperatâ fugâ, furiosè se in amnem, ipsimet sui carnifices, proiecère. Non tamen hæc victoria incruenta Regijs parta est, amissis bis mille ac quingentis militibus: septem ac triginta Centurionibus, supremo rei tormentariæ Magistro, & honorariorum militum ductore. Quin & ipse Imperator, quàm propè fuit, vt præter omnium opinionem, victoriæ suæ immoreretur? Nam per leuis initio credita est febris: sinebatque illum intra tabernaculum, curis interesse belli, ac mandata epistolasque subscripto nomine transmittere: vti postremò fecerat in nuncijs victoriæ destinandis, ad Regem quidem in Hispaniam, Tribuno Mondragonio; ad Gregorium verò Pontificem, ad Octauium, & Margaritam parentes, atque ad alios per Italiam Regulos, ac regios Administros, Centurione Hercule Magno. Dein tamen increuit immodicè malum, promptis in cute signis vitiati sanguinis ex attracto, mota humo, pestilenti spiritu, continuatisque sub dio, atque humenti in solo noctibus

[Left margin, handwritten:] 1579 ... qui interijciunt. — Franciscus Mondragonius dux. — Inter hos centuriones fuere Hispani viginti duo. — Aegid. Barlamontius. Fab. Farnesius.

[Right margin:] coercet illam tribus edictis Alexander. — In obsidione Traiectensi numerus mortuorum ex Traiectensibus: — & ex Regiis: — Nec Alexander longe abfuit a morte. — Primum leui febre corripitur. — destinatque ex lecto nuncios victoriæ ad Regē, — ad Pontificem, & ad alios. — mox ingrauescit,

& desperata valetudine, administrationem cedit regio senatui: inter operas, quarum laborem non magis exactor intendebat, 1579 quàm particeps alleuabat. Itaque à spe vitæ desertus, & iam supremis intentus, euocato ad se regio senatui administrationem belli pacisque, quamdiu ipse decumberet: & super hoc, si aliud sibi humanitus accideret, quandiu placitum Regi, confectis legitimè tabulis attribuit. Exinde auersatus humanas curas, expiatâ iterum à noxis per confessionem animâ, (nam quo primùm die lecto teneri cœpit, ante alia in id incubuit) ac Cæli Pane ad subita morbi confirmatus; nihil iam propius erat, quàm vt vltimæ mortalium necessitati concederet. Acciditque post hæc aliquid memoratu sanè dignum. Nam quum pestifero iactatus æstu deliraret, inter varia, quæ militariter insaniens effundebat, erectus paulùm è strato, Gasparem Roblæum ac I. Baptistam Tassium ex aduerso intuens, *Quid vos*, inquit, *hìc moramini? An non videtis Vuallones Germanosque, versis in se se armis, prælium conserturos? Abite hinc præcipites, mutuaque nostrorum cædi anteuertite*. Illi, vt Principi obsecundare viderentur, abiere. vixque Traiectum intrauerant, quum ad arma pulsari tympana, magno in forum accursu, audiunt: properantesque, vident Germanos, atque Vuallones (nec erant quatuor hominum millibus pauciores) directa vtrinque acie, ob inceptam in Vuicchensi suburbio litem inter paucos, mox accessu plurium, tanquam ad nationis decus iniuria pertineret, exasperatis animis, de summa rei, infestis armis, decernere iam paratos. Tum Billius, Tassiusque medios se se inserunt, minisque & authoritate intercedentes, recipientesque in se controuersiam dirimendam, aliorum præsertim interuentu, discordes denique legiones complacauere. admirati enimuerò, venerati que præsens propitiumque regijs militibus Dei Numen, qui furentis ac vaticinantis ore præmonere voluisset, vnde miserabili tot fortium virorum strage maturè caueretur. Sed de Alexandro, intendente se in horas morbo, tristes interea nuncij ferebantur. Iamque illum obijsse per exercitum rumor euulgauerat: apparuitque eo quidem tempore, quo RES IN exitu æstimantur: & QVVM abeunt ex oculis, tunc videntur, quæ militum in eum caritas, quiue sensus. eæ enim voces exaudiebantur tabernaculum eius obsidentium, atque Imperatorias virtutes certatim, nec sine lacrymis prædicantium, planè vt frui iam tum posset Alexander famâ sui, & posthuma de se hominum iudicia prælibare. Sensitque adhuc gratius suorum studium æstimationemque, quum præter omnium spem, suppuratione perrupta, periculo defunctus, ac firmatis vtcumque viribus, Tra-

Margin notes: seque ad mortem pie comparat. — Mira delirantis Alexandri diuinatio. — Billij Dom. — Germanorum atque Vuallonum acies certaturas — dirimunt, componuntque Billicus, & Tassius. — Militum sensus in Alexandri euulgato rumore mortis: — sed ipse conualescit.

1579 Traiectum intrauit. Id enim non priuatim, quemadmodum ille designauerat, sed triumphali propè pompa, vti milites eui cère, peractum est. Namque ab Alexandri tabernaculo, quò densatis ordinibus cuncti (non pauciores viginti bellatorum millibus) conuenerant, Traiectum versus, in turmas, centuriasque distributi, gradario agmine processere, sagulis, torquibus, galeisque plumantibus, pro cuiusque copia perornati: Tum interiores aulici, asseclæque, & nobiles è contubernio Principis sequebantur. Ipsum autem impositum sellæ purpurâ auroque constratæ, quaterni Centuriones hispani (namque hæc natio id obsequium præ alijs impetrauit) humeris sustulere, sub aurea vmbella à primarijs quoque militum elata. Ante, circumque sellam, inter explicata vexilla ipsum complectentia, Tribuni, ordinumque ductores & suo, & armigerorum cultu insignes: propiusque castrorum Præfectus, & Magister equitum comitabantur: prætoriana cohorte concludente agmen. Sic transmisso ponte, quem super fossam vrbis ipsi paulò antè fabricauerant, Traiectum per apertos eius muros, iuxta Bruxellensem portam, subiere: passim àgnoscentes disiectas à se aut extructas moles: viamque, quam sibi suo hostiumque recenti adhuc sanguine fecerant, repetentes, Inuectus in vrbem hac militari gratulatione Farnesius, exceptusque à Francisco Montesdoca, quem Traiecto Gubernatorem, Senatus regius imposuerat: atque à Clero in templum rectà deductus, solenni ritu Imperatorem Deum, pro recuperato, eius ope, Traiecto veneratus est. ac secundùm Deum, Apostolis eius Petro & Paulo gratias, quasi stipendium persoluit commilitonibus Diuis.

[Margin: 11. Iul.] [Margin: & triumphans in vrbem inuehitur.] [Margin: Triumphi pompa.] [Margin: Misseldai & Gonzaga] [Margin: & gratiæ Deo Diuisque actæ,]

TRAIECTI ad casum, fama longè latèque ruinam deportante, concuti Belgium propemodùm omne visum est. Pleræque Ordinum prouinciæ, Brabantia in primis, Transiselania, Frisia, Flandria, tanquam ad eas victore cum exercitu properaret Alexander, vrbes quæque suas nouis præsidijs firmare, annonam aduehere, defensionem parare: contrà Catholici hæreticis permisti animos sumere, pro Religione, ac Rege arma expedire, iugum haud vltrà pati. Nec Alexander aut sibi, aut famæ deesse, non ignarus, ALIA victoriâ ad tuendam victoriam opus esse. Tumultuabatur Ciuitas Buscoducensis, præpoterantque, inducta Religionis libertate Caluiniani: sed audita Traiectensium clade, Catholici sumptis armis, ac vicina ab Alexandro missa militum ope præfidentes, eiectis vrbe caluinianis, reconciliationis authore Terranouæ Duce, dedidere se Regi. Mechlinienses, acceptis primùm ab Alexandro lega-

[Margin: Expugnatio Traiecti Belgium terret.] [Margin: Ouer Yssel] [Margin: Bolduc Rebouts fid] [Margin: Buscoducen. ab Alexandro, & à Terranoua adducti se Regi dedunt.] [Margin: Mechlinienses ad Regem trãseunt,]

tis, in easdem cum Vvallonibus conditiones, amplexi sunt Regis partes: mox immissis ab eodem militibus, eorum ductor Fabius Gatta (cuius à Carolo filio, dum hæc typis mandarem, Orbatellum, etruscum Hispani Regis oppidum, aduersus trimestrem Gallorum obsidionem, aggressionesque defensum, qui hæc litteris tradent, non sine palmaris viri præconio memorabunt;) iubetur Vvillebroucum petere, eiusque propugnaculum ad caput Bruxellensis aluei situm occupare. Fabius opinione celerius Vvillebroucum aggressus, cæso Ordinum præsidio, propugnaculum in potestatem redegit. Verùm audito, nouis copijs Mechliniam aggressuros Ordinum Duces, festinatis ab Alexandro turmis aliquot, cohortibusque, ductu Licquij; obuiàm hostibus ire visum est. interim missâ ad explorandum Zappatæ turmâ, quam Contrera vicarius ducebat; inter Mechliniam, & Vvillebroucum, castra posuere Licquiani. Sed ante expectatum apparentes Ordinum copiæ (erant pedites quatuor millia, equites octingenti) in Contreræ turmam, nondum illucescente die incurrère. Contrera, relato protinus pede, non antè ad suos se recepit, quàm hostes fugientibus immisti in castra simul penetrarunt: territique improuisa aggessione milites, vixque nacti tempus coëundi, post leue certamen, alij ad defendendum vicinum Vvillebroucum, alij aliò fugam arripuere, victoribus per relicta contubernia ad prædam versis. Eodem tempore Garsias Oliuera, turmæ vicarius Antonij Oliueræ patrui sui, Vvillebroucum versus, sclopetarijs equitibus comitatus properabat; quum ex fugientibus audito quod acciderat, indignum ratus, eiusmodi notam regio inustam militi, inultam pati, instare apud eorum primarios cœpit, precarique, paulùm subsisterent: considerarent, posse ab illis, si consilia viresque secum iungerent, haud dubiè recuperari amissum decus. hosti ad prædas intento, aut spolijs implicito, non spatium, non animum resistendi futurum. quippè EXPERIENTIA compertum, nihil esse vilius aduersus inuadentes, prædatore milite. resumerent itaque generosos ad eam diem spiritus, occasionemque repræsentandæ hispanæ virtutis ne omitterent. se quidem, quamuis præter ferreum collare, cetera inermis esset, (& diloricata veste nudum pectus ostendit) primum in hostes iturum. sperare autem, quam sibi mentem indiderit Deus, & vires eidem menti pares Deum additurum. Nec pluribus agendum fuit apud eos, qui iam fugam ipsi suam taciti damnabant, ac Ducem aliquem reparandæ quoquomodo famæ cupiebant. Ducenti equites sclopetarij, plerique hispani, & lan-

Marginalia: 1579 — *Neapolitanus* — *Roderic-Zappata* — & alios in auxiliū milites accipiunt: — cum propugnaculi expugnatione. — sed postea ab Ordinum copijs inuaduntur, — & fugantur, — & castris exuuntur. — sed Oliueræ adhortatione,

1579 & lancearij quinquaginta, regendos se Oliueræ, quòcumque is duceret, adiunxere. Ille nihil moratus, hostes enim in conspectum venerant, assumptis prima in acie sclopetarijs, iussisque ponè sequi lancearijs, magno tubarum sonitu, quo suorum numerum mentiretur, in præcedentem equitatum pilarum procellam repentinus effundit. Inde addensato gradu, lancearij perrumpunt agmen, eoque bifariam scisso, partem alteram maioremque hispani equites post repetitam pilarum emissionem, gladijs cominus aggrediuntur, ac terga vertere compellunt. Sed fugam inhibuit Licquius, qui Vvillebrouchi iam securus, plerosque suorum in pugnam opportunè retraxerat. Itaque circumuenti, post acrem, quam necessitas intendebat, pugnam, complures eorum interempti, capti permulti, paucis perfugium patuit, omnes præda, armis, signis exuti. Nec pars altera tutior fuit, aliquandiu per inuia saltusque errabunda, postremò à rusticorum manipulis cæsa spoliataque. Oliueram complexi deinde commilites, Restitutorem publici decoris consalutarunt. Et Alexander, traditâ illi sclopetariorum equitum turmâ, in patentibus eius rei litteris testatum voluit, Id à se dari Garsiæ Oliueræ, quòd res ab hostibus raptæ, illius consilio ac fortitudine recuperatæ fuerint, victis fugatisque paulò antè victoribus. Hæc autem ad confirmandos regijs in partibus, vti iam cœperant, Mechlinienses magnoperè valuere. Nec Brugenses interim quiescebant: abrogatoque factionis hæreticæ Magistratu, caluiniani Euangelij buccinatoribus vrbe pulsis, dein reuersis, atque adeò secta in partes ciuitate, rem armis decreturi videbantur. sed iussus ab Alexandro Mottæus raptim illuc trahere Vvallonum cohortem, dum paulùm cunctatur, octo Scotorum signis, quæ à caluinianis accita præcucurrerant, posterior fuit. At Martinus Schenchius, nobilis Gelder, militiâ quàm constantiâ clarior, ex Blyenbecano castro, tractum omnem inter Venlonam ac Genapum, ad Regis partes, suis Farnesianisque militibus, attrahebat. sed ausus vltra vires Zutphaniam inuadere, captus, mox liber, & multa felicius ausurus, emissus est.

in prælium redeunt,

& vincunt,

& præda hostem spoliant,

magno in Oliueram plausu,

& præmio ab Alexandro.

Brugenses ad Regis partes accedere conantur,

sed frustrà.

Accedunt alij opera Schenchij.

Sed nusquam, post expugnatum Traiectum, acriores turbæ, quàm in Frisia, incensis oppidis, deletis pagis, euersis arcibus, dein repositis, Nobilibus plebeisque in nouas factiones coëuntibus, Regem alijs, alijs Ordines asserentibus. Præerat prouinciæ, Ordinum nomine, Georgius Lalinius, Villæ Dominus, Rennebergij Comes: verebaturque, si eò aduerteret arma Farnesius, ne Frisia, ac Transiselania (nam vtramque

FRISIA nutat:

& eius Gubernator.

Ren-

Prætentat illum attrahere ad Regis partes Coudenhonius.

Rennebergius moderabatur) Regis haud dubiè partibus accederent. Verentem nutantemque aggreditur Terranouæ Dux, re cum Alexandro communicata, atque assumpto reconciliationis ministro Coudenhouij Domino, Rennebergij amicorum longè intimo. Hic per Baylium & Greyterium, illum Rennebergio à secretis, hunc prouinciæ à consilijs, prætentata Comitis mente, hominem inuadit: atque exorsus à miseratione periculorum eius, quibus in horas obnoxius inter homines æquè infimos, ac infidos, precariam traheret non minus vitam, quàm præfecturam; addit, *Constare sibi, missos ad Parmensem Principem à Groningensibus euocatores Hispanorum in Frisiam. Qui si aduenerint, & aduolaturos esse, haud dubicandum, (Parmensi ad huiusmodi occasiones minimè cunctante) non videre se, qua ratione copijs victricibus, & accitis resisti possit à prouincialibus partim inter se discordibus, partim cum Hispano conspiratis. Quin igitur ipse anteuerteret? pactusque cum Parmensi, Vuallonicæ nobilitatis exemplo, prouinciam Principi suo, antequàm cogeretur, vltrò restitueret? An indecorum ei futurum, quod Comiti Lalinio Hannoniæ ac Valencenæ Præfecto, quod Lalinio Montinij Domino cognatis eius, quod Vicecomiti Gandauensi perhonorificum, & conducibile fuisset, Regi reconciliatis, bono prouinciarum ac suo: auctisque, super Regis gratiam, nouis honorum appellationibus, insignibusque? Eadem ei speranda à Parmensi Principe, cuius Rennebergius, ipse admirari virtutem, & amare ingenium consueuerit. Se quidem, pro eo, quem haberet apud illum, atque apud Terranouæ Ducem aditu, non omissurum, quin omnia, conditionibus gratiosis atque magnificis, peragantur.* Post hæc Coudenhouius, permisso sibi negotio, conditiones cum Terranoua componit, sed antè ad Alexandrum transmissas, in hanc sententiam. *Permittendas Comiti Rennebergio, asserendasque diplomate Regio, Frisiæ, ac Transisclaniæ præfecturas. Eundem annuo reditu donandum viginti millium florenorum, qui è regio harum prouinciarum patrimonio petantur. Villæ Dominio insignia, ac iura Marchionatus ab Rege tribuenda. Instandum efficaciter apud Regem, vt Comitem prima equitum aurei Velleris creatione, in eum ordinem adscribat. A Parmensi Principe tradendas ei peditum legiones duas, quas ipse, vel earum Tribunus, per prouincias suæ ditionis, præsidiorum loco, dispertiat. Viginti aureorum millia eidem adnumeranda statim atque pactis conuentisque firmatis, sacramentum Regi dixerint ipse, locorumque Drossardi* (sic Satrapas seu Præfectos Frisij vocant) *qui Harlingæ, Stauriæ, Leouardiaque arces, Regis nomine tuentur. Drossardis autem, præter diplomata à Rege mittenda, quibus sua cuique*

1579

hac oratione.

Philipp. Emmanuel Marchio Rubasius.

Conditiones Renneber. io propositæ a Terranoua.

Patente

1579 *quæ maneat Satrapia, ipsique in Gritmannos,* vt Frisij loquuntur, *aßummantur; florenos mille ac ducentos, annuo censu, tribuendos. Nec prætereundos Greyterium & Baylium, sed sexcentorum singulos florenorum reditu remunerandos. Immò quum tam hi, quàm Drossardi iacturam fortunarum à partibus facile passuri sint, tunc eis tantundem in Frisia rependendum, fruituris ea compensatione, quandiu loca, in queis bona illorum sunt, non recuperentur. At verò Coudenhouij Domino, qui huius reconciliationis author ac sequester in primis fuit, hæc offerenda: primùm Regis epistolam approbantis commendantisque operam eius hoc in negotio adhibitam Catholicæ Maiestati: dein censum annuum duorum millium florenorum, si in hanc reconciliationem intendendo, eius bona ac dominia à coniuratis prouincijs publicentur, etiam si reconciliatio ex sententia non succedat: non solvendum autem hunc censum, si fortè suis ille bonis non spolietur: nec processurum, vbi in eorum possessionem aliquando reducatur. denique octo adiungenda aureorum millia, quæ Coudenhouio, eodem tempore, quo Rennebergio, in Coloniensibus nundinis adnumerentur.* Alexander, & si hasce conditiones animaduertit aliquanto liberalius compositas eo tempore, quo cogi poterat, qui rogabatur: contrà tamen apud se reputans, TVNC offerri absque necessitatis suspicione concordiam, quum à superiore offertur; ad colligendam Regi apud populos clementiæ famam, re statim probata, conditiones ad Terranouam remisit. Quibus à Cornelia Lalinia Rennebergij sorore ad fratrem (cuius reconciliationem magnopere optabat) allatis, gauisus ea liberalitate Rennebergius, dissimulato aliquantisper consilio, tum audito aduentare Orangium, rem, vti erat, suspicatum, regias partes palàm professus, se Regi ac prouincias addixit. Et verò præter hoc additamentum, motis iam vbique prouincijs, sperari potuisset, vti sperauere permulti, Belgium propemodum omne ad Regis partes aut spontè accessurum, aut armis attrahendum, ni pecunia, minimè profectò in tempore, ab Hispània defuisset. Sed Lusitanica expeditio animum occupabat, & pecuniam Regis, facilè patientis differri recuperationem Belgij, dum interea in potestatem redigeretur Lusitania, ex qua pecunia non vnius tantummodò Belgij, sed plurium victrix regnorum, in longum hauriretur. Etenim ex pactionibus in Vvallonum reconciliatione pridem initis, externi milites emitti Belgio debebant, eorumque loco nouus conflari Belgarum exercitus. dumque hic æris inopiâ scribi non posset: & veteres, qui missionem instare sibi inaudierant, nisi solutis stipendijs ad opera ægrè interim adhiberentur; Alexandro à pecunia vacuo, qui

Sensus Alexandri super his conditionibus.

Accipit illas Rennebergius:

& Frisiá ac Transisclaniam Regi addicit.

Inde spes Belgij vniuersi ad Regem attrahendi:

nisi pecunia defuisset in Lusitanicam expeditionem versa.

Difficultas conflandi noui exercitus, abeuntibus Hispanis.

præ-

præter Hispanum obsequij retinentem, ceteros turbidos ac 1579
propè contumaces habebat, multa videlicet omittenda erant,
quæ essent sub manu. Hinc missis in Hispaniam Alphonso à 13 Aug.
Sotomaiori, & Octauio Comite Lando, Regem docuerat, quanta in præsens opportunitate rei benè gerendæ fraudarentur Catholicorum partes: quantoque exinde periculo subessent amittendi, quæ parta ad eam diem, abeuntibus Hispanis, nec suppeditatâ ad nouum exercitum pecuniâ. Quin & eandem quoque operam Hispanos in Belgio retinendi, nouo apud Vvallones conatu non omisit, instantibus comitijs.

Ideo missis ad Regem nuncijs pecuniam rogat.

CONVENTVS prouinciarum Vvallonum.

Etenim Montibus, in quam Hannoniæ vrbem indictus erat earum prouinciarum conuentus, Proceres Legatique iam aderant; vt inceptam Atrebati reconciliationem, temperatis Artois
aliquot, Alexandri postulatu, conditionibus, aliquando conficerent. Et pro Artesia quidem Legati venerant eius Gubernator Robertus Melunius Marchio Richeburgius, & Ioannes Saracinus S. Vedasti Abbas, & Franciscus Doignius Beaureparij & Beaumontij Dominus, cum alijs nonnullis. Hannoniæ autem nomine agebant Philippus Comes Lalinius prouinciæ Gubernator, & Iacobus Froyus Abbas S. Petri Hasnaniensis, & Iacobus de Croyx Saumontij Dominus, & Franciscus Gualtherius syndicus Montensis, alijque ex eadem prouincia. Denique pro Insulis, Duaco, & Orchiano, quæ sunt Flandriæ Gallicanæ, aderant earum Præfectus Maximilianus Vilanus Rassinghemij Dominus, & Hadrianus Ogniacensis Villeruallius, & Florentius Vander Haer, & Eustachius Iumellius, & cum ijs alij. Cum hisce prouinciarum Legatis acturos immiserat Alexander Regis nomine, Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, Ioannem Noyellum, & Adrianum Gomicurtium, illum Rossignolij, hunc cognominis loci Dominos: vnà cum totidem Iurisconsultis, Ioanne Vendeuillio, quem postea Episcopum Tornacenses habuere, Antonio Haustio, ac Georgio Vestemdorpio, quorum hic concilij prouincialis in Frisia, priores duo priuati concilij senatores erant. His impensè mandauerat, in id sedulò insisterent, vt contenti Vvallones, prouincias suas externorum militum onere accessuque exemptas habere, ne vellent è reliquo Belgio emitti eos, quos ad arcendum ex ipsis Vvallonum prouincijs hostem, socios aliquando desideraturi essent. Sed frustrà erant Alexandri vota, eiusque Legatorum opera: obfirmatis omnium animis, in externa militia ab omni Belgio remouenda, quum tamen in plerisque alijs haud grauatè Alexandri petitiones admitterent. Accessitque eodem tempore responsum 12. Sept.

Legati pro Artesia.

Marchio Rubasius

Pro Hannonia.

Pro Insulis, alijsque.

Lille

Legatos quoque suos mittit Alexander.

cum mandatis pro retinendis Hispanis.

sed nó impetrat.

Immò iubetur à Rege nihil vltra tentare.

1579 Regis ab Hispania, iubentis non modò à prouincijs omnibus abire Hispanos, sed ceteris in rebus nihil eorum immutari, quæ Atrebati cum Vvallonibus composita iam essent. Hoc autem posterius clam Vvallonibus habens Alexander, ne per huiusmodi Regis indulgentiam irrita fierent, quæ magno ipse labore Regi iam acquisierat; ex altero Regis diplomate, generatim acta Atrebati confirmante, reconciliationem cum prouincijs Vvallonibus tandem conficit: ac duode triginta capitibus comprehensam, ineunte Octobri mense, Traiecti primùm mox alijs in locis, ingenti populorum lætitia euulgat. Leges, in quas conuentum est, hæ fuere inter alias præcipuæ. *Vt reconciliatarum prouinciarum Præfecti, Magistratus, copiarum Duces, milites, ciues, incolæ omnes munere quopiam fungentes, fidem suam sacramento obligent, Religionem Catholicam Romanam, & obedientiam regiæ Maiestati sese perpetuò seruaturos. Vt milites hispani, externique alij prouincijs haud grati, sex intra hebdomadas ab euulgata reconciliatione, Belgio excedant, nunquam in posterum redituri, nisi aut belli cum externis occasione, aut alia reconciliatis prouincijs æstimanda necessitate. Vt hoc ipso discessionis tempore, ad Religionem tuendam, ære tam Regis, quàm harum prouinciarum, conflctur exercitus defensioni oppugnationique par: isque ex militibus indigenis, alijsue, qui Regi, ac prouincijs accepti habeantur. Vt Rex non alium vniuerso Belgio Gubernatorem, nisi sui sanguinis Principem in posterum præficiat. interim sex spatio mensium, Parmensis Princeps reconciliatas prouincias, vti reliquum Belgium, administret: quo semestri elapso, nisi Gubernator à Rege nominetur aut ipse Parmensis, aut alius Princeps regij sanguinis; prouinciarum regimen penes reconciliatorum Ordinum concilium fiet, conciliumque arbitrio Regis, modò ex indigenis, eligatur.* Hisce alijsque conditionibus vtrinque firmatis, decreta ab Vvallonibus honorifica legatione, Montes euocatur Alexander capessendo regimini prouinciarum. Ille tamen, dilata paulùm profectione, dum instantia componeret; opperiebatur responsum Regis, à quo reditum in Italiam cum abeuntibus è Belgio Hispanis enixè postulauerat: iusso Comite Lando, pòst Regem, edocere Ioannem Idiaquesium belgicarum rerum consultationibus præfectum, Id Regiæ Maiestatis interesse, ne in ea militum abalienatione & querimonijs, atque adeò in eo periclitantium statu rerum, ad certam ruinam accederet Gubernatoris contemptus. Exercitus egestatem ab se diù sustentatam, dum licentiam authoritate coërcuerit: iam semestri Duci non eandem authoritatem fore. Itaque quum paucis pòst mensibus abeundum sit, satius futurum, si & prouincijs

[Left margin notes: capita 28. — Mõs de Eaux — Oct. Com. Landus]

[Right margin notes: Itaque reconciliationem Vvallonum conficit, — in has leges. — Euocant Vvallones in suas prouincias Alexandrum. — qui à Rege petit reditum in Italiã.]

noui Gubernatoris anticipatione, qui non arma aduersus eos, 1579
quos recturus sit, exercuerit, consulatur: & sibi integra authoritate exire Belgio haud negetur. At Rex, cui super Alexandro alia mens erat, geminatis eum litteris, quanta eius præsentiæ necessitas, quantum in illo spei collocarit, admonuit. addiditque Regis nomine Idiaquesius, *Missionem externorum, nouumque in eorum loco delectum Vallonum, Regi adeò cordi esse, vt in vtroque conficiendo pro certo haberet Alexander, se gratius eius Maiestati facturum, quàm si duas pariter vrbes expugnaret.* Nempè Rex per eam militum mutationem, simul prouinciarum animos deuinciebat sibi, simul Alexandrum ipsum victorijs & veteranorum studijs quotidie maiorem in potestate habebat magis. Sed Alexandro quàm fixum erat Regi parère, tam arduum aggredi ad parendum fuit. Etenim rarò absque militum querelis, atque aliorum terrore ac damno, dissoluitur vetus atque ingens exercitus: vti nec magna ædificij moles sine cadentis fragore, vicinarumque ædium noxâ destruitur. Præterea nouum repentè conflare exercitum, & tanquam vno pedis pulsu equestres, ac pedestres tyronum copias de terra extundere: ac subitâ aduersum veteres hostes disciplinâ firmare, Magni olim gloriatio Ducis est habita. Hæc autem ipsa duo difficultatibus semper implicita, tam multæ hoc tempore res aduersæ circumstabant, vt militarem Alexandri prudentiam non minus in eo veterani exercitus corpore dissuendo, nouoq; conformando; quàm in arcibus siue hostilibus diruendis, siue aduersus hostem fundandis, Rex meritò agnouerit, commendaueritque. Ex militibus abituris, veteres Germanorum legiones, Burgundorumque, à reconciliatis prouincijs, vti gratæ, in partem noui exercitus admittebantur. sed Burgundi admitti renuebant: Germani operam suam seu Regi, seu prouincijs contumacius pernegabant, tantùm in patriam redituri stipendia poscebant. Itaque deficientibus Germanis ac Burgundis, ex Vvallonum prouincijs conflari exercitum oportebat. at hi, præterquamquòd, nisi solutis stipendijs, militiam palàm detrectabant, pauciores erant, quàm vt ex eis componeretur exercitus, qui vnus in Belgio & Vvallonum prouincias defensaret, & Orangio multis in locis arma inferenti occurreret, & Mechliniæ, Buscoduco, Groningæ, alijsque vrbibus, ac prouincijs in Regis partes iam transgressis, aut transgredi meditantibus, opemque ab Alexandro quotidie poscentibus subueniret. Sed in altero plus adhuc operæ Alexandro erat. Constabat eo tempore, quo dissoluendus erat, Farnesianus exercitus legionibus omninò quindecim: Germanicis quin-

Marginalia: Sed Rex negat, iubetque vt externis dimissis, nouum exercitû scribat; — 13. Octob. — 13. Octob. — Alexandri difficultas, — Pompeius Magn. apud Plutar. in vita. — in conficiendo nouo exercitu; — & in veteri dissoluendo. — Quantus regius exercitus esset;

1579 quinque, totidem Vvallonicis, Burgundicis duabus, tribus Hispanicis, (præter Italicas aliquot extra ordinem cohortes) non eodem numero militum pariter refertis: quippe Hispanicæ, Germanicæque longè ante alias ibant. Equitatum conficiebant turmæ seu vexillationes quadraginta duæ, ex Raitris potissimùm, Burgundis, atque Epirotis. Erat hic exercitus vt prius hosti, ita nunc Duci suo formidandus: quantoque & numero militum, & veteranarum legionum robore præstabat, tanto, si exuto obsequio hostilia moliretur, augebat Alexandro curas, timebatque ipse vires suas. Nec temerè: namque nationes certatim omnes, quum instare sibi belgicæ militiæ finem viderent, confici secum rationes, & quæ ad eum diem stipendia vtcunque differri passæ erant, partim compensatione prædarum, partim honores & rem aucturæ, continuatione militiæ; ea nunc numerari semel omnia armatæ poscebant. Et Alexander, cui iampridem ne ad vnam quidem legiunculam dimittendam pecuniæ satis aderat; metu futuri, aliquot antè mensibus per Tribunum Mondragonium; postremò per Comitem Landum, ac Sotomayorem, de rerum statu Regem anxiè commonuerat. Quumque plus interim spei, quàm pecuniæ mittere tur ab Hispania, aduocato regio senatu, quid consilij capessendum inter extrema illa, disquirit. Placuitque Serbellonij sententia: qui, (post aliquorum magis querimonias, quàm consilia) & si causam tardioris ab Hispania subsidij negauit in Principem referendam, tanquam ei Belgium minus cordi foret: nec de eius potentia demissè adeò sentiendum, quasi regium ærarium expeditione vna Lusitanica exhauriatur; adiecit tamen, *In eo falli Principis parsimoniam, quòd persuasum habeat, liberalius opem Gubernatores petere, vt habeant vnde è pleno semper hauriant: quum contrà Rex sentiat, solitus dicere,* ADAEQVANDVM *esse necessitati subsidium, ne si abundet, effundatur. Itaque ad ostendendum, quàm infra necessitates auxilia sint ab Hispania, optimum factu, si per regios huius exercitus Quæstores, certus equitum peditumque numerus, ac stipendiorum summa cuique centuriæ in singulos menses pendi solita, quantumque debiti, subducta cum legionum Tribunis ratione, adhuc superfit, ineatur: atque eorum indice per certum hominem in Hispaniam misso, Rex oretur, vt quando tam longè res distent à copia, intelligat non alia peti subsidia, quàm quæ necessitatibus, & quidem extremis adæquentur.* Addidit Alexander, non hunc modò publicum, sed priuatum etiam domus suæ statum, atque impensas, velle Maiestati eius, cui sua omnia patère cupiat, accuratè perscribi. vti factum est festinata domi militiæque censione. Et primus quidem milita-

Albanesi

Duci quamque formidandus.

si, quum se dimittendum audit, stipendia petat:

à Duce pecunia vacuo.

Ipse cõsulit super hac difficultate senatum.

Serbellonij sententia.

ris index, nam plures missi sunt, summatim referebat, Hispanorum peditatui ex tripartitis Toletani, Valdesij, & Figueroæ legionibus composito: centuriasque vnam & quinquaginta complexo, pendi pro stipendio menstruo aureos vnum & triginta millia, octingentos quadraginta septem. Equitatui leuiter & sclopis armato ex varijs nationibus, in vnam & viginti turmas secto, aureos quatuordecim millia, trecentos & nonaginta. Vvallonum peditum signis octo sub Altapennio, quatuor sub Reusio, & sex Germanorum recens scriptorum sub Fronsbergio, aureos tredecim millia, quadringentos ac nouem. equitatui germanico ferreolorum, in quo vexilla tria Sanblemontij, quinque Saxonis Ducis, duo Billij, vnum Bilzij, ac Brendelij decem, aureos sexaginta tria millia, septingentos quinquaginta duos: subductâ in fine omnium summâ, aureorum centum viginti trium millium, & trecentorum nonaginta octo. Tantum erat vnius mensis stipendium, & non totius exercitus: omissis videlicet in hoc censu peditibus Burgundis, Italisque omnibus, Vvallonum parte, ac Germanorum plerisque: quorum vel vni Altempsiæ legioni stipendium supra triginta aureorum millia singulis mensibus soluebatur. At index Farnesiæ domus particulatim censæ ostendebat, in aula Alexandri Principis constante hominibus ex familia quidem, ducentis quadraginta nouem, cum equis duodecim supra ducentos: ex alijs autem Nobilibus quinquaginta, qui honoraria Regis stipe detinebantur in Belgio, sed Alexandri mensâ impensaque excipiebantur, impendi singulis mensibus nummos ex aurea moneta quinquies mille, nongentos sexaginta. Ad hos autem sumptus sustentandos habere Parmensem Principem menstruos reditus partim à se, & ab Octauio, & ab Austriaca parentibus aureos bis mille ac trecentos quindecim: partim a Rege bisquoque mille quadringentos triginta septem: nempè acceptis expensas non æquantibus. Sed nihil expeditius necessitatem pecuniæ arguebat, atque relata alio in indice æris summa ad eum diem veteranis debita: quæ absque Vvallonibus, Italisque, pro Hispanis decies centena millia, pro Germanis verò ac Burgundis millia tricies centena longè superabat. Quibus tum publicis, tum priuatis minutissimæ diligentiæ taxationibus, traditis, (quo plus authoritatis inesset) Petro Aragonio, qui Carolum patrem Terranouæ Ducem postea secuturum præcedebat in Hispaniam, Regem orauit Alexander, vt quando eo loco res essent, monstrare dignaretur, vnde sibi tantum æris hauriendum, vt externas legiones, solutis stipendijs, emittat: vnde vt pactam

Marginal notes: 1579 — Cornutæ — quiùm pro domo sua. — Mirum de alio indice. — millia vnus — milliones tres. — Mittit hos indices ad Regem; — eumque subsidiũ orat:

1579 pactam Frisijs pecuniam dissoluat: vnde vt nouos militum delectus habeat, qui tot arces, abeuntibus externis, intrent, prouincias armati defendant, hosti non impares occurrant. constare in eo Germanos, ac palàm edicere, non moturos se Belgio pedem, nisi stipendijs in Belgio numeratis. eadem Hispanorum, sed modestiora postulata esse. vrgere interim prouincias, appetente præfixo iam tempore, vt externi atque ante alios Hispani Belgio cedant. at ijs cedentibus verendum esse, ne Germani iam pridem seditionem minitantes, metu Hispanorum liberi, adiunctis sibi Vvallonibus, populabundi per agros excurrant, vrbesque sibi, stipendiorum loco, despondeant. Id verò si accidat, eodemque tempore Orangius, occasionum minimè negligens, reconciliatos inuadat; dubitandum non esse, quin populi, ne suo ære conflare, atque alere exercitum cogantur (quod vt euitarent Regi se se potentiæ commiserint) spe deiecti regiæ defensionis, aut in gratiam cum reliquis coniuratis prouincijs redeant, aut in alicuius vicini Principis manus tutelamque confugiant. Porrò hisce malis omnibus non aliâ viâ occurri posse nisi festinatione pecuniæ, cuius in præsens inopiâ sibi adeò dolori esse, occasiones præclarissimas corrumpi, vt non dubitaret largè sanguinem dare, si sanguinem vertere in aurum posset, quo Belgium Principi suo ea opportunitate redimeret. Verùm iam anteuerterat Rex, missis sexcentis aureorum millibus, factaque spe secuturæ accessionis. quibus vt nonnihil respirauit Alexander, ita noua illum excepit cura, excitatis nationum Tribunis ad stipendiorum famam, metuque non suffecturæ pecuniæ festinantibus. Et quamquam vt alijs præhaberet Hispanos, admonebant Alexandrum eorum fides, militiæ diuturnitas, laborum constantia, & in hispani Regis exercitu prærogatiua nationis; illos tamen postremos ab se dimittere consultius habebat, vsurus eorum obiectu, si quid fortè hostile molirentur alij. & occasio præsto fuit. Etenim dissito rumore inter aliquot Germanorum centurias per oppida pagosque Traiectensis agri distributas, militaria æra partim Hispanis, partim nouo delectui ex reconciliatis prouincijs destinari; fremere primùm varijs in locis miles, mox coire, & furorem consociare. Erant Traiecti signa veterum Germanorum tria, præsidio vrbis apud Alexandrum: horum opportunitate Germani, qui circa Traiectum agebant, consilium ineunt vrbem inuadere, captâque, ad Parmensem Principem allegare Centurionum aliquem (nam Tribunis non satis fidebant), qui missionem, & stipendium flagitet: abnuentem, aut tergiuersantem tandiu obsessum habere, donec

& pericula dilationis ob oculos ponit

Rex mittit pecuniæ partem.

Alexandri difficultas in ea distribuenda.

Seditio Germanorum ob eam causam.

& eorum cōsilia

Quibus postquà anteuertit Alexander.

donec diuturnæ militiæ merces aliquando soluatur. Nihil horum latebat Alexandrum; præuidensque tanto eis rem pronius successuram, quanto & aperta alicubi vrbis mœnia aditum præberent, & eorum ipse vires animosque non ignoraret; illicò iubet, sex Hispanorum centurias intrare vrbem, & aliquot Italorum, Burgundorumque signa obequitare mœnibus: simul fabros reficiendis murorum hiatibus iam inductos festinare opus. 1579

cum eorum Tribunis conqueritur in hunc modum.

cum verò aduocatos ad se Poluillerium atque Altempsium Tribunos, qui Traiecti fortè aderant, dissimulato metu, ac magis eorum, quàm sui anxius in hunc planè modum, vt ad Regem scripsit, alloquitur. *Scilicet milites vestri perquàm honesta missione finem militiæ, reditumque in patriam moliuntur. Et ego in Hispaniam scribens, læta enimuerò Principi, honorifica de vobis adiungam, flagitando ab Rege pecuniam, qua ille vrbem suam, qua sororis suæ filium redimat à Poluillerianis Altempsianisque militibus. Sed neque isti, quantumuis feroces ac scelesti, aut potiundæ vrbis, aut mei compotes erunt. Quin ego, aderit enim mihi violati sacramenti vltor Deus: aderit fortuna Regis, si vnquam aliàs, hoc maximè tempore, additamento regnorum felix: aderunt tot fidæ legiones hac in primis tutela gratiam Regis emeritura: adero ipse mihi cuiusquam peruicacia flecti nescius; si quid eorum, quæ improbè decreta sunt, attentauerint, illos non modò vi atque armis coercebo, sed ne asse quidem ex hac summa, cuius adipiscendi iure ipsi se ob nouissimum scelus exuerint, persoluto, è Belgio eijciam, tam pecuniæ quàm fidei inanes. Nam, quæ isthæc intemperies? dum stipendijs per Quæstores ordinandis insisto, sollicitus ne ex ea quantulacunque nummorum copia, centuriam aliquam sua portione defraudem; nullo consilio præcipites ruere pecorum more, vanisque captos rumoribus, velle per scelus extorquere, quæ accipere innocenter queant? Hæc ne ego sperauerim à Germanis? quorum nationi tantum tribuerim, vt vel Casimiri hostis milites meis armis & vltioni, vt scitis, expositos, liberos tamen ac securos emiserim, testatus id à me honori Germanorum dari. Quid quotidiana meos erga milites sollicitudo, pro quorum necessitatibus toties Regis curas, odiosè propemodum onerauerim? quorum inopiam, cessante ab Hispania subsidio, toties ære meo, meoque demenso, immò & ære interdum vestro subleuauerim? testes enim vos habeo, qui mihi super egestate meorum militum sollicitè omnia circumspicienti, præsentem opem offerentes, curas meas introspexistis atque alleuastis. Quod si huius rei gratiâ, perhumanas ab Rege litteras, beneuoli in vos animi eius, memoriæque (vt ipse loquitur) non abolendæ pignus accepistis; quid in præsentia sperare vos à liberalitate Principis æquum est, si istorum conatibus anteuertentes, consilio* 21. Der. Alex. ipse Lusitaniæ & Indiarum

ope-

1579 *operâque vestrâ efficiatis, vt exempta ex eorum animis, quasi prætereantur, opinione; modestiæ admonitis, & obsequio redditis, felix, quem tenemus, victoriæ cursus per huiusmodi turbamenta non retardetur? Sic enim vos & dignitati vestræ, magis extra facti conscientiam futuræ, quàm extra culpæ opinionem: & militibus vestris, si insanire pergant, nil nisi egestatem & dedecus in patriam relaturis, opportunè præcauebitis.* Ad ea, qui euocati, quique superuenerant Tribuni, quum eiusmodi suorum facinora sibi nequaquam probari respondissent, eoque se ab eis non minus præsentiâ, quàm consilijs separassent; spopondere, nullam se se operam omissuros, quo tumultuantium conatus sisterent, componerentque: præsertim quum pro certo haberent, paucorum ea esse tentamenta, atque inanes minas. Nec illi, quod promiserant, omisere. Plus tamen apud turbidos valuit præsidium festinanter illatum vrbi, & præsens intrepidusque animus Alexandri. Itaque tumultuandi locum magis quàm animum mutantes, transferunt aliò furorem, per agros prædabundi, pagis tamen non vltra rem cibariam graues, neque pecuniâ supra necessitatem extortâ.

componitur tumultus,

Tribunorum opera,

& metu ab Alexandro.

Ianuar. mense 1580

Plus periculi à locorum præsidiarijs fuit: gliscentibus in dies, auresque Alexandri euerberantibus ciuitatum & Gubernatorum querelis, A præsidiarijs ob alimentorum inopiam, domos ciuium spoliari, præsidijs relictis per agros excurri, arces, vrbes, omnia hostibus exponi. Et vera dicebantur. Iamque Licquius Louanium deserere meditabatur, ne, se Gubernatore, vrbs hosti dederetur: Mechlinienses, raris neque fidis præsidiarijs, nihil propius, quàm casum vrbis pertimescebant: eundem metum pleraque Frisiorum oppida denuntiabant. Lucemburgenses, compleri diuexarique prouinciam confluentibus eò Germanis, lamentabantur: reconciliati, in quos antè alios ferebantur Orangij minæ, assiduis Alexandrum precibus fatigabant, Veniret aliquandò, præfecturam capesseret, exercitum exauthoratis externis, ex indigenis conflaret. Sanè ad tam multa, vno simul tempore componenda, non sexcenta aureorum millia, quæ missa fuerant, sed neque decies sexcenta millia satis erant. Ergo Alexander diuiso partes in omnes animo, ingruentibus tot vndique accruatim malis ordine prospecturus, primò Namurcum ad Hispanos, tum Limburgum, vbi seditionis germanicæ caput, inde Montes Hannoniæ adire statuit: non tamen antè, quàm Traiecti statum ordinaret, creato Magistratu, ac pro Hispano Montesdoca, Adriano Gomicurtio Gubernatore vrbi dato. Arcem, quam fundari cupiebat Rex, quoniam neque temporis, neque facultatis præsentis existimabat

Queruntur aliæ ciuitates à suis præsidiarijs diuexatæ.

Quarum remedium difficile Alexandro, non sufficiente pecunia ab Rege missa.

Conatur tamen ille.

& primum res Traiecti cōponit

Ale-

Collegio Patrib. Soc. Iesu ibi fundato arcis loco.

Alexander, Regi scribit, se propugnaculum multò validius 1580 quàm quod Maiestas eius mandauerat, Traiecto impositurum, Collegium Patribus Societatis Iesu fundando: cuiusmodi arce, sub Austriaca parente, Traiectenses in fide erga Deum Regemque egregiè retentos, aduersus vtriusque hostes, non ignoraret. Annuente Rege, simulque Leodiensi Episcopo in eamdem cum Alexandro sententiam conspirante, missis Leodio Patribus, attributo ex Seruatianis sacerdotijs prouentu, (nam & multi eius loci reditus, & pauci ex sacro ordine supererant in ciuitate ab hæreticis administrata, ijs Sacerdotijs pares) Alexander Traiectense collegium stabiliuit: Gregorio Pontifice translationem censuum, & Alexandri consilium comprobante. Greg. xiij. 2. Mar.

EMISSIO Hispanorum aliorumque

Equitis facinus,

RERVS Traiecti compositis, nouo ab Hispania argento auctus, statim Namurcum petijt Alexander, educturus Hispanorum præsidium ex ea primùm arce, qua illi maximè, si quid fortè tumultuarentur, niti poterant. Et quidem in ipso vrbis aditu, suspectandi occasio non defuit. Namque Namurcum intranti quum occurrisset equitum hastatorum turma, Ninouam Flandriæ oppidum contendentium, inter eos militari more lanceas supremo Duci submittentes, vnus appensam cuspidi hastæ crumenam, cum hasta submisit. Alexander equitis audaciâ peroffensus, sed offensione paulisper compressa, dum inter confertos latentem, (quippe exitus incertum,) extraheret, agnosceretque; subridens, *Lepidum enimuerò*, inquit, *festiuus capitis commentum*. Ille plausum Ducis interpretatus, impulso ante alios equo, securus apparuit. Tunc Alexander hominem toruè intuens, illicò ferrum stringit, ac plagâ ori luculenter inflictâ, *Disce*, inquit, *hastam mihi reuerentius inflectere, nec per huiusmodi deridicula ad seditionem quietis militibus signum attollere*. simul duci equitem imperat, ac suspendi: ipse interim tot inter lanceas in se vnum inclinatas, & ab honore Ducis ad commilitonis defensionem facilè transituras, maiestate sua tutus, & timoris contemptu timendus. At ille, quòd suspendij minister non statim repertus, dilato supplicio noctu aufûgit, Alexandro, vti est creditum, permittente. Nam, quòd militem ceterà strenuum æstimaret, paulò post reuocatum non modò in gratiam recepit, sed etiam centuriæ peditum imposuit: contentus, læsam militaris imperij maiestatem lictore metu vindicasse. Primi ad stipendia extra ordinem vocati (nam in ea re cura Parmensi non leuis adhibita) Hispani fuere arcium præsidiarij, Namurci in primis, Traiecti, ac Philippopolis. nempè vt facilius eâ prærogatiua deliniti, arces desererent: in quas intrare

astu ab Alexandro detecti,

& castigati:

Stipendiis donatur, ex præsidijs remouentur primi Hispani:

Philippeville

1580 trare Vuallones Reusij Comitis, vti fideliores inter suos, iussi sunt. Abeuntibus autem non ægrè persuasum, vt quaternis præsentis pecuniæ stipendijs contenti, reliqua Mediolani, fide regia expectarent. Tum Burgundi domum emissi, pecuniâ quidem leuiter aspersi, sed Tribunorum operâ non inuiti. At verò Raitrum plerisque, & Altempsij, & Poluillerij legionibus, quæ diutius Germanis alijs militauerant, sena in præsens stipendia enumerata, bina in proximis Francofurdianis nundinis, reliqua tres intra annos, certis cautionibus, promissa. Eadem conditione cum veteranis Fronsbergiæ legionis, aliter cum eiusdem tyronibus actum est. sola Fuggeri legio, ac pleraque, quæ Barlamontij fuerant, signa, cum tyronibus Fronsbergij, nullis Tribunorum flecti precibus potuere, vt partem tunc quidem acciperent: postea acceperunt. Ceteri haud facilè dictu est, qua reuerentiæ amorisque significatione suo ab Imperatore diuellerentur, ad genua eius accidentes, dexteram exosculantes, ad pedes vexilla submittentes: alij procul venerantes, oscula iacientes, Alexandro victorias, Alexandro felicitatem comprecantes. Exploratum habeo, plerosque Germanorum Chiliarchos, equitumque ductores, Alexandri Principis vultum coloribus expressum retulisse domum: aliquos numismate cælatum aureo, suspensum è collo perpetuò gestasse. Nec Alexander vllum liberalitatis officium, vt inter eas angustias, omisit erga primiores exercitus: alios torquibus annulisue, thorace alios galeaue, aut etiam gladio ac pugione donatos. Hispanos præsertim atque Italos, quibus vniuersim Regi commendatis, aliquos selegit militaris virtutis fideique præcipuos, quorum haberi ab Rege ante alios rationem enixè laborauit. Quin gregarijs quoque militibus impetrauit ab eodem annuos aureorum census, à Neapolitano Prorege soluendos ijs, quos ipse præ reliquis meritos nominauit; misso in Hispaniam Francisco Guillama aulico à secretis, qui & eorum perferret ad Regem nomina, & belgarum qui apud se erant, Procerum causam eidem commendaret. Horum enim nonnullos quamuis Alexander, vt scribit ad Regem, inexplebiles sciret, ex eorumque numero, qui INIVRIAM putent, finem accipiendi; tamen, quum eorum se manibus, post abitum Hispanorum, relinquendum videret, referre permagni putabat, recenti eos beneficio obstrictos habere: vti factum est: plerisque eorum, ex Alexandri designatione, aut præsenti subsidio, aut perpetuo reditu, aut honestiore Dominij titulo ab Rege subleuatis. Atque in hunc modum acceptos milites, inque varia dein loca disparatos, Ger-

Cerausius & Marcho Varambonius Tribuni

Carolus

Colonnel.

30. Martij

tum Burgundi:

postea Germani.

Aliorum omnium amor erga Alexandrum in discessu,

& in illos beneuolentia Alexandri,

qui Regi eos commendat,

& multa eis impetrat,

præcipuè Belgis,

ob hanc causam,

Abeunt externi alij in patriam,

P manos

manos quidem Traiectum versus, inde Coloniam, atque in Germaniam profecturos suis sub Tribunis: Hispanos autem atque Italorum partem per Lotharingiam ituros in Italiam, ductore Octauio Gonzaga, è prouincijs Martio exeunte dimisit. Sed Hispani paululùm in Burgundia subsistentes, dum Parmensis cum Sabaudiæ Duce transigeret de exercitu per eius prouincias iter facturo, in manipulos quingenis constantes militibus distracto, Mediolanum, ineunte Iunio, deuenère. Vbi senis stipendijs acceptis, quæ (vti Gonzaga scribit ad Alexandrum) in arma, vestesque, & versicolores cristas insumpsere omnia, è Finali portu soluentes, præter sex peditum signa, quæ mansere in Insubria sub Gamboa; in Hispaniam intendère cursum, inde in Lusitaniam, nondum absoluto bello, transferendi, sed in via, mutato Regis consilio, repetere Italiam iussi sunt, distributis legionibus, Fœderatâ per Insubriam, Valdesiâ per Siciliam, Insubricâ veteri per Neapolitanum regnum.

Hispani Mediolanum, *inde in Lusitaniã destinantur.* *sed denique per Italiam distribuuntur.*

1580 *ex litt. Sabaudiæ Ducis 12. Apr.* *8. Aug.*

Dvm emittuntur externi, Cortracum vetus Flandriæ oppidum à Malecontentis recuperatum est, Montinij ductu astuque. At Ninoua, oppidum Alosto proximum, nec post multò Mechlinia, amissæ sunt. Illam Franciscus Lanua, supremus militum in Flandria tunc Præfectus expugnauit: capto in ea Comite Egmontio loci Domino, cum fratre, atque vxore. hanc Ioannes Norricius Anglorum Tribunus, aliquorum dolo, ac præsidij parte in proditionem assumpta, inopinatus intrauit: nec, nisi redintegratâ aliquoties pugnâ, amissis suorum circiter ducentis, tandem obtinuit, continuata mensem integrum direptione, tam profundâ Victorum auaritiâ, vt post abrasa, expilataque templa pariter, ac domos: post ciues non semel vitam libertatemque redimere coactos; in mortuorum quoque monumenta sæuitum sit, humo reuulsis ablatisque inde sepulcralibus lapidibus, atque in Angliam auectis, ac palàm, hæresi ipsa erubescente, diuenditis. Quibus profectò spolijs, & sibi Norricius non leue dedecus, vel apud gentis suæ scriptores: & in Anglos omnes odium Belgarum, eam populationem, nouo nomine Anglicanas furias hodieque execrantium, comparauit. At Alexander, qui Mechliniensium infortunio eò magis indoluit, quò maiore illorum confidentiâ id acciderat, non receptis intra vrbem, quos ipse immiserat, Epirotis equitibus Georgij Baltæ; properauit Montes ingredi: ibique in principe templo Gubernator prouinciarum, prisco solenniique ritu salutatus, confestim ordinando ciuili militarique

Cortracum recuperant Malecontenti; *Fœderati capiunt Ninouã, & Mechliniam,* *furiali depopulatione,* *inde Anglicanæ furiæ.* *Alexander prouinciarum Vvallonum regimen capit.*

1. Mar. *10. Martij* *9. Apr.* *Camdenus Annal. Angl. par. 2* *29. Apr.*

statui

1580 *concil. status* ſtatui animum adiecit: ac ſuppleto principali concilio, in Octauij Gonzagæ, Serbellonij, ac Taſſij locum, qui ſenatorium munus obierant iuſſu Regis in ſenatum inducti, non tamen eiuſdem diplomate inter conſiliarios adlecti; Marchionem Rubaſium, Comitem Lalinium, & Raſſinghemium nominauit. *ſenatum ſupplet eorum loco qui diſceſſere;* Vt verò Sanctæ Gertrudis, ac Marollæ Abbates in regium hunc ſenatum admitterentur, quamuis vtrique, ob egregiè præſtitam in Colonienſi conuentu operam, Terranouæ Dux id ſpopondiſſet, & Rex inter conſiliarios deſtinaſſet, & Alexander inſtitiſſet; adduci non potuere prouinciarum Delegati: opponentes ſimulato in præſens vnius diei obſequio, præterita eorum facinora regijs partibus perpetuò noxia: TVTVM autem non eſſe, ingenia odijs innutrita, nouo conciliata beneficio, velut delinitam lactis hauſtu viperam, in ſinum admittere. *Duos tamen admitti repugnant Vvallones.* Acrius de nouo militum delectu diſceptatum: decretumque, vt exercitus triginta peditum millium, quinque equitum conflaretur, ſtipendio menſtruo ab Rege quidem ducentorum quinquaginta millium aureorum, reliquo autem à prouincijs perſoluendo. *De nouo exercitu conflando agit Alexander.* *Vicecomes Gādana.* Equitatui, nam huius præcipui duces abierant, Gubernatorem impoſuit Marchionem Rubaſium, promptum animi ducem, præferuidumque. *magiſtrum equitum creat:* Equitum leuis armaturæ Legatum addidit *Tenente* Marchionem à Monte, notæ iam pridem fidei, bellicæque virtutis: *& vicarium eius* & Commiſſarium generalem dixit Georgium Baſtam, origine Epirotam, in pago tamen *Rocca, pagus;* Tarentini agri natum, militari ſcientia clarum; quem è Farneſiana ſchola ſupremum Cæſarei exercitus Ducem vidimus in Pannonia ex Othomannicis copijs perpetuò victorem. *& Commiſſarium generalem.* *qui postea Hustie Comes.* Vtrumque autem horum, quos nominaui, & Epirotas omnes, & Italorum multos tanquam è Gubernatoris domo, prouinciæ, quamquam externos, non abnuebant.

ET RVBASIVS quidem Alexandri iudicium citò commendauit. *PVGNA apud Engelmunſterum.* Etenim poſt captam Ninouam, Engelmunſterum, caſtrum fluuio Mandræ vicinum, obſidione cinxerat Lanua, commiſſàque Marquettio Vicario quatiendæ arcis curâ, ipſe *Lilla* Inſulas, oblata ſubito ſpe intercipiendæ vrbis, cum parte copiarum clam diuertit. *Lanua obſidet Engelmunſterum* Sed audito, Rubaſium liberando Engelmunſtero cum quindecim turmis Epirotarum Italorumque, & ſelectis aliquot Vvallonum cohortibus aduentare; mutato conſilio, relictis ad celeritatem nonnullis ſuorum centurijs, in caſtra extemplò redit: *cui liberando aduolat Rubaſius.* ac Marquettio mandat, vt arreptis quinquaginta maioribus *Moschetteri* ſclopetarijs, Iſinghemium contendat: ac pontem, quo Mandra ibi traijcitur, interſcindat. Eodem tem-

eius milites pro occupando ponte confligunt cum Lanuianis: & pontem obtinent. Castra Lanuæ: eius militum numerus & ordo. Castra inuadunt Rubasiani: frustra defendente Lanua, qui & ipse capitur. Virtus bellica & fortuna eius.

pore Bica equitum ductor, qui cum duabus sclopetariorum turmis præmissus fuerat à Rubasio ad occupandum pontem, Isinghemium festinauerat: iussisque suis equo descendere, commissâ confestim pugnâ, ponte Marquettium expulit. ac superueniens interim Rubasius, relictis custodia pontis aliquot Vvallonibus, aggredi statuit hostium castra prius, quàm Odettus Telinius Lanuæ filius quàm ocyssimè Vvacchanam missus à patre, aduocaret inde relictas cohortes. In ijs castris Lanua delegerat equitatui suo armorum aream aliquanto quidem angustiorem, sed situ percommodam, ac fermè inaccessam, nisi aditu vno, eoque à quingentis maioribus sclopetarijs, proximas molas insidentibus, præmunito. Per hunc aditum in castra Bicam irrumpere, vnà cum Georgij Charisææ, ac Nicolai Bastæ, lancearijs turmis, additis aliquot peditum cohortibus, Rubasius iubet, ipse cum reliquis copijs in tempore affuturus. Erant equites Lanuæ circiter octingenti, veterani fermè omnes, per turmas alijs alias successuras ita dispositi, vt in aditum, quem satis tutum dicebam, latus obuerterent. eo consilio, vt dum commilitones apud molas pugnarent, ipsi, si opus foret, ex alia castrorum parte prodeuntes, Rubasianos à lateribus aggrederentur. Sed Bica, superatis multo, quàm hostes crediderant, celerius ijs, qui ad molas stabant, eodem impetu illatus in castra, directa in primam, quæ Scotorum erat, turmam pilarum emissione, eam paululùm turbat: turbatam Charisææ Bastæque lancearij protinus inuadunt, motamque in turmas ponè astantes reflectunt inclinantque: inde equitatus omnis instar connexi consertique corporis, ab vnius impulsu partis, nutare vbique, distrahique cœpit: frustrà nitentibus inter eas angustias restituere ordines, inque locum gradumque reponere Lanuâ, ac præcipuis quibusque Gallorum. Quum subitò arma inferente Rubasio, recenti cum equite pediteque, ductoribus Camillo à Monte, ac Nicolao Cæsio: aucto cum cæde metu, pars in fugam conijcitur, pauci hostium impetum constanter excipiunt, Lanua expectatione filij pugnam sustinens, à plerisque desertus, ad extremum capitur. Dux, si quisquam alius, belli sciens, sed fortunam expertus plerunque improsperam, partibusque ab eo sumptis meritò iratam. Captus est semel in Tornacensi prælio, iterum ad Monconturnum, rursum captis Hannoniæ Montibus inter deditos obses retentus, quartùm hîc, & quidem suis in castris: rarò sine priuato infortunio pugnam ciens, quippe aut corpore saucius, aut brachio toto sectus, aut demum capite glande ictus

1580 · 12. Maij · 1569. · 1569. · 1572. · 1591.

Pugna ad Engelmunsterum
A. Engelmunsterum castrum obsessum a Lanua Generali castrorum Præfecto in exercitu fœderatorum.
B. Castra equitatus Lanuæ. C. Statio eiusdem militum ad molam.
D. Isenghemium pagus. E. Mandra flu. F. Marquettus equitum ductor, Lanuæ uicarius pontem defendens. G. Bica equitum ductor à Rubasio equitum Magistro immissus hostem fugat.
A
B
M
H

…erum anno 1580.

…. Bica, transmisso ponte, stationarios inuadit, perq; aditum molæ ingreditur castra. I. Nicolaus Basta, et Georgius Cariseus Epirotarum ductores per eumdem aditum irrumpunt. K. eòdem properat ipse Rubasius cum Camilli à monte, Cæsijq; turmis.

… Lanua pugnans captiur. M Equites Lonuæ fugantur.

… Lanua captiuus ad Parmensem Principem adducitur.

1580 ictus extinctusque. Desiderati ex hostibus dicuntur in hac apud Engelmunsterum pugna, paululùm supra sexcentos, capti cum Lanua Marquettius, ac nobilium multi: capta septendecim signa peditum, equitum vexilla quatuor, ac tormenta muralia tria, cum omni bellico in castris apparatu. Sed spolijs omnibus carior Alexandro fuit ipse Lanua à Rubasio velut in triumpho Montes adductus ad Alexandrum. Qui postquàm illum perhonorificè aliquandiù habuit, incertus animi de huiusmodi captiuo quid ageret, Regem consulit in hæc verba.

Numerus occisorum captorumq. & spoliorum ex Lanuianis.

Mōs de Enas

26. Iun. *Quum primùm Lanua venit in manus meas, homo & sacramenti violator, (quo sacramento, è Montensi vrbe ab Duce Albano capta non prius emissus est, quàm se cum reliquis obstrinxit, Nunquam se militaturum aduersus Hispanum Regem): & hæresis, hæreticarumque partium vbique locorum ductor: & in primis rebellium Belgarum incentor, ac propugnator; reputans ipse mecum, huic vni non minus ab ingenij sagacitate, quàm ab assidua ciuilium discordiarum tractatione, artes inesse omnes, quibus consilio manuque bellum alere aduersus Deum, Maiestatemque vestram, diuturnum queat; decreueram, sumpto de eo supplicio, vti meritus est, externis hominibus documentum dare, ne spargendis per alienas prouincias turbarum facibus, venalem operam cuiquam præstent. idque peragere præmaturè auebam, antequam Maiestati vestræ integrum foret, in ea re quidquam certi præcipere: quo intelligerent omnes, sumptum in Belgio, non acceptum ab Hispania consilium. Sic enim sentio,* FIDELIS *ministri partes esse, si qua ex animaduersionibus ac repulsis timentur odia, ea in se transferre, obiectuque sui, Principem tegere ab inuidia: illi beneficentiæ materiam, illi gratias seponere. Verùm quum planè prospicerem, quid hæc animaduersio effectura esset in Egmontio Comite, in Norcamio Sellæ Domino paucis antè diebus in fraudem inducto captoque, inque alijs regiarum partium constantissimis viris, apud Orangium iamdiu detentis: in quos si quid grauius statueretur, non leues profectò turbæ à Nobilitate cum ijs sanguine coniuncta timendæ essent; satius duxi, non aliud super eo consilium capere, quàm quod Maiestas mihi vestra suggerere non grauabitur. Interim Namurcum breui profecturus, illuc hominem mecum traham, traducendum inde Limburgensem in arcem, & Gaspari Roblæo Billij Domino committendum: cuius fidei, si quid arcani de eo Maiestas vestra mandauerit credere vnicè possumus.* Ad ea Rex animo hærens, eoque nihil certi in hac causa respondens, (quod Regi solitum, quum dubiam laudis aut culpæ aleam ministro cedere satius ducebat) solùm Alexandro mandat, vt Marchioni Rubasio victoriam suo nomine gratuletur: spondeatque, memorem se virtutis eius

Alexander incertus quid agat de Lanua, consulit Regem in hæc verba:

à Lanua à Vil-lerso

Rege nihil respondente de Lanua.

indu-

interceptiuos asseruari Alexáder illum iubet.

industriæque futurum, vti mox fuit. Sic Regis nihil de Lanua 1580 expedientis hæsitatio, in quintum vsque annum, hominis captiuitatem remorata est; donec eum cum Egmontio Comite commutari demum placuit.

MARGARITAM Alex. matrem mittit Rex in Belgium Gubernatricem;

Sub initium Augusti

INTEREA Namurcum aduenerat ab Italia Margarita Parmensis, Caroli V. filia, Alexandri mater, ab Rege destinata prouinciarum Gubernatrix. Etenim Rex, vt initis in Vvallonum reconciliatione capitibus satisfaceret, non diù super sorore dubitauerat, Belgarum populis per quàm grata, & ab ipsis sæpius ad illud regimen repetita. Hæserat quidem à principio, an inter eas bellorum tempestates, ac multorum naufragia, rei bellicæ clauum feminæ quamquam gubernationis nequaquam ignaræ, tutò committeret. Sed hærentem Cardinalis Granuellanus in consultationem adhibitus cum I. Idiaquesio rerum belgicarum in Hispaniæ consilio moderatore, in suscepta prius sententia firmauerat: modò iuberetur Alexander Gubernatrici adesse, & armorum imperium retinere. Sic enim & feminæ addi virtutem viri, & quidem Alexandri virtutem: & vnum ex vtroque Gubernatorem belgicis necessitatibus parem aptè componi. neque enim verendum, ne vnus futuri non essent, talis parens, natusque: quorum illa vnicum hunc vnicè diligeret, hic illam supra omne filij obsequium adoraret. Rex probato consilio, quid decreuisset, Alexandrum admonuit: iussitque prouincijs exponere, Motum se ad sororem suam, quamuis ætate grauem, eo insuper onere grauandam, vnico Belgarum bono, quibus acceptam fore illam non dubitaret, cuius diuturnam in eo regimine prudentiam comitatemque ad eorum mores accommodatam, experti iam essent, eiusque reditum coniunctis populorum votis sæpius expetijssent. Et verò non falsò expetitam, insolita prouinciarum gratulatio, Nobiliumque ad eam certatim inuisendam venerandamque frequentia palàm fecit. Nisi quòd publicam Namurci lætitiam interturbarunt veteranæ aliquot Germanorum cohortes, quæ vrbis præsidio destinatæ, sumptis armis, atque occupato mercatorum foro, stipendia, vt in nouo regimine, licentius ac minacius efflagitabant. Id quod animum perculit Alexandri, ad matrem salutandam Namurcum ex Hannonia contendentis: eo magis, quòd in itinere nunciatum est, haud procul esse centuriam Louanio egressam, properantemque, vt se seditiosis Namurcensibus immisceat. Erant Alexandro turmæ Epirotarum duæ: cum his transuersa per itinera incitatis equis, centuriæ Louaniensium improuisus occurrit. sumptoque protinus de subcenturione sup-

eique Ducem armorum destinat Alexandrum:

& cõsilium suum prouincijs exponit:

quæ summa illã gratulatione suscipiunt,

sed lætitiam turbat seditio Germanorũ Namurci orta;

Namurcum

Ad quam disturbandam occurrit ex Hannonia Alex.

Et in via alios seditiosos plectit.

1580 supplicio, nam Centurionem fuga procul abstulerat; milites paucis increpitos, velut vnius pœna placatus, Louanium remittit. Sed accitum ad se Licquium Louanio præfectum, traditaque ei stipendiorum parte in præsidiarios diuidenda; iubet, habita quæstione haud impunitos omittere reorum duces. Ipse interim, vt erat equitibus comitatus, Namurcum intrat: rectâque in forum tendens, conglobatis illic cohortibus inter preces ac minas stipendia confusè poscentibus imperato silentio, exprobratâque perquàm acriter importunâ inuerecundâque licentia, qua inter ea populorum gaudia, ac venerantium officia, Caroli V. filiam, Philippi Regis sororem hostiliter obsedissent; iubet venire eorum aliquem, ac per modestiam postulata militum exponere. Discordes quem mitterent, turbidos atque impacatos relinquit minitabundus, ac certus omissis aliquando mollibus remedijs, præsente animaduersione contumaciam vlcisci. audierat enim propè iam esse, quos periculo matris anxius aduocauerat è Carolomontio sclopetarios equites, ac peditum Vvallonum signa. Qum ecce mutati repentè Germani, siue meliorum suasu, siue aliquid de accitis auxilijs suboluerat; conferti, reuerentesque, Alexandrum circumstant, necessitati factum imputant, nudantesque corpora cicatrices ostentant, ætatem hispanis in castris actam, duriorem in dies militiam, nec stipendijs alleuatam obijciunt; orant, ne secuturis mox annis militiæ inualidis, inopem adeò finem miserumque, ipse militum pater imponat. Motus ad ea Alexander, secumque reputans (vt ad Regem scripsit) quàm malè apud omnes auditura esset belgica Regis militia, si externus miles, post annorum complurium labores, emerito ære vacuus è regijs castris exigeretur; stipendijs partim enumeratis in præsentia, partim in Germania enumerandis, è Belgio dimisit. Valuitque exemplum, vt quæ Luckemburgensem prouinciam vexabant Fuggeri, & Barlamontij legiones, tanto quotidie peruicacius, quanto post Fuggeri obitum, exuto omni obsequio licentius prædabantur; missis ad Alexandrum legatis clementiam eius, opemque diuturnæ militiæ debitam implorauerint. Sic accepis, sed eâ, quam prius abnuerant, conditione stipendijs, pars domum abijt: pars, non sufficiente quamuis grandi pecunia, (siquidem quæ Germanis debebantur, vetera erant ab Ducis Albani, ac Requesenij, Austriacique temporibus) Limburgensem agrum infensa retinuit, auctâ ex eo Margaritæ curâ: quæ quoniam Belgium ingressa, se se vidisset per Limburgensem prouinciam, velut per hostile solum, præsidio deductam, ac

Margin notes:
Tum Namurcum ingressus tumultuantes obiurgat.
Sciarlemont
Illi necessitates suas Alexandro repræsentant:
eumque mouent:
6. Aug.
& stipendiorum parte accepta Belgio abeunt.
Horum exemplo alij alibi cōponuntur:
9. Maij
Alex. ad Regem. u. Aug.
At Margaritam hisce turbis motā pœnitere incipit admissi reginfinis

Na-

Namurci statim obsessam; longè profectò, quàm sibi persuaserat, turbis agitatum grauioribus Belgium nacta, damnare apud filium cœpit facilitatem suam. Sed Alexander, vt malum non inficiabatur, ita prudentiam eius extollebat, cui, modò Rex ab Lusitanica expeditione liber, Belgium liberalius aliquando respiciat, procliuiora in posterum omnia augurabatur. Sic ille tunc quidem apud matrem. ceterùm Cardinali Granuellano scribens, quem consilij authorem ex eius litteris depræhenderat; *Negat ea partitione regiminis, Belgio consultum, aut sibi: cui arma tractanti apud homines agrè parentes, & liber. atis immodicos, addi non distrahi authoritatem oportuerat. Matri omnia se debere: nec opinari se, quemquam esse mortalium prontoris erga parentem obsequij venerationisque. idque non propter naturæ solùm iura, sed etiam ob singularem sapientiam dotesque maximi Cæsarum filiæ, Regumque maximi sororis, cui vel hastati peditis in munere deseruire, laudi nimirum sibi decorique ducturum. Verùm diuiso cum ea imperio Belgium moderari, Regis causæ conducibile non esse. Itaque quum sextus iam instet mensis, ex quo ipse præfecturam inierit apud Vvallones, ideòque ex eorum conditionibus nouus in prouincias Gubernator inducendus sit; obnixè orare, eum Rege transigeret, vt sibi Belgij curâ mox libero regias manus deosculatum adire permittatur.* Accessit ad Alexandri sententiam Margaritæ voluntas; quæ nouis quotidie turbis offensa, semestri quamuis elapso, regimen adire non sustinebat: precata filium, onus ne deponeret, dum responsa Regis opperiretur; cui pridem compositis litteris ostenderat, regimen prouinciarum quacunque ratione diuisum, præsenti rerum statui opportunum non esse; ac falli, qui ob matris filijque coniunctionem indiuisum putent: satis diuidendum, (si cetera desint) contentionibus ministrorum. vrbana quippe negotia eo maximè tempore ita armis innexa implicitaque, vt dubitari non possit, quin in eorum separatione, certamen inter bellicos politicosque consiliarios ad se se illa trahentes, assiduè futurum sit, ingenti negotiorum morâ, atque pernicie. Ita quoque visum Alexandro filio, quem administrationem interim continuare compulerant & ipsa, & Procuratores prouinciarum, testati, si quid Belgio aduersi contingeret, Alexandro Principi tribuendum. Verùm quum à Cardinali Granuellano, atque à Petro Aldobrandino Margaritæ aulico, (quem ipsa quatuor antè mensibus ad Regem allegauerat nuncium aduentus sui in Belgium, eique nuper hanc regiminis causam cum Rege transigendam imposuerat) aliquoties responderetur, Regem in sententia perstare:

Marginalia (left): Alexander illam animat; — non tamen probare se hanc imperij diuisionem scribit ob has causas; — Ita quoque sentit Margarita. — In eamq. sententiam Regi scribit.

Marginalia (right): 1580 — 1. Sept. — à die 29 April. — 1581

1582 1. Feb. 1581. ſtare: Rexque ipſe, feſtinatis ad Margaritam, atque ad Alexan- ſed Rex non mouetur,
drum litteris, huic mandaret, vt matri perſuaderet Belgij præ-
fecturam capeſſere: illi, vt filium induceret ad operam ei in ar-
morum adminiſtratione præſtandam; Margarita quidem expu- & ad Margaritam atque ad Alex. ſcribit.
gnata eſt: oſtenſiſque Alexandro litteris tum à Rege poſtre-
mùm datis, queis iubebatur, cum filio adminiſtrationem ini-
re: tum à Granuellano non obſcurè ſignificante offenſionem
Regis, ſi obluctarentur; denunciat Alexandro, ſe onus exinde
ſubituram, ſed cum ipſo partitam. proinde orat, ne Regi acrius Illa dat manus;
obnitens, iudicium Principis, diſſentiendo, damnare videa-
tur. immobili ad ea Alexandro, quòd diceret, eiuſmodi regi-
men nec publicè vtile, nec priuatim decorum, atque adeò nec Non Alexander,
6. Mar. Regi denique probandum. Ad quem ipſe in hanc ſententiam qui Regi ſententiã ſuam exponit;
multa quum perſcripſiſſet, quibus ex ea bipartitæ adminiſtra-
tionis forma certam prouinciarum perniciem conficiebat, non
diſſimulans honoris inde iacturam ſui; Cardinali Granuellano
mentem prorſus omnem denudandam putauit. Namque poſt At Granuellano planiùs periculum diſſentiendi:
curſim expoſitas diſſenſionum occaſiones, ſe inter, ac matrem,
haud dubiè ſecuturas, partim ipſa negotiorum neceſſitate, vbi
eorum ratio vni non redditur: partim æmulatione inter arcium
vrbiumque Præfectos ſolito maiore, quaſi eorum iura, quo-
rum perſonam referrant, defenſuros; partim aulicorum culpâ
nonnullorum, quos matri percaros, ſibi parùm beneuolos non additque apud eum querelas:
ignoraret; queritur, operam ſuam adeò malè collocatam in
Belgio viſam fuiſſe Regi, vt, quo maximè tempore dignum
aliquid liberalitate Principis expectaret, de gradu poſitus (quod
in militia inuſitatum) dimidiata adminiſtratione plecteretur. & conficit, diuiſionem illam imperij nec deberi meritis ſuis,
*Et quid enim ad eam diem ab ſe factum, quod acceſſionem gratiæ
apud Regem omnium gnarum memoremque, non meruerit? Initio
præfecturæ repertas à ſe prouincias regiarum partium ex vniuerſo* quæ largè & ex verò commemorat:
Belgio omnino tres, quarum tamen vnam ipſe, Auſtriaco Guber-
Limburgum *natore, ſubieciſſet. in præſentia, & quidem intra biennium, ſeptem
ſiue octo numerari, præter vrbes in Brabantia aut obſidione domi-
tas, aut officijs & curâ ad obſequium traductas. Hæc autem pera-
cta cum exercitu, vt ab Auſtriaco acceperat, primùm modico, at-
que intra munitiones obſeſſo: mox aucto quidem, ſed ſtipendijs im-
minutis: tum, remotis Hiſpanis externiſque, relictum ſe in Vual-
lonum manibus ſemeſtrem Gubernatorem, atque adeò expoſitum
eorum contumaciæ, tanquam abiturum. gliſcentibus interea hoſtium
copijs; irrumpentibus paſſim in Belgium Gallorum auxilijs, auditis
vndique defectionibus: inter ſuſpectos, ſuſpectanteſque, inter Præ-
fectorum arcium, Tribunorumque diras, ſtipendijs non procedenti-*

bus, denunciationes: inter legionum seditiones ac minas, quas ipse non rarò aut suo ære placauerit, aut periculo suo perterruerit. Et tamen aduersus hæc omnia stetisse se semper impauidum inuictumque; & post emissos Hispanos, cum tyrone exercitu, quem armorum rudem componere agmen, ad ordines se recipere, hastam inflectere (quod Tribuni dedignentur) ipse docuerit: pecuniâ ab Hispania suppeditatâ semper parcè, interdum nullâ, rarò opportunè; non modò sustentatas à se partes, regijque nominis existimationem; sed etiam additas prouincias, amplificatam catholici exercitus gloriam, auctum sibi apud hostes vsque adeò nomen, vt profectò, æstimatis, quibus hæc patrata sint viribus, pro milite famam Ducis pugnasse, & causam Deumque vicisse dicendum sit. An post hæc, æquo posse animo ferri, horum nullam, tanquam ingrata Principi fuerint, rationem haberi? Et ferri tamen posse, si vni res sibi denique obesset. Sed quum hæc imperij diminutio authoritatem imperantis infringat, ministeria confundat, obedientiam pessundet, atque adeò in perniciem prouinciarum vertat; decreuisse se, nudam armorum præfecturam non admittere; ratum Regi æquissimo rerum æstimatori non improbandum consilium eius, qui malit se gratiâ, quàm Principem ditione sua periclitari. Quamobrem obsecrari à se Granuellanum, quem patris semper loco veneratus sit, vt hæc Regi subijciens, authoritatem quoque suam in loco adiungat. non quo eius operâ præfecturam Belgij integram sibi continuatam velit, id enim auersari se, ac deprecari: sed vt sibi per Regis clementiam liceat, aut in Hispaniam ad eius conspectum ire, aut in Belgio priuatum militem matri adesse: certe ne intra prouincias sistatur cum eo dimidiati regiminis dehonestamento, ex quo detrimentum Regi, dedecus sibi procreetur. Hæc à Granuellano Cardinali perlecta Regi, quamquam is nullo offensionis indicio audijt, velut eodem animo ingenioque scripta, quo gesta: & ea ad fugam concepti dedecoris, non ad prædicationem gloriarum referebat; tamen parùm illis motum esse nunciabatur Alexandro à Granuellano, & Margaritæ ab Aldobrandino. Igitur euulgato inter Vvallones Alexandri discessu, tumultuari cœptum à belli Proceribus, palàm edicentibus, si ita desererentur prouinciæ, renunciatâ Regi militiâ, sibi quemque consulturum. Vnus inter eos lætari Mansfeldius credebatur, non quidem offensus Alexandro, quem potius amabat ante alios, colebatque; sed expertus olim singularem Margaritæ beneuolentiam, sperabat armorum onus in se vnicè à Gubernatrice inclinandum. quo intentius Rubasius alijque Mansfeldianæ spei non ignari, abscessum Alexandri Principis improbabant. Itaque Margarita, super alias causis,

1581

nec præsenti Belgarum statui.

Itaque aut discessum petit,

aut priuatum militis munus.

Rex perstat in sententia:

Vulgatur Al. discessus e Belgio, cum magnis procerum querelis:

quæ Regi Margarita significat

1581. 6. Mar. ubi tūc erat Rex

ſas; hanc etiam militum denunciationem Regi perſcribens orauit Maieſtatem eius, ne quid in Belgio immutatum vellet. & Alexander, miſſo iam in Luſitaniam Adriano Gomicurtio Traiecti Gubernatore, fortunato ſemper commiſſorum interprete, diſceſſum ſuum apud Regem vrgere non deſtitit, eius clementiam precatus, ſibi perſuaderi pateretur, hominem tot nominibus Maieſtati eius innexum mancipatumque, quique ſemper occaſiones ei parendi vitâ ipsâ cariores mercari vel ſanguine conſueuerit; cauſam vtique habere permagnam, cur in præſentia iuſſa eius morando, interpretari potius commoda Principis, quàm exequi verba coactus ſit. Rex tot è Belgio litteris, nuncijs, deprecatoribuſque tandiu fatigatus ac feſſus, ne aut perſiſtendo cogendoque, Alexandrum offenderet ægrè parentem, eoque nec diù pariturum: aut illum reuocando, tali ſe Belgiumque deſpoliaret Duce, cui quem compararet, non facilè habebat; à ſuſcepto conſilio deſiſtendum ſatius duxit. Vt tamen & ſorori fruſtrà in Belgium inductæ conſuleret, & deſtinationi ſuæ: quaſi ERRORIS confeſſio ſit, mutanda feciſſe, alio nomine, Margaritam in Belgio detinere ſtatuit. Scripſiſque ad eam, litteris, ac laudato eius tum prompto obſequendi animo, tum operâ ad permouendum filium adhibitâ: poſtquàm exemptam illam onere, quod impoſuerat; idque integrum Alexandro reſtitutum expoſuit, addit; *Non idcircò viſum ſibi, è Belgio illam, vti ipſa poſtulauerat, liberare: non ſolùm ne ſermonum materia præbeatur multis, ſubitum eius abſceſſum in matris filijque contentiones, ac diffidia relaturis: ſed etiam vt, quum rebelles ita vi armiſque domandi ſint, vt ſimul locus aliquis pœnitentiæ ac regreſſui commonſtretur: quumque illud nemo melius Alexandro impleat; ſit ipſa veluti ara fugitantes alliciens, retinenſque. ſic enim expertum ſe,* BARÒ *impunitatem fruſtrà proponi: & plerumque ſpe veniæ ſcelera diſparari. Belgarum in eam ſtudium & obſeruantiam ſumma eſſe; & parem ei prudentiam. ex quibus futurum, vt ceterà contumaces ſequeſtrem illam ac mediam non refugiant: & ipſa patrocinium offerendo, reduces componat, & obedientiæ ac paci reſtituat. Capeſſeret igitur libenti animo prouinciam: delectaque arbitratu ſuo vrbe ad hoc clementiæ tribunal accommodata, ſibi perſuaderet, nullam ex omnibus rem eſſe, in qua fratri obſecundare gratius vnquam poſſit.* Eadem Alexandro Rex ſcribens, cauſiſque ſuſtentati ad eam diem conſilij ſui redditis; quid de ſorore in Belgio retinenda ſtatuerit, quantumque repoſitum in eo putet, admonuit. Ac poſt commendatam ei rem belgicam, ſua Rex manu addit, *In prouinciarum adminiſtratione nihil eſſe, quod ab eo partes omnes*

ad eum permouendum.

ſed Alex. diſceſſum ſuum vrgeri mandat apud Regem, hiſce rationibus.

Rex denique à conſilio diſiſtit;

Margaritam tamē iubet in Belgio ſubſiſtere, ſub alio nomine.

29. Decembr. 1581.

quod ipſe Margaritæ exponit in hunc modum.

Idemque Alexandro ſignificat,

cum hoc monito

explente desideret, prater id, quod aliàs admonitum voluit, vt in posterum vita sua parcior, imperatorijs artibus, quibus potest polletque, contentus sit. Et quoniam ex præfectura Margaritæ tradita, abrogatum iam erat imperium Alexandro, Rex nouum ei diploma transmisit, quod vt factum est rogatu prouinciarum, Alexandrum Gubernatorem deposcentium, (hæc enim afferebatur in diplomate causa) ita hoc ei supra omnes retrò Belgarum Præfectos honorificum gratulatur ab Hispania Funcquius rerum belgicarum curator apud Regem. At Margarita parendi quidem anxia, sed Namurci quum diù morata, vix operæ suæ locum, cunctis arma respicientibus, videret; reditu impetrato, ac relictà, quam supra triennium habuit, non exercuit præfecturà; septembri mense anni sesquimillesimi octogesimi tertij in Italiam profecta est. Atque in hunc modum designatio illa Regis, tres ipsos annos conati inter matrem natumque distribuere imperium, (seu causam referas ad non diuiduum Belgij regimen, seu potius ad hominis animum in regimine non diuiduum, frustrà ad extremum fuit.

1581

Ac simul nouo illum diplomate Gubernatorem honorifice confirmat:

29 Dec. 1581.

& Margarita impetrat ab Rege reditum in Italiam:

DE BEL-

DE BELLO BELGICO
DECADIS SECUNDAE
LIBER QUARTUS.

Sed me necessitas rem simul omnem non interruptè comprehendendi, ad tempora postea memoranda transduxit. Vnde, retracta narratione, redeo ad intermissas cum tumultuantibus curas Alexandri. qui vix diem septimum hæserat apud matrem, quum de Alosti periculo, deque aliquorum Nobilium tentamentis sollicitè admonitus, Montes confestim repetijt, propius inde cum regio Senatu consulturus. Et gliscebant in dies hinc atque inde suspiciones, trepidis offensisque, vt memoraui ciuitatibus, ex militum querelis arces deserentium, deditionesque minitantium: Rege interim nouis Imperijs intento, ac vetera securius posthabente. Accessit & Regis morbus, qui vt ingrauescere ab aula nunciabatur, ita perniciałis ac supremus vulgò est creditus. Immò (facili persuasione multorum, occultari Principum fines nominibus ingrauescentis morbi) mors Regis toto statim Belgio euulgata: festinante per hæc turbida Orangio, ritu aranei nubilo texentis. Et verò vix vlla in prouincijs Regi parentibus vrbs, pagusue, aut castrum erat, quò ille turbatum fila non deduxerat. Iamque eius astu Diestemium, Sichemiumque in manus Ordinum deuenerant, sinistrâ Vvallonum præsidiariorum famâ: iussisque ab Alexandro arcis vtriusque Gubernatoribus attineri. Quin & Traiecti præsidiarios palàm denunciantes, portas se se sollicitanti Orangio reclusuros, nisi pecunia actutùm solueretur, Alexander transmissâ ad Gomicurtium Gubernatorem duorum millium aureorum summâ, quam fortè per eos dies ab Octauio parente, ceterà vacuus, acceperat; vtcumque sedauit. Sed multò altius perculere animum eius subitæ primariorum aliquot defectiones. Namque Auxij Dominus, Comitis Bossuuij frater, præter omnium expectationem, conatus Alostum præfecturæ suæ vrbem Orangio tradere,

Margin notes (left): Mont de Enmao. — Lusitan. — Plin. l. 9 c. 24. — Mastric. — Alex. ad Reg. ij. Aug. — Maximil. Hen. Bos. Com.

Margin notes (right): DEFECTIONES aliquot ciuitatũ & Nobilium, — ex pecuniæ inopia, — & Regis morbo, — famaque mortis eius. — Orangio occasiones nõ omittente — Traiecti præsidiarii accepto ære sedantur. — Relinquunt Regis partes, — Auxij Dom.

dere, repulsus à Magistratu, ac loci præsidiarijs, in castrum suum Licherchium se recepit, eiecto inde Regis præsidio, Ordinumque admisso: ipse interim exutus & patria turmâ belgicorum equitum, & Alosti regimine, & præfecturâ siluarum, immò & vxore ipsa mariti transfugium execratâ, atque Alostum cum filijs clàm digressâ. Maius adhuc aliquid molitus est Gulielmus Hornanius Hesij Dominus, cum Chrecquio, Inchioque. Summa consiliorum erat: vt Hesius suam, & quæ captiui Egmontij fuerat, sibique tunc parebat, legiones in seditionem excitaret; atque à Regis partibus abstractas venienti è Gallia Aleconio adiungeret, eumque Armenteriæ primus exciperet. Chrecquius Ariam, vicinaque loca in Aleconij nomen adigeret. Et eundem Inchius arcis Cameracensis Præfectus in vrbem, vti iam erat pactus, admitteret. Addunt aliqui, Hesium de Alexandri nece cogitasse: quem orare decreuerat, vt se, sequenti die, explicaturum legiones Cameracum versus destinatas aspectu suo dignaretur, alacritate militum haud dubiè gauisurus. Conuenisse autem illum cum aliquot legionarijs in scelus coëmptis, vt inter salutandum festa scloporum explosione Ducem, ipsi alijs immisti ignorabilesque, Alexandrum pilis impeterent, sternerentque. Consiliùm cum aliquot Gallis initum primus omnium Alexandro aperuit Vvallonum ductor Montinius, admonitus à Centurione suo Gallo, cui in partem ascito Hesius destinata communicauerat, ac literas transmittendas ad Orangium, Aleconiumque tradiderat. Alexander, licet Montinius, mox & Rubasius affirmarent, posse Hesium in potestatem haberi, idque in se reciperent; tamen laudata eorum fide, actisque Regis nomine, gratijs; addidit, cautius & procul ab inuidia sibi quidem videri, si, quæcunque esset proditio, nouis adhuc indicijs exploraretur. id enim haud dubiè gratius Regi futurum: ne per speciem nouæ culpæ vlcisci veterem videretur. se certè ad huiusmodi animaduersionum ministeria ægrè adduci. Interim ipse, quamuis ob vetus Vvallonum in Gallos odium, illorum industriæ non parùm in ea causa tribueret, attamen nihil cunctatus, Armenteriam, aliaque suspecta in oppida fidos sibi homines, strenuosque festinauit; qui ad omnia intenti, si quid vspiam moueretur, prompta vicinis è locis præsidia euocarent. Quum Rubasius occasionem nactus inuisendæ matris in castrum non procul Condæo nuper aduectæ, illuc Hesium adduxit, nobiles apud matrem mulieres libenter salutaturum, atque ibi captum (namque alibi quidquam in eum attentare militibus suis septum

tum

Marginalia: 1581 — Bahage de Bosschi. — & Hornanus, & Chrecquius, & Inchius, coniurati tradere Alenconio legiones, & arces, & moliri necem Alexandri, In hunc modum. — Eq. Rinal. Alexandri auxiliis in comment. — Montinius & Rubasius detegunt insidias Alex. qui oblatam eis capiendi operam non admittit: — Emanuel Lalin. — Hesius tamen astu capitur a Rubasio.

1581 tum, arduum habebatur) iussit illico traduci Quercetum proximum oppidulum, sed munitum, ibique asseruari; dum Parmensis admoneretur: qui successu lætus, præsertim, quòd liberum se, Regemque ab inuidia videret; delectos ex reconciliatis Regi prouincijs singulos causæ cognitores Quercetum immittit. à quibus expressa primos inter congressus rei confessione, eâque in earundem prouinciarum concilijs expensâ, reus Maiestatis est habitus. Nec post multò accessere ab Rege litteræ supplicium imperantes. Sed cunctabatur Alexander, commiseratione in sororem eius: quæ nupta Egmontio, eodem tempore virum apud hostes captiuum, & fratrem capitis damnatum lamentabatur cum Margarita Alexandri matre Namurci agente: quam & Hesius compositis è Quercetensi custodia litteris precatus est, Auocaret ad se cognitionem: aut saltem, pro sua apud Regem fratrem gratia, latius aliquod festinatæ damnationi spatium impetraret. Sed elapsis, qui inter coniuratos custodiebantur, Hesij Oeconomo, Chrecquioque, Alexandri iussu Hesius, quinto postquàm intra Quercetanam arcem attinebatur mense, securi percussus est; nulla Belgarum in eum commiseratione, quorum multos ex primoribus in senatu olim capi, & in custodiam trahi ipse tunc Bruxellensis vrbis Gubernator imperauerat, superbo iuuenis ingenio, & commutabili, quique semper alibi, quàm quo loco erat, esse mallet. Eius bona, quæ fisco debebantur, deprecatore apud Regem Alexandro, sorori attributa sunt: Crecquij verò, & Espinoij Principis, si absentes damnarentur, vti agitabatur; illa Comiti Reusio tanquam ex eadem Croyorum familia, hæc Marchioni Rubasio Principis fratri ab Rege destinata. Aucto interim tàm Regi, quàm Alexandro gloriæ censu, quos ab alienis facultatibus intactos, facilè constaret in perduellium supplicijs ius & æquum sectari, non iudiciorum retibus, vindicijsque iustitiæ telis venationem exercere.

Quercy. — & a iudicibus reus pronunciatur.

Alex. differt aliquandiu supplicium.

14. Septembris

8. Nouembr. — tandem gladio plecti iubet.

1576. Vide l. 8. Dec. 1. — Hominis ingenium.

& bona non fisco sed consanguineis attributa.

Nec minus sollicitum iampridem res Frisiæ Alexandrum habebant; obsesso Groningæ Rennebergio, desertumque se, postquàm regias partes sequebatur, conquerente; præsertim audito, Philippum Comitem Holachium nouis instructum copijs ad castra ante Groningam aduolare, aggrediendæ vrbi ab affini Orangio destinatum. Discruciabatur ad hæc animo Alexander, pecuniæ inopiâ tristibus vndique nuncijs occurri non posse. Tamen venalem se ante passurus, quàm tradi in manus Orangij Rennebergium; ære vndecumque conquisito, cohortibus aliquot in Champensi territorio contractis, adiunctisque ad tria hastatorum signa Thomæ Epirotæ, prænobilis equitum ducto-

Georg. lalio. — HARDEMBERGENSIS pugna.

Ad aggrediendā Groningam iam obsessam tendit Holachius.

contra quē missos mittit Alexander.

ductoris admonuit Iacobum Coudenhouium, Rennebergij amicissimum, vt germano frisioque cum milite, quem acceptâ à Terranoua Duce pecuniâ conflauerat, prȩstò esset; præficitque his simul omnibus (erant autem tria millia peditum, equites fermè sexcenti) Martinum Schenchium, strenuum scientemque militiæ Ducem: & contendenti in castra Holachio maturè anteuertere, intercludereque aditum iubet. Sed Holachius, omissis castris, occurrere Schenchio, & pugnæ necessitatem inferre decreuerat. Et iam vterque ad Hardembergam, extremæ Transisselaniæ pagum, prope Vidrum amnem venerat, militibus festinato cursu, & intentissimo solis ardore fatiscentibus, aliquibus etiam, præsertim ex Holachianis, æstu sitique, nam riui passim aruerant, extinctis. Erat Holachius equitum numero, & campestribus tormentis septem, quæ apud Regios nulla, non paulò superior: ductorum tamen virtute longè post erat. Et Schenchius specimen sui statim dedit. Nam dum vterque aciem instruit, ita suum ipse circumegit, vt solem sibi à tergo relictum, hostibus in oculos obiecerit. Tum pugnam aggressurus, quòd eius equites, depositis paulisper galeis, elatisque in cælum manibus, Dei opem militariter implorarent; irrisione hostium exceptus est: quasi iam, vt Holachius animans suos aiebat, manus darent, nudaque capita victori submitterent. tantoque id magis, quanto ad primam tormentorum emissionem, loco mota Epirotarum ala, excussoque ex equo Coudenhouio, inclamare victoriam cœpere Holachiani: frustrà interim Schenchio firmare trepidos adnitente, suamque illis virtutem, ac Rennebergij intra vrbem obsessi salutem in eorum manibus sitam repræsentante. Et verò ab eius euentu pugnæ, deditio pendebat vrbis tertium iam obsidionis mensem ægre sustinentis. Atque inde attentandæ fraudi quæsitus est locus. Nam dum eos, qui Groningam obsidebant, quique obsidebantur, suspensos æquè haberet Hardembergensis pugna, & vtrique in horas nuncios instantis euentus expectarent; ecce in Fœderatorum castris festi collucere ignes, circumsonare plaudentium murmura tormentorum, tubarumque cantus: omnia in lætitiam composita, velut acceptæ argumenta victoriæ Groningensibus ostentare: quin & misso tubicine, sollicitari ad deditionem obsessi, gratiosisq; ad celeritatem conditionibus adurgeri. Et procedebat, mœsta cessuraque ciuitate, iam dolus; quum repentè festinatus à Coudenhouio nuncius ad Rennebergium, ordine vti gesta erant in prælio cuncta, in hunc modum commemorat: Pugnæ initium arrisisse Holachianis, ob

per-

Marginalia: 1581 — Schenchio duce. — Vidrus seu Vechta. — circa finem Iunij. — copiæ vtriusque exercitus. — Schenchij astus. — & militum pietas. — irrisa ab Holachianis. — Pugna procul à castris. — Calliditas obsidentium, vt Groningenses ad deditionem impellant. — sed detegitur à nuncio, qui narrat obsessis — pugnam.

1581 Albaneses. perniciem Epirotis illatam à prima tormentorum impressione: aucto dein metu à Coudenhouij casu duabus pariter lanceis impetiti. sed turmis in gradum repositis ab ductore Epirotarum Thoma, cui cum hastata Germanorum cohorte accesserat Rinclfeldius, & mutato equo redierat cum Frisijs suis Coudenhouius, redintegratam esse vtrinque pugnam. At vrgente pronectis hostium centurias Schenchio, trepidationemque, mox & cladem in peditatum inferente; non diù euentu dubio certatum esse, fugam arripientibus Holachianis, eoque pluribus interim cæsis. &, quantum colligi tunc quidem potuit, desideratos ex victis non pauciores mille ac quingentis: exceptoque Holachio, plerosque ductorum aut cæsos, aut captos. ex victoribus non maiorem quàm duorum & quinquaginta iacturam hactenus repertam. ceterùm tormentis hostium impedimentisque omnibus in potestatem redactis, eodem impetu Couordiam victores mouisse, atque oppido atque arce haud dubiè potitos iam esse. Enimuerò tam opportuno, insperatoque nuncio reuixere Groningenses: statimque excitantes per mœnia passim ignes, pari tormentorum tubarumque responso, adhuc læta agitantem irrisere hostem: eumque, vt raptis properè signis castra desereret, audito præsertim aduentare Schenchium, perpulere. Et Schenchius cum victricibus copijs triumphantis in modum vrbem intrauit: nonnullis eundem illum esse mensem memorantibus, quo ante hoc tempus annis quatuor & quadraginta, Georgius Schenchius Groningam ingressus, Caroli V. nomine in deditionem accepit. At Rennebergius & animis à victoria, & militibus ab Alexandro auctus, Groningâ confestim egressus multa cum Orangianis prœlia plerumque feliciter commisit. solùm in Stenouicensi obsidione non perinde ei cecidit alea, hostili præsidio in oppidum immisso per amnem Brocsilam repentè glaciatum. Qua in obsidione initam à Norritianis fuisse viam trasmittendi litteras ad obsessos, per tabellarios ab interceptoribus securos, refert in sui temporis historia Bulingerus. Nam plumbeo globo duarum fermè librarum ex vna parte perterebrato, intra eam latebram litteras includebant, ac foramen alio plumbo ferruminabant. in altera parte, aperto angustiore foramine funiculum, qui diù ignem aleret, appendebant. Tum globus tormento in vrbem excussus, atque indicio coruscantis funiculi tamquam nuncius ex amicis castris agnitus exceptusque, litteras resignabat. Hanc porrò viam per huiusmodi tabellarias pilas arcana perferendi, vsurpatam ampliatamque nuper vidimus in obsidione Tauri-

[Margin notes, left:] Norritius Tribun. Anglor. lib. 6.

[Margin notes, right:] & regiorum victoriam, — & numerum vtrinque cæsorum. — Vnde verioris lętitiæ signis Groningenses illudūt hostibus, — qui obsidionem soluunt. — Schenchius vrbē intrat. — Rennebergius cum hoste sæpe confligit, — non ex voto in Stenouicensi obsidione: — in qua transmissæ sunt litteræ ad obsessos — miro sane modo,

nensi: diu continuato inter Sabaudum Principem, & Insubriæ Gubernatorem, per igneos hosce cursores, commercio litterarum. Quæ libenter ipse memorauerim, quòd æquius sit, transmitti ad memoriam posteritatis illorum inuentum, qui hæc mortis instrumenta transtulere sapienter ad alendas firmandasque obsessæ ciuitatis spes: quàm qui eadem ad inferendam mœnibus ac domibus stragem, dire ingeniosi, protulere. At Rennebergius, præter Stenouicum frustrà tunc quidem attentatum, ceterùm Delfzila valido ad Amisiam castro potitus, classe ad loci auxilium nequidquàm ab Hollandis immissa: Couordiâ recuperatâ, Oldensaliâ captâ: victo rursus ad Burtangas paludes Holachio, relictis in ea pugna vno equitum, octo peditum signis, cum tormentis sarcinisque omnibus; multùm profectò regias partes per Frisiam, Transiselaniamque firmauit. Hæc quamquam læta prosperaque, non tamen ab Vvallonibus sine querela in vulgus audiebantur: quasi Alexander, milite in Frisiam subinde misso, posthaberet eorum prouincias, in dies magis ac magis expositas incursionibus, ac prædis hostium, Cameraco, ac Torriaco impunè prodeuntium: immò, quod pudendum esset, pressa vexataque adeò Valencenâ, hinc à Bouchemio, inde à Condæo, arcibus vtique non Antuerpianis; vt iam ciues egredi vrbe, nisi armati non auderent.

1581 — 1640. *Poinc. Thom. & Leganés* — *Ems flu.* — ceterùm semper victor.

IN BOVCHEMIVM expeditio. Cur eam suscipit Alexander?

Et sane Bouchemij proditus captusque à Villersio anno superiore Norcarmius Sellæ Dominus, stimulabat Alexandrum ad vrbis, Præfectique vltionem. Itaque lætus, vsurusque earum opportunitate querelarum, ad eam expeditionem suscipiendam; adiumento pecuniæ aliquo à Valencenatibus oblatæ, Mansfeldium illuc protinus immittit, cum Montinio, & copiarum parte, iusso cum tormentis aliquot sequi Mottæum: & Rubasium, qui non procul equites habebat, propiùs accedere. Validum habebatur & vrbis situ ad læuam Scaldis ripam, & arcis munitione Bouchemium. Accedebat Cameraci, fœderatæ vrbis vicinitas, & Villersij Gubernatoris præsentia. Sed Regiorum ardor inuadentium tantus fuit, vt simul mœnia quassari, simul aperiri cœpta sint. Hinc, desperata defensione, Villersius festinauit vrbem arcemque dedere, impetrato vt ipse ducesque cum gladio, familia cum supellectili, milites si non armati, saltem incolumes Cameracum emitterentur. At vastatio illa, non deditio vrbis fuit. Etenim præsidiarij antequàm abirent, iussu Villersij, effoderant aliquot in locis, ignaris consilij oppidanis, fundamenta arcis ac celebrium ædificiorum, bellicoque puluere oppleuerant, applicitis illuc prælongis

Iussu Villersius Norcar Bardi sellos — Bouchemij firmitas. — oppugnatur, — deditur, — dolose, — Doli artificium.

1581 gis sub terram incendiarijs funibus, qui admotum ad eorum capita à discedentibus ignem ita attemperatè, se se consumendo, deuoluerent ac sustinerent, vt horæ spatio, (aberat autem à Bouchemio Cameracum itinere circiter horario) puluerem contingerent inflammarentque, cum hominum, vrbisque pernicie. vtque strages intrantium certior esset, ante ea maximè loca, vbi locatæ erant insidiæ, arma, vestesque, prædandi irritamenta passim quasi per incuriam, aut festinationem reliquerant. Quibus ita dispositis, haud multum viæ confecerant Villersiani, quum tonitru admonente, respiciunt collucere flammis vrbem, tecta sublimè ferri, saxorumque ac trabium collisu latè fragorem edi. Fruebantur illi fraudibus suis: sed procul visâ equitum turmâ, quam comperto hostium scelere ad eos insequendos contento impulerat cursu Rubasius; rati id quod erat, præcipiti se se gradu Cameracum proiecere: maiore apud se concepto gaudio, quàm illato Regijs damno. siquidem & arx incolumis stetit, extincto intra cuniculum fomite: & ex Regijs, quippe lentius inductis, omninò neminem ignis absumpsit. centum circiter domus incendio conflagrarunt, inque oppidanos flamma, & ruina sæuiere. vrbs tamen prostrata licet atque deposita, viuâ nimirum arce, animari non desijt, rursumque in corpus ac vires excreuit. Ferunt insequentibus Rubasij equitibus denunciasse Villersium, fidem sibi, hostili illo insequendi conatu, violatam: atque adeo se promissis pactisque non vltrà teneri. multum irridentibus Rubasianis, mentionem fidei pactorumque factam ab eo, qui æquè se perfidum in dedenda vrbe, ac vilem in propugnanda præstitisset. tamque ius fasque illum seruasse, vrbem ea ratione dispositam pro vita ac libertate paciscendo, quàm qui mancipium veneno antè imbutum, pro pecunia emptori tradat. At verò Alexander, audita Bouchemij deditione, non omisit Mansfeldium litteris increpare, quòd conditionibus longè mollioribus cum homine transegisset, cuius perfidia merebatur, vt qua in vrbe Sellium dolo malo cœpisset, inde ipse non impunis emitteretur. Sed Mansfeldius plerunque culpæ in gliscentem in exercitu discordiam transferebat.

flagrat vrbs

damno regiorum nullo,

oppidanorum magno,

Thuan. lib. 71.

& magna Gubernatoris perfidia.

Ep. Alex. ad Reg. 8. Sept.

QVAE fuit causa, cur Alexander, quem magis hoc militare incendium, quàm Bouchemij perurebat; continuò Valencenâ eò contenderit: compertis inter Proceres discordijs longè quàm inaudierat latius proseminatis. Namque inter Comitem Mansfeldium, Marchionemque Rubasium, hunc equitum Magistrum, illum castrorum Præfectum, adeò suspiciones,

DISSIDIVM in castris,

inter Mansfeldiû & Rubasium;

atque æmulatio percrebuerant, vt iam in ſtudia, inde in fa- 1581
ctiones paulatim ſcinderetur exercitus, præpollente Rubaſio
ob Montinij, Mottæique, & aliorum Vvallonum amicitias, ac
quos Alex. diſparat, neceſſitudines. Itaque Alexander quaſi ad reparandum oppi-
dum, & in commune conſulendum, non ad eorum audien- *Bouchemium*
concilio belli habito: das querimonias aduenisſet; aduocato belli concilio, quærit
inter alia, quando exercitum illic expeditum haberent & vi-
ctorem, quò dirigenda arma viderentur? ratus haud dubiè
illos in diuerſa tracturos: ideoque poſſe ſe, expeditionem,
quam quiſque anteferret, ei committendo, alium aliò di-
ſparare: melius deinde, non ita calentibus animis, recon-
in quo Rubaſius ſentit, inuadendum eſſe Cameracum: ciliandos. Nec falſus conſilij fuit. Nam quum Rubaſius Ca-
meracum monſtraret inuadendum, antequàm Gallorum ar-
mis firmaretur: contrà Mansfeldius, ſupra vires in præſentia,
id affirmaret, quando vix quadraginta hominum millibus vrbs
Mansfeldius Niuellam: claudi poſſet: at Niuellenſem expeditionem & effectu prom-
ptam, & Namurcenſibus, Hannoniſque iuxtà gratam. Ale-
xander & ſi cum Mansfeldio ſentiebat, tamen vtriuſque ſen-
Alex. ſententiam Rubaſij probat. tentiam complexus, ſibi videri dixit, Gallis Cameraco auxilia-
turis, vti Rubaſius cenſuerat, anteuertendum: ideoque iret
& Cameraci expeditionem ei committit. ipſe, & cum Egmontia legione, turmis quatuor leuis armatu-
ræ, vnâ equitum ſclopetariorum, & cataphractorum duabus,
Marcquoium pagum in limite Arteſiæ contra Veromanduos
inſideret, muniretque. Ex quo & opem è Gallia, importatio-
neſque in vrbem inhibendo, & ex altera parte Bouchêmij præ-
ſidiarijs idem ſatagentibus, clauderetur ex longinquo Came-
racum: prætenderentur certè primæ retis lineæ, quæ poſtea
& NIVELLENSEM expeditionem probat, maiore acceſſu virium, ipſa circum mœnia expanderentur.
Nec ideo Niuellæ aggreſſionem omittendam: quòd eâ in pote-
ſtatem redactâ, non illa modò commoda Namurcenſium ſe-
querentur à Mansfeldio indicata, (quæ eo quoque nomine
ob has cauſas magnifacienda eſſent, quòd Namurci degeret Regis ſoror) ſed *Marg. Austriaca*
ſumi etiam de Niuellæ Gubernatore vltio poſſet ac deberet, ob
captam ibi prænobilem domicellarum virginum Antiſtitam,
atque in triumpho Bruxellas abductam. Eſt enim in ea vrbe
Collegium canonicarum virginũ Niuellæ. perquàm celebre canonicarum collegium, flos planè deliba-
tus Belgicæ nobilitatis, addictum Diuæ Gertrudi ſodalitium,
inque ſubſidium leuamentumque principum familiarum in-
ſtitutum. Harum Præſidem, quam Niuellæ Dominam appel-
lant, quòd ad eam ius ſpectet vrbis, agrique Niuellenſis; ſub
anni huius initium, Dionyſius Templæus, Niuellâ, & Glime-
ſio loci Gubernatore potitus, inter captiuos adnumereuerat, &

Bruxel-

1581 Bruxellas cum alijs vnà transmiserat. Igitur Alexander huius recuperationem vrbis, attributa reliqua fermè exercitus parte, committit Comiti Mansfeldio, commendatque in primis, ne sibi elabi è manibus Templæum patiatur, quo videlicet capto, benè de Antistita sperari possit. Ad extremum Mottæo Grauelingam ad præfecturam suam remisso: & Montinio cum paucis aliquot cohortibus equitibusque secum Valencenam ducto; non modò illos & quidem volentes dissociauit in præsens, & postea vtcunque composuit: sed etiam expeditionibus ipsis in eum modum distributis apprimè consuluit. Namque auctâ per æmulationem industriâ, Mansfeldius quidem tertio post aggressionem die ad deditionem Niuellenses adègit, præsidiarios vitam libertatemque pactos emisit, paucos suspendio 5. Octob. affecit, Templæum tandiu retinuit, dum pro Glimesio, & Niuellæ Domina commutatus est. Rubasius autem, præmisso I. Bapt. Vicario Marchione à Monte, qui Marquoium pagum, adiuncto sibi machinatore Plato communiret; absoluto opere cum equitatu peditatuque munitionem ingressus, atque inde Cameraco imminens, modò infestis agrum excursionibus depopulando, modò cum auxiliaribus è Gallia copijs congrediendo, ingentem in vrbe metum, sæpè & tumultum concitauit.

Harum Antistitæ liberationem, & Niuellensem expeditionem committit Mansfeldio;

qui vrbem ad deditionem cogit;

& Gubernatorē pro Glimesio & Antistita permutat.

Rubasius operibus & excursionibus Cameracum terret.

NEC Emmanuelem Montinium Alexander otiosum habuit, Condæo recuperando properè immissum. Expugnauerant illud Tornacenses: quòdque inde sibi gradum facere ad 6. Decembris 1586. proximam vrbem Valencenam moliebatur Priceps Espinoius Tornaci Gubernator, locum præsidio octigentorum peditum ex Gallis, Anglis, Scotisque composito, & quatuor equitum vexillis communierat, plura in dies ad Valencenatem expeditionem introducturus. Quo celerius Alexander, fabricato ponte ad transmittendum Scaldim, in cuius dextera ripa situm est Condæum, Montinium cum peditibus mille, & equitibus trecentis illuc festinare iussit: muralibus tormentis, secundo Scaldi, ponè secuturis. Sed Condæi milites eo apparatu territi, auditoque adesse Alexandrum (audierant autem à præcursore Domini cus Rapetius equite, quem inter exploratores à Montinio missum astu ceperant Condæani) clam cum præda Tornacum abeuntes, Montinio non dum flumen trangresso anteuertunt. At Camillus à Monte I. Baptistæ frater cum ducentis equitibus, qui pontem primi transmiserant, insistens fugientibus, eorum peditatum, vt erat prædâ grauis, in aditu siluæ assecutus est: iniectaque pugnæ necessitate, cum parua suorum iactura, non pauciores quadrigentis hostium interfecit; ablatâque prædâ, reliquos per

CONDAEI oppidi recuperatio.

loci præsidium.

contendit illuc Alex. cum Montinio:

Præsidiarij Condæo abeunt cum præda.

Assequitur eos Camillus,

qui pugnæ vincitque, & præda eos spoliat.

per nemorum incerta non est ausus insequi, præsertim equites, qui iam prægressi, præter quatuordecim captos, euasere omnes. Secuta statim est, vbi suorum audiuere cædem ac fugam, Condæi deditio: magno vtique, ac supra rem gaudio Valencenatum, qui Alexandri celeritatem extollentes, eius nominis famâ perculsos eo numero præsidiarios, paucarum horarum spatio captum oppidum arcemque, cæsos ac fugatos hostes, se assidua excursione metuque liberos gratulabantur. 1581

magno Valencenatum gaudio celeritaté Alexandri extollentiú.

DE DEPONENDO Phil. Rege à Belgij principatu

IAM mihi dicendum est facinus, cuius à commemoratione, quasi abhorrente animo, hactenus supersedi. Anni superioris initio Princeps Orangius præsentium successu perculsus, & futurorum anxius, apud Ordines Antuerpiæ de statu rerum pluribus disseruerat, confeceratque, *Quoniam regijs partibus potentia ac fama in dies accresceret, ipsi tot vrbium quotidie deficientium tributis imminuti, viribus imminuerentur ad nouas clades auertendas; aut in gratiam cum Rege redeundum, dominatumque Hispanorum tolerandum: aut, si conditiones, quas illi imponunt, vti in Coloniensi congressu obseruatum est, liberis hominibus ferendæ non sunt; incidendum aliquando vinculum cum huiusmodi Domino, qui & obedientiam à populis exigat vt à suis, & eosdem bello prosequatur vt alienos. eiurataque hispani Regis dominatione, Principem adoptandum, cuius præsentiâ prouinciæ animentur, & potentiâ defendantur. Nec, qui alijs præhabendus sit, diù deliberandum, quum iam publico nomine eum Alenconio galli Regis fratre conuentum sit, si ad mutandum Principem Ordines adigerentur, se ceteris illum prælaturos. idque in Coloniensium consessu Procerum, prolatis Ordinum literis confirmatum. Quamquam,* 4. Iul. 1579. *vel si nulla fides publica, & promissio intercederet, multa sanè inuitare ad eum alijs præhabendum. Inuitare vicinas Galliæ vires, Regisque haud dubiè ad partes attrahendi, si non amore fratris, certè odio Hispanorum, & Regni curâ, cuius intersit, alibi Alenconium abstineri. Inuitare auxilia ab Angliæ Regina, quæ siue vxor Alenconij, res agi suas in Belgio existimabit: siue offensa hispano Regi, motas nuper in Hibernia, Hispano incentore turbas, turbis in Belgio redditis, vltum ibit. Inuitare spem, Vvallonum prouincias recuperandi: quando ipsimet Alenconium sua sibi sponte iam ante delegerint vindicem libertatis, tanto infensiorem hostem, si nunc spreuerint, formidaturi. Denique inuitare ingenium iuuenis, vt viuidum atque imperio natum, ita minimè imperiosum aut peruicax, sed bonis consilijs pronum, aptumque regere & rectorem pati.* Nempe hoc postremum ad votum erat Orangij, vanis apud alios titulis solidè dominaturi. quum interim omitteret, habere

agitat Orangius in ordinum conuentu;

& Alenconium in Principem proponit,

quatuor ob causas.

Prima

Secunda

Tertia

Quarta

Quinta

Omittit propriá.

1581 habere se Arausiensem Principatum in Gallia, ex Gallia vxorem, ac veteres inde necessitudines, quæ hominem vtilitati suæ vnicè inuigilantem ad accersendum è Gallia Principem efficacius impellebant. Ergo, dum res tanta per foederatas sigillatim prouincias, erectis expectatione omnium animis, agitatur, Rex non vltrà laturus vnius contumaciam clientis, tot à Cæsare patre, tot ab se beneficijs, vti memorabat, obstricti; illum denique edicto à Parmensi Principe, Martio mense, Traiecti proposito, atque inde per Belgium publicato, vti perduellem hostemque publicum proscribit: occisoribusque, aut eorum heredibus, viginti quinque millium aureorum præmium decernit. Nec omisit proscriptioni respondere Orangius. distulit tamen in decimum mensem. interim, dum differebat, satius habuit vrgere prouincias, Regique belgica illum possessione deijciendo, respondere. Sed consultationes lentius promouebantur, rei magnitudine, & dissidio consultantium. Etenim aliqui ad propositæ deliberationis titulum inhorruerant: timebantque publicum Europæ conuicium proscissuræ desertam à Belgis illam, quam singulis natura ipsa nationibus inseruit in Principem suum fidem: simul irrisuræ præposteram iudicij formam, deponi à subditis regno suo Regem, non appellatum, non conuentum apud aliquos causæ arbitros; sed populum actorem, populum iudicem esse. neque obtendi ab eis posse, vbi superiorem non agnoscas, ad quem prouoces, ius arbitriumque superioris penes populi concilium esse; quum (quid quid obtendant) legitimum certè habere nequeant eiusmodi concilium, in quo tam multæ Belgij prouinciæ desiderentur. Mercatores aliud angebat: Hispanos ex Lusitanica victoria Indiarum dominos nauigationem Hollandis Zelandisque interdicturos; at quanto cum impendio commercij fortunarumque? Non pauci Matthiæ Archiducis miserebantur, reputantesque iniuriam toti familiæ factam, quæsito extra domum Austriacam Principe, indignationem Cæsaris metuebant. Plerique implacabilem propiùs offensi cà ignominiâ Catholici Regis iram formidabant, secuturaque indè calamitatum extrema, Belgarum populis præcinebant. Auxit metum ingens per eos dies insolitusque terræmotus, quo Belgium vniuersum, Lutetiam vsque, tanto grauiore pernicie concussum est, quanto minus dabatur aut in aperta prorumpere, dehiscentibus passim campis: aut stabilitatem in vndis quærere, assurgente ac minante horrendum in modum mari. Quæ sanè velut prænuncia malorum terra marique impendentium, complures

Left margin notes: 15. Mar. 1580. — 4 Febr. 1581. — Namur. Limbur. Lucemburg. Artesia Hanno. nia Flādriæ pars Brabātiæ pars Frisiæ pars, &c. — 7. Apr. 1580.

Right margin notes: Rex Orangium proscribit; — & Alexand. proponit proscriptionis edictum; — cui Orāgius priùs facto, postea literis respondit; — Interim consultatur a prouinciis de Rege deponendo. — sed timide, — ob publicam infamiam; — ob mercatorum dispendia; — ob commiserationē erga Matthiam; — ob metū ab Rege. — Auget formidinem ingens terræmotus.

non tamen desistentibus Orangio,

plures interpretabantur. At non ideò aut prodigij metu, aut 1581
bonorum consilio, relationi Orangianæ intercedebatur: Orangio nusquam cessante, assiduisque litteris ac nuncijs prouincias vrgente, morasque earum increpante, quòd dum sine fine consulerent, Princeps Parmensis Frisiam expugnaret. Itaque magna iam anni parte consultationibus circumacta, per-

& hæreticis;

uincentibus hæreticis, quorum videlicet ante omnes intererat, excuti Regem è Belgio, in quo stare non posset hæresis,

Quorum impulsu conficitur depositio Regis

& Hispanus, tandem in Ordinum conuentu Antuerpiæ, concessere in sententiam Orangij: definitumque, *Philippum Regem, quòd iurata Belgis priuilegia non seruauerit, principatu Belgij excidisse: ob eamque caussam, Belgarum populos, (ipso Philippo*

& electio Alenconij:

in Belgij inauguratione id permittente) à fide obedientiaque iam liberos nouum sibi Principem, Franciscum Valesium Alenconij Ducem

ad quem mittitur nuncius delati Principatus.

galli Regis fratrem volentes libentesque deligere. Ad quem accersendum, altero pòst mense, Philippus Marnixius vulgo Alde- 1. Aug. 1580.
gundius appellatus, & cum eo Nobiles aliquot in Galliam allegantur. qui principatu certis conditionibus oblato, magna spe secuturi mox Alenconij cum exercitu, in Belgium reuertuntur. Aldegundium autem transegisse (clam ceteris lega- 1. Mart. 1581.

simul magnum quid conficitur pro Orangio.

tis) cum Alenconio, ab eoque litteras expressisse, quibus ipse pollicebatur, se Hollandiam, Zelandiamque, Orangio eiusque liberis beneficiarias traditurum, legi ego in arcanis ad Alexan- in feudum.
drum notis. At verò Archidux Matthias, cuius in oculis hæc

Matthias abdicat se Magistratu,

agebantur, nouum Principem haud expectaturus, abdicata in eodem Ordinum conuentu, personatâ quatuor annorum

admonitis in hæc verba Ordinibus,

administratione, non omisisse dicitur delegatos Ordinum admonere, *Nimium quàm audacter illos ab Austriaca Domini sui domo recessisse, non satis reputantes, in quos casus vitam, fortunasque conijcerent. Sibi quidem iam pridem pertæso aliquorum impo- 29. Decembris
potentiam, graue esse illum rerum statum videre, & indecorum ferre*. Hæsit tamen aliquot post hæc menses in Belgio. quo 1580

Leodiensis episcopus moritur,

tempore quum de Antistite Leodiensi ageretur, mortuo Gerardo Gronsbechio, qui paulo antè Cardinalis creatus, sexdecim annos eam Ecclesiam, Principatumque, pari pietatis ac

eius locum in Matthiam transferri laborat Orangius,

prudentiæ laude gubernauerat; Orangius, Ordinesque Archiduci Matthiæ, quasi offensum emollituri, apud Leodiensem conuentum suffragari conati sunt. Sed à Parmensi Principe, il-

contrà pro Bauaro euincit Alexander,

luc misso Vandemburgio consiliario, tribusque Catholici Regis nomine propositis, Ernesto Bauariæ Ducis filio Frisingensi Lud. Barlamont.
tunc Episcopo, & Antonio Granuellano Cardinali, & Barlamontio Archiepiscopo Cameracensi; Bauarus prælatus est. Nec 18. Ian. 1581.

pòst

1581 pòst multo Matthias & nullam ab Ordinibus gratiam consecutus, & longum hispani Regis odium promeritus, abijt in Germaniam, relictâ Alenconio personâ, in eodem Belgij theatro nec diutius, nec felicius sustinendâ. Iamque quod in Antuerpiæ conuentu decretum fuerat, foris ad populum exponi, & imperari placuit. Atque Hagæ Comitis, quod est princeps Hollandiæ oppidum, publicatò edicto, quo multas ob caussas in eo congestas, foederatarum prouinciarum nomine declarabatur, Philippum Hispaniæ Regem dominijs ac præfecturis prouinciarum excidisse; continuò Regis imagines vbique locorum sublatæ sunt, deiecta insignia, erasa nomina, fracti signatorij annuli: cautumque, ne quid Philippi Regis nomine in posterum obsignaretur. mandatum præfectis monetalibus, ne aurum, argentum, æs, cum regijs insignibus, aut nominibus ferirent: exacta è locorum Gubernatoribus, Magistratibus, ac militiæ Ducibus eiuratio hispani Regis, & nouum sacramentum in verba Ordinum fœderati Belgij, dum Princeps Alenconius adueniret, imperatum: permissum tamen interim Hollandis, Zelandisque, vt in Orangij, ac prouinciarum suarum nomina iurarent. mandatum denique omnibus, qui forensia, quique vrbana munia ab Rege impetrassent, diplomatis allatis rescissisque, alia ab Ordinibus eorundem munerum diplomata postularent. plerisque ad eam scenæ catastrophem exhorrescentibus: nec paucis sacramentum palàm detrectantibus, eoque ad regias partes & Farnesij castra discedentibus. Obseruatum, multos inter iurandum horrore correptos hæsisse, & quasi faterentur à se deficere, dum deficerent à Principe, suâ se conscientiâ prædamnasse. Inter quos, Raldam nobilem Frisiæ consiliarium, Leuardiæ in ipsa eiuratione destitutum repentè viribus concidisse, ac statim expirasse, memorant scriptores Belgæ. agitante interim conuiuia cum Ordinum delegatis Orangio, spesque suas imperio propiores super Hispanorum ruinis attollente: simul hæreticis funestè cum eo gestientibus, eodemque tempore è prouincijs Regem, eodem è templis Deum exturbare festinantibus. Namque per eos dies Antuerpiæ, Bruxellis, multisque in vrbibus, sacræ imagines aut deiectæ laceratæque, aut ob artis præstantiam, è cultu in templis, ad ornamenta domorum translatæ: sacerdotibus sacrosanctæ Hostiæ immolatione interdictum, mox sacerdotes ipsi vrbibus eiecti. inde vetus Catholicæ Religionis cultus, maiorum sacra, prisci Ecclesiæ ritus passim abrogata, alia demum Belgio facies. ipsi non agnoscenda Belgio, dein certè

S deplo-

Left margin notes: 27 Iul. 1581. — Franc. Haræus Meteran; & alij ferè omnes.

Right margin notes: Matthias Belgio abit. — Publicatur edictum depositionis Regis: — eius imagines & insignia deijciuntur. — exigitur à magistratibus, alijsque nouum sacramentum. — noua diplomata, rescissis regijs cuduntur. — quæ aliqui palam improbant, — alij ad partes regias abeunt. — aliqui inter iurandum exanimantur. — Mirum. — Ab eiurato rege transitur ad eiurationem sanctorum. — eorum imagines eraduntur.

1581

Status ciuilis & sacer immutatur.

deploranda inducta est. Adeò in ambitiosi hominis manu, quod olim dicebam, nullum repertum est aliquando perniciosius hæresi telum, cuius ancipiti semper ictu, sacer æquè, ac ciuilis status vnà transfigitur, atque ad terram cadit.

BREDAE expugnatio.

Sed Orangius ex eo tempore non vno mulctatus infortunio, ad extremum vitâ priuatus est. Et Bredam quidem ditionis suæ vrbem, deliciasque Nassauiæ domus, dum ipse Regem Belgio spoliabat, amisit. Etenim Decurio præsidiariæ in ea vrbe cohortis, siue sua sponte, siue suadente CaroloGaurio Fresini Domino, qui captiuus Bredana in arce ab Ordinibus attinebatur, statuit vrbem Regi tradere. emissoque milite rusticum ementito, rem cum Alexandro communicat. Alexander hominem remittit ad Claudium Altapennium Barlamontij fratrem, iussum occasionem, si effectu promptam iudicet, haud negligere. Erat non procul Buscoduco sua cum legione Altapennius, obuiàm iturus Gardæ Gallorum Tribuno, qui Hochstrata, & Tornahuto recuperatis, alijsque circà locis in potestatem redactis, Buscoduco minabatur. Sed Altapennius, dum ad auertendum ab ea vrbe periculum properare credebatur, Buscoduci securus à via illicò deflectens, Bredam versus iter intendit: præmissâ equitum turmâ, ductore Pompeio Bardo Florentino, qui noctu festinantes, nondum albescente die, in conspectu arcis adfuere. Arx Bredæ, quòd Bercha amne vallatur, haud perinde, ac reliqua vrbis mœnia, à præsidiarijs seruabatur. ideòque admotis hac parte scalis, posse Bredam intercipi Decurio monstrauerat. Nimirum Facilius plerunque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum. Ergo descendunt ex equis Altapenniani: & primus vno cum comite Pompeius, transmisso fluuio, atque ad arcem scalis iniectis, edocente locum milite Decurionis interprete, scandunt, ipse bipenni hasta, comes sclopo armati. progressusque Pompeius, non inde procul stationarios conspicatur (erant omninò decem) somno pressos, & excubitorem tantummodò vigilem. re socijs scalas admouentibus tacitè indicata, accipit ex eis subeuntes primùm quatuor, mox septem, donec viginti quatuor se conglobauere. tum Pompeium propiùs factum excubitor ratus circitorem esse, more militari, *Quis illac vadit?* interrogat. Pompeius non alio, quàm bipennis hastæ in latera adactæ responso, in stationarios fertur: qui ad morientis gemitum experrecti, se se ad vicinos eadem in arce præsidiarios adiungentes, consertique, accurrente Stachembrochio Præfecto, vim parabant. Sed (vt Pro semiuicto habetur, quisquis

Capor. *le*

Bolduc

Alabarda

Guardia

Sentinella.

Ronda

eius præsidiarius Alexandrum & mox Altapennium adit.

Altapennius rem suscipit,

præmisso Bardo cum turma,

qui arcem Bredæ,

scalis admotis, primùs ascendit

eamque ipse & Altapennius interempto excubitore,

& reliquis stationarijs, capiunt.

1581 quiſquis ſemiſomnis inuaditur) ſubita aggreſſione perculſi, tenebris non ſatis numerum hoſtium aperientibus, partim pugnando cæſi, partim poſitis armis dedidere ſe. Iamque ipſe Altapennius arcem aſcenderat: eâque, oppreſſis præſidiarijs, potitus, ſuos ad prælium inſtructos, promoto iam die, educit ex arce in forum, magno oppidanorum numero, ſumptis armis inſeſſum. *Tum pro vrbe certatur in foro.* cum quibus continuato duabus circiter horis certamine, refractâ Altapennij iuſſu portâ vrbis, ex eaque irrumpente equitatu, ac fugâ elapſo arcis Præfecto, Bredani numero magis quàm virtute impares, ad extremum ceſſere: *Bredani ſuperantur.* paulùm ſupra centum quinquaginta ſuorum interemptis, atque vrbe
28. Iun. prædæ militum relicta. *Vrbs in prædam victoribus cedit.* Vna in re clades benè Bredanis vertit, quòd inuiſatus illuc ab Alexandro Ruremundæ Antiſtes, Ioannes Lindanus, cum aliquot Societatis Ieſu Patribus, Religionis cultum, hæreſi dominante iam deſitum, egregiè inſtaurauit: reddita non magis vrbe Regi, quàm ciuium animis Deo.

INTEREA vt cum exercitu aduentaret, ſollicitabatur Alenconius à fœderatis prouincijs, maximè à Cameracenſibus, *DE ADVENTV Alenconij ex Gallia,* quos Rubaſianus miles à Marquoio pago, alijſque circà munitionibus Cameraco imminens, intercluſo commeatu, extremas in anguſtias, inteſtinumque diſſidium adegerat. Quo impenſius Balduinus Gaurius Inchij Dominus, qui vrbem obtinebat Ordinum nomine, ad opem Cameracenſibus feſtinandam nuncios ſubinde alios atque alios Alenconio ſubmittebat: *Euocatur à Cameracẽſibus male habitis à Rubaſio:* haud ignarus, quanta ſibi malorum moles ab Regijs impenderet, capta vrbe. Nec vltrà diſtulit Alenconius, miſſo Gulielmo Feruacio veteri Duce, cum quatuor Gallorum millibus, qui ſecuturo dein exercitui præirent. *& ille præmittit partem ſuorum:* Feruacius, tranſmiſſo amne Soma, qui limes eſt Galliæ, Caſtelletum inſedit, arcem Veromanduorum in aditu Hannoniæ. Inde in occaſionem intentus Ioannem Monlucium Balanij Dominum militiæ impigrum, cum peditibus mille Cameracum immittit. *qui Cameracum tendunt;* quem vrbi iam proximum inſecuti, iuſſu Rubaſij, hinc Nicolaus Cæſius, & Matthæus Coruinus; inde Aſcanius Paſſerus cum ſuis turmis, non modò non retardarunt, ſed Balanio faciem vertente, quippè eruptione Cameracenſium animato, conſertâ pro mœnibus vrbis pugnâ, non ſine Regiorum clade, ac Paſſero inter alios capto, reiecti ſunt. *& cõmiſſo prælio intrant.* Quo ſucceſſu, Gallis non minore confidentia elatis, quàm Regijs pudore ſuffuſis, peruicit Schamueus Balanij æmulus, idem vt pertentaret. *Rurſus alij idem tentant,* acceptiſque aliquot à Feruacio peditum equitumque ſignis, Cameracum iter intendit. Sed nocte retardatus, in pagum templo tanquam arce

Feru. primus Campi Mareschal. — *Mons de Balanſon.* — *Coruinus Tiphernas Paſſerus Senogalien.*

S 2 com-

communitum se se includit. Manè dum abitum adornat, Rubasius multò quàm antè attentior, (nempè MAGISTER est hodiernus, hesternus error) raptis summa celeritate septem equitum turmis, iam pagum circumdederat. Nec prælium abnuentes Galli, primùm intra pagum multis amissis repulsi: mox qui supererant circiter quingenti, in templum se se recepere. sed admoto igne ad deditionem coactos, Rubasius nullis conditionibus auditis, omnes trucidari iussit, præter Schamueum eiusque fratrem, ac decem eorum primarios, quos apud se retinuit, donec magno Alenconius pretio redemit. Neque fortunatius iter per eosdem dies tenuit Inchij aulicus à secretis: quo ductore octoginta equites cum sacculis sale refertis (namque eo ciuitas condimento extremè laborabat) dum intento cursu non procul à Naui pago, Cameracum petunt, à Nicolao Basta, qui propter ea loca cum ducentis Epirotis equitibus excubabat, illicò circumuenti, duodecim exceptis, qui dimissis equis pedites ingressi sunt vrbem, ex reliquis pars in pugna interfecti, plures ad Rubasium abducti sunt. 1581

sed infeliciter.

Idem fatum aliorum fuit.

Albanenses

HAEC porrò animaduertens Gallorum Dux, amissa liberandæ vrbis spe, Castelleto Bræiam mouit. auditoque aduentare cum exercitu Parmensem, inde quoque in Galliam præproperè turbatèque copias rapuit, atque Ambianum vsque, nulla admissa requiete contendit. Quæ res aduentum Alenconij maturauit. Et iam apud Castelletum lustrato exercitu, ex duodecim peditum, quinque equitum millibus constante, quorum permultos in Farensi expeditione adhibuerat Rex, eâque absoluta, ac pace inter ipsum protestantesque in collatione Flexiana composita; opportunè secum traduxit in Belgium Alenconius. Habitoque belli concilio cum Feruacio, Belagardio, Lauallo, Turenæ Vicecomite, Gilberto Ventadurij Ducis filio, alijsque Proceribus, statuit, postridie copias ad Vaucellense cœnobium, quod spatio trium horarum Cameraco aberat, promouere. Quo tempore Alexandro arma Valencenæ expedienti, vt obuiàm Alenconio fieret; occurrit Pomponius Belleuræus intimi concilij senator, ab Henrico Rege, Regisque matre missus cum litteris, quibus persuasum Alexandro volebant, nullam sibi in Ducis Alenconij consilijs partem esse. Quem Alexander breui responso (quippè euocando militi perintentus) honorificè ab se dimittebat. quum is alia sibi esse mandata significans, quæ cum illo conferret, cessationem armorum proposuit: quam idcirco Rex & mater offerrent, quòd vererentur, ne procedente bello, pax, quam ipsi inter vtrum-

Reliqui in Galliam, desperato ingressu redeunt.

Feruacius

Amiens

Venit Alenconius,

15. Aug.

quanto cum exercitu?

& cum nobilitate.

cui Alexander occursurus legatum gallum audit:

qui Regem & matrem excusat;

& cessationem armorum proponit.

que

1581 que Regnum æternam vellent, breui læderetur. quo enim animo passuros se, fratrem filiumque, vnicam regni spem, ac Valesiæ domus reliquum interire? Et quamquam difficile esse abstrahere ab armis Alenconium, fide liberandis Cameracensibus obligata: tamen si Cameracum, atque arx eius in pristinum statum restitueretur, posse Alenconium honestè arma deponere, cuius videlicet operâ Cameracenses liberi in posterum victuri essent. Alexander, sicut ex his vnum excedere facultatem suam respondit, ita alterum gratum Catholico Regi non dubitabat. agereque propterea Maiestati eius, matrique gratias ob studium perpetuandæ pacis, oblata armorum cessatione monstratum. Quamquam satius futurum fuisse, si sumpta non fuissent arma: non solùm hispani Regis causâ, quem profectò non meruisse, vt qui laboranti Galliarum Regi non defuerat, nunc Belgis rebellibus auxilia prouenirent ab Regis domo: sed etiam ipsius Aleneonij, non habituri Orangium fideliorem erga externum Principem, quàm se aduersus Regem dominumque suum præstitisset. respiceret ad Archiducem Matthiam, habitum ab Orangio stipitis loco magnificè sustinentis titulum belgici Gubernatoris, & paria ipse cogitaret. Quumque Belleuræus alia rursum adderet, ac multa pol-

Respondet ad ea Alexander.

15. Aug. liceretur, Alexander, qui iam suspectauerat, vti ad Regem scribit, sermonem de industria ab illo trahi, vt dum ipse colloquio implicitus regijs copijs non interesset, Alenconio ad vrbem properanti aditus pateret; conscenso equo, excusata festinatione, quòd vbi facto opus sit, verbis teri tempus haud possit, legatum non sine Nobilium comitatu remisit. Ac statim ordinato exercitu, quem dilapsis multis, duo equitum millia, quinque peditum conficiebant, ante Cameracum apparuit, duobus circiter milliaribus procul à Gallorum copijs: qui iam Castelleto progressi, Vaucellense cœnobium circumsederant. Hic Alexander, dum in bellico senatu disserit, an cum hoste confligendum, id quod plerique abnuebant, vti numero longè post vires hostium; litteris ab Duce Guisio admonetur, præter copias, quas Alenconius ducebat ex Fara, moras esse ordinarias regni turmas, vt terga Alenconiani exercitus procul adequitantes, in pugnam sese, vbi opus esset, inferrent. Quumque adderet ad ea Tassius Philippi legatus apud Henricum, in eo exercitu florem esse gallicæ nobilitatis, atque equitum robur; Alexander omissa interim & consultatione, & spe intercludendi Gallis aditum, de reuocandis impunè copijs, ac protegendis circà vrbibus cogitare cœpit. Itaque exercitum tribus circi-

& breui legatum dimittit.

intentus comparandis copijs.

cum quibus Alenconio propè Cameracum occurrit.

Consultat cum suis de pugna.

plerique abnuût.

14. Aug.

& nuncij varij dissuadent.

I. Bapt. de Tassis

Itaque ostenso non intentato prælio suos reuocat.

circiter horis quum in hostium conspectu, interiecto Scaldi 1581 amne continuisset, instructa acie quasi mox pugnaturus, silentio præmissis Bouchemium versus impedimentis, ac parte campestrium tormentorum; tum ipse ad tympanorum pulsum tubarumque cantum traducit exercitum, atque incedentibus eodem tempore ad alteram fluminis ripam Alenconianis, Bouchemium mouet. Ne vero nouis Gallorum copijs, quas secuturas audierat, premeretur, Rubasio mandauerat, aduentantibus occurreret, ac moram festinantibus opponeret. A Rubasio præmissus Biça sclopetariæ turmæ ductor, aditum apud *Melzius l. 2. de milit.*

iniecta simul mora gallicis auxilijs.

Paluetium pagum Senseto amni adiacentem, quà transiturus erat hostis, celeriter insedit. iussisque turmalibus suis ad pedes desilire: ac erecto ante amnem trium pedum altitudinis aggere, labore incredibili, quippè ex silicibus composito, quos pugionibus eruebant à proxima via huiusmodi lapidibus instrata; tandiu Gallos illic transmittentes attinuit, donec Alenconio non se prius adiungerent, quàm Farnesiani extra necessitatem pugnandi forent. At Alenconius, qui primò incertus de Alexandri consilio fuerat, pòst vbi illum abire animaduertit, expeditionis securus, duos ex belli ducibus Cameracum

Alenconius ingressurus Cameracum præmittit Turenium, & Ventadurium:

immittit, qui postridie (namque nox aderat) ingressurum se vrbem, pulso iam hoste, denuncient. Fuere hi Turenæ Vicecomes, & Ventadurius: qui assumptis secum equitibus circiter octoginta, plerisque Nobilibus id honoris certatim sibi deposcentibus: quum per tenebras à via deerrassent, in turmas incidere Ioannis Comitis Bossuuij, qui turrim duobus passuum millibus Cameraco distantem insederat, needum eum inde

qui à regijs vincuntur.

remouerat Alexander. tunc expeditis vtrinque armis, fortiterque collatis, Turenius ac Ventadurius cum aliquot Nobilibus capti sunt. Sed Ventadurius, deceptâ seu corruptâ custodiâ

Ventadurius elabitur:

profugit: Turenium à militibus, qui eum ceperant, pactus decem florenum millia emit Marchio Rubasius, improbante

Capitur Turenius,

negotiationem Alexandro, qui propterea tradi sibi captiuum, *Alex. ad I. Idiaquesium 17. Nouembris* ac Regis arbitrio asseruari voluit. traditumque excepit primò quidem perquàm humaniter: sed quum is auersaretur inofficiosè omnia; interrogantique comiter Alexandro, quid ageret Dux Alenconius, contemptim ac superbè respondisset, Nescire id se: neque, si sciret, elocuturum; Alexander offensionem

carpiturque ab Alexandro.

modico risu transmittens, *Tu verò, mi iuuenis*, inquit, *magnos istos spiritus hesterna nocte, quum miles te meus cepit, adhibere debueras*. statimque amoueri illum inter captiuos imperauit, non nisi post annum emissurus. At verò Alenconius audito

captos

captos aut fugatos cum Turenio ac Ventadurio, quos præmiserat, comites, ipse sui nuncius Cameracum XV. Kalendas Septembris, obuiam progressis Inchio, ac reliqua nobilitate, triumphantis in morem inter faustas hominum voces, patriæ liberatori acclamantium, ingressus est. Biduoque pòst, solenni pompa, in ciuitatis leges, ac priuilegia iuratus, Reipub. regimen summa omnium gratulatione capessijt. At vbi conspectum est, reuelli tota vrbe Imperij signa, & Gallica imponi: quin & remoueri Vvallones ab arce, inducto gallico octingentorum militum præsidio; deferbuit enimuerò refrixitque multorum gaudium, Inchij ante alios, quum se arcis præfecturâ deiectum vidit, impositumque Alenconij iussu Balanium: multis haud vanè obseruantibus, eum, qui primus accersendi in Belgium Alenconij author incentorque fuerat: qui Licquium Cameraci Gubernatorem olim præfecturâ callidè spoliauerat: qui nuper adactis in gallicum nomen Cameracensibus, Barlamontium vrbis Archiepiscopum iurare abnuentem Cameraco expulerat; inde ruinæ suæ fabrum eiectum esse, vnde extollendum se, spei falsus sibi persuaserat. Vsque adeò verum est, CALLIDITATEM ad extremum se ipsam perditum ire, & magnam veneni sui partem bibere. Neque hic stetère, vt fermè SOLITARIA non incedunt infortunia. Namque post paulò, dum Cameracesio asserendo armatus contendit, pilâ à gregario milite in pectus explosâ, ardente thoracis gossipio, extinctus est: multâ per Artesiam Hannoniamque lætitiâ, quas ille prouincias validis continenter excursionibus abnoxias habuerat, ac diuexauerat. At Alenconius, vt Cameracum pluribus veluti munimentis circumuallaret, ducto ad Artesiæ limitem exercitu, primò Arlusium, & Esclusam in potestatem redegit: tum Cameracesium castrum non instrenuè à principio defensum, ad deditionem compulit: omnem denique tractum illum pagis arcibusque consitum, armis celeriter aggressus, iuris sui fecit: magna inde spe apud fœderatas prouincias excitata. Iamque Orangij litteris inuitabatur, *Omutteret Belgij extrema, motisque castris in interiora Flandriæ, coniugeret triumphalem exercitum cum Gardæ & Stuarti legionibus, qua illum inter Insulas & Quercetum opperiebantur. non ausurum profectò pugnam Alexandrum: &, si auderet, qui par tribus exercitibus futurus sit, qui vni cesserit?* Gnarus omnium, quæ destinebantur Alexander, imperauerat iam Altapennio, infestis cum armis Flandriam irrumpere, & hostium consilia morari. sed non magnopere laborandum Altapennio fuit, turbato im-

minuto-

Marginalia (left): *18. Aug.* — *Mons de Balanson* — *1576. Ladsurc. Barlamont. 1580.* — *Cambresi* — *Lille Quesnoy*

Marginalia (right): Alenconius triūphans Cameracum ingreditur; — & vrbis Dominus inauguratur — Inchius præfectura arcis deijcitur: — merito. — postea & vita spoliatur. — Alenconius imperiū firmat multorum expugnatione locorum. — Inuitatur ab Orang. ad prosequendam victoriam.

minutoque adeò Alenconij exercitu, vt non iam ille nouas expeditiones, sed regressum & Galliam cogitaret. Namque gallica Nobilitas & suâ naturâ in patriam redux, & absoluto ex sententia Cameracensi bello, in quod fidem suam obstrinxerat, passim dilabebatur: & reliquus exercitus, stipendijs non procedentibus, imperia detrectabat. Itaque parte suorum Cameraco relicta, ipse cum mille & quingentis equitibus, quinque peditum millibus, tot enim supererant, Castelletum rediit, consilium inde pro re nata capturus. Interim Alexander, etsi alto apud animum dolore Cameracum respiciebat, ereptum sibi militum inopiâ magis quàm ignauiâ, id tamen commodi ex eo sperabat, quòd intellecturæ aliquando essent prouinciæ (& iam aliquorum voces erumpebant) solas Vvallonum vires ne defensioni quidem pares esse, si hostes externis Gallorum auxilijs firmentur. id, quod principium fore præuidebat, hispanæ militiæ reuocandæ. Iuuitque amissio Sangislenij: quod oppidum Tornacenses per Hainum fluuium, qui locum interluit, & Hannoniæ fecisse nomen fertur, noctu ingressi cum cæde prædaque obtinuerant. Id enim oppidum & si modicum, & Benedictini celebritate cœnobij magis, quam oppidanorum frequentiâ nobile: quia tamen in media situm Hannonia, Montibus in primis infestum erat, mirum profectò, quo sensu eam super alias iacturam Montenses, Valencenates, alijque circà populi tulisse visi sint, adeò vt aduersus Comitem Lalinium Hannoniæ Præfectum, palàm Montibus exclamatum sit, *Perditum ire omnia, ni Comes abire è prouincia, aut potius e vita iuberetur. quin mitteret arbitratu Rex suo Hispanos, aliosque quos mallet in Belgium; Hannonios certè accepturos*. Has porrò voces, quæ Duaci, quæque Audomari pariter auditæ referebantur ad Alexandrum, ipse quam auidè, tam dissimulanter accipiebat, maturitatem opperiens, & non ignarus popularia hæc esse vota, non autem Nobilium: ex quibus Areschoti Dux multis audientibus dixisset, Alexandrum declinato prælio, permisisse Alenconio Cameracum, vt externæ militiæ necessitatem Vvallonibus ostentaret. quod à Magistratu Montensi relatum contempsit Alexander, cognito hominis ingenio parum fidei, vt scripsit ad Regem, conciliaturo dictis eius: præsertim bellicis consiliarijs facilè testaturis, quàm vnanimi ipsi consensu certamen abnuerint. Statimque secuta est Sangislenij recuperatio: Tornacensibus, qui non pauciores peditibus trecentis, cum Espinoij Principis turma oppidum intrauerant, ad primam tormentorum impressionem territis, seque vrbem-

que

Marginal notes (left):
sed nobilitas dilabebatur.
& ipse relicto capta in vrbe præsidia, Galliã cogitare cœpit,
Ex hac hostili victoria quid boni speraret Alexander,
qui nec inter aduersa numerabat amissionem Sangislenij.
Ob id querelæ Vvallonum in Præfectum prouinciæ:
& multorum desiderium, vt reuocarentur hispani.
Dictũ Areschoti.
Recuperatio Sangislenij.

Marginal notes (right):
Alenconiam
Mons de Enau
S.Omer.
11.Septembris
13.Septembris

1581 que Alexandri arbitrio dedentibus: quos ille armis, equis, ac omni præda exutos, vitâ ægrè donatos, quippè sacrarum imaginum violatores, Tornacum remisit: decreta iam tum apud se superbæ infestæque vrbis obsidione.

Tornacum SVPER ea tamen obsidione ad belli senatum retulit. In quo Procerum multi partim hiemis ingressum, partim suorum numerum tantæ vrbi circumuallandæ perquàm imparem, partim vicinas Ordinum copias, & Gallorum auxilia memorantes, expeditionem grauatè subire videbantur. Sed stabat Alexandro sententia, audaci aliquo inopinatoque facinore maculam, si qua erat, concessi Alenconio Cameraci quamprimùm eluere. maxime quòd ad eam obsidionem, multarum circà ciuitatum opem expectaret. Insularum certè legati, questi apud illum, à Tornacensibus impunè vexari Insulensem agrum, vltrò ad subigendos hostes obtulerant & tormentarium puluerem, & fossorum manipulum, & quinquaginta florenûm millia. quâ statim ille pecunia, cum ea, quam ab Hispania nuper acceperat, Germanis persolutâ, qui in Lucemburgensi prouincia adhuc impacati supererant, partem eius militiæ apud se ad hanc expeditionem destinauit: sic aucturus suorum numerum, quo non minus obsessores circumuallandæ vrbi, quàm obsessi defendendæ eius amplitudini pares essent. Gallorum verò auxilia non iterum tunc quidem cogenda, pro certo habebat. Plus sibi negotij futurum verebatur tum à militibus suis, quos sine externæ militiæ societate nec excitare desides, nec coërcere contumaces facilè posset: tum à primarijs belli ducibus, ex quibus equitum Magister Rubasius, & Malecontentorum dux Montinius, ille Espinoij Principis, hic eius vxoris fratres, timendum erat, ne caritate suorum emolliti, remissius aliquanto Espinoij præfecturam obsiderent. Quamquam Alexander vtriusque fidei, & morum dissimilitudini inter Montinium & sororem haud parum tribuebat. quin & sperabat, illos ad hanc ipsam suspicionem auertendam, vti sæpe fit, acrius inde curaturos. certè non defuturos Mansfeldium aliosque, qui ob veteres simultates tanto impensius Rubasij fratrem oppugnatum irent. Nondum Alexander è senatu, decretâ iam obsidione, discesserat, quum ecce superueniens Galliæ Regis tubicen, orat liberum per ea loca commeatum pro Monmorini Domino, supremo regij stabuli Præfecto, qui missus ab Rege ad Alexandrum, Peronæ substiterat. Qua data commeandi fide (quamuis negaret Alexander tali viro legatoque necessariam) ille admissus est, cum hac denique legationis summa: Regem,

Lilla

Tornacum

CONSILIVM bellicum de Tornaco obsidendo.

Multi non probant

contra sentit Alexander,

& cum eo plures ciuitates:

quæ opem offerunt.

Plus timebat Alexander à militibus,

& à ducibus suis.

Legatio Regis Galliæ ad Alex.

Legati postulatâ.

Reginasque, vxorem ac matrem, excusatos velle se apud Parmensem Principem, quòd vltra quàm optassent, Alenconius processisset. petere ab illo, vt idem litteris suis Catholico Regi persuadeat: efficiatque, vt profectionem Belleuræi in Hispaniam ad idem officium peragendum, Rex boni consulat. Ad ea Alexander quid responsi retulerit, Regi accuratè perscribens, ad extremum addit; *Sibi certum videri, Monmorinum non excusatum venisse, sed exploratum, an ingressu Alenconij in Belgium, recepto Cameraco, violatam inter Reges pacem hîc sentiretur, & an idem sensus in Hispaniam transmissus hinc esset. Ad eam quoque rem expiscandam venturum in Hispaniam Belleuræum, virum Regi suo perquàm gratum, atque ad ardua quæque allegari solitum. quippè solertem, morumque ac temporum in primis callidum: ad simulanda verò negotia mirè compositum, nec minus aliena arcana, dexteritate inobseruabili penetrantem, quàm sua opportunè condentem. Quæ indicare ad viri notitiam, existimasse se, muneris sui esse,* concludit Alexander. Neque post multò allegatum ex Gallia Abbatem Guadagnium ad eadem Regis nomine confirmanda, quum Alexander vtrumque honorificè quidem, sed responsis, eâ, qua ipse petebatur, arte temperatis dimisisset; compositis rebus, exercitum ad mœnia vsque promotum, Tornacensibus ostendit.

Marginalia: 1581 (beside line 1); Alexandri suspicio de ea legatione.; 9. Octobris; Belleuræi ingenium Regi descriptum ab Alexandro.; noua Legatio.; idemque de eo iudicium.

DE TORNACI obsidione.

TORNACVM vrbs Flandriæ in aditu Hannoniæ, si qua inter Belgas alia, perantiqua; quam Neruiorum sedem apud Cæsarem agnoscunt aliqui, amplitudine, elegantia, atque opulentia celebris est: nec minus opere situque valida contra hostium incursus, quos sæpe à Gallis, interdum ab Anglis, non semel à Belgis sustinuit. Perlabitur illam, diuiditque Scaldis fluuius: concludunt mœnia, octo & sexaginta turribus opere antiquo firmata: circumuallat ingens, atque è Scaldi magnam partem restagnans fossa, in quam propugnacula vndecim excurrunt à mœnibus paulùm abiuncta, ac ponte peruia: tuetur ac terret arx in extrema vrbe ad Scaldis ripam ab octauo Henrico Angliæ Rege, quum Tornacum Gallis eripuit, ædificata. Porrò Tornacenses, quam olim in Neruijs armorum ferociam supra ceteros Gallos expertus est Cæsar, eam nè nunc quidem, quamuis mercaturâ impliciti, vt reliqui Belgarum populi, penitus exuerunt: quippè ciuilibus externisque perpetuo bellis exerciti, atque ab hæresi licentius efferati. Et refertum erat hoc tempore Tornacum hæreticorum familijs: quarum pleræque ex reconciliatis Regi Vvallonum prouincijs eiectæ, in hanc vrbem tanquam in sentinam magna sectarum colluuione defluxerant;

Marginalia: lib. 2. bel. Gal.; Vrbis celebritas, & munimenta:; Riuellini.; 1511; Ciuium ferocia,; lib. 2.; & hæreticorum aduenarum frequentia:

Tornacum ca
A. Tornacum urbs. B. Propugnaculum martinianũ inuaditur et expugna
C. Princ. Parmensis aggressionem in muros ordinans. D. Murorum expugnati
E. Tornacensium turma Vuallones aggressa reijcitur.
F. Ruina ueteris casæ ab hostili globo dirutæ Pr. Parmensis alijq conteguntur
G
H
I
K
D
H
F
K

...tum anno 1581

...ur. G. Auxiliares copiæ obseßam urbem liberaturæ repelluntur.

H. Pr. Parmensis muros circumiens saxis ab urbe iactis sauciatur.

I. Tabellarius, quid ei in uia acciderit, militibus enarrat.

K. Tornacenses oblatis clauibus urbem Parmensi dedunt.

1581 fluxerant: accipiente, illas auidè Petro Meloduno Espinoij Principe, qui vt Tornacum ac Tornacesium, Domino quàm Gubernatori propior administrabat, ita ad magnitudinem vrbis, asylum in ea aperire, potentiæ ducebat. Aberat tunc ipse ab vrbe cum militum suorum parte adiuncta Ordinum copijs ad Grauelingam: reliqueratque vicarium Franciscum Diouionum Estreellæ Dominum, & Principem vxorem Philippam Christinam Laliniam, ferocis animi feminam. Quum Alexander maturata ob id expeditione, sub initium octobris, positis ad vrbem castris, tormentisque ac reliquo obsidionali apparatu, Valencenâ, Montibus, ac Duaco per amnes importatis, obsidione Tornacum repentè cinxit: Orangio, vbi resciuit, admiraro consilium Alexandri, qui se lento tunc negotio, nec processuro implicuisset: exercitumque ingruente iam hieme, validam apud vrbem frigori egestatique damnasset: consolatusque Espinoium Principem, qui ad eum accurrerat, securam affirmauit vrbem à milite, quem traheret Alexander: addiditque subridens, Tornacum haud esse cibum ad Vvallonum dentes. Facta tamen prudentiora dictis erant. Eodem enim tempore subsidia soluendæ obsidioni Orangius, & Espinoius anxiè festinabant. Sed iam Alexander, æstimata prius vrbe, propugnaculum apud Diui Martini portam designauerat ad inuadendum: quoniam & altior eo loco vrbs, ideoque fossa quo minus Scaldim accipiebat, eo faciliorem militi accessum præberet: & editâ eâ munitione si potiretur, in vrbem dominari tutò posset. Sed à quatiendis mœnium turribus, quæ Martinianum propugnaculum vtrinque defensabant, incipiendum fuit; ac facilè demolitus earum quinque, propugnaculum, versis illuc tormentis, aggressus est. quo alicubi aperto, subeuntes Farnesiani circiter octoginta tàm feliciter inde hostem eiecere, quàm improuidè mox ipsi eiecti sunt; quippè improtecti, expositique tormentis, quæ è ponte propugnaculum cum mœnibus vrbis coniungente, explodebant hostes, eo pontis aditu plures ab vrbe recentesque succedentes. Nec ideo à Regijs desitum est: sed quidquid PECCATVM, pro disciplina fuit. Noctu enim ducto aggere ad propugnaculi fossam, iussit Alexander meantes illac tutò fossores ad propugnaculi rostrum binos furnulos moliri: simul milites præstò esse cum fascibus cratibusque, quarum se se obiectu, conscenso propugnaculo, tuerentur: tum quatuor maioribus tormentis pons quati cœptus. cuius partem quum iam rescindi viderent hostes, veritique intercluso aditu redituque, deserti ipsi opprimerentur; in vrbem

Rubasij frater — *Mons* — *Gulam vocant*

loci Gubernator. — *Vrbem obsidet Alexander,* — *Orangio non satis laudante consilium,* — *& obsessores irridente.* — *Sed Alexander propugnaculum quatit,* — *subeunt illud Farnesiani;* — *expelluntur.* — *Accuratius redeunt;* — *& quatefacto ponte,*

propugnaculum conscendunt, se se, relicto Regijs propugnaculo, recepere, quod illi subeuntes, fasciumque & corbium loricâ munientes, mox & quinque tormentis muralibus firmantes, munimentum ad vrbis oppugnationem exinde maximum habuere. At exercitus lætitiam nouus repente casus interturbauit. Consueuerat Alexander, quum in aggere, aut inter operas non versabatur, diuertere ad casam veteris furni, stantibus vtcunque parietinis, & ligneo tegumento refectam, viginti circiter passus procul à loco tormentorum, quorum ictus ex rimis in ea apertis introspiciebat. Hic dum agit sub vesperam, hostes siue per exploratores admoniti, siue ex frequentia multorum ad imperia accipienda illuc ventitantium, interpretati quod res erat, tormento in eam partem collibrato, ac parietinis, transuolante ferrea pila, perterebratis, excussisque; cæmento, saxis, lignis, Alexandrum, quique cum eo aderant, opprimunt, conteguntque. Id autem vbi in castris auditum, accurrentibus eò militum primoribus gregarijsque, visoante casam hispano Farnesianæ familiæ procuratore exanimato, mox & extincto; creuit enimuerò sollicitudo, &, tanquam erepto Duce, consternatio. tantoque timidius congeriem saxorum lignorumque dimouentes, militem eruunt animam exalantem, iuxtàque alium abrupta parte corporis ingemiscentem. Nimirum iam complorabatur Alexander; quum ille è ruderibus semiconspicuus, capite quidem humeroque saucius, & sanguinem pluens, doloris tamen aut dissimulator, aut victor; Dei se ope viuum& hostium malo victurum inclamans, redire quemque ad stationes iubet: veritus, opinor, ne quid per eam occasionem obsessi tentarent. Nec pòst multo, adhibitis breui curatione fomentis, militum se se conspectui, operæque, non minori exercitus gaudio, quàm admiratione, restituit. At Princeps Espinoius, Tornaci sui anxius Aldenardam profectus, vt ex ea vrbe, septem horarum itinere procul Tornaco, subsidia prouideret, tres equitum turmas immisit, tentabundus qua castrorum parte viam sibi in vrbem aperire posset. Fortè Alexander, qui quotidie procursores in omnia circà loca distribuere consueuerat, eo die plures solito, ex selectis equitibus lancearios octoginta, & sclopetarios fermè totidem, Aldenardam versus exploratum miserat, occursantesque, breui acrique prælio victores Farnesiani, cæsis hostium sexaginta, captis quadraginta sex, equos, signa, atque arma in castra ad Alexandrum attulere, qui ea statim spolia ac vexilla ex Martiniana munitione suspendi iussit, vt prædam Tornacenses agnoscerent, ac noua inde auxilia desperarent. Non tamen despon-

Marginal notes:
- & muniunt.
- Magnum Alexādri periculum.
- eius casa hostili globo traijcitur,
- ipse, alijque ruina conteguntur.
- occumbunt aliqui.
- saucius ipse è ruderibus exiliit:
- & breui sanatur.
- Gubernator Espinoius auxilium Tornaco mittit.
- Sed pars capitur, reliqui fugiunt.

1581 despondit animum Espinoius, misso qui è Grauelinga, & maritima Flandria reuocaret copias suas, Tornacensium auxilio destinatas.

INTERIM auxit in castris gaudium Pedrossa Centurio, cum litteris à Verdugo ad Alexandrum de victoria ex Norritio relata. Etenim post mortem Georgij Lalinij, Comitis Rennebergij, Frisiæ Gubernatoris, quæ Groningæ contigerat XI. Kalendas Augusti; quum præsensisset Alexander, petituros eam præfecturam pro Comite Arembergio Lalinios eius affines: quamuis patris merita, qui illam administrauerat, proque Rege dimicans aduersus Ludouicum Orangij fratrem fortiter occubuerat, omnia mererentur; quia tamen ætas filij, generosa quidem illa, atque experrecta, sed immatura tanto regimini videbatur: præterquamquòd is serò Regis partibus accesserat, diù medius incertusque; idcircò ne repulsâ ipsum, & Lalinios simul offenderet, Groningam præmiserat Franciscum Verdugum, hispanum hominem, Talaueræ natum, inter Belgas tamen innutritum, ductâque in matrimonium nothâ Mansfeldij filiâ, belgico sanguini iam innexum, certè Belgis gratum. Hunc autem, vti veteranum militem, consilioque ac manu promptum, qualem prouincia longè posita, hostiumque viribus perpetuò appetita requirebat; ceteris ante habuit Alexander, armorumque Ducem per Frisiam ita constituit, vt prouinciæ regimen esset penes Groningæ Magistratum, Præsidem, & Regios quatuor consiliarios, dum aliter ab Rege, ad quem omnia retulit, statueretur. Et Verdugus quidem auspicatò iniit præfecturam. Namque post aliquot minora prælia aduersus Ordinum copias, partim ab ipso, partim à Martino Schenchio prosperè gesta, quum à Leuardiæ conuentu missus iterum esset Ioannes Norritius cum Gulielmo Nassauio, ad reprimendos Verdugi conatus; in Groningensi agro inter Nienzilam munitionem, seu cataractam nouam, & Northornam pagum, instructa acie certatum est. Quod, vti alia præfecturæ suæ memoranda, edito Verdugus ipse commentario complexus est. Duxerat secum Norritius è selectis militibus tria peditum millia: inter quos vndecim Anglorum, Scotorumque cohortes, & turma Anglorum vna, præfecto Morgano, ceteris antei bant. equitibus, paulò supra quingentos, Echius imperabat: Nassauius turmas aliquot extra ordinem habebat. At Verdugus, qui tunc quidem non confligere nisi coactus apud se statuerat: quippe equitatu minor, & nullis maioribus tormentis validus, quæ multa apud hostem; locum castris ceperat, fossis voraginibusque

Marginalia (left): 22. Iul — Io. Ligneus C. Arembergius — ab anno 1556 — 11. Aug.

Marginalia (right): VICTORIAE nuncius ex Norritianis. — Rénebergij mortui præfecturam mandat Alexander nō Arembergio, sed Verdugo: — à quo prouincia strenuè defenditur contra Norritianos. — Pugnæ locus — Norritij copiæ. — Verdugi castra.

nibusque præseptum, quo accessum hosti præcluderet: acie in hunc modum instructa. In medio, quantum loci angustiæ patiebantur, legiones duas extendit, Renneberglam, & Billiam, Moceano Tassioque ductoribus, quibus suorum partem Vvallonum addidit: partem ad latera, vbi laxior, & equitabilis campus, cum Raitris ac lancearijs, sub Volfango Prengero distribuit. Et primùm in vtroque cornu commissa est pugna, quiescentibus in medio legionibus, quòd hiatus labesque terræ transcendere illi non auderent, hi nollent. Verùm vbi ab equitibus Nassauij fundi fugarique Northornam versus, Raitrum alas videre Norritiani, victoriam secuturi, maiore animo quàm consilio conglobati fossas irrumpunt: atque inde ægrius, quàm putauerant, eluctatos fessosque, retentus ac recens Verdugi miles aggreditur. Eodem tempore quum à præsidio, quod apud Northornam Verdugus seposuerat, reiecti victores Nassauiani hinc à Northórnianis, inde à Raitris, qui equos circumegerant, medij premerentur: simul equitatus Echij loco motus à lancearijs, fugam respectaret; tanta repentè cæde Norritiani pedites equitesque repulsi sunt, vt non antè dissipari cædique desierint, quàm eorum reliquias munitio Nienzila, in quam se se certatim proiecère, contexerit. amissis tormentis omnibus, & signis militaribus plerisque: cæsis ordinum Præfectis quatuordecim, nec paucioribus primariorum captis, saucijsque perquàm multis, interque eos Nassauio, atque Norritio recisa manu. quum tamen ex Regijs, qui ante pugnam in terram prostrati opem de cælo, irridente Norritio, postulauerant, nemo alicuius in exercitu nominis, aut muneris desideratus sit. Adeo DIVINA se dextera libens adiungit supplicum pietati, vbi superborum impietas vindicanda est.

[Margin: 1581 — & aciei distributio. — Pugnatur: — prosperè primùm à Norritianis. — Norritiani — Verdugiani — postea funduntur. — Summa cladis, & victoriæ. — propè incruentæ. — Franc. Verdugus l. 1. commentar.]

HOC igitur lætus nuncio Alexander, communicatis victoriæ litteris in bellico senatu, ibique sumpto vrbis aggrediendæ consilio, iubet, à Mansfeldij fossoribus ad mœnia, tribus in locis, cuniculos agi, fossores protegente Martiniano propugnaculo, cuius tormenta trecentos circiter passus in muros dominantia, raros inibi propugnatores patiebantur. Sed, quod in aperto non poterant, sub terram ignoti inobseruatique tuebantur vrbem Tornacenses, actis non vno in loco, Gubernatoris Estreellij consilio præsentiaque, cuniculis. Inter quos operosiorem vastioremque direxerant in eam partem, in qua Mansfeldianos moliri humum animaduerterant, eorum operam transuerso meatu corrupturi. Iamque suffossionibus eò vtrinque processerant, vt quo minus cuniculārij militibus comitati

[Margin: Huius victoriæ nuncio læti Farnesiani. — Tornaci mœnia cuniculis aggrediuntur. — & Tornacenses simili suffossione occurrunt Farnesianis,]

1581 mitati sibi inuicem occurrerent, terra non magnæ vtique molis intercederet. tunc Mansfeldiani auditis ex aduerso suffodientium ictibus, subito cæcoque metu milites operæque ad cuniculi caput aufugiunt, repertumque sibi militum globum suo timore ac fugâ inuoluunt. *qui relicto opere fugiunt.* Fortè accurrerat eodem tempore Alexander ad Vvallonum contubernium, in quod Tornacensium turma clam egressa, repentè inuaserat, cæsisque nonnullis stationarijs, in vicina quoque Germanorum castra terrorem extenderant. *quartier* *eodem tempore contubernium Vvallonum inuaditur.* Vixque hostem, immissis illicò Epirotis aliquot equitibus, compulerat in vrbem Alexander, aliquibus Tornacensium captis; quum nunciato, fossores suos militesque, relicto opere, fœdè fugatos; aduolat illuc, comitante eum Maximiliano Vauxij Domino. *Albanenses* *inuadentes Alexander reprimit* *tum ad sistendã fossorum militũque fugam aduolat,* Dumque trepidationem suorum sistit, effusâ è mœnibus subitâ saxorum procellâ, corripitur ipse, Vauxiusque: &, quamuis galeâ armisque tecti, tamen Alexander brachio ictus, ea corporis parte prætumida inualidaque diù doluit: Vauxius autem maiore vi molaris eliso capite, semianimis inde auectus, ac reliquo obsidionis tempore curationi frustrà adhibito, in vrbem iam captam illatus, paucis pòst diebus piè decessit. *sed interim saxorum procella è mœnibus laxiatur: & comes eius Vauxius paulò post ex ictu moritur.* moerore quàm maximo Alexandri, qui virum diligebat, atque obseruabat, eique Comitis appellationem ex Bucquoio, gentilitio in Artesia dominatu nuper impetrauerat à Rege. *magno Alexandri moerore,* *7. Decembris.* Ad quem de Bucquoij fine scribens, negat amisso tali viro facilè reperturum se, qui & in regio senatu, & in ærario, cui præerat, concilio, pari fide prudentiaque sustineat Regis causam. *ob viri merita,* *caput finantiarum* *quæ Regi repræsentat,* Additque, ob huius merita, tradita à se decenni filio ordinariam, quæ patris fuerat, Vvallonum turmam; & Artesiæ Gauenam, siue magni Luparij munus. *Grand Louuier* *vt extendat in filium.* Quin & Regem orat, vt equestrem censum gradumque, quo pater ex militari Diui Iacobi ordine fruebatur, in filium, eodem patris animo, & indole adhuc maiore adolescentem, translatum velit. Atque hic ille est Carolus Longue vallius Bucquoij Comes, qui è militari sub Alexandro disciplina, accitus aliquot, ante quàm hæc scriberemus, annis à Cæsare, multis per Germaniam partis victorijs, militiæ supremus inclaruit. *Ferdinand. secund.* *quem Germania multis clarum victorijs Ducem vidit.* Ergo Alexander, represso fossorum terrore, reiectisque in vrbem Tornacensibus, nihil ipse tardatus ex vulnere, quasi doloris sensum in aliud tempus differret; ad aggressionem, quam destinauerat, animum aduertit. *Redit ad oppugnationem Alexander.* & contra vrbis fossam, ducentos fermè passus procul à mœnibus disponit octodecim muralia tormenta, quibus turres quatuor, interiectulique paries quaterentur. *ac disponit aggressionem* Quassatis autem triduo turribus, ac muro-

rum

rum parte, ascensuque ex ruinis adæquato, indicit in sequentem diem, cuniculis tunc incendendis, oppugnationem. præfecto fossoribus, & aggressuris ea cuniculorum parte, Mansfeldio: oppugnatione verò ad turres Montinio iniuncta. Iámque manè daturus erat Alexander aggressioni signum, quum præter expectationem affuit missus ab Altapennio Petrus Bardius, expugnationis Eindouiæ nuncius. Ceperat hoc Campiniæ oppidum duobus antè mensibus Holachij miles, atque inde Helmontio, ac Buscoduco infestus erat. Ideòque Alexander, iussis è Frisia properare illuc sub Schenchio Tribuno aliquot Raitrum turmis, atque Italis lancearijs; mandauerat Altapennio, oppugnationem oppidi quamprimùm aggredi. Et ipse auctus hisce militibus auxiliaribus, (erant paululum supra octingentos) postquàm Holachianos eiecit ab Helmontio, cuius arcem capto iam oppido pertentabant, Eindouiam aggreditur: ac post aliquam, tormentorum vi, factam murorum stragem, oppidum inuadit: ac, ne vno quidem suorum cæso, læsoue, præter Gastonem Spinulam, amisso oculo, & Georgium Rinaldinum, traiectis pilâ renibus sauciatos, Eindouiâ potitus est: præsidiarijs, qui se dedidere, supellectili omnique armorum genere spoliatis, atque abire permissis. Grata enimuerò talis opportunitas Alexandro fuit, qua desides Vuallonum animos excitaret. Conuersúsque per eam occasionem ad Mansfeldium, aliosque è cuniculorum parte subituros, *Ergone*, inquit, *in Frisia, Campiniaque miles noster fortiter agendo, prospera quæque patrauerit: nos hîc indecores, & inglorijque ante mœnia sedeamus? Plura Verdugus, aut Altapennius cum paucis militum cohortibus, quàm Alexander cum primarijs belli Ducibus, cum ipso regij exercitus robore perfecisse glorientur? Geminatos hosce victoriæ nuncios in hoc rerum articulo perlatos, equidem non tam incitamentum ipse interpretor, quàm conuicium. Quid enim? vrbem obsidemus, quàm refertam hominibus, tàm militibus inanem, turbâ fugitiuorum impeditam, quos non caritas patriæ, non penatum cura tenet: ne Ducis quidem sui, qui timidos, & mutare solum consuetos regat, præsentiâ sustentatam. Nisi fortè vnius impotentis feminæ consilijs, in officio contineri populum moribus, patriâ, religione, discordem arbitramini. Hoc autem desertorum asylum, hæc vicinarum eiectamenta ciuitatum, hanc Flandricam Genèuam tandiù stare, deque proculcata Religione tropha hîc conspici; nos armati atque inulti patiemur? En vrbs turrium casu aperta, ac disiectu lapidum complanata subeuntes inuitat. Rari hîc externi milites, Hispani hîc nulli. Tota recepta vrbis gloria Vuallonum nomini patet. Ostendite,*

contra

Margin notes:
& nuncio Eindouiæ ab Altapennio expugnatæ recreatur.
9. Aug.
Boldue
Altapen.
Rinal.
Vicent. centurio.
eaque occasione animat Vuallones ad inuadendum,
hac oratione.

1581 *contra quàm vos contempsit Orangius, scire Vvallones Tornacum expugnare. Postremò, ne Hispani meritò desiderentur, vestris in manibus est.* Hæc vbi dixisset, incendi cuniculos extemplò iussit. Eorum vi moto atque excusso terreno solo, euibratisque superstantibus circiter quinquaginta propugnatoribus, quorum quinque relabentes ex alto, ante Mansfeldij pedes turbo dimisit: æquatoque inde, atque emollito in interiora vrbis, ascensu; inuadendi signum ex vtraque parte aggressuris dedit. Neque sibi antè defuerat vrbis Gubernator Estreellius. Nam & vicinas turres, aucto sclopetariorum numero, communierat: & tumulum contra Martinianum propugnaculum tumultuario aggestum opere, mœnibus imposuerat: & in mœnia, inter pinnas, crebros lapidum aceruos, corbesque, & dolia saxis farta in subeuntes deuoluenda comportauerat. Post vrbis verò murum, si fortè is cuniculo, aut alia vi subrueretur, interius munimentum cespite & glebâ firmandum sibi sumpserat Philippa Espinoij vxor. Quam toto illo obsidionis tempore, munia Ducis induisse: ciues, milites, operas, animasse: ac bellatoribus immistam brachio vulnus accepisse; ego ex Comite Egmontia, cuius tunc parens Obignyus vrbem obsidebat, exploratum habeo. Et quamquam aduersus hæc prouisum ab Alexandro, tormentis partim ex aggere ante fossam, partim ex Martiniano propugnaculo fulminantibus in eos, qui è turrium statione, atque è tumulo propugnabant; tamen vni, in ea aggressione, caueri satis haud potuit Vvallonum siue inertiæ, siue contumaciæ, quam madefacta imbri tellus, lapsante vestigio, fouebat. Etenim quum per turrium ruinas, hinc Boursius, inde Obignyus Vvallonum Tribuni suos impulissent: videretque Montinius, eos relanguescentibus à prima aggressione animis, restitare, nec vlla aut sua, aut Tribunorum adhortatione, atque exemplo incalescere; festinato ad Alexandrum nuncio; opem efflagitat. qui prospecta suorum trepidatione, recentes illicò milites, plerosque honorarios, atque ex aula, sub Marchione Rangono, & Pistoletto Gattesco submisit: inter quos se se Marchio Varambonius, ac Pompeius Bardus, Alexandro non animaduertente, immiscuere. Et hi quidem ceteros antegressi, nec vllâ aut pilarum, aut saxorum procellâ retardati, adeò vt si plures sui similes nacti essent, haud dubiè capi eo Tornacum die potuisset; magis hosti metum, quàm suis animum attulere. quippè parùm inde permoti Vvallones, Germanique, vbi Tribunum Boursium, qui pugnam inter primos ciebat, extinctum videre, desertis, qui progressi strenuè pugnabant, cau-

Strages à cuniculis ante aggressionem.

contra quam munierant vrbem Gubernator,

Casu- lare (left margin)

& vxor Espinoij Principis,

militaris femina.

Inuaditur vrbs;

malè ab Vvallonibus;

frustrà eos impellentibus Tribunis:

Pistolett. Pi- florien. / *Varam. Burgund.* (left margin)

& honorarijs militibus exemplo præeuntibus.

sed illi non permouentur præsertim mortuo Tribuno,

V sati

immo ab aggressione recedunt trahuntque alios

fati instabile solum, & interiorem aggerem tormentis antè non dirutum; ad castra & contubernia retulere ipsi pedem, & referre demum alios coëgerunt. Quorum aliquos, ipsumque Montinium traducturus erat Alexander ad alteram oppugnationis partem, in qua, curante Mansfeldio, Marcosanius Samblamontij frater, cum sex Germanorum signis, Billiusque cum suis, & Bucquoij Vvallonibus, latiore ascensu ob maiorem à cuniculis stragem, dimicabant; sed ingruente iam nocte, & præcipiti nimbo, ab vtraque oppugnationis parte cessatum est. 1581

Mortui in ea oppugnatione ex Tornacensibus:

Cecidere ex Tornacensibus in vtraque aggressione paulùm supra ducentos, ex regijs haud quidem multi, sed multorum instar Philippus de Staucle Glaionij Dominus, Tribunus Boursius, Comes Pioppus, Pompeius Bardus, Hieronymus à Marra Margaritæ Ducis Parmensis aulicus, & Aiax Cæsius Alexandri ephæbus. præter saucios fermè sexaginta, interque eos Varambonium, Montinium, Billium, & vtrumque machinarum Præfectum, Barocium, ac Platum.

ex regijs mortui.

Lucij.

Hier. Neapol.

GRAVELINGAE periculum a proditione.

INTEREA festinatis nuncijs euocabat Espinoius Princeps è maritima Flandriæ ora auxiliares copias: quarum ope intentos inuadendæ vrbi Farnesianos aggrederetur. Sed noua illos, quæ repentè affulsit spes capiendæ Grauelingæ, remorata est. Grauelingæ præerat Valentinus Pardiæus Mottæ Dominus, non minus Anglæ Reginæ, quàm fœderatis prouincijs iam pridem inuisus. Huius præsidiarij sexdecim, paucis antè mensibus propter littus agitantes, à Britannicæ nauis classiarijs illac appulsis per insidias capti, Londinum abducti fuerant. Ibi perdiu detentos, Belgæ aliquot exules, initâ, vt inter populares, amicitiâ, aggressi sunt auertere à Mottæi militia, à quo non redimerentur, haud ignari, FACILE captiuos transire animo in eas partes, vnde nequeant expedire corpus. Denique eò ventum est, vt ingentis pecuniæ spem facerent, ostenso Orangij chirographo & signo, si in Flandriam reuersi, Grauelingam Orangianis traderent. Illi cautione accepta, nec pòst multo à Mottæo redempti, reuersique rem omnem ei denarrant. à quo laudati animatique, iubentur in ea cum hoste communicatione persistere, parique dolo dolum plectere. ipse interim arcem maiore præsidio firmat. Et iam Varouxius Orangianorum dux, intempesta nocte cum sexcentis peditibus, & equitibus trecentis, contra Grauelingam stetit: eodemque tempore Britannica nauis auxilio his futura, tormento ter exploso, & præsidiarij igne ex arce ter elato, omnia, vti conuentum erat, vtrinque in promptu esse indicarunt. Tunc pedites quadraginta ad arcis

Capti aliquot eius loci præsidiarij abducuntur in Angliam.

Londra

Ibi accepta pecunia redeunt Grauelingam traditurі eam Orangianis.

Præsidiarij

sed Mottæo Gubernatorem detegunt.

Mottæo

& alliciunt Orangianos in arcem.

1581 arcis fossam progressi, prolato militari nomine, à conscijs admitti in arcem postulant. sed iussi plures adesse, triginta socum adductis, muros subire certatim incipiunt. idemque alij subinde, atque alij dum parant, inalbescente iam die, veriti ne fortè erumpentibus ab arce Mottæanis, ipsi impares forent, (namque decrescente mari, nauis ægrè transmittere in terram auxiliares poterat) recedendi consilium properè capiunt. quum illicò Mottæus cum aliquot cohortibus, ac turma selectorum militum, dum intra arcem, qui ascenderant, iugulabantur omnes, ipse hostes recedentes assecutus aggressusque, partem eorum cædit, partem capit, paucos victori fuga subripuit. Inter quos Præstonius, vetus equitum ductor, cum Scotis equitibus fermè centum, dum ad Espinoium Principem quàm celerrimè contendit, assequitur festinantem, ac sistit prope Rubasium pagum concitus repentè nuncius à Farnesianis castris, incertum à quo missus: ac post breue alloquium, persuadet, vt cum eo equitatu Tornaci aditum pertentet: illa nocte in castris datam excubijs esse militarem tesseram, *Diuam Barbaram*: eâ pronunciatâ, ac se viæ duce, aleam feliçissimè casuram. Præstonius præfidenti vir ingenio, quique malebat successum sibi deesse, quàm videri animum defuisse, nihil moratus, animatisque turmalibus suis, Tornacum quanta maxima potest celeritate contendit. ac duobus lancearijs procul à castrorum septo excubantibus nocturni signi prolatione deceptis, peruenit ad castra sub mediam noctem, quo tempore equestrium stationum vices permutabantur. Agebat extra circumuallatæ vrbis ambitum regius equitatus: nec intrabant equites castra, nisi cum vigilias inibant. Igitur Scoti, quasi è proximis equitum contubernijs ad stationes adessent, prolato Diuæ Barbaræ symbolo, excubias hîc quoque intrepidè transmittunt. quin, vt noti magis, ac Farnesiani haberentur, apud ipsum Farnesij tabernaculum hastatorum manipulo custoditum, perque angustias pontis ægrè binos equites admittentis, tanta securitate prætereunt, vt confidentia suspicioni locum præcludente, non antè intellecti sint hostes, quàm in vrbem iam confertim inferentes se se, frustrà Farnesius ipse conscenso protinus equo, ac turmam lancearioram trahens, duobus tantummodo captis, insequutus sit. Ex hisce captiuis edoctum se esse de nuncio ad Præstonium misso scripsit post vrbis expugnationem ad Regem, questus, *Proditorem in castris fuisse, & sciri ab se adhuc non posse. Marchionem Rubasium esse quidem Espinoij fratrem, & Lalinium esse fratrem Espinoij coniugis; ideoque vulgò credi,*

Margin notes: quam ingressi ab. qui — cæduntur. — cæduntur & alij, aut capiuntur. — pauci euadunt. — Ex his Præstonius inuitatur ad ferendum auxilium Tornaco: — & docetur tesseram illius noctis. — qua prolata fallit excubias. — & eadem fallacia per media castra — Tornacum intrat — frustrà Alexandro ipso insequente. — 7. Decembris — qui proditionem agnoscit, proditoris ignarus. — Emmanuel

1581

ægrè illos ferre Tornaci casum; tamen neutrum tantæ reum perfidiæ accusari à se, qui vtrunque dignitatis suæ perquàm tenacem expertus sit. Ex hoc euentu motum Alexandrum mandasse, ne nomen excubijs in posterum traderetur: satis illis muneri suo facturis, si neminem in castra progredi, nisi agnitum à decurione paterentur. idque consilium tanquam Ducis, qui rem bellicam præceptis exemplisque perfecerit, à castrensi disciplina exceptum esse, nobilis de equestri militia scriptor affirmat.

Hinc nomen tradi excubijs cessatum est.

Mõtn. Dom. postea M. rib. Rithbacus. Caporale. Lud. Melzius l. 3. c. 6.

Magna ob auxilium Tornaco illatum lætitia,

Scotorum qualicumque auxilio in vrbem illato haud facilè dictu est, quanta Gandaui, & Antuerpiæ, perque Flandriam omnem edita sint publicæ gratulationis argumenta, festo tormentorum plausu, æris campani sono, atque ignium hilarijs:

sparsa Orangij opera,

Orangij in primis operâ, qui Gandaui tunc agens, excitatam in se multitudinis seditionem, velut indormiret Tornacensium malis, tracturis (vti aiebant) Gandaui ruinam, reprimere haud valuerat, quamuis duobus, eius imperio tractis in carcerem, statimque à furente populo extractis. Idcirco vbi Scotos Tornacum ingressos audijt, litteris, ac nuncijs partes in omnes immissis, Trecentos equites in vrbem intrasse: Alenconianos florenti cum exercitu Duncquercâ, Tornacum versus iam mouisse: Parmensem, desperata vrbis expugnatione, amissis præcipuis ducibus abitum imperasse: atque alia in hanc sententiam falsa veris immista comminiscitur, præsentia metuens, futuri securus.

qui mira de Tornaco à suis militibus liberato fingit.

Et tamen dum hisce vbique lætitijs, ceu libero iam Tornaco effusè gestiebatur; eodem tempore de vrbe Alexandro Principi dedenda transigebant Tornacenses. Etenim inaudierant ab auxiliaribus Scotis, qui vrbem ingressi erant, malè pugnatum ad Grauelingam, Ducem Alenconium Anglæ nuptijs inhiantem in Britanniam soluisse, nec inde opem in præsens expectandam: Et Præstonius contemplatus internas munitiones, militum infrequentiam, raros ex veteranis, plus minarum vbique quàm virium; palàm edixerat, nisi Martinianum propugnaculum reciperetur, vrbem aduersus Alexandri vim defendi diù non posse.

sed illatum auxilium irritum fuit.

immo Prestonius ipse deditionem suadet Tornacensibus.

Accessit & alius timor. namque Farnesius ab inducto Scotorum subsidio parùm motus, magis ab hieme in dies sæuiente perculsus, festinatis operis, queis in præsentia plus aliquanto quàm milites tribuebat: actis non vno in loco furnulis cuniculisque, adeò interiora vrbis intrabat, vt Tornacenses, qua parte sibi cauerent ignari, vbique trepidarent. Et iam res in hunc modum ipse disposuerat, vt post secundam noctis vigiliam, ante fossam apparerent milites: ac prima luce, post quàm cuniculos incen-

qui vrgente illos Alexandro,

1581 dissent, si ruina viam sterneret, Deo duce, Diuique Andreæ Burgundiæ tutelaris auspicijs, cuius peruigilium aderat, vrbem hæresium altricem aggrederentur, Deique Diuorumque iniurias vlum irent. Quum ecce vnâ ante mediam noctem hora, nuncius ab Estreellio Gubernatore vrbis, cum litteris ad Rasinghemium veterem amicum: quibus denunciat, ciues ac milites de dedenda vrbe, æquis modò conditionibus, conuenisse. Rassinghemius illicò ad Alexandrum: hic quamquam veritus, ne obsessi ad declinandam, quam fortè præsensissent, sequentis diei tempestatem, consulto moram traherent; tamen quòd hominum stragi, atque vrbis excidio magnopere cautum vellet, concesso ad consultandum toto illo peruigilio, oppugnari interim vrbem vetuit. Et res confecta protinus foret, nisi Espinoij vxor conditiones, modò hanc modò illam excipiens, deditionem protrahendo, interturbaret. Hæc enim, præter præfecturæ opulentissimæ iacturam, vt erat Mariæ Momorantiæ sororis Comitis Hornani, ab Duce Albano interfecti filia, hæreditariam ab regijs partibus abalienationem animo fouebat adeò, vt deditâ pòst vrbe, Lalinio fratri, qui eam Alexandri nomine inuisebat, nihil aliud auerso ac præferoci vultu responderit, quàm, Si rem eò venturam prouidisset, profectò se immisso in quatuor vrbis partes igne, Tornacum omne fuisse incendio deleturam, se ipsà incendio superiectà. Non tamen dies abijt, quum in hasce potissimùm conditiones conuentum est. Vt Espinoij Principis vxori integrum esset, aut in vrbe subsistere, aut cum familia ac supellectili, quò volet, abire: vt præsidiarijs egredi cum armis liceret; vt ducenta florenûm millia ad regij exercitus impendia ciuitas persolueret: vt in vrbem, inque arcem præsidia immittendi penes supremi Belgij Præfectum potestas foret: vt hæreticis, interdicto omni sectarum vsu, vrbs permitteretur; migraturis autem, parte tamen mulctæ persoluta, liberum esset ad bona distrahenda tribus Tornaci mensibus commorari. Rebus ita compositis, vix dum processerant ex vrbe Estreellius milites que, & Principis Espinoij vxor, vnà cum ingenti concionalium hæreticorum caterua, partim Aldenardam, plerique Gandauum digressi; quum festinauere ad Farnesium Tornacensis clerus, primarij quique mercatores, ac Nobiles complures, anxiè ac dolenter expostulantes, Aurum omne, argentumque ciuitatis, ab ijs, qui vrbe abibant, asportari. obsidionis tempore pretiosa quæque ad diuinum cultum, atque ad priuatorum vsum splendoremque spectantia, præter multas multique pretij merces, à templis atque

de deditione agunt

repugnante Espinoij Principe,

femina praeferoci.

sed deditur in hasce conditiones.

Dolus abeuntium,

clam cimbis asportantium pretiosa quæque Tornacensium.

atque ab aliorum domibus translata in arcem fuisse: ea nunc omnia, inter res supellectilemque Principis Espinoiæ, per Scaldim cimbis auchi, summo Tornacensium damno atque dedecore. Alexander flagitium detestatus, milite confestim emisso ad Carandoletum, qui duabus cum turmis Espinoiam comitabatur, iubet illum extemplò cimbas Tornacum omnes remittere. Remissis, atque à Magistratu, Farnesij iussu, discussis, ad suos res quæque dominos adeò cum fide rediere, vt ne vncia quidem argenti cuiquam deperierit. mota ex eo ciuitate, vt partem imperatæ pecuniæ statim exsoluerit: nec differente Alexandro, quin protinus eam summam inter milites prælargè distribuerit. Ceterùm dicere non est, quantâ triumphalem eius invrbem ingressum gratulatione milites iuxtà ac ciues certatim prosequuti sint, hi virtutum admiratione capti, cuncti beneficijs. Feruntque hoc primùm tempore non tàm militari impetu, quàm ex regij, bellicique senatus consulto, noua appellatione, ab vniuerso acclamatum exercitu, *Serenissimo Princips vitam & victoriam: fortissimo Imperatori vitam & victoriam*, idque à Tornacensi populo, exemplum excipiente, sæpius ingeminatum. Quin & ab ipso Magistratu vrbis, inter sacramenta Alexandro dicta, non alijs eum dignationum titulis, quàm Serenissimæ Celsitudinis nomine compellatum. renouato veterum more, quo fortibus in bello Ducibus, ex senatus decreto, & acclamantium fauore militum, Imperatorium nomen imponebatur. Certè decorum fuerit Farnesiæ domui, non solùm in natalitiorum siderum incidisse lucem, sed ex bellorum quoque nubilo serenam sibi claritudinem, victrice fortitudine, aperuisse.

Reuocantur eorum cimbæ.

& sua cuique redduntur,

ciuitate imperatam pecuniam statim soluente,

& illam distribuente Alex,

qui noua appellatione salutatur.

1581

Altez-za

INGRESSVS vrbem Alexander, post actas in principe templo Deo, Diuoque Andreæ grates: post creatum ex Catholicis, fidisque ciuibus Magistratum, resque sacras ritè atque ordine procuratas; allegato in Hispaniam Petro Francisco Com. Nicellio, supremo stabuli sui Præfecto, gratulatus est Regi, *Traditam Maiestati eius à Deo Tornacensem victoriam, ingressis vrbem regijs militibus eodem die, quo ante annos sexaginta, parens eius Carolus Imperator armis Tornacum ceperit. sibi quidem labores, quos in duorum obsidione mensium permultos & prægraues non minus in suorum cura, quàm aduersus hostem cum vitæ discrimine perpessus sit; perleues in præsentia videri, ac penè nullos, quibus videlicet parta sit Regi suo vrbs, qua Flandris in Vvallonum prouincias fores claudat, Vvallonibus in Flandriam patefaciat. præsertim quòd hæc (non vt aliæ Vvallonum vrbes externorum*

Nuncium victoriæ allegat Alexander ad Regé cum hac gratulatione:

mili-

1581 *militum immunes) regio firmari præsidio, atque in fide contineri tutò posset*. Et verò firmauit Alexander, immissis in vrbem cohortibus Vvallonum duabus, ac totidem Germanorum: atque horum tertiâ arcis præsidio attributâ. sibi, qui sedem in ea vrbe designabat, Burgundorum turmam, ac Germanorum centuriam delegit: imposito his Pistoletto Gattesco, & vrbis Gubernatore Licquij Domino renunciato. aegrè id ferentibus Procerum nonnullis, quasi Alexander aduersus conuenta, in Vvallonum prouincias præsidiarios inferret. quos ille in senatu perstringens, negauit sibi non licere, suo arbitratu præsidium vrbibus imponere, quæ inter reconciliatas Regi non fuerint. affirmauitque, idem se in alijs locis præstiturum, quæ Dei ope, armis in posterum subegisset. nemine contrà differere quidquam auso. Obseruauere aliqui, quibus hæc admirari mos est, festam Diui Andreæ lucem fuisse Tornacensibus fatalem. Nam quo die vrbem victor intrauit Parmensis Princeps, vti ad Philippum Regem ille scripsit; eodem olim Carolus Imperator, eodem ante Carolum annis sexaginta octo, Maximilianus Cæsar Philippi Regis proauus: eodem duobus ante Maximilianum annis, Henricus Angliæ Rex Tornacum expugnarunt. Sed ea maximè res admiratione multos tenuit, quam tabellarius Mediolano ad Alexandrum missus, exercitu præsente narrauit accidisse sibi, apud Genèuam. Namque dum ibi, aiebat, mutandis equis paulùm in taberna subsisterem, cauponem audiui cum Geneuensi ciue ità colloquentem: *Heu quale vobis, religionique vestræ infortunium hic creat dies. Hodie,* (& erat Diui Andreæ peruigilium) *in Parmensis Principis manus Tornacum venit*. Ad eam hominis vocem, qui tot locorum interuallo distracta ceu præsens inspiceret, nisi enimuerò ebrij cauponis deliramenta: tantoque deinde magis, quanto per Burgundiam porrò pergens, nihil vspiam de Tornaco accipiebam: donec in Lotharingia obuium habui tabellarium in Italiam è Belgio festinantem, ac læta se perferre prædicentem. cui quum subderem quasi per iocum, ac tentabundus, haud ignotum mihi, quid læti afferret, nempè Tornacum ante quatuor dies captum esse: admiratus ille vnde hoc sciuissem, quum primus ipse è castris euolasset, videt maiori me admiratione defixum, qui cauponem tam longinqua, tam definitè spectasse recolebam: vterque autem, vbi rem contulimus, non dubitauimus præuentam operam nostram ab aërijs cursoribus, quorum alis non paulò maior, quàm equorum pedibus, pernicitas insit.

INTEREA Dux Alenconius alterum iam mensem in Angliæ

Empan. lo post Namur a obijt

simile quid apud T. li. l. 45

Damo nei

& vrbi præsidiū imponit:

ægrè id ferentibus procerum nonnullis:

quos redarguit Alexander.

Mira de die quo captum est Tornacum:

& de prædictione cauponis

De NVPTIIS Alenconij cum Angla:

glia inter hastiludia, nocturnasque pompas, ambitis diù nuptijs securè præludebat. Nam licet Elisabetha Angliæ Regina ludificare plures solita, eodem tempore Sueciæ Regem, & Archiducem Carolum, & Leicestrium Comitem, matrimonij sui spe pasceret, cum Duce tamen Alenconio, eò processerat, vt iam pedem retrahere non illi perinde liberum foret. Etenim vt rem altius accersam, Catharina Galliæ Regina, quæ quatuor filios, quatuor Reges futuros à Genethliaco acceperat, credebatque, quòd iam tertium Poloniæ Regem videret; Alenconio natu minimo Elisabethæ nuptias auidè petierat. Et quamquam retulit tunc ab illa ambiguum responsum, causata disparem ætatem, ac Religionem; Catharina tamen non ideò destitit: nempè vt si minus Angli Regis titulum filio pareret, quod in primis auebat, saltem per huiusmodi affinitatum dum agitarentur officia, à Protestantium in Gallia patrocinio Reginam abstraheret. Quum ecce tibi Elisabetha, præter opinionem, in Alenconium pronam se perardenter ostendit: idque Galliæ, Regi matrique significari quamprimùm voluit: quo videlicet illos à nuptijs remoueret, quas inter Hispani Regis filiam, atque Alenconium, clàm agitari cœptas inaudierat. Sic mutua simulatione captæ captantesque Reginæ colludebant. quum TVRPE tamen sit, non animaduertere, eâdem te arte petendum, qua prouocaueris. Iamque amatorijs vtrinque litteris nuncijsque, interprete in primis Bertrando Salignaco, regio in Anglia legato, res vsque adeò incaluit, vt Alenconius ipse, præmisso aulico Semihero nuptiarum incentore, Angliam ignotus adire cogitauerit. vnde sparsâ rei famâ, Oratores hispani tum Romæ cum Pontifice, tum Parisijs cum Rege, & Nuncius ipse Pontificis cum Alenconio, quo nuptias distraherent, accuratè peregerint. Sed is nihil propterea retardatus in Angliam properauit. excepitque regiè quidem illum Regina, sed minimè capta hominis præsentia, solitis artibus eluso persuasit, in Galliam rediret, dum res à consiliarijs suis, vti aiebat, expenderetur, conficerenturque matrimonij tabulæ. Verùm postquàm illa accepit, Alenconium regio cum exercitu iter sibi in Belgium aperuisse, Cameracum fugatis obsessoribus intrasse, Brabantiæ Ducem, prouinciarum decreto, designatum esse; nimirum verita, ne vetus Gallorum potentia per Belgium resurgeret, cursum victoriæ in præsens interturbatura, elicere ad se iuuenem è Belgio, quasi iam confectis tabulis sollicitè statuit. misisque primarijs in Galliam viris ad Regem Reginamque matrem: atque è Gallia honestisima legatione accepta, lega-

Marginalia (left): in quas Regina mater, credula primùm incumbit; dein specie nuptiarum aliud tentat ab Angla, & hæc pari simulatione aliud quærit ab illa. Crescit opinio nuptiarum. & Alenconius in Angliam cogitat. sed non placet eius forma. Remittitur in Galliam. Astutè reuocatur,

Marginalia (right): 1581. Camden. annal. Anglicorū lib. 2. discrimen annorum 22. erat inter eos

1581. legationis Principe Francisco Borbonio Aruernæ Delfino; non post multo Alenconium, relicto Belgio & militiæ curâ, è Castelleto in Angliam attraxit: tanta in eum coniugalis amoris, vti modo dicebam, significatione; annulo sibi aliquando in magna Procerum corona detracto, & in Alenconij digitum inserto, vt omnes contractas iam nuptias ea sponsione interpretarentur. Certè Philippus Marnixius Aldegundius, qui Alenconium comitatus fuerat, properatis in Belgium litteris, Orangium atque Antuerpiæ Magistratum peracti tandem aliquando matrimonij non dubitanter admonuit. Ex quo & publicæ lætitiæ signa per Brabantiam edita sunt: & è Gallia ab Rege ac matre, per speciem gratulationis, facti explorator allegatus est. Hic verò Elisabetha, quæ plus aliquanto, quàm voluerat, simulando processerat, animo anxia, quasi iam deprehensa, reputare secum seriò cœpit, ex vna parte, nisi Alenconio nuberet, offensionem Regis galli tandiù ludificati: qui si ab Hispania vxorem fratri in Anglia neglecto peteret, imparem se aduersus vtriusque Regis potentiam verebatur. ex altera parte admisso in Angliam Catholico Principe, præuidebat Catholicam religionem excitandam, firmandamque: nec posse inhiberi Gallorum in insulam ventitantium frequentiam, tam Angliæ infidam, quàm Scotis Gallo innexis optatam: denique Alenconij armis in Belgium motis, se maritali bello damnosè inuoluendam considerabat. quæ postrema ab Oratore hispano, ac præsertim à Comite Leicestrio nuptiarum spe nondum excusso, in maius per Reginæ familiares illi sugesta, firmauere animum eius, per se à nuptijs alienum, ex eaque necessitate, in quam se coniecerat, hisce stimulis acrius incitatam expediuere. Ipsa autem, cui plures fallendi artes, non aliàs intentiore cura festinare nuptiarum solennia: obiurgare, Alenconio coram, sapientiam cunctationemque suorum, coniugales tabulas quotidie commutantium: postremò alijs omnibus super ea re amplius disceptare vetitis, definitionis summam senatui tradere. Interim spectaculis, venationibus, conuiuijs, ad fastidium vsque oblectatus distractusque iuuenis, dum senatu sine fine rem trahente, videt se in medijs nuptijs celebrare omnia præter nuptias, animo quàm fronte commotior, quippè ad famam pertinere intelligebat, si Reginæ gratiam potentiamque, integro nuptiarum negotio, referret in Belgium; abeundi veniam ab ea impetrat, ad Belgarum imperium, quorum nouis illuc querimonijs euocaretur, in præsentia capessendum, mox cum illo dominij additamento tantâ dignior Reginâ rediturus. Et

X sanè

[Left margin: à monte S. Aldegundis]

[Right margin notes: signa nuptiarum certo credita; & magno gaudio excepta per Belgium; Elisabetha hæret, vlteriusquam voluerat, progressa.; Sed expedit se consuetis artibus.; Et Alenconius expectando lessus; abeundi veniam petit.]

sanè auctus ab ea ingenti pecunia, quæ dotis videlicet loco 1581
Alenconio fuit, & Anglorum primoribus Antuerpiam vsque regiè comitatus, opinionem de constante Reginæ beneuolentia apud Belgarum animos planè firmauit.

De INAVGVRATIONE Alenconij.

Ipse Antuerpiam apparatu maximo ingreditur.

FEBRVARIO mense Flissingam appulsus Alenconius, obuijs Orangio, Espinoio, atque Ordinum legatis, Antuerpiam quæsitissimâ pompâ triumphalium arcuum, pegmatum, carminumque, plurium paratu mensium exornatam, cum splendido Anglorum, Gallorumque, & Belgarum Procerum comitatu inuectus est. Ac post sacramenta ex conditionibus Burdegalæ pridem conceptis vtrinque dicta, ipse clamide, ac pileo, Ducum insignibus, indutus, inter tubarum, tympanorum, & tormentorum plausus è Scáldi amne, atque in vrbe resultantium: inter festas infinitæ multitudinis acclamationes sparsis in populum auri argentique millibus, Brabantiæ Dux ab Orangio primùm, pòst ab Ordinum legatis, vrbis Senatu, ac reliquis militiæ pacisque Magistratibus, est salutatus. Inauguratum excepère in sequentes dies è singulis prouinciarum vrbibus magnificæ legatioues, nouo Principi aduentum, nouum sibi patrocinium gratulantes. Donec Antuerpiæ lætitiam mense fermè integro repetitam dies clausit Alenconio natalis. quo die, qui fuit quintus decimus ante Kal. Aprilis, apparauerat ille cenam planè natalitiam, post militares decursiones cum primaria nobilitate celebrandam. Sed intercessit repentè aliquid, quod gaudiorum extrema funestauit.

10 die 1582

19 Feb.

Ibi Brabantiæ Ducis accipit insignia & nomen, ingenti plausu.

Cenam apparat natalis sui die.

18. Mar.

quam funestus casus perturbat.

De Orangij SAVCIATIONE

Cantaber adolescens ab Anastro mercatore inducitur ad Orangij cædem.

Biscaino.

Anastr.

ADVENERAT Antuerpiam haud multo antè Cantaber adolescens, Ioannellus Iaurengius: adhæseratque Gaspari Anastro populari suo, prædiuiti olim mercatori. qui sicut cædem Orangij, postquàm proscriptum audijt, animo voluebat, (siue illum impelleret concepta publici boni spes, namque pius, hæreticisque apprimè infensus habebatur: siue priuatum ex proscriptione commodum, & qualiscunque fortunarum, quarum iacturam fecerat, reparatio) ita, vbi adolescentis indolem introspexit impauidam, atque ardua quæque promittentem; communicato consilio, facilè illi patrandum facinus persuasit, ac remisit. Igitur Iaurengio opportunitatem circumspicienti, placuit destinata exsequi inter hilaria, quæ parabantur, natalis Alenconij. quòd speraret, occupatis in promiscua gratulatione animis, promptiores aditus, & laxius effugium. nisi fortè à celebritate diei gloriam facto quæsiuit. Quamquam saniora ille spectasse, ex eo visus est, quòd non antè aggredi facinus sustinuit, quàm expiatam noxis animam apud Dominicanum sacerdo-

isque eligit diem natalis Alenconij ad facinus.

Cur?

Anton. Timermanni

1582 sacerdotem, cælesti Pane firmauerit. Biduo pòst, aulam Orangij ferrea fistula, ac pugione armatus adijt: immistusque famulorum stipatorumque turbæ, opperitur conuiuij finem, quod Orangius cum Holachio, & Egmontio, & Boniuetto gallo, alijsque Proceribus celebrabat. Tum surgenti à prandio, atque in conclaue secedenti propior factus Iaurengius, supplicem libellum offert. legenti sclopetum sub læuam aurem admouet: explosáque pila traijcit per palatum vtramque maxillam, excusso vno alteroue dente. sed tubo ex nimio puluere perfracto, atque inde pollice amisso, dum non ita expeditè pugionem stringit; accurrentes medium corripiunt, ac stipatorum vnus bipenni hasta transfuerberat: mox alij multis vulneribus, quorum primùm à Mauritio filio illatum ferunt, momento conficiunt. Ad inopinatæ rei famam ingens vrbem terror inuasit: cædisque author quia ignotus, variè designabatur. Plerique Alenconium suspectabant, tanquam securius dominaturum, amoto moderatore, & imperij velut consorte. Sed cura hæreticos acrior angebat, Bartholomæanam iterum stragem pertimescentes. illam cœptam fuisse à Colinij cæde: huic ab interempto Orangio initium fieri. vtque illic Henricum Regis fratrem, ita hîc Alenconium fratrem Henrici delectos facinori ministros. Itaque credito in hunc modum authore, hæretici mercatoresque, illi capitum suorum, hi fortunarum metu armantur: Galli intra domos, demptis armis, concluduntur: facto agmine rectà ad hospitium Alenconij, telis facibusque, contenditur. Degebat is ad Diui Michaëlis cœnobium, intentus natalitijs ad populum spectaculis adornandis, ignarus quam ei emortualem pompam populus appararet. Et verò exhibuisset, nisi Orangius de Alenconij periculo admonitus (quippè compertum iam erat ex epistolis & codicillis apud percussorem inuentis, Hispanum illum esse, & ex Anastri familia immissum) confestim scripto testatus esset, neque enim propter obligatum vulnus loqui multa poterat, Alenconium, Gallosque omni vacare culpa. Sunt hîc qui referant, addidisse Orangium ad Alenconium litteras, queis orabat, vt sponsionem per Aldegundium transmissam, qua eius Celsitudo se obstrinxerat, Hollandiam Zelandiamque fiduciario iure se cessurum Orangio, liberisque eius; in præsentia ratam haberet, ac donationem vtriusque prouinciæ legitimis conficere tabulis ne grauaretur. sic enim se, si quid sibi humanitus contingeret, liberis suis, per eius liberalitatem, abundè consulturum. has verò litteras Aldegundio traditas fuisse ab Orangio, addita

Pistola

Egmon. captiuus tunc attinebatur.

Alabarda.

erat tūc 17. annorum vide. l.4. De cadis 1.

Orangium à prandio surgentem sclopo aggreditur.

ferit.

ipse ab Orangij filio famulisque confoditur.

Alenconius creditur author facinoris,

præsertim ab hereticis,

Periclitatur ipse eiusque domus.

liberat illum Orangius

sed repetit sponsionem donationis Holl. & Zel.

uxore Carlotta Borbonia Mompenſerij filia, quo plus dignationis haberet poſtulatio apud gallum Ducem. illum autem & ſi inuitum, eo tamen rerum articulo deprehenſum, uti rogabatur, effeciſſe. At Orangij teſtificatione de Alenconij innocentia per eundem Aldegundium ad primores ciuitatis vltrò citròque prolata, compoſito populi tumultu, & Alencouius à ſuſpicione facinoris eâdem vulgi mobilitate, qua damnauerant, abſolutus eſt: & vis omnis in Gaſparis Anaſtri domum verſa. Quo non reperto, (ancipiti enim euentui procul ille ſe ante ſubduxerat) rapti arcarius Anaſtri, & Dominicanus ſacerdos, (intactis reliquis ex eodem Dominicanorum ordine) damnatique, & quatuor in partes ſecti, vnà cum Iaurengij cadauere, è turribus, portiſque vrbis, quadriennio, donec ab Hiſpanis capta eſt Antuerpia, pependere. Interea Princeps Orangius, præter omnium opinionem, paucos intra dies, magnâ ſanè medentium induſtriâ & ipſe conualuit, & Alenconij quoque ſecuritati (in quem nondum ſuſpicionum turbæ vbique conſederant) planè conſuluit. Sed vterque ex eodem infortunio variè affectus eſt. Orangium perſuaſio exinde tenuit, violenta ſe morte caſurum, non minus quàm qui cœperint apoplectico humore ſemel percuti, fatis intelligunt, non deſiturum inteſtinum hoſtem, donec repetito ſæpius ictu, aliquando perimat. At Alenconius ex ijs, quæ feciſſe falsò eſt inſimulatus, creditus eſt ſerio didiciſſe quid faceret. nempè quam paulò poſt attentatâ Antuerpiæ ſtabilitatem precario imperio quæſiuit, eam, ab hoc rumore vulgi admoneri ſe ſenſit, vt quæreret.

At vero in præſens fama properantium è Gallia copiarum ad gallum Principem Belgio receptum, quantum fœderatis Ordinibus animos extulit, tantum regijs Vvallonum prouincijs curas intendit, reputantibus, primos ſe gallici furoris incurſus, qui ab ea gente validiſsimi, excepturas. præſertim quòd auxiliaris ab Anglia miles Alenconianis addendus expectabatur. Nec ſollicitudinem Farneſius imminutum ibat, audito crebreſcere per eam occaſionem, Hiſpanorum deſiderium apud populos. quin & captum iiſdem diebus in Cliuiæ prouincia Martinum Schenchium, reiectum Altapennium, amiſſam Vvinocibergam, cæſam Italorum cohortem, atque huiuſmodi aliquot aduerſa non omittebant in colloquijs inſerere viri graues fidique partibus, qui externorum reditum prouincijs neceſſarium ſentiebant ipſi, & eodem ſenſu vt imbuerent alios, rogati ſparſique fuerant ab Alexandro. Et popularis quidem, ac ſacer ordo id vltrò auebat, poſcebatque: Nobilitas ſolùm, quæ

Marginal notes (left): & impetrat. — Authores comperti plectuntur. — Orangius conualeſcit: — ſed timet in poſterum quod euenit. — & Alenconius diſcit audere quod effecit. — De REDITU externorum militum. — Timent Vvallones ob Alencon. creatum Principem, — Inde ad externorum auxilium ſuſpirare incipiunt — populus, & eccleſiaſtici.

Marginal notes (right): 1582 — uxor Orang. — caſiere — goccia — vide infra

1582 quæ tribus è classibus vna est, pleraque dissentiebat; partim ne in redeuntes Hispanos militiæ decora transferrentur: partim ne Rex pridem læsus, promptis in Belgio Hispanis vereretur ad vltionem. Id verò ante alios Comes Lalinius Hanoniæ ac Valencenæ Præfectus pertimescebat: quippè eorum memor, quæ cum Margarita Valesia Nauarræi vxore super euocando in Belgium Alenconio primus egerat, & verò primus Alenconium euocauerat: hærebatque quasi in medio deprehensus, quòd æquè periculum sibi metueret à Gallis, quos reconciliatus hispano Regi nuper offendisset; atque ab Hispanis, quibus in Belgio armatis victoribusque exponi se conscius formidaret: Erat in eius familia Hispanus, hero vxorique perquàm gratus. Hic haud ignarus inuisum se Parmensi Principi esse, eademque sibi, quæ Comiti Lalinio, & quidem inuidiosius imputari; vt insigni aliquo merito offensionem Farnesij placaret, agere de reditu externorum apud Comitis vxorem, à qua Comes, homo vxorius regebatur, impensè institit. Mox ipsum Comitem aggressus, tantum apud vtrunque valuit, vt Lalinius adito Alexandro aperuerit, Considerantem se quotidie magis magisque rerum præsentium statum, in eam denique sententiam deuenisse, absque sociali externorum ope aduersus hostem nouis auxilijs increscentem, impares esse Vvallonum vires. Itaque gratum sibi, gratum (pro quo pollicebatur) Montinio fratri, si & Hispani circiter quinque millia, & Itali ferè totidem, aduocarentur in Belgium: modò ab adeundis Vvallonum prouincijs, vti antè conuentum inter eos erat, abstinerent. Alexander, & si nihil eo sibi gratius accidere vnquam potuit, tamen opportuna moderatione, Comitis fratrisque pollicitationem nec respuit, nec admisit, Regis arbitrium obtendens: ad eum litteras se conpositurum: neque ambigere, quin ab optimo Principe, Belgijque amantissimo, suorum necessitatibus consulendum sit. Nec post multo, vt hominem in sententia forsan haud duraturum stabiliret, Valencenâ pertransiens, Margaritam Lignyam Comitis vxorem sub Natalitias ferias inuisit; ratus sermonem ab ea de Hispanis facilè inijciendum. Et verò illa hùc statim, nec sine suspirijs prorupit, confessa absque externorum militum auxilio nihil posse confieri: sed metuere, ne hoc ipsum auxilium viro suo perniciem aliquando crearet. vnam in Parmensi Principe spem Nobilitatis sitam esse: ceterùm timeri posse, ne rursum in Belgio Comitum Egmontij, Hornanique exempla spectarentur. Quam ille, multa de Regis clementia disserendo, quum ad meliora suble-

Margin notes:
- non tamen Nobiles.
- vide lib. 1.
- maxime Lalinius Hann. præf.
- sed hic a famulo mutatus
- agit de illorum reditu cum Alexandro.
- qui specie dubitantis rē arripit:
- & vt consilium hominis stabiliat,
- vxorem eius confirmat:

subleuasset; postremò in se recepit, quam præteritorum obliuionem reconciliatæ Nobilitati ipse iam pridem Regis nomine spopondisset, eam se vel cum capitis sui periculo asserturum. Ex quo animata muliere, ac firmato inde viro, breui sequutus est per Hannoniam, Artesiamque mirus ordinum ferè omnium consensus: multis Nobilium Alexandrum vltrò adeuntibus, alijsque alios præuertere festinantibus, ne viderentur nolente animo velle, si postremi voluissent. Tunc Alexander aggrediendum sibi Marchionem Rubasium, qui cum paucis vnus supererat, existimauit. Accitumque hisce planè verbis, vt ad Cardinalem Granuellanum scripsit, affatus est. *Ego te, inquit, in præsentia, Rubasi, non vti Belgij Præfectus, Regis subditum: neque vti Imperator, equitum Magistrum, sed tanquam amicus amicum alloquor. fecissemque antea, nisi immaturum, certè ingratum vulgò animaduertissem reditum externorum. Iam verò mutatis multorum animis, ac plerisque Nobilium in reuocationem Hispanorum vltrò conspirantibus; profectò ferre non potui, vt te, quem in Regis gratia principem locum inter Belgas obtinere semper studui, nunc posthabitum omnibus viderem. Quàm necessaria nobis hac tempestate sint externorum auxilia, ingens hostium apparatus ex Gallia, Angliaque satis ostendit: & vestræ Vvallonum prouinciæ Gallis obiectæ in primis intelligunt, &, vt vndique auxiliaris miles aduocetur, efflagitant. vt iam ipse dissentire vnus ab omnibus, sine omnium offensione, non possis. Quamquam non dubito, quin idem & tu sentias: sed, ne cum alijs idem postules, duæ tibi res (fatendum est enim) moram ac metum iniiciunt: quæ tamen ambæ, vt aperte simpliciterque tecum loquar, incitare te potissimùm debent. Nam neque tibi reditus Hispanorum de militari tuo munere quidquam adimet, aut decerpet: dumque hic ego armorum Dux adero, tu post me equestrem militiam temperabis, tanto sanè gloriosius, quanto ex accessu externorum, pluribus simul nationibus, & quidem vni earum dominanti imperaturus es. Neque illorum arma ad cuiusquam, nisi ad hostium perniciem destinantur. tibi certè, quidquid ob præteritorum conscientiam reformidès, non modò fraudi nunquam erunt, (quippè pro tui securitate vel filium ipse meum tradere obsidem non vererer) sed etiam magnum tibi gratiæ honorisque additamentum allatura sunt. Tantùm me audi, & fidele consilium sequere. De mutata Vvallonum voluntate admoniturus sum Regem, nuncio in Hispaniam properè immisso. tu compositis ad Regem litteris, externæ militiæ restitutionem ora. ego meis litteris tuas inseram: rescietque Rex abs te ante alios consensum Vvallonum; (quorum postulata nominatim non aperiam Regi, nisi*

1582. 19. Apr.

maximo prouincialium accessu in eandem sententiam,

Demum & Rubasium pertentat

hac familiari oratione.

1582 *nisi post conuocationem prouinciarum) atque in hunc modum & ille abs te gaudium, & tu ab illo facti gratiam prælibabis*. Nondum finierat Alexander, quum Rubasius, pudore simul atque impetu actus, ad eius genu demissus, dextramque exosculatus, breui responso, quasi rebus adimeret quidquid in verba consummeret, facturum se, quod tam beneuolè admonebatur: tarditatemque consilij, contentione industriæ compensaturum spopondit. sponsionem res æquauit: permotâ vsque adeò eius alloquijs & exemplo, quæ supererat, Nobilitate, vt coacti prouinciatim Ordines summa animorum incitatione decreuerint, *Rogandum enixè Regem, auxiliares belli socios in Belgium mitteret: ipse sapientiâ suâ nationes, ipse numerum definiret*. simul permisere Alexandro, vt aliquem, qui prouinciarum mandata perferret, eligeret. Is delecto protinus & emisso in Hispaniam Ioanne Saraceno Sancti Vedasti Abbate, gratulatus est reditum Hispanorum, nationi perhonorificum, regijsque in Belgio partibus, de quibus nunc demum bene sperari possit, perquàm necessarium. Interim ipse, ne nouo ille galli Principis apparatu deterreri videretur; vltrò occurrendum, vtendumque consensu, atque alacritate suorum existimauit.

expugnatur Rubasius:

& cum eo Ordines Vvallonici.

1. Maij. qui negotium reuocandi externos permittunt Alexandro.

Ipse interim alacritate Vvallonum vtitur ad nouam expeditionem,

SPARGENS itaque per exercitum, meditari se expugnationem Meninæ, Malecontentorum olim sedis, eoque gratam Vvallonibus expeditionem; iubet Magistrum equitum illuc cum parte exercitus præire, secuturum se cum tormentis, ac reliquo obsidionali apparatu. Hæc, multis coram, imperata: clàm tamen homini mandat, è Meninensi via, Aldenardam, quanta maxima potest celeritate deflectat, repentinumque vrbi terrorem, atque obsidionem importet. Et destinata ex voto prouenere. Nam Meninenses ab exploratoribus admoniti sollicitique, opem ab amicis circà oppidis poscebant. Iamque militum centuriæ tres Aldenardâ egressæ Meninam festinabant; quum obuius transuersis itineribus Rubasius, parte eorum cæsis, pluribus Meninam fugatis, Aldenardam repentè mouens, vrbem sui securam, ac præsidij parte diminutam, obsidione circumdat. Iacet inter Gandauum atque Tornacum Aldenarda, interfluente Scaldi amne bipartita: & ponte, non nomine, aut administrationis iure, coniuncta. nam quæ pars montibus obuersa est Pamela, Dynastæ suo separatim paret. Porrò Aldenardam, vt transiens amnis mercimonijs ditat, ità retentus communit, prompto inde artificio obruendi subitâ nauigabilique inundatione camporum adiacentium partem, partem crebris paludibus stagnisque corrumpendi. Auxerat eam recenti opere Lanua,

ALDENARDAE obsidio,

à militari dolo incepta.

Aldenardæ situs,

auctæ magnopere a Lanua,

nua,

nua, vetus armorum dux, ac militum per Flandriam Præfectus. & instauratis firmatisque mœnibus, ac receptibus: atque septem ante mœnium fossam molibus præstructis, quibus vrbs extra vrbem defenderetur, propè inexpugnabilem effecisse illam gloriabatur, imposita ei *Rupellæ minoris* appellatione. Exploratumque habeo, vbi is audiuit, obsessam à Rubasio Aldenardam; ex Limburgensi arce, in qua detinebatur, scripsisse ad Alexandrum, *Videret, ne collectam ad eum diem fortissimi sapientissimique Imperatoris famam infringeret ad vrbem, sustinendæ plurium annorum obsidioni parem:* siue id beneuolentiæ aliquid fuit in Alexandrum, cuius virtutem admirabatur: siue potius Rupellæ suæ metus. Et verò profectus in castra cum reliquis copijs Alexander, exercitum reperit non satis animorum præferentem, quippè subita exceptum alluuione, quam è Scaldi ante vrbis ingressum retento reuolutoque Fridericus Borchius Aldenardæ Gubernator superfuderat suburbanis campis. Quo nihil motus Alexander, sed aggeribus altius aliquanto sublatis, iubet armatas aliquot cimbas, vigilum ritu, circumire castra. tum militibus suis expugnatarum iam vrbium admonitis, erectisque; primùm curas suas intendit, quo spem omnem auxilij à Gandauo, vbi Alenconius cum exercitu expectabatur, Aldenardæ præcideret. captâ propterea Gauerâ, olim Lamoralij Egmontij principatu, vt ex ea arce, trium horarum spatio Gandauo abiuncta, auxiliaturis facilè Gandauensibus obsisteret. Ob eam causam, non procul à castris, Gandauum versus, Scaldi pontem imposuit, & gemina statione muniuit. Simul castellis aliquot partim contra Alostum, quæ vrbs dolo ciuium per speciem securitatis auxilia respuentium, Duci Alenconio nuper accesserat: partim in reliquo castrorum ambitu per interualla, sed altius à solo dispositis, perpetua vrbem militari sepe conclusit, & militibus suis ab aquarum inundatione consuluit. Post hæc, explorato ciuitatis statu, certior fit, esse in ea præsidiarios haud quidem multos, at veteranos & fidos: ciues armis, annonâ, & odio Religionis abundè instructos: accessisse colonorum agrestiumque turbam, ob mercatum eo die, quo clausa est vrbs, (vti Traiecti planè contigerat) celebrari cæptum. cuiusmodi tempus opportunum ipse rebatur obsidendis vrbibus, multitudine annonam citius consumptura. Inde ex bellici senatus consulto, Pamelam versus, oppugnationem è colle decernit, feliciore principio, quàm processu. Nam colubrinis ex edito loco in vrbem dominantibus, ingens quidem domorum strages edebatur, sed conanti dein militi promouere

ad

Marginal notes (left):

qui deterrere conatur Alexandrū ab eius obsidione

sed ipse neque ex his,

neque ex metu suorum mouetur.

Præcidit à Gauera auxilium vrbi:

eamque castellis & operibus circumcingit,

De statu vrbis cognoscit ex captiuis.

Oppugnatur vrbs ex vna parte,

Marginal notes (right):

riue.li- ni

le petit. Rubelle

11. Maij

Aldenarda c…

A. *Aldenarda Vrbs.* B. *Scaldis flu.*
C. *Regij eiectis hostibus pontem transmittunt.*
D. *Aldenardenses in pugnam egreßi repelluntur in urbem.*
E. *Conuiuante Parmensi Princ. hostilis globus adstantium alios ferit, alios fugat, ipsum non terret.*
F. *Mansfeldius castr. Præfectus ad periculum Principis accurrens.*

C…
H…
I…
K…
L…
M…

na an. 1587.

Quatuor Italorum propugnatulum inuadentium audax facinus.
Seditiosorum legionem hastis minacem Pr. Parmensis aggreditur, et aliquos sauciat.
Vnum ex seditiosis collo abreptum ex agmine abstrahit.
Vicenos ex ijsdem plecti iubet.
Propugnaculi aggressio, et urbis expugnatio.
Dux Alenconius inferre auxilium urbi conatus abscedit.

1582 ad fossam aggerem, aquæ altè stagnantes obstabant: & promoto etiam opere, fossa rapido amne & pluuijs aucta deportabat aliò, quæ immittebantur, explementa: ac doliaribus vimineisque nequidquàm pontibus iniectis, omnem ad muros aditum arcebat. Quare mutato consilio, translata est (non tamen priore penitùs omissa) in contrariam partem oppugnatio. Sed quoniam animaduertère, semilunare ante portam Gandauensem propugnaculum, quod destinabatur ad inuadendum, adiri haud posse, nisi transmisso riuo, qui ex continuis imbribus prætumidus illac fluebat; ideòque non nisi ponte, qui tenebatur hostili statione, transiri poterat; Alexander aggerem ad hunc amnem ducere hoc astu cœpit. Noctu partem eius moliebatur, ac manè ramalibus integebat, fascesque ex eis aliquot ad amnis ripam deportabat: ac stationarijs facilè interpretantibus, ea virgulta fascesque ad explendum amnis alueum transmittendumque, comparari: eoque nec labori, quem insanum irridebant, obuiàm euntibus, tanto citius ad amnis oram aggere peruentum est. Tum verò detecto opere, ac directis inde in stationarios campestribus tormentis, Farnesiani fugato hoste transiere pontem: admotisque aduersus propugnaculum maioribus machinis, post tertium oppugnationis diem, magna molis parte, ac vicina turri labefactatis dirutisque, propugnaculo potiti sunt: exciso prius à loci præsidiarijs ponte, per quem ab ea munitione ad vrbis mœnia iter erat.

Rimelliano

haud feliciter

Mutatur oppugnatio, & contra semilunam dirigitur.

sed hic quoque riuus accessum arcet:

Astu tamen acceditur:

& semiluna capitur;

IN HVIVS aggressione molis haud omiserim aliquorum facinus, audax quidem illud, & in ore militum ostenta hæc audaciæ demirantium, diù versatum. E lacunis altè propugnaculum ante stagnantibus, terreus extabat limes, qui vsque ad fossæ marginem pertinebat: inde in latus propugnaculi trames excurrebat alius, aquis occultatus, sed notus Aldenardensibus ad subitas eruptiones. His super aggeribus quo breuior erat via ad suffodiendam molem, eo erat ineuitabiliùs exposita missilibus defensorum. Obtulere tamen se Alexandro Principi, ex eius prætoriana cohorte, Itali quatuor: armatique pectus loricâ à scloporum pilis innoxiâ, præterea clypeo, ligone, ac pala, & super hæc armati aduersus pericula, contemptu periculorum, limitem, quem dicebam ab aquis paulùm eminentem, singuli ob viæ angustias ingrediuntur. iussis interea ab Alexandro maioribus sclopetarijs in propugnatores indesinenter explodere. Primus, is fuit Octauius à Voghera (placet enim fortium nomina à fortibus ausis non seiungere) parùm viæ confecerat, quum plumbeâ è mœnibus procellâ correptus, fractis primùm cruribus,

Facinus quatuor Italorum.

Sortito

Horum arma,

& successus,

ribus, mox pilâ subter loricam latus hauriente, procubuit, 1582
interijtque. Neque casu commilitonis absterritus I.Paulus Ferrarius, Cremona vulgò dictus, nec quidquàm moratus, nisi quantum afferri sibi voluit fasces aliquot virgultorum, quibus latus hosti obuersum, & clypeo caput obtegens, ad fossæ labrum intrepidè peruènit: repertoque fossæ limite ex indicijs antea commonstrato, ad propugnaculi latus, crebras inter glandium emissiones, illæsus accessit. ibi ligone terram subtrahere festinans, tantum sibi munimenti circumdedit, quantum & terræ & fascium obiectu iam crura genuaque, & mediam corporis partem absconderet, subduceretque hostium iniurijs. Nec fossione intermissa, socio iter ingresso annuens, is erat I. Paulus Caporalis, vt properè succederet, animabat. qui eorumdem & ipse armorum genere, nec disparis animi firmitudine munitus, ad commilitonem, pilis suprà circùmque sibilantibus, impauidè ac fortunatè perrexit. Secutusque mox quartus, nulla re magis armatus, quàm se ipso: ac socijs feliciter additus, omnes operi pariter accincti, tantam ex ruinis complevere subiectæ fossæ partem, vt accedentibus iam fossoribus alijs, atque alijs: simulque muralibus tormentis propugnaculum quatientibus, primum expugnatæ molis decus meritò tulerint. Quos
& remuneratio, Alexander, exercitu coram, non contentus præcipuis extulisse laudibus, singulos centenis insuper aureis donatos; ex gregarijs militibus, Cremonam quidem ad Centurionis Vvallonum, reliquos autem duos, alterum ad instructoris, alterum ad signiferi gradus euexit. Neque Vogheram illaudatum, indonatumue præterijt: nam corpus eius militari pompa efferri, proque anima mortuale sacrum præsens ipse cum aulæ, bellique Proceribus, celebrari voluit. Remuneratus fortasse liberalius immodica suorum ausa videri cuiquam potuit, nisi proiectas istas & deuotas morti animas ad manum esse in exercitu ad insolita quædam tentamenta sæpius expedire cognouisset.

sorgenti.

DE BEL-

DE BELLO BELGICO DECADIS SECVNDAE LIBER QVINTVS

INTEREA ferox in castris seditio cœpta est, occasione à stipendijs sumpta. Etenim ex pecunia, quam ab Rege acceperat Alexander, visum est ad alacritatem exercitus inter obsidionis labores excitandam, singula stipendia viritim dare. Et iam peditibus, equitibusque per centurias ac turmas accedentibus, nunciatur Alexandro, veterum Germanorum legionem, secessione facta, post castrorum septa infesto agmine constitisse, certam stipendium non accipere, nisi duplum, vti debebatur. Alexander, vt erat equo insidens, illuc vnà cum Rubasio equitum Magistro confestim aduolat. videt nihil pacata ad Imperatoris præsentiam legione, inter minas strepitusque, & concussiones armorum, duos milites raptum è signiferi manu vexillum ad terram affligere: & hastatos in fronte agminis, obuersis in accedentem cuspidibus, vim parare. Enimuerò irâ incensus, incitato equo, primas hastas gladio submouens, atque agmen aperiens, terroremque & plagas ingerens, ad signiferum penetrat: vicinumque inibi militem è collari arreptum tractumque extra agmen asportat, ac suspendi illicò iubet. sed comperto innoxio, ideòque ad suos remisso, Rubasio mandat, equitatum protinus explicet, ac seditiosæ legioni circumducat. Tum aduocato ad se legionis Tribuno, *Abi*, inquit, *& antequàm in peruicaces promiscua cæde vtar, è singulis centurijs binos milites, quos culpa propiores comperies, in præsentia ad me mitte*. viginti missi sunt: omnesque eodem loco in furcas agi, legione hiscere quidem ausa spectauit. Quin ad censum statim rediens, euocari eos iubet ad militare æs cum alijs accipiendum. veneruntque attoniti turbidique: non plus tamen æris, quàm quod oblatum antea fuerat, acceperunt. Admirantibus Rubasio, Mansfeldioque, atque alijs belli Proceribus, qui Alexandrum

Seditio in regijs castris, orta à Germanis ob stipendia.

Vexillum legionis ad terram proijciunt, & vim parant.

Audax Alexandri factum,

eius verba ad Tribunum legionis:

& pœna seditiosorum.

& compressa seditio:

num- tres suscia- uit

Alexander

magna cum admiratione primariorum belli ducum.

medijs Germanorum hastis immistum viderant inhorruerantque, tantum animi tot contra armatorum vires vni fuisse. certè Hispanæ legionis instructor, facti ferociam cum magnis olim Imperatoribus committendo, affirmare in suis commentarijs non dubitauit, Nullum ex omni retro antiquitate facilè dari, qui militarem seditionem audaciore vnquam aggressione compresserit. Vt meritò obseruatum sit, diuturnam post hæc in regio exercitu serenitatem, vix vlla seditionis infectam nube, ab insolitæ huius fulguratione virtutis prouenisse. Adeò Necesse est vt mediocritatem humanæ virtuti præscriptam excedat, quisquis homine maior habendus sit. 1582

Vnius ex his dictum.

Alph. Vasquez sergent. mag.

& secutus hinc effectus.

Eruptio Aldenardensium.

Riuelliano

Compositis in hunc modum rebus, captaque, vti dicebam mole portæ Gandauensi præstructa, inde ad mœnia produci cœptus est agger. Iamque pluribus vijs intrabatur fossa, quum repentè Aldenardensium manipulus vrbe egressus in fossores incurrit, interfectisque eorum nonnullis, omnibus fugatis, per centuriam Germanorum apud fossores agentium, terrorem ac cædem spargit. Aderat imminens operi Alexander, arreptâque hastâ è fugientis militis manu, ante fossæ marginem constitit, caputque viæ quam insederat, tandiù strenuè intrepidèque defendit, dum ad arma in exercitu conclamatum, ac milite vndique procurrente, Aldenardenses intra vrbem, non paucis amissis, reiecti sunt. Eodemque militum, qui accurrerant, impetu vsus Alexander, compleri cespite, virgultisque fossam, aditumque subruendis mœnibus sterni iubet: mox fossores, ac milites sub cratibus in modum vinearum ac pluteorum antè comparatis, immittit in muros. Sed obsessi, iactis crebrò malleolis, fascibusque pice ac bitumine illitis, ac feruidâ arenâ conspersis ardentibusque; lignea accedentium tegumenta inflammabant, & corrumpebant: nec tabulas tantùm ea pestis, sed & militum corpora penetrabat, laceratisque artubus plerosque ab opere absterrebat. donec cratibus recenti boum corio glebâque tectis, securius inde mœnibus successere. Quibus alicubi iam suffossis, visum est maioribus tormentis oppugnationem vrbis, mox & aggressionem ascensumque, si mœnium ruina pateretur, adornare. Sed interuenit hîc aliquid, quod sicuti horrore præsentes, ita qui hæc legent, haud dubiè admiratione suspendet. Intendebat Alexander, vnà cum Valentino Mottæ Domino, locandis muralibus tormentis: &, ne longiùs à vallo operibusque discederet, imperat eodem loco sterni conuiualem mensam. Illicò super aliquot tympanis explicantur lintea, inferuntur epulæ: accumbit ipse, iuxtàque Rubasius,

reprimitur ab Alexandro.

Fossores ad subruendos muros sub tegumentis accedunt.

repelluntur.

redeunt melius tecti

& muros alicubi suffodiunt.

Atrox Alexandri periculum.

1582 basius, Arembergius, Montinius, & Mottæus: conuiuium, & senatus. Parùm à principio aberant; quum emissus ingenti fragore ferreus globus, mensámque superuolitans, caput Vvallonum Centurioni (hic eò aduenerat, ab Alexandro impetraturus inter primos in vrbis aggressione locum) impetu frangit: excussoque osse ex eius capite, oculum eruit Manuini Domino, qui fortè illic aderat: præterea Præfecto custodiæ Germanorum cum alijs adstanti mediam abripit faciem: fratri Quæsitoris iudicialium causarum cerebrum comminuit: inde epulas cruore fœdè commaculat, & conuiuas sanie cerebroque aspersos surgere ferali à mensa compellit. solus Alexander nec sedem, nec vultum mutauit: tantummodò cæsorum casu, præsertim Centurionis (erat hic Licquij filius, spei magnæ adolescens) paulò commotior, iubet auferri illinc, humariq; cadauera, alia induci in mensam lintea, alias dapes. precantique anxiè Mansfeldio, qui accurrerat, vt sibi Alexander, vt suis cautum vellet, placidè respondit, Consulerent sibi, vt vellent, alij: sibi certè fixum esse, non pati, vt rebelles aliquando glorientur, Alexandrum ab eis loco motum. perseuerauitque eadem, qua cœperat, sui securitate conuiuari, magis extra ictum timoris, quàm tormenti. At conceptam in Aldenardenses iram effusurus, decretæ oppugnationi vrbis institit, tanto quidem incitatius, quanto maiore Alenconium vi reuersurum soluendæ obsidioni fama vulgauerat. Tentauerat id Alenconius à principio, Farnesiana castra contemplatus verius, quàm aggressus; inde verterat aliò vires, adoriendo nunc Cortracum, nunc Bredam, nunc Bapalmam: si fortè ab obsidione illum extraheret, quem expellere non potuerat. Sed frustrà omnia expertus, adiecisse rursus animum ad eam expeditionem, certè significasse obsessis, Gandauo moturum se properè cum exercitu, ac perruptis Hispanorum castris, Aldenardam intraturum palàm ferebatur. Id quod obsessis non tantum spei ad obsistendum, quantum Alexandro celeritatis attulit ad oppugnandum. Nam quatefactâ iam, inter turrim ac portæ molem, magna murorum parte, exæquatâque ruinis fossâ, subiere milites: ac post acrem ancipitemque ad noctem vsque pugnam, cadentibus vtrinque compluribus, denique cedentibus loco præsidiarijs, Farnesiani super hostili muro vallauere se se. Manè complures ex aduerso trabes, sudesque prægrandes ac præacutas comportatas vident: quibus in hunc modum vtebantur obsessi. singuli milites sudes singulas humi pangebant, pactas transuersis clathris firmabant. eodemque tempore post hanc sudium sepem fossores terram molientes,

agge-

Auditore del campo. — *primi quos vniuersi.* — *Riuellino*

Conuiuæ.

Globus hostilis adstantes

conuiuio discerpit:

dapes fœdat.

Immotus Alexander, sterni iterum mensam iubet,

& securus conuiuatur.

Inde ad oppugnationem ardentius redit.

præsertim reuersuro ad opem ferendam Alenconio:

qui prius frustra id conatus, retentaturus dicebatur.

Sed Farnesiani partem muri iam subeunt:

eoque potiuntur.

Vltra tamen progredi prohibentur à sudium sepe ingeniose fabricata.

aggerem attollebant, postremumque militi receptum parabant. 1582
Sed iussis ab Alexandro militibus fossoribusque, sub coriaceis tegumentis, palorum ima suffodere, breui euersis transmissisque cancellis, ad aggerem receptumque in extrema muri parte ventum est. Tum verò de conditionibus dedendæ vrbis agi cœptum: Aldenardæ primùm, mox in castris: vtrobique dissentiente milite. quòd & ciues populationi fortunarum suarum præcauerent, quarum extra metum erant præsidiarij: & regij milites Aldenardæ prædis inhiarent, quam tamen vrbem Margaritæ matris patriam à cædibus, incendijs, alijsque flagitijs tueri, pietatis ac famæ ducebat Alexander. Itaque triginta tantummodò millibus florenûm ciuitati imperatis, ac statim in exercitum distributis: ceterùm conditionibus, in quas Tornacum est deditum, Aldenardæ impositis, post secundum obsidionis mensem, in oculis Alenconij Ducis, qui sesquihoræ itinere indè cum exercitu tendebat, vrbe Flandriæ munitissima, celeritate summa, prouisuque operum dies noctesque irrequieto, potitus est. Sanè Lanua, audito Rupellæ suæ casu, scriptis ad Orangium litteris ex Limburgensi arce, monuisse hominem dicitur, *Vt, quando Princeps Parmensis in potestatem redegerat Aldenardam, quascunque ad arces in posterum ille admoueret exercitum, iuberet ipse, non expectata impressione, portas illicò pandi: neque enim munitionem vllam virtuti fortunæque Alexandri inexpugnabilem fore, post expugnatam tam celeriter Aldenardam*. Postero die vrbem ingressus Alexander, atque inter diuini solennia sacrificij, quo per annos quatuor Aldenarda caruerat, actis Victori Deo gratijs, mox præfecto vrbi Manuyno Aubermonte, additis præter eius milites, Germanorum vno, ac duobus Vvallonum signis, reparandæ vrbi Religionique, dies aliquot insumpsit. donec audito, Hispanos, Italosque Lucemburgum attigisse, lætus ea armatorum accessione, obuiàm illis profectus est.

qui euersa se dedunt Aldenardenses, hac mulcta imposita. atque in milites distributa. 5. Iulij. laus Alexandri ab hac vrbe capta: Lanuæ litteris confirmata.

DE EXTERNIS militibus in Belgium redeuntibus.

ETENIM de reditu externorum transegerat iam cum Rege Vedastinus Abbas; sed ante illum acceptis Alexandri litteris Rex statim rescripserat, Definiret ipse Alexander quantum ab Hispania militum, quantum ab Italia mittendum. addideratque, Petrum Mediceum magni Etruriæ Ducis fratrem obtulisse ad eam rem operam suam, ac significasse, libenter Italos in Belgium ducturum se, iampridem cupidum sub Parmensi Principe militandi. hisce de rebus nihil ab se adhuc statutum, neque statuendum ante responsum eius. Et Alexander significato militum numero, indicatisque ductoribus, de Mediceo

10. Maij

Dubitat Rex an Mediceo tradat ducendos Italos.

diceo perhonorificum id quidem sibi respondit: tamen sapientiæ Maiestatis eius reputandum relinquere, an expediret, per hanc qualemcumque patrocinij occasionem, aliter cum Italorum natione agi, quàm agatur cum Hispanis: quibus simul omnibus nemo vnus, præter vniuersi exercitus Ducem, salutari consilio præficitur, ne videlicet miles turbis ac factionibus obnoxius, habeat sub quo licentius peccet: præsertim quum hoc idem munus nonnullis Belgarum Proceribus non semel petentibus denegatum sit. Rex secutus Alexandri sententiam, millia Hispanorum quinque, quatuor Italorum, in legiones quatuor distributa, misit in Belgium: præfecitque legionibus hispanis Petrum Pacium, qui eas duceret, & Christophorum Mondragonium in Belgio degentem: Italis Marium Carduinum Neapolitanum earum ductorem, & Camillum à Monte in Belgio commorantem. Atque hæ duæ, (additis ijs Italorum centurijs, quæ iampridem in hisce prouincijs militabant) primæ fuerunt ex Italis conscriptæ in belgico exercitu legiones. tanto maiore Tribunorum laude, quanto tunc seueriore suffragio lectissimus quisque ad id muneris præhabebatur. At vero equitatum, quem Rex legionibus adiunxit, Antonio Oliueræ, ante Hispanorum è Belgio discessum, equitum Commissario commendatum voluit. Ergo Alexander, præmissis Camillo, & Mondragonio, qui legionibus suis occurrerent, ipse assumpto Rubasio, aliquantùm progressus, Hispanos, (namque Itali pòst venere) magna amoris significatione suscepit. Quod verò turbatum videret in ea gratulatione Rubasium, quasi in manus ac potestatem Hispanorum callidè adductum, Alexander multa de viri virtute, ac fide, apud Hispanorum ductores prolocutus, iussit eos in Rubasij complexum ire, illumque generalem in catholico exercitu Magistrum equitum consalutare. Quod vbi militariter factum, ipse ante Alexandrum prouolutus, tanto ei obsequentiùs grates egit, quanto equitatus præfecturâ, quam dubitanter ad eum diem obtinuerat, tunc denique firmatum se vidit. Pari beneuolentia exceptæ dein Italorum legiones: quas secuti sunt ex primaria Italiæ nobilitate complures, qui audito patère iam exteris aditum in Belgium, quotidie aduentabant. Namque inter primos adfuere Appius de Comitibus Ducis frater, & Comes Carolus Sanuitalis: mox Petrus Caetanus Ducis filius, Ludouicus Marchio Rangonus, Comites Cæsar Pepulus, ac Vinciguerra Saucolombanus: nec pòst multo Alexander Comes Sfortia, Rodulphus Baleonus, I. Vincentius Vitellius Chiappini filius, & Comes Achil-

Dissuadet Alexander: causa.

Numerus hispanorum Italorumque: eorum præfecti.

Petr. de Paz.

Fit obuiam hispanis Alexander, & metu liberat Rubasium.

occurrit & Italis.

eorum primarij.

qui post Duc. sermo. erta.

Achilles Triſſinus, aliјque nonnulli, quos & bellicæ cupido laudis, & Alexandri nomen honorarios milites attrahebat. Et in tempore hæc erant, crebreſcente in dies fama auxiliarium è Gallia copiarum. Idque Pariſijs hiſpanus Orator Taſſius adnotato militum, qui parabantur, numero confirmabat. Addebatque, *Compertum ſibi, ad huius, & qui cum Alenconio erat exercitus, ſtipendia in ſingulos menſes, quinquaginta aureorum millia clàm promiſiſſe fratri Henricum Regem, coactum videlicet à Medicea matre, quæ etiam ſtipendium Heluetijs ſoluendum in ſe receperat. Armannum verò Bironium ab aliquot diebus ſimulare ſe offenſum Regi, vt diſceſſionem, quam è Gallia meditatur in Belgium, non iuſſu Regis, ſed odio aulæ obtendat.* Et aliquanto pòſt admonetur à Mottæo Grauelingæ Præfecto, viſam per ea maria Gallorum claſſem: atque ex nonnullis, qui Grauelingam appulſi, capti fuerant, intellectum, eſſe in ea Gallos ſclopetarios circiter ſeptem millia, & haſtatos Heluetios tribus millibus non pauciores, præter Gallos equites duo millia, & quatuor labara ex ordinarijs regijs turmis: ductoribus omnium, Delphino Aruernorum Principe, atque Bironio, illo ad famam, hoc ad regimen aſſumpt s. quin & profectionem Henrici Regis hoc tempore Lugdunum non aliò referebant aliqui, quàm vt inuidiæ ſe ille ſubtraheret ob auxilia, quæ Reginam matrem Alenconio filio liberius per abſentiam Regis ſubmiſſuram intelligebat. Itaque Alexander militum, quos acceperat, pleriſque in præſidia diſtributis, paucis ſecum ductis, poſt minora aliquot oppida curſim recepta, aditum hoſti præcluſurus, mouit Aldenardâ Cortracum verſus. Ac primis caſtris Harlebecum Liſæ pagum tenuit, alteris non procul Meninâ ſtetit, tertijs Verouicum, inde Vormeſeliam venit, tum Poperingam dies aliquot inſedit exercitum in hoſtico alens. Hîc nunciatur ei, quadringentos Anglos, in queis nobiles multi, & Catholici complures, diſſidio cum Gallis orto, petere, vt in Farneſianum exercitum admittantur. & Alexander admiſit, vſurus illis (vt ſcribit ad Regem) tamquam domeſticis auibus ad alios euocandos, atque ad hoſtem ſuis interea militibus exuendum; forſan & ad arcem aliquam occultâ illorum operâ pertentandam. Nec ſpei falſus fuit. Namque ad illum Poperingâ diſcedentem clàm venit nobilis Scotus cognomento Simplius, centuriæ pro fœderatis prouincijs præfectus: aperitque, iampridem ſibi decretum, patrare aliquid, quod hominem Regi addictum deceat. eo conſilio Centurionis officium in Ltrinenſi ciuitate ab ſe emptum. poſſe proinde ſe, aditum in eam vrbem, recluſâ portâ, quo tempore,

re,

Margin notes (left): Opportunus hic externorum acceſſus fuit: — ob famam tum militum ex Gallia pro Alenconio, — adiuuãtibus Rege diſſimulanter, — & Medicea matre apertè: — tum claſſis Gallorum. — Eorum numerus, — & Duces, — Alexander occurrere hoſtibus venturis parat, — Adduntſe el centuriæ aliquot Anglorum, deſertis Gallis: — De tradenda Lira Alexandro propoſitum Scoti

Margin notes (right): 1582 — Venturieri — I. Bapt. — Cornet. te Monpẽſerius Dux — Card. Granuel. ad Alex. 12 Sept. — Liſa flu. — Versi — 7. Sept.

1582 re, quaue occasione condictum fuerit, aperire. pro successu nulla mercede se pacisci, facto contentum. Alexander multis interrogationibus explorato consilio iuuenis, adiungit illi Matthiam Coruinum Tiphernatem, veteranum solertemque Centurionem, sexque alios Italos spectatæ fidei milites: mandatque Coruino, educat è præsidijs Namurci, Philippopolis, Louanijque, quæ ad rem opus fuerint, copias. Simplius Liram statim reuersus, petitâque à Gubernatore potestate exeundi ad insidias Regijs, quos illac ituros accepisset, instruendas; sub mediam noctem cum viginti suorum vrbe egreditur. Ac manè nondum albescente die, cum plaustris aliquot & captiuis, qui videlicet se ex composito dederant, Liram redit, portam sibi suisque prædâ onustis aperiri quamprimùm postulat, ne fortè hosti superuenturo expositi relinquantur. Dubitante Gubernatore, peruicit Simplij frater, qui Liræ & ipse præsidiarius agebat. reclusâque primâ ante vallum portâ admissus Simplius cum suis, extemplo Consulem, qui attulerat claues, obtruncat: portulisque reliquis apertis, Coruinus cum turmis equitum quatuor, ac totidem peditum cohortibus protinus accurrit: cæsisque, aut fugatis in aditu custodibus, iubet duo equitum signa obequitare vrbis mœnia, cohortem vnam insidere portam, ipse Simpliusque cum reliquis copijs in vrbem irrumpit, & Gubernatore, ac primarijs quibusque diffugientibus, paucis præsidiariorum pugnam ausis, ac facilè oppressis, omnibus repentina aggressione perculsis, Lirâ potiuntur: vrbe haud quidem magna, sed egregiè munita, quæque vt Alexander 7. Sept. scripsit ad Regem, si admoto milite expugnanda vi fuisset, profectò & multò sanguine, & impendio non minore decies centenis florenûm millibus constitisset. præter ingens commodum, quod ex ea ad Antuerpiam, Mechliniam, Bruxellas, aliasque circà vrbes, infestis excursionibus fatigandas, trahi possit. Quo æquius habuit Alexander, Scoti facinus ab se magni fieri, &, vti factum est, abundè compensari.

Città di Castello. Filippe ville.

Scotus astum componit:

& fretus Liram inducit:

non contemnendo eorum emolumento.

INTERIM ipse audito, aliqua Gallorum signa, quæ præcesserant, Dunquerchæ iam excepta, & inde reliquis Alenconianis copijs adiuncta, muniuisse se Vuinocibergæ; rapit illuc exercitum, instructoque, hostem ad pugnam euocat. Is nihil primùm motus, vbi traduci copias ante oculos quasi per contemptum videt, immissis repentè aliquot sclopetariorum hastatorumque centurijs ex Gallis Anglisque, cum duabus turmis Raitrum, terga abeuntium inuadit. quibus in hostem versis, eoque incalescente pugna ex multorum vtrinque accessu, vni-

PVGNA apud Bergam ad S. Vuinoci.

Alenconiani muniunt se Bergæ.

extrahuntur ad pugnam:

pugnant;

uersa decernendum acie credebatur: sed multis suorum cæsis, 1582
castra repetere Alenconiani coacti sunt, ducto tamen captiuo,

& fugantur, non tamen sine insigni captiuo,

quod Alexander indoluit, Balansonio Marchionis Varambonij fratre, Burgundorum equitum Præfecto: Saluago autem Matalonio Cæsiæ turmæ ductore, dum hastatos Anglos pugnam redintegrantes intrepidus excipit, oculo hastâ transfixo, hærenteque intus fragmine, post biduum vi doloris extincto.

& viro forti cæso.

Verùm quum neque hi ex munitionibus Vuinocibergæ extrahi possent: neque promptum foret intercludere alijs accessum in Flandriam è mari, cuius portus in potestatem ipsi haberent; vna spes reliqua erat, in eorum consilia vbique intendere, atque inde occasionem congrediendi captare. Et occasio se se dederat, motis ad recuperandam Gaueram Alenconianis. In quos illicò dum fertur Alexander, audit eos mutato consilio, instructa militariter acie Gandauum petere. tantoque ipse concitatius præmittit cum quadraginta equitibus partim lancearijs, partim sclopetarijs Cabreram hispanæ turmæ Subpræfectum, *Tenente* qui hostem insequatur, locumque & consilia eius exploret, atque ad se referat. interim iubet milites curare corpora, & ante *Ante mediam noctem* tertiam vigiliam instructos itineri, armorum in area prælto esse. Et Cabrera, inspecto hostium exercitu, captisque eorum tribus, iam retulerat, non procul inde exercitum constitisse, plaustris vehiculisque, aggerum loco, septum: ac manè Gandauum, motis castris, abiturum.

PVGNA ad Gandauum cum Alenconianis.

eorum consilia explorat Alexander;

suos armat:

Tunc Alexander, relictis Aldenardæ impedimentis, post mediam noctem præire iubet equites sclopetarios, ponè sequentibus lancearijs, quibus pedestres aliquot cohortes hastatorum, totidemque sclopetariorum furcillis tubos librantium immiscuit, sed ad celeritatem equis *mosibetiers* sarcinarijs imposuit: ductoribus Georgio Basta equitatus vniuersi Commissario, Antonio Oliuerâ, & Marchione à Monte, Rubasij vicarijs. Rubasio autem mandat, vt extremum hostis abeuntis agmen subinde carpendo, moretur, dum reliqua peditum accedat acies, cuius partem Mondragonio, partem Petro Pacio attribuit. ipse turmas aliquot sclopis leuiter armatas sibi seponit, ad subita vsurus. At Rubasius, & Montius cum *Barstche* equitatu progressi, vident incensis castrensibus tugurijs Gandauum versus incedere agmen, non ausi hostem acrius lacessere, vicinitate vrbis confidentiorem. Et quamquam superueniens Alexander, increpitâ eorum morâ, ire eos compulit in extremam hostis aciem, paulùm ab exercitu abiunctam; hæc tamen acies impetum validè sustinuit, dum interim reliquæ suorum copiæ sub Gandaui mœnibus constitere. Ibi dispositis ad pu-

& in hostem abeuntem immittit.

cuius extrema inuadere non audent:

inuadunt Alex. iussu:

1582 ad pugnam ordinibus, atque obiectis in fronte plaustris carrisque communiti; Hispanum, si fortè auderet, opperiebantur. Nec ideò destitit Alexander: sed quum iam pedestris acies aduentasset, statuit sub ipsis Gandauensium oculis auxilijsque adoriri castra, sperans confertâ pugnâ, suis cum hoste implicitis haud multum à mœnium tormentis noceri posse. Itaque bipartito peditatu, selectis hinc hastatis centum quinquaginta, Hispanis Burgundisque, & quingentis earumdem nationum sclopetarijs: illinc sclopetarijs totidem, Hispanis atque Vvallonibus, atque hastatis trecentis plerisque Germanis; iubet Mondragonium ad dexteram, Pacium ad læuam moletrinas ac domos, quas ante castra insederant Alenconiani, simul aggredi, atque inde in curruum septa impressionem facere. Et fecere illi audacter, ac strenuè: raròque aliàs Hispani ferociùs inuasere hostem, ostensuri, opinor, Belgis, quantum virium partibus accreuisset, Hispanorum accessu. Namque non domibus modò, ac moletrinis expulere stationarios, sed etiam in vehicula & carros inuecti, duas ferè horas, nunc pulsi, nunc pellentes, tanto periculorum contemptu pugnarunt, vt eodem tempore & plaustris defensos inuaderent, & plaustra aliqua, obnitente nequidquàm hoste, diriperent. Donec experti inexpugnabile vallum esse: & cadentibus suorum multis, qui vltrà progressi destinato ictu petebantur è mœnibus, Alenconio Orangioque inde pugnam incendentibus; ad signum ab Alexandro datum recepere se se, relatâ nonnullâ è curribus prædâ, & equis eorum aliquot abductis. maiore vtique ostentatione virtutis, quàm hostium clade. Quamquam hanc ipsam

Dispositio copiarum Alenconij,

& Alexandri,

Pugnatur,

felicius ab Alex.

10. Aug non fuisse minorem octigentis hostibus peremptis legi in Alexandri litteris ad Regem. quum tamen aliqui, & quidem ex ijs qui interfuere, ad duo ferè millia extendant, nisi forte secutis diebus, post Alexandri litteras statim missas, hic demum numerus compertus est. Ex Farnesianis autem desideratos non supra ducentos, propemodum omnes affirmant. Immò potuisse eo die omnem Alenconij exercitum deleri, si regius equitatus paulò à Gandauo remotius lacessendo tenuisset hostem, Billium, ac Mondragonium, ac Procerum plerosque, ex insolito

Eq. Rinaldus, & Alphons. Vasqu. in comment.

Numerus vtrinque interfectorum;

30. Aug lito Hispanorum ardore coniectasse, scribit Alexander. Interea dum Orangij operâ, ad auertendum acceptæ cladis sensum, festinato Alenconius apparatu, Gandaui sparsis in populum missilibus, Comes Flandriæ salutatur; Alexander ad cohibendas excursiones cùm Meninensium in Insulensem agrum, tùm Cameracesiorum per Hannoniam; castellum ad Lisam fluuium

Alenconius inauguratur Flandriæ Comes;

Alexander capit Cameracensium, & Clusam, | in conspectu Meninæ apud Heluinum attollit, ac præsidio munit: Cameracesij castrum, Clusamque repentino accessu territa in deditionem accipit. ad hæc Ninouam Egmontij Comitis arcem, & Gaesbecum, illam nuper à Lanua, hanc modò ab Alenconio captas recuperat: aliasque alibi munitiones aut conditionibus, aut vi capit. quum tamen tanta hoc tempore fame premeretur Catholicus exercitus, vt in Ninouæ obsidione, ex qua *Ninouensis fames* prouerbio locum fecit, equis passim vescerentur. Narrabatque Consaluus Gironus Pacianæ legionis instructor, quum ad mandata, vti solebat, accipienda adijsset Alexandrum, relicto ante eius tentorium equo, reuersum nihil præter lora & ephippium reperisse: ex equo autem in frusta à militibus discerpto, beneficij loco, pro nocturna cena, partem impetrasse. non cessantibus per eosdem dies, quamquam similia paterentur, Alenconijs atque Ordinum copijs. Nam præter alia loca, Bronchorstium & Espellium in Geldria expugnarunt: parùmque ab intercipiendo Louanio abfuere. Res ita se habuit.

1582 *Cambresi*

& Ninouam, & Gaesbecum,

fame, Ninouensis.

Sergius Maggiore

Alencônius expugnat Bronchorstium, & Espellium, & alia nonnulla,

Collectus clàm Ordinum exercitus partim è Bruxellensibus, Viluordianis, ac Mechlinieñsibus præsidijs: partim ex Gallis, Anglisque Alenconianis, (fuere circiter octo peditum millia, cum aliquot equitum signis) intempesta nocte, Louanium contendunt: ac sub auroram scalis admotis, tribus è locis vrbem inuadunt. Erant in vrbe veteranæ Italorum centuriæ duæ, Vvallonum vna, atque vna Germanorum, cum Burgundica Balansonij turma, Fabio Matalonio vrbanæ militiæ Præfecto. Hic ea nocte vigiles inspecturus mœnia circuibat, quum ecce circumsessam militibus vrbem, hærentesque muris scalas videt. protinus ad arma conclamat, oculis, ore, consilio verè caput. accurritur: reiectisque vno aggressoribus loco, alio plures apparent: iamque alicubi superantibus Gallis, vexilla Alenconij Ducis infixa mœnibus aspiciebantur. Enimuerò armatis tota vrbe ciuibus, inque muros vndique procurrentibus, incalescere pugna: Fabius modò auxilia distribuere, modò ad portas stationarios immittere: vbique suos prouisu, manu, voce animare. donec, aduectis in mœnia tormentis, cessere Alenconiani: gradumque tanquam iussi paulatim referentes, fugam militaris obsequij specie occultabant. sed egressi vrbe ciues præsidiarijs immisti insecutique, fugæ confessionem expressere. Compertum est, ex aggressoribus præter complures casu aut ferro saucios, interijsse circiter ducentos: ex ijsque desideratos primarios Centuriones duos, & quatuor vulneratos.

LOVANII periculum ab Alenconianis. 29. Oct.

eorum exercitus

muros scalis ascendunt,

pugnant in mœnibus,

impares recedunt,

& fugantur,

non sine cæde; *Alex. ad Reg. 3. Nouem.*

paulò

1582 paulò antequam hæc in Brabantia gererentur, magnis copijs apud Lochemum, Zutphaniæ prouinciæ oppidum, certatum erat. Obsederat illud Franciscus Verdugus Frisiæ moderator, præmisso Iacobo Bronchorstio, Anholti, & Bredefortij Dynasta, germanicæ legionis Tribuno: euocatusque ex arce Crychembergensi Rogerius Veronicus loci Gubernator, suas Vvallonum centurias nuper addiderat. atque horum operâ, Lochemum aggeribus, castellis, receptibusque, Verdugus perquàm validè circumsepserat. sed recente subsidiorum ope, ductoribus Com. Holachio, & Gulielmo Nassauio, captis aliquot ex ijs munitionibus, commeatus in vrbem illatus est. Et quamquam nouo Anholtij, & Veronici conatu, sub aduentum Com. Mansfeldij, atque Altapennij, ea rursum castella recepta sunt; longè tamen maioribus legionum auxilijs, quæ Alenius, & Norritius Gallorum Anglorumque Tribuni ab Duce Alenconio attulere, obsisti diutius haud potuit: præsertim desiderato, magnâ vtique iacturâ, Anholtio, dum castellum collustrat, pilâ traiecto, eiusque legionis Subtribuno lethaliter saucio, postea extincto. Itaque amissa in præsens Lochemi expugnandi spe, Verdugus Grollam, Altapennius, ac Mansfeldius in Brabantiam, Veronicus in Subtribuni locum delectus, Bredefortium ad Anholtij vxorem, in regijs partibus continendam concessere. Verùm aliquanto pòst capto à Verdugi copijs Stenouico, Transiselaniæ oppido, Lochemianæ iacturæ satisfactum est. Quod oppidum tot pridem viribus ac sanguine frustrà tentatum, mirum profectò, quàm leui paucórum conatu repentè ceciderit: dum plus nocet sua cuique incuria, quàm aliena violentia.

Tuderentum. — *in fine Septembris.* — *Ouerisfel.* — *Stenouicum.*

LOCHEMVM a Verdugo obsessum. — *ac post varia tentamenta,* — *amissa potiundi spe, ab eodem relictum*

Admonitvs Verdugus, Stenouicum, hostium securum, posse certa eius parte scalis applicitis conscendi; ad explorandam fossæ, in quam amnis influit, altitudinem, rusticæ puellæ astu vsus est: quæ proiectum in fossam pileum, quasi à vento excussum extractura, dum aquam intrat, atque hac atque illac errabunda alueum metitur; animaduertit, aquam alicubi non genibus altiorem. Secutusque relationem puellæ Tribunus Tassius à Verdugo cum parte copiarum eò missus, sub primam perobscuræ noctis horam ad muros accessit, locum agnouit, scalas apposuit. Fortè ea nocte, magno apparatu cenam instituerant victores Stenouicani: nam biduo antè, Hasseletum vicinum oppidum Catholicumque, eoque inuisum ceperant, ac diripuerant. multisque in sacras Cælitum imagines impiè debacchati, aliquot eorum simulacra, cum reliqua præda Stenoui-

Blessila amnis. — *Verdugus in Comment. l. 3.* — *I. Bapt. Tassis*

STENOVICI expugnatio. — *Altitudo aquæ circa vrbem lepido astu exploratur;* — *Securitas Stenouicanorum post captum Hasseletum;* — *& eorum impietas in simulacra Sanctorum;*

nouicum asportauerant. ac post agitatum per varias contumelias diem aduersus ea Diuorum signa, appetente iam nocte, alia editis in locis è furca suspendunt, aliqua armis induta iubent homines insani excubias in mœnibus agere, dum ipsi ad reliquum Hasseletanæ victoriæ assumendum opiparè cenatum irent. Sed impij perduelles in perniciem nempe suam Cælites armarunt. Eâ ipsa cenæ hora, eaque planè mœnium parte, in qua Diuorum signa ad stationem disposuerant, Tassiani milites, quasi porrecta à Cælitibus iam mœnia obtinentibus manu, muros scandunt, obsistente nullo: atque ab inspecto sacrilegorum scelere ferociores oppidum inuadunt, vltionem ac stragem partes in omnes ferunt, militibusque supra trecentos interfectis, oppidanis post prædam populationemque pecuniâ mulctatis; ne vno quidem suorum amisso, nec aliâ quàm triginta aureorum impensâ, queis rusticam puellam donauere, prævalida Transisselaniæ arce, pro qua toties dimicatum fuerat, potiuntur. 1582

Quorum non dubia ope muros scandunt Tassiani.

multisque hostium interfectis.

Ipsi ne vno quidem amisso, oppido potiuntur.

De INVASIONE Antuerpiæ a Gallis attentata.

Alenconius lætus ob liberatum Lochemum, & ob nouas Gallorum copias,

iuxta nouum Gregorianum Kalendarium,

At vero Dux Alenconius, qui ob liberatum, Gallorum in primis ope, Lochemum, gaudio gestierat, auctus expectatis dudum è Gallia copijs, (nequidquam aditum illis intercludere conato Parmensi Principe) Antuerpiæ insolita pompæ significatione testari lætitiam voluit: occasione accepta ex natalitio Domini die, noua dierum anticipatione celebrando. Etenim Pontifex Gregorius Tertius decimus, correcta erratione anni, nouum ad sacros præcipuè fastos ordinandos Kalendarium Christianis populis proposuerat. Id sibi & imitatione Henrici fratris Galliæ Regis, & sua in Romanum Pontificem veneratione suscipiendum putauit Alenconius. eodemque authore à plerisque fœderatis Belgij vrbibus ea suscepta est anni correctio, præterquàm ab vna alteraue prouinciâ hæreticorum, quibus toto cælo, atque anno errare toto, graue non est. Iamque instabat quintus decimus Decembris dies, qui, quòd expunctis diebus decem, pro vigesimo quinto numeraretur, Domini adscribendus Natali erat. Ergo in summo hominum concursu ad Diui Michaelis templum Alenconio attributum, ipse gallica nobilitate comitatus egit ibi pro rebus feliciter gestis nascenti Deo grates: secutisque diebus, Ordinum legatis epulo aliquoties exceptis & gratulationem extendit, & simul occasionem magnum quid aggrediendi nactus est. Nam qui recens è Gallia venerant belli Proceres, animaduerso Alenconij Ducis imperio longè, quàm sibi persuaserant, restrictiore; Regij iuuenis seruile regimen, & aliorum, qui apud illum agerent, vilem patientiam indignabantur. Idque quum apud Ioannem Bodinum

17. Nouembris

celebrat natalem Domini diem.

Gallis displicet restrictum & precarium imperium Alenconij,

1582 num, Duci apprimè gratum, eiusque secretioris scrinij custodem quererentur, is haud cunctatus exponit Duci suorum querimonias: *Admirari omnes, in precario illo imperio, tolerantiam eius, qui regendis populis natus, & quem aliquando Regem adoratura sit Gallia, nunc se intra inania Brabantiæ Ducis, & Flandriæ Comitis nomina, sine imperandi potentia, sine subditorum obsequio, sine armorum arbitrio, contrahi passus sit. Aerarium, vectigalia, pœnas, præmia, apud Ordines esse. Quid ei relictum, non concesso arcano Senatu, vti alijs retrò Principibus: non admissis intra arces militibus, non decretis pro aula prouentibus? Aspiceret ad Archiducem Matthiam in Germaniam indignè remissum: Philippum ipsum Regem principatu belgico superbè deiectum consideraret. immò sui meminisset, secumque reputaret ipse, quàm propè fuerit in proximo Antuerpiensi tumultu, vt ei non imperium modò, sed etiam vita, vnà cum omni Gallorum gente, à furente populo eriperetur, nisi perniciem auertisset Orangius? futurus proinde huius beneficij non minus superbus ostentator, quàm grauis exactor. Quapropter excogitaret aliquando rationem, qua ita regimen constabiliret, vt quod tunc authore Orangio Antuerpienses non perfecere, in posterum in aliena non sit manu, ne nou possint. Sibi quidem in præsentia promptam firmandæ potentiæ occasionem videri: si legatos prouinciarum, quos vnà coactos tanto ipse nunc honore, epularumque magnificentia excipiebat, rogatos vellet, ne grauarentur ad prouincias referre, vt, quando à Galliæ Rege tantum auri hominumque insumeretur, insumendumque dein esset ad Belgarum patrocinium, neglecto periculo euocandi in Galliam Hispanorum arma; Ordines publico decreto definirent, Belgium, decedente absque liberis Alenconio, regno adnexum gallico manere. Sic illos & Regi pro bello, quo se grauissimo implicet, proque sumptibus, queis regnum oneret, relaturos meritò gratiam: & Belgio Galliæ inserto stabilius aduersus hostem consulturos. Id si legati probent, & Ordines decernant; Regem longè intentiore cura belgicas prouincias respecturum, vt Galliæ suæ partem: & Regis fratri nouis è Galliæ subsidijs aucto aliam profectò securitatem; aliam à Belgis dignationem accessuram. Si renuant, ac deprehendantur, velle gallicum aurum & militem, non imperium nostrum; vim intrepidè parandam, neque permittendum, vt Brabantiæ Duce à Belgis eluso, Hispaniæ bono, Gallia exhauriatur. Bathoreum Poloniæ Regem similia à Nobilitate passum, armatis aliquando munitum, post euocatos increpitosque senatores, in hac verba concionem dimisisse, Quando se in Regnum vltrò aduocassent, sibique non vt in ludo personam Regis imposuissent, velle sibi extra scenam ac fabulam à Polonis obsequium seriò præstari. Quanto id vsurpari tutius*

eumque ad Brabantiæ principatum vi firmandum animat suorum nomine Bodinus in hunc modum.

In Orãgij sauciatione

in præsentia ab eo posse, tot è Gallia copijs, Ducibusque subnixo? Quo- 1582
rum armis asserendum aliquando in libertatem esse Belgij Principa-
tum, ne illum populi & se dedisse imputent, & retineant. Denique rarò
sine vi ac sanguine dominia parari: nec alia Regum principia fuisse.
sed quos initio Dominos pati coacta sunt prouincia, eos deinde Augu-
stos, ac Patres patriæ certatim veneratas esse. Plura hæc erant, quàm
vt his opus haberet Alenconius, ad præceps quodque consi-
lium pronus. Nec deerant, quæ illum per eos dies irritauerant.
Nam quum Philippum Plessij Dominum, qui Nauarræi lega-
tus aduenerat Antuerpiam, secretis congressionibus cum Oran-
gio, ac prouinciarum Procuratoribus multa quotidie agitan-
tem obseruasset: ac certi aliquid exprimere ex illo nequiuisset;
offensus, quòd inscio inconsultoque se, pleraque & magna con-
ferent; non modò ex eo Gallorum pari, quos in senatum ad-
legere ei facultas erat, nullum delegit, ne deligeret Plessium,
vti rogabat Orangius: sed etiam simulato negotio, per notæ fi-
dei hominem ad Margaritam sororem transmittendo, Plessium
Antuerpiâ submouit. Ergo tergiuersantibus prouinciarum le-
gatis ad ea, quæ de Belgio Galliæ adnectendo ex Bodini consi-
lio proponebantur, ipse tanto facilius ad vim animum appulit,
quanto eadem sibi à pluribus belli ducibus, (aliqui tamen ac
meliores improbabant) non dubio euentu suggeri audiebat.
quorum arbitrio rem in hunc denique modum compositam,
atque peractam, vti fidus homo Antuerpiâ scripsit ad Alexan-
drum, atque hic ad Regem, ego summatim hîc expediam.
Tribunis, qui Dunquerchæ, quique Brugis, quique Tenera-
mundæ, quique alijs Flandriæ in vrbibus, cum gallicis cohor-
tibus agitabant, mandatum est, vt vno omnes die, is fuit xvj. *16. Ian.*
Kal. Februarij, ea loca excitatis pro ingenio tumultibus, armis 1583
occuparent: debitamque Alenconio, tanquam Flandriæ Comi-
ti, prouinciam iure belli captam, gallico nomini assererent.
Alenconius Antuerpiam sibi delegit subigendam: capta occa-
sione ex Eindouia Brabantiæ oppido, ad quod expugnandum
per eos dies immiserat Boniuettum, cum parte gallici exerci-
tus: quæ tunc expeditio quoniam feliciter processerat, maiores
ad se copias festinare iusserat, veluti moturus eas in hostem,
ad victoriam prosequendam. Postquàm illæ aduenere, & apud
Burgerhoutum Antuerpiæ pagum posuere castra; ipse per spe-
ciem lustrandi ac recensendi exercitus, Nobilibus suis comita-
tus, alijsque gallis heluetijsque militibus, qui Antuerpiæ tunc e-
rant, circiter quadringentis, ex suis ædibus ad portam vrbis Chi-
pdorpiam tendit. ibi repertis, qui è Burgerhouto aderant, equi-
tibus

Marginal notes: Mouetur per hæc ad facinus Alenconius: — præsertim offensus aduentu Plessij. — *Mons de Plessis* — *Coniux Nauar. Regis* — Inuadendas Flandriæ vrbes alijs committit: — sibi seponit Antuerpiam.

1583 tibus ferè trecentis, ſuper ponte, ac foſſæ margine Ducem opperientibus, egreſſus prima interiore porta, in aditu ſecundæ, ad ſuos conuerſus, vrbem manu monſtrans, ac donans; *Eia filij*, inquit, *veſtra eſt Antuerpia*. ſtatimque cœpta cuſtodum cædes à Prætorianis, ipſe incitato equo contendit in caſtra, Galli in mœnia portæ vicina conſcendunt, captam vrbem inclamant. Quorum ad vocem teſſeramque, qui è caſtris, vrgente Alenconio, properabant, ſexcenti primùm equites, mox tria peditum millia, explicatis ſignis in vrbem irruunt. pars Cæſaream ad portam, pars ad rubram, occupatis propugnaculis, tormenta in vrbem conuertunt: equites, pediteſque per vias ac fora ſparguntur, *Miſſam, ac Ducem*, confuſis clamoribus ingeminantes. attonita ignaraque ciuitate, quò voces, quò arma ſpectarent. cur eos, quos modò quietos & amicos in iiſdem ſedibus habuerant, nunc hoſtes, & cruentos aſpicerent? Erantque, qui tumultum interpretarentur à rixa hæreticos inter, & catholicos Ducis aulicos exortum. Verùm vbi, tumultu increbreſcente, ſterni ciues, intrari expilarique domos, mercatorum Baſilicam (Burſam vocant) hoſtiliter inuadi animaduertunt; intellecta iam proditione, æris campani ſigno ad arma ciues euocantur: catenæ in aditu viarum illicò tenduntur: plebs, nobilitas, viri, feminæ, religione inſtitutiſque quantumuis inter ſe diuerſi, conſociatis omnes animis, pro fortunis, pro patria, pro ſuis capeſſunt arma, miſcent iras, iunctiſque dexteris mutuam ſibi, ad mortem vſque, fidem vouent. Ac momentò tota paſſim vrbe conglobari ciuium atque externorum manipuli, Gallis ſe ſe obijcere: artifices operæque ex officinis proſilientes, arreptis, quæ aut in manibus erant, aut ſors offerebat, inſtrumentis, in hoſtem ferri: mulieres ex ædium feneſtris, ac tectis ſaxa tegulaſque deuoluere: alij ex abdito domorum ſclopos in ſubiectos dirigere, tantâ aliquorum ferociâ, vt non deeſſent, qui deficientibus plumbeis pilis, nummos è crumena promptos, dentibuſque vtcunque manſos, atque in tubos raptim iniectos exploderent, hoſtemque auro inhiantem, auro conficerent: donec Galli, capto eorum duce Feruacio, nec nouis auxilijs ſuccedentibus, paulatim langueſcere, ac reditum reſpectare: mox effuſè Chipdorpiam repetere, plus ibi ſtragis, quàm effugij reperturi. Namque Heluetij ab Alenconio iuſſi per Cronerburgenſem portam inferre in vrbem ſigna, eâ clauſâ, longo circuitu ad Chipdorpiam ſerò tendentes, dum illic iam fugientium multitudinem offendunt, obuerſiſque haſtarum ſpiculis eos ſiſtere, & ipſi vrbem

Cuius inuadendæ ſignum dat.

Inuaditur vrbs.

Pugnatur.

Vrbis porta

Repelluntur Galli.

Aa itra-

intrare connituntur, superuenientibus à tergo alijs alijsque, mutuo hominum equorumque occursu impulsi implicitique, tam multi angusto in aditu proculcati ac protriti cumulabantur, vt duorum altitudinem hominum exæquaret cadauerum strues. Et aggerebatur strues, dum super ea nobiles complures, relictis equis transcendere pertentantes, ab insequentibus ciuibus, non irritis glandium emissionibus traiecti, ad cæsorum aceruos addebantur. Interim Alenconius incertus animi, quo res loco intus foret, variè fluctuabat. quòdque è longinquo prospiceret, multos è mœnibus præcipites ferri, neminem vrbe egredi, cuius portam sui tenerent; modò faustum id sibi, modò secus interpretabatur. At vbi obseruauit, eos, qui à se mittebantur, tormentis ex vrbe peti: atque Heluetiorum legionem Gallis permistam in castra perturbatè contendere; tunc enimuerò ex infelici successu temeritatem consilij sui primùm sensit, ac damnauit. Creuitque immensùm dolor, audita strage Nobilium tanta, vt non pauciores ducentis quinquaginta interempti ex eo ordine nominarentur, præter captos ex eadem nobilitate complures. Quippè occurrebat animo dedecus odiumque, quo per Galliam apud præcipuas quasque familias laboraturus esset. Accedebat reliqua Gallorum cædes, quam initio ad mille quingentorum octoginta trium omninò peruenisse affirmarunt aliqui: cladem, opinor, eò extendentes, vt anno, qui tunc agebatur, millesimo quingentesimo octogesimo tertio, cæsorum numerum adæquarent. Ego ex litteris, quas laudaui, compertum habeo, biduo, quod humandis corporibus insumptum est, ex vrbis quidem fossis, in quas aut acti sunt, aut egere se Alenconiani, circiter quadringenta hominum cadauera extracta esse: per vrbem verò, intraque domos, ac potissimùm in porta, apud quàm Gallorum tumulus hodieque monstratur, ac busta gallica non nemo appellat, paulò supra nongentos occubuisse; ex ciuibus autem ferè centum interfectos. præter saucios, quos vtrinque permultos continuata in dies funera ostendebant. Quorum ad numerum adiungentes aliqui eos, qui fugiente Alenconio cum exercitu, ac tranante Diliam amnem magnis tunc imbribus, ac retentis aquis à Mechlíniensibus immodicè inflatum, submersi sunt; duo Gallorum millia desiderata esse in Antuerpiensi clade non absurdè confecerunt. Fuere multi, qui aggressionem hanc componentes cum ea, qua paucis antè annis, Hispani eandem vrbem inuasere, magnopere admirarentur, vnde illa feliciter Hispanis, hæc Gallis secus acciderit? quum, vti aiebant, contrà esse debuisset; quando hi

ciui-

Margin notes (left): magna cum strage; Nobilium, & aliorum; nec sine aliqua ciuium. Numerus mortuorum Alencon. Comparatur hæc inuasio gallica cum hispanica.

Margin notes (right): Mira in Cronico Belgico. Mille submersos scribit Reidanus l. 3. 1576 Vide l. 8 Decad. 1

1583 ciuitatem inopinantem atque imparatam, ciuesque per suas
Galli quemque domos prandij horâ (nam hæc delecta) desidiosè agentes aggressi sunt: Hispani autem iam hostes habiti eamdem attentauere multis armatorum millibus instructam, multis vbique stationibus firmatam, hostesque non expectantem modò, sed etiam excitatis validè munitionibus irritantem. Et tamen Galli penetratâ iam pleraque vrbe, obsistente nullo; vnius horæ spatio, accepta clade eiecti sunt: Hispani post acrem à principio pugnam, superatis munitionibus, cæsis vrbis præsidiarijs ciuibusque, captis militiæ ducibus, edita ingenti strage, Antuerpiâ sunt potiti. Nimirum non virtus Gallis deerat ad victoriam, sed illa ipsa victoriæ securitas, (sic enim conficiebant) ille contemptus hostium, Gallos perdidit. nimia securitas Gallos perdidit. quantoque minorem repugnandi locum in ciuitate improuisò oppressa sibi promittebant, tanto ipsi minore armorum prouisu, omissioreque animo aduersus vim, quam nullam putarent, totos se ad prædas, tanquam subacta in vrbe, transtulere. Ferunt, aliquot Gallos, paucis antè diebus, visos fuisse per Antuerpiensium officinas scrutari curiosè loculamenta arculasque gemmarum, in speciem vt ementes, re autem obseruantes, destinantesque gressum in vrbis aggressione postea dirigendum. Et verò direxere: contemptisque Alenconij vocibus, queis suos admonuerat, vt primas potiundæ vrbi curas intenderent, cetera victoriam secutura; plerique eorum, territæ ciuitatis iam securi, solùmque solliciti, ne circumstantes vrbem reliquas galli exercitus copias iam iam ingressuras, in partitione prædarum socias haberent; dum certatim huc illucque festinant, vagi sparsique, atque adeò extenuatis ad pugnam viribus, facilè oppressi sunt. At Hispanos armatam à se ciuitatem peti reputantes, quæ de hostium viribus opinio sollicitos habuit, eadem victores primùm vrbis, mox & fortunarum fecit. Vsque adeò NIHIL in hostibus vel semiuictis tutò despicitur. Quamquam & pugnæ causam, quæ addere, aut adimere in milite vires solet, & pugnæ causa, hîc quoque inter inuadentes amicam vrbem, & inter hostilem vlciscentes, discrimen habuisse credibile est. Atque hunc Alenconij conatus finem habuit: dignum profectò eorum sapientiâ & Deus politicis hisce consilijs non fauens. I. Bodinus & alij consultorum, qui se regnorum magistros magnificè iactantes, dum æquo rectoque posthabito, omnia parandæ dominationi honesta putant, deserti à Deo, quem deserunt, non rarò consilijs ipsi suis, fallente successu, capiuntur.

HAEC porrò dum Antuerpiæ gerebantur, dumque eodem tempore Flandriæ vrbes conspiratorum armis attentabantur,

Inuasiones aliarum Flandriæ vrbium.

euentu vario: nempè Ostenda, Brugis, ac Neoporto præualentibus aduersus Gallum; contrà à Gallo subiectis Teneramundâ, Dunquercâ, atque Dixmuda; Princeps Parmensis magnis in dies conflictatus angustijs, ob interclusam è Gallia rem cibariam, certum in Hispaniam hominem allegauerat, qui Regi ob oculos poneret catholici exercitus statum, auctas Hispanorum copias, non aucto stipendio: inde multorum transfugia, & disciplinæ contemptum, tanto in præsens periculosiora, quanto aduersus recentem è Gallia exercitum milite opus foret alacriore promptioreque, quàm qui tunc esset, æris inanis, & pugnæ dubius. Quum audita Antuerpiensi Gallorum aggressione, simul & clade, & Alenconij Ducis abscessu, agnouit, adorauitque propitiam præsentemque Dei bonitatem, quòd (vt ad Regem scribit) in eo rerum articulo, quo magna regijs partibus pernicies immineret, si paulùm creuissent Gallorum vires, (creuissent autem, si potito Antuerpiâ & Flandriæ portubus Alenconio, Henricoque Rege victoriam fratris palàm secuto, hùc vis omnis è Gallia incubuisset) tum maximè rebus in contrarium versis, fugatis Gallis, excluso Antuerpia nouo Brabantiæ Duce; satis profectò curarum, quas Belgæ Gallique inter se hostilem in modum prosequerentur, vtrisque iniectum esset. Ex hoc autem Gallorum infortunio quid ipse commodi capere posset, illicò versare animo cœpit. Atque euocato primùm secretiore senatu, dein bellico, postremò simul vtroque, Tria, quæ sibi in rem præsentem fore viderentur, ad fructum aliquem ex ea oblata feliciter occasione percipiendum, in medium proposuit. Primum vi armisque vrgere fœderatas prouincias: alterum de pace cum eis generatim componenda colloquium inire: tertium cum Duce Alenconio priuatim agere, eumque ad arces gallico præsidio retentas catholico Regi tradendas inducere. Addiditque, primum ægrè attentari posse inualido ab exercitu & imminuto; & verendum, si se rebelles inuadi sentiant, ne metu Hispanorum cum Gallis in gratiam redeant. In altero plus aliquanto spei apparere, fessis à bello prouincijs, pacemque magis optantibus quàm poscentibus. De tertio capi consilium haud posse, donec qui Alenconij status in præsentia sit, ampliùs exploretur. Ergo pronis in secundum consultoribus, delecti sunt viri aliquot expertæ fidei, qui dissimulatâ Catholici personâ, apud Antuerpiensem populum recente in Gallos odio furentem; eoque Hispanis placabiliorem, de pace cum Vvallonum prouincijs, cum Belgis suis, suoque cum Principe, verba sererent. Præterea admoniti Gubernatores vrbium fœde-

Statui Hispanorum tunc laboranti

opportuna clade audita, agnoscit Alex. Dei clementiam;

25 Ian.

& vtroque consilio coacto,

sollicitare ad reconciliationem prouincias statuit,

in hunc modum,

1583 fœderatis prouincijs finitimarum, vt idipsum cum eis pro sua prudentia pertentarent. Ad hæc Marchio Rubasius, Montinius, & Rassinghemius missi ad Hallense oppidum: vt inde litteris, colloquijsque cum prouinciarum delegatis, alijsque sibi notis affinibusque de concordia sermonem instituerent, Alenconij proditionem obijcerent, vetus Gallorum cum belgica natione dissidium memorarent: habitos sibi honores, collata sibi super Hispanos ipsos bellica munia referrent, aliaque in hanc sententiam, sed suo, non Regis, aut Alexandri nomine subijcerent, quæ componendo iamdiù scisso funestè Belgio apta viderentur. In his autem perurgendis quamuis nullam omitteret operam Alexander, obsecuturus animo Regis, à quo sciret hanc pacandi Belgij viam præoptari; tamen ad eum scri-
15. Ian. bens, prouidere se ait, consilium haud processurum, partim nimiâ Orangij nunquam assensuri authoritate, tanto in præsens maiore apud Antuerpienses, quanto ipsi se ab eo adiutos aduersus Alenconium falsi opinentur: partim egestate pecuniæ, qua sine frigent talium administri ac transactores: atque adeò ægrè penetratur in hostium consilia, QVAE NISI hac aurea claue non reserantur Hinc ille se ad Alenconium attentandum accuratè conuertit. quod è propositis tertium quoniam clam ceteris aggredi apud se statuerat, quasi negligens in senatu transmiserat. Et verò magnum opus aggrediebatur, Alenconio suasurus, vt vrbes à Gallis captas Cameracum, Dunquercam,
18. vtramque Bergam, Dixmudam, Teneramundam, Harentaliam,
Vnar. & ad Dieftemium, atque Eindouiam, spontè remitteret, atque His-
Senatum panis Gallus traderet. Sed multa Alexandrum animabant. Primum Alenconij desperatio non rediturí in gratiam cum ijs, qui hostiliter læsi proditique, nunquam profectò eius se fidei credituri essent. Dein nouissima eiusdem ira odiumque in Antuerpienses, quòd sibi repetenti vestes, lecticam, atque è captiuis valetudinis suæ moderatorem, quo tunc æger opus haberet, inhumanè denegassent: adeòque videri poterat vlturus suo quamquam dispendio illorum inclementiam, denteinque sibi, modò in hostes excuteret, euulsurus. Sed super hæc, spem intendit nuncius ad Alexandrum hæc ipsa animo molientem missus sanè in tempore à Mario Birago legionis gallicæ Tribuno in exercitu Alençonij. Hic, scriptis ad Alexandrum litteris, suam ei offerebat operam, si qua in re illam vsui Philippo Regi fore inter eas turbas existimaret. mitteretque propterea ad eum, si videretur, certum hominem, cum quo res conferri coràm posset. Alexander, quoniam Marij gratiam apud Alenconium & con-

frustrà

Cum Alençonio transigere studet.

hisce causis animatus.

præsertim offerente se Alenconij Tribuno,

& constantiam eius nouerat non deserturi in eo infortunio Ducem, (quamuis ab eo iam aliqui, velut à sede fulmine tacta, profugissent) suspicari cœpit, id à Mario non vtique susceptum nisi Alenconij iussu: præsertim quòd nuncius varijs dissimulatisque interrogationibus circumactus, haud negauit. Et eodem tempore certior factus, armatam à Flandris fuisse Gandauensem cataractam, & corruptos fluminum obices, ad iter Alenconio in Galliam intercludendum; facilè sibi persuasit, non aliò spectare galli Ducis consilium, quàm vt aliquibus cum Alexandro conditionibus viam sibi per Hannoniam, Flandriâ exclusus, aperiret. Ergo nihil cunctatus Hernandum Acostam, Centurionem apprimè nauum fidumque deligit, abundèque instructum, quid ei petendum admittendumuè, Teneramundam ad Marium cum eius nuncio, clam omnibus, submittit. Marius excepto humaniter Acostæ aperit, *Ex Antuerpiensi calamitate id boni captum esse, quòd Dux Alenconius (quantum in eius animum penetrauerit) cum Hispano reconciliari non ægrè possit. in eam rem à se, pro suo in catholicum Regem studio, Ducem sedulò animatum: ab eoque datas sibi demum partes rei componendæ. Componi autem posse, suâ quidem sententiâ, si Dux omissis armis aduersus Catholicum, rediret in Galliam: eâque gratiâ Parmensis Princeps arces aliquot Galliæ finitimas Duci traderet, quales sunt Bapalma, Bucquentum, Quercetum, atque Landresium*. At verò Acosta, nimis caro vendere illum Domini sui fugam subridens, satius fore & conficientius respondit, si, quas Galli arces obtineant in Flandria Brabantiaque, Regi restituerent. Neque id videri audacius postulatum, si consideret Alenconius, arces præsertim in interiore Brabantia sitas, nequaquam retineri à Gallis posse aduersus aut Ordinum, aut Parmensis arma. Quibus in hanc sententiam vltrò citròque agitatis, ac detectis vtrinque ex primo congressu animis, ductus est Acosta osculatum Alenconij manus: à quo, post breue alloquium, ad Marium remissus, inde ad Alexandrum reuersus est. Qui, ne quid prætermitteret, Franciscum Lanuam, & Turenæ Vicecomitem captiuos aggressus iam fuerat per viros vtrique eorum familiares, qui facta libertatis spe, illos hortarentur, quo compositis ad Alenconium litteris persuaderent homini, vt omissâ rebellium causâ, quam nullo adhuc beneficij pretio adiuuisset, mallet arces Philippo Regi tradere, eoque merito Regem frustrà offensum sibi in posterum deuincire, quàm Belgis recenti Gallorum laniena gestientibus recuperandas aliquando relinquere. Interea instante Mario, Alexander loco Acostæ morbo impliciti Flaminium

Margin notes: 1583 — Sas de Gant. — Diest hi — & conditiones proponente, — Alenconius. — quæ reijciuntur ab Alexandri nuncio, — Quesnoy — Per alios tentat eamdem concordiam Alex. — Alex.

1583 nium Garnerium cum certioribus mandatis legat. congressis-que aliquoties, ac Mario ad extremum offerente, Ducis Alenconij nomine, Teneramundam, atque Viluordiam: Flaminio autem pro Principe Parmensi stipendia ad eum diem debita præsidiarijs locorum, quæ Galli possideant, pollicente; nihil propius videbatur esse, quàm vt fœdus vtrinque firmaretur. Quum hæsit repentè negotium: hac ipsâ concordiâ, quæ parabatur, Orangio detectâ, astu videlicet Alenconij: qui vt sollicitos haberet Antuerpienses: eosque adigeret ad captiuos reddendos, qui ex gallica nobilitate non pauci Antuerpiæ detinebantur, reconciliationis rumorem emanare voluerat. Et sanè Orangius, atque Antuerpiæ Magistratus veriti, ne Alenconius ira ac desperatione præceps, cum Hispano conueniret, dissimulato in tempus odio, præsertim quòd ab Rege Galliæ, atque ab Angliæ Regina in id incumbentibus fatigabantur; litteris nuncijsque quasi resarciendæ gratiæ viam inituri, agitare cum Alenconio cœpere, verba interim iuueni dantes, dum eum ab Hispanis abstraherent. Et ipse verba verbis reddens, tanto operosiùs cum Parmensi, nuncijs vtrinque acceptis remissisque, negotium trahebat, quanto melioribus interim conditionibus transacturum se speraret hinc cum Ordinibus Hispanorum anxijs, inde cum Parmensi de nouæ cum Antuerpiensibus concordiæ agitatione sollicito. Sed gnarus Alexander quales demum conditiones, quàmque superbas ad reconciliationem exacturi essent Ordines ab Alenconio; minimè inter illos conuenturum, vti planè non conuènit, pro certo habebat. Quamquam nec ipse, extincto Mario Birago, quidquàm cum Alenconio ad extremum confecit. Quin sparso rumore, (siue ab Alenconio, siue potiùs ab Orangio, qui quod fieri pertimescebat, occurrendum putauit vltrò, ne fieret) Alenconium cum hispani Regis filia coniungendum, idque cum Parmensi clàm agi; Antuerpienses, ac Brabantiæ Ordines, ex Orangij consilio remissis ad Alenconium aliquot captiuis, atque annonâ, quâ is miserè laborabat, liberaliter suppeditatâ, Viluordiam ab eo accepere. Non tamen inter illos vltrà connènit, nisi quòd eius Dunquercam per Flandriam iter antea negatum, nunc Antuerpiensium operâ & Flandrorum armis assertum est. Itaque Alexander, quando nec cum Alenconio pacisci, nec cum prouincijs concordiam inire aliquam successerat, Orangio permiscente omnia, quippe quem turbarum fluctus sustollebant, in tranquillo facilè submergendum; ad arma, quod reliquum erat, animum retulit, sperans vi expressurum se ab Alenconio, quod

Nouæ conditiones proponuntur & vtrinque acceptantur.

Sed callidè ab Alenconio.

quem reconciliare Ordinibus astu curat Orangius:

Alex.

& Alexander amissa concordiæ spe, vim parat.

quod amicis conditionibus non confecerat.

PVGNA ad Steembergam.

INTRAVERAT iam ille Dunquercam, tutius inde de concordia cum Ordinibus transacturus: id enim, Bellieuræo conditionum ministro, agitabatur. Atque huc respexit Alexander, si fortè Ducem ea in vrbe concluderet, expugnaretque. In hoc autem vt omni cura liber intenderet, loca prius aliqua in Campinia recuperare statuit: præsertim quòd deportato in hanc Brabantiæ partem bello, securum ab hispanis armis Alenconium, improuidumque redditurus erat. Nec menses abiere tres, quum Eindouiam, Dalemium, Sichemium, & Vesterloum, arces haud contemnendas: hanc postremam Rubasio, primam Carolo Mansfeldio, duas reliquas Mansfeldio patre ducibus in potestatem redegit. Restabant alia longè validiora in eodem tractu, quem Bironius gallicæ militiæ moderator, ac paulò antè victor Vuodæ, & Vierseuiæ, percurrebat. Erant illi aliquot Gallorum signa: accessuque eorum, qui ex arcibus modò amissis exierant, ad duodecim armatorum millia creuerat exercitus. Hi quamquam sub veterano Duce, milites non tyrones, nec instrenui, tamen, vt retulerat Alexandro Serclasius Centurio, qui per eos dies à Bironio captus aufugerat, animis non satis cohærebant, simultate insanabili inter Gallos, & Belgas, ex recenti Antuerpiana cæde. Ergo & cum his bello in Campinia decertare, & Dunquerchæ Alenconium aggredi perquàm cupidus Alexander, curas, exercitumque ita partitur. Montinio, ac Mondragonio, ac Mottæo mandat, Dunquercam cum parte copiarum, laxa à mari terraque obsidione circumdent. Marchionem verò Rubasium aduersus Bironium cum plerisque leuis armaturæ equitibus, Rosendaliam præmittit, sequiturque mox ipse cum reliquo equitatu, & peditum hispanorum parte, quos ad celeritatem singuli equites post se in equos assumpserant: iusso Petro Pacio sua cum legione properare: Billio, atque Oliuera Rubasij vicario, concludentibus cum suis turmis exercitum, quinque bellatorum millibus constantem. Sed Bironius audito adesse Parmensem, Rosendaliâ mouens, Steembergam cum Gallis Germanisque festinauit, relictis Belgis, qui à Gallis abiuncti cum Scotis ponè sequerentur. Steemberga, insigni olim portu potentiaque, claras inter maritimæ Brabantiæ vrbes fuerat; nunc aggeribus contra vim maris supra infraque vrbem excurrentibus haud inualida habetur. Etenim præter tumulos collesque perpetuos albicantis sabuli, quos assiduo eiectamento congerit mare, sibique furenti ceu compedes parat; accolarum industria, tenaci è solo aggeres attol-

sed antè capiuntur arces aliquæ,

hinc à Farnesianis,

inde ab Ordinum ducibus,

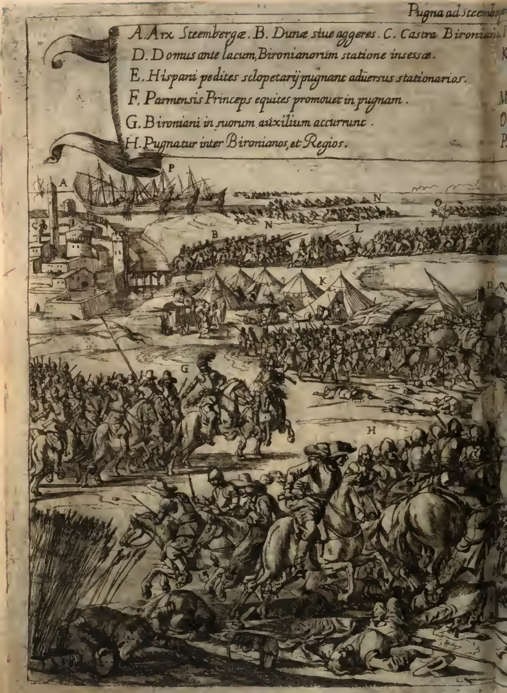
Alenconium. Biron.

Alexander partem exercitus Dunquercam,

partem immittit aduersus Bironium,

qui Steembergam se recipit.

Steembergæ munitio,

Pugna ad Steemb
A. Arx Steembergæ. B. Dunæ siue aggeres. C. Castra Bironiani
D. Domus ante lacum, Bironianorum statione insessæ.
E. Hispani pedites sclopetarij pugnant aduersus stationarios.
F. Parmensis Princeps equites promouet in pugnam.
G. Bironiani in suorum auxilium accurrunt.
H. Pugnatur inter Bironianos, et Regios.

...gam anno 1583.
ia. I. Equites, peditesq; Farnesiani victores in Dunas enituntur.
K. Hostium castra victores diripiunt. L. Bironius gallicæ militiæ Dux ex arce cum equitatu egressus Regios fugat.
M. Parmensis suos sistit. N. Bironiani ad mare fugitant.
O. In fugientes feruntur Regij.
P. Bironius conscensa naui, victoriam hosti concedit.
M
B
B
I
I
E
E
H
F

1583 attollit, Dunas vocant, quos vlnis minimùm decem altos, latos in imo quidem circiter viginti, in summo autem tertia fermè parte angustiores, lignorum fascibus lapidibusque introrsus firmant, foris aduersus arietantium ictus vndarum, textâ è paleis straminibusque loricâ communiunt. Sic Belgæ ab assidua cum oceano pugna, ad hostium aggressiones eludendas erudiuntur. Hisce super aggeribus ad Steembergam, partem castrorum extenderant Belgæ, Scotique: partem subiecto in campo apud radices lacu præruptas collocauerant: atque ante lacum domos aliquot occultatis sclopetarijs insederant. Hæc autem castrorum pars inferior, ne adiri aggerum colles à terra possent, obstabat: (è mari enim per se se inaccessibiles videbantur) & aggeres ipsi in summa planicie quum vix equitibus senis pariter euntibus parerent, haud magnas hostium vires simul inuadentium admittebant. &, si inuaderentur, pellerenturque inde Bironiani, proximum receptum Steemberga monstrabat. Alexander à Serclasio, & Garsia Toletano, quos exploratum miserat, de consilio hostium posituque castrorum admonitus, festinatione incredibili exercitum Rosendaliâ Steembergam rapit. tum iubet Sancium Leuam, & Carolum Menesium, qui cum suis in equos assumptis primi aduenerant, domorum ante lacum stationarios, quos odore ex incendiarijs scloporum funiculis deprehenderant, ad certamen extrahere, dum reliquus exercitus aduentaret. extractis, ac post leue prælium inde fugatis, ipse in hostem trans lacum apud radices aggeris, Pacianos ac Mansfeldianos legionarios mouet. iusso prius equitum Magistro, cum lancearijs Augustini Mexiæ, & cum Caroli Lunæ sclopetarijs eòdem incumbere. Atque hi quidem impetu illati, apertâ sibi per obstantium cædes viâ, in collis summum euasere. Eodemque tempore eques in aggere, pedes in campo strenuè pugnabant. Quos inter, insignis aperta casside Alexander, modò his integros submittens, modò illos voce ac manu moderans, bellum regebat. Iamque inclinabat vtrobique Scotorum acies: & Belgarum complures mare ac naues respectabant, passimque in eam se partem, recedente mari vacuam, demittebant: sed hîc quoque obuijs, qui præmissi fuerant, Farnesianis trucidabantur. Verùm dum equites aggeris iam victores (quibus se immiscuerat prædarum spe, colonum, lixarumque turba) diripiendis hostium spolijs immorantur, Bironius Steembergâ erumpens cum delecta gallorum lancearriorum turma, pugnæ securos aggreditur. atque orta à colonibus fuga trahebat iam equitum aliquos, subita validaque impressio-

Quarum infimo & in imo castra locant Bironiani.

17. Ian. — Vtrobique pugna committitur.

Alexan.

Victoribus primùm Farnesianis

Belgæ ex Bironiano exercitu,

mox eosdem prædabundos victi fugant.

pressio-

pressione perculsos. Gliscebatque latius pauor, sparso in omnes rumore, vniuersam Gallorum aciem penè sequi. Quum Alexander, inscenso aggere, fœdam suorum fugam intuens, *Quos fugerent?* interrogat. *paucos ne Gallos, qui non spe victoriæ, victis vbique socijs, sed honestioris curâ mortis se in vincentium manus immiserint?* simul, namque trepidatio, obtestando obiurgandoque parùm sistebatur, gladio ferociter elato in obuium quemque defertur: simul Casio mandat, (ducebat hic ante Principem præsidij causâ lancearioruum turmam) obuersis cuspidibus fugientes, hostium loco habeat. eodemque tempore, Appio partem suæ sclopetariorum turmæ illuc impellente, primosque fugientium increpante: mox eòdem inferentibus se se Billio & Oliuera, restituta est tanto validiùs pugna, quanto eluendæ coram Alexandro maculæ acrior sollicitudo stimulabat. Itaque non repulsos hîc modò Gallos, sed in vtroque latere à terra marique fusos à Pacij in primis legione Belgas & Scotos, ad Steembergæ vsque mœnia tandiù fugando ac cædendo insequuti sunt, quandiù & nox ingruens, & arx è propinquo fulminans permiserunt. Pugnatum est horas fermè tres: veneruntque in Victorum manus pedestria signa octo & viginti, equestria duo: cecidere è Scotis potissimùm ac Belgis, quà ferro, quà mari, si Vasquio legionis instructori accredimus, tria hostium millia: si Centurioni Tuccio, quatuor, quorum vterque pugnæ interfuit. Princeps tamen Alexander ad Regem scribens, mille ac quingentos affirmat. nempè hic eos præterijt, qui Steembergæ aditu exclusi, quum se partim in aliquot casas & aquarias molas, partim in præaltas segetes noctu abdidissent, postero die reperti omnes, & fuere sanè complures, iugulati sunt. Ex Gallis ac Germanis, qui serò, nec omnes, pugnam iniere, cæsi omninò pauci, nonnulli capti, plerosque cum Bironio naues ab ipso paratæ ad incerta belli, aliò auexere. Ex victoribus autem nonnisi octo desideratos, interque eos Menesium, carum militi Centurionem, ac paulùm supra viginti saucios, Alexander, quique adfuere alij, æquè consentiunt. Bironij fugam, Hochstratæ, aliorumque per Campiniam oppidorum deditio secuta est.

LIBER inde Alexander Dunquercam arma festinabat; quum Franciscus Pontius Mirabellus ab Henrico Rege, instigatu Reginæ matris, ad Ordines pro reconciliando Belgis Alenconio allegatus, Alexandrum adijt, questus Regis nomine, Quòd non habita ratione beneficiorum, quæ in Farnesios olim contulissent Galliæ Reges, obsidere oppidum destinasset, vbi Regis fratrem commorari non ignoraret: respondente ad ea Alexandro,

Marginalia (left): Fugam increpat Alexander, / & sistit, / pugnamque restituit. / Vincuntur Bironiani. / Numerus cæsorum: / incolumi cum multis Bironio. / Cæsi ex victoribus. / LEGATIO Regis Gall ad Alex. / legati querelæ:

Marginalia (right): 1583 / Nicol. C. Cas. / Appio de Comitibus / Alphonsus Vasquez sergent. / I. Franciscus Tuccius Alex.

1583 andro, *Maiores quidem suos haud immemores fuisse regia liberalitatis: certè Horatium patruum sibi gloria duxisse pro regijs Francorum partibus mortem fortiter obire. At se hispani Regis ministrum omittere nequaquam posse, ne Principis sui causam vbique non vrgeat. Quamquam, vt rem ei aperiret, idcircò se obsidere Dunquercha Alenconium Ducem designasse, quòd speraret, Regem liberando fratri magnis cum copijs aduolaturum, facturumque proindè copiam sæpius optata cum regio Gallorum exercitu dimicationis.* Verùm Alenconius audito suorum ad Steembergam successu: atque explorato Alexandri consilio, anxius variusque ante vertere obsidioni, ac secedere in Galliam statuit, quasi cum Rege deliberaturus super conditionibus, quæ à Belgis ad reconciliationem offerebantur. Iraque exeunte Iunio, relicto Dunquerchæ Camosio Gubernatore, & quingentis præsidiarijs, ipse cum reliquis copijs, conscensa classe Caletum abijt paucis ante horis, quàm à triumuiris, quos antea nominaui, ab Alexandro designatis, Dunquerchæ obsidio circumdaretur.

quibus Alex. respondet.

in Hesdini defensione

Abit relictâ Dunquercâ in Galliam Alenc.

Motta, Montinius, ac Mondragonius.

Et vero eâdem propemodum nocte obsessum oppidum, ac desperatum est. Namque diuisis inter Duces, ex Alexandri partitione, muneribus, simul Mottæus portum à mari clausit: simul à Marchione Renthiaco (sic enim Montinius ex dotali Artesiæ castro pagoque postea est appellatus) ad amnium cataractas (Exelusas vocant) occupandas festinatum est: magno vtique exutis præsidio Dunquerchensibus, quo per huiusmodi emissaria submersis quaquauersùm campis, intercludere aditum obsessoribus potuissent. simul, (& iactura quidem non minore) Mondragonius, & Marchio Varambonius castellum inuasere, quod impositum amni, Vuinocibergâ Dunquercam fluenti, stationem habebat cataractæ inter alias præcipuæ tutelarem. Alexander, probatâ omnium operâ, tantùm sub Dunas portui proximas tormenta aliquot transtulit, quæ statim arcendis à portu hostium nauigijs, vsui fuere: tùm misso Renthiaco, recuperatoque ad Vuinocibergam ponte, quem cæso Anglorum præsidio Bergenses obtinuerant, Dunquercam aggreditur. ac viginti muralibus tormentis ex vtraque fluuij parte quatere propugnaculum fluuio adiacens, & turrim propugnaculi munimentum, & interiecti muri loricam, continente decem horarum spatio perseuerauit. decussâque propugnaculi proiecturâ, ac lacerâ caducâque iam turri, oppugnationem adornabat, non tam spe Dunquerchæ potiundæ, quàm inducendi militis in propugnaculum, ex quo imminens oppido, reliquas munitiones obnoxias haberet. Quum Camosius, quòd

DVNQVERCHAE obsidio

clauditur vrbs à mari,

à terra munitionibus exuitur.

Angli pro Regemilitantes.

Quatitur eius propugnaculum

Bb 2 nec

Vrbs deditur,

nec oppidanis fideret, nec externam opem, tentato nequidquam portu, speraret; ad Alexandrum mittit, ac post breue colloquium, Dunquercam tradit: ipse militesque gladijs tantummodò accincti, sine signis ac supellectili emittuntur: oppidanos victoris arbitrio relictos benignè habuit Alexander: missoque in Hispaniam victoriæ nuncio, gratulatus est Regi redactum in eius potestatem sex intra dies, amissis non pluribus duodecim suorum, ac totidem fermè saucijs, portum, oppidumque mercatu ac piscatu locuples, clauso ex ea parte Gallis aditu in Belgium, ac Dunquercanis Hispano iam reconciliatis ad nauigationes aperto, fructu in dies magis magisque sentiendo.

16. Iul.

magno partium fructu,

Neque hîc diù moratus, imposito Dunquerchæ Gubernatore Francisco Aguillario Aluarado, strenuo veterique Centurione, cum duobus Hispanorum, ac totidem Vvallonum signis; exercitum Neoportum mouit, vnum è quatuor Flandriæ portubus, quinque Dunquercâ leucis abiunctum. sed oppidani quamuis & situ maris validi, & amnibus circà confluentibus vallati, tamen post dies septem de dedendo oppido transegere. Nempè valuit apud eos Consulis Dunquercani cohortatio, qui missus ab Alexandro cum litteris, Regiorum facilitatem, vti expertus, plurimùm commendauit. Accessitque celeritas Alexandri, qui oppidanos, audita expugnatione Dunquerchæ, quum iam aperire aggeres maris, obices aggrederentur, festinatâ sclopetariorum equitum turmâ oppressit: allatisque Dunquerchâ tormentis, atque ostentato aggressionis apparatu, planè deterruit. Dedito Neoporto, præsidiarij inermes amandati sunt: oppidanis venia impertita: de hæresum tantummodò magistris, qui capi potuere, captum illicò supplicium. oppidumque reparatis templis, nam totum à Religione defecerat, ac relictis ad præsidium duabus Vvallonum, vna Germanorum centurijs, Deo, ac Principi restitutum est. Ad hæc Alexander, ne quam hosti requiem daret, sed consultandi spatium celeritate præriperet, bellum huc illucque circumferens, copias ducesque alios aliò distribuit: ac præter Ostendam casu adiutam à classe quinquaginta nauigiorum ab Ordinibus auxilio Dunquerchæ destinata; ceterùm Vuinocibergam, Vurnam, Dixmudam, arces haud inualidas: mox & Meninam recenti opere perquàm munitam, ante Kalendas Augusti in potestatem redegit. Accessit post paulò Steemberga ipsa ab Altapennio capta, magna cum viri laude. Nam quum ad scalas muris admouendas, intrare noctu fossam milites reformidarent, aqua

abusque Caroli V. tempore

Neoportum copias admouet Alexander;

& capit;

23 Iul.

Furne

mox arces alias in potestatem redigit;

Steembergam expugnat Altapennius:

1583 aquâ longè quàm exploratores retulerant, altiore; ipse intrepidus animi, primus per aquam collo tenus scalas inferens, tractisque secum, tacito illo conuicio, militum audacioribus, dein alijs alijsque, oppido potitus est, sui, suorumque, & hostium victor. Iisdem diebus quatuor Hollandiæ cohortes, quæ Herentaliâ abibant Antuerpiam, improuisò aggressi Lyræ præsidiarij, cæsis eorum circiter ducentis, interque eos tribus Centurionibus, totidemque signiferis, Lyram cum tribus hostium signis, & captiuis quadraginta, victores rediere. Quo tempore quadringentis equitibus, ductore Odetto Tilinio Lanuæ filio, Cameracum ad Alenconium contendentibus obuiàm factus Touresij Dominus cum Burgundis aliquot turmis, assumptisque ex Hallensi oppido præsidiarijs, post breue prælium, omnes præter Tilinium, paucosque comites fugâ elapsos, aut interfecit, aut captiuos abduxit. Sed longè adhuc felicius auxit per eos dies Tribunus Tassius Regis partes; captâ Zutphaniâ: cuius vrbis præsidiarij duo, multis antè mensibus, à Verdugi militibus capti, postquàm, vti sæpius orauerant, non redimebantur à Zutphaniæ Præfecto, haud reputante, LAESAM sæpius suorum patientiam nocentius furere, quàm hostium odia; offensi iratique, Verdugo monstrauere, qua ratione per molam pateret accessus ad propugnaculum ante portam vrbis extructum. quo vsus indicio Tassius, duobus tantummodò suorum amissis, vrbem opulentam, atque vnius ex septemdecim prouincijs caput, maiori prædâ, quàm cæde hostium intrauit, obtinuitque.

Alia prospera à ducibus Alex.

I. Baptista Tassius Verdugi legatus.

Præsertim à Tassio capta Zutphania.

VNVM inter hæc vbique prospera exedebat Alexandri mentem, quòd rei nummariæ, quæ supra modum premebatur inopiâ, videret præsentissimas, & impendio quolibet mercandas occasiones eripi sibi, & nobilium victoriarum palmas penè inter manus infringi. Itaque misso in Hispaniam Ioanne Richardoto Artesiæ senatus Præside, cuius prudentiæ multum meritò dabat, gratulatus Regi nouissimas victorias: quas ipse, quoniam sine hominum & munitionum iactura, sine temporis dispendio, ac sine militari ære partæ essent, mera diuinæ clementiæ miracula appellabat; orat enixè, *Considerare ne grauaretur, quanta rei benè gerendæ opportunitas se se aperiret. Ducem Alenconium milite iuxtà atque authoritate diminutum, modò hanc, modò illam sedem frustrà mutare. Orangium siue Ordinibus inuisum ob recens matrimonium cum Galla contractum, siue Zelandis Hollandisque suis ab regijs armis proximè timentem, in Zelandiam concessisse, Rebellium vires, suspectu seiunctisque Gallis, extenuatas,*

Alexander acceptas victorias

Regi gratulatus

promittit ob has causas,

cum Aloysia Gaspari Colinij filia

1583

ras, & animos continuata clade perculsos. Sibi modicas quidem adesse copias, atque ad sex bellatorum millia redactas. quippè multis ad præsidia captarum arcium distributis: & VICTORIAM, quo plura victis eripit, eo magis spargere atque extenuare victores: sed si ab Hispania mitterentur auxilia, queis exercitum abundè suppleret augeretque, sperare se, Deo duce, intra annum vniuersâ Brabantiâ potiturum. Immò si vis semel omnis, (quanta ab Regum potentissimo exeri potest ad profligandos hostes,) & non parcè, vti nunc fit, partitèque adhiberetur; profectò nec maius impendium ærarij futurum, semel insumptis, quæ in annos plures insumerentur: & hostes, qui diuisis nostrorum conatibus pares sunt, coniunctis in vnum viribus minores imparesque non dubiè cessuros. Nimirum qui minutim decidunt imbres, absorberi facilè à terra: at ingenti aquarum simul ruentium vi sterni campos, trahi siluas, obstantia quæque perrumpi ac rapi: Sic hostibus euenturum, si tota in eos belli moles incumbatur. Alioquin vereri se, ne, dum pugnatur, & quasi parcitur, bellum infinitè alatur, & curæ Principis in longum onerentur.

> se Brabantiam & Belgium omne Regi aquisiturum, modo pecunia non adeò parcè suppeditetur,

Flandriam victorijs Alexander excurrit:

Ipras castello extructo infestat.

TITE interim extruendo contra Ipras castello animum applicuit. Quum enim tantum non esset militum, quo vrbem obsidione complecti posset; satis in præsens habuit, validæ munitionis obiectu subuectiones, opemque, Iprensibus à Gandauo, atque à Brugis, fœderatis vrbibus intercludere. Vtque operis formam ipse præscripsit, ita manum cum primoribus exercitus primus admouit. Breuique arcem excitauit, in quam inductis sexcentis peditibus, plerisque Vvallonibus, equitibus ducentis, octo maioribus tormentis, re cibaria sex minimùm mensibus suffectura, præfectoque arci Antonio Greneto Vuerpij Domino, viro forti fidoque; haud facilè dictu est, quantùm & Iprensibus metum, & Gandauensibus, Brugensibusque de præcipua Flandriæ vrbe sollicitis curas intenderit. Auxit verò terrorem, capto munitoque ad Litiam amnem 30. Oct.

Echeloum capit,

Echeloo, medio Brugas inter, & Gandauum pago. vnde in Vuasiense territorium intentus, cataractam aluei Gandauensis, Het sas

& saxum Gandauense,

fugato equitum præsidio, occupauit. Tum Vuasiam ingresso, sparsâque per eum agrum, qui velut insula è canali Gandauensi

& Vuasiam,

& Scaldi fluuio efficitur, Farnesiani nominis famâ; Vuasiæ Gubernator, relictis Ordinum partibus, Rupelmundam vetus oppidum, arcemque tradidit, Antonio Oliuerâ, cum præsidiarijs accepto. Mox dedidere vltrò se Axellani, &, quod pluris fuit, 4. Nou.

& Rupelmundam, & Axellam & Vlstum, & Midelburgum,

Vlstani ipsi, ac reliqui circà pagi arcesque; præter Midelburgum, quod Slusæ viciniate præsidens, defensionem parabat; ad primos tamen tormentorum ictus in potestatem venit. magno

vtique

1583 vtique non modò regiæ dominationis incremento, sed commodo in primis militum, quos Alexander in Vuasiæ tractum, frugum pascuorumque feracissimum inductos, sæuiente iam anno tenuit in hibernis. Atque, vt VICTORIAS ægrius incipias, quàm continues; per eosdem dies Aloſtum, vrbs Flandrici dominij princeps in manus Alexandri venit, Anglis præsidiarijs, quoniam stipendia ab Ordinibus non soluebantur, vrbem dedentibus Orpheo Galliano Liecherchæ Gubernatori: qui assumptis, Alexandri iussu, decem peditum signis, & quatuor equitum turmis, Aloſtum, nihil contrà ausis ciuibus, improuisus obtinuit. Ipse inter hæc insumpto anni reliquo inuisendis ordinandisque prouincijs, ac procurandæ potissimùm Religioni, captis in oppidis vsque adeò desertæ, vt Dixmudæ par tantum Catholicorum, Neoporti ne vmbram quidem Orthodoxæ Religionis inuenerit; Tornacum reuersus Richardotum ab Hispania lætus excepit Regis litteras perferentem, quibus sua ille manu, post actas Alexandro gratias ob felices victoriarum nuncios, ad postulata de milite, deque pecunia, respondet in hunc modum. *Peditatum omnem hispanum, absoluto iam Tertijs in insulis bello, mitti ab se in Belgium, tres in legiones distributum. primam Lopesij Figueroæ, alteramque Francisci Bobadillæ (quoniam vterque Tribunus subsistere in Hispania necesse haberet) fuisse Ioanni Gamboæ Centurioni, ac Ioanni Texedæ legionis Instructori commendatas. tertiam suo sub Tribuno Augustino Igniquesio venire: omnibus autem ductorem Petrum Tassium impositum, quem Inspectorem vniuersi exercitus nominasset.* Ipse autem Tassius ad Alexandrum scribens, constare ait hasce legiones militibus quinque millibus & quadringentis, vno & quadraginta signis comprehensas. quorum viginti Lopesiæ legioni, tredecim Bobadillæ, Igniquesiæ octodecim attributa esse. & quamuis ex hac summa, qua Gadis ante conscensas naues lustrati sunt milites, non parùm, vti assolet, inde decreuerint; in Insubria tamen à Terranoua prouinciæ Gubernatore abundè supplendos affirmat. At quod ad militare æs attinet, Rex in iisdem litteris hoc adiungit. *Iussisse se ex auro classe Indica recens aduecto, in arce Mediolanensi decies centena nummûm aureorum millia deponi: ex eaque summa tercentena millia separari, ac Parmensi statim mitti, eius ad arbitrium insumenda. reliqua septies centena millia ita diuisim extrahi, vt singulis mensibus centum quinquaginta millia ad catholici in Belgio exercitus stipendia suppeditentur.* Postremò Rex addidit, *Colonienses, Bauarumque eorum Antistitem, repetitis litteris, opem aduersus Gebhardum Truchsessium implorasse. Curaret pro-*

Margin notes (left): Aloſtum tertia pars Flandr. vulgo Dominium. — 10 Nou. — Alex. — 1. Ian. 1584 — Veedor general — 30 Decembris 1583 — Cadiz. — Milliones

Margin notes (right): & Aloſtum. — litteris ab Rege & militibus. — & pecunia acceptis. — iubetur Coloniensibus & Bauaro opem ferre.

proinde ipse, ne tam iusto patrocinio res Catholica, neue spe Brauarus sua fraudarentur. Id quod Alexander, eiusdem quoque iussu Regis, antè præstiterat. Admonitusque à Coloniensibus, se non tam militibus, quàm militum ductoribus egere, Marcum Magdalenum Romanum, ac Rogerium Veronicum Tudertinum, illum hastatorum peditum Italorum, hunc Vvallonum peditum sclopetariorum, spectatos bello Centuriones immiserat. Postea verò ob iteratas Coloniensium ac Septemuiri litteras, addiderat Blasium Capisuccum, quem paulò antè sclopetariorum equitum, mox & lanceariorum turmæ præfecerat, commendatum à fama præclari facinoris, quo in Pictauiensi obsidione, quum Hugonoti ad inuadendam vrbem, flumini pontem iniecissent, ipse aquis immersus, crebra inter hostium missilia, grandi cultro pontem intercidit, atque aditum subeuntibus interrupit. Dignus, cuius facti memoriam Romanus Ponti fex sanctioribus literis inseruerit. Hunc, vti dicebam, & Nicolaum Bastam, veterem Epirotarum equitum ductorem Coloniam mittens Alexander, Coloniensibus rescripserat, Delectos à se fuisse strenuos adeò, gnarosque militiæ viros, vt horum consilia, si occasio se daret, tutò ipse sequi paratus esset. Nunc autem nouo iussu, copias alias atque alias, quantum propiores Belgij curæ patiebantur, expediuit, magno vti dein patuit Religionis bono, & regiarum partium famâ. Quæ porrò legiones eò destinatæ fuerint; quibusque sub Ducibus, ac rem propè vniuersam, ego non aliena operi excursione (nam Coloniense hoc bellum ipse demùm Alexander absoluit) in conspectum dabo.

Quibus iam per hosce duces opem tulerat.

qui postea Montorij Marchio

Pius V. in Bulla 10. Maij 1567.

sed nunc maiora proijs parat.

COLONIENSE bellum.

Gebhardus Truchsesius, Othonis Cardinalis Augustani fratre genitus, vix Archiepiscopatum Coloniensem, & Imperij septemuiratum adijt, quum Agnetis Mansfeldiæ amore misere captus, (erat hæc vna ex virginibus, quas in Girresemio gynecæo Canonicas appellant) de potestate mentis abijsse visus est. Amoris initium hoc commemorant aliqui. Transtulerat se se Coloniam è Bonna Truchsesius, componendæ paci inter Catholicum Regem, atque Ordinum prouincias à Cæsare designatus, vt in loco narraui: atque in magna mortalium frequentia ad supplicationem Coloniæ indictam confluentium, Agnes aduenerat. Forte per eos dies Scotinus, notum malas per artes nomen, Coloniæ agebat. is in Truchsesij familiaritatem adscitus, dum hominem ad inania facilem spectris ac præstigijs oblectat, quodam die ab epulis ac vino incalescenti, remotis arbitris, pollicetur, se in speculo, quod illic erat, imaginem formosissimæ puellæ Coloniam tunc profectæ repræsen-

Initium eius ab insano Gebhardi Archiepiscopi amore.

Michael ab Isselt lib. 1. de bel. Colon. & alij

Occasionem amori præstigijs suis Scotinus offert.

lib. 2.

tatu-

1584 taturum. statimque Agnetis facies, sed quàm ipsa, venustior, Truchsesij oculos euerberauit. Scilicet exarsit ille ad eum aspectum: iisdemque flammis sibi, ac Germaniæ feralibus ex incendiario speculo conceptis, nimis quàm multos inuoluit. Exinde Agnetem Præsul inuisere, apud se inuitare, Coloniâ in Turingiam abeuntem, Bruellæ in oppido Coloniæ proximo excipere, ac longè familiarius, quàm Episcopum, ac puellam deceat, solus solam adhibere. donec euulgato flagitio, fratribusque, nobilibus viris, maculam familiæ illatam sanguine deleturis, Truchsesius promittit, se repudiatâ Coloniensi Ecclesiâ, ac remisso Imperij Septemuiratu, Agnetem sibi coniugem assumpturum. Visa hæresum magistris opportuna occasio noui Euangelij per Episcopi nuptias propagandi. certatimque Truchsesium adorti, facilè suasere homini ducturo libenter vxorem, & Coloniensis Ecclesiæ præfecturam ægrè deposituro, sacras vt infulas maritali vinculo colligaret. simul ab hæreticis Germaniæ Principibus animatus ad nouam sponsam Ecclesiæ sponsæ superinducendam; nihil vltrà deliberandum putauit, quin tot Procerum consilijs, ac votis potissimùm suis obsequeretur. Ac statim firmato in Episcopatum, & coniugium animo, atque (vt SCELVS sceleri viam emollit) eiuratâ palàm catholicâ Religione, per quam sacrilegum sibi esse non liceret, infulatus Coloniæ Antistes, iampridem inter initiamenta sacrorum, Deo votus dedicatusque, magno luxu pompâque nuptias, Caluiniano parario, cum Agnete Mansfeldia celebrauit, nuptamque in sacram Archiepiscoparus aulam maritus Præsul induxit. Atque hisce demùm gradibus, prima illa intemperies ludicras præstigiatoris artes inspectandi, præcipitem egit Coloniensem Antistitem, ignarum non alio dæmonem pretio ludos homini facere, & oblectamenti poculum vere Circæum propinare, nisi vt in obscænos pecudum mores cupiditatesque degenerem, inserto in os freno subactum veluti iumentum circumducat. At verò Senatus, populusque Coloniensis, atque in primis Archiepiscopalis collegij Sodales, *Fideles* (vti in signatorio annulo præseferunt) *Ecclesiæ Romanæ filij*, sæpius cum Archiepiscopo de suspicione mutandæ ab eo Religionis (mutatam nondum audierant,) questi iam erant. idem Rodulphus Cæsar, rem in Imperio nouam minimè passurus: idem summus Pontifex, properato nuncio I. Francisco Bonhomio, Episcopo Vercellensi, ex interioribus alumnis Diui Caroli Boromæi, accuratè præstiterant. Sed præpotuere apud illum, præter impotentem amorem, suasorum omnium potentissimum, Palatinus

Inde in Agnetem Præsul incensus,

ducere illam vxorem statuit renunciato Archiepiscopatu.

Sed animatus ab hæreticis,

retento Archiepiscopatu,

& eiurata Religione catholica,

Bonnæ

celebrat nuptias cum Agnete,

Queruntur cum Archiep. super hac re Colonienses.

Canonici

Queritur Cæsar,

Greg. XIII.

& Rom. Pontifex reducere illum conatur.

Septemuir, Comes Niuenarius, Dux Bipontinus, Casimirus, alijque confessionis Augustanæ Proceres: quorum multi per legatos, plerique coràm, ne de suscepto consilio quidquam mutaret, arma ei, ac pecuniam abundè promisere. Et armis videlicet opus fuit. Namque vbi ille audijt, sententiâ à Gregorio Pontifice per Episcopum Vercellensem, Coloniam transmissâ pronunciatâque, se à fidelium communione seiunctum, atque Archiepiscopali sede motum, adeòque Imperij Septemuiratu exutum: ac indictis inde comitijs à sacri Collegij sodalibus, Coloniensem Archiepiscopum, magna populorum gratulatione, creatum Ernestum Bauarum Frisingensem, ac Leodiensem Episcopum, illicò expediuit, quæ iam arma comparauerat. Expediuere cum eo Ioannes Palatinus Bipontinus Dux, & Adolphus Solmensis Comes, & Ioannes Casimirus, & Carolus Truchsesius Gebhardi frater, auxilijs non è Germania modò, ac per Ioannem Nassauium Orangij fratrem è Belgio, sed etiam è Gallia, atque ex Alenconij reliquijs, ductore Carolo Mansfeldio, Agnetis fratre, qui in Alenconij castris militauerat, euocatis. Nec segnius ex altera parte Colonienses, ac nouus Antistes, delecto militiæ Duce Salentino Comite Isemburgio, cum Friderico è Saxoniæ Ducibus, bellum adornabant. Atque vbi primùm aucti sunt tribus peditum millibus, & quingentis equitibus, plerisque veteranis, quos sub Carolo Lignyo Arembergij Comite, immiserat è Belgio Parmensis Princeps; obuiàm conatibus hostium iuere. commissisque sæpenumero prælijs, ac prætentatis vtrinque arcibus, successu diù vario productum est bellum. Postremò à Gulielmo Bauariæ Duce, Ernesti Præsulis fratre, conscripto exercitu, atque à Ferdinando eiusdem fratre iuniore Coloniam deducto: simul à Parmensi nouis primariorum militum auxilijs, Tribuno Ioanne Manriquio, ad Arembergium festinatis, Truchsesiani paulatim cessere. ac plerisque oppidis, arcibusque in Coloniensi præfectura spoliati, intra Bonnam, vetus ad Rhenum oppidum, prælijs olim Romanarum legionum nobile, compulsi sunt. Accessit & Casimiri, qui ceteris acrior partes propugnabat, repentina discessio. is enim seu Cæsaris edicto perterritus, seu potius militiam non minus nunc in Germania, quàm pridem in Gallia, atque in Belgio infeliciter expertus, audita Ludouici Semptemuiri fratris morte, nactus occasionem, in patriam contendit. neque id absque infortunio, insequente illum Arembergio, multosque ex dissolutis palantibusque eius socijs iugulante. Restabat adhuc Bonna, belli, & Truchsesij fortunarum caput. Hanc par-

Sed prævalvere hæretici Principes,

arma & pecuniam offerentes.

Ipse interim exauthoratus:

& creatur pro illo Ernestus:

contra quem arma parat Gebhardus & alij cum eo:

& pro Ernesto alij.

Varie pugnatur,

Sed nouis auxilijs auctus Ernestus arces complures expugnat;

Postremo Bonnam obsidet;

Elect.

Casim. Electoris frater

Tac. lib. 4 hist.

1584 partim à Bauaris, partim ab auxiliaribus Farnesianis obsessam, Carolus Truchsesius Gebhardi frater, spe maiore quàm viribus, defendebat. Verùm de spe quoque multum remisit, postquàm cæsa esse, quæ à Gebhardo Bonnam è Vestphalia mittebantur auxilia, perlatum est. Auxitque sollicitudinem fortuita quidem res, sed METV anxijs omnia in portenta vertuntur. Nam ferreus globus è castris directus in Caroli ædes in Rheni ripa constructas, quum intimum conclaue perterebrasset, eius tantummodò gladium lecto appensum, baculumque imperatorium in frusta comminuit. Quod quia eodem propemodùm tempore contigit, quo ex Gebhardi insignibus Bonnensi curiæ præfixis, tres gentilitij leones ad terram, impellente nullo, decidere; creuit Carolo cura, quippè memori, quid ante aliquot annos Gebhardo tunc Coloniensis Collegij sodali euenisset Antuerpiæ: vbi, dum arcum inspiceret Annæ Austriacæ positum, ac Cæsaris Septemuirûmque tesseris exornatum; delapsa inde Archiepiscopi Coloniensis insignia in eius pileum, ille secum quàm lætissimè detulit, quasi omen secuturæ dignationis acciperet. Quæ Carolus animo repetens haud dubiè conficiebat, non minus verè in præsentia monstrari finem fortunæ fratris, quàm olim principium non falsò præsignatum esset. Sed certius multo, ac tristius ei portentum fuit tumultus Bonnensium præsidiariorum. ad quos quum Manriquij operâ penetrasset edictum Cæsaris, quo Duces iuxtà ac milites, qui à Gebhardi signis non discederent, hostes Imperij pronunciabantur; non vltrà Gebhardo fidi, in fratrem insurgunt; ipsum, ac Centuriones ex primarijs duos, vinculis adstringunt: petitoque ad dedendam vrbem colloquio, missisque decem è suis ad Septemuirum, ipsi è mœnibus conspicui, ratum se habituros quidquid allegati milites decreuissent, elata omnes dextera manu significant. Finis colloquij fuit, Quatuor auri millia præsidiarijs soluerentur: præsidiarij Carolum, & vtrumque Centurionem vinctos traderent: egredientesque vrbe vexilla Truchsesiana discerperent, testantes, nolle se in posterum sub signis edicta Cæsaris, Imperijque, spernentibus militare. Ac secuto die Septemuir Ernestus triumphanti similis, ductis secum captiuis Carolo Truchsesio, ac Centurionibus, Bonnam ingressus est. At vero Gebhardus, magis belli causâ quàm Dux, reparato vtcunque per Cliuiam exercitu, à Verdugi copijs obuiam factis, atque ab insequentibus Bauaris, nouissima clade affectus, Vesaliam ad amicum Holachium primùm confugit: mox amissa in præsens retinendæ ditionis spe, Delphos ad Orangium in Hol-

[Margin: defendente eam Gebhardi fratre, | Qui territus sinistro omine, | Casimi-rus. (beside "aliquot annos") | & suorum tumultu, | ab iis vinctus traditur Ernesto, | 1584 19 Ian. Bonnam ingredienti. | & Gebhardus ipse alibi victus,]

Hollandiam se recepit, sacro Coloniensis Ecclesiæ principatu 1584
eiectus, è Septemuirûm numero expunctus, oppidis, arcibus, exercitu spoliatus, à Religione Catholica, à Christi fidelium consortio exul, vnam secum Agnetem trahens, veluti damnatus ad funestam malorum suorum originem ante oculos semper habendam, semper auersandam.

Spoliatus rebus omnibus in Hollandiam se recipit.

Gaudium ex victoria Coloniensi,

LAETA hæc victoria Alexandro fuit: non solùm aucta inde suorum militum existimatione, quorum virtuti successum imprimis deberi vulgò constabat, & Ernestus ipse gratijs Alexandro luculenter actis contestatus est: sed etiam quòd se liberum à metu videret, ne victores hæretici, occupato Rheno, promissam Belgarum prouincijs opem, Casimiro Duce, vti inter eos conuenerat, importarent: ideòque deiectis ab ea expectatione hostibus, speraret ipse, quæ in Flandros moliebatur, multo se facilius executurum. Consilium enim erat, principes Flandriæ ciuitates, Gandauum, Brugas, Ipras, quoniam aggredi, atque obsidione concludere non poterat, quippè ambitu, situque, & defensorum numero prævalidas; certè captis circà pagis arcibusque, erectis contrà munitionibus, obsessis itineribus, infessis fluminibus, tandiù vrgere infestareque, dum aut intutas ac fessas ad deditionem flecteret, aut suppeditata à Rege pecuniâ militeque instructior ipse, potentiorque subigeret.

& fructus.

Tres simul vrbes Flandriæ primarias aggreditur Alexander,

Et opportunè cohortes aliquot aduenerant ab Italia, quibus ad legiones italicas adiunctis, nouos ex occasione præfectos imposuit. Et pro Camillo à Monte, ac Mario Carduino, veteribus Tribunis, illo ad aliquot vrbium præfecturas traducto, hoc è viuis per eos dies sublato, Tribunos nominauit, dum Regi probarentur, (vti postea missis ab Hispania patentibus litteris probati sunt) Gastonem Spinulam militaris animi virum, & Camillum Capisuccum, notum iam sibi, quum is secutus patruelem suum Cincium Capisuccum, Pontificiæ classis Tribunum, in nauali prælio strenuè militauit: vnde duobus pòst annis in Tunetana expeditione, quadringentis in puppi Nobilibus ab Ioanne Austriaco præfectus est. Aduenère eodem quoque tempore ab Hispania è flore italicæ nobilitatis Hippolytus Marchio Bentiuolus, Cæsar Daualus Vastij Marchio, Alexander Aquauiua Aragonius, I. Hieronymus Doria Principis frater, & Lucas Maximus Lelij filius: quos ex aula Hispanica in Belgium proficiscentes, Rex primos quidem Lusitanico in bello spectatos, quartum suos inter ephebos aliquandiù enutritum, singulis seorsim litteris, Alexandro belgicâ erudiendos militiâ in manus tradidit: quintum, præter Regis litteras cum laude iuue-

auctus ab Italia militibus,

& nouis Tribunis impositis.

sequenti anno

Ex patentibus Austriaci litteris 1573

16. Febr.

1584 iuuenis exaratas, Octauius Parmæ Dux compositâ ad Alexandrum filium epistolâ, eo quoque nomine commendatum voluit, quòd is ob auiam Columnam, consanguinitate Farnesios attingeret. Horum autem honorariorum militum, & quas dicebam cohortium auctus accessu Alexander, consilium Flandriæ multis è locis attentandæ maturauit. Iamque Ipræ menses aliquot extremè laborabant, irrito semel atque iterum Brugensium conatu opem socijs ferre molientium. Quumque ijdem postremò carros omninò centum alimentis, ac munitionibus onerassent, additis ad præsidium ducentis quinquaginta equitibus, & peditibus quingentis, delectis è singulis nationibus, Ipras cum hoc apparatu obfirmatis animis irrupturi; haud fefellere intentum per exploratores Vuerpium, castelli apud Ipras excitati Præfectum; qui educta inde militum suorum parte, parte è vicinæ Dixmudæ præsidio accita, cum lanceariorum turma Caroli à Luna, insidias Brugensibus parat: venientesque repentè aggressus, post acrem, sed imparem improuisò circumuentis pugnam, hostem fundit, cæsis circiter quingentis, captis vehiculis omnibus, prædâ partim victoribus distributâ, partim in castellum inductâ, & quod pluris habitum est, Brugensi ciuitate militum robore exuta. Nec quies Gandaui erat, annonæ penuriam, vt magno in populo, facilè sentientis. quippè iam captis tum Echeloo ad amnem Liuiam, atque adeò dirempto cum Brugensibus commercio: tum aluei Gandauensis ostio ad Zelandicum mare, per quem & in vrbem aduehi, & exportari ex vrbe commeatus, ac merces consueuerant. Inde multorum voces exaudiebantur, pacem cum Parmensi Principe flagitantium: fouebatque horum partes occultis sermonibus Campinius Granuellani Cardinalis frater, qui etiam tum Gandaui laxâ custodia attinebatur Sed in primis cœpta promouit, qui populum arbitratu suo moderabatur, Ioannes Enbysius Gandaui consul. Hic enim suspicatus, ab Orangio inuideri sibi tantum authoritatis apud Gandauenses adepto, ideòque insidias capiti suo vbique tendi; clam ceteris, Manuyno Aldenardæ Gubernatori aperuerat, se cupidum ciuitatis ad Regis obsequium reuocandæ. Alexander rei admonitus, quo negotium magis vrgeret, vrgendam magis premendamque ciuitatem duxit, expertus in huiusmodi colloquijs, nullo efficacius argumento, quam iniecta necessitate persuaderi. Itaque vt Gandauo interclusis iam subuectionibus à mari, spem annonæ ab Antuerpia præcideret, collectis equitibus quingentis, & peditibus circiter mille, Antonij Oliueræ ductu, Vuetræum pagum

Ipras fame premit.

commeatus ad eos missos à Brugensibus

intercipitur ab Alex: duce,

cum Brugensium militum clade.

Gandauum ad famem redigit:

non sine ciuium querelis;

quas adiuuat vrbis Consul pacem suadens.

sed suadet magis Alexander spem annonæ vndique præcidens.

Brugen-
n

pagum in ripa Scaldis occupat: ac Plati, bellici machinatoris 1584
operâ strato ibi ponte, & castello ad alteram ripam imposito
munitoque, atque adeò obsessa nauigatione, amicas Embysio
litteras, & Gandauensibus famem mittit. Nec multo pòst,
Enbysio transigente, cum Manuyno, ac Centurione Segura, *Hier. Ruiz Segura*
quem Manuyno Alexander addiderat; allegantur ciuitatis no-
mine Tornacum ad Alexandrum, Carolus Vilenhouius, & Antonius Heymanus, postulantes vt colloquio locum nominaret, atque interim cessationem armorum aliquam permitteret, ac liberam nauigationem. Ille Tornaco, aut Aldenarda ad colloquium propositis, & armorum cessatione haud negata, & nauigatione ad extrahendas merces, non autem ad importandam annonam, aut munitiones belli, concessa, legatos cetera humanissimè habitos Gandauum remisit. Gandauenses, prælato ad colloquium Tornaco, vbi erat Alexandri aula, dum de legatis eligendis instruendisque deliberant, prompto opportunè commento certiores fiunt, Ostendæ appulsam esse classem, Gandauensium auxilio destinatam. Et visæ quidem fuerant prope Ostendam aliquot naues, nam FALSIS ex vero fides peti solet: auxiliaturas autem Gandauensibus callidè composuerant Orangiani, ad colloquium cum Parmensi Principe Gandaui dirimendum: simul ad consilium susceptæ expeditionis occultandum. Eas enim naues recuperando Neoporto directas esse à fœderatis prouincijs, patuit in hunc modum.

Hinc legatos ad eum mittunt Gandauenses.

Alexan.

Mox hærent ac mutant spe noui auxilij:

quod tamen auxilium destinabatur

recuperando Neoporto,

ANVS erat, delira vulgò habita, vltrò citròque Neoportum Ostendà commeare solita, & vtrobique ludus puerorum. Hanc quodam die Neoportum ingredientem sistit in porta, præter morem, stationis decurio: & (siue terrefactam vidit, siue potius hanc Deus nescienti mentem indidit) trahit quasi fraudis compertam ad Aluaradum loci Præfectum. Is quamquam nullo doli indicio, excuti illam inspicique extemplò iubet. atque intortos inter crines repertæ aliquot epistolarum schedulæ aperuere hostium consilia. Ita enim inter Ostendæ ac Neoporti oppidanos conuenerat: vt illi ante huius portum, appetente nocte, cum aliquot onerarijs apparerent: quibus visis Neoportenses ad collapsam iampridem muri partem accurrerent: ibique stationarios, qui non plures viginti esse consueuerant, iugularent. simul viciniæ molitor signum rei, quæ in oppido ageretur, conspiratis intra onerarias latentibus expediret: qui intrepidè hiatum muri subeuntes, adiuti protinus ab oppidanis, mox ab accedentibus alijs nauigijs, Neoportum occuparent. Hisce detectis, actisque in furcas vetula, molitore,

addita proditione, anu ministra, *Caporal*

cum litteris inter capillos.

Proditio detegitur,

re,

1584 re, atque alijs nonnullis, institutâque in reliquos veri quæstione, proditio nulla fuit: & Gandauenses magis amisere spem præsentis auxilij, quàm retulere animum ad concordiam. Nam præualuerant iam Orangiani: Embysiumque velut hispanarum partium manifestum consulatu exutum, domi attinebant. donec Richardoti Præsidis ab Alexandro submissi persuasione, Enbysius libertati, & legatio intermissæ consultationi reddita sunt. Nec Alexander quidquam mutauerat. Sed quæ cessare voluerat aduersus Gandauenses arma, ea in Brugensem agrum verterat, magnâ inde prædâ quotidie reportatâ. vnde captus inter alios Denneterius, nobilis Chimacij Principis aulicus, redeundi ad obsequium Regis, initium Brugensibus fuit.

Turbantur rursus Gandauenses: demum placati de colloquio, de liberant.

Brugas aggreditur Alex primùm armis,

REGEBAT Brugensem vrbem Carolus Croyus Chimaci Princeps, Ducis Areschoti filius, qui superiore anno Regis partes, multa patris indignatione deseruerat. Chimaco, eiusque arci præerant Denneterius, qui vt se ab regijs armis tueretur, aduocare in arcem statuerat præsidium Alenconij, scripto ad eius Centurionem, veterem amicum, consilio modoque. Et quoniam eodem tempore ad multos, interque illos ad Areschoti Ducem, litteras exarabat, epistolam Centurioni scriptam per indiligentiam Areschoto inscripsit. Areschotus cognito errore, simul & arcis periculo, illuc cum militum manipulo accurrit: reperitque, Denneterium, qui detectum se senserat, Brugas ad Principem aufugisse. Sed Brugas prementibus, vti dicebam, Farnesianis armis, Denneterius in manus venit Alexandri. qui gnarus, quantum is apud Chimaci Principem gratiâ præstaret, hominem clementer acceptum paulatim induxit, vt hero suo reconciliationem cum Rege persuaderet. Et ipse Alexandri benignitate captus, oblatas sibi partes libens accepit, non dubio vti sperabat euentu, ob recentes offensiones, quas sciret Chimacium inter, atque Orangium intercedere: quòd hic Brugensi præfecturâ illum mouere clàm attentasset, palàm autem Slusam inuasisset, Gubernatore, quem ei loco Chimacius imposuerat, contra Chimacium verso. Itaque Denneterius opportunitate vsus, spem ab hero magnam reconciliationis statim retulit: & ab Alexandro cessationem armorum, quam Brugenses exoptabant, dum res agitaretur, impetrauit. Nec post multo delecti, qui Magistratus populique Brugensium nomine Alexandrum adirent, Gandaui se cum eius ciuitatis legatis consociauere: ac trium eodem tempore populorum legati, Gandauensium, Brugensium, ac Franconatum (sunt hi postremi ex territorio Brugensi, sed inde exempti, & quartum,

postea per Chimaci Principis aulicum,

Chimacium Brugarum Gubernatorem ad regias partes attrahit

Orang. Chim.

cuius opera legati ad Brugenses mittuntur ab Alex.

Flan-

vna cum Gandauensium & Franconatum legatis.

Flandriæ membrum componentes) Tornacum ingressi sunt. 1584.
poscebantque, vt cum eorum reconciliatione, Brabantiæ aliarumque prouinciarum causa coniungeretur, laxi ita sibi in ea plurium societate pollicentes. Id quod Alexander præcisè negauit, haud ignarus, lenta nimiùm esse, quæ in commune agitentur: & GLISCERE in arbitrantium cætu confidentiam, quasi priuatim sibi non timeant, dum multitudine teguntur: dumque elementorum instar, in rerum, quas componunt, mistura non apparent: OBSEQVENTES singuli, contumaces vniuersi, Saltem vt Ipræ, tanquam tertium Flandriæ membrum, reconciliationis negotio insererentur, instabant apud Alexandrum legati. Quum in ipsa disceptatione superuenit ab Vuerpio nuncius deditionis Iprarum, conditionemque, in quas vrbs Parmensi Principi reddebatur. Quæ conditiones ab ipso paulùm mutatæ, remissæque ad Vuerpium, hæ fuere. *Alexand.*

Ipræ se interim Alexandro dedunt,

in has conditiones.

Vt Iprenses Parmensi Principi, supremo Belgarum pro Hispano Rege Gubernatori vrbem dedant, in Vuerpij, obsidionis Præfecti manus, militibus quales Rex volet inducendis, Magistratibusque Regis arbitrio creandis. Iidem stipendia sex mensium persoluant castelli Vuerpiani præsidiarijs: reliquarum verò circa Ipras munitionum militibus stipendia vnius mensis. Iidem Parmensi Principi tradent Marquetium loci Gubernatorem, Centuriones duos, & primarios ciues quatuor, quorum in libertatem, inque vitam, Parmensi *ius erit:* quamquam Gubernatori promissum ab Vuerpio clàm fuerat, illum trium millium aureorum pretio in libertatem asserendum. *Milites* (supererant illi paulò supra septingentos) *relictis telis, armisque omnibus, ac vexillis, gladio tantummodò accincti emittantur, iurati se nunquam aduersus Hispaniæ Regem induturos arma.* Sic Ipræ, post septimum mensem Vuerpio cum Italis præsidiarijs ingresso, venere in potestatem Regis. Perculit enimuerò legatos ea primariæ vrbis improuisa deditio, mitioresque tractandis inde conditionibus effecit. Tres huic disceptationi viros imposuit Alexander, Marchionem Renthiacum, Præsidem Richardotum, & Vasseurum à secretis: qui cum legatis agentes ne fortè in Religionis negotio aberrarent, iussit eos colloquium moderari ex Theologorum responsis, quos doctrinâ & fide præstantes ad hanc rem coegit. Ab his composita demùm deditionis capita, alia Gandauum, Brugas alia legati retulere, successu longè diuerso. Nam Brugis, adnitente Areschoto Duce, qui ad Chimacium filium conficiendæ rei gratiâ se contulerat, magno ciuium assensu excepta sunt. In ijs Religioni catholicæ in primis cautum: Hæreseos exercitium

12. Apr.

Cum alijs legatis de deditione agitur:

conficiuntur capita:

Brugæ excipiunt illa,

in has leges

Hi forte Episcopi Tornacen. Ruremundan. & Brugen. Abb. S. Vedasti & S. M[illegible] Pont.

1584 citium planè veritum: hæretici ad certum tempus tolerati,
Relat. Coll. Tornac. Soc. Iesu. Io. Fernandez Soc. Ies. Confess. Parmen. & alij. dum modestè, ac sine cuiusquam offensione degerent, offensionis interpretatione penes Regem, regiumue Belgij Præfectum relicta. Condonatum quidquid in communi prouinciarum rebellione aduersus Principem à Brugensibus, atque à Franconatibus, (nam vna erat horum causa) ad eum diem peccatum esset: ac præscriptum eis nouum obedientiæ fidelitatisque sacramentum Regi dicendum, accipiente illud Arschoto
25. Maij Duce, Alexandri nomine; à quo is vrbi Gubernator datus est pro Chimacio, curationis causâ Cominium, ditionis suæ oppidum, procul à turbis profecto. Præsidium Brugis nullum, sed Dammæ, oppido Brugis proximo, vnde Brugæ custodirentur, impositum. Curatum, vt octo præsidiarijs Scotorum centurijs, quæ Brugis egressuræ accipi Farnesiana in castra per optauerant, stipendia à Brugensibus soluerentur; vti solutis, libenter Alexander admisit, quo illum militiæ neruum hosti adimeret, adderet sibi. Postremò inductus Brugensis Episcopus, qui vrbem expiaret, maiorum sacra restitueret, reduces orthodoxæ Ecclesiæ reconciliaret. Episcopum secutus est aliquanto post Alexander: qui, quòd multis precibus, legationibusque simul ab Iprensibus, simul à Brugensibus euocaretur, pòstquàm magna populi gratulatione Ipras inuisit, ciuilemque statum ordinauit; præmisso Brugas agmine nongentorum peditum Vvallonum, Vuerpio ductore, ipse tribus equitum signis comitatus ingressus est vrbem, apparatissimo gestientem ornatu arcuum, simulacrorum, artis ingenijque operum: ac frequentiâ infinitæ multitudinis ad videndum Alexandrum excitæ, festisque passim vocibus Hispano Regi, ac Parmensi Principi acclamantis. Triduum Brugis commoratus,
5. Iul. scriptisque inde ad Regem litteris, gratulatus est ei accessionem amplissimæ pulcherrimæque vrbis, quam perspecto populi ingenio, ad pacem obsequiumque erga Principem propenso, fidelissimam Maiestati eius, vel sine vllo præsidio, futuram pollicetur. At verò Gandaui longè aliter excepti sunt, qui Tornaco redierant, legati: hæreticis, quorum referta ciuitas, in foro, in triuijs, è suggestibus, pacificationis capita cauillantibus, infidamque omnem cum Hispano concordiam arguentibus. Contrà satagentibus Catholicis: ac modò illis, duce Ri-
Feder. Perrenot. Campin. houio Teneramundæ Præfecto: modò his operâ Campinij, Seguræ, atque Enbysij, præualentibus, seque vicissim carcere, exilioque mulctantibus; mare profectò Gandauum erat factionum æstu feruens, ac reciproco se se nisu frangens, haustuque

Tum Alexandrú ad se inuitant.

Qui postquàm Ipras inuisit,

Brugas magno apparatu gestientes ingreditur;

& Regi successum gratulatur.

At Gandauenses super deditionis capitibus diù certant;

 sorbens.

forbens. Donec inducto in vrbem ab Antuerpia, ac Bruxellis 1584 armatorum auxilio, præpotuere adeò hæretici, vt pulsis vrbe plerisque Catholicorum, Campinio in carcerem tradito, Segurà elapso, Enbysio tertiùm Consule capitis damnato, Gandauenses nouo cum Brabantinis fœdere coniuncti, agitatas de pace conditiones Alexandro superbè renunciauerint. quas tamen conditiones longè duriores fame dein domiti, vt in loco dicam, ab Alexandro petere coacti sunt.

denique reijciunt,

HAEC porrò tam multa Belgis fœderatis aduersa compulere illos, vt intermissum de reuocando Alenconio negotium resumentes, destinatis in Galliam legatis, nouas amplioresque multò conditiones offerrent: adeò, vt Alenconio absque liberis obeunte, adiuncturos se Galliæ regno Belgij prouincias vltrò spoponderint. At serò hæc agitabantur. Namque ipse morbo ex mœrore contracto, quòd super infaustam, hærentemque animo memoriam Antuerpiensis cladis, nuper inaudiisset, (nam aliquandiù eum cælauerant) compositum Antuerpiæ decretum, vt dies quo Galli vrbe pulsi fuerant, sacer quotannis, ac festus Antuerpiensibus haberetur; ignominiæ impar, quadragesimo morbi die, in Theodorici castro, anno ætatis suæ trigesimo, non sine pietatis sensu extinctus erat. Medicata potione sublatum prodidere scriptorum aliqui, vti fermè solent in obitu Principum: quasi verò communi priuatorum fine decedere, ob æqualitatis metum illis indecorum sit. Ego super hoc affirmare nihil habeo. potiùs crediderim, tum magnam veneni partem Alenconio propinatam à suis, quum ei indignum in Antuerpiam facinus persuasere: & multò maximam à Parmensi Principe, quum illum Dunquerchæ pænè captum Belgio eiecit. Ex eo enim tempore, æger animo, mox etiam corpore, nullum mœroris alleuamentum admisisse visus est: sedulò apud se reputans, vbi illa Liberatoris Belgarum aduersus iniurias Hispanorum, vbi Brabantiæ Ducis, vbi Flandriæ Comitis quæsita nomina? quàm dispar exitus è Belgio, atque illuc ingressus? quorsum euocatæ è Gallia tot armatorum copiæ, tot è Regis ærario transmissæ in Belgium opes, tantum sanguinis fusum, tantum Nobilitatis amissum? Et verò omnem ferè Alenconij vitam ex huiusmodi lætis initijs, atque ex infelicibus extremis fuisse contextam, facilè agnoscet, quisquis illum recordabitur aut in Gallia Hugonotorum Ducem aduersus regias partes magnificè delectum, ac statim captum, & longâ custodiâ coercitum: aut Angliam gloriosè ingressum, velut Reginæ sponsum, insulæque Regem, ac paulatim spe nuptiarum euanescente

DE MORTE Alenconij.

Ad eum reuocandum mittunt fœderatæ prouinciæ.

Serò.

Morbi causa peculiaris.

Haraeus in Bel.

Thiery 10. Iun.

Mortem veneno tribuunt aliqui,

Reidan. l. 3. & Thuan. l. 79. & alij.

sed in aliud veneni genus referenda mors videtur.

Aliqua super eius vita:

1584 scente delusum: aut in Belgio inauguratum summâ populorum lætitiâ Principem; & tamen ex tot vrbium, arciumque, ac prouinciarum dominatu, nihil postremò consecutum, præter Belgarum execrationem, præproperam è Belgio fugam, trucem animo pœnitentiam, atque inde mortem. Nimirum huc illum traxit fraternæ potentiæ vetus æmulatio, inuidiaque: dum non se cogitat summo Regni fastigio proximè admotum, &
Henr. III. propediem (nam frater expes liberûm iam erat) in ipso fastigio adorandum: sed se dum posthabitum vni à fortuito videlicet nascendi ordine omninò non sustinet: atque adeò fortunam suam à deteriore parte dum spectat; animo inquies, fratri ac regno grauis, turbulentis tantùm hominibus in belli titulum assumptus, pro imperio, cuius partem aliquam quoquo locorum quæsiuit, fatum sibi inconsulta auiditate festinauit: ac simul intestinas Galliæ discordias, & bella plusquàm ciuilia post se reliquit. Nam, Valesiorum stirpe exarescente, quum successionem regni ad Borbonios deuoluendam, gestientes iam tunc hæretici Henrico Nauarræo Regi, factionis Principi gratularentur; Catholici, quorum partes ducebant Guisij Borbonijs infensi, inito fœdere, euocataque hispani Regis ope, (ne ex Hugonotis assumeretur, qui aliquando regnaret in Gallia) conspirarunt: scisso inde, si vnquam, regno, secutisque bellis, quorum ego partem, quantum operis mei erunt, quum locus admonuerit, enarrabo. In Belgio sub hoc tempus Principi Alexandro, magnis sanè curis alleuato, ex obitu Alenconij, nunciatur Gulielmi Bergensis Comitis ad regias partes accessus. *& post eius mortem bella in Gallia.*
Vnus hic supererat è quatuor illis Proceribus, qui Margaritâ *Reductio Gul. Bergensis.*
1566 Parmensi, Philippi Regis sorore, Belgium moderante, primas turbas cæptauere. Regebatque tunc pro Ordinibus Geldriam; quum ab ijsdem ex suspicione captus, quasi discessum à partibus meditaretur: dein ab Orangio, cuius sorori matrimonio iunctus erat, libertati restitutus; paulò pòst Ordinibus palàm renunciauit: relictâque Geldriæ præfecturâ, in quam Adolphus Niuenariæ ac Meursæ Comes inductus est, se, filiosque ad Regis obsequium traduxit. *ad regias partes fuit cum filijs.*

Alencon. mortuus 10. Iun. SED momento longè maiori partibus Hispanorum fuit cædes Orangij, Iulio mense, eodem quo Alenconius extinctus est die, patrata Delphis in Hollandia à Baldassarre Girardo ex Villa famensi, oppido Burgundiæ Comitatus. Fuerat hic aliquando Mansfeldij Comitis aulicus: conceperatque iam tunc animo facinus, quum proscriptum Orangium audiuit. Quin & operam in id suam Parmensi obtulerat: spretusque vt impar, *De ORANGII cæde.* *eius interfector.* Petr. Ern.

haud desijt tamen. Quumque eodem tempore homines quatuor è Gallia, Lotharingia, Anglia, Scotia, gratis Orangio nationibus (namque Hispani, Italique ab eo non admittebantur) idem facinus Delphis inuicem ignoti molirentur; vnus ceteris Burgundus anteuertit. Secutus is fuerat Ducem Alenconium redeuntem in Galliam, occasionem inde capturus aliquam ad Orangium penetrandi. Atque extincto Alenconio, obtulit se delaturum ad Orangium litteras aliquorum Alenconij familiarium de obitu eius. Allatisque, dum velut in Galliam reuersurus, Orangij responsa prælolatur; assurgentem ab epulis, exeuntemque in aulam, fistulâ in cor explosa traijcit, conficitque. Euolantem inde, iamque egressurum vrbe, stipatores insecuti retrahunt. Et quæstionibus subiectum, vt quo authore ad facinus inductus fuisset, aperiret, quum diuino tantùm instinctu id à se patratum constanter affirmaret, diù tortum, postremò sectum in partes quatuor, per totidem vrbis loca distraxere. admiratis, qui spectaculo adfuere, iuuenis (erat enim annorum sex & viginti) tot inter cruciatus ad leniendum populi dolorem truci inanique solatio congestos, animum vbique imperterritum, tormentisque omnibus maiorem. At funus Orangij in sequentem mensem publicè indictum, eâ, quâ nunquam antea, magnificentiâ celebratum est. Duxere pompam nobilissimi quique è fœderatis prouincijs. Visebantur post legionem militari luctu armatam, equi nigro holoserico instrati: totidemque inter singulos equos insignia dominiorum eius, in labaris explicata. prælata & imperatorium eius vexillum, & equestre, ac pedestre signum. traducti clypei, familiarum segmenta, queis Orangij stemma componitur, præferentes. singula dein militaria eius arma, & paludamentum, & grandior equus Nassauianis symbolis phaleratus, & nudus gladius, & aurea corona. Lectum eius Nobilium humeris elatum cognati agnatique comitabantur. in quibus spectaculo erat Mauritius filius, laxâ togâ longoque syrmate atratus, medius inter Gebhardum Truchesium, olim Septemuirum Coloniensem, & Philippum Comitem Holachium: Ordinum Magistratibus nigrum agmen postremò claudentibus. Atque hunc finem ex genethliacorum non semper ementientium responsis, sortitus est Gulielmus Princeps Orangius, post annum vitæ quinquagesimum primum, ac sextumdecimum bellorum ciuilium, quorum classicum ipse Belgarum populis cecinerat primus: ostentato libertatis signo, assumpto hæreticorum patrocinio, ausus contra potentissimum Regem à principio suis auspicijs exercitum

Marginalia (left): hac occasione — facinus executus est: — Capitur: — & dirè tortus necatur, — animo imperterrito. — Orangij funebris pompa: — De eo elogium. — Orangius incentor belli: — Artes illud tàmdiu continuandi:

Marginalia (right): 1584 — Pistola — ostoqui — quatuor clypei — Vid. l. 2. Decadis primæ.

1584 ercitum palàm ducere; pòst, occultis coniurationibus, publicis fœderibus, imploratis vndecunque locorum gentiumque subsidijs, attractis ad partes magnis sanè Principibus, ac Belgio impositis, sed sibi submissis; scissas astu prouincias, contra quatuor regios Belgij Præfectos, hispanâ potentiâ subnixos, pertinaci bello in armis tenuit: eo quidem successu, vt ante Alexandri Parmæ Principis aduentum, ex prouincijs septemdecim, ad duas contraxerit Hispanorum in Belgio principatum. Donec resurgentem sub Alexandro regiarum partium fortunam pertimescens, atque in fœderatarum periculo prouinciarum carens nimirum sibi, vanis sedulò terroribus, ac magnificis voce scriptoque promissis, Belgarum credulitatem adeò circumègit, vt eos publico edicto eiurare Principis sui obedientiam, patrimonio exuere Hispanum Regem, Gallum sibi Dominum adoptare ad extremum coegerit: in spem scilicet adductos, ob eam causam facilè commissis inter se acri bello Regibus, concussisque limitaneis Belgij Galliæque prouincijs: atque ideò respirante interiore Belgio, fœderatos populos vires haud dubiè resumpturos. interim sibi è Batauico littore prospectanti confligentium clades, spatium futurum, imperij sui apud Hollandos, ac Zelandos (quo demum referebat omnia) abundè firmandi. Verùm hunc nouæ titulum dominationis dum passuras ægrè prouincias suspicatur, ideòque in Belgium reuocari Alenconium summopere studet, vt à quo Zelandiam, Hollandiamque beneficiarias clàm acceperat, eo præsente tutius se earum Comitem prouinciarum aperiret ac gereret, intercessit illata mors. repertisque apud illum monetis in solenni, vt aiebant, inaugurationis lætitia publicandis, cum adiectis circùm litteris, *Noua moneta Comit. Hollandiæ, ac Zelandiæ*; intellectum est viri consilium, procuratione publicæ libertatis priuatam sibi dominationem fabricantis. Sed miseratio ex infelicitate mortis eius tunc multa contexit. &, ERROREM suum amantes iuuabat non agnoscere errantium ducem. Nec postea mutauere, qui videbant, & gloriabantur, ab vnius hominis conatu cæptisque illi vtcunque infelicibus, sibi certè quæstuosis, assurgere in dies Hollandicum nomen, imperiumque: confringi ad hoc litus, hostium tumorem: atque indicum denique aurum hùc appelli. Quum inter hæc alij deplorandam enimuerò Belgarum lætitiam miserarentur, recordati pristinum Belgij statum, vrbium opulentiam, prouinciarum tranquillitatem, populorum erga Deum, ac Principem fidem: nunc aliam intuentes inductam prouincijs faciem, profliga-

tum

Alban. Requesen. I. Austr. Al. Parmen.

Namurcum & Lucemburg. num Limburgum Alex. cepit.

Dux Alencon.

Orang.

Successus artibus pares.

Calliditas eius,

& priuata ambitio.

authori infelix,

Hollandis quæstuosa,

Belgio deploranda.

1584

tum è templis veterem sacrorum cultum: sectum distractumque Belgium, sectas cognationes, ac familias: armatos in mutuam perniciem populos: vrbes nunc vni, nunc alteri Dominio in prædam actas: nusquam à proditionibus requiem, vbique hostilium armorum aut aspectum, aut metum. Quæ ab vno potissimùm Orangio tanquàm à capite repetentes, non commiseratione flectebantur ex ea morte, in quam ille à Principe suo proscriptus, diuinæ humanæque reus Maiestatis incidisset: Belgas potius miserebantur, qui priuatæ vnius ambitioni, odioque in hispanum nomen famulati, malis inde inexplicabilibus inuoluti, ac bellis perpetuis damnati, si nunc quidem non satis pœnarum ab eiurato Principe sentirent, aliquando certè ab Dei numine, Religionis iniurias vlturo, sempiterna supplicia, fidei desertores expectarent.

CONSVLTATIO fœderatarum prouinciarum.

VERSIS post hæc Ordinum curis ad firmandam Reipublicæ nauim, excusso Gubernatore fluctuantem, legati prouinciarum Antuerpiæ conuenientes, communi consilio Comitem Mauritium, Orangij secundo natu filium (nam Philippus Gulielmus primogenitus attinebatur adhuc in Hispania) Hollandiæ, Zelandiæque, & Vltraiecto, & mari belgico, quæ patris fuerant, imponendum decreuere. De legato, qui adolescenti nouendecim annos nato moderaretur, postquàm diù disceptatum inter Philippum Comitem Holachium, & Adolphum Niuenariæ & Meursæ Comitem, Holachius prælatus est: Niuenario præfecturam Geldriæ pro Comite Bergensi tradidere: resque Frisiorum, quas Ioannes Orangij frater administrauerat, Gulielmo Ioannis filio commendarunt. Tum de aduocandis externis auxilijs consultari cœptum: propositæque legationes ad Galliæ Regem, atque ad Angliæ Reginam, vt Principem, atque opem afflictis rebus impetrarent. Sed Bruxellis euocatus Antuerpiam Liesueltius Brabantiæ Cancellarius, vt legationem in Galliam obiret, non modò se oneri exèmit, sed ausus reconciliationem cum hispaniæ Rege suadere; enumerauit, quæ ad eam diem tolerassent, quæque toleranda præuideret bellorum aduersa: à quibus parùm differrent ipsæ victoriæ, quas interdum ex hoste retulissent; *Quid enim ijs actum* aiebat, *nisi vt plures, & validiores semper exercitus ab Hispania, Italiaque ad hauriendum Belgarum sanguinem aduolarent? Nam quàm vana auxiliorum spe præfecturam imperiumque Belgij externis Principibus tradiderimus, satis expertos nos esse. Euocato è Germania Matthia, nunquid attractum esse ad fratris patrocinium, vti spes erat, Rodulphum Cæsarem? an potius eius discessu aduersum nos irritatum?*

In qua Co. Mauritius patri substituitur.

Vtrechti natus est an. 1565. Vide lib. 4. Dec. 1.

& legatus additur Holachius.

Aliæ alijs prouinciæ tribuuntur.

De aduocando externo auxilio disceptatur.

Cancellarius reconciliationem potius suadet

hac concione.

Casimi-

1584 *Casimirum, illum belli turbinem, quid aliud tanto fragore, quàm turbas in Belgium, ac dissidia intulisse? Nec assumpto in Principem Alenconio, Regem fratrem propterea motum, nisi vt missis è Gallia copijs, quem Ducem acceperamus, hostem experiremur. & tamen inde offensum esse prouinciis Regem, indignatam Anglam, aut indignatæ similem, omnes à tutela nostri deterritos ex huiusmodi successuum infelicitate. Quamobrem, quando Principem quæri placet, quanto honestius fore, suo cum Principe in gratiam redire, eo maximè tempore, quo præterita excusari videantur, si vbi primùm per Orangij mortem licuit, festinatum sit. Non damnari à se illa, quæ Orangium sectati fecissent, quandiù prodesse Reipublicæ armati sperassent. Sed separari à se tempora: & vbi obtinendo contra ventorum vim, vela frangantur, sapientis profectò gubernatoris esse, mutata velificatione, naufragio anteuertere.*

Tac.l.5. hist.

Veteres Belgas Cl. Ciuilem Batauorum Principem secutos aduersus Vespasianum Cæsarem, & variâ diù fortunâ vsos, ad extremum animaduerso, non posse ab vna natione dominantem vbique potentiam depelli, salutari Procerum populique consilio, clementiam Cæsaris occupasse. Sperare autem se non modò fœderatis prouincijs non imputandum hoc, quo à Rege secesserint, interregnum; sed reditum nostrum, hoc ipso nomine, quasi iterum Austriacæ domui Belgium tradatur, gratiùs ac benignius accipiendum.

Non persuadet.

Verùm his frustrà, & sine cuiusquam assensu auditis, potius dubitatum à nonnullis, Regi nè Galliæ prius, an Angliæ Reginæ Belgij deferrent imperium: quòd & si propiora à Gallo sperarent, tamen religionis similitudo consociatura Belgis Anglam validius crederetur.

Dubitant Consultores, in Galliam, an in Angliâ conspirent.

Sed reputantes, non obfuisse Belgarum patrocinio catholicam Alenconij Religionem: & Henrico Regi sine fratre, sine liberis, haud dubiè Nauarræum Caluinianum Principem successurum esse; in suscepto consilio perstitere: delectosque è singulis prouincijs plures (quindecim omnes fuere) & pro Liesuelkio Elbertum Leoninum Geldriæ Cancellarium, virum solertem, nec infacundum, in Galliam properè legarunt.

Galliam præferunt:

& eò destinant oratores:

Sed iam præuenerat Alexander: eorumque, quæ parabantur, admonuerat Benardinum Mendozam, hispani Regis in Gallia oratorem. Et is, data admissione, Regi exponit, *Exploratum sibi, venturos è Belgio rebellium prouinciarum legatos, opem aduersus Principem suum imploraturos à Maiestate eius, in eiusque manus certis conditionibus Belgium dedituros. Id quanta cum iniuria Catholici Regis attentetur à contumacibus populis: immò quàm indecorè irreuerenterque se gerant, qui sperare hoc audeant ab æquissimo Francorum Rege, ipsum pro sua sapientia intelligere, & non dubiè offendi. Scilicet homines obsequij*

Henr. regi

qui ne admittantur, agit cum Rege hispanus legatus.

igna-

ignaros, conditiones, quarum poteſtatem nullam habeant, confidenter 1584
offerre: ipſumque Philippi Regis patrimonium, ceu venale imperium ac translatitium modò huic, modò illi ſubijcere, ac veluti ad haſtam præconis elocare: tanto nunc deſperatiùs, quanto continuatis cladibus afflicti, propiùs timent occaſum ſuum; ideòque, uti morituri ſolent, anxiè circumſpiciunt, cui cadentes incumbant, quoſque ruinâ ſuâ populos inuoluant. Itaque orare ſe, Catholici Regis nomine, qui prompto ſemper animo vires ſuas aduerſus Galliæ Regum rebelles obtulit, & in poſterum nouâ auctus regnorum potentiâ validiùs oblaturus eſt, ne ad aſpectum ſuum homines flagitioſè ſupplices admittat: neue merecem adeo contagioſam exponi in Gallia patiatur. SPECTARE *ad exemplum, ſi ſubditi, exutâ Dei, ac Principis ſui obedientiâ, honorificè ab alijs Principibus excipiantur, ac propemodùm inuitentur. Certè Galliam rebellionibus implicitam non egere hoc inuitamento.*

Luſitaniæ, & Indiarum regna.

Ad ea Henricus, diſſimulatâ irâ in Philippum Regem, cuius operâ nouum inaudierat vrgeri Guiſiorum fœdus, placidè reſpondit, *In Gallia patère omnibus Regis aram: & inſolitum modeſtiæ ſuæ, ſupplices non audire. At rebelles ſibi quidem in regno ſuo hoſtium loco habitos, & in alienis imperijs inuiſos. Quamobrem in audienda Belgarum legatione ita ſe ſuæ clementiæ memorem fore, vt nihil detraheret Hiſpaniæ Regis amicitiæ, quam mutuis vterque auxilijs coluiſſet, bonumque fratrem alter alterum expertus eſſet.*

Reſponſio Henrici Regis.

Nec multo pòſt admiſſis legatis, Leoninus in Procerum coronâ, Regem in hanc, vt accepi, ſententiam, allocutus eſt. *Quos hìc vides apud te ſupplices, Potentiſſime Rex, à fœderatis* Belgarum *prouinciæ legati, oratum venimus, vt cum patrocinio noſtri aduerſus inſtantem hoſtem, Belgij principatum eadem poteſtate, qua Carolus V. Imperator, accipias tibi, tuiſque in Regnum Galliæ ſucceſſoribus. Multa nos ad te mouent. Fama tui, ſuprà Reges alios externis audita, nobis te minor ſpectata: Hiſpanorum ſæuitia, à qua læſis Gallicum antidotum natura prouidit: cognatio Galliæ, Belgijque, non vicinitas modò, aut amicitia; nam & nos gallicâ origine gloriamur, & priſci olim Gallorum, Belgarumque populi, vnum corpus fuere: denique opportunitas auxilij à Gallia tranſmittendi non ad Neapolitanum regnum recuperandum, aut tranſmarinas ad expeditiones repetendas. ad quæ loca traducere militem per longinquas hoſtileſque vias, anceps, ac tardum: traductum procul alere, armatis circà nationibus, operoſum: &, vbi viceris, conſeruare tam longè poſita perquàm rarum. In Gallia tua eſt* Belgium: *tantùm porrige dexteram,* Belgium *ſubleuabis. At conducibile non fuerit, irritare in præſentia Philippi Regis potentiam ex Luſitanica victoria, tanta orbis terrarum parte, præualidam. Verùm* NON SEMPER *intenditur*

Admittuntur Oratores Belg.

Quorum vnus ita Regem alloquitur.

poten-

1584 *potentia, dum extenditur. & nos videmus nauigia, quæ mole sua modum excedunt, regi non posse. Sed creuerint Hispano vires: propterea & tibi pluris hæc facienda est, quæ in tempore venit, accessio prouinciarum, quibus imperio tuo circumdatis, impenetrabilis profectò Gallia quibuscunque Regum viribus futura sit. Quot sunt apud nos vrbes viris militaribus referta, quot arces ingenio ac naturâ inexpugnabiles, quàm multa ex mercaturis opulentia, quanta ex portubus, amnibus, marium finibus opportunitas, quàm latè fusus ex bellicis nauibus, nauticisque hominibus in omnes terror; hæc omnia defendendo gallico regno aduersus communem tui nostrique hispanum hostem perpetuò excubabunt. Quamobrem, quod bene tibi, Galliæque, & Belgio vertat, age, Rex magne, iunge populos non indecores gallico nomini futuros, nosque volens ac libens sub imperium tuum accipe. sic &* Belgium, *ne Hispanorum ad seruitium redeat, prohibebis: & Galliam perpetuo finitimoque hoste liberabis: & regnum valida prouinciarum adiectione aduersus nouam æmuli potentiam ipse gallici amplificator Imperij constabilies.* Henricus, gratijs pro ea legatione abundè actis, doluisse se eorum vicem respondit, & meliora finitimis optasse. ceterùm pro certo haberent, Belgium sibi cordi futurum. Interea dum legati nunc Mediceam Regis matrem, nunc Nauarræum conueniunt, festinantque: & hispanus Orator nihil omittit, successum rei frustraturus; qui apud Henricum gratiâ aut consilio poterant, variè disserebant. Namque alij nec Regi decorum affirmabant, alienis populis aduersus legitimum Principem patrocinari: nec opportunum regno, Philippi Regis in subditos suos iram, armorumque tempestatem, ab Hispania in Belgium exonerandam, eo maximè tempore in Galliam euocare. Contrà alij, iura memorabant Galliæ Regum in belgicas prouincias, quibus integrare Galliam, quantæ & Henrico gloriæ futurum ad posteros, & Regno securitati ab Hispano, è proximis prouincijs ad portas vsque Lutetiæ procurrente? Addebantque præterea Guisiorum æmuli, Fas sibi putare hispanum Regem, ciuiles in Gallia discordias consilio & stipendijs alere, & non licere Galliæ Regi in sinum tutelamque suam confugientes excipere finitimos populos? Fauebat his Nauarræus occultiore consilio. quippè optabat implicari Henricum belgicis auxilijs, vt deductis foras Gallorum armis, sibi Galliæ heredi liberior inde campus relinqueretur. Mediceam multa agitabant. Nam & dolor ob tentatam frustrà Lusitaniæ successionem, infensum eius animum contra Hispanum impellebat; & metus; ne desertis Belgis, Cameracum amitteretur; (cuius dominium ex Alenconij testamen-

[Margin notes: De hoc nihil certi respondet Rex: — In eius aula & consilijs variatur. — Alij non suscipiendum Belgarum patrocinium sentiunt. — Dissentiunt alij: — Cum quibus Nauarræ Rex, — & Regina Henrici mater.]

to ipsa sibi sepofuerat, ad Belgarum patrocinium, potentiæ retinendæ auidam stimulabat, tamen ab irritando in præsens Philippo Rege maius aliquid retardare illam credebatur. Quòd enim ex tot maribus liberis videret, prolem ad regnum nullam superesse: neque ex Margarita filia liberos suscepisse Nauarræum, immò ab ea diuertisse; femina imperio assueta, idque quo modo in sobolem suam transmitteret, anxiè circumspiciens, in spem venit, si Hispanorum armis, Hugonotorum factio in Gallia frangeretur, atque adeò Guisij, ac Lotharingi præualerent, posse regni successionem in Claudiæ alterius filiæ suæ, Lotharingo Duci nuptæ, liberos peruenire: proniore in eos haud dubiè Philippo Rege, quàm in Nauarræum, veterem hostem, atque ob hæresim ægrius ad Galliæ regimen aspirantem. Sic illa spei suæ consilia attemperabat. Nec minus fluctuabat animo Rex, quòd ex vna parte metueret, ne Belgarum populi à Gallia reiecti, Angliæ Reginæ se dederent, augerentque accessione Belgij Anglorum potentiam, Gallis semper inuisam: ex altera intelligeret, si se nouo Belgarum principatu accingeret, nouo quoque aduersus Hispanum bello accingendum. At diuisâ in partes duas omni omninò Galliâ, cuius partis adiutus operâ bellum capesseret? Catholicorum ne? quorum multi hispano Regi essent obnoxij. an Hugonotorum? cum magno nimirum dedecore Christianissimi nominis: nec sine metu, ne illi suspectantes, simulatione se in gratiam, atque in militiæ societatem assumi, ad renouandam videlicet Bartholomæanam cædem; bellum aut contumaces abnuerent, aut in acie imperia Ducum suspiciosè interpretantes, destinata præliorum impedirent. Tandem, vt ad otium pacemque super omnia ferebatur, statuit nouas in Galliam belli flammas ex vicinorum incendio non attrahere. Nam de ciuilibus regni discordijs benè sperabat, ratus ad eiurandam hæresim Nauarræum Regem, spe gallici regni, adducendum: atque adeò subtrahenda Guisijs, Hispanoque alimenta bellorum. Itaque Legatis postremò respondet, *Gliscere in Gallia quotidie turbas: in eas sedulò intendentem prohiberi se, ne regni vires aliò distraheret. ijs breui, vti sperabat expeditum, curas inde suas in finitimos, amicosque populos porrecturum*. Sic Legati, successu nullo, post menses omninò tres in Belgium reuersi, qua ratione expostititium principatum suum obtulerint Angliæ Reginæ, ego, postquàm memorabilem vrbis obsidionem, maximumque operum Alexandri accuratè narrauero, dicere non omittam.

DE

Marginalia: 1584 — Sed hæc postea mutat: — Rex diu fluctuat. — Hugonotorum — Rex — Tandem auxilium Belgis oratoribus negat: — Antuerpia

584

DE
BELLO BELGICO
DECADIS SECVNDAE
LIBER SEXTVS

LICEAT nunc mihi, Liuiano exemplo, in parte operis mei præfari, quod in principio profiteri consueuere permulti annalium scriptores, obsidionem longè omnium memorabilem, quæ vlli aliquando vrbium admotæ sint, in præsentia me dicturum. Nam neque operosioribus vnquam molibus frenati amnes, neque armata inuentis audacioribus ingenia, neque à militibus, qui plura per obsidia peritiam iramque collegerint, pugnatum est. Iacta hîc rapidis in fluminibus castella, aperti inter vndas cuniculi, amnes aggeribus superfusi, rursumque aggeres amnibus superpositi: & quasi modicus videretur vnius Antuerpiæ obsidendæ labor, extensæ ab Duce in alias quoque partes curæ, eodemque tempore vrbes quinque præualidæ potentissimæque, simul omnes obsessæ, simul circumiacto vix anno, omnes in potestatem redactæ sunt. Hæc tantæ res quibus perfectæ sint copijs viribusque, ego iam exponere non indiligenter aggredior. E catholico exercitu partem præsidia vrbium arciumque distrahebant: pars in Frisia Verdugo prouinciæ Præfecto, Tassioque legato aduersus Gulielmum Nassauium, & Martinum Schenchium militabat. Legiones Germanorum duas per Coloniensem tractum Comes Arembergius, ac Manriquus in armis habebant. Zutphaniam cum aliquot equitum turmis, Appius de Comitibus, & Blasius Capisuccus, percurrebant. Marchio Rentiacus cum sua Vuallonum legione, Artesiam Hannoniamque, contra Gallorum motus defensabat. Cum Alexandro in Brabantia Flandriaque, legiones quatuor, & aliquæ extra ordinem cohortes, agebant. Legionesque præterea tres nuper accesserant ab Hispania, quas Philippum Regem, post maritimam Tertijs in insulis pugnam, misisse in Belgium, suprà memorauimus. Atque hisce cum copijs Alexander, quæ decem peditum millia, equites mille ac

ANTVERPIAE obsidio

quam magna,

Quibus cum copijs cœpta

ſeptingentos conficiebant, (nam legiones quas nominaui ſep- 1584
tem, quod ſemiplenæ eſſent, in quinque contraxerat) obſidio- *ſic Alex*
nem Antuerpiæ, conſulto prius bellico ſenatu, ag[illegible]re iuſsit. *ad Reg. 15. Iu-*

Vrbis habitatores:

SCALDI fluuio aſſidet Antuerpia, intra ambitum quinque ferè paſſuum millium, centum circiter millibus hominum, præter nauticum populum, habitata: formam intenti arcus, cuius neruus ſit ipſa fluminis ripa, haud falso refert, quando non

forma,

alia per Belgium vrbs aduerſus hoſtem inſtructior, intentiorque. Qua parte in Brabantiam extenditur, præalta illam mœnia

munitio,

propugnaculis decem inde prominentibus, ſeque mutua ope respectantibus, ac ingenti circum foſſa aquis affluente, contuentur. Qua in Flandriam extenditur, pro vallo Scaldim habet, claſſium, non ſolùm nauium capacem, quas ſupra duo interdum millia in portu ac fluuio numerauit: commercium inde contrahens cum magna terrarum parte, quarum non modò merces vbique naſcentes, ſed auxiliares etiam copias bellator ſimul, & mercator amnis importat. Hæc autem ipſa quantum ſecuritatis Antuerpienſibus, tantum ſolicitudinis Farneſianis conſultoribus afferebant. Conſultationi aderant, præter Mansfeldium, ac reliquos ex regio ſenatu nunquam præteriri ſolitos, Mondragonius, Billius, Oliuera, ac Pacius Hiſpani: ex Belgis, Mottæus, Goignius, ac Licquius, nam reliqui Belgæ aberant: ex alijs, Camillus à Monte, Georgius Baſta, & Camillus Capiſuccus. Horum plerique propoſitæ rei magnitudine ſuſpenſi, audacius aliquanto conſilium, quam vt exitum proſperè ſortiretur, exiſtimabant. Nam qui de Antuerpia obſidenda cogitet, ei, dicebant, magnopere conſiderandum, an virium abundè ſit, quibus illam eodem tempore à terra per Brabantiam, eodem à flumine Flandriæ limite concludat. fruſtra enim à terra obſidendam, cui commeatus ac ſubſidium per amnem ſi minus ſupra a Gandauo, infra certe a mari perpetuo pateat. At latum adeò amnem niſi à duobus in vtraque ripa exercitibus claudi non poſſe: ideoque tripartito exercitu opus eſſe, qui per Brabantiam, Scaldiſque per ripas, auxilijs aditum intercludat. Id verò à modicis adeò copijs, quales ipſi haberent, minimè ſperandum. Neque nauium tantum eſſe, vt hoſtium claſſi à mari flumen ingreſſuræ obſiſtatur. Addebat ad hæc Billius, Plus adhuc ſibi negotij faceſſere querimonias militum, qui ſtipendijs ab Hiſpania non procedentibus fraudati, fame enecti, & complures ſeminudi, malè profectò ad hoc non vnius videlicet menſis obſidium admoueantur. Nec illud omiſere Pacius, & Montius, Serio perpendendum, an expediret ad obſidendam

Conſultatur de ea obſidenda.

negant fere omnes.

An-

1584 Antuerpiam accedere, relictis à tergo Teneramunda, Gandauo, atque alijs arcibus, vnde promptis excursionibus, subuectiones in castra, & ipsa castrensium opera infestare hostis queat. Denique præter Mondragonium, & Capisuccum, fortunæ Alexandri omnia tribuentes, reliqui tam multa simul inuadere tam exiguo militum numero, intutum, atque intempestiuum ducebant. Itaque ab Antuerpiæ obsidione ad obsidendum Alexandrum conuersi, coniunctis hominem precibus circumstant: obiectoque periculo existimationis eius, & suæ, velut ad deditionem adigere constantem propositi animum conituntur. Ille, collaudato eorum studio, præfatusque, eadem sibi in mentem venisse, quæ ipsi difficultatum præcipua complexi essent; tamen opinari se subdidit, vbi pauca differentem audierint, meliora de rei successu arbitraturos. Tum in hunc ferè modum exorsus est. *Consilium Antuerpiæ inuadendæ non se in animum admisisse prius, quàm Deo id cordi esse, per homines Deo caros, coniecisset: & Regis super ea re mentem explorasset. Nec humana & vicina deesse, quæ expeditionem in præsentia persuadeant. Certum sibi, nunquam hostes æquè trepidasse, tot nempè tantisque, paucos intra menses, ab regio exercitu cladibus afflictos, Orangij consilijs destitutos, gallici auxilij spe deiectos, ac multis per Antuerpiæ tractum oppidis arcibusque, spoliatos. Atqui vbi pulsata intremunt proclinanturque mœnia, tunc ruinæ certius instandum. Inde sibi accreuisse animum, in ipsa belli arce, territos iam hostes inuadere, terroremque per reliqua Brabantiæ munimenta circumducere: non dubia spe, illos aut Antuerpiæ metu neglecturos alia, aut in alia distractos Antuerpiæ non suffecturos. Modicas quidem sibi ad tam multa copias esse: sed belli peritas, & victoriæ assuetas, &, quod caput est, magnis à Ducibus administratas. Quem enim esse ex ijs, quos in eo cætu præsentes intueretur, cuius in manus regendum exercitum secure ipse non traderet?* PERITIA *Ducum, & virtute militum congeminari exercitus. &* IN IPSA *multitudine paucos demum esse illos, qui bella conficiant. vti ex hasta quantumuis oblonga, palmum tamen ferreæ cuspidis plagam facere. Equidem* NON SEMPER *ingentes belli copias expetendas: non magis, quàm ingentia corpora, magnis plerunque morbis obnoxia, caritus ali solita, motuque tardiora, & accipiendo vulneri latius porrecta. Verùm non ita sibi expugnandæ Antuerpiæ initam fuisse rationem, vt magno milites numero simul impendi necesse sit. quum & à terra turmæ omninò paucæ, quæ Antuerpiensem agrum inter Liram, Hochstratamque, & Bredam, regiarum partium oppida percurrant, impedire commercium facilè queant: & à flumine Oceanum versus (vnde tota vis*

præter duos,

& ab obsidionis proposito remouere Alex. nituntur:

Ipse tamen vrbem censet obsidendam.

vti hosti) propositum sibi, expugnatis in vtraque ripa castellis, aut 1584.
nouis excitatis, inde tormentis arcere nauium accessum, si non omnem, talem certè, ex quo & mercatores detrimenta commerciorum sentiant, & plena populo ciuitas arctiore annona fatigetur. Ad hæc porrò præstanda imparem non videri earum, quas in præsentia haberent, copiarum numerum. Neque eis obedientiam in opere defuturam. Expertum se, militibus sui esse in prælio plus animorum, quàm in castris fuerit querelarum. immò nec eisdem alacritas desit, missam sibi fuisse nuper ab Rege pecuniæ summam, quam veteres inter milites partiatur. nam quæ recens accesserint ab Hispania legiones, stipendiis donatas iam esse. Quamquam haud verendum, ne non libens obsidionem Antuerpiæ miles subeat, ex qua tantum prædarum sibi polliceri possit. Esse adhuc in exercitu complures, qui opulentiam eius emporii ante annos octo satis experti; stimulante memoria, consimilis populationis famem cum socijs haud dubiè communicaturi sint. Postremò, quod ad tutelam exercitus attineat, prouisum à se se- curum ab Vuasiensi territorio in castra commeatum. Neque Gandauum, aut Teneramundam ita post relicta, vt magnoperè timere regius exercitus debeat ab iis, quibus à nostro milite per excitata inibi castella disposito, satis curarum assiduè inferatur. Quamobrem quum ad eam expeditionem multa in præsens inuitare, nulla satis inde retrahere videantur; permitterent ei in hac quidem causa deliberationem. atque obsidium vrbis, ex qua vniuersæ accessionem Brabantiæ secuturam prouideret, magno omnes ac fidenti capesserent animo: sperarentque, Patronam Antuerpiæ Dei Matrem, quam vrbe sua impie deiectam ab hæresi, nunc ipsi, contempto omni periculo, in pristinam possessionem restitutum irent, tam piis suorum conatibus non defuturam. Alexandri authoritate magis, quàm oratione, decreta obsidione Antuerpiensi, illico ad eam necessaria imperata sunt. Quæ quoniam multa, multisque in locis fuere: nam simul Antuerpia, simul Gandauum, Teneramunda, Bruxellæ, atque Mechlinia, armis attentata sunt; horum situs locorum in conspectum dare operæ pretium duxi.

Decernitur obsidio.

Antuerpia quam tuta esset à Scaldi fluuio.

VALIDAM à Scaldi fluuio Antuerpiam, validiorem præstant muniones ac propugnacula complura ad Scaldis ripas, præsertim Oceanum versus, imposita: ac in primis duo, nouem ferè milliaribus ab Antuerpia. Quorum alterum, Lilloum à vicino pago dictum, Mondragonius, Albani Ducis iussu, ad Brabantiæ oram excitauerat: alterum Liefensucum appellatum, fœderatæ prouinciæ Antuerpia potitæ, contra Lilloum in aduersa ripa fabricarunt. mox & Lilloum obtinuerunt. Eiusdem commercio fluminis Antuerpia Gandauo iungitur, triginta circi-

Castella per ripas eius imposita.

Liefkenshoeck

circiter milliaribus abiuncto: firmatque Teneramunda commercium, media inter Antuerpiam & Gandauum, ad eumdem Scaldim sita. Propiùs, ac spatio milliarium tantummodò duodecim interiecto, Mechlinia respicit Antuerpiam: perque Diliam amnem, in Scaldim sub Rupelæ nomine influentem, mutuam inde opem accipit, redditque. Plus aliquanto ab Antuerpia recedunt Bruxellenses; sed apertâ sibi fossa, siue alueo nauigationi accommodato, in Rupelam inferuntur, atque inde in Scaldim illapsi, Antuerpiam intrant. Hæc simul omnia complexus animo Alexander, statuit non quidem castris ad singulas vrbes compositis, id enim neque cum centum quinquaginta hominum millibus effecisset, sed, vti iam ad Gandauum cœperat, obiectis procul munitionibus & castellis, clausisque amnibus, per quos ciuitatum alimenta nauigant; inferre paulatim, sine obsidionali strepitu, obsidionis damna. Igitur misso Vuetteram machinatore Plato, cum militum manipulo, iubet Antonium Oliueram, qui eo loco pontem Scaldi paulò antè impositum contra Gandauum obtinebat, nouam munitionem versus Teneramundam addere, spemque omnem commercij, Gandauum inter, & Antuerpiam, ac Teneramundam, præcidere. Ad Vuiliebroucum pagum, inter Mechliniam atque Antuerpiam, Igniquesiæ legionis partem expedit, quæ erectum ibi Scaldis in ripa propugnaculum obsideat, ac Bruxellensis aluei nauigationem, cuius tutela Vuillebroucum erat, intercludat. Tum ipse in Antuerpiam conuersus, eius obsidionem inter primores belli Duces in hunc modum partitur. Georgio Bastæ equitum Commissario, viro forti solertique mandat, cum aliquot Epirotarum, Italorumque turmis Antuerpiensem agrum in Brabantia tueatur: efficiatque, euocata, vbi opus sit, è vicinis arcibus ope, ne quid auxilij in vrbem à Brabantia inferatur. Scaldis ripas, Flandricam quidem, in qua parte tunc erat exercitus, Marchioni Rubasio equitum Magistro, Brabantinam autem Petro Ernesto Comiti Mansfeldio castrorum Præfecto committit. Huic Christophorum Mondragonium, partemque exercitus, hoc est, quater mille ac quingentos pedites, atque octo equitum turmas: illi Gasparem Billium, Petrumque Pacium, cum ter mille peditibus & quatuor equitum signis attribuit: imperatque vt, tam ij, qui cis Scaldim remaneant, quàm qui Scaldim transituri sint, impetu in hostium munitiones ac propugnacula hinc atque inde fluuio imposita quàm celerrimè facto, Scaldis ripas Oceanum versus expugnent, atque inde se se hostibus, è Zelandia, Hollandiaque Antuerpiam naui-

uiga-

& ob commercia per eundem amnem, cum Gandauo, cum Teneramunda,

cum Mechlinia,

cum Bruxellis.

Impedire incipit Alexander hæc commercia,

à Gandauo

à Teneramunda, à Mechlinia

& à Bruxellis

Postea obsidionem aggreditur à terra, & ab aquis.

Terram tradit Georgio Bastæ;

Scaldis ripam Flandricam Rubasio,

Brabantinam Mansfeldio:

uigaturis, opponant. iusso propterea Mondragonio, cum sua 1584
vnius & viginti signorum legione, præire, eamque transmisso ad Rupelmundam,& Borchtum Scaldi, in alteram Brabantiæ ripam pontonibus deportare, Mansfeldio cum reliquis attributis sibi copijs secuturo. Et deportauit ille suos sanè quàm prosperè, prætoria Antuerpiæ naui, quæ ad inhibendam traiectionem accurrerat, tormentis, non sine clade, absterrita: grauiter inde irata aduersus præsidiariorum segnitiem ciuitate: mox tamen ira in sollicitudinem versa, vbi sparsas per vtramque ripam regias copias, & castra nimis quàm celeriter posita conspexere. Namque Tornaco cum aula iam egressus, Beueræ, qui Flandriæ est pagus, septem circiter milliaribus procul Antuerpiâ, consederat, seque munierat Alexander. Eius non longè à castris, Calloo in pago, eiectis inde præsidiarijs, Rubasius tetenderat apud Scaldim, cum bellici apparatus armamentario. Inter vtrumque, sed Alexandro propior, tormentorum Magister Carolus Comes Mansfeldius Ernesti filius, Messenium vicum elegerat, militarium machinarum sedem. Ex Brabantiæ autem parte apud Stabruchum pagum, quatuor circiter milliaribus à Lilloo distantem, Comes Mansfeldius castrorum Præfectus, transmisso post Mondragonium Scaldi, castra posuerat: eaque, quòd ibi sedem quoque sibi destinasset Alexander, accuratè circumuallauerat. Procul hinc, in Berendrechto pago, statiua tunc habebat Mondragonius: cum quo postea coniunxere prope Santflictum castra vterque Camillus, Montius, & Capisuccus. At verò vbi obsidione Antuerpiam à Regijs vndique attentari palàm fuit, & si principio conatum irrisere Antuerpiani, suorum gnari, hostiumque virium; tamen Alexandri fortunam veriti, defensionem strenuè adornauere. Moderabatur vrbi Consul Aldegundius, Orangij amicorum olim primus, ac post Orangium authoritate apud Ordines nulli secundus. Huius maximè consilio prima muniendis in vtraque ripa castellis impensa est cura. Erant, inter alia, hæc præcipua, Lilloum in Brabantiæ ora, & in aduersa ripa Liefensucum, quæque Delam propugnacula circumstabant. Defendendi Lilloi munus in se recepit Odettus Tilinius Lanuæ filius, cum recente Gallorum cohorte. Ioannes Pettinius vetus Tribunus, nouo aggere Liefensucum vallare iussus est. Reliquis munitionibus similiter prouisum: scissus ad Saftingam atque alibi agger, apertaque Scaldi via, qua Vuasianus latè campus ad Antuerpiam vsque alluuiretur. Simul missi, qui apud Bergas ad Somam, delectus militum haberent: qui à proximis Zelandis Hollandisque opem efflagi-

Marginal notes (left): cui transmissuro ad suam ripam — præit Mondragonius, — & accurrentem hostilem nauem fugat, — Alex. castra ponit in Flandriæ pago. — circa Alexandrum Rubasius, — inter vtrumque Carolus Mansfeldius. — In Brabantiæ parte Mansfeldius pater, — & Mondragonius, — & cum Montio Capisuccus, — Defensionem parant Antuerpiani: — præsertim in vtraque Scaldis ripa,

Marginal notes (right): Mondragon. — Antuerp. — Phil. Marnixius à Mont. S. Aldeg. — De la Infus.

1584 efflagitarent: & qui maris Zelandici Præfectum Gulielmum
Blosium Treslongum sollicite accerserent.

Sed iam, vti iussi fuerant, Mondragonius aduersus Lil-
loum, Rubasius in Delam, diuersa non magis parte, quam for- Et in ... ramque ... d.
Mõdrag. tuna ferebantur: dum alter senili cautione cunctabundus oc-
casionem corrupit: alter iuuenili festinatione præferuidus con- Delam insulam,
Rubas. silium hosti, defensionemque præripuit. Delam insulam, quam
agger su... dictus efficit contra alluuiones circunductus, in-
eamque desinit Vuasianus tractus, castella quatuor defensabant
Illuc præmissa Pacia legione, Rubasius adeò præter opinio-
Anton. & ...nt. ...lla nem celeriter aduenit, vt Antonianum quidem illico se Ru-
basianis dediderit: Teruentum autem fugientes statim ... non & eius arc...
expectato hoste, deseruerint. At non ita ad Liefensucum gesta
res est. Locum obtinebant præsidiarij circiter octingenti: reie-
ctoque ferociter Rubasiano tubicine deditionem exposcente,
ad tertium vsque diem non instrenuè defensionem extende-
runt, donec aperto iam alicubi, tormentorum vi, propugna-
culo, superueniens ex Beuera Princeps Alexander, amicisque
conditionibus nequidquàm oblatis, Rubasio mandat, non
vltrà moretur aggressionem. A quo immissi Hernandus ab
Isla, & Gasparinus Lucensis, primarum cohortium ductores,
iussique nemini parcere; etsi primo aggressu repulsi sunt, al-
tero tamen, castellum expugnarunt, trucidatis hostium circi-
ter quadringentis, submersis ferme d...ce..., ... s...em
relatis, Pettinio Gubernatore, ipsius Rubasij manu confosso.
Eadem nocte ad Noortum, vltimum Insulæ propugnaculum expugnat
apud Scaldim, properatum est. Sed iam Ferumius loci Præfe- Rubasius.
ctus, tormentis in naues impositis, interfecto pecore, atque
incensa munitione, Antuerpiam enauigauerat. Inde in Saftin-
ghæ munitionem, quæ vna supererat, translata sunt arma, re-
pertaque præsidiariis vacua, in scissura agger obstruenda ad-
uersus aquas e sinistro Scaldis cornu irrumpentes, laboratum
est. Atque in hunc modum propugnaculis in Flandriæ ripa, & tota Flandri
omni... Vuasiana ad Scaldim regione, Rubasij celeritas An- ca ripa potitur
tuerpiam spoliauit. Quum interim è Brabantiæ ora Mondra- Lilloum aggre-
gonius in Lilloum pro...ressus, haud ignarus quàm validam situ ditur Mondrago-
ac munitione arcem inuaderet, nempè quam ipse posuerat; nius,
dum hostium vires, quia nouerat, pluris facit, tempus admit-
tendi præsidij Lilloo dedit. Nimirum IVVIT interdum igno-
rare pericula, quæ non superaret, si quis nosset. Duo hominum nouo auctus
millia sub Tribuno Scotorum Balfurio, intra arcem recepta præsidio:
sunt: quorum in partem, Ti...nio ductore egressam, mouit le-

Ff gionem

cum quo arce egresso pugnam committit. gionem suam Mondragonius, commissaque acri pugna, æqua- 1584
a tunc quidem clade, discessum est. Sed mox subducta, quæ intra arcem erat, cataracta, emissoque in Hispanos Scaldi flumine marinis aquis tunc aucto, ex eadem arce simul tormentorum fulmina, simul aquarum tempestatem non vltrà sustinentes Mondragoniani, desideratis Aloysio Toletano, & Petro Padilla, strenuis Centurionibus, gradum paulum referre, inque tutiorem locum submouere castra coacti fuit: magna in primis Hispanorum constantiâ, curulia tormenta brachijs in hostium oculis asportantium, ac pectore tenus inter aquas enitentium. Nec ideò territi: &, quando à fronte per alluuionem non licebat, à dextero latere subeuntes Scaldis aggerem, (quem super aggerem constructa Lilloi arx erat) aggressionem obstinatè retentant: captaque municiuncula, in arcem ferebantur. Sed intercisus alicubi agger accessum arcebat. Itaque languescente spe arcis expugnandæ, Alexandri iussu Stabrucum repetiere, inde præsidiariorum e Lilloo excursiones cohibituri.

impri spere.

magna tamen constantia Hispanorum;

quos reuocat Alex.

Inter hæc, metu Lilloi amittendi, Herentalia Fœderatis amissa est. Etenim quum euocassent inde Scotorum præsidium Antuerpienses de Lilloo solliciti, Herentalia opp. danorum fidei relicta; Cæsius, qui ea loca, diuiso cum Georgio Basta equitatu percurrebat, occasionem non omisit. Atque, vt amicitiam pridem contraxerat cum aliquot oppidi primarijs, dum apud eos captiuus egerat, facilè ijs persuasit, vt non expectato victore exercitu, oppidum Parmensi traderent. Vixque factum, quum admisso iam Cæsio, præsidiarios ab Antuerpiensibus, (qui consilium stultè initum sero mutauerant) illicò redire iussos, oppidani occlusis foribus, obuersisque tormentis, procul habuere. ob eam gratiam ab Alexandro loci præfecturâ Cæsio demandatâ. Verùm Alexander, amissa in præsens occasione Lilloi potiundi; non vltra insistendum, terendumque tempus in eius obsidione arcis existimauit, qua etiam expugnata, vnà cum capto iam in opposita ripa Liefensuco, ægrè nauium transitus intercluderetur, ob fluminis latitudinem, hostibusque, qua sunt audacia, inter noctis tenebras, expectatoque rapidi fluxu maris, facilè vtriusque castelli conatus elusuris. Itaque, quum non nisi iniecto ponte claudi flumen posset, perinde esse intelligebat, siue eo loco inter Lilloum, & Liefensucum: siue fabricatis alibi castellis, pontem injceret. Igitur æstimato alueo, visum est Alexandro, accedentibus in eam sententiam, nautarum veteranis, & Barocio, & Plato Centurionibus, amnem claudere non procul a Lilloo Antuerpiam

Herentalia, *Cæsio agente,* *Ca. Nic. Cæs.* *regiis partibus accedit.* *Alex. ad claudendum penitus aditum per Scaldim, de ponte cogitat,* *locum eligit inter Calloum, & Ordamum,*

1584 piam versus, inter Calloum Flandriæ, & Ordamum Brabantiæ pagos. causæ, cur is potissimùm locus sit delectus, vt ad Regem scribit, hæc fuere. Quòd ibi Scaldis angustior aliquanto fluat: porrigatque se à ripa cumulus terræ in morem syrtis (bancum vocant) vnde alueus coarctatur. præterea quòd eo loco, flectente se paulùm in dexteram Scaldi, alio propemodum vento in ea flexura naues opus habeant, ideòque nec rectà impetuque inuehi tàm facilè possint. denique quòd tentatum inibi fundum, arenosum ac solidum, accipiendo sustinendoque operi peridoneum existimauerint. Porrò fabricanda vtrinque castella, quæ pontis capita forent, Rubasio Flandricum, Brabantinum Mondragonio committit. illudque à Maria Dei matre, cui expeditionem à principio dedicauerat: hoc à Diuo Philippo, ob Regis gratiam, nominauit. simul alijs in locis ala, partìm ad castrorum tutelam, partìm contra hostium munitiones, castella designat: præsertìm quæ aduersus Antuerpiam à Diuis Petro, ac Barbara; quæque tria contra Lilloum, à Sancta Trinitate nomen accepere.

tres ob causas.

castella ad pontis extrema in vtraque ripa construi iubet,

& alia alibi,

IN HAEC opera dum in vtraque ripa certatim incumbitur, crediturque curas hîc omnes Alexander insumere; ipse clàm assumpta Pacia legione, cum Italorum manipulo, ad Teneramundæ obsidionem propere fertur. Ad ostium Teneræ amnis in Scaldim influentis, vnde ei nomen, sita est Teneramunda: eo maximè situ, opereque, validas inter vrbes Flandriæ habebatur. Atque vt media Gandauum inter, atque Antuerpiam, vtrique opportuna, considebat; ita in eius expugnationem iampridem intenderat animum Alexander, interiecturus illum veluti obicem, ad nauigationem inter eas vrbes penitus claudendam: seque simul alleuaturus onere distrahendorum militum, quos circum Teneramundam, atque Gandauum perpetuò excubantes habere in campis cogebatur. Præmiserat illuc cum ea, quæ Augustini Igniquesij fuerat legione, Ioannem Gamboam: iussum Teneræ cataractam, quam hostes cum mola prope vrbem communierant, & ex qua obruere adiacentia vrbi loca facilè poterant, in potestatem redigere. Quod ille vix dum egerat, loci stationarijs circiter quinquaginta interemptis, reliquis fugatis; quum Carolus Com. Mansfeldius è Bruxellensi parte, cum equitum quinque turmis, & aliquot Vvallonum cohortibus: ex altera parte ad Vuestermusterum Alexander cum Pacia legione apparuere. Statimque dispositis infra supraque vrbem ad Scaldis ripas stationibus, & circumfussa vrbe; in propugnaculum, quod ante Bruxellensem portam ab vrbe

TENERAMVNDAE obsidio

situs eius.

finitimis hostibus opportunus,

Præmittuntur illuc copiæ.

cataracta primum capitur,

tum vrbs cingitur,

[Bruxel]-[len]sis, quia Bruxellas respi[ci]ebat.

prominebat, tormenta collocata sunt. Præerat Teneramundæ 1584
pro absente Rihouio loci Præfecto, Mortagnius cum præsidiariis octingentis, præter armatos oppidanos. & cùm alia omnia, tùm maximè Bruxellense propugnaculum, translatâ illuc pleràque veteranorum parte, contra quamcunque vim hostium firmauerat. Et verò inde in regios vtcunque munitos assiduè, nec emissionum irriti fulminabant. Primus ab iaculatoribus terror, mors fuit Petri Pacij Hispanorum Tribuni: qui, dum apud vimineam corbem tormento in hostes librando assistit, pilâ maioris sclopi ictus in capite, momentò occubuit. secuta eodem die Petri Tassij Inspectoris exercitus nece, pilâ quoque in fronte icti, ac statim extincti. tanto Hispanorum mœrore primùm, amisso præsertim Pacio, viro forti pioque, quem, quòd militum necessitati parentis loco inuigilaret, Petrum de Pan vulgo nominabant: dein verò tantâ in hostem ira, atque vlciscendi auiditate, vt non dum à tormentis edita, quæ satis foret, propugnaculi strage, ascensum certatim omnes conclamarent. Adeò NON NVNQVAM plus virium addit ira, quàm demit plaga. Accessit & aliud irritamentum. Attulerant præsidiarij in propugnaculum, ludicrâ cum pompâ, ingens vnius è Cœlitibus simulacrum: elatumque è pinnis, postquam contumelijs ac verberibus irriserant, proiecère. Profectò exarsere ad eam speciem omnium animi. nec iam Centuriones continebant militum furorem, signum in hostem minaciter exposcentium. Quorum vsurus ferociâ Princeps Alexander vbi decisam vidit propugnaculi frontem, & dorsi partem; ternos è singulis Hispanorum centurijs milites selègit, (fuere illi non amplius quinquaginta) iussitque duorum ductu Centurionum ex Paciana legione, dorsum aggredi: totidem ex eadem legione, sub duobus quoque Centurionibus ponè sequi: Italis ac Germanis, propugnaculi frontem, latus scalis subeundum Vvallonibus attribuit. aggressionem tamen distulit in sequentem diem, qui assumptæ in cælum magnæ Dei Genitricis peruigilium erat, quod ea luce, (vti Centurionibus edixit) adiutrice Cælitum Regina, vlturum se Cælitum iniurias pro certo haberet. Nec sua illum pietas fefellit. conscensum est ex omni parte, incredibili Hispanorum in primis audacia contemptuque mortis. ac post horas fermè duas, quibus acriter vtrinque dimicatum, tandem propugnaculo potiti sunt Regij, desideratis ex his omnino quindecim, ex defensoribus circiter octoginta: reliquos in fugam auersos vrbs accepit. In quam licet è superiore iam loco dominarentur Hispani, tamen & firmitas mœnium.

[Left margin notes:]
eam Gubernator accurate munierat,
præsertim propugnaculum ante vrbem
Ex quo iaculantes Pacium necant,
& Tassium.
Inde irritantur Hispani,
maximè visa cælitum contumelia.
Disponit eos ad aggressionem Alexander,
ope B. Virg. confisus.
propugnaculum expugnatur.

[Right margin notes:]
Pet. de Paz Gallatus
Gabbione
Veedor General

1584 mœnium, & interiores munitiones, & præſertim foſſa, quæ aquis præalta arcebat acceſſum ad muros, expugnationem moratura videbantur. Præterea leuis ſubito res, ſed in maius aucta', ciuitatem erexit. Mittebantur ex Gauerenſi pago ad Farneſij caſtra carri aliquot commeatu onuſti: quum egreſſi Gandauo, cuius opem implorauerat Teneramunda, circiter ducenti, & quinquaginta milites, fugatis prope Aloſtum, qui plauſtra comitabantur, prædam læti auexere: breui tamen Gandaui, ac Teneramundæ lætitiâ. Namque admonitus Oliuera, eductis illicò ex Vueterenſi munitione turmis aliquot, obuiam factus haud procul Gandauo, victores præter expectationem inuaſit, iiſque aut cæſis aut captis, adeò vt ne vnum quidem fuga texerit, carros in caſtra ad Alexandrum remiſit. Sed aliud magis Teneramundanos afflixit. Vbi enim auerti diſtrahique cœptus eſt amnis, (quod minimè rebantur,) atque adeò exſiccari foſſa, præcipuum loci munimentum; inaudita celeritate perculſi, quum intra quinque dies feſtinatis impetu operibus vidiſſent ſterni pontes, claudi amnes, figi caſtra, conſtringi vrbem, expugnari propugnaculum, exui mœnia aquarum vallo, nullam ſibi die ac noctu requiem ſeponi; victorem non vlterà irritaturi, miſſo tubicine, petitoque colloquio, tradidere vrbem. Ciues ſexaginta florenûm millibus mulctati: milites (ſupererant circiter quingenti) abſque armis & equis emiſſi: Ciuitas præſidium quodcunque Parmenſi videretur, accipere iuſſa eſt. Et accepit Hiſpanorum ex Pacia legione centurias tres, atque Italorum duas, Præfectum. verò vrbis ex eadem legione Ioannem Riuium, veterem Centurionem, cuius in ea expeditione facinus apprimè probauerat Alexander. Nam quum fabricatos noctu aliquot carros promptiſſimis Centurionum attribuiſſet, qui eos lignorum faſcibus refertos in propugnaculi foſſam immitterent, eorumque obiectu ſubeuntes contegerent; primus omnium, hoſtibus haud ignaris conſilij, atque adeò ad iaculandum à propugnaculo intentis, carrum impulit Riuius, excepitque plumbeæ grandinis tempeſtatem primus, mox etiam ſolus. quippè duobus eius comitibus pilâ proſtratis, pòſt & ipſe humero traiectus, inſtitit tamen operi, integer animi, ac vultu minax, nec antè deſijt, quàm plauſtrum, quò volebat, admouit. quin facturus hoſtibus conuicium, vicinum etiam carrum à faucijs militibus deſertum, ad frontem vſque propugnaculi, toto connixus corpore adègit. Tum verò Alexandri iuſſu in caſtra relatus, poſtea præfecturam vrbis, præmium ſpectatæ virtutis accepit. Alexander autem, quamuis

Interea commeatus miſſus in Farneſiana caſtra,

intercipitur à Gandauenſibus,

Sed recuperatus cum eorum clade in caſtra remittitur

Teneramunda in ciuitatem Alex. dedunt.

...dag.

I. de Riuas

qui Gubernatorem imponit Io. Riuium,

Riuellino

ob eximium eius facinus.

uis à principio diuturnam pronunciasset eam expeditionem Mondragonius, nec prius finem habituram, quam niue tellus, vt aiebat, albesceret; vndecimo tamen postquàm Beuerensi è pago discesserat die, consilio, imperio, manu, & quæ iam pro Alexandro pugnabat, famâ, potitus vrbe per se valida & Gandaui casum breui tractura; ad Antuerpiæ obsidionem, curarum suarum summam se recepit. 1584

& re opinione celerius gesta,

Antuerpiam redit;

Conceperat ipse cum Plato, atque Baroccio (quos seorsim ab alijs post bellicum senatum adhibuerat) formam operis in claudendo flumine seruandam. Mandaueratque, arbores, quanta maxima posset proceritate, è Vuasiensi tractu, præsertim apud Vorhoteosium castellum, atque aliunde cædi: ac ramalium fasces innumeros, ceteramque materiam in Calloi templum comportari. Quibus magnam partem aduectis, dum mali aliquot nauium quæsiti longinquius expectantur; ipse interea partim Marianam, ac Philippæam communire arces: partim noua per vtramque Scaldis ripam excitare castella, sedulòque præcauere, ne operæ fabrique molitionem pontis aggressuri, hostium adnauigantium impressionibus impeterentur. Hæc porrò, quæ parabantur, allata per exploratores Antuerpiam ad Consulem Aldegundium, mirum, quo is risu exceperit, multisque præsentibus, vti vana damnauerit: siue falsus ipse ita sentiret, siue ad alios fallendos ita dici oporteret. *Nimirum plus nimio fidere sibi*, aiebat *fortunâ ebrium suâ Parmensem Alexandrum, qui ponte iniecto frenari libertatem Scaldis sibi persuadeat. Non magis passurum Scaldim compedes machinarum, quàm liberos Belgas iugum Hispanorum. Patère, si ille nesciat, eo loco flumen pedibus bis mille, ac quadringentis: altum, quum suas vehit aquas, ampliùs sexaginta. nam quum Oceani æstum accipit, ad pedes praeterea duodecim inflari. Et quas Hispano ad manum esse tanta proceritatis, firmitatisque trabes, quæ huiusmodi aluei altitudinem exsuperent, atque extent ab aquis? Neque hoc à nauibus, quæ fortè pontem suppleant, expectandum esse: quum & illæ obsessoribus nullæ sint in præsentia. & aliunde accersitæ ad eos deferri nequeant, nisi ante Antuerpiæ mœnia portumque transuehantur. sed nusquam imperitiùs peccasse Parmensem, quàm dilato ad opus faciendum tempore in hiemem iam iam declinante. quo sanè tempore, contracto in glaciem flumine, mox ingentes in partes, ac velut natantes in insulas fracto, næ illum loci ignarum esse, si duraturum putet ligneum subitariumque pontem aduersus glaciatos montes, prærapido maris æstu delatos impactosque: qui in vrbem altè fundatam si incurrerent, totam haud dubiè aperirent, ac labefactarent. Et quidem spectante,*

Materiam ad pontem extruendum parat.

arbores nauium

& Scaldis ripas communit.

forti di S. Mar. di S Filip.

Aldegundio irridente.

nec

[illegible] pontis Antuerpiani pars.

A. Ichnographia, vulgo pianta

B. Ternæ trabes inter se 5. pedibus distantes.

C. Totidem trabes distantes à primis ped. 17.

D. Totidem à vicinis distantes ped 13

E. Totidem trabes à vicinis distantes ped. 7. atq; hoc alternatim ordine aliæ atq; aliæ.

F. Trabs in medio interuallo trabium B.C. ped. 5. ab illis remota.

G. Trabs respondens trabibus BBB. ab illis longius abiuncta. ped. 20.

H. Bina trabium brachia, quæ trabem F cum trabibus B.C. connectebant.

R Arx s. Mariæ in scaldis ripa

I. Trabes sublicæ, quæ à trabe G. ad trabes BBB. extendebantur, easq; decussatim complectebantur.

L. Palatio ex parte Flandriæ lata ped. 12 longa 200.

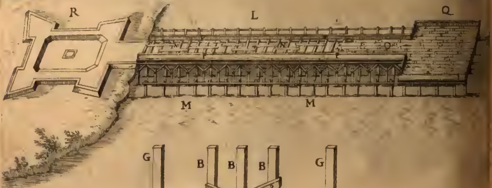
M. Series trabium, super quibus pons sternitur.

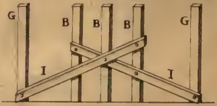
N. Stratum pontis, id est capita trabium asseribus cancellatim tecta.

O. Contabulatio super pontis strato

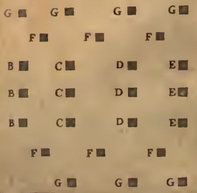
P. Lorica 7. ped. alta,

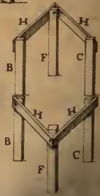
Q Castellum in extrema palatione ex trabibus 12 altis pedes 70. Ipsum castellum ped. 40. latum 52. longum, et tormentis maioribus 4 munitum

A

1584 *nec quidquam mouente Antuerpiâ, euentura. quid si eodem tempore hinc nauibus ab vrbe, inde ab Hollandia, Zelandiaque, instructa classe, moles inuadatur, quo Alexandrum obiectu, hiemem, mare, classem, coniuratos hostes, ab instabili in aquis palatione repulsurum?* Sic ille dum periculi aut dissimulatione, aut contemptu, suos animabat; Alexander cœpto iam opere Scaldim premebat.

OPERIS molitionem, quoniam admirationem apud multos magis ex fama, quàm ex notitia reportauit, ego Iulij Cæsaris exemplo, qui Rhenanum pontem non indiligentiùs descripsit, quàm extruxit; accuratè in præsentia partitèque comprehendam. præsertim inspecta à me lignea eiusdem pontis, castellorumque, ac præstructarum molium prægrandi forma à Gandauensi opifice affabrè composita, quam ipse Princeps Alexander, vnà cum tabula, operarum artificia coloribus referente, Romam misit, magna tunc admiratione omnium obseruatam. Res erat huiusmodi. Apud Marianam arcem terna primùm tigna à ripa æqualiter distantia, inter se verò quinque pedum interuallo, mira expeditaque machinatione in flumen defixa sunt. Post hæc, tigna totidem abiuncta à primis, vndecim pedibus, & inter se quinque, succedebant. Ab his distabant tredecim pedibus terna alia: atque ab his alia terna, vndecim pedum spatio recedebant. atque in hunc modum alia atque alia veluti iuga, alterno vndecim, ac tredecim pedum interuallo discreta, continuo ductu in fluminis latitudinem protendebantur eousque, dum aluei altitudine, aquarumque incitatione arbores quantumuis proceras non admittente, terminauere hanc palationis seu septi partem trabes duodecim, altæ pedibus septuaginta, in flumen quadratâ ferè formâ immissæ, castelli materia futuræ. Atque hæc omnium, quæ dixi, tignorum capita, trabibus in longitudinem superiectis, inter se iuncta, & asseribus transuersarijs cancellatim intecta, stratum pontis & solum fuere. Iam extrorsum in medio interuallo, quod erat inter singula tignorum iuga, singulæ trabes quinque pedibus a iugis distantes in aquas impactæ sunt: quæ binis trabibus tanquam bracchijs, bina ex aduerso tigna comprehendebant, cuneumque conformantes, molem, contranitentibus trabibus colligabant. idque in singulis iugis ex vtraque palationis parte seruatum est. Adhuc exterius, ex vtraque etiam parte, alia trabium series, ea, quæ terno ordine iuncta sunt, tigna respicientium, ab ijsque viginti pedum spatio distantium, procurrebat. Ab imo harum trabium circa aquæ superficiem grandes sublicæ attollebantur, quæ subter cuneos transmissæ, inque medium decussatim concurrentes.

PONTIS descriptio.

Principium eius a Flandrica ripa ex trabibus ita dispositis.

rentes, ceu confibulæ, interna tigna connectebant, atque adeò machinationem omnem mirè firmabant. Rebus ita dispositis, super medio tignorum strato contabulata est pontis via, elatis ad latera pro vallo solidis assibus fidisque contra ictum maioris sclopi, pedes quinque altis, ac bipedali loricula superaddita. Simili contabulatione castellum, destinatum armorum sedes, in extrema palatione communitum est. Sed pontis via duodecim pedes lata, homines octo pariter incedentes admittebat: quum stationem hominum fermè quinquaginta castellum caperet, quadraginta pedes latum, longum quinquaginta duos. Porrò quo tempore pars hæc pontis ex Flandriæ ora ducebatur, eodem ex altera ripa, apud Philippæam arcem pars altera pontis, & ad pontis extrema castellum, sedes pariter armorum, eadem planè machinatione fabrefacta sunt. nisi quòd ab hac Brabantiæ parte, quoniam altitudo aluei patiebatur, longiùs multo producta palatio est, fuitque longitudo eius nongentorum pedum: quum altera ad oppositam oram ducentos omnino pedes non excederet. Atque vtraque hæc lignorum septa, STECCATAM milites appellauere. Restabat pars media maiorque fluminis, adhuc aperta: patebatque eiusmodi spatium inter vtrumque ligneum castellum, pedibus amplius mille ducentis & quinquaginta. Quo loco quum immensæ altitudinis, ac rapiditatis esset amnis, eoque nullas ibi quacunque fistucatione infigi trabes, sublicasque sustineret; decreuerat Alexander, interiectis nauibus locum occupare: missis qui Dunquercâ, si qua essent nauigia, ad se deueherent. Sed & illic rara tunc erant, & deuehi per Scaldim haud poterant, nisi in Gandaui, Antuerpiæque conspectu. Spes tamen illum certa alebat, Gandauum, vti à fidis illinc hominibus admonebatur, breuî in potestatem venturum: atque adeò abundè se educturum inde naues, nautasque, & bellicum apparatum. Interim satis habebat, contracto flumine, spes quoque Antuerpiæ contraxisse, facta ad transmittendum via non modo angustiore, sed etiam munitis vtrinque castellis, propemodum inaccessa. Verùm quo magis annona laborare obsessos, impedita nauigatione, fama vulgabat; eo mercatores compendij spe plures illecti, inferre in vrbem cibaria contendebant. vixque vllus abibat dies, quo nautarum aliqui, expectata maris opportunitate, incitatique rapido aquarum æstu, Antuerpiam felici temeritate non penetrarent, licet vndique tormentorum ictibus è geminis præsertim castellis intercepti peterentur, mergerenturque complures.

SED Gandaui deditio spes Antuerpiensium perculit. Alexan-

Margin notes (left): Pontis via super trabibus contabulata, & munita. — Idem factum ex Brabantina ripa. — Longitudo palationis Brabantinæ, & Flandricæ: — Latitudo fluminis inter vtramque palationem; quæ claudi trabibus præ altitudine fluminis non poterat: — Ideoque per refectam eam viam semper aliquæ Antuerpiam commeabant auxiliares naues — GANDAVI deditio

Margin notes (right): 1584 — *Mosschetto* — *Parapetto* — *Piazza d'arme* — *Forte di S. Filip.*

1584 Alexandri consilium fortunauit. Etenim spes, non solùm cibus, deficiebat à mari terraque Gandauenses: premebanturque quotidie magis magisque hinc ab Oliuera, inde à Varambonio, qui insesso per eos dies Heuergemio pago, prope Liuiam amnem, coniunctis Burgundis suis, Anglisque cum Oliueriano equitatu, tractum omnem, supra infraque vrbem, infestus obtinebat; ex quo flecti iam feroces animi occœperant: missoque tubicine Beueram ad Alexandrum, pro fide publica venturis eorum legatis, impetratâque; obtulere Alexandro vrbem in eas conditiones, quibus deditionem suam composuerant Brugenses, quæque oblatæ tunc quoque fuerant Gandauensibus. Sed ijs illicò pernegatis, quòd noua symptomata cogerent præscriptas mutare medicamentorum leges: quin & increpiti quòd non modò oblatas antea pactiones superbè neglexissent, sed etiam nouis aduersus Religionem resque sacras iniurijs, nouis in regiarum partium homines animaduersionibus, Regis vltionem prouocassent; admoniti sunt, vt ante actorum memores non aliam conditionem, quàm clementiam Regis exposcerent, aut expectarent. Quumque illi & culpam in paucos referrent: & validam nempè vrbem, laturamque in plures adhuc menses obsidium iactarent: & litteras Galliæ Regis ostenderent à Prunæo legato submissas, cum certa regij auxilij spe: ac demum adderent, vereri se, si domum re infecta redirent, ne seditiosi ciues, atque Hispanis infensi, desperatissimo consilio, vrbem omnem subiecto igne succenderent, atque exuuias victoribus relinquerent: ab Alexandro nihil ijs moto ad Præsidem Richardotum missi sunt: ex quo auditis non sanè placitis conditionibus, quas imponi Gandauensibus agitaretur: præsertim quum is inter colloquendum addidisset, visam à se arcanam ab Hispania epistolam Parmensi Principi suadentem; ne Gandauenses alio reduces modo reciperet, quàm quo auus eius Carolus V. ijsdem supplicibus, fune è collo pendente, ac seminudis veniam impertiuisset; legati ea commemoratione suboffensi, Gandauum reuersi sunt. Ac postridie venere inde, ciuitatis quidem nomine, viri nobiles duo, Petrus de Vos, & Petrus Corteuilla: à militia autem Centuriones tres: vtque faciliora omnia apud Alexandrum expedirent, veteri Britannorum exemplo, qui pacem à Cæsare petituri, legatis associauere Comium Regulum Atrebatensem, Cæsaris amicum, quem in vincula paulò antè coniecerant; & isti Federicum Perenottum Campinij Dominum, eductum è carcere secum assumpsere. eoque, & Richardoto sequestribus, in hunc denique modum condi-

Gg tiones

Saluo conductu

5. Sept.

Card. Granuel. 28. Iunij. 1540.

Cæs. l. 4. bel. gal.

Gandauenses fame domiti

deditionem offerunt, & certas conditiones orant Alexandrum.

qui eos non exaudit:

sed increpitos remittit.

Illi frustra se excusant,

& abeunt,

Redeunt

& hoc artificio vsi,

vrbem arbitrio Alex. dedunt,

tiones emollitæ sunt. *Veniam præteritorum omnium, Regis nomine, Gandauensibus in gratiam receptis elargitur Belgij Gubernator Parmensis Princeps, pristinis priuilegijs restitutis. Animaduersione, quæ in vniuersos exerceri debuit, ad ciues tantummodò senos reductâ, nunc hisce quoque senis ciuibus, quos sibi arbitratu suo tradi plectendos quocumque liberet supplicij genere poposcerat, vitam indulget, iure sibi in reliqua reseruato. ciuitatem ducentis millibus florenûm mulctat. Cæsareæ arcis, ac Sacrarum ædium restitutionem eidem imperat. Sacrum ordinem vrbe eiectum reuocari mandat, reducique in bonorum, queis inter postremas hasce turbas exutus fuerat, possessionem. Hæreticis ad sua componenda, migrandumque, biennij moram Gandaui concedit. Præsidiarijs militibus* (erant illi paulùm supra bis mille) *cum armis cuique suis abitum permittit. alios eorum loco ex quacumque natione impositurus.* Imposuit autem, rebus ita constitutis, tria peditum millia, equitumque turmas quinque, Oliuerâ duce: & Campinium paulo antè carcere occlusum, bisque capite periclitatum, vrbi præfecit. simul euocato Mechliniensi Archiepiscopo, qui Gandaui sacra procuraret, Sacerdotes, Religiosasque familias in vrbem reduceret, atque Orthodoxæ fidei desertores Religioni, ac Deo reconciliaret; statum, (vt tunc quidem distractus aliò potuit) ciuilem, ac sacrum ordinauit. Sic vrbs in manus venit, qua nulla in Belgio maior, mœnibus, fossâ, propugnaculis aduersus quascumque magnorum exercituum aggressiones præmunita: intusque nonminus valida fluminum, & canalium flexionibus sepimentisque, à quibus in insulas quamplures secta, si foris superetur, habet vnde se, intra insularum receptus, abscissis pontibus, nouissimè tueatur; hæc, inquam, tanta opulentaque vrbs ab Alexandri terrore nominis magis, quàm à paucis circa stationibus obsessa, minima Regis impensâ, iactura militum nullâ, accipere victoris arbitrio leges coacta est: tam magno quæstu bellici apparatus, relatis inde tormentis muralibus campestribusque quàmplurimis, militaribus machinis, plaustris, fossoribus, fabrisque, præter naues, ac naualem turbam; vt meritò Alexander, misso victoriæ nuncio in Hispaniam, cumulaturus (vt scribit ipse) ludorum solennia, quos tunc acceperat in Catharinæ Regis filiæ nuptijs celebrandos; post rei gestæ narrationem, postremò addiderit. *Nunquam inter Belgij prospera, expertum se esse opportuniore loco, Dei benignitatem, quàm in Gandauensi victoria, per se magna, & Gandauensi maiorem breui paritura.*

ET VERO statim constitit victoriæ fructus. Eductæ sunt Gan-

[Margin notes, left: hisce conditionibus acceptis; Alex statum Gandaui ciuilem, & sacrum ordinat: & victoriæ ex vrbe maxima munitissimaque nuncium Regi mittit, Gandauo]

[Margin notes, right: 1584; Campin. Granuell Card. frater; Duci Sabaudiæ nuptiæ]

A. Naues à Gandauo submissæ obuias Antuerpiensium naues fugant.
B. Scaldici aggeris scissura, per quam Gandauenses transmittunt in campum
C. Scissura aggeris inter vndas. D. Scissura aggeris per quam naues deniq
E. Palatio ex vtraq ripa F. Arx s Mariæ G. Arx s. Philippi
H. Propugnaculum à Tilinio extructum, ne amplius naues à Gandauo
I Telinius ausus palationem transire, uincitur capiturq
L. Parma, fossa per inundatum campum ad deducendas naues, et commeatum
2. Parmensis primus cum ligone fossam aperit.
3. Silua, vnde lignorum strues in castra. 4. Beueren pagus, sedes
5. Arx Beuerensis, in quam commeatus inducitur. 6. Naues inter utramq
7. Calloum pagus, et armamentarium.
A
B
H
C
D
Scaldis Fl.
6
Antuerpia

b hostibus inundatum,
Scaldim intrant.
atur.
in castra
nsis.
ationem componende
F
G
2
3
4
5
7

1584 Gandauo duæ, ac viginti naues, quingentis militibus armatæ, cum aliquot onerarijs, vt secundo Scaldi, Calloum deferrentur. Sed quoniam Calloum inter, & Gandauum, Antuerpia intercedebat, cuius ante munitiones nauigandum erat, hæc inita est ratio vitandæ hostilis vrbis. Inundauerant Antuerpiani per Saftingæ aliorumque aggerum scissuras, vt antea dicebam, maximam agrorum partem ad Borchtum vsque pagum, paulùm supra Antuerpiam: ac præter Delam insulam, & Calloum, & aggeres aliquot ab alluuione extantes, ceteram Flandriæ oram aquis latè contexerant. Hac opportunitate vsus Alexander, vbi naues Gandauo egressæ, Teneramundam, mox & Rupelmundam, captas iam vrbes, tutò transuectæ sunt, auctæ insuper aliquot nauigijs atque biremibus; iussit eas relictâ ad dexteram Antuerpiâ, Borcthum diuertere, apertoque ibi Scaldico aggere, in campos aquis mersos erumpere. Quod illæ, post breue prælium cum nauibus Antuerpiâ illuc festinatis, interempto Ioanne Cocco earum Præfecto, tutæque propugnaculo prope Borcthum ad hanc rem excitato, felicissimè præstitere. Inde Calloum versus velificantes, ac Blochersem aggerem, apud S. Francisci munitiunculam, perrumpentes; demum apud S. Sebastiani propugnaculum, scisso Scaldis aggere, rursus in flumen illapsæ peruenere ad Alexandrum, tanto maiori exercitus gratulatione, quanto auditum erat, vix prætergresśis Borcthi scissuram regijs naibus, nouam Antuerpiæ classem Cocco auxiliaturam aduolasse, ductore Tilinio. Hic, paucis antè diebus, dum operas Farnesiano ponti hinc atque hinc intentas assiduè incursant hostes, distrahuntque; noctu Lilloo egressus Antuerpiam euaserat, tribus Hispanorum ratibus secum tractis. Verùm quum regios reiectis Antuerpianis nauigijs, tranasse iam Scaldis aggerem ad Borcthum vidit, ne aditus ille, ostiumque venturis inposterum Gandauo nauibus pateret, cum ea, qua venerat classe, perfossi aggeris ripam insedit, ibique castellum, quod Tilinianum appellatum est, excitauit, ac muniuit. Dein Antuerpiam reuersus, habita cum Aldegundio, reliquisque belli primoribus consultatione, quum aduocandum è Zutphania Comitem Holachium, vrgendum cum sua Anglorum legione Morganum, implorandum gallicum rursus auxilium censuissent; ipse onus Hollandos adeundi, sollicitandique eorum classem, vltrò suscepit. Atque expectata maris reciprocatione, armata biremi, ac præmissâ onerariâ, nocte intempesta, ligneos inter pontes elabitur: mox tamen incidens in biremem, nauemque Billij, qui Alexandri iussu

Left margin notes: Gabotto (beside "auctæ insuper"); Duro (beside "Scaldico aggere"); Lerma fil. (beside "classem Cocco"); Gaspar Robles Bil. Dom. (beside "pectata maris", "rariâ", "men incidens").

Right margin notes:
naues educuntur ad finiendu m pontem.

& per inundatos ab hostibus campos,

vitatâ Antuerpiâ,

commissoque feliciter prælio,

ad Alexandrum aduehuntur.

Sed Tilinius Lilloo Antuerpiam nauigans,

non sine præda,

excitato castello viâ nauibus Gandauo in posterum venturis intercludit.

Postea ad sollicitandos Hollandos renauigans,

iussu inter palationem, ac Liefensucum excubabat, commisso prælio vincitur, capiturque, ac Tornacensem in arcem pòst abducitur; non minore Antuerpiæ iacturâ, orbatæ strenuo audentisque partium Duce, quàm mœrore Lanuæ patris ea captiuitate bis capti. Sed non hac compensatum est clade damnum, quod allatum à Tilinio fuerat, infesso Borctho, exclusis inde regijs, atque adeò intercluso nauigijs aditu è Gandauensi vrbe. Id, quod angebat Alexandrum nauium egentem, quarum obiectu absoluta pontis molitione, Scaldim aliquando clauderet, viamque hostibus, contempto periculo quotidie illac transmittentibus, semperque commeatus aliquid Antuerpiam comportantibus inhiberet. Præsertim quòd, quò magis in hiemem ibat, eo duriora omnia, inprimisque fluminis glaciem, qua nullam certiorem pestem minabantur accolæ, formidabat. Alijs præterea nauibus opus habebat, ad pontis tutelam armatis contra hostium conatus, à mari aut ab Antuerpia, aut vtrimque simul inuadentium. Ergo sæpè iam frustrà consultis aquarum locorumque peritis, ipse, seu necessitate ingenium exprimente, seu potius, vti scribit ad Regem, Deo hanc illi mentem insinuante, postquàm omnes circa flumen tractus æstimasset, statuit, Drusi, & Corbulonis exemplo, qui per ea loca, ille à Rheno in Fleuum lacum, hic Mosam inter & Rhenum, non procul à Batauico littore, fossam duxere; à Stechena Vuasiæ pago alueum moliri nauium capacem, & Calloum vsque deriuare. Et quamquam magna fossorum parte alibi distenta, tamen haud dubius militaris obsequij, (quippè obtinuerat Alexander, vt quod antea vis, & imperium, iam æmulatio & mos haberetur) ipse consilij sui faber, inter milites fossoresque indiscreto labore manum operi admouet: ac paulùm supra Stechenam, quò brachium pertingit Mœræ Gandauensis fluuij, aperit fossæ caput. in eam infuso Mœra, canalem dirigit ad locum, quò inundatio aliquatenus extendebatur, quinque passuum millibus è Stechena distantem. Inde per campos aquis haud ita altis innundatos, apud S. Gislisium pagum iter flectens, inter Verbocchum vicum, & Beuerensem arcem, ad Calloum, & castra perducit alueum, ac scisso demum Scaldis aggere in flumen exonerat: extructo ibi Perla propugnaculo, ad præsidium noui ostij, portusque, quem eodem loco suis nauigijs designauit. Atque in hunc modum pro ea, quam hostes per Scaldim intercluserant via, ipse noua, breuiorique aperta, in quam naues Gandauo per Mœram se immitterent, ac deferrentur in castra, materiam perficiendo operi, & commeatum alendo exercitui, abundè prouidit.

[Left margin notes: capitur; — magna partium iactura. — Alex. interclusa a Gandauo via, — aliam excogitat aliunde. — Fossam molitur, — immissoque in eam flumine, — ac — vsque in castra deducit.]

[Right margin notes: 1584 — Lanua captus ante fuerat. Vide supra l. 3 — 14. Nouembris — Saide r- zee — Dicto]

1584 uidit. magna & hostium admiratione ex opere tanto, tanta celeritate perfecto: & militum lætitia, Parmensi Principi, cuius honori nouum alueum Parmam appellauere, diu effusèque gratulantium. Fuit longitudo Farnesianæ fossæ, quà per siccam, quà per aspersam aquis humum serpentis, milliarium circiter quatuordecim: primæque per eum actuariæ naues Gandauo septemdecim aduenere. posteà verò, sicuti maxima quæque flumina Flandriam propemodùm omnem complectentia, Gandaui excipiuntur, ita ex vniuersis ferè Flandriæ locis deferri cœptæ sunt generum omnium merces in castra; non exiguo sanè quæstu pagorum, oppidorumque, venalia huc multa tutò conuehentium, distrahentiumque: & militum in primis commodo, quibus toto obsidionis tempore vnus hic alueus rem cibariam, sublata occasione deferendi signa stationesque, præsenti copia suppeditauit. Sed præcipuus tunc quidem Parmæ fructus, naues fuere ad pontis absolutionem adhibendæ. Ne tamen per aliquot dies adhiberentur, gelu deterruit. Diffracto enim, qui magnam partem conglaciauerat, Scaldi fluuio, aggerebantur glaciei immanes cumuli: qui si fortè delati cum æstuante, rapidoque mari, in pontem incurrissent, haud dubiè obstantia hæc in medio amne nauigia, vbi maior rapiditas, dissipassent, atque obruissent. Sanè ingentia aliquot fragmina glaciati amnis in structuram pontis impetu acta, atque intra crassitudinem lignorum ferè semipalmo immissa, argumento fuere, qualis ea firmitudo molis esset, quæ aduersus acuta adeò tela furenti ab Oceano contorta, immobilis, atque inconcussa

1585 perstaret. Vbi autem mitescere hiems cœpit, & minor à gelu timor; ad molitionem operis reditum est.

eius longitudo,

& commoda.

Naues per eam deferentur ad pontis absolutionem adhibendæ;

& glaciati fluminis impetu

cessante adhibentur.

PATEBAT, vti supra significatum, pedibus paulò minus mille, ac trecentis, pars media fluminis inter castella. Ad eam claudendam duæ, ac triginta naues æquatæ in latera, interiectæ sunt, singulæ sexaginta sex pedes longæ, duodecim latæ. Nec lateribus cohærebant, sed pedes viginti duos inter se distabant: quaterna tamen serie rudentum, & catenarum proras puppesque, ac media latera vincientium, coniungebantur. Præterea vnaquæque nauis à prora, atque à puppi firmabatur anchoris ita iactis, vt attollente se flumine, laxatis nautarum ministerio anchorarijs funibus, inoffensa nauium series attolleretur. At spatio inter singulas naues trabibus commisso, ac transuersis asseribus constrato, transmittebatur in nauium foros: vnde continuus inter castella pons, mille, ac trecentorum pedum, efficiebatur, vallatus & ipse firmis asserum loricis, vti serua-

Eæ fuerunt naues triginta duæ,

in hunc modum compositæ.

Super his constrata ostia,

tum

rum fuerat in vtroque palationis ponte, cui medius hic adne- 1585
ctebatur. Additi & defensores, singulis quidem nauibus mi- *stoccate*
lites triginta, cratibus pluteisque præsepti, ac nautæ quatuor,
cum duobus maioribus tormentis: castellis autem stationarij
longè plures: singulis verò castellorum angulis totidem tormenta, quorum duo in palationis, duo in nauium tutelam excubabant. fueruntque tormenta maiora pontem vniuersum propugnantia, septem omnino, ac nonaginta. Neque hoc perfectum est opus, antè quàm simul aliud perficeretur, quod huius munimentum, firmamentumque futurum esset. Et quemadmodum ante vrbium portas obijci solent hostibus aliqua paulùm abiuncta à mœnibus propugnacula, quorum oppositu retardentur illi, ac retundantur, vt non nisi fessi, imminutique inuadant vrbem; sic noua hæc moles (vti inuentor eius Barocceius differebat) ponti præstaret, in quam necessariò incurrerent, induerentque se se hostium naues, antè quàm integræ, validæque pontem aggrederentur. Et huius quidem machinæ structura hæc erat. Prætendebantur antè nauium pontem; sed procul ab illo ad teli iactum, rates triginta tres, ternæ lateribus aliquantum distantibus compositæ, stratisque desuper ingentibus tignis, malisque nauium, connexæ: tum ternæ aliæ inter se quidem eodem modo coniunctæ, sed à primis ternis modico interiecto spatio separatæ: sic rursus aliæ, ad vndecimum vsque ternarium, pari interuallo succedebant. Porrò ex singulis hisce ternarijs, dentato extabant ordine quaternæ denæ trabes, prælongæ, teretesque, & ferro acuminatæ: quæ velut hastata, in fronte agminis cohors, prætentis in hostem inclinatisque cuspidibus accedentes territabant. Rates dolijs inanibus oppletæ, ne à profluente, aut ab æstu abriperentur, demissis vtrinque anchoris sistebantur, laxis tamen rudentibus, vt intumescente amne pariter elatæ fluitarent, eoque flottas appellauere. Harum porrò machinarum, quæ geminæ fuere, alteræ Antuerpiam versus, Oceanum versus alteræ, singulæ pedes mille ducentos quinquaginta duos longæ, tantum in fluminis latitudinem extendebantur, quantum & totum nauium pontem, & aliquam castellorum partem, obiectu, moràque suâ contegerent. Postremò Alexander, armata quadraginta nauium, biremiumque classe, quarum vicenis circa ripam Flandriæ, totidem ad oram Brabantiæ, tutelam pontis attribuit; opus post septimum obsidionis mensem absoluit: ac ponte bis mille, & quadringentorum pedum Scaldi imposito ea firmitate, vt in Brabantiam è Flandria communicatis, quæ vtrobi-

defensoribus & nautis & tormentis munita.

Tormentorum numerus in nauibus, & in vtraque palatione, & in castellis palationum terminis.

Ponti geminum munimentum præponitur.

Riuellini

Propertius Barocc.

hoc artificio.

& absoluto bis mille & quadringentorum pedum ponte,

Pons Antuerpian
A. Rates ad Flottas componendas dolijs uacuis oppletæ, binis anchoris firmatæ.
B. Trabes super ratibus extensæ ad ternas quasq. rates colligandas, et ad hastas sustinend
C. Prægrandes hastæ cuspidatæ in hostem uersæ.
D. Flottæ longæ pedibus 1252. ratibus 33. et cuspidatis hastis 154. constantes.
E. Arx S. Mariæ ad Flandricam Scaldis ripam 14. tormentis maioribus munit
F. Palatio longa ped. 200. G. Castellum ligneum cum tormentis 4.

Scaldi impositus.
H. Naues 32, singulæ 66. ped. longæ, 12. latæ, quaterna rudentum et catenarum serie colligatæ, binis anchoris, et totidem maioribus tormentis, et militibus 30. et nautis 4. instructæ. I. Palatio lunga ped. 900.
L. Arx S. Philippi ad Brabanticam Scaldis ripam, tormentis maioribus 14. armata.
M. Pons Antuerpianus longitudinis ped. 2400. uia super eo strata latitudinis ped 12, tormentis maioribus 97. communitus. N. Naues ac biremes 40. ad tutelam pontis.

1585 vtrobique erant, castris; peditum equitumque copiæ, cum plaustris tormentisque curulibus vltrò citròque ex vsu commearent; flumen hostibus interclusit, spemque commercij omnem à mari Antuerpiensibus ademit. Diem, quo *vis Antuerpianis à mari penitus intercluditur,*
24 Feb. pons, & munimenta pontis absoluta sunt (fuit autem festa lux
28. Feb. Carolus V. eo die natus, coronatus, & victor apud Ticinum Apostoli Matthiæ, quam Alexander faustam sibi, vti scripsit ad Regem, auguratus est, ob memoriam Caroli V. aui sui, fortunata quæque eo die sortiti) cunctus exercitus militari pompa celebrauit. pars magna militum nouo ponte dispositi, quasi misso sub iugum, calcatoque Scaldi iam victores: pars ex arcibus propugnaculisque in vtraque ripa constructis, alij ex nauibus, plures è stationibus & castris, omnes læta tormentorum explosione, lætis vocibus, Parmensi vitam, Parmensi victorias acclamauere. Dum ipse, qui rei molitionem præcipuo Dei nutu cœptam, atque inter assidua hostium, elementorumque certamina eò deductam intelligebat, actis ei submisso animo gratijs, stabilitatem operi à præpotenti eius dextera precabatur. *magna militum lætitia, diem perfecti operis celebrantium. & Alex. Deo grates ob eam caussam peragentis.*

Atvbio vbi compertum est Antuerpiæ, clausum iam ponte Scaldim, ac multi procul prospexere molem, haud facilè dictu est, quæ inde admiratio consternatioque populum inuaserit. Fuere, qui non humano illud artificio inuentum, sed dæmonum afflatu monstratam Parmensi formam operis, conductisque ex Orco fabris, ferramentisque perfectam, sibi persuaderent. Certè Consul Aldegundius, quamuis dissimulato tunc quidem metu, disparem animò frontem explicaret; in libello tamen, quem captâ pòst Antuerpiâ emisit, *Supra humanam fidem fuisse* asseuerat, *eius naturæ amnem mortalium manibus claudi posse*. Et sanè in veterum annalibus haud facilè quis reperiat structuram pontis admirabiliorem. Scio Cæsaris pontem paulùm vltra Belgij fines, super Rheno fabricatum, scriptorum commentationibus clarum esse. Attamen Cæsar longè angustiore loco, tenuique per æstatem Rheno pontem statuit. Alexander alueum duplo ferè latiorem, & Oceano proximum, mistumque Oceano, atque adeò eius agitatum elementi furijs compressit. Præterea prompta illi materia fuit ex amicis circà prouincijs, naues ac ligna offerentibus: Alexandro pauca ad manus, pleraque procul asportata, semel ab Anglis, iterum ab Hollandis intercepta, semper hostibus obnoxia. Adde quòd Cæsar breuem ad vsum, nempè ad transducendum semel exercitum, machinam struxit: atque adeò non ea operi firmitas paranda fuit, quæ necessaria erat Alexandro, obsidionem in plures menses facilè producturo. Denique ille non metu hostium, qui

Antuerpiensium admiratio absoluto ponte: & Aldegundi de eo iudicium. lib. 4. & 6. belli gallici. Comparatio huius cum Cæsaris ponte. Cæsari. Cæsar.

qui, vbi pons instituì cœptus est, fugam arripuere, ideòque 1585
operis securus opus condidit: Alexander in conspectu inimicæ
potentissimæque vrbis, inter illam medius & possessum hosti- *Antuerpia.*
bus mare, modò hinc, modò illinc, sæpe vtrinque infestis na-
uium incursionibus impetitus, molem inter vndas æstu Ocea-
ni irrequietas constituebat. Vt profectò, si Cæsaris nomen
Rhenano ponti demeres, Antuerpiano adderes, nostram æta-
tem suorum, credo, Cæsarum non pœniteret. Auxit obsessæ
civitati sollicitudinem explorator ab Aldegundio submissus in
castra, relaturus pontis formam, hostiumque consilia. Qui
agnitus, captusque, sed contrà quàm metuebat, à Parmensi ex-
ceptus (Scipionem videlicet imitato, qui pari securitate sui, &
contemptu hostis, speculatores Annibalis admisit,) iussus est *Liuius l. 10. 3. dec.*
circumire castra, contemplari structuram pontis, numerare
naues, tormenta, propugnacula: tum, omisso metu, ad se re-
uerti. Reuerso, *Vade*, inquit, *liber ad eos, qui te speculatum mi-
sere: & postquàm, quæ oculis ipse tuis vsurpasti, omnia percensue-
ris, adde, Firmum fixumque esse Alexandro Farnesio, ab obsidione
non antè discedere, quàm aut sub illo* (& pontem monstrauit) *tu-
mulum sibi condat, aut per illum in vrbem sibi viam sternat.*

Explorator Antuerpiensis capitur,

& Antuerpiam remittitur ab Alex. hisce cum verbis.

Sed multo, quàm exploratoris relatio, ciuitatem exterrue-
rat magis, Buscoduci infeliciter attentati nuncius. Etenim ex *Bolduc*
rebus Midelburgi agitatis in fœderatorum Ordinum conuen-
tu, ita partiti fuerant subsidium: vt, dum Treslongus Zelan- *Io. Blosius Mons de Treslon.*
diæ oræ Præfectus classem Lilloum adduceret, Holachius Bus-
coducum inuaderet. cui defendendo si Parmensis accurreret,
(ita enim differebant) haud dubiè, tractis è Scaldico ponte ca-
stellisque præsidiarijs, faciliorem classi accessum, impressio-
nemque in pontem fore. sin autem posthabito Buscoduco,
belli caput non omittendum putaret, profectò non duratu-
ram per se se vrbem, præsertim pollicitis aliquot in ea ciuibus *Bolduc.*
operam suam: capto autem Buscoduco, commeatum Antuer-
piam à terra inferri posse, nullâ maris curâ. Et iam Holachij
iussu quinquaginta pedites, ductore Claragio, ante vrbis por- *Iulian Clarag.*
tam, quæ Antuerpiam ducit, occultati, quum primùm ciues
eam manè reclusere, demisso versatili ponte; improuisò appa-
rent, fugatisque, qui venerant, ciuibus, portam occupant. Indè
non procul in successum intenti equites trecenti, septingenti-
que pedites, Holachio ipso duce, vrbem intrant: diuisique, in
forum alij tendunt, munitione tormentisque potiuntur alij, plu-
res quasi iam victoriæ securi, prædatum vrbem sanè opulen-
tam certatim huc illucque funduntur. Quin & Decurio tribus *Caporale*
cum

BVSCODVCI aggressio,

decreta in concilio Fœderatorum.

Intrant vrbem Holachius & eius copiæ,

quæ ad prædas funduntur.

1585 cum militibus ad portæ tutelam ab Holachio relictus, captam iam vrbem ratus, ne fructu victoriæ vnus ipse careret, statione flagitiosè deserta, socijs se se prædabundis adiungit. Forte per eos dies Buscoduci aderat à morbo recens Altapennius, auditoque inuadentium clamore, arma induit, tractisque secum quadraginta equitibus lancearijs ex Italica turma Elmontij vrbis Præfecti, in forum prodit, ciues consternatos latitantesque præsentiâ suâ extrahit, animatque, ac primo hostium manipulo infestus occurrit. Sequitur exemplum Altapennij Præfectus Elmontius: cum vtroque se se ciuium alij adglomerant: alij ductu suo, & mutua adhoratione in hostes vadunt: sumptisque iam vbique armis, tota passim vrbe, per vias ac fora, diuersis vtrinque animis, pari obstinatione confligitur. hinc enim patriæ caritas, coniugum, liberorum, ac fortunarum cura, aduersum aggressores prædatoresque incendebat: inde potiundæ vrbis decus, ingentiumque prædarum, quæ iam in manibus erant, cupido stimulabat. Verùm, siue quòd SVA quisque acrius defendit, quàm raptor inuadit aliena: siue gliscente ciuium armatorum numero, vt FERME quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitantur; Holachianos non iam diripiendæ vrbis, sed tegendi sui perurgere sollicitudo cœpit. Sustentabat tamen illos spes auxiliarium copiarum, digresso paulò antè Holachio ad eas è vicino vrbi pago, vbi latebant, accersendas. Has autem, quæ mille equites, bis mille pedites erant, in vrbem properantes, iam iamque portæ succedentes, senex vnus incustoditam ab Holachianis portam intuens, è proxima turricula clàm prorèpens, incisis retinaculis, demissâque portæ cataractâ, aditu exclusit, elusitque. Quo factum est, vt qui iam numero animoque impares pugnabant Holachiani, nullo ad fugam exitu inuento, omnes aut intra vrbem conclusi, trucidati sint: aut è mœnibus in fossam sponte demissos, paucis exceptis, obruerint aquæ. Quo tempore ferunt, ciuium multos adhuc ignaros liberatæ vrbis, è diuersa mœnium parte, præproperâ fugâ, inanique eorum metu, quibus ipsi metui erant, se se præcipites egisse, victoresque iuxtà, ac victos, aquis haustos esse. nisi fortè istos non ignoratione victoriæ, sed proditionis conscientiâ ad fugam fatumque compulsos credibile sit. Reperti inter eos, qui desiderati sunt, Ferdinandus Truchsesius, exauthorati Septemuiri frater, & nothus Orangij filius, præter Holachij legatum, & Germanos aliquot peditum hastatorum duces. Sic vrbem iam captam, vnus Decurio stationis desertor amisit, præsenti Al-

prædabundis adiungit se portæ custos.

Occurrit hostibus Altapennius

mox & alij.

pugnatur.

Holachius ad nouas copias adducendas egressus.

cum ijs redit:

Sed porta occlusa non admittitur,

Inde Holachianorum cædes,

& pœna custodis, | & præmium Altapennij.

tapennius animo seruauit. Vt meritò illum è mœnibus fugientem pœna consecuta sit, Holachij iussu capite damnatum: Altapennium Elmontiumque, commendante vtrumque Alexandro, Regis litteræ gratiarum indices, non sine donatiuo ad Altapennium misso, decorauerint. 1585

Meteran. lib. 2.

BRVXELLENSES obsessi fame laborant.

Hvivs infortunij nuncius eodem planè tempore Antuerpiam intrauit, quo equites aliqui, mox et pedites, reliquiæ cladis à Georgio Basta, equitatus vniuersi Commissario illatæ, se se effusâ in vrbem fugâ recipiebant. Etenim captâ pridem à Regijs Viluordiâ, Bruxellis proximâ, relictoque ad loci præsidium Ambrosio Landriano; fame laborabant miserum in modum Bruxellenses. Iis opem vt ferrent aliquam Mechlinienses, Antuerpianique, ita conuenerant, vt illi commeatum, hi militem commeatus tutelam adderent. Suboluerat id Parmensi Principi, eiusque iussu ex Tornautho Georgius Basta, atque ex Lyra Odoardus Lanceauecchia, Lyrani præsidij Præfectus, coniunctis copijs, & circum Viluordiam structis insidijs excubabant. Quum per obscurum cœptæ iam noctis, plaustris circiter ducentis præire conspiciunt nouem equitum signa, & cohortes peditum fermè tredecim, paucis à tergo comitantibus plaustra, ob vicinitatem Mechliniæ tutiora. Ergo Regij magno repentinoque tubarum, ac tympanorum strepitu numerum ementiti, in primum equitum agmen inferuntur: tum miscentibus se se peditibus equitibusque, dum acriter vtrinque confligitur, spatium nacti plaustrarij subduxere vehicula, ac pleraque Mechliniam, à qua non multùm processerant, reduxere. Ex quo Regij in hostes ferocius incumbentes, cæsis eorum minimùm ducentis, plurimis captis, equis maximè Raitrum supra quadringentos abductis, reliquis fusis fugatisque, satis habuere, Antuerpiensium conatum non leui eorum malo elusisse, & Bruxellensium famem, alimentorum desperatione, frustrasse. Et verò non vltrà tolerabatur fames in ciuitate perquàm lauta splendidaque, & habitatoribus frequente: quamuis identidem emissis ad eam exonerandam viris feminisque compluribus: quorum tamen plerosque regij equites aut scloporum ictibus in vrbem reijciebant, aut pergentes suspendio necabant: feminas autem, sectis supra genu vestibus, eam ignominiam referre domum, & cum suis fame commori iubebant. Et commoriebantur in dies, ciborum inopiâ, sanè perplures: adeò, vt matrem numerosa liberorum prole cinctam, à quibus assiduo eiulatu materna viscera cruciabantur, venenum ijs propinasse, mox & ipsam hausisse, vt longæ

Mittunt illis commeatum multo comitatum milite Mechlinienses et Antuerpienses.

Sed incidentes in regiorum insidias,

cæduntur & fugantur.

cum Victorum præda.

Crescit Bruxellis dira fames:

miserabili exemplo.

1585 longæ mortis tædio anteuerterent, memoriæ proditum sit. Accessit, famis additamentum, discordia: ciuium alijs de dedenda vrbe consultantibus, alijs ferociam spemque gallici auxilij retinentibus; illis armato milite aulam, his pari armorum apparatu forum, ædesque prætorias occupantibus. Donec desperata Gallorum ope, intercluso vndique in vrbem aditu, amissâ Viluordiâ, ac Vuillebrouco Bruxellensis nauigationis capite, præsidioque ab Igniquesia legione iam capto; Templæus vrbis Gubernator, militesque, ac Magistratus, seorsim legatos in castra ad Alexandrum mittunt, qui ciuitatem eius clementiæ tradant: tantùm orantes, vt conditiones accipiant, quæ vrbem Belgarum Principum sedem non dedeceant: certè inconcussam Bruxellensium fidem erga Parmensem matrem mereri aliquid apud filium. Alexander paucis perstrictâ eâ ipsâ fide, quam in matrem, & in Regem matris dominum mutassent, Regemque è sua sede, furiali edicto, eiecissent: attamen de Principis clementia benè sperare iussos ad Richardotum Præsidem remisit: cuius potissimùm operâ hisce inter alias conditionibus conuentum est. *Ciues ab Rege in gratiam recepti: pecunia onere nullo imposito, tantùm iussi templa reficere: pretiosam Regis supellectilem, regijque sacelli ornamenta Bruxellis direpta restituere, aut eorum pretium soluere. ablata verò ex Granuellani Cardinalis, Ernesti Com. Mansfeldij, aliorumque opulentiorum ædibus, an reddenda essent, iudicum sententia relictum. Postremò hæreticis, ad sua componenda, biennio in vrbe subsistere permissum. At externis militibus*, qui mille, & quingenti pedites, equites quadringenti fuere, *vt liberi cum armis impedimentisque, egrederentur concessum est, sine signis tamen, & cum extinctis funiculis, ac tympanis tubisque silentibus: sacramento prius dicto, Non se induturos arma aduersus Hispanum Regem, milites quidem quadrimestri spatio, semestri autem militum ductores.* Quibus abeuntibus, inductus est in vrbem ab Alexandro Gubernator Antonius Goignij Dominus, vetus ab vsque Caroli V. temporibus ordinum ductor, cum aliquot Vvallonum, Hispanorumque cohortibus. tum Richardotus eò allegatus cum Garnerio à secretis, qui nouorum Magistratuum comitijs præesset, statumque ciuilem ordinaret. ac demum Archiepiscopo Mechliniensi, cuius ditionis Bruxellæ tunc erant, impensè commendata est sacrorum cura.

crescit cum fame discordia.

Igitur de deditione

mittunt ad Alexandrum,

Margarita Austriaca Alex. mater

à quo increpiti,

accipiunt has conditiones.

Postremo ciuili sacroque statui ab eodem consultum est.

Nimega

NEOMAGI deditio

Nec mensis abierat, quum Neomagum, vrbs Geldriæ primaria, in Regis potestatem venit. Adeo quæ conserta sunt, si distrahi cœpere, ac plura labi, labant omnia. Ad ceteros Neo-

 1585

magi præsidiarios (hi erant quadringenti pedites, equites ducenti) alios additurus erat Comes Meursius prouinciæ Præfectus, quo suspectis catholicorum in vrbe partibus terrori esset. Verùm non modò nouum præsidium, hæreticis, catholicisque iuxtà ingratum, admissum non est; sed etiam de veteri eiiciendo clàm inter catholicos consultatum. Quum admonitus Alexander, ad quem hostium consilia deferebantur omnia, extemplo mandat Altapennio, quem in Geldria aduersus tentamenta Comitis opposuerat, vt in eam curam sedulò intendat. Is, inito catholicis cum ciuibus consilio, fidos ac strenuos subinde viros in vrbem occultè submittendo, catholicorum factionem sensim auget. à quibus, vbi satis virium collectum est, patefactâ vrbis portâ, ipse cum præcipuo equitum robore ingressus, se catholicis arma expedientibus adiungit. Inde territi improuisa aggressione præsidiarij, vltrò dedidere se, ac statim emissi. Tum Neomagenses, allegatis ad Parmensem ciuium præcipuis; impetratisque, quas optabant, conditionibus, ad Regis obsequium rediere. Actæ propterea, Alexandri iussu, Diuinæ benignitati gratiæ, tantâ per exercitum gratulatione, quanto Antuerpiæ tumultu auditum est, modò amissam principem vrbem, & Brabantinorum Principum Regiam: nunc deditam aliam, Caroli Magni olim sedem, ac latè per Geldriam, Vahalis opportunitate fluminis, dominantem. Vt profectò excitatam populi seditionem, malè Aldegundius quantâcumque esset eloquentiâ, compressisset, nisi eodem tempore Regiorum in Ostendæ aggressione successus irritus, & cruentus: ac simul Liefensuchi, aliarumque munitionum recuperatio, depressos non parùm Antuerpiensium animos subleuassent. Et Ostendam quidem Valentinus Mottæ Dominus, eodem planè principio, processuque, & exitu, aggressus est, quo Buscoducum Holachius per eosdem ferè dies, vti memorauimus, attentauerat. Namque Mottæus, acceptis ex Italica legione Camilli Capisucchi aliquot cohortibus, & è vicinis locis præsidiariorum parte, cum Vvallonum legione, quam Ludouicus Momorantius Beurij Dominus ducebat pro parente suo Berseæ Dynasta; primùm Ostendæ vigiles ad septem maris impronisus oppressit: tum vetus oppidum ingressus (bifariam Ostenda diuiditur) cæsis qui armati accurrerant, locum quatuor fermè horas victor obtinuit. Sed illo digresso ad tormenta, queis aditum sibi in nouum oppidum aperiret, adducenda, plerosque interea milites huc illucque distraxit auiditas prædæ. consuetum nempè malum, quod infaustis successibus semper

Marginalia (left): ex occasione dissidij inter ciues. — Catholicorum partes clam adiuuat Altapennius: — & ab ijs præualentibus armatus admittitur: — & vrbe potitur; — magno Antuerpiæ tumultu; — qui sedatur, prosperis auditis. — OSTENDAE aggressio — Intrat illam Mottæus. — sed milites ad prædas versi,

Marginalia (right): Adolphus Meurs. Com. — Com. Meurs. — Brux. — Neomagum — Bolduc — Baron de Beury — pafificata

1585 per in militia damnabitur, semper auaritia præualente retinebitur. Accessit, quòd ex Centurionibus, quibus certa singulis hora imperata erat ad aggrediendam vrbem, aliqui vltra præscriptum cunctati sunt. quo facilius vagos spatsimque prædabundos oppidani, ac præsidiarij coniunctis viribus inuasere. Et quamquam Momorantius, contractis vtcumque conglobatisque suorum multis, nihil omisit, quo pugnam animosè restitueret; affluentes tamen hostes, ipsum prima in acie fortiter obsistentem, multis confodère vulneribus, & proiecto in vndas corpore, ademère quidem qualecumque solatium liberis eius: at paternæ virtutis memoriam, quæ aquis tumulari haud potuit, non adèmere. Cæsi vtrimque permulti, ex Regijs longè plures: in quibus Centuriones quatuor, & amissa ex Italica legione signa duo. quæ tamen, quòd à signiferis diu strenuèque defensa, non nisi eorum cum morte in hostium venere potestatem; alia viduis centurijs explicare signa, ex instituto militari permissum est. Reliqui ex aggressoribus, post meliorum necem, fugam certamini prætulere. Tribus propterea Centurionibus ab Alexandro capite damnatis; sed ob vnius ex his virtutem in bello sæpè spectatam, post aliquot dierum custodiam, absolutis. Sed longe maior Hispanorum castra metus inuaserat à Zelandiæ classe, quam in Midelburgi conuentu clam designatam nos supra retulimus, & rumor euulgauerat. Attamen Alexander in Treslongi, eius classis Præfecti, cunctatione multum adhuc spei retinebat. Hunc enim quum Ordinibus Zelandiæ non nihil offensum, ob nescio quas cum Adulpho Meetcherchio contentiones, inaudisset, vt erat in eiusmodi occasiones intentus, iampridem aggressus hominem fuerat, amicis litteris, nuncijsque, queis illum ad Principes sui partes reuocabat, magna offerens, & spem aurei velleris ostendens. Et vero Treslongus siue suspensus animi, siue non satis instructus ad inuadendum, segnius videbatur bellicas naues adornare, ad commeatum Antuerpiam inferendum, ac pontis opus interturbandum: sinistro multorum rumore, liberâque Ordinum querelâ aduersus huiusmodi non simplicem moram. Quod ille tanto intolerantius audiebat, quanto meritis tumidus, ob captam à se olim cum Lumeio Brilam, (caput originemque depressæ tunc primùm Hispanorum potentiæ,) plura sibi deberi à Belgarum Ordinibus sentiebat. Itaque eâdem Lumei ferociâ minitabundus, quum à probris in Zelandos non abstineret; simili quoque Lumei exitu, ex Senatus Zelandiæ consulto, maris præfecturâ motus, mox & in vincula

Left margin notes: Sex liberi. — Imperialis Cinucius l. 3. de discipl. milit. — Maris Zelandici Admiral. — Alexand. — Isselt in Hist. — Gulielm. Com. Lumeius à Marcha 1572. Vide in l. 7. Dec. 1.

Right margin notes: Centuriones cunctantes, victoriam impediunt — quam dum viget Momorantius, pugnans occumbit. — Reliquorum clades, & fuga. — damnatis propterea Centurionibus. — Zelandiæ classis. — Præfectus eius in ea educenda cunctatur, — inuitatus ab Alex. multis promissionibus — Queruntur de mora Ordines, quos ille contemnit, — & vt ingratis interminatur. — Sed à Zelandis præfectura maris

cula coniectus tamdiu hæsit, dum Angliæ Reginæ operâ emissus, in Hollandiam se recepit. vbi suprema eius prouinciæ curia, cui ægrè fuerat, se inscia iudicium in Zelandia peractum esse, propositâ iterum quæstione, hominem absoluit, siue nullius perfidiæ compertum, sed diuitem, & infensum, eoque damnatum: siue metu, ne accensus contumeliâ, relictis partibus, ad hostes concederet: ideòque honore insuper auctum apud se Hollandi retinuere. Sed ante hunc exitum, Treslongo adhuc cunctante, Zelandi collectis, quot vndique potuere, nauigijs, impositoque ijs Iustino Nassauio, notho Principis Orangij filio, Scaldim ex mari inuehuntur: ac Liefensuchum aggressi, adiutique à Lilloi oppositi Castelli nauibus, tanta tormentorum vi munitionem quatiunt, vt iam cadente multis in locis propugnaculo, exscensione facta, post acrem magis quàm constantem Regiorum defensionem, cæsis aut fugatis Vuallonibus præsidiarijs, non modò Liefensucho potiti sint, sed & Antonianum vicinum propugnaculum, Præfecto pugnam non auso, & totam ferè Delam insulam recuperauerint: magna Alexandri Principis indignatione, à quo submissum aux lium impulsasque illuc, quæ non procul excubabant naues, ille præproperâ suorum fugâ, præuertisset. eoque implacabilius animaduersum est in castelli vtriusque Præfectos, illum exilio, hunc capite mulctatos. Hæc porrò victoria sicuti liberam præstabat nauigationem auxiliarium Fœderatorum à mari ad pontem vsque, inter sua in vtraque ripâ propugnacula, procurrentium; ita eorum consilia maturauit, quibus inter illos conuentum erat, vt, quo tempore Antuerpienses destinato pridem artificio pontem inuaderent, subruerentque; eodem auxiliares Zelandi, Hollandique, admotâ classe, per aperta pontis transueherent commeatum. Et ne his, quæ parabantur Antuerpiæ, impedimento forent obiecti ante pontem, stratique super ratibus mali, quos flottas, vti diximus, appellabant; adhibita est nautarum opera, qui per tenebras citis lintribus illuc inuecti, aut occulto sub aquas meatu inobseruati, grandibus cultris falcibusque incidebant anchorarios funes, malosque in pontem, cursu fluminis obuertebant. Sed catenis, funium loco, subiectis à Barocccio: accensisque, eiusdem inuentu, per ripas ignibus, sufficiente integris noctibus materia, repressi sunt.

1585

Absoluitur ab Hollandis,

honoraturque.

Zelandiæ classis per Scaldim inuecta

Liefensucum aggreditur,

expugnat:

& castella alia multa capit,

punitis ab Alex. eorum præfectis.

Reidan. l. 4.

Præf. Anton.

Præf. Liefen.

Præf. Anton.

Consilium Fœderatorum de inuadendo ponte,

prius de remouendis flottis ante pontem.

iamque remouebant,

Sed repressi.

AT VERO Antuerpienses perfecto iam nauium opere, quod ipsi dudum ad certam Scaldici pontis perniciem moliebantur, sociorum classem trans pontem agentium admonuere,

NAVES Antuerpienses septemdecim:

Egressu-

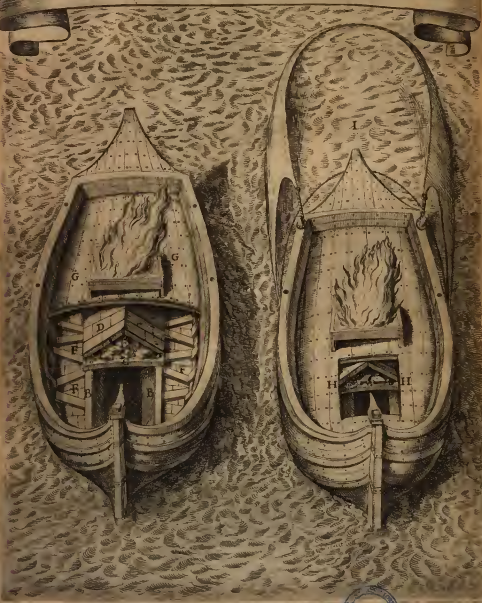
Nauis incendiaria cum cuniculo.

A. *Fundamentũ cuniculi ex calce, et lateribus, altum ped. 1. latum 5. bellico puluere oppletum.* B. *Parietes super fundamento, lati ped. 1. alti 3.* C. *Operimentum ex prægrandibus lapidibus.* D. *Tectum ex similibus quoq; saxis acuminatum.* E. *Tecti camera ferreis marmoreisq; globis, et catenis, et molaribus constipatum.*

F *Quadrati lapides cuniculi latera arcte firmantes.* G. *Tabulatum nauis cuniculum occultans, et incendium præferens.*

Nauis cum inuerso uelo.

H *Cuniculus sub tabulato nauis.* I. *Velum prægrande subter mediam nauem alligatum, et à cursu fluminis inflatum tractumq; ac nauem pertrahens.*

1585 *Egressuras vrbe, quas parauerant naues, quarto Aprilis die, appetente. nocte proinde prompta instructaque alimentis classe sedulò intenderent, perque pontis haud dubiam stragem, hostium securi transmitterent.* Earum ego nauium machinamentum, effectumque, quoniam ab omni sæculorum memoria nunquam portentosius aliquid auditum; ex Alexandri ad Regem litteris, breuique super hac re commentario Centurionis Tuccij, non incuriosè memorabo. Federicus Iambellus, mirus bellicorum operum faber, ab Italia profectus in Hispaniam, diù pertentasse dicebatur aditum ad Regem, vt ei operam suam in Belgio perutilem polliceretur. Sed admissione infinitè dilata, postremò etiam spretus, vt non erat ab aula subactus ad patientiam, abscessit inde ferox, interminatusque, effecturum profectò se, vt spreti hominis nomen aliquando cum lacrymis Hispanus audiret. perrexitque Antuerpiam, nactus abundè per eam, quam dicere incœpi, occasionem, expromendi hostilis animi opportunitatem. Naues ille quatuor, planis carinis, ac lateribus præaltis, sed vtrisque vltra solitum crassis firmisque fabricatus, cuniculos in aquis fodere, in hunc modum commentus est. Principio in nauis alueo murum ex calce, ac lateribus, ceu solum, ac fundamentum posuit, vno altum pede, quinque latum: eumque quantum nauis in longum porrigebatur extendit: dein parietibus quà quà versus pro fundamenti modo superstructis, atque opertis, cuniculum formauit, latum æquè atque altum pedibus omninò tribus, indiditque prælargè bellicum puluerem, quæsititiâ perfectum operâ, sibique vnicè notâ. Operimentum ex lapidibus plerisque sepulcralibus, atque ex frumentarijs molis, saxisque immanibus fuit. Hoc super operimento tectum extulit, concamerauitque ex grandibus quoque lapidibus molaribusque in culmen; acutumque in angulum proclinatis, vt strages non rectà tantùm, sed etiam sparsim, & in vtramque partem latè funderetur: congestis constipatisque intra tecti cameram globis ferreis marmoreisque, catenis, vncis, clauis, cultris, & quidquid nocentius, homo dirè ingeniosus adinuènit. Postremò quantum patebat inter latera nauis, & parietes tectumque cuniculi, coagmentatis in quadrum lapidibus, & commissis ferro trabibus, expleuit, atque arctauit. Hæc autem omnia postquàm solidis assibus, ac lateritio tabulato contexit, occultauitque; in eius medio compositam lignorum struem igne succendit, (vt immissæ ad comburendum pontem eo apparatu naues viderentur) subiectâ lignis piceâ sulphureâque materiâ

Io. Franc Tuccius eq. S. Stephani

Inuentor.

Structura earum quatuor.

cuniculi in eis fabricati.

non

Incendendi cuniculos modus duplex.

non antè desiturâ, quàm recepto igniario fomite cuniculus ar- 1585
deret. Bifariàm enim incendendi cuniculi rationem inijt machinator. Nam in nauium aliquibus incendiarium funem sulphureo puluere oblitum, qui clàm per carinæ partem explicatus intra cuniculum porrigebatur, tanta longitudine definiuit, quanta comburi posset eo temporis spatio, quo peruenturas ad pontem naues, explorata dimensione, compertum iam habuit. In alijs, eo genere horologiorum vsus est, quæ nocturni excubitoris loco lucernam accendentis, admirabili, lepidoque artificio adhiberi solent. Nam ita molem attemperauit, vt tamdiù lenta rotarum conuersione cunctaretur, dum ad pontem nauis accederet: tunc festinato rapidoque rotæ, ac silicis occursu, scintillas aliquot excuteret, quæ exceptæ inter ramenta nitri, puluerem que inibi disseminatum corriperet, emicante illicò flamma, sulphuream lineam: atque hæc, vt erat in os vsque cuniculi porrecta, serpentem celeri pabulo ignem illuc inferret, cuniculumque succenderet. Compositis

Adduntur ad has quatuor maiores, minores tredecim.

in hunc modum nauibus quatuor, minores tredecim Iambellus adiunxit, nullo intus machinamento noxias, sed multo igne per foros, ac tabulata conflagrantes. Nec latuerat Regios ille nauium apparatus, artificium ignorabatur: credebaturque adornari in vrbe classem, qua pons eodem tempore suprà ab

sollicitis interea regijs.

Antuerpianis, quò infrà ab Hollandisque Zelandis impeteretur. Ideòque Alexander auctis per castella aggeresque præsidijs, atque ad pontem præcipuis militum euocatis, in hostium

Apparent emissæ ab vrbe naues.

consilia expeditus intendebat: tanto accipiendæ cladi propior, quanto auertendæ paratior videbatur. Quum ecce ab vrbe 8. April.
naues primùm tres, igne collucentes apparent, mox aliæ, aliæque. Tunc ad arma in castris conclamatum: & pons conferto milite insessus. Ferebantur illæ secundo flumine binæ ternæque, ordine velut ad speciem æquato; namque à nautis tunc regebantur: ardebantque singulæ tam luculentis flammis, vt non ferre ignem, sed ipsæ comburi naues, atque adeò incendia nauigare, & inter aquas ali viderentur. Et verò ea fuit

mirum in nocte spectaculum ex earum incendio,

noctis illius scena, quæ iucundissimum præbere spectaculum potuerit, si spectatores à metu & curâ vacuos habuisset. Nam fluminis aggeres, impositaque aggeribus castella perpetuis ignibus collucebant: renidebant dispositæ per ripas armatorum cohortes: igneæ per Scaldim naues, incendia impunè vomitantes, incertum erat, ludos ne darent, an dolo grauidæ

& ex armatis per ripas,

perditum venirent. Augebat speciem conspectus, ac pompa Ducum militumque; longo in ponte splendentibus armis,

promp-

1585 promptis telis, explicatis vexillis emicantium: omnia demum ad ancipitem noui theatri voluptatem composita, & horrorem incutiebant, & oblectabant: ijdemque metuebant, & metus sui materiâ fruebantur. Iamque nauium classis duobus passuum millibus à ponto aberat, quum, qui eas agebant nautæ, clauos moderati, per medium Scaldis alueum direxere aduersus pontem cuniculis instructas naues, minore aliarum cura: statimque accenso fomite, in scaphas desiliere, successum procul obseruaturi. Et illæ quidem rectoribus destitutæ non eundem cursum tenuere omnes. Pleræque ex minoribus aut impegère in obiectas procul à ponte machinas cuspidibus præmunitas: aut ad terram appulsæ, ripis adhæsere. Ex quatuor autem cladem vtero gerentibus, vna medio in amne, acceptâ per rimas aquâ, emisso tantùm fumo, ac fulgore, absorpta est. alteram, ac tertiam, Calloum versus (nam illic altius rapidiusque ferebatur amnis) subcrescens à Brabantia ventus ad Flandriæ ripam adègit, ac fixit. Neque sors melior quartæ videbatur in eamdem propemodùm Flandriæ oram obuersæ, inque extremam fluitantium machinarum partem violenter impactæ. Itaque Regij, excusso iam timore, præsertim quòd languebant in cimbarum multis, & extinguebantur ignes; ad mirabantur hostium consilia, tamque magnum successu nullo apparatum militaribus iocis irridebant. Quin ausi nonnulli è Flandriæ ripa, nauium vnam illic hærentem scandere, quid tandem lateret intus, spiculis scrutabantur. Quum ea, quam dicebam postremo loco, nauis vt erat alijs vastior, ac validior, cuspidatas facilè machinas eluctata, perrupit obstantem molem, ac minax in pontem ferebatur. Tunc verò sublatis clamoribus, redijt militi sollicitudo & cura. Et Alexander, qui diuiso in partes animo, nunc maritimam à Lilloo classem respectabat, nunc in Antuerpiensium conatum propiùs intendebat, ad eos clamores, illuc, quò tendere incendiaria nauis videbatur, statim conuolat: imperatque nautarum alios, eâ conscensâ, ligna spargere, atque ignem extinguere: alios contis hastilibusque perniciem procul auertere. Stabat ipse in ligneo castello, quod palationis è Flandriæ ripa pars erat extrema, eique principium naualis pontis adnectebatur. erant cum illo Rubasius, Caëtanus, Billius, ac Vastius, alijque ordinum ductores, præter loci præsidiarios. Inter quos Hispanus signifer, Farnesianæ aulæ vetus, nec ignarus consimilium machinarum, saluti Alexandro fuit. Nam siue is exploratum haberet, quantum in ea arte præstaret Iambellus, cui quid accidisset in Hispania, forte

Naues propius accedunt.

Irrito successu minorum,

& trium ex maioribus.

Quarta à flottis retinetur.

Inde Regiorum sollicitudo in iocos versa.

Sed flottis à quarta perruptis redit metus.

Accurrit ad auertendam à ponte nauem Alex.

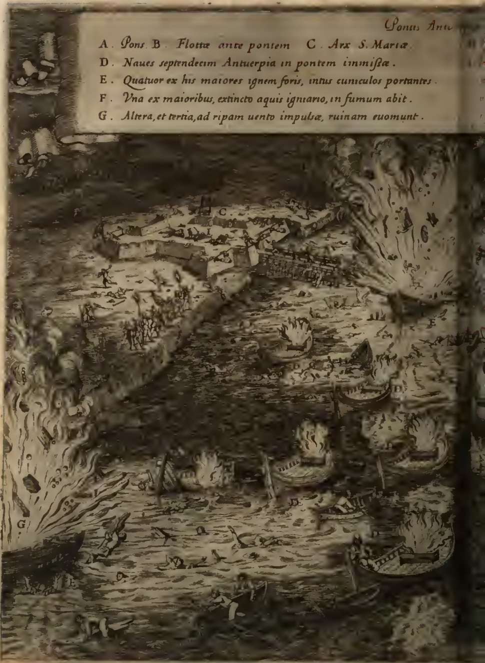
Ipsam remouere à ponte conatur Hispanus signifer.

Flotte. Flotte. Steccata

inaudierat: eoque molem illam ex irati hominis officina prodijsse suspicaretur. siue non humana ad ageret ratiocinatione, sed iniecta à Deo mente, cui decretum iam esset, tam forti pioque Duce Antuerpiam capi; Alexandro propior factus, enixè illum rogat, vt quando iam, quæ in rem præsentem vsui forent, opportunè mandasset, subduceret indè se, neue loco minimè tuto crederet vitam suam, ex qua miles omnis, ac militia ipsa vitam traheret. Sed reiectus, quum iterum, ac tertio instaret, nec audiretur; ad genua illius accidens, *Per ego*, inquit, *salutem tuam, Princeps, quam video periculo proximam, oro quæsoque, consilium semel à seruo cape*. simul hæc dicebat, simul arrepta reuerenter eius veste, vt se sequeretur, imperans obsecrabat. Alexander insolitam hominis libertatem altius quàm hominis imperium interpretatus, monenti demum paruit: sequentibus illum Vastio, & Caetano. Vixque in Marianam arcem ad Flandriæ ripam intulerat pedem, quum repentè horâ præmensi temporis iam admotâ, ferale nauigium horrendo vsque adeò fragore concrepuit, vt ruere cælum, misceri superis infera, ipsa quati terrarum moles videretur. Nam eiecto, inter fulgura tonitruaque, lapidum, catenarumque, & globorum nimbo, ea secuta est admirabilis strages, quam non aliter euenire potuisse quis credat, nisi quia euènit. Castellum, cui tartarea nauis incubuit, pontis septa Marianam versus arcem, proximum castello naualem pontem, milites, nautas, Duces, tormenta vbique multa, arma, ac tela, vno omnia inuoluta impetu in sublime violenta vis rapuit, dispersitque quasi ventus folia. Scaldis prodigiosè dehiscens, fundi ima patefacere primùm visus, mox super ripas effusus, atque aggeribus æquatus, Marianam munitionem vno pede altior impleuit. terræ subsultantis motus ad nouem passuum millia vires, ac metum extendit. lapides & quidem sepulcrales, ac prægrandes, mille passus procul à flumine reperti, humo palmis alicubi quatuor infixi. Sed nulla, quàm hominum miserabilior clades fuit: quorum alios inferna vis ignium, aut illicò perussit, aut secum ipsos furiali occursu collisuque commisit: aut inter lapides, ac ligna sublimes euibrauit, mox proiecit, atque afflixit ad terram, aut in aquis extinxit. alios pestifer halitus, cætera incolumes exanimauit: non paucos sublatus amnis ardentium aspersione aquarum diu torsit: multos redeuntium saxorum tempestas oppressit, ac non neminem sepulcrales ipsi lapides prostrauerunt simul, ac tumularunt. Nec tamen in tam luctuosa tragœdia ludos facere omisit dira

hæc

Marginalia: 1585 — reiectus instat: — ac penè cogit. — Recedit à ponte Alexander: — & simul erumpit è nauali cuniculo pestis. — Prodigiosa vis eius. — Varia mortis genera.

Pons Ante

A. *Pons.* B. *Flottæ ante pontem* C. *Arx S. Mariæ.*
D. *Naues septendecim Antuerpia in pontem immissæ.*
E. *Quatuor ex his maiores ignem foris, intus cuniculos portantes.*
F. *Vna ex maioribus, extincto aquis ignario, in fumum abit.*
G. *Altera, et tertia, ad ripam uento impulsæ, ruinam euomunt.*

ni fra tura .

Quarta ponti impacta magnam pontis, atq; hominum stragem edit . Pr. Parmensis, Caetanus, et Vastius humi strati, à relabentibus saxis, trabibusq; sauciantur. K. Tuccius Centurio sublimis elatus, demissusq;, ad ripam enatat. I Adolescens prætorianus ex medio ponte in alteram ripam uiolenter infertur

1585 hæc Erynnis. Vicecomitem Bruxellensem subita vi è naui pulsum eiaculatumque, nauis alia longè posita, in quam transuersus offendit, innocenter excepit. Centurionem Tuccium armis grauem è Mariana munitione sustulit auernalis hic turbo, ceu leuem per aëra paleam: libratumque aliquantisper, medio in amne deposuit. quem ille, vt erat nandi haud ignarus, loricâ exutus, ac patrocinio tectus magnæ Dei Matris, cuius spe multâ implorauit opem, integer incolumisque tranauit. Plus adhuc viæ confecit adolescens ex prætorianis Alexandri militibus: namque è ponte abreptus procul à Flandriæ orâ, in alteram Brabantiæ ripam, magna fluminis parte transmissa, deportatus est, humero solùm, quo terræ incubuit, sauciato. narrabatque, quum fluuium superuolitans raperetur, visum sibi fuisse, globum se esse, à tormento excussum bellico: adeò à tergo propelli se incitatissimè sentiret. Sanè suspicio tenuit aliquos ex ijs, qui inde superstites euasere; quisquis hominum furialis machinamenti faber fuerit, illum non ex nostrate materia perniciem fabricasse, sed ex inferorum fornacibus accendisse feralem ignem: tonitrua, ac fulgura haud dubiè de cœlo magicis carminibus euocasse: pestilentem halitum non aliundè, quàm ex auernali lacu attraxisse: & aquam ipsam præter morem modumque perurentem, è palude nempè stygia deriuasse. Vsqueadeò FAMILIARE est hominibus, supra vires humanas credere, quidquid supra captum illorum sit. Iam mortuorum numerum ad octingentos ascendisse, præter saucios, membrisque captos sanè perplurimos, scribit Vasquius hispanæ legionis instructor: nec pauciores commemorat Tuccius, vterque cladi præsens. in quibus cum militum præcipui fuere, ordinumque ductores haud pauci, tum omnium iacturam mors Rubasij, Billijque, quæ in eodem castello contigit, vnde abierat Alexander, facilè superauit. Gubernauerat Frisiam Gaspar Roblæus Lusitanus, ex Belgæ vxoris dote Billij dominus: tunc germanæ legionis Præfectus, ac turmæ ductor. vetus, si quisquam alius, experrectusque miles, fidus consilio, & carus in paucis Alexandro, qui collata vni filiorum legione, alteri turmâ, amorem patris extendit in liberis. At in Robertum Marchionem Rubasium multa concurrebant. vetus illi à Melunia gente claritudo: opes per se amplæ, & accessu Principatus, quem proscripto fratre, Alexander ei ab Rege impetrauerat, amplificatæ. authoritas domi militiæque, ab Artesiæ præfectura, & ab equitatus magisterio permagna: quam & maiorem ipse successoribus reliquit, primus inter equitum

Margin notes: *ipse scribis* · *Franciscus Leodiensis* · *Sergente mag.* · *Princ. Espinoi* · euentus aliorum varij. · Aliquorum de hoc machinamento iudicium. · Numerus mortuorum: · in quibus Billius, · & Rubasius · eius elogium:

Magistros, cui annuente Alexandro, inclinari cœptæ sunt lanceæ, honoraria equitum salutatione vni exercitus Imperatori ad eam diem reddi solitâ, id quod in morem ab eo primùm tempore inductum est: impetratumque aliquot post annis, vt equitum Magistro equestria etiam vexilla submitterentur. Porrò militaris animus haud in alio confidentior, aut fortunatior: eoque sæpius à Fœderatorum partibus, cum quibus aduersus Regem aliquando bellauerat, ad reditum inuitatus: interim vti consiliorum viriumque conscius formidabatur. Cumulabat hæc Alexandri Principis in eum amor, quem debere se illi Alexander existimabat ob Vvallonum prouincias, eius in primis exemplo, ad obsequium reuocatas; ob insidias sibi ab illo detectas, oppressasque: atque ob incomparabile studium, reuerentiamque, qua homo cetera superbus & contumax, Alexandri nomen cum perpetua deuincti oppignoratique animi professione, propemodùm adorabat. Sed Rubasij, aliorumque plurimorum neces non ab hac solùm ad pontem naui, sed etiam ab earum altera, quæ ad terram hæserat, pestemque non sine clade multorum euomuit: (nam tertia pariter ad ripam frustrà fuit, corrupto aquis ignario.) secutus dies miserabiliter patefecit: ea nocte satis cuique, quod priuatim lamentaretur, apud se fuit, in magno vbique sauciorum gemitu, perculsis amentibusque omnibus, ignaris vitæ sociorum, ignaris & suæ. Auxitque terrorem credita Principis Alexandri mors. Quippè conspectus postremùm fuerat in castello, quod primùm comprehendit flamma, consumpsitque. recursabant animo verba, quibus ille Antuerpiano exploratori multis audientibus affirmauerat, Pontem sibi futurum aut tumulum, aut gradum ad victoriam. videbaturque, nimium ex vero lethum sibi, ac locum præsignasse. Et sanè Alexander quamquam procul à ponte, nunquam tamen propior morti fuit. Namque illum in aditu Marianæ arcis, moti aëris pulsu ceu turbine circumductum, simul ingruens in galeam humerumque trabalis sudes afflixit ad terram. repertusque stricto cum gladio, attonito similis, iuxtàque Vastius Alexandri genua complexus, nec procul Caetanus ictu lapidis capite sauciatus. Mox redditus sibi Farnesius, vbi tot circum se vidit prostrata militum suoru corpora: vbi miserabiles audijt lamentantium voces, queis alij pontis trabibus infixi pendentesque, alij saxorum tumulo tecti, aut cippis semisepulti, opem sociorum implorabant: vbi stragem pontis aspexit, septorum partem in frusta comminutam, castelli molem funditus excisam, tresque vicinas naues fluuio haustas:

1585

& alij;

Immo & Alex. ipse inter mortuos non temerè computatus est.

Periculum eius,

& dolor visa suorum strage.

Steccata

1585 haustas: quique his institerant, classiarios, stationarios, eorumque præfectos, omnes eâdem clade oppressos accepit, percontantique anxiè de Rubasio, nihil certi reddebatur; dolore ille quidem altè persossus; animo tamen nihil inde demisso,

animo tamen erectus,

desertus licet à caris fidisque commilitonibus, in tanta operum iactura, in omnium desperatione, vnus ipse erectus excelsusque, ac toto illo infortunio maior, adiunctis secum Mondragonio, Carolo Mansfeldio, Camillo Capisucco, alijsque, qui à tempestate integri ad Alexandri periculum aduolauerant: mox superuenientibus Georgio Basta, Cæsioque, expedita cum turma, ad tonitrua fulguraque è vicino accitis; circumire stationes, naues, castra: saucios in Beuerense valetudinarium deportandos in primis curare; ferre, quam cuique tunc posset, opem: præsentiâ, alloquio, spe, solari: opinionem cladis extenuare, multos quidem perculsos haud diffiteri, sed redire spiritum, animum, vires: nec hostes à metu, quem alijs incusserint, vacuos esse; vnde nec ausos vltrà tendere per eas tenebras, cladis ignaros, & sui anxios. vnum sollicitè curandum, ne intercisi pontis aditum, quem hostibus nox occultat, dies aperiat. Nimirum haud facilè dictu est, quantum aspectus Alexandri oppressos militum animos subleuauerit, metumque à superuenturo hoste represserit. Iuuit opportunus Manriqui aduentus cum Germanica legione, quam, post amissum Liefensucum, properè Alexander euocauerat è Geldria.

stationes circumit,

saucijs opem impendit,

omnes præsentia, & alloquio recreat;

& ad reparandum pontem animat;

PONS reparatur,

Itaqve mira omnium conspiratione, præeunte Farnesio, atque adeò nullo militum, Ducumque discrimine, reparando ponti admotæ sunt manus. Non quòd ipse paucis horis restituendam putauerit multorum mensium molitionem: sed vt pontis hiatu, instaurata palatione submissisque nauibus, vtcumque clauso, speciem operis non interrupti hostibus manè exploraturis obijceret: haud ignarus, huiusmodi oculorum ludibrijs subiectam esse militiam, vt potè suspicionibus timoribusque semper exercitam: eoque Facile trepidare oculos, non stantibus animis. Et verò quam volebat, obiecit ille speciem: namque per summam in eo noctis reliquo festinationem, trabibus, quæ fluitabant, repositis, nouisque arrectarijs palis, transuersarijs longurijs, quæque alia ad subitum vsum aderant, in flumine adactis, ac nauigijs interiectis, tanta molem opportunitate reparauit, dispositis super eam militibus, tympanisque, ac tubis occinere perpetuò iussis; vt hostium classem, quæ si è Lilloo properasset, haud dubiè temporarium

in speciem ad fallendos hostes;

& fefellit,

pontis

pontis supplementum perrupisset; vana illa imagine tunc quidem fefellerit, atque ab aggrediendi consilio retardauerit: postea verò, firmato in dies opere, etiam à facultate deterruerit. Et sanè Farnesius maiori ne inconcussi animi altitudine pontem refecerit, an prius struxerit, incertum reliquit. Rex quidem, actis ei ob eam causam amplissimè gratijs, manu adiungit sua, *Deesse sibi verba, quibus in eo rerum perditarum articulo, constantiam eius, celeritatemque commendet*. Neque tunc defuere, qui molem in Tyri olim obsidione super vndas elatam, atque ab incendiaria hostium naui disiectam recordati, cum Macedone Alexandro Alexandrum Parmensem non absurdè aut imperitè componerent. Nam neque Antuerpiam maritimâ gloriâ infra Tyrum differebant: neque Scaldim minore latitudine fluere, quàm staret illic Tyrium quatuor stadiorum mare, & viam per aquas attollere, iactis promiscuè lapidum cumulis, congestisque totis in fretum siluis, fuisse quidem vastius, ac manuum denique multarum opus: at ponte inter vndas arte contexto, flumen non minoris quàm mare magnitudinis coërcere, ingeniosius enimuerò & accuratius videri. certè Tyriam nauem bitumine ac sulphure grassatam, longè Antuerpianæ posthabendam, igne, halituque, saxisque, & vrentibus aquis, hoc est elementis omnibus pugnanti. Et tamen aduersus excidium hoc magnum, vnâ minimùm nocte reparatam fuisse à Parmensi molem, continuatumque ad victoriam vsque constanter obsidium: quum alterum animi ægrum, discessumque meditantem fortunatus, vt cetera, nauium aduentus è Cypro; in opere continuerit, ac victoriæ tandem admouerit. Vt proinde conficerent, collatum cum Macedone Parmensem, in huiusce structura, ac reparatione molis videri non imparem: &, si par claritudo scriptoris accederet, fore vbique parem. Secuto die, quum nusquam hostes apparerent atque ab exploratorijs cimbis ea ipsa nocte Lilloum versus ab Alexandro dimissis, certò referretur, hostium classem nihil mouere, ignaram videlicet victoriæ suæ, ac mente diuinitus auersâ, visum est, curam humandis corporibus impendi, renouata exercitus commiseratione, dum alij propinquos aut amicos agnoscunt, atque humo tegunt: alij inter ignotos secernunt suos, & materiam doloris quærunt: omnes autem è ferali illo, ac miserando truncorum corporum, auulsorumque capitum aspectu, auctâ in hostem ferociâ, mærebant simul, & minabantur. Rubasij cadauer è naui, vnde pendebat, raro agnoscente, demissum, Alexander ingesto qualicunque tunc quidem tumu-

Margin notes (left): magna inde laude relata, præsertim à Rege. — Comparatio Alex. Parmensis cum Alex. Macedone in reparatione pontis. — Curam ad humanda suorum corpora vertit Alex. — Rubasio tumulum ipse componit.

Margin notes (right): 1585 — Iun. 6. — Curt. l. 4. Arian. lib. 2. — Alex. Maced. — Alex. Parm. — Al. Mac.

1585 tumulo, non sine lacrymis ipse composuit, gratâ per exercitum, & pietate in militem, & communione doloris. At Billij corpus diu conquisitum, non nisi post aliquot menses, quum pontis moles deponeretur, innexum tigno repertum, indicio aureæ catenæ, quotidiani eius gestaminis, agnitum est, atque Antuerpiæ honorificè tumulatum.

Billij corpus sero repertum.

Hostis interea, etsi minore iam spe aperiendi sibi per pontem viam, nihil tamen animo aut consilio destitutus, haud omittere cœpta, & simul aliunde tentare aditum statuit, maiore quàm vnquam vi: nempè Scaldi extra ripas, ruptis aggeribus, effuso, quæsitâque per campos nauigatione, si per fluminis alueum negabatur. Nec apparatum bellicarum nauium, quæ magno artificum, atque operarum strepitu fabricabantur Antuerpiæ, quæque à mari in dies apparebant, ignorabat Alexander, consilium interpretabatur. Itaque erecto ad nouum prælium animo: suppletis primùm, qui desiderabantur, Centurionibus, ac Præfectis: habitâque ante alios ratione hispani signiferi liberatoris sui, regium equitatum in magna Procerum contentione, Marchioni Vastio gubernandum tradidit, donec Magister equitum diceretur ab Rege, Rubasij loco. cuius ob mortem quoniam & Artesia prouincia, & Hesdini præfectura rectoribus carebant, inter competitores sanè complures, pro illa Comitem Henninium, pro hac Adrianum Gomicurtium enixè Regi commendauit. Sed hæc aliquantum ab Rege dilata sunt, regimen equitatus statim Vastio confirmatum est. Præterea è vicinis oppidis parte præsidiorum euocata, ac tormentis aliquot inde traductis, augere munitiones castellorum aggerumque festinauit: impensà in primis curâ in Couenstenium aggerem, in quem ferri hostium consilia suspicabatur. Etenim à Lilloo, ac paulò etiam suprà, extenditur Antuerpiam vsque, per Brabantiam campus depressior, eoque stagnantibus aquis ac cœno interdum inuius, nisi hominum industria elatis inter eas paludes aggeribus, facticiæ suspenderentur viæ, quas Contradiccos Belgæ vocant. Vt enim fluminum aggeres, qui & aquarum obices, & viatorum itinera sunt, Dicchi Belgis dicuntur; ita quæ in hosce flumentanos aggeres, tanquam in vias militares, semitæ transuersariæ contratendunt, Cotradicchi appellantur. Horum maximus à Couenstenia villa, Couenstenius agger vulgo dictus, à Stabruco pago ad Scaldim vsque, tribus circiter milliaribus protenditur. Hunc iam corruptum, atque intercisum reparauerat ante Farnesius, & altiorem latioremque labore sanè summo restituerat: nempe vsui futu-

Aduersus nouum Antuerpiensium consilium

parat se Alex.

Prius supplet militum præfectos, qui desiderabantur:

Artes. Hesd.

tum castella & aggeres amplius munit.

maxime ad reparandum Couenstenium aggerem

vulgò Contradiccum, incumbit.

duas ob causas; futurum, vt pars exercitus, è Stabruchi statiuis ad aggerem Scaldis transcenderet, atque inde ad naualem pontem accurreret, perque pontem ad Beuerensem exercitum commearet, eoque continuato traiectu, Brabantiæ Flandriæque castra coniungerentur. Accessit alia tunc quoque muniendi huius aggeris causa: nimirum vt, si hostes à Lillo per inundatos agros nauigare Antuerpiam cogitarent, Couenstenij aggeris obiectu retardarentur. Hoc verò ipsum, quoniam in præsentia ausuros hostes magnoperè verebatur Alexander, relictâ Carolo Comiti Mansfeldio naualis pontis, quæ Rubasij fuerat, præfecturâ, ipse curam in Couenstenium aggerem sedulò intendit: cumque trabium fulcris, fascibusque, & congestitia humo firmatum, castellis aliquot dorso impositis, communiuit. Erat iam propugnaculum à Mondragonio cœptum in Scaldis aggere, in quem Couenstenius limes incidebat, à Sancta Cruce, ob loci figuram, appellatum. hoc absoluendum, tuendumque sibi Mondragonius sepofuit. Alexander tria in aggere designauit. Primum longè à Mondragonio mille omninò passibus, apud Couenstenij, nobilis Antuerpiensis, ædes, extrui defendique à Camillo à Monte imperauit, dictumque est à Diuo Iacobo. Alterum, post tantumdem ferè spatij, Valentinus Pardiæus Mottæ dominus, Alexandri iussu excitauit, ab ipso Mottæum, ac plerumque Diui Georgij nuncupatum. Sed absente postea Valentino, intrauit illud Michael Benittus, vetus hispanorum Centurio, quinque & triginta continuis annis stipendia meritus. Tertium, quia palis extra aggerem porrigebatur, à Palata primùm; postea à Victoria dictum, Ioanni Gamboæ attribuit. Apud Stabrucum verò, quò desinebat agger, propugnaculum Mansfeldius extruxerat castris suis proximum: eique Camillum Capisuccum, cuius statiua non procul aberant, Alexander adiunxit. Feruebat mira hæc Couenstenij collis munitio, castellis modica ex area, & penè nulla, certatim exurgentibus, ac velut in aëre sublimibus, & suspensis. quum scisso Scaldis aggere suprà ab Antuerpianis prope vrbem, infrà ab auxiliari classe apud Lilloum, campisque Brabantiam versus ingenti aquarum copia, atque altero iam Scaldi, latè inundatis; patuit hostis consilium admouendi naues contra Couenstenium aggerem, eoque obice fossoribus aperto, atque adeò factâ per nouum alueum remis viâ, irrito irrisoque Farnesiano ponte, Antuerpiam nauigandi. Atque, vt huiusce consilij adhuc dubios, certè distractos, eoque impares haberent Hispanos, polliciti erant Hollandis Zelandisque auxilia-

Margin notes:
- castella eo in aggere mire sustollit,
- Contradic.
- Petr. Ernest.
- Et hostes apertis Scaldis aggeribus,
- partem fluuij in vallem deuoluunt, per quam naues a mari Antuerpiam deuehantur

1585 auxiliaribus suis obsessi Antuerpiani, quo tempore Couenstenium nauibus illi à mari, ipsi ab vrbe aggrederentur; se in Scaldicum pontem, nouis machinamentis, impetum facturos: iuratis Iambello, eiusque sulphuraria cohorte, Non antè desituros, quàm assiduè pertentatam, concussamque pontis molem alijs alijsque arietum impressionibus, planè proruerent. Simul classis à mari apparet.

Holland. & Zeland. Ergo, vt inter eos conuenerat, auxiliaris centum quinquaginta nauium classis bifariàm distributa, partim in agrum alluuione vndantem, Holachio ductore, à Lilloo intulit se, proquè loci arbustis, mali arboresque nauium apparuere, densiore silua: partim sub Iustino Nassauio Scaldim percurrens, nunc exscensionem ad Brabantiæ, nunc ad Flandriæ ripas ostentare: nunc aduersus pontem, rectà inuehi. Nec alijs artibus Holachiani interdum aduersus Sanctæ Crucis propugnaculum tormenta dirigere: sæpius in Couenstenium aggerem aggressionem minari: denique partes in omnes, armorum strepitum, metumque circumferre: intentis ad hæc, armatisque semper Regijs: Alexandro ipso modò pontem insistente, modò ad Couenstenium limitem conuolante, nec vnquam die noctuue somnum capiente. Id autem postquàm diebus aliquot, præsertim Holachiani quasi iam iam aggerem aggressuri continuauerant, animaduertentes à stationarijs, seu toties ostentata aggressione delusis, seu longo vigiliarum labore fatigatis, ad arma segnius accurri; intempesta nocte, viso circa Antuerpiam igne, quod vtrinque inuadendi signum erat, repentè circiter quingenti silentio Couenstenium aggerem scandunt inter Palatæ, ac Diui Georgij propugnacula interiectum, vbi Benittus stationem Hispanorum habebat: interfectisque primis stationarijs, quos semisopitos repererunt, ipso Centurione grauiter sauciato, interemptoque Centuriæ Instructore defensionem ausis, reliquis ad tutiora vtrinque castella confugientibus, aggeris iam partem obtinebant. succedebantque è nauibus alij, Holachio submittente, (erant enim supra duo clasiariorum millia) quum è proximis stationibus hispani Centuriones Ortizius, & Verdugus, mox è Palatæ castello Gamboa Tribunus, cum hispanorum promptissimis accurrentes, restituto prælio, non modò ex aggere deiecere hostes, sed etiam naues ascensuros insecuti, complures eorum aut ferro cominus, aut nantes pilarum grandine eminus confecere. Quin & tormenta è Diui Iacobi propugnaculo in aggressores conuersa submersere naues quatuor propiùs admotas, omnesque iniectus ex alijs munitionibus metus absterruit;

Margin notes: pars eius per inundatos campos fertur in Couenstenium aggerem. — 7. Maij — pars per Scaldim in pontem. — Couenstenius inuaditur. — felici Holachianorum principio. — Sergente — Greg. Ortiz. Ioannes Verdugus — Reijciuntur.

ruit;

non modica eorum clades

ruit: illatâ hostibus haud magna quidem clade, quippe eorum 1585 cæsis paulùm supra trecentos, præter eos, quos in nauibus demersos aiebam, quosque aut nandi rudes, aut armis graues flumen hausit. Maior clade querimonia Holachij fuit aduersus Antuerpianos, qui signum ad inuadendum prælatis ex turri facibus edidissent, & tamen ad persequendam, quam ipse victoriam inchoasset, ex composito non adfuissent. Sed illi, nullum ab se facibus editum esse pugnæ indicium; Holachianos potiùs deceptos igne in Tolosana munitione fortè succenso, prælium festinasse affirmabant. Quamquam Alexander ad Regem scribens, aliunde rem trahit: opinaturque, Antuerpienses aggressionis Holachianæ dubios, expeditionem post principia distulisse, & quem sibi aditum successus aperiret, consultò expectasse.

& maiori eorumdem querimonia aduersus Antuerpienses.

Horum responsio,

Antuerp.

20. Maij

non satis probata Alexandro.

APPARATVS Fœderatorum

longe maximus,

Verum fuerint hæc prima leuiaque, nec satis vtrinque consentientia Couenstenij tentamenta. Sequitur iam, magna hostium conspiratione certamen, mihi tanto accuratiùs dicendum, quanto rarò aliàs in Belgio, audaciore loco, aut fallacioris alternatione victoriæ, aut nobilioribus audentium exemplis, aut præsentiore Cælitum ope, dimicatum est: exposita, ex vna parte, validiore, quàm ad illud tempus, nauium naualiumque sociorum classe: exprompto quantum Antuerpiæ, in eo non machinarum minus, quàm mercium emporio, quantum apud Hollandos Zelandosque foret virium potentiæque: extracto ex vrbibus arcibusque præsidiariorum robore, ad præliarem; ac decretorium publicæ libertatis diem, communi auxiliariorum, obsessorumque consensu, septimo Kalendas Iunias indictum: quo die Couenstenium obicem admota vtrinque classe inuaderent, perfossumque nauigaturæ annonæ aperirent. Ex altera parte Alexander, certus in hunc denique transfuersarium collem vim belli totam effundendam, nouis tormentis in eius castella comportatis: loricâ ad vtrumque aggeris latus, à Sanctæ Crucis castello deductâ: ad castellum Mansfeldij in Stabruchi continenti situm (quæ duo erant collis extrema) palis longo ordine in aquam defixis, & tamquam vallo nauibus vtrinque accessuris obiecto; nihil in munitione loci prætermisit, quo consilijs hostium vbique præsens occurreret: atque, vt nauali super Scaldim ponte toties eluserat ad eum diem illorum conatus, ita altero hoc ponte super alterum in agris Scaldim fabricato munitoque, eorumdem vires, Deo duce, frustraretur, ac nauigationis ex hac quoque parte aditum intercluderet. Nec distulere, vti condixerant, Antuerpienses

ex parte Fœderatorum

ad inuadendum Couenstenium ab Antuerpia simul & à mari.

26. Maij

Nec minor Alexandri cura ad eum defendendum.

Antuerpienses vt hostem a Couenstenio auertant,

1585 pienses ad naualem pontem retentandum, Regios certè à Couenstenio auertendos nouis varijsque cum machinis apparere: quarum aliquæ densa horrentiaque veruta, aut latas acutasque secures prætendebant è proris: complures incendium foris alentes, intra cuniculos fulmina occultabant. Quòd verò eiusmodi machinas experti iam erant, siue à flexu fluminis, siue à vento facilè ad ripas auerti, ac sisti; repertus est ex Iambelli officina Germanus, qui rationem obtulit, qua nauigium, non declinato vsquam medio, in pontem rectà incitaretur. Eam ego rationem hìc paucis aperire non grauabor. Aptauit ille ad proræ latera sub aquis prægrande linteum, instar naualium velorum: quod expansum pariter sub aquas, velut explicatum rete seu nassa, prætendebatur naui: tum subter carinam deductum paulatim contrahebatur, donec sub medium puppis hinc atque hinc alligaretur. Sic velorum vsum Germanus inuertit: considerauitque, quemadmodum illa vento plena nauem impellunt, ità posse ab iisdem, si aqua implerentur, nauem incitari, & (quod is maximè quærebat) rectà deferri. Namque immisso in medium Scaldis alueum nauigio, necesse erat, vt velum implente aqua extensum ante nauem, non solùm eam pertraheret secum tanto violentius, quanto rapidius in medio fertur amnis, præsertim ab æstu relabentis Oceani concitatus; sed etiam eandem contineret, ne qua venti aspiratione è medio cursu transuersa abriperetur. Quippè ventus, qui summo in amne spirans inflectere in partes nauem solet, non eas vtique vires habiturus erat in depressiorem aquam carbaso inclusam, à qua, præter fluminis cursum, ac maris æstum, nauis ceu remulco, attrahebatur. Huic autem rapidissimæ incitationi sperauit ille nullam omninò molem, quantalibet stantem firmitate, adeò suffecturam, vt non ad eius pulsum arietis quatefacta, momentò collaberetur.

nouis nauium machinis pontem aggredi parant:

inter eas vna prorsus admirabilis.

10. Maij Et iam sub mediam noctem Antuerpiâ emissæ prono amne rapiebantur, quas dicebam, naues numero quatuordecim: quarum sex, maiores & ex occulto noxiæ, reliquæ palàm incendium minabantur. Præibant, ducebantque illas paruæ rates septemdecim, vinctæ simul, innexæque. vtque erant perforatis carinis, grauante aqua, pede vix vno extabant à flumine, dolijs alleuantibus, ne haurirentur. eo consilio, vt ægrè obseruabiles, præsertim inter tenebras, ad moles ante pontem fluitantes, securæ ab earum cuspidibus, quibus demissiores erant, accederent: perruptoque illo obice, sequentibus ad inuadendum pontem nauibus viam panderent. Sed euentu res caruit.

Adueniunt hostiles machinæ,

hoc apparatu,

Etenim Alexandri iussu, post acceptam superiore mense pontis cladem, consueuerant singulis noctibus, vigilum more, Scaldim percurrere biremes aliquæ, quas Anglus Centurio, oblatâ Alexandro operâ in id suâ, harpagonibus, atque anchoris instruxerat. Harum ad aspectum territæ præeuntes rates, distractæque, aliæ aliò à rectoribus disparantur: interim à biremibus in maiores naues minorum ductu destitutas iniectis celeriter vncis, singulæ attrahebantur ad ripas, ibique anchorâ firmatæ, postmodùm innocuæ dissiliebant. Verùm quum occurri simul omnibus haud perinde posset, earum vna securibus armata in cuspidatum incidens munimentum ponti præstructum, postquàm paulisper mutuis vulneribus conflixit, sectâ demum obiectarum trabium malorumque compage, molem aperuit: simul ipsam à spiculis apertam, ac laceram flumen hausit. At quæ inuersis agebatur velis, nullis teneri harpagonibus, vncisue potuit, quin prærapido in pontem cursu per apertam fractæ molis viam, rectâ inueheretur. Ac licet milites, remota illicò è ponte nauium vnâ (nam ita dispositæ postremò fuerant naues, vt subduci ex vsu possent) liberum iter venienti recludere festinassent, ipsa tamen in proximam ei, quæ subducta erat, offendens, ineuitabili illam concussu fregit, obruitque. Atque hactenus Antuerpiensium machinamenta valuere. Namque in eas, quæ orto iam die secutæ sunt, incendiarias, sed minores naues, Anglorum æmulatione aliquot Itali, ductore Torello, per summam audaciam insilientes desilientesque, ad terram plerasque verterunt, ibique anchoris infrenarunt. tres aut quatuor elapsæ, sed remotis à ponte nauibus, apertâque patentem per amnem viâ emissæ, longiùs à ponte pestem euomuere. vtque singulæ, ruptis cuniculis, procul inde concrepabant, ita repetitis militum sibilis, testaque armorum concussione, terrore iam in ludum verso, explodebantur. Immò non defuit, qui interius artificium exploraturus, hostilem nauem ingressus, felici temeritate, reperto fomite non procul à destinato incendij loco ignem deferente, eoque protinus extincto, cuniculorum arcana introspexit ipse, & alijs admirabundis commonstrauit: ex quorum maximè narrationibus, quæ nos suprà memorauimus, accepta sunt.

Sed breui noua incessit milites sollicitudo ab vltimo obsessorum conatu. Adhuc enim supererat vnum Antuerpianis machinatoribus telum, in spem nouissimam seruatum. Id erat insusitatæ magnitudinis, ac formæ nauigium: cuius fundamentum pontonibus non absimile, trabibus in modum cratis ita con-

Marginalia (left): Contra eas prouisum ab Alex. — Vna tamen flottas perrumpit, — & viam aperit linteatæ: — quæ non sine aliqua pontis clade pertransit. — Aliæ idem tentant: — sed sine damno, & irrisæ. — & obseruatum in eis artificium, — Vltimus ab Antuerpia conatus, — nauigium immane.

Marginalia (right): 1585. 8. Apr. — Flotta — Italiani. Alexand. Torell. Fama.

1585 contexebatur, vt relicta inter eas trabes spatia à vacuis dolijs complerentur, sustinerenturque facilius imponenda moles. porrò trabes ac dolia crassis piceatisque tabulis supernè constrata planum carinæ solum æquabant: lateribus quaquauersùm communitis loricâ impenetrabili, ac denso ordine muralium tormentorum. Super hanc verò nauim solido tabulato tectam, nauis attollebatur altera in castelli speciem, figuræ propemodùm quadratæ: qua classiarij vehebantur circiter mille, sclopis plerique maioribus armati, præter eos, qui aut in inferiore occultabantur naui, aut in sublimium malorum corbibus plumbeam velut è nubibus grandinem emissuri visebantur. In huius autem effectu nauigij, quo nullum aut operosius, aut impensius Antuerpiæ fabricatum est: siquidem menses in eo septem insudatum, nec minus centum florenûm millibus insumptum ferunt; haud dici facilè potest, quantum fiduciæ reposuisse visi sint Antuerpienses: adeò, vt circum portentosam illam mobilemque arcem admirabundi, deque successu iam securi, nomen ei, *Finem belli*, iactantius indiderint, & manare ad hostes confidentiam nominis consultò voluerint. Et tamen nullum eo machinamentum inanius vnquam fuit. Quippè Scaldi impositum, ac per flumentani aggeris scissuram apud Osteruelam in agros inundatos immissum, ægrè nautæ moliebantur: & vix Ordamo, cuius munitionem inuasit, admotum est, quum viciniori terræ ita inhæsit insseditque, nulla vt arte nautarum, nullo naualium sociorum conatu auelli, aut alleuari potuerit. Adeò QVAE modum excedunt, speciem magis, quàm vsum habent. Idque satis experti sunt & Antuerpienses ipsi, qui machinam illam suam veriore vocabulo, *Perditas expensas*, ex inde appellauere: & hispani milites, à quibus post primum aspectum congressumque, militari ioco, *Carantamaula*, quasi ingens spectrum, terriculumque puerorum, nominari cœpta est. Sed hoc postmodùm fuit, tunc autem, quum illam è portu soluisse auditum est, creditumque inuehi aduersus pontem, (sic enim Antuerpienses credi volebant ad distinendos in ponte milites) profectò alia mens eis fuit, viresque omnes in nouum illud, quod fama pertulerat, monstrum sollicitè parabantur.

Gabbie

cui nomen finis belli,

sed inulto fructu

postea appellatum est perditæ expensæ,

& spectrum puerorum.

Interim sollicitos in ponte regios detinebat:

HAEC autem tam multa, ac varia hostilium machinarum tentamenta dum in Scaldi Regios ex industria continebant, 26. Maij Couenstenius agger ab vtraque classe repentè inuaditur. Erat nauium summa paulùm supra ducentas. Ex quibus maiores centum fermè ac sexaginta, veterano milite, ac tormentis armatas

COVENSTENIVM aggerem inuadunt Fœderatorum classes:

Aldegundius ab Antuerpia, *à mari Holachius.*

matas ducebant, partim ab vrbe Consul Aldegundius, cum Iacobo Iacobio Antuerpianæ oræ præfecto, & Morgano, & Balfurio, Anglorum, Scotorumque Tribunis: partim à mari Holachius, cui aderant Iustinus Nassauius, Haulterius Valacriæ Gubernator, ac præcipui quique auxiliarium Zelandorum, Hollandorumque. Reliquas minores naues onerauerant plerasque saccis terrâ, aut lanâ oppletis: multas fascibus arborum, trabibusque, & cratibus, & vallis, ad subitos aggeres excitandos, & loricas prætendendas: nonnullas plicatilibus ad exscensionem pontibus, ollis incendiarijs, factitijs ignibus, ac fabris fossoribusque instruxerant: præter eas, quæ rem cibariam Antuerpiæ destinatam abundè vehebant. Primus à Lilloo mouit beneficio accedentis maris Holachius, præmissis quatuor nauibus, pice, sulphureque, ac bellico puluere conspersis, quæ ab occultatis nauicularijs incensæ, naualium cuniculorum speciem referrent, &, velut primi in acie funditores, proturbarent è statione Regios, ac deterrerent. Et deterruerunt. Admotæ enim ad Couenstenium aggerem inter Diui Georgij, & Palatæ castella, (sectis antea subter aquas palis) vbi primùm in flammas ingenti cum tonitru, sed innoxio abière, veriti qui illic curabant stationarij, ne feralis sequeretur lapidum tempestas, dum se paulùm inde subducunt; strenui quique hostium è reliquis nauibus, in aggerem momentò emicant, vallum raro ea parte defensore scindunt, apertaque iam illic porta, semihoræ spatio, inter assiduos è Georgiano castello tormentorum ictus, casusque multorum, Holachiani circiter octingenti toto illo aggeris tractu potiuntur. Et quamuis post ea principia, è proximis propugnaculis Tribunus ipse Gamboa, & Padillia Centurio, cum plerisque stationarijs, interturbandæ hostium munitioni procucurrerint; tamen quòd eodem tempore Aldegundius, post impulsas in aduersam aggeris partem suas quoque incendiarias naues, admouerat illuc Antuerpianam classem, submittebatque ad sociorum opem integros & festinantes; frustrà conatus Hispanorum fuit: quippè cæsis Padillia, alijsque intrepidè decertantibus, saucius Gamboa, ac militum multi, recedere inde, & castella tueri ab effusa hostium multitudine consultius tunc quidem habuere. Et iam occupato, quantum inter vtrumque Diui Georgij, & Palatæ propugnaculum intercedebat, spatio, muniebant se se certatim hostes, fixisque celerrimè palis, atque intertextis ramorum fascibus, ingestisque saccis arenâ confertis, altè vallum extulerant, idque selectis è proxima quaque naui maioribus sclopetarijs

Prius Holachiani præmissis incendiarijs nauibus, *ac absterritis stationarijs,* *aggerem conscendunt.* *& adiuti ab Aldegundianis ex altera parte scandentibus,* *cæsis aut saucijs Hispanorum præcipuis,* *magno aggeris tractu potiuntur:* *eumque communiunt:*

Right margin: 1585 · *à mari* · *S. Georg. & Palata* · *Simon Padill.*

1585 petarijs sollicitè armabant, præfectò Morgano. simul infinito propemodùm numero fossores vtrinque admoti ad radices, & cliuum aggeris, tantum ex eo subduxerant, aperuerantque, vt per quam parum alicubi iam deesset, ne vtraque pars inundantis fluuij iungeretur. Quin & Balfurius cum Scotorum cohorte, & Valacriæ Gubernator cum præcipuis auxiliariorum, in Georgianum castellum, contento cursu, ferebantur, loco haud dubiè potituri, quod à præsidiarijs plerisque saucijs teneretur, ni obuius factus è suo Diui Iacobi propugnaculo Camillus à Monte, & cum eo Italorum, atque Vvallonum pugnacissimi arcuissent exultantem hostem: licet ipsi non intermissâ è nauibus densâ pilarum procellâ, à dextera sinistraque peterentur, sternerenturque complures. Sed multo atrocius confligebatur apud fossores. quos vt operis securos assereret, circumstabat auxiliaris miles. Ipsique in primis ex annonarijs nauibus mercatores, quorum intererat pandi viam mercibus Antuerpiam, instantiùs vrgebant operas, *vt festinarent, ac vires exererent, quando ex eorum manibus pendebat vnicè victoria: neu permitterent, vt aggestitia paucorum palmorum gleba, ad quam videlicet Hispanorum redacta spes demum foret, tot fossorum millibus impenetrabilis, validam Hollandorum classem, ac libertatem Antuerpiæ moraretur.* Sed Regij tanto pugnacius, vt fossores ab opere auerterent, irruebant. Atque vt ad ima aggeris plerumque res agebatur, ita inter aquas pectore tenus concurrentes, nunc hastarum, gladiorumue mucronibus ictu, rarò fallentibus consossi consodientesque, mutuò flumen cruore inficiebant: nunc contentius Hispani in scissuras ipsas, & patefacti alicubi cauernas aggeris irrumpentes, ibi ferociter operas obtruncabant, aggestisque earum corporibus hiatus obstruebant, adeò vt ijdem, qui aggerem viui aperuerant, occluderent mortui. Verùm abundanti præter modum operarum multitudini pluribus in locis aggerem fodientium, non ita occurri vbique potuit, quin pertinaci conatu tantum aditus alicubi apertum sit, quantum, secuto apertionem fluuio, ratis vna, cum aliqua alimentorum portione, vtcunque penetrauerit: quâ Holachius ipse conscensâ, ductoque secum Ferrante Spinula, paulò ante capto, ac paucis pòst diebus extincto: Antuerpiam lætis vocibus impleuit, *In manu iam esse victoriam: perfossum Couenstenium obicem, patère nauibus aditum, ac secuturam mox annonam, cuius primitias in ea rate viderent, & in captiuo illo argumentum victoriæ prægustarent.* Enimuerò creditâ statim victoriâ, tota vrbe discursum, alij properare ad portum

Margin notes:

simul fossores ad aggeris radices, vtrimque admoti illum aperiunt

Alij castellum inuadunt.

Mondra-
gonius (left margin: Montia-
ni)

Sed reijciuntur.

Pugna acerrima apud fossores;

qui ad opus animantur.

& quamuis multis eorum, & auxiliariorum militum cæsis,

præualent tamen,

& scisso alicubi apertoque aggere ratis vna pertransit,

& Antuerpiam, ceu partæ iam victoriæ nuncia exhilarat.

portum, annonæ aduentum opperientes: alij Holachium fre- 1585
quenti corona circumstare, pugnam, cæsos, saucios, percontantes; multi publica lætitiæ signa edere, festo tormentorum ærisque campani sono gestientes; ignari, quid serus vesper allaturus esset.

Palatæ castellum periclitatur.

AT Couenstenio in aggere, auctis Fœderatorum militibus, quorum non pauciores bis mille, ac quingentis iam conscenderant, res Catholicorum in arcto erant: in primisque Palatæ castellum, saucio Gubernatore, periclitabatur. Etenim partem eius extra aggerem palatione sustentatam tormenta è nauibus decusserant: & hostium munitio inter ipsum, & Georgianum propugnaculum interiecta, transcensum atque auxilium Georgianorum morabatur. Nec defuerat Mansfeldius (cuius imperio Brabantiæ ora regebatur) à Stabruco, quamuis nec inde satis liber accessus ad Palatam, milites illuc alios integrosque submittere. Sed eorum multis ab assiduo è nauibus coniectu pilarum, igniumque missilium prostratis, aut absterritis, hærebat animi dubius: progressusque à castris ad suum in aggeris capite propugnaculum, quid in re præsenti opus foret, raptim anxièque cum aliquot militiæ primarijs consultabat. Ac multi quidem haud probabant, certam in perniciem dari milites collineantibus expositos, & amisso vallo improtectos. noctem potius expectandam, quo tempore parem iaculatoribus fortunam fore, & INTER tenebras etiam nudos tegi. Contrà alij, nihil cessandum existimabant, sed enitendum, vt in Palatæ castellum quoquo modo inferrentur aliquot tormenta, atque inde milites continenti agmine in hostilem munitionem Palatæ proximam emitterentur. Non pauci, hostium audaciam, & Regiorum metum referentes in Alexandri Principis absentiam, hunc aiebant festinatis nuncijs accersendum: neque dubitandum, quin eo præsente omnia in expedito forent. Sed, vt in huiusmodi rebus euenire solet, MVLTI consilium dabant, pauci periculum subibant. Erat inter eos Camillus Capisuccus, Italicæ legionis Præfectus. hunc in illo conuentu compertum habeo, ceteris animosius dixisse, & fortia verba factis adæquasse. Nam damnatâ omni morâ, *Quid aliud esse* aiebat, *aut noctem, aut Parmensem Principem opperiri, quàm spatium scindendi aggeris, ac transmittendi commeatus hosti præbere? quo transmisso, quid vltrà opus fore nostris armis? At milites cæde sociorum timidos ægrè in hostem ire: & vel si libenter eant, frustrà, atque in exitium ituros. Profectò se non aliquid sibi, ac legioni suæ supra ceteros tribuere: tamen Parmensi obstri-*

Gambos

P. Ernest.

De eius auxilio propere consultat Mansfeldius.

Variè differitur.

Capisuccus offert se, legionemque suam ad opem ferendam.

1585 *obstrictum, deuotumque se supra ceteros non negare. Inde sibi præ alijs audendi incitamentum. Itaque, quidquid ceteri aut dubitent, aut caueant; poscere se, ac legionarios suos copiam exeundi in hostem, paratos aut in fronte agminis, si ceteri sequi velint: aut si differant, & gloriam solis relinquant, solos in hostium munimenta inferre signa pariter, & victoriam. Notos sibi militum suorum animos, notas & vires. ab his iactantiæ se, ac temeritatis absolui. sperare autem fore, vt, quæ inter consultandum magnifica dicuntur, in acie fortia probentur. Quod si secus belli sors tulerit, sibi quidem haud inglorium fore, militia sua annis nouissimum hunc diem imposuisse. Sed meliora non dubiè præsumenda ijs, quibus iam toties adfuerit & manifesti Numinis præsentia, & causæ sanctitas, & Alexandri nomen.* Aderat hæc dicenti eius legionis Centurio Instructorque Siluius Piccolomineus: cuius per hæc tempora Octauium filium Amalphitanum Ducem, austriaca per Germaniam, perque Belgium arma intrepidè, fortunatèque moderantem, crebrò in præsentis æui annalibus posteritas leget. Hic, quoniam eadem, quæ Camillus, nec minori contentione adseuerabat: proque legione fidem suam audacter interponebat; Mansfeldius, cui gratum id acciderat, atque ex eorum aspectu, quos secum duxerat Piccolomineus, benè de successu coniecerat, iubet illum trecentos ex ea legione milites seligere, atque extemplò adesse. Agebant in vicinis Stabruchi contubernijs ex hac Italica legione centuriæ sex: nam reliquæ Scaldicum pontem stationariæ defensabant. Ex his apud Stabruchum centurijs Piccolomineus trecentos carptim delectos missosque, sub Centurionibus notæ fortitudinis Marco Magdalenio, Ioanne Baptista à Prano, ac Ludouico Gambaloita, peralacres, ac pugnæ cupidos Capisucco Tribuno sistit: reperitque auctum nouis copijs Mansfeldium. Duxerat eas Ioannes ab Aquila, hispanæ legionis, quæ Petri Pacij fuerat, inuicti animi Præfectus. Hic audito procul à Couenstenio sex septemue milliaribus, crebro tormentorum sonitu, ratus id quod erat, assumptis ex sua legione militibus fermè ducentis cum Bartholomæo Toralua, Michaele Cardona, & Gonzalo Castrio, veteranis impigrisque Centurionibus, obtulit intrepidè se suosque Mansfeldio: poposcitque primum in ea aggressione locum. quem quum iam spe præsumpsissent Capisuccus, & Piccolomineus, instabant, ne Italorum virtuti, qui decus illud primi efflagitassent, secuti pòst alij præhaberentur. contrà Hispani, militiæ ius, & nationis in Belgio prærogatiuam obtendebant, in eos procliuiore Mansfeldio. cum Aquila, non tempus illud,

Idem confirmat instructor eius Piccolomineus.

Siluius

qui ad hanc operi legionarios suos,

Roman. Neapol. Mediolan.

sub tribus Centurionibus adducit ad Capisuc.

Tandem opem offert Mansfeldio Aquila hispanorum Tribunus.

Contentionem de primo in ea aggressione loco

Inter Italos & Hispanos,

Tribuni generosè componunt.

exclamans, inter se, sed cum hoste certandi, apprehensâ Capisucchi dexterâ, *Eia*, inquit, *vir fortis, iuncti mistique in hostium munimenta contendamus: nationumque virtutem, perduellium exitio probemus*. Lætus ea militari lite, ac litis definitione Mansfeldius, aggressionem adornaturus iam erat: quum procul in altero aggeris capite clamores repentè attolli, atque à Sanctæ Crucis propugnaculo concursum propiùs fieri, magisque ac magis crebrescere tumultum admiratus, audijt aduenisse in aggerem Alexandrum. Detinuerant illum in ponte naues Antuerpiensium; nec inde, quamuis hostium classem adortam iam esse Couenstenium coniecisset indicio reboantium tormentorum, abire statim eum passa fuerat pontis cura. Donec, represso iam remissoque Antuerpiensium ad Scaldim conatu, aliquanto securior, suorumque ad aggerem periculo anxius, iubet Carolum Mansfeldium pontem, atque oram Flandriæ curare: ipse, tractis secum ducentis Hispanis hastâ armatis, sub Turrio Viuèro priscæ militiæ Centurione, iter ad Couenstenium (quod non minus trium horarum spatio à ponte distabat) tanto celerius intendit, quanto tristioribus per viam nuncijs, alijs super alios, euocabatur. At vbi iam præsens tam multos hostium, fossorumque super aggerem videt: suosque, vndarum ritu, modò inferre, modò nauium tormentis obnoxios referre pedem: simulque audijt à Camillo à Monte tot primariorum cædem, Georgiani castelli discrimen, ac desperatam propemodùm Palatæ defensionem; omissa vel modica verborum cunctatione, vbi celeritate factorum opus esset, Montio mandat, quæ per viam tormenta subduxerat ex Diui Petri Diuæque Barbaræ propugnaculis, illicò transferat in suum Diui Iacobi castellum, atque inde in naues indesinenter explodat: idem vt agat è Crucis munitione, præcipit Mondragonio: Viuèrum autem cum parte hastatorum in fossores, vicinum aggeris latus aperientes, immittit: tum ipse oculis, ac vultu præferens, quam collegerat animo, irarum nubem, contenta voce, ceu tonitru, adstantium aures mentesque perstringens, *Non suus*, inquit, *cura est honor, nec Dei Regisque causa cordi est ei, qui me non sequitur*, Nec plura elocutus, inter Hispanorum hastas manipulosque, qui aderant, se conijcit, aciemque componit. Enimuerò ad eam vocem aspectumque, tanquam ad belli classicum, vidisses non modò primarios quosque, Ioannem Manriquum, Marchionem Bentiuolum, Comites Beuilaquam, ac Sfortiam Alexandri Principis affinem, aliosque honorarios bellatores, circa Alexandrum stipare se se, ac primum in pugna

Margin notes (left): Ad Palatæ periculum aduolat Alexander. — à ponte iam defenso — ac multis in summo atque in imo aggere ordinatis, — ad se sequendum suos inuitat. — Sequuntur Imperatorè præcipui quique duces.

Margin notes (right): 1585 — *Petri Ern. fil.* — *Franciscus Turrius Viu.* — *Alex.*

1585 pugnæ discrimen exposcere: sed etiam reliquos sparsim milites, confertos adesse, concussisque ferociter armis, non tam prælij quàm victoriæ expectare signum. Nec minus è Stabrucho Mansfeldius, quum iam obseruasset, mouere ex altera parte Farnesium, satis hoc hortamenti ratus, *Bene est*, inquit, *commilitones. Omnia, Dei benignitate, conspirant ad victoriam. Hinc Aquila auxilium tam opportunum, quàm non expectatum, diuinitus ad nos aduolauit: inde Alexander, dum res nostræ maximè implicitæ, arctæque forent, in tempore adfuit, nodum ferro incisurus. hostis in medio tenetur, vtrinque feriendus. Non sustinebit ille Alexandri occursum: ab eo fugatum, atque in nos obuersum nostra excipient arma, conficientque: atque adeò absoluti huiusce belli gloria penes nos demum erit.* Sic redintegrata est vtrinque pugna, si vnquam alias, ferox, ac memorabilis. Super aggerem non sanè septemdecim pedibus in summo latiorem, homines facilè quinque millia dimicabant. In hasce breuissimi limitis angustias coniecerat se Hispanorum, prouinciarumque belgicarum potentia. atque hic delectus est campus, in quo robur viresque partium sese colliderent, ac tum denique de Antuerpiæ possessione decernerent. Et verò non solùm locus necessitatem pugnandi tanquam conclusis caueâ gladiatoribus, imponebat: sed ipsi, animo truci deliberatoque, diem illum aut victoriæ primum, aut vitæ supremum destinauerant. Quin & iusiurandum addiderant Antuerpienses, quo publicè solennique ritu vouerant, Non se ab aggere, nisi perfosso, ac transmisso, recessuros. Et stabat à principio par feroci consilio pertinacia. Multis in locis tenebant aggerem Fœderati: ideòque non acie vna, sed sectis per manipulos congressionibus, ceu pluribus seorsim prælijs, concurrebant. Et tamen quum plerumque gladijs, aut hastis, non irrito armorum pulsu, cæderent se se; adeò nullo aut fugæ, aut trepidationis indicio, singuli vestigium, quod semel presserant, obtinebant, vt non nisi prostrati calcatique, velut deiecta machinis mœnia, locum vlterà tendendi victoribus præberent. Sed Alexandro cum hispana hastatorum cohorte, interiectis aliquot sclopetarijs irruenti, vis nulla hostium satis fuit, recuperatoque, paucis suorum amissis, quantum à Crucis munitione ad Diui Iacobi castellum patebat, aggere, mouebat inde ad Georgianum propugnaculum ita explicata acie, vt & planitiem, & cliuum ex vtraque parte comprehenderet. Ipse autem nunc in prærupti aggeris descensu, ægrè consistente vestigio pendens, subeuntes è nauibus Antuerpianos hastâ propellere: nunc aggere in medio, breui cum parma, gladio-

Petr. Ern. Mansf.

Ioab Aquila

Ex altera parte Mansfeldius hortatur suos.

Pugnatur modico super aggere a multis hominum millibus.

necessitate,

ac deliberatione vincendi aut moriendi.

Alex partem aggeris recuperat;

ac mira vbique manu,

que, cuius vibrandi mirus artifex erat, in confertos hostium cuneos irrumpere, atque aduersa resistentium ora concidere: vbique imperio, manu, aspectu ipso, animum suis, terrorem hostibus incutere; donec aditu ad Georgianum propugnaculum patefacto, atque adeò apertâ nouis copijs viâ à Crucis munitione, aggredi eodem impetu hostium munimenta decreuit. Sed erant illa aggere, ac vallo egregiè septa: nec minus selectis ex vniuerso exercitu præsidiarijs instructa: maximè autem à classiarijs, qui vtrinque ad eius munitionis tutelam naues propiùs adegerant, assiduis pilarum emissionibus defensa: itaque Alexander non est ausus ea munimenta prius inuadere, quàm ante Georgianum castellum iuberet attolli loricam è sacculis terrâ contertis, ex qua campestria aliquot tormenta ad libellam dirigerentur in vicinum vallum; simul inducto in castellum maiorum sclopetariorum manipulo, inde classiarios absterreri curaret. Tum aggressionem adornaturo nunciatur, Palatæ munitionem, submotis hostibus, teneri à Mansfeldianis: atque aggressionem in hostile vallum magna spe victoriæ festinari. Et verò non aliud generosa illa Hispanorum, Italorumque contentio iam promiserat. Namque egressi è Mansfeldiana munitione Capisuccus, & Aquila Tribuni; quorum ad latus aderant, huic Piccolomineus, illi Toraluæ Centuriones, sequentibus Italorum, atque Hispanorum centurijs, ex vtraque natione compositis; postquam Hispani, horumque exemplo Itali, positis humi genibus, implorauerant diuinam opem, in hostes Palatam obsidentes irruerunt: ijsque, post acre cruentumque prælium, quâ cæsis, quâ fugatis, castellum victores intrarunt: eique, suppressa in posterum Palatæ appellatione, Victoriæ nomen indiderunt. Quod vbi tormentis validè firmarunt, compositi rursum, prætereuntibus quoque Tribunis, &, quos dicebam, Centurionibus, in hostium sepimenta direxere gradum, excepti ferociter à propugnatoribus, munitionem illam, vt spei vltimum, retinentibus. Et quamuis eodem tempore ex altera parte Alexandri miles inuaderet, explosis iam satis in illud è castello Georgiano tormentis; tamen hic quidem semel, illi vero bis, nec sine clade reiecti, sunt. aucta vsque adeò ab eo successu Fœderatorum spe, vt iam ex vtraque classe certatim in aggerem succedentibus, & coëuntibus militibus, breui multis in locis instaurata sit pugna. At verò tertiùm renouatam à Masfeldianis aggressionem ad extremum non sustinuere hostes, apparuitque, quid stimulata ab dedecore virtus, quid amittendæ gloriæ metus,

quid

& imperio gerens,

ad inuadendum hostile vallum properat.

Hisce in illud rebus antè dispositis.

Eodem feruntur Mansfeldij iussu Capisuccus, & Aquila,

cum suis centurijs inuicem permistis.

& post cruentum prælium,

Palatam intrant, Victoriam inde appellatam.

Tum vallum aggrediuntur,

bis reiecti,

tertium inuadunt.

Inter S. Georg. & Palatæ castella

parapetto

Alex. mil. Mansfeldiani

Pugna in aggere
A. Agger Couenstenius, siue Contradiccus. B. Palata, castellum Regiorum.
C. Munitio subitaria fœderatorum D. Capisuccus et Aquila Tribuni, cum 300 Italis, ac totidem Hispanis, a Mansfeldio in Palatæ aggressores immissi.
E. Pugna Hispanorum, Italorumq; aduersus fœderatos.
F. Eorumdem pugna, et aggressio munitionis hostilis.
G.
H
K
O

...enstenio anno 1585.
G. Princ. Parmensis cum hastatorum Hispanorum cohorte primus in hostes pugnat.
H. Idem munitionem inuadit. I. Toralua Centurio primus munitionem conscendit.
K. Capisuccus primus in munitionem se deijcit. L. Pugna ad radices aggeris contra fossores. M. Princ. Parmensis pugnam instaurat. N Fuga fœderatorum.
O. Hispani in aquis insequuntur fugientem hostem.

1585 quid victionis spes, quid desperatio demum possent. Sesquihorà dubio euentu certatum erat. quum nouo repentè impetu percita Italorum, Hispanorumque legio pugnam redintegrant, ac densatis vnà spiculis, libratisque securibus, valli sepem distrahunt, aperiuntque. alij humeris sociorum innixi, aut super clypeos scandentes obiecta transcendunt: scissoque iam multis in locis aggere, irrumpentibus ex altera quoque parte Alexandri militibus, munimenta confertum intrant, ac multa cæde intus edita, loco potiuntur. Primus, qui vallum inscendit (namque hanc suæ quisque nationi laudem asserere Hispani, Italique contendebant) Bartholomæus Toralua Centurio Hispanus fuit. Quamquam, quòd eodem penè tempore in munimenta Tribunus ipse Camillus Capisuccus emicuerat, atque inde se se in hostem prior quam Toralua librauerat, parem Toraluæ prærogatiuam meruisse visus est. Ob hanc certè caussam militem, cuius humeris sublatus valli summa apprehenderat, ex gregario ad Instructoris gradum post euexit. Ipsum autem Camillum multa cum laude complexus Alexander, valli expugnationem virtuti eius, concordique cum Aquila consilio acceptam retulit. eique propterea & Aquilæ apud Regem pariter commendatis, patentes vtrique litteras Tribunatus sui, (nam legiones nondum accepto ab Hispania diplomate gubernauerant) cum honorifica regij in eos animi testificatione impetrauit. At Toralua multis vulneribus saucius, Alexandri iussu in Stabruchi prætorium, inque ipsius Alexandri lectum protinus illatus curatusque, ac vestimento, quod hesterno die Farnesius induerat, donatus, benignitatem Principis omni vallari corona potiorem duxit. Ferunt quo postremùm tempore in hostium munimenta cum Italis mouebant Hispani, Petrum Pacium huius hispanæ legionis olim Tribunum, virum apprimè pium, carumque militibus, qui aliquot ante menses in Teneramundæ obsidione ceciderat, conspectum hîc fuisse armis, quibus consueuerat, indutum præire suis, commonstrare subeundi locum, legionemque, qua solebat alacritate, in hostes animare. exterritos autem, qui primi viderant, indicasse ponè sequentibus, hos alijs atque alijs, omnes stupore suspensos addubitasse, ludibrio ne oculorum fallerentur, an Pacium ipsum viuentem pugnantemque spectarent? Sed postquam error consensu excludebatur, accepto omine sibi persuasisse, curæ esse Deo conatus suos, quibus cœlesti ope promouendis se Superi miscerent, associarentque. Sic complures eorum, qui hoc viderant, & quidem

iuratos

Victorias Antonotius ab Assisio

& va li sepem transcendunt,

vrgentibusque ex altera parte Alexandri militibus,

munimento potiuntur,

prima cum laude Toraluæ & Capisucchi,

cui, & Aquilæ litteras Tribunatus impetrat Alex. à Rege,

Mirum de Pacio Trib. pridem mortuo.

1585

lib. 2. disquisit. magic. q. 26. sect. 5.

iuratos enarrasse; Delrius author persanè grauis, ac rerum Belgij sui non ignarus affirmat. Quæ me viri sapientia permouit, vt rem loco attexere non dubitarem. Nam vt dubia, & admiranda vnde vnde conquirere, scriptoris existimo nimis fidenter abutentis credulitate legentium; ita seriò traditis consignatisque fidem silentio adimere, profectò & priorum, qui propè damnantur, dum prætereuntur: & posterorum, quibus rerum notitia subtrahitur, iniuriam duco. At intra expugnata munimenta non se tenebat Regiorum victoria, sed toto peruagabatur aggere, ægrè iam obsistentibus, qui paulò antè è nauibus vtriusque classis recentes subierant, præliumque crebris coitionibus conglobati, varijs in locis reparabant. Percurrebat agmina suorum Alexander, hos pugnæ componens, illis integros pro saucijs adiungens, alios implicitos & confertos expediens, omnes manu, ac voce animans, *Ut ferirent, mactarentque conclusos intra ea aggeris septa perduellium greges: vlciscerentur necem fortium commilitonum. Illum diem Antuerpiani belli finem facerent. aggerem illum, Antuerpiæ muros esse: exclusis inde hostibus, aditum in vrbem saltu patere.* Hæc dictitans animaduertit, Lilloum versus fluctuare, ac furtim recedere hostium naues, metu videlicet, ne, post recessum relabentis Oceani, limo hærerent. Tum verò id suis commonstrans; *Vicimus*, inquit, *socij. Deserit impios desertores suum mare. Præcidite, quæ fugitiuis spes nouissima superest, ad naues viam. neque vltrà sinite è manibus impunè elabi in prælium redituros.* Nouo hinc furore animis subdito, crudescere vbique pugna: & quamuis multi auxiliarium Hollandorum, Zelandorumque nutare viderentur, directis modò ad naues, modò ad hostem oculis, fluctuantibusque non minus animis, quàm nauigijs; non tamen Antuerpienses, quorum res propiùs agebatur, quidquàm à principio remittere, aut loco propelli. Perstitit illis patriæ cura, & promissorum fides, quamdiu FIDVCIA multitudinis, & mutuus respectus in pugna vel timidos attinebat. At vbi ab vno auxiliarium Hollandorum manipulo, in quem Augustinus Romanus, hispanus Centurio ferebatur, cœpta est fuga, tum verò quasi pudore omnes exsoluti, effuso cursu naues petere, insequentibus Regijs, ac tanto plures à tergo fodientibus, quantò ipsa sibi turba præsentior pestis erat, dum intercursu festinantium præpediti, affluente multitudine, velut cæci, alij super alios incidebant: &, quod in talibus accidit, MORA erat omnium, festinatio singulorum. Sed nusquam maior, quàm apud auxiliares naues pernicies fugientium: quorum alij ad eas

Victoriam toto in aggere continuant Regij,

Antuerp. & Hollan.

regente & animante illos Alexandro,

Alexand.

Eiusdem adhortatione,

ferocius feruntur

in nutan tem. hostem.

Resistunt diutius Antuerpienses

Iuramentum conceptum

mox ipsi ac reliqui ad naues confugiunt.

Holland. & Zeland.

Hic strages maxima,

1585 eas iam appliciti, ac subituri, occursu validiorum deturbabantur: alij nauigia cateruatim ingressi, prægrauantesque, carinis fatiscentibus, hauriebantur: alij occupatis effugijs exclusi, euitandisque tantummodò Hispanorum gladijs intenti, se se in flumen, graues licet armis, fatigatique prælio, præcipites dabant: ac minore metu ab aquarum, quàm ab hostium periculo, certius periclitabantur. Adeò NIHIL æquè ex omnibus timetur, atque id, quod primum omnium timeri cœptum est. Nec minore clade ad alteram aggeris partem confli̇ctabantur Antuerpiensium naues. quarum multæ sicuti propiùs ad aggerem accesserant, ac pertinaci spe recessum distulerant vltimæ, ità à reciprocante mari destitutæ immobilesque, certis pilarum emissionibus vicino ex aggere lacerebantur, magna vtique classiariorum strage: quam vt euitarent eorum complures, in flumen se demittebant, quasi nando assecuturi præeuntes naues, nec ideò plerumque fatum euitabant. quin etiam Hispanorum aliqui non minore sui fiducia, quàm hostium contemptu, nantes gladijs ore arreptis, insugientes rates impellebant se se, captasque cum ijs, qui remanserant, nauticis illo audaciæ ostento perculsis, ad aggerem auehebant. hostium denique non pauci ad aggeris radices, vt se ictibus tormentorum subducerent, adhuc propiùs adnauigabant: ibique ab repertis, quos cæci fugiebant, hostibus (quippè non iudicij modò, sed etiam oculorum vsum abstulerat timor) promptis hastarum spiculis figebantur. Non defuere tamen ex his aliqui, qui decori exitus curâ, facie iraque in hostem versa, non inulti cadebant. Desiderati dicuntur in hac Couensteniana pugna, horis fermè septem agitata, ex Antuerpianis quidem, auxiliaribusque, atque ex illis maximè, tria circiter millia, præter eos, quos flumen hausit. maiore vtique, quàm pro numero iacturâ, amisso robore veteranorum, ac militiæ præcipuis. captæ naues magnæ viginti octo, depressæ quatuor: reperta in ijs ænea tormenta sexaginta quinque, ferrea & minora omnino nonaginta, & copia bellici apparatus, commeatusque sanè quamplurima. Ex regijs verò cæsos fuisse non pauciores septingentis, & ex his Hispanos supra quadringentos: saucios autem quingentorum numerum excessisse compertum est. Recuperato in hunc modum fatali aggere, Alexander actis primùm victori Deo gratijs, easdem voluit à sacro ordine inter sacrificandum postridie vbique persolui: simul pro ijs, qui in pugna ceciderant, peragi (vti mos illi erat) exercitu præsente, emortuale Sacrum. Proxima, post saucio-

Margin notes: magno hispanorum ausu. — Numerus occisorum ex Fœderatis. — Holland. & Zeland. — Præda. — Cæsi ex Regijs. — Gratiæ Deo redditæ. — cura interemptorum salutis.

fauciorum curam, cura non minus faucij Couenftenij aggeris 1585
fuit: quem tredecim omninò locis apertum ac lacerum, vt repararent, præter ceteram materiam, & fascium terræque complementa, aggestis cadaueribus hostium milites irati, ac festinantes obstruxere;

& fauciorum & Couenftenij aggeris

DE BEL-

DE
BELLO BELGICO
DECADIS SECVNDAE
LIBER SEPTIMVS

1585 ALEXANDER, ne quid ſpatij perculſis hoſtibus relinqueret, audito perſtare adhuc portentoſum nauigium ad Ordamum, multaſque in eum locum conueniſſe Antuerpienſium naues; illuc Carolum Mansfeldium cum biremibus quinque, celocibus ſeptem, ac viginti minoribus nauigijs, tormentis, ac milite inſtructis, immittit. Mansfeldius è nauali ponte ſoluens, per ſciſſuram Scaldici aggeris, apud propugnaculum S. Petri, in campos alluuione vndantes illicò tranſgreſſus, tanta hoſtes celeritate circumuènit, vt facilè nulla videretur euaſura nauis, niſi inopinatum in ipſa rei molitione infortunium interceſſiſſet. Namque in Mansfeldiana biremi, qua vehebantur Comes Arembergius, Marchio Bentiuolus, Comes Beuilacqua, & complures viri primarij, cupidine adducti nauale illud prodigium, ac Noëticam, vti appellabant, arcam, oculis vſurpandi, fortè incenſo bellico puluere, qui doliolo ſeruabatur, flagrauit repentè nauis: Beuilacqua doliolo propior in flumen expulſus, nando Ordami ad ripas ſemiuiuus applicuit: aliqui in vndas proiecere ſe: nonnulli combuſti periere: Mansfeldius, ac reliqui, ore ac manibus diu prætulere flammae veſtigia. Per hanc autem moram (nam multi ad opem vndique accurrerant) pleræque Antuerpienſium naues ſe ſe in vrbem recepere, præter nouem à Mansfeldianis inſequentibus captas. Qua cum præda reuerſi victores, circum ingens nauigium conſiſtere, mirati, nullum inde propugnatorem, ex nauali turba nullum, nullum ceu deſerta in vrbe habitatorem apparere. Et deſertum planè illud reliquerant Antuerpiani. Nam pridie pleriſque tormentorum exoneratum, quum ne ſic quidem amoliri inde potuiſſent, abijſſentque; redierant eo die cum claſſe, extracturi è nauigio milites, nauticumque inſtrumentum, ac

PORTENTOSI nauigij reductio.

contra illud & alias naues Mansfeldius feſtinat,

Qui incenſa eius naui paulum retardatur;

mox hoſtem aggreſſus

naues aliquot capit.

Tum ad nauigium maximum accedit.

Finis belli

Quod, vti inutile deseruerant Antuerpiani.

subiectis flammis, eam lignorum siluam hostibus prærepturi. 1585
Et classiarios quidem, naualesque socios, ac supellectilis partem in naues iam abduxerant, cetera repentinus Mansfeldij aduentus intercluserat.

Timent in eo insidias aggressores.

Hæc autem licet à captiuis, vti se habuerant, relata essent, haud tamen ijs fidem habuere Mansfeldiani; quantoque pacatiora omnia, nec hostile quidquam obseruabant, tantò occultiores in ea lignea mole, velut in altero Equo Troiano, dolos pertimescebant.

Tentant illud.

Placuit, explosâ in illam ex æneo tormento pilâ, tanquam igneo tentamento excitare machinæ torporem. Sed pilâ intra lateris tomentum surdo ictu acceptâ, non magis inde motum est nauigium, quàm si vastus in mari scopulus leni vndarum attactu lamberetur. Postremò ex audacioribus vnus, quasi muralem coronam primus adepturus: mox alij, ne minus auderent: tum præeuntium exemplo complures, captiuis obsidum loco secum ductis, socijs nempè discriminis, eodemque, si quod lateret, periculo inuoluendis, molem subeunt: tabulata, foros, statumina infrà supraquè perlustrant, ac rimantur omnia.

aliqui subeunt;

Nec vllis fraudum vestigijs vsquam repertis, à metu iam securi, de amouenda loco machina, Scaldicumque ad pontem Parmensi Principi sistenda, cum nauarchis consilium capiunt.

ac securi insidiarum,

Igitur auulso quidquid compactile, ac solutile fuit, mutilatum ea ratione nauigium alleuatumque, per inundatos Ordami campos in alueum fluminis trahunt, admonitoque Parmensi, pontem versus impellunt.

in flumen detrahunt:

Nec sine pompa id factum. Præibant captiuæ naues, remulco tractæ: sequebatur Mansfeldiana classis, ipso, instar classis, nauigio in medium accepto. *Naues 9.*

& militari pompa,

Addidere plausum obuiæ à ponte rates, explosaque, vbi in Alexandri conspectum venere, tormenta: tam effuso exercitus gaudio, vt per eam capti nauigij speciem, ipsa iam victa captaque in triumphum duci Antuerpia videretur.

ad Alex. deducunt:

Et verò non solùm militum vulgus, qui, vt in omnem partem nimius, quantum antea ad machinæ famam extimuerat, tantum eius tunc præsentiam irrisit, atque vti formidandum pueris ludibrium contemptim habuit: sed etiam militum primores, atque Alexander ipse, demirati irritum tam vastæ artificium molis, quasi hostes belli finem minati essent; verè aduenisse, malo vtique eorum omine, finem belli, exhaustâ iam obsessorum potentiâ, interpretati sunt. Nec sanè falsò.

magna spe finis laborum.

Antuerpiensium populus non toleraturus amplius obsidionis mala,

NAM vbi Antuerpiensium populus super cladem Couenstenianam, captum nauigium illud suum, atque adeò se spei vbique irritos viderunt, non vltrà ab Holachio decipiendos

se,

1585 se, aut ab Aldegundio sustentandos, vano externæ opis accessu, conclamarunt. Apparebatque, scissa in partes ciuitate, multitudinem non diutius obsidionis mala toleraturam. Nec animaduersio in audaciores aliquot è plebe quidquam profuerat: quippè in carcerem coniectos vi populus extraxerat: nihil auso in posterum Magistratu. cuius neque consilium de Catholicis vrbe pellendis, quo alleuaretur vrbs, Aldegundius probauerat, veritus longè acriorem, ineuitabilemque multitudinis tumultum. Adde, quòd repens ab vrbe prædiuitum aliquot mercatorum fuga: & Hansiaticarum ciuitatum legatio flagitantium; vt nisi pax iniretur, Hansiaticis mercatoribus liber egressus ab eo emporio suis cum opibus pateret; terruerant Antuerpiæ Magistratum, & multo audaciorem effecerant plebem. Sed Aldegundius non consumptis adhuc, quas apprimè callebat, artibus tractandæ multitudinis, spargit in vulgus, scripturum se Parmensi Principi, mox & iturum se in castra: &, si quidem æqua ab Hispano proponantur, nihil omissurum, quo pax breui componatur. Scripsitque, vt ad-

9. Iun. mitteretur: atque admisso, vbi Alexander à Richardotto, cum quo Aldegundius primùm egit, audiuit, venisse illum, vt Antuerpiæ, Hollandiæque, ac Zelandiæ reconciliationem vnà misceret: intellexit, ea plurium coniunctione prouinciarum, lento nimirum, implicatoque dierum multorum negotio, speratis Anglorum auxilijs moram, ac spatium quæri. ideòque hominem ceterà humaniter habitum, Antuerpiam remisit, pollicitum, se accepta à Magistratu populoque facultate, de Antuerpiæ seorsim causa transigendi, illicò rediturum. Sed cunctante, suspicatus Alexander, rem callidè produci, vt ex agro circum Antuerpiæ, Mechliniæque suburbia, qualiscunque messis, quæ iam maturescebat, ab obsessis colligeretur; occupauit hanc quoque spem illis adimere. iussitque Ambrosium Landrianum cum Viluordiano suæ præfecturæ præsidio, rusticorumque cateruâ; & Vastium cum parte equitatus: hunc per Antuerpiæ, illum per Mechliniæ suburbia, eodem tempore populabundos excurrere: segetesque, oleraque, & quidquid vsui esse poterat, auferre in castra. Tum ipse cum expedita

400. equit. 700. pedit. equitum peditumque manu in Antuerpiensem agrum illatus, Burgerhoutum, munitam Antuerpianorum militum stationem, Berchemium, aliasque circa arces, ac propugnacula eodem impetu expugnat: atque Antuerpiam reliqua agri parte, qua demum sola extra pomerium fruebatur, exspoliat: ciuesque, ac famem intra vrbem claudit. Enimuerò eruptura

Aldegundius frustra coercetur à Magistratu.

Pacem quoque flagitant mercatores,

Aldegundius prece ad Alex. contendit.

qui Intellectis artibus illum remittit.

simul segetes pro hostilem agrum aduehi iubet in castra.

Ipse arces circa Antuerpiam expugnat.

& vrbem suburbijs suis expoliat.

Fames ad seditionem ciues impulit

sed sustentantur spe auxilij,

& metu populationis quam pactus esset cum hispanis Alexander.

erat populi seditio: neque enim aliud dissonis per vrbem questibus audiebatur, præter panem, & pacem. Quum à Magistratu submissi, qui se per compita circulis insererent, spargerentque, Recens acceptas è Gallia litteras, quibus aduentare tandem auxilium certò nunciabatur. Addebant aliqui ciuium; nempè ex Aldegundij cohorte, sibi exploratum esse, Parmensem Principem oblaturum quidem conditiones haud spernendas, clàm tamen stipendiorum loco cum Hispanis pactum esse populationem vrbis. proinde viderent, ne breuis moræ intollerantia, & sustentatæ ad eum diem obsidionis decus, & rem omnem domesticam, & vxorum filiarumque pudicitiam, & patriam & vitam simul amitterent. Sed minus hæc, latrante intus fame, audiebantur foris: & plerique gallicas litteras Antuerpiæ natas in Aldegundiano conclaui suspectabant. Nam de Parmensi Principe dignior fama occupauerat vulgi animos. Acciditque interim parua quidem res, sed OPPORTVNITAS rebus etiam minimis pretium addit. Matronæ nobili ad curationem morbi, quo periculosè laborabat Antuerpiæ, opus erat asinino lacte, quod in vrbe haberi quum nusquam posset, obtulit se iuuenis, intrepidè ausurus ex agro suburbano, quamuis ab hostibus teneretur, iumentum adducere, ducebatque, quum captus ab Hispanis ad Alexandrum Burgerhouti adhuc agentem deportatus est. Alexander, re vti erat audita, postquam iuuenem præter opinionem benignè habuit, ac pietatem eius vltrò laudauit; iussit illicò iumentum perdicibus, capisque Brugensibus, atque id genus auibus onerari. tum ea iuueni tradens ad ægrotam perferenda, mandauit, multam ei salutem officiosè suo nomine diceret: testareturque, se non modò illi sanitatis, ac virium recuperationem, sed Senatui, populoque vniuerso prospera omnia, & salutaria ex animo cupere, ac precari. Profectò insperata hæc Alexandri comitas, cui statim Antuerpienses, misso præstanti equo cum aliquot bellarijs, ac primæ notæ vino, publico nomine gratias egere; incredibilem ei ciuium beneuolentiam, accedente præsertim iuuenis prædicatione, conciliauit. Nimirum IN MILITARI armamentario, etiam benignitatis telum repositum habent prudentes belli Duces.

Sed Alexandri benignitas per occasionem exhibita,

opinionem infregit

MECHLINIAE deditio.

ciues fame laborant, & præsidiarijs suis timentes:

AT Mechliniæ deditio rem confecit. In ea vrbe, post auditam in Couenstenio aggere sociorum cladem, ortum erat inter præsidiarios, ciuesque dissidium: eodemque aucto post ademptam vicinæ segetis spem, magnopere timebatur à ciuibus, ne miles, direpta relictaque vrbe, in Blochusiam arcem,

quam

1585 quam Mechliniæ proximam tormentis, ac re cibaria communierant, se se inferret. Quod vbi Alexandro exploratum, occasio visa est Mechliniam inuadendi: statimque expeditioni imposito Marchioni Renthiaco, cum Licquio, ac Mottæo, mandat, rectâ Blochusium festinantes, hostium consilijs anteuertant. Renthiacus raptis illuc copijs, secutisque tormentis, non modo Blochusium nondum ingressis eò præsidiarijs, sed etiam Necherspoliam, aliasque Mechliniæ circumdatas munitiones in potestatem redegit, ipsâque ab vrbe, circumpositis castris, deditionem expressit. Vrbs, paciscente Famausio Gubernatore, Parmensis arbitrio clementiæque dedita est. præsidiarij absque signis educti, signa ad Alexandrum missa: qui habita ciuitatis ratione magnam partem catholicæ, mitiores multò conditiones Mechliniensibus edixit. Nam pro septingentis præsidiarijs vrbe egressis, non nisi ducentos Vvallones Proueno duce substituit, iussis ciuibus vnà cum præsidio vrbem suam tueri: & nullâ impositâ mulctâ, veniam ciuitati, Regis nomine, liberaliter impertiuit: lætus ipse, quòd paucos intra dies, nullâ suorum iacturâ, & Mechliniensem Archiepiscopum post longum exilium, in suam sedem (quâ non alia inter sacras per Belgium præfecturas insignior) reposuisset: & vrbem vrbium Belgicarum florem, & cum ea Mechliniense dominium, ex septemdecim prouincijs vnam, Principi suo redonasset: eò maximè tempore, quo acceptis ab Rege litteris de Placentinæ arcis, quæ hispano præsidio tenebatur, restitutione, agere posset regiæ liberalitati grates, cum victoriæ nuntio gratiores.

Marginalia (left): 19. Iulij — Carolus Gisselius Prou. Domin. — 21. Iunij

Marginalia (right): vnde post amissas vicinas munitiones, — se dedunt Parmensis arbitrio, — gratiosis ab eo conditionibus acceptis. — Ipse pro restituta placentina arce, Regi Mechliniam rependit.

SED nuncium multo acceptiorem breuì transmisit ad Regem, subactâ demum Antuerpiâ. Etenim Consul Aldegundius, vbi rem desperatam publicam vidit, sibi priuatim consulturus, legationem à Magistratu, ac ciuitate destinatam ad Parmensem festinauit. legati vnus & viginti fuere: inter quos eminebant Gulielmus Merodius Dufflæ dominus, Ioannes Sconhouius, Andreas Hessellius, & ipse Consul vrbis Philippus Marnixius Aldegundius. Quibus Beueræ ab Alexandro exceptis, Aldegundium præsente regio, bellicoque senatu, omnium nomine in hæc verba prolocutum accepi. *Non hic adsumus, inuicte Princeps, vt annuam moram, qua aduersum te nostra defendimus, anxia legatione deprecemur. Quis enim vrbi toto Belgio potentissima à modicis adeò obsidentium copijs timuisset? Tuque ipse, vt* NEMO *fortium segnes amat, facilitatem nostram metumque voluisses, opinor, magis, quàm probasses. Compertus erat* *vobis*

Marginalia (left): Aorantio S. Aldegund.

Marginalia (right): DE ANTVERPIAE deditione legati agunt cum Alex. — Aldegundij Antuerpiam dedentis oratio.

 1585

nobis militum vestrorum numerus: explorata castrorum necessitates, contempta nauium raritas, audita per exercitum querela: & seditiones in dies expectabantur. An tu cum decem, aut vndecim hominum millibus (neque enim cum pluribus tantum operis incoeptasti) in obsidione duraturus esses, qua simul vrbem à terra, & ab vndis cingeres: Brabantiam equitatu percurreres: vicinarum vrbium auxilijs obsisteres? simul vastum adeò flumen, & suprà contra Gandauensium vires, & infrà aduersum Zelandiæ, Hollandiæque potentiam clauderes? tam multa per Scaldicum aggerem propugnacula inuaderes, classi classem, quæ tibi nulla tunc esset, opponeres: annonam, ac subuectiones in castra defenderes: omnia castellis, præsidijs, stationibus instrueres? Profectò nec si tu quinquaginta bellatorum millibus abundasses: nec si tibi milites centimani fuissent, credi poteras, rebus tam multis, tam loco distractis, effectu arduis, opere diuturnis, necessitate instantibus, suffecturus. Et tamen cum ista militum paucitate, Antuerpiam à terra, ab aquis, obsedisti: Flandriam, ac Brabantiam, sparsis vbique statiuis occupasti: annonam, quæque alia obsidentibus necessaria, nouum molitus alueum, in castra perduxisti: arces, ac munimenta super aggeres, perque campos alluuione submersos, proseminasti: &, quod fieri potuisse solùm credidimus, quia factum esse conspeximus, cum flumine maris auxilium trahente congressus es, atque aduersus æstuantis Oceani furias, aduersus acuta glaciei verbera, inter assidua classium certamina, Scaldim, aut veriùs mare, sub pontem misisti. At nos pontem, non sine tuorum clade, perfregimus. Tu à clade animosior molem extemplò reposuisti. Nos Scaldim in campos auertimus, & nauigationem alibi quæsiuimus. Tu hic quoque Scaldim insecutus, nouo illum ponte secuisti, & transuersarium aggerem nauigaturis obiectasti. Nos aggerem inuasimus, perfodimus, viam illic nauibus aperuimus. Tu victores inde pepulisti, scissa apertaque reparasti, spem transmissionis omnem interclusisti. Quid vsquam machinarum est, quod non admouimus? quas vires classium, quæ miracula ignium, quas natantium moles arcium, non exprompsimus? Quantum ab ingenio, quantum ab arte peti potuit, cælum, mare, ac tantùm non tartara in societatem auxiliumque deuocauimus. Et his tamen omnibus, non modò à mœnibus nostris te non abstraximus, non absterruimus, sed etiam in aliarum clades vrbium circumferentem arma & victorias, irritauimus. Rem perfecisti, Princeps, qua veterum, recentiumque temporum annales, maius vtique non habent. Sæpè nos legimus, interdum & vidimus, assidentem hostilem ad vrbem Imperatori, dum vnam premit & capit, aliam procul amissam. Tu, dum Antuerpiam toto belli conatu obsides, ceu nostri securus, simul in

Flan-

1585 *Flandria Teneramundam expugnas, & Gandauum fame subigis: simul in Geldria nobis Neomagum eripis: simul in Brabantia Bruxellas, & Mechliniam ad deditionem cogis. sicque ad tres simul prouincias, dum vni insistis vrbi, victorias ex victorijs tibi nascentes extendis. Adeò committi vno cum hoste, magnitudini mentis tuæ parum est. Hæc porrò diuturnæ contentioni inter oppugnantes atque obsistentes commemoratio eò denique pertinuit, vt planum facerem, defensionem à virium suarum conscijs non temerè susceptam, & ab ijsdem fortunam tuam expertis non timidè omissam. Gloriam deuictæ Antuerpiæ Superi & virtus tua tibi dedere, Alexander: & nobis aliquid gloriæ posteri dabunt, quod à te non citò victi sumus. Vnum non nostrâ tantum, sed & tuâ & Regis auunculi tui causâ rogamus obsecramusque; vt, sicut quantam vrbem ipse viceris, vincendo intellexisti, ita illam capiendo, ac potiundo, nihil de vi, maiestateque eius, nihil de victoriæ tuæ monumento, nihil de regiæ possessionis amplitudine, ac censu, imminutum velis. Imminues autem, si aut ciuium animis certa religione præscripta, aut eorumdem corporibus, ac fortunis, præsidio externorum imposito, ciuitatis statum immutaueris. Floret in præsens, si qua vrbs alia per Europam, Antuerpia. Ciuium numerum, conuenarum frequentiam, ægrè ineas. Naues omnium regnorum onerarias, per arma dum licet, quam amplus est Scaldis haud capit. postremò nullum vsquam terrarum gentiumque emporium est, quod plures vnà prouincias, & prouinciarum opes, negotiorum communione iungat, ac misceat. Durabit loco celebritas, quamdiù Religionis solitudo, arcium minæ, præsidiorum terrores, non obstruent hoc asylum.* COMMERCIA *securitas alit. Quanta autem speranda sit inermi negotiantium populo*
an.1576. *securitas inter armatos, & prædæ assuetos, huius profectò vrbis po-*
Vide lib. 8. dec. 1. *pulationes, incendia, excidia, luctuoso atrocique documento satis erunt. Quæ sanè mala, ne rursum Antuerpiæ pertimescenda sint, per hodiernæ deditionis leges, quas tecum inituri hùc accessimus, sapientia, Princeps, tua præcauebit.* Ad hæc Alexander breui responso, Accipere se dixit animo perlibenti Antuerpiæ legationem. atque vt ipse fortia militum suorum facta in Dei benignitatem, inque Dei Matris opem referebat; ita æquum esse, Antuerpienses agnoscere, vires suas, aut ciuitatum prouinciarumque fœdera, aut externorum Principum auxilia, contra legitimi Belgarum Domini potentiam, æquitatemque frustrà esse. In conditionibus statuendis non ea se cogitaturum, quæ peccauerint Antuerpienses, armis aduersus Religionem, ac Regem motis: alijsque per Belgium populis, tanquam signo Antuerpiana ex arce ad defectionem conuocatis; sed habiturum

Respondet legatis Alexander.

rum

rum se in consilio clementiam Regis, ad eiusque respectum, 1585
conditionum præcipua moderaturum. Interim esse ab se designatos, cum quibus ipsi liberius congrederentur, viros prudentia claros, & partibus haud infensos. Irent ad eos, capitaque conferrent. tum se mentem Regis, non ingrata illis interpretatione, significaturum. Delegerat ad eam rem Alexander Pamelium, Richardottum, & Vandenburgium, priuati, Artesiæ, & Mechliniæ consiliorum Præsides: omniaque eorum sapientiæ, arbitrioque tradiderat: exceptis solùm capitibus ad obedientiam Regi debitam, Religionemque spectantibus: quæ solito attentius sepos uerat sibi, vti facere iussus erat á Rege. Nam quum multò antè Alexander, vt promptiores haberet ad deditionem Antuerpienses, ab Rege exquisiuisset, An videretur, non semper definiendum esse tempus hæreticis ad res suas captis in vrbibus expediendas: sed eos tamdiu tolerandos, dum spes sanioris mentis, ac reductionis affulgeret; rescripserat ad ea Rex, huiusmodi spatium indefiniti temporis haud indulgendum, quacumque spe, aut persuasione secuturæ reconciliationis, In quam sententiam quoniam sæpè aliàs ille differuit; libet ex nouissimis ab Hispania litteris, quamquam posteriores fuere, partem manu Regis exaratam hìc opponere. *In omni colloquio, conuentuque cum ciuitatibus, arcibusque, quæ in nostram potestatem venient, hoc primum, hoc supremum esto: vt hisce in locis, Religio catholica recipiatur, nulla sectarum professione exercitioue, siue vrbano, siue Forensi hæreticis vsquam permisso; nisi ad res eorum domesticas componendas mora temporis aliqua, eaque certa & circumscripta concedenda sit. Qua super re, ne quis interpretationi, aut moderationi locus relinquatur, planè edico, Sibi vt persuadeant, qui in nostris Belgii prouinciis victuri sunt, alterutrum eligendum, aut nihil de veteris Romanaque cultu Religionis immutandum, aut post definitum tempus illicò sedem alibi quærendam. Quæ si fiant, diuino equidem Numini confido, cuius honori obsequioque in hoc bellum tanto cruoris, tanto opum impendio, tot iam annis insistitur, omnia in melius processura: eiusque Maiestatem, pro ea qua solet prouidentia, ita res nostras perpetuò temperaturam, vt ex earum felici euentu intellecturi sint homines, quanti demum referat, Diuinæ bonitati se credere, debitumque illi seruitium rebus omnibus præhabere. Quod si aliter Deo, nostra ob delicta visum fuerit, ego satius duxero, mea omnia pro eius causa profundere, quàm ab hac si fortè minus fortunata, pia certè constantia, vel minimùm cuiusquam humani consilij respectu aliquando deflectere.* Hoc autem Regis Catholici propositum Deo cordi fuisse

Margin notes: eosque ad tres Præsides, remittit, — quorum arbitrio omnia tradiderat; — exceptis capitibus, de obedientia erga Regem, & religione erga Deum. — 13. Maij — 17. Aug. — De Religione sententiam suam sic aperuit Rex,

1585 fuiſſe vel ex eo viſum eſt; quòd, quo die illa ſcribebantur à
17. Aug Rege, erat autem decimus ſextus ante Kalendas Septembres, eodem die, in Beuerano colloquio, acceptis conditionibus dedidere vrbem Antuerpienſium legati. quum tamen hi à principio agere cum regijs Præſidibus aggreſſi ſatis oſtendiſſent, implicitum, tardumque reconciliationis negotium fore. Nam tribus illi capitibus, inter alia, immobiles inſiſtebant: Vt Religio, qualis tunc erat, liberè exerceretur: vt ſemiruta non reparetur arx: vt nullum vrbi præſidium, cuiuſcumque nationis eſſet, imponeretur. Quin, vbi negatam Præſidibus facultatem audiuere de Religione diſceptandi, Parmenſem adeunt non vltrà progreſſuri, niſi eâ libertate impetrata. Et Aldegundius quidem, inter alias cum Alexandro congreſſiones, ſemel ſeorſim à collegis, ſuper eo capite quatuor continenter horas immoratus, affirmare auſus eſt, Ea libertatis conditione Zelandiam, Hollandiamque, atque adeò fœderatum omne Belgium ad Regis obſequium attrahi poſſe. idque in ſe recipere: ſperareque, pro ea qua eſſet apud prouincias authoritate, magnum ſe vtriſque partibus beneficium breui collaturum. Sed præciſa protinus ab Alexandro omni ſpe huiuſmodi arbitrariæ, ac promiſcuæ religionis, ex qua ciuitates, vtaiebat, ac prouinciæ in ſectas ſtudiaque diſtractæ, neque inter ſe, neque cum Deo, aut cum Principibus Dei adminiſtris ſeruare pacem queant; illum comiter admonuit, Reputarent apud ſe declinantium in dies rerum ſuarum ſtatum, inſperabile à Gallorum turbis auxilium, callidam Angliæ cunctationem, inuictam, nec ſumptu exhauriendam, nec bello fatigandam Regis Catholici potentiam: addens obliquè aliqua, quæ ad priuatum eius commodum pertinerent, quæque ſpem gratiæ ab Regis clementia præmonſtrarent. Hæc autem adeò facun-
10. Aug. dè, ſpirituque tanto, ac verbis, vt ipſe ad Regem ſcripſit, ſibi à Deo planè immiſſis, antè Aldegundij oculos repræſentauit, vt demiratus ille inſolitam dicendi vim, egreſſus inde confeſſus ſit, Multis ſe cum viris eloquentibus ſæpè congreſſum,
[Au]g. nullum Parmenſi Principe efficaciorem, affabilioremque com-
18. periſſe: vſurparique poſſe à ſe illud Aſdrubalis de Scipione iudicium, Mirabiliorem ſibi coràm viſum eſſe Farneſium, quàm auditum rebus bello geſtis. Et profectò is ſiue alloquio Parmenſis, comitateque captus, ſiue ſuſtinendæ obſidionis ſpe deiectus, mutati argumentum animi paulatim oſtendit, dum deditionis exinde capita pronior agitauit. Quin etiam edito poſtea libello, quum res ab Alexandro patratas, cle-

Agunt legati cum Præſidibus.

Tribus in rebus diſſentiunt.

Magnus Aldegundius promittit ſi libertas Religionis concedatur.

contrà Alexander cum eo ſermonem habet.

eoque ſermone is mirificè capitur:

& pronior ad deditionem conficiendam redditur.

Immo edito post libro laudat virtutes Alexandri, & Regis causam.

mentiam eius in victos, in seruanda fide sanctimoniam, ceterasque Imperatorias virtutes, liberali præconio celebrasset, adiecit inter alia, *Sumi aduersus Philippum Regem arma à subditis populis, integra conscientia, nequaquam posse*. Quæ sanè confessio non temerè inter loquendum prompta, sed litteris ad memoriam contestata, vt erat hominis authoritate inter suos, & Caluinianâ sapientiâ longè clarissimi, Fœderatorum causæ momenti plurimum abrogauit, ipse suis offensus inuisusque, regendam ad Rempublicam postea non accessit. Tunc verò legatis, Regijsque, quos dicebam, Præsidibus, sæpè congressis, denique post aliquam disceptationem, præsente Alexandro, 1585

inuisus propterea Fœderatis:

Conditiones impositæ vrbi in deditione.

Primum de Religione conditio firmata est: Vna, eaque vetus, & catholica Antuerpiensibus præscripta. Iussi ijdem templa, quæ diruerant, opportunè reponere: simul & eiectas religiosorum ordinum familias in vrbem, inque sua loca, & bona recipere. Quam de sacris ordinibus conditionem quum legati in huiusmodi verba concipi curassent, *vt ea in vrbem religiosæ familiæ reuocarentur, quæ Carolo V. Imperatore domicilium Antuerpiæ habuissent*; Alexander, intellecto, per eam nempè fraudem excludi Patres Societatis Iesu, quorum ipse militiam aduersus hæreticos paratam maximè adhibebat; conditionem protinus reiecit, comprehendique omnes æquè voluit. Indulgentior aliquanto fuit in arce non restituenda: & in præsidio ex Hispanis, Italisque, à quibus sibi ciues cautum volebant, in vrbe haud collocando. In hunc tamen modum conditio lata est, *Vt Parmensis Princeps præsidium ex amicis nationibus in vrbem secum adduceret: &, si quidem Hollandi, Zellandique Regi sup reconciliarentur, vrbs ab arce, atque à præsidio libera in posterum foret: sin minus, Antuerpiæ securitati contra finitimos Zelandos, aliosque consuleretur*. In reliquis conditionibus liberalis per omnia Parmensis, præterita etiam læsæ Maiestatis crimina Antuerpiensibus, Regis nomine, condonauit: prisca vrbi priuilegia restituit: quadriennij moram permisit hæreticis ad res suas componendas. &, quamuis ob grauissimas in obsidione impensas, magnam earum partem petere, mulctæ loco, non absurdè posset, non nisi quater centena florênum millia, nec semel omnia, ad stipendia militum imperauit. Captiuos, qui apud regios, quàm apud hostes, plures erant, liberos vtrinque dimitti placuit, si non antè pro redemptione pretium spopondissent: Tilinio excepto, cuius tamen causam Regi sepositam, eidem se commendaturum pollicitus est: effecturumque, vt sicut Lanuam paucis antè diebus cum Comite Egmontio commutatum, in Galliam remiserat,

Dolus in ijs detectus.

centum & sexaginta aureorum millia

sic

1585 sic patrem quamprimùm Tilinius sequeretur.

Haec, atque alia deditionis capita (fuere illa septem & viginti) dum à legatis Antuerpiam reuersis coram Magistratu populoque, magna omnium auiditate, recitantur; ingens repentè tormentorum fragor, qui è Scaldico ponte, vicinisque aggeribus erumpebat, audiri cœptus est: crescebatque, quum egressi vrbe complures, atque è tumulis, ac turribus speculati, referunt misceri Farnesianum ad pontem, perque ripas fluminis aggeresque, atrocem profectò pugnam. haud dubiè aduenisse Gallorum, Anglorumue subsidium: ab his vrgeri inopinata aggressione Hispanos, atque vt imparatos non diù aduersum recentem, firmatumque militem duraturos. Igitur credita re, popularium multi, vt fermè Spes, & cupido credulos homines facit, nouis iam consilijs arma capessunt, hortantibusque, qui deditionem abnuebant, legatos circumsistunt, spatiumque ad deliberandum super conditionibus amplius exposcunt. donec ab nuncijs, alijs super alios, certiores fiunt, nullas Gallorum copias, classem Anglorum nullam apparuisse: sed festum illud ludicrumque militum certamen esse. Fuitque ex ijs salsior, qui re propiùs explorata, affirmauit, compertum sibi, non aduentasse quidem subsidiarias ex Anglia naues, sed Argonautarum classem è Colchis auream Parmensi pecudem attulisse. At illi in eum modum illusi, atque hortatoribus irati, ad audiendas iterum deditionis leges, eadem, quâ modò abierant, leuitate, rediere. Eorum tamen non paucos ad inspectandam eiusmodi militarem pompam, clàm traxit auiditas. Agebatur illa in Farnesiano exercitu gratulatio ob aurei Velleris solennia: cuius torquem ab Rege antea missum distulerat Alexander in hoc tempus accipere, quo Antuerpianæ victoriæ iam securus, eo honestamento insignior vrbem intraret. Et milites pro studio, amoreque in Imperatorem suum, in maius omnia cumulabant. Namque à Beueranis castris, vbi Prætorium erat Principis, ad Calloum vsque, atque hinc ad Scaldim, & pontem, cohortes per stationes dispositæ protendebantur. pontem belli primores insederant: Scaldis ripæ, castella, aggeres, naues, armatis omnia legionibus collucebant. arx Diui Philippi in pontis capite ad Brabantiæ oram, augendæ celebritati delecta erat. Ad hanc Alexander è Beuera in equo mouens, Nobilitatis flore comitatus, exceptusque per viam nouis identidem nunc equestris, nunc pedestris pugnæ imitamentis; vbi pontem attigit læto tubarum tibiarumque cantu resultantem, ingenti tormento-

Recitantur in vrbe conditiones.

Sparsoque rumore aduenisse Anglorum auxilium, & Regios aggressum esse,

dubitant Antuerpienses de conditionibus admittendis.

Toson d'oro

Illusi redeunt ad eas audiendas.

Illusionis occasio.

celebritas aurei Velleris ab Alex. suscepti.

Eius pompæ narratio.

rum fragore è castris, è propugnaculis, è nauigijs infinitè reboantium, salutatus est. Emensus pontem, ac sacellum Philippææ arcis ingressus, post solenne Sacrum ab Archiepiscopo Cameracensi, Ludouico Barlamontio peractum, aurei Velleris collare induit è manibus acceptum Mansfeldij Comitis, qui in eo munere personam referre se dixit Octauij Parmæ Placentiæque Ducis, cum quo ante annos vndequadraginta in eum ordinem à Carolo V. relatus fuerat. Inde egressus, renouata vbique per ripas, aggeresque resonantium lætitia machinarum, inter faustas militum voces, prospera quæque Imperatori suo comprecantium, Beuerana in castra reuectus est. Constititque inter omnes, à nullo vnquam Principum virorum sumptum id muneris fuisse magnificentiore pompa: quippè in medio veteranarum, ac toties victricium legionum: super admirandam Scaldici pontis molem: post memorabilem omnium, quæ aliquando fuere obsidionem, in potestatem redactâ Belgicarum vrbium potentissimâ.

1585 | *Altapenny frater* | *Petr. Ern. Mansfel.* | 39

Legatos deditionem offerentes excipit Alex.

NONDVM Alexander in castra peruenerat, quum obuios Antuerpiæ legatos habuit, deditionem ciuitatis, acceptis iam conditionibus, offerentes. Quos comiter amplexus apud se retinuit, præmissis in vrbem Præsidibus, Richardotto, & Vandemburgio, cum regio feciali: quibus additi sunt Centuriones Petrus à Castro, armare gladio solitus Alexandrum, Didacus Escouarius Mondragoniæ legionis Instructor, & Propertius Baroccius machinationibus præfectus. vt illi firmata iam deditionis capita constabilirent, & admissam deditionem promulgarent: hi extrà intràque lustrarent vrbem, venturoque Principi securitatem assererent. Et Antuerpiæ audito reconciliationis exitu, regijs præcursoribus magna populi gratulatione acceptis, illicò per vrbem discursum est. Insignia, imaginesque Alenconij Ducis ad terram deiecta, hispani Regis vbique reposita: in Parmensis aduentum quæsitissima quæque apparari cœpta: omnia ex diuturno mærore metuque in hilaritatem, ac ludorum curas repentè conuersa. Decem adhuc dies supersedit vrbem ingredi Alexander. Quo tempore verbis exequi non est, quàm multi mortales ex omni Belgio, finitimisque locis illuc confluerent. alij vt triumpho victoris inituri mox vrbem, interessent: complures vt munimenta castrorum, & auditam Farnesiani pontis molitionem contemplarentur: nonnulli vt operum formas, quæ breui deponenda rumor increbuerat, certa dimensione delinearent. Sed nulli hæc auidius circumspectabant; quàm legati Antuerpienses, quique ex vrbe,

17. Aug. | *missis in vrbem qui rem constabiliant,* | *Sergent. maior.* | *In magna populi lætitia,* | *signa Alenconij deiecta, Regis reposita,* | *& expectatus Alexandri aduentus.* | *Concursus externorum ad eius triumphum,* | *& ad pontem inspiciendum,*

1585 be, laxatis iam non minus animis quàm portis erumpebant. nunc imposita aggeribus castella suspiciebant, nunc alueum Parmam, portumque Perlam admirabantur: ad structuram autem pontis, attoniti hærebant, operisque miraculum & oderant, & commendabant. at in Couenstenio aggere, recenti adhuc cruore, sparsisque artubus, ac truncorum corporum reliquijs horrido, nouissimam suorum cladem agnoscentes tacitè ingemiscebant: iuuabatque subijcere oculis, quod animi auersabantur. maximè Antuerpiensium vrbe prodeuntium ad opera Alex. contemplanda

At vero Alexander Antuerpiam ingressurus, antè alia amouit à portu vrbi opposito in Flandriæ capite, atque à Tiliniano propugnaculo, mox & ab ipsa Antuerpia, milites præsidiarios, omnesque inermes Zelandiam versus emisit. Tum catholico exercitui apud Stabruchum conuenire iusso Vastium imposuit, pro Mansfeldio, qui Lucemburgum, ad præfecturam suam, curationis causâ se receperat. Ex vniuersis autem copijs bis mille pedites selegit, in Centurias Germanorum octo, in Vvallonum duodecim distributos, hastis armatos, aut sclopis maioribus minoribusue: ac turmas equitum tres, loricatorum vnam, lanceariorum duas: hosque omnes subsistere ad Berchenium Brabantiæ pagum voluit. simul Georgio Bastæ imperauit, vt cum trecentis equitibus è Burgerhouto, tractum illum, quà sibi transeundum erat, excurreret. Postero die è Beueranis castris cum aula profectus, traiectoque Scaldi, peditum partem è Berchenio in vrbem præmittit, ductore Licquio, qui eorum aliquos Georgianæ portæ, quam & Cæsaream vocant, imponeret: alios præcipua per vrbis loca distribueret, ac veluti totidem stationibus mutua sibi ope manum porrigentibus Antuerpiam complecterentur. Adeò non victam modò vrbem, sed victoriam ipsam in potestate habere voluit Alexander. Rebus ita compositis, refertis infinita hominum multitudine intrà extràque vrbem, vijs tectisque, processit reliquus Alexandri comitatus, peditibus, equitibusque non tam ornatu vestium armorúmque, quàm, (vt erant veterani omnes, selectique) ipso martiali aspectu, ac militari ferocia planè visendis. Sed visum ad se trahebat omnium Alexander, captarum vrbium prouinciarumque clarus titulis, quos pro imaginibus, simulacrisque solitis præferri priscis triumphatoribus, fama ei circumdabat, & spectantium cogitationibus suggerebat: auditarumque magnitudo rerum quanto illum homine maiorem prius admouerat animis, tanto tunc auidius quærendum oculis, fruendumque insatiabiliter exponebat.

Margin notes: TRIVMPHALIS ingressus eius — Petr. Ern. Mansfel. — Corazze — 27. Aug. — Præmissi, qui vias ad vrbem, quique vrbis portas ac fora custodirent. — militum aspectus — Ipse super omnes spectabilis,

nebat. Circa ipsum vehebantur primores quique, Dux Arescotthus, Caetanus Sermonetæ Dux, Princeps Chimacius, Comes Egmontius, Marchiones Renthiacus, ac Varambonius, Comites Arembergius, Mansfeldius, Altapennius, alijque, potissimùm Belgæ. nam ex Hispanis, Italisque, quo gratius foret Antuerpianis, tunc quidem raros admittere visum est. Cum hoc comitatu, & postremis prætorianis turmis, ductoribus Leone Lazaro Haller, & Nicellio, Cæsioque Comitibus, Georgianæ portæ successit Alexander: ibique præsto ei Virgo fuit, gentis more, Antuerpiam habitu symbolisque referens. quæ triumphali è curru cum nobilium puellarum choro descendens, Parmensem Principem venerabunda salutauit: traditaque illi aurea claue, Qualem ipsa precata olim fuerat ingressum Carolo V. Imperatori, cui porta illa primùm patuit, talem eius nepoti per easdem victoriarum vestigia gradienti magnificè vouit. Alexander accepto comiter dono, atque ad aurei velleris monile ante pectus addito, habuit sanè tota vrbe complura, quæ subitaria miraretur argumenta publicæ gratulationis. Nam & Merano in ponte rostratam columnam vidit miræ altitudinis tunc erectam, superpositis Alexandri Macedonis, & Romani Alexandri signis: & alibi alias pegmatum species, & arcuum moles, & ignium hilaria: in quas spectaculorum pompas illi ijdem toties noxij machinatores ingenium manusque nunc verterant: atque ipsa machinarum fragmenta paulò antè in vsum belli destinata, nunc in triumphi solennia concinnauerant, victorem mutato in obsequium artificio placaturi. His Alexander, alijsque operum apparatibus, grate, breuique aspectu æstimatis, in principem Dei Genitricis Basilicam, cum omni comitatu, festinauit. Ibique cum sacro Gratiarum carmine ad musicos modos dicto miscuit ille suas priuatim preces gratesque, quas, secundum Deum, Magnæ Dei Matri persoluere se palàm testatus est, QVOD EIVS INSTINCTV SVSCEPTA, EIVS DVCTV ABSOLVTA FELICITER EXPEDITIONE, DOMINAM SVAM IN SEDEM, EX QVA SACRILEGE DEIECTA PRIDEM FVERAT, PIIS AC FORTIBVS ARMIS CATHOLICI REGIS, ALIQVANDO RESTITVTAM VIDERET, ATQVE ADORARET. Inde in ædes semirutæ, desertæque arcis rectà contendit: incedensque per agmen antè arcem subitò compositum ex militibus, qui præcesserant, quique ex vrbe illuc iussi conuenerant, paulùm in limitè

1585

Carol. Mansf.

ante vrbis portam à Virgine, excipitur:

& per vrbem varijs lætitiæ argumentis consalutatur:

In templum descendit

& grates Virgini persoluit.

1585 mitè arcis substitit : accitosque ad se propiùs Tribunos, ac Centuriones, antequàm per vrbem disparàret, paucis in hunc modum allocutus est. *Dei benignitate, ac virtute vestra, Commilitones, Antuerpiam tenemus. vt autem securi teneamus, ego vos ex omni exercitu selegi, quorum militari disciplinæ, in primisque modestiæ, atque inoffensæ cum ciuibus conuersationi tutelam vrbis commendarem, tanto quidem impensius, quanto fixum magis firmumque huic Antuerpiensi populo fuerat, in vrbem præsidiarios non admittere : quòd ab ijs videlicet pertimescerent si non publicam direptionem, ac prædas, quamquam, & hoc illis persuasum erat; perpetuas certè rixas offensionesque, quas fortunarum suarum obiectu quotidiè redimerent, quotidiè alerent. Eam vt euellerem ex illorum animis persuasionem, fidem ipse meam obligaui. nec futurum me promissi, ac spei vanum credidi, hoc delectu militum, habito, quibus praeesse viros decoris sui memores, & de mea fide sollicitos non ignorem. Proinde vestrum erit, curam omnem intendere continendis in sua cuiusque sede, officioque præsidiarijs : eorumque in ciues iniurijs, si quæ fortè contigerint, haud impunè transmittendis, sed protinus vindicandis : vt prius audiant militum animaduersionem ciues, quàm ciuium querimonias militum præfecti. Sic sancietur in ciuitate concordia, & longum obsequium. Mementote, degere vos in aditu Zelandiæ. Hollandi æque, quarum arces aspiciantur ex Antuerpiæ mœnibus, & voces propemodùm exaudiantur. Respicient illuc Antuerpienses, si se superbius haberi sentiant domi suæ ab externo milite: QVI quum semper ciuitatibus esse grauis solet, tum recens victis, tanquam fortunàm suam è proximo respectantibus, grauissimus est. Itaque & intolerantius ferent iniurias à victoribus: & quasi depositâ nondum irâ bellum adhuc secum geratur, resument & ipsi non ægrè hostiles animos. Nimirum FACILE ignem concipiunt, quæ paulò antè extincta sunt, faces. Ego, quod ad me attinet, ne gloriosos Catholici exercitus labores, cuiusquam licentia frustretur, præsente cura inuigilabo.* Ita præmonitos in destinata iam vrbis loca separauit : iussitque per aliquot dies arma è manibus, velut in acie, nunquam deponere; donec habitis comitijs nouos Magistratus, remotis hæreticis, vrbi daret.

T[illegible] ingressus [illegible] milite sic alloquitur.

Postea in stationes per vrbem distribuit.

HAEC dum Antuerpiæ, triduum continuata gratulatione, agitabantur, Hispani, Italique, quando vrbe non admittebantur, saltem ne communis gaudij, cuius ipsi in primis authores fuerant, exortes forent, apud Scaldim, lætum Imperatori suo triumphum, subitario apparatu, meditati sunt. Nouerant, pontem tres intra dies dissoluendum. placuit per stantem adhuc

Pompa hispanorum, italorumque super pontem exhibita honori Imperatoris sui.

huc

huc machinam, pompam ducere: & in pontis capite, Marianam arcem pro arce Capitolina interim habere. Ergo alacritate mirabili, cæsis quotquot circà erant fruticibus, arboribusque, festas in ponte moles atque arcus attollunt: pontis latera, & loricas ramis conuestiunt: solum folijs integunt: postremò symbola, & carmina in Alexandri laudem, qualia inter armatos esse poterant, ramis arborum passim appendunt. tum ipsi frondibus redimiti, composito gradu ponte incedentes, renouatâ ad singulos arcus scloporum strepentium lætitiâ, in Marianam arcem inferuntur. Crederes mutuatos exemplum à Macedonis Alexandri militibus, qui post Nysæ victoriam, in colle captæ vrbis proximo, nescio quo instinctu in hilaritatem soluti, decerptis è nemore frondibus hederarum, vitiumque coronati, admirante primùm Alaxandro nouam illam suorum pompam, mox & probante, lætis summo in colle discursibus Orgia celebrarunt præsidi nemoris Deo. Quin etiam Dux ipse tripudiantibus immistus, apparatis largè epulis bacchabundum agmen ad extremum excepit. Et istâ quoque epularis appendix in hac, quam dicebam, Hispanorum, Italorumque gratulatione non defuit. Namque dum festo tibiarum, vocumque concentu, magnæ Dei exercituum Matri in eius arce gratias persoluunt, audiunt improuisò aduentare ab altera pontis parte cum globo Nobilium Alexandrum. Is enim comperto, quid sibi honoris vltrò haberetur à milite, dêlectatus præter modum ingeniosa illa suorum beneuolentia; non distulit homo militaris, & commodare tunc illis præsentiam suam, & sequenti die exhibita cena gaudium cumulare. Et verò iucunda oculis species erat, intueri cenantem super Scaldim exercitum, mensis, quantum à Brabantia in Flandriam patebat pons, lautè dispositis: intueri inferentes epulas Areschoti Ducem, Marchiones Renthiacum, Vastium, Varambonium: pocula ministrantes Comitem Mansfeldium, Chimaci Principem, Manriquum, Caetanum, Leuam, magnates omnes, ac primarios belli duces. Quum interim faustis cuncta vocibus militum personarent, Alexandro Imperatori vitam, & victorias, acclamantium. Sic pontis machina, altero post triumphale epulum die, vt erat virentibus arcubus, & coronamentis, symbolisque perornata, inter plaudentium, ac tripudiantium voces, deposita est. Decuitque, victricem hostium molem non nisi triumphantem claudere supremum diem. Lignorum, ac ferri strues pleraque Baroccio, ac Plato, machinæ architectis, ex Alexandri dono tributa est. At vero

in

Marginal notes: 1585 — Q. Curt. l. 8. — haud absimilis pompæ militum Alex. Macedonis. — Alex. M[...] — Farnesius ex Antuerpia illuc se transtert: — & cenam in sequentem diem illis designat. — Carol. Mansf. — Cena super pontem. — Pontis depositio. — eius materia Plato ac Baroccio concessa.

1585 in Hiſpania, neque enim intra Belgium tenuit ſe rei geſtæ gaudium, magna ciuitatum gratulatione exceptus eſt victoriæ
30. Sept. nuncius. Rex certè, vti ſcribit Granuellanus, tantis lætitijs inceſſit, vt veteres aulici, quique lateri eius à principio aderant, affirmarent, Nunquam profectò Regem ſiuè ex Sancti
Iſsle ... Quintini, ſiuè ex nauali ad Echinadas, ſiuè ex Tertiarum victorijs, æquè gaudio perfuſum, vt in præſentia ad captæ Antuerpiæ litteras geſtientem viderunt. Et mihi narratum eſt à viro aulæ intimo, Regem, qua nocte Alexandri litteras accepit, non tenuiſſe ſe lecto, ſed clàm Iſabellæ filiæ vnicè dilectæ adijſſe cubiculum, pulſatiſque foribus, duo hæc protuliſſe verba, *Antuerpia noſtra eſt*, ac receſſiſſe. Et verò ex ijs, quas ego
5. Sept. inſpexi, litteris manu Regis, quæſitiſſimis præter morem verbis, ad conteſtandas Alexandro gratias exaratis, ſingularem fuiſſe regiæ lætitiæ ſenſum liquidò apparet. Nempè inualuerat opinio, exemplum fatumque Antuerpiæ ſecuturas demum eſſe Zelandiam, Hollandiamque: atque adeò Belgium omne ad Principis obſequium ſui rediturum. Sanè quum Carolum Colomam, clarum militiâ virum, profectionem in Belgium adornantem litteris inſtrueret Idiaqueſius rerum Belgicarum in Hiſpania moderator, dixiſſe ei fertur; *Iret, tanquam breuì rediturus: quippè à Parmenſi Principe bellum Belgicum citò profligatum iri*.

Regis ob captam Antuerpiam lætitia,

filiæ ſignificata,

& multorum opinio, Belgium ad Regis obedientiam rediturum.

AT ipſe interea componendis Antuerpiæ rebus animum intendebat. creatoque nouo magiſtratu, Campinium, & Vuerpium, illum vrbi, hunc vrbano præſidio præfecit. ſimul Mechlinienſem Archiepiſcopum ad ſacra procuranda: & Societatis Ieſu Patres ad inſtituendam litteris, ac religione iuuentutem, clauſis hæreticorum gymnaſijs, euocauit. Tum rebus alijs ad ciuitatis regimen ordinatis; ad remunerandos militum labores operam conuertit. aditoque Stabrucho, ac luſtrato ibi exercitu, ſtipendia, quæ multis multa debebantur, in milites diſtribuit. At ordinum ductores, inſtructoreſque, & ſi qui ex gregarijs egregij quid fecerant, mercede ſcilicet ampliore dignos reputans, compoſitis in Hiſpaniam litteris, inſertoque ſingulorum indice, regiæ liberalitati cohoneſtandos admouit. Horum nomina, quorum Alexander fortia ad Regem facta & palmas expoſuit: & annos militiæ recenſuit: & vulnera ipſa numerauit; ſi hoc loco hiſtoriæ attexerem, promptum mihi vtique foret, militari nationi rem gratiſſimam facere. Et profectò, niſi operis infiniti hoc eſſet, merebantur egregiæ, ac præliares animæ, virtutem ſuam, & Alexandri de ſe iudicium

Ordinat Alexander regimen ciuitatis ciuile,

& ſacrum,

ſtipendia diſtribuit,

& militum præcipuis mercedem ab Rege nominatim poſtulat,

& impetrat

ad posteros propagari. Illud compendio absoluam, neminem 1585
vnum è primarijs militum ductoribus fuisse, quem Rex aut
inter aurei Velleris equites aliumue in ordinem hispanorum
equitum non adscripserit: aut honestiore militiæ gradu non
extulerit: aut alicui per Italiam arci non præfecerit aut opu-
lentiore censu non donauerit. eò progressus ad Alexandri po-
stulata, vt quum in donatiui catalogo in Belgium misso, obser-
uasset Alexander, infra merita videri, quæ Tribuno Camillo
à Monte, & Nicolao Bastæ equitum ductori dabantur: ideò-
que Regi repræsentasset diuturnam, ac fidelem vtriusque mi-
litiam: quæque pro altero auunculus Chiapinus Vitellius, pro
altero Demetrius parens quadraginta annos nauata Austria-
cis in bellis operâ, meruissent; Rex nouis, atque ex Alexan-
dri voto liberalioribus litteris, vtrique pro dignitate consu-
luerit. Tanti est, exercitus Ducem esse, qui militum labores
æstimet, societate laborum: & ipse æstimetur à Principe, opi-
nione virtutis.

Nec patitur aliquos infra merita ab Rege donari.

TVMVLTVANTVR Vvallones,

HAEC autem militum lustratio apud Stabruchum non si-
ne aliquo fuit seditionis tentamento, in altera Scaldis ripa.
Occasio ab æris militaris partitione capta est. adeò PECVNIA
siue desit, siue suppetat, seditiosa res est. Qui ad Calloum in 28.Octob.
Flandriæ oræ propugnaculis agitabant milites, plerique Vval-
lones, audito ex pecuniâ in castra recens allatâ, stipendia dis-
tribui apud Stabruchum in Hispanos, Italosque; sibi persua-
serant mercedem pro omni, quo militassent tempore, perso-
lutum iri. At vbi bina ære stipendia, bina pannis viritim pro-
poni vident, mærere primùm, mox vile pretium aspernari.
Nec defuit, qui turbidos incenderet. *Et quando paria laboribus
præmia efflagitarent, si in opulentissimæ vrbis victoria, pro denis
vicenisque stipendijs, bina taciti reciperent? An militibus ætate in
castris attrita, corpore vulneribus inualido, aliam superesse victo-
riam, in quam spes suas nouissimas extendant? Si arcendo mili-
tem à præda hostilis vrbis, & populationem promerita, species mode-
stiæ quæritur; cur iustitiæ debitum, & ius belli aliunde non suppleatur?
At profectò cum Hispanus suppletum esse, qui ære abundè accepto,
fructum victoriæ soli sentiant. Nempe iam inualuisse, vt pugne-
tur à Belga, vincatur ab Hispano: & quocumque sors belli cecide-
rit, Belga semper pro victo sit.* Irritata huiusmodi vocibus sedi-
tio apud Calloum, per reliquas Scaldico in aggere stationes
impetu peruasit: non vltrà tamen, quàm vt regios Quæstores,
&, si qui ex Præfectis facinus auersabantur, extruderent. Nam
nec sibi Ducem delegère, communi per singulas centurias con-
silio

ob stipendia non æque nec tota persoluta,

& vno ex ipsis incentore,

Irritantur magis.

1585 silio Præfectorum, audaciorumque, contenti: & immissos à propinquo Hollandorum præsidio, qui ad transfugium inuitarent, offensi, minaciter eiecere; professi, Stare sibi fidem erga Parmensem Principem, & Catholicum nomen: staturamque aduersus hostem, dum vita, & arma suppeterent, bellicam virtutem satis iam concertatoribus expertam. Mouit ea responsio Alexandrum rei gnarum. Quumque audita primùm seditione, fame illos domare decreuisset: eoque mandasset, signa aliquot peditum equitumque Hispanorum, Italorumque, obsidere Vuasiensem agrum, ne inde in Vvallonum stationes alimenta perferrentur; dissimulari tamen vno alteroue die placuit. ac mollioribus remedijs vsurus, Marchionem Renthiacum, veterem Vvallonum Ducem, Calloum misit: qui falsos eos argueret, nec plura Hispanis, quàm alijs nationibus soluta stipendia perdoceret. quamquam si plura soluerentur, reputare eos debere, pecuniam ab Hispania prouenire: & externo militi deesse in alienis terris multa, quæ incolis, & popularibus domi suæ præstò sunt. Verùm & Renthiacus à furentibus, variantibusque sine Duce militibus minus auditus est: & nunciatur Alexandro, ab Vterpio Antuerpiani præsidij Præfecto, Compertum sibi, submissos à Calloo Antuerpiam, qui consilia cum Vvallonibus præsidiarijs occultè communicarent: iamque auditos aliquos, qui stipendia non accepturos se, nisi simul omnia, comminentur: plerosque tamen à contagione intactos esse. Id verò sollicitum in primis habuit Alexandrum, veritum, si quid Antuerpiæ turbaretur à milite, ne fraudem Ducis antè compositam, quam semper ipsi suspectauerant, nunc pro certo crederent Antuerpienses. Itaque quàm celerrimè germanica legione Comitis Arembergij è Burgerbouto Antuerpiam translata, quasi Calloum emittenda: atque ante vrbis mœnia cohortibus aliquot Hispanorum apparere iussis; ipse cum turma Epirotarum Antuerpiam intrat. imperatque, Vvallones, qui ea nocte contubernium habere in arcis area deberent, alibi stationem agere. (timebatur enim, ne in eum locum conuenientes è tota vrbe milites signa miscerent: arcisque, ac tormentorum opportunitate præsidentes, seditionem incœptarent.) tum Arembergianis, Vvallonum loco ante arcem locatis, occasionem conueniendi, atque adeò turbandi ijs, qui conscij erant, præsidiarijs, erant autem haud multi, opportunè præripuit. Ac mane nullâ interpositâ morâ, experturus eorum animos, decreta iam stipendia offerri voluit. quæ illi partim dissimulantes, ple-

fideles tamen Duci, ac Regi

ex quo placatior Alexander

mittit, qui eos deceptos fuisse persuadeat;

sed non audiunt.

Alex. veritus ne illi cum Vvallonibus Antuerpiæ degentibus conspirent,

varijs artibus securitati vrbis consulit.

rique ignari, omnes mirè compositi accepere. Nec alius fuit 1585 eorum finis, qui in Flandriæ ora tumultuabantur. Intercluso enim ex Vuasia cibatu, ac dirempto cum Antuerpiensibus commercio, decimum post diem ad obsequium modestiamque redi̧re, oratâ prius veniâ, & tunc quidem impetratâ: postea verò quatuor è primarijs seditionis incentoribus, aliam ob causam, quæ non defuit quærenti, enecati sunt. ex Antuerpiæ autem præsidiarijs, quibuscum de venia nihil actum erat, Centuriones duo, ac duo, qui à Calloensibus missi per stationes seditionem proseminauerant: hi quidem Antuerpiæ suspensi, illi autem, quia totum crimen haud liquêret, exuti centuriæ præfecturâ, in Frisia, ære suo militare iussi sunt.

& tumultuantes ad obedientiam redire cogit.

non nullis eorum aut vitâ,

aut gradu exutis.

ARCIS Antuerp. reparatio.

Haec autem Alexandri in tumultu præcauendo festinatio meruit ei ab Antuerpiæ Magistratu magnam pariter beneuolentiam, & pronius ad id, quod agitabatur, obsequium. Nam præsidiarij per Antuerpiensium domos dispertiti, iam graues hospitibus habebantur: cœperantque ciues, insolito vt oneri domos suas subtraherent, instaurationem arcis exoptare. sed Magistratus, cui maior publici cura, & nullum hospitij priuatum incommodum, contrà erat. Hunc tamen opportunè aggressi Campinius vrbis Gubernator, & Cosmus Comes Masius intimus Alexandri aulicus, à secretis, sermone per occasionem iniecto de ciuium votis, quæ si spernerentur, verendum esset, ne in turbas erumperent: simul operam suam apud Principem pro arcis reparatione ciuibus pollicentes, flectere non parum visi sunt animos Magistratus. Donec is quoque partim recenti beneficio Alexandri delinitus, partim horum, quos dicebam, congressibus, ac dexteritate permotus; Alexandrum adijt, atque inter gratias, quas egit ob seruatam à tumultu ciuitatem, haud omisit de restituenda arce mentionem facere, illius arbitrio rem integram permittens. Quod quidem quanto gratius Alexandro fuit, tanto dissimulantius id ipse præteriens inopiam ærarij non ad eam modò ædificationem, sed etiam ad Scaldis aggeres scissurasque riparum, admonente iam hieme, reparandas, non falsò obtendebat. Postremò diuisis impensis, ciuitate, proximisque pagis ad ripas, aggeresque reficiendos opem pollicentibus: ac Parmense partem mulctatitiæ pecuniæ in arcis instaurationem separante; arx quinto idus Nouembris, octauo post eius excidium anno, restitui cœpta est: accipiente frenum Antuerpia, tantoque Bucephalo, Alexandri demum viribus, ac dexteritate subacto. Et quidem inter initia creuit opus celeritate mirabili. Nam & vetera fundamenta

optat illam populus,

non Magistratus:

Magistratus

qui persuasus ab Alexandri ministris,

& eiusdem beneficio adstrictus

Magistratus

rem eius arbitrio permittit:

Arx repoñitur

9. Nou.

vsui

1585 vsui fuere, & magna pars lapidum, dirutis vicinis domibus, quæ ex materia depositæ arcis extructæ fuerant, operi rursus inseruijt. In eam, quum primùm habitari vtcumque potuit, præsidiarios non Vvallones, vti putabant, sed Germanos Alexander induxit, specie quidem quasi Vvallonibus offensus ob recentem seditionem: re vera vt Hispanos aliquando inducturus, promptius Germanos quippè externos, quàm Belgas, emitteret. Quò etiam spectauit, dum, ne aliquem Belgarum Procerum loco præficeret, se nouæ arcis Gubernatorem nominauit, destinato iam tum apud se ad eam præfecturam Mondragonio, quem idcircò voluit absoluendo operi præesse: mox eidem, abiens Antuerpiâ, suas Gubernatoris vices demandauit: postremò eumdem satis iam per interualla, ac partitè muneri admotum, atque adeò declinatâ surdo illo ac pænè inobseruabili progressu, magnâ offensionis parte, arcis Gubernatorem palàm dixit: in eamque translatis aliò Germanis, Hispanos introduxit, ciuitate nihil aduersum ausâ, & in Alexandrum prona. Atque in hunc modum arx Antuerpiæ designata primùm à Margaritâ Austriaca Parmensi Duce, mox à Duce Albano extructa, pòst ab Orangio Principe diruta, demum ab Alexandro Margaritæ filio, septuaginta aureorum millium impensâ restituta est. Sed antequam hæc absoluerentur, (nam menses aliquot intercessere, (iam Alexander Bruxellas, veterem Brabantinorum Principum Belgicorumque Præfectorum sedem, cum aula concesserat, mutato ter domicilio: namque Namurco egressus primùm Montes in Hannoniam, exinde Tornacum in Flandriam, postremò Bruxellas in Brabantiam, aulam senatumque transtulit, noua semper sede, nouis sibi victorijs comparata.

[Margin: Germanorum præsidium in eam inducitur. — Gubernatoris nomen sibi reseruat Alex. — postea sensim sine sensu in Mondragonium transfert. — & hispanos demùm introducit. — Arcis huius designatio, constructio, ruina, restitutio. — Alex: Bruxellas cum aula contendit.]

INTERIM Alexander, audito Adolpum Meursæ Comitem, Geldriæ pro Ordinibus Præfectum, recuperando Neomago obsidionem adornare, Altapennium eò immisit. Tentauerat id Meursius tribus antè mensibus: arcemque ab Altapennio non procul à Grauia ad Neomagi præsidium excitatam tormentis quatere iam cœperat. quum è Frisia illuc aduolans Verdugus prouinciæ Gubernator, iunctis cum Altapennio copijs, inde Meursium expulit, fugauitque: ac munitionem ad Rhenum extructam, in deditionem accepit. Sed acrius multo gesta res est ad Armerongam Geldriæ pagum. Marcinus Schenchius rursum deseruerat Regis partes. causa iteratæ defectionis ferebatur, quòd in Geldriæ præfectura posthabitum se Altapennio vidisset. quòdque petenti posthæc militum regi-

[Margin: Nmega 10. Oct. — Alphons Vasqu. in comm. & Franc. Verdug. l. 5. Com. — PVGNA inter Meursium & Tassium: sed ante Meursius victus fuerat ad Neomagum. — Schenchius defertis regijs partibus ob has causas.]

regimen Anhaoltij Dynastæ, negatum esset ab Alexandro, qui 1585.
non satis fidebat hominis inconstantiæ, temeritatique. Ex quo
is damnata spe honestioris loci in Regis militia, multa Catho-
licis interminatus repetijt Fœderatorum partes: adhæsitque
adiungit se Meursio: Meursiæ Comiti, eo ferè tempore, quo Comes, & Villerius
Vltraiecti Præfectus, paulùm suprà mille pedites, & equites *Vtrecht*
septingentos, habito delectu, contraxerant, obuiàm ituri Ioan-
ni Baptistæ Tassio, è Zutphania cum totidem ferè militibus
Vltraiectinum agrum peruastanti. Et auxit ad pugnam ani-
mum, Schenchij accessus. Iamque in conspectum venerant
equites vtriusque exercitus, pedites sequebantur: quum pari
qui copias suas instruit ad pugnam. vtrinque certandi cupidine, quatuor in turmas partitur Meur-
sius equitatum. ipse sinistrâ alâ retentâ, dexteram Villerio,
medias turmas Schenchio reliquit: simulque omnes in Tassia-
& Tassius suas; nos mouere. Tassius, qui distributos similiter suos, partim *Guliel-*
Comitis Bergensis filijs, Hermanno, Friderico, & Osuualdo: *mus Com. Bergen.*
partim veteranis equitum ductoribus attribuerat, excepit pri-
mò irruentes hostes, contentus sustinere vtcumque impe-
tum, quasi cedenti propior, donec peditatus, cuius pars ma-
pugnatur, gna à proxima silua occultabatur, erumperet. quo præter ho-
stium opinionem auctus, restitutis, qui laxati paulisper erant,
ordinibus; tanta vi Meursianas primùm turmas impetijt, di-
Vincuntur Meursiani. spersitque: mox in succedentes strenuè quidem pedites, sed
equitum auxilio destitutos incubuit, vt sesquihoræ spatio vi- *hora cum dimidia.*
Numerus occisorum, ctoriam non sanè contemnendam reportauerit, cæsis hostibus
mille, ac quadringentis, plerisque peditibus, abductis equis
omninò trecentis, relatis sex pedestribus signis, equestribus
præda. tribus. E ducibus Villerius in manus Tassij militum venit: ex
quibus emptus à Verdugo, postea duodecim florenûm milli- *Verdug. l.s comm.*
bus à suis redemptus est. Schenchium, & Meursium in acie
interemptos primùm fama retulit. fuitque, qui Schenchij gla-
dium, equumque à se visum Arnhemij affirmaret. Dein ta- *Vtrecht.*
men vtrumque incolumem Vltraiecti à fuga receptum res a-
peruit. Apud Tassianos præter Centurionem Martinengum *Marius Martinengus*
grauiter vulneratum, minima interfectorum, sauciorumque
Schenchius & Bergenses fratres ceteris pugnaciores, iactura fuit. Obseruatum est, Schenchium, & Bergenses fra-
tres, quorum vt ille ab Rege ad Ordines, ita hi ab Ordinibus
ad Regem paulò antè transierant, ceteris ferocius, ac validius
in acie concurrisse: quasi eo primùm facinore ostensuros, quan-
ob has causas; tum momenti partibus accreuisset accessione sui; an vt iu-
stiorem causam, quam ipsi secuti erant, vincendo probarent?
Nec ideò sibi Meursius defuit, retentato Neomago, ac mu
nitione

1585 nitione ibidem validè obiecta. Sed citis, ac victricibus Altapennij copijs nunc quoque cessit, damnata ad extremum expeditione toties improspere suscepta.

AT NON ita Carolo Mansfeldio aduersus Holachium obuênit. Rem ipse haud indiligenter exponam: namque Hispano inextricabiles inter angustias deprehenso nunquam superbius insultauit hostis. Post captam Antuerpiam, distributo in hiberna exercitu, Mansfeldius traditas sibi Germanicas legiones quatuor, inter Rauestenium, & Buscoducensem agros explicauit: ipse in Grauiam intentus, apud Herpenam cum paucis Vvallonum cohortibus consêdit. Ante Buscoducum Ioannes Aquila cum sua Hispanorum legione locum cepit. Bommeliam insulam, quam Mosa, & Vahalis efficiunt, cum tribus veteranis legionibus eiusdem nationis intrauit Franciscus Bobadilla, clarus genere, factisque Tribunus. Id verò visum Holachio per opportunum, memorabili clade, catholici robur exercitus vlciscendi. Comparataque classe centum circiter nauium, quarum pleræque planis carinis ferebantur, Dordrechto per Mosam Bommeliam accessit. apertisque, aliquot in locis, aggeribus, reuoluto amne insulam penè contexit: tanta quidem celeritate, vix vt spatium Bobadillæ fuerit trans Mosam in Empleum castrum, ac vicina loca deportandi copias, tormenta, cibatumque. Sed neque hic ab increscente amne perfugium omninò fuit. Quamuis enim sublimiora insedissent Hispani loca, quia tamen ager à Bommelia insula ad Buscoducum aliquanto depressior iacebat, deriuatas in se facilè attraxit aquas: ac præter tumulos aliquot, in quos euaserant milites, reliquus circa flumen campus in speciem maris intumuit. Vbi autem Hispani (erant paulùm intra quinque millia, in sexaginta & vnum vexilla distributi) circumspexere se vndique aquis septos in tres velut insulas distractos, & volitantibus circà hostium nauibus obsessos; enimuerò ad aspectum enati repentè maris, atque obtinentis latè omnia hostilis classis, stupor omnium mentes, & membra torpor inuasit. Sed instabat acer animi Bobadilla: nec eos solùm, qui Emplæ secum erant, suprà tria Hispanorum millia: sed etiam qui proximos aggeres, ac tumulos occupauerant, per nuncios scaphis occultè traijcientes animabat. Ergo ad defensionem versi domos, ac templa communiunt, loricas marginibus aggerum prætexunt: rates hostium, si quæ propiùs adnauigarent, tormentis absterrent: nihil, quod timoris, aut periculi confessionem exprimeret, præ se ferunt. Quum interim huiusmodi conatus munientium, simulationemque

Bobadillianæ legionum maximum discrimen.

Legiones aliæ alibi hibernant.

Bobadillæ in insula Bommelia.

Contra has Holachius ex Hollandia soluit.

& ruptis obicibus insulam inundat.

Confugiunt ad loca sublimiora hispani.

Hic quoque aquis obsidentur.

nemque

Ab Hollachio ad deditionem superbe inuitantur. nemque ferociæ irriderent hostes, certi conclusam aquis multitudinem, consumptis breui alimentis, in manus quiescentium, sedentiumque venturam. Missoque propterea ad Bobadillam, Hispanosque tubicine, deditionem imperauit Holachius, superbe admonens, vt quando inter caudinas planè furcas deprehensos se viderent, exemplo Romanorum & ipsi demitterent animos: ne demitterent autem sub iugum corpora, illis se gratiam non grauatè facturum. Ceterùm, dimicationis, aut honestæ mortis copiam ne expectarent, intra ea latibula fame, ac frigore, pecorum more, perituri. Quæ sanè denunciatio, & si pari audacia contemptuque reiecta est, tanto tamen altius descendit in animos fortium virorum, quanto se magis non ab ope solùm, sed etiam à spe destitui quotidiè videbant. Nam & cimbas cum litteris ad Parmensem Principem ire ausas interceperat hostis: & Mansfeldius ex vna parte, ex altera cum Buscoducensibus Aquila, tentato ad Hispanos accessu, repulsi bis fuerant. Et iam quintus erat dies, quum languescentibus præ ciborum inopia passim viribus: &, quod magis torquebat, frigore se intolerabiliter intendente, expositosque sub dio, ac male vestitos eorum multos exanimante; non vna inter obsessos audiebatur consultantium, frementiumque sententia. Alij eundum vel per aquas contendebant: ac modò ad hostem toties victum perueniretur, non desperandam aut victoriam, aut, quod in re præsenti proximum esset, mortem non inultam. Alij, per eas aquarum voragines quo transmissuri essent modo? interrogabant. an non gurgitibus hauriendos, antequàm venirent in hostium conspectum? aut si venirent, nonne destinatis ictibus, velut aquaticas animantes, ludibrio figendos? Multi quid consulerent ignari, solùm illam exitus infelicitatem, totque annorum militiam, adempto armorum vsu, ignauè finiendam lamentabantur. Et quoniam vna adhuc spes in Parmensis aduentu reliqua erat, illum votis accersebant, illum vocibus inclamabant. *Adesset amantissimus Imperator: inspiceret indignam Alexandri militibus sortem: atque inde suos, illa fortitudine, cui ad eam diem insuperabile nihil fuisset, extraheret. Certè persuasum sibi esse, præsente Alexandro vinci se nusquam posse.* Accessere ad reliqua mala effusæ vbertim pluuiæ, quarum auctu intumescentes aquæ iam iam supergressuræ aggerum summa, atque obruturæ omnia, minabantur. vt nihil propiùs quàm deditionem expectarent hostes ab hominibus morti iam deditis. Reperioque, Holachium victoriæ securum cum Bommelianis con-

1585

Reijciunt inuitantes.

sed adiuuari à socijs nequeunt,

frigore, ac fame torquentur.

Misere consultant.

& Alexandrum inclamant,

Interim ingruentibus pluuijs pene obruuntur.

Reidan. l. 5.

Obsessi apud Bommeliam
A. Bommelia ins. B. Mosa fl. C. Campus ex rupto Mosæ aggere ab Holachio, inundatus
D. Hispani circiter 5. millia in aggere, et tumulis ab alluuione extantibus obsessi.
E. Holachiana classis obsessis insultans, eosque infestans. F. Copiæ è Buscoduco ad opem Hispanorum frustra emissæ. G. Effigies B.V. inter effodiendum reperta, et inter uexilla collocata, conceptis ab exercitu uotis imploratur.

m Hispani an. 1585.

H. *Cimba litteras obsessorum perferens deprehenditur.*

I. *Alluuione glaciari incipiente, Holachianæ naues in Mosam fugitant.*

K. *Hispani glaciem subeuntes in classem fugientem collineant.*

L. *Naues Buscoducenses ad uehendos Hispanos properantes.*

M. *Naues Hispanos, et B.V. effigiem reportantes.*

1585 consultasse de captiuis hispanis apud eos deponendis: sed Bommelianis tantam veteranorum militum multitudinem solis accipere metuentibus, illum misisse Gorcomum, & Dordrechtum expeditos nuncios, qui de captiuis per ea loca distribuendis agitarent. Neque inania moliebatur, nisi aliquid prorsus admirabile intercessisset. Miles hispanus dum ante contubernium, quod Emplensi templo adsitum erat, terram ad munimentum fodit; primos inter ictus, tabulam detegit: extractâ, videt in ea coloribus expressam, conceptæ Dei Genitricis effigiem. Accurritur à contubernalibus, velut ad effossum thesaurum. Aduolat Tribunus ipse Bobadilla. mirantur operis nouitatem, & tanquam recens inductos colores omnes sibi certò persuadent, non sine Dei numine, eo loci, eo temporis, namque instabat peruigilium Marianæ Conceptionis, cælestem imaginem inter extrema laborantibus apparuisse. Igitur supplicantium ritu illam in templum inferunt, atque inter legionum signa collocatam proni omnes adorant: precanturque exercituum Matrem, Vti volens milites suos ex ijs elementorum, hostiumque insidijs, ipsa, quæ vna posset, eriperet: tenère iam se vicinæ liberationis pignus, imaginem eius, tam non opinantibus quàm egentibus clementer oblatam. pergeret, absolueretque beneficium suum. spondere interim se, quos in libertatem asseruisset, eius se nomini mancipatos in perpetuum fore. Nec frustrà imploratum est auxilium, vti mox subijciam: nec in immemores collatum esse ipsi commonstrarunt. Nam paucis post acceptum beneficium diebus, præeunte Bobadilla, conflata horum societas est, qui se Milites Virginis immaculatè Conceptæ appellari voluere. Ac suscepto per Belgium, translatoque postea in Hispaniam exemplo, cultam fuisse Dei Matrem à præsidiarijs militibus per huiusmodi sodalitates à prima Bommeliana deriuatas scribit, qui tunc in Belgio militabat, Alphonsus Vasquius. à quo in sua legione institutam in Hispania vnam ex his, ob memoriam liberati apud Bommeliam hispani exercitus, ipse commemorat. Et verò digna res fuit, quam non sine aliqua gratæ in Virginem significatione pietatis audirent posteri. Nam quum maximè obsessos fames consumeret, simul hiemis rigor extingueret, simul eluuionum incrementa submergerent: quum in omnium desperatione rerum, vna Dei Matris spes miseros non desereret: ceterùm vbique mors, atque hostis occurreret, nocte, quæ sacrum Virginei Conceptus antecessit diem, ventus adeò vehemens, ac præter modum frigidus inualuit.

Goricom, Dondrecht, orbes Hollandia quartier

legionis instructor

Lætis Holachiani, & de captiuis distribuendis agitantibus

Miles hispanus inter fodiendum,

effigiem B. V reperit pictam in tabula

Accurrunt.

Adorant;

vota pro liberatione concipiunt

quæ postea soluerunt, instituto sodalitio militum B. V.

in Belgio,

& in Hispania.

Audiuntur vota.

Campi aquis inundati noctu conglaciant,

ve aquas, quæ per campos altè stagnauerant, partim dispulerit, partim glacie acutissimè adstrinxerit. Vnde Holachiani, alijque è vicinis Hollandiæ locis exultantius aduecti ad trahendum, vti aiebant, rete, quo inclusos Hispanos fama vulgauerat, metu, ne gelu comprehensis, implexisque nauigijs, ipsi inter eos campos hærere velut obsessi cogerentur, sollicitatis in Mosam remis, periculo sese imminenti subtraxere:

Holachiani ne gelu comprehensi hæreant,

in Mosam naues conuertunt.

magno vtique dolore iraque Holachij sine fine lamentantis, ereptam sibi è manibus victoriam, nulla Hispanorum virtute, sed solùm Dei, nimis eo quidem die se Hispanum professi, patrocinio. Quin & abscessus ipse clade non caruit. Namque Hispani quum mane conglaciata circa se omnia, atque abeuntem classem viderunt, adorata Dei Matre, cuius præsentem opem experiebantur, haud se munitionibus tenentes, alij super Emplensem aggerem armati, si quæ per easdem aggerum scissuras se in Mosam tardè referebant hostium naues, continuis emissionibus fatigabant. alij stimulante, viresque suggerente, quam diù collegerant, irâ, ex aggeribus prosilientes, per inundatos duratosque gelu campos, quoquomodo possent, inuadebant hostem: ac viuere nempè se, atque vltioni pares ostendebant. donec digressa iam classe securi liberique, tanto præsentius agnouere Dei Numen, quanto post diem ab hostium discessu alterum, cælo mollem in temperiem verso, gelu quasi munere perfunctum suo repentè defluxit, euanuitque. Id, quod Mansfeldio, ac Buscoducensibus opportunitati fuit accedendi, magnoque cimbarum numero Hispanos, cum Virginis tutelaris effigie, Buscoducum deportand. Qua quidem in vrbe mirum profectò, quanta ciues commiseratione ægrum illud agmen exceperint: quàmque ex animo alios veste, fomentis alios, omnes cibo recreauerint. Quamquam non ita in omnes caritas eualuit, quin eorum aliquos in ipsa curatione vita deseruerit: ac non pauci præmortuis gelu pedibus destituti sint. At verò Alexander magno interea plausu Bruxellis exceptus, triumphum læti, vt vocant, introitus celebrabat; quum tristi nuncio de legionum obsidione perculsus, intermissâ lætitiâ, nec alijs, quàm suâ equitum prætorianorum turmâ comitatus, Bommeliam cursum intendit. continuauitque die noctuque iter, consilij certus, vel cum capitis discrimine humana pertentare omnia, quo caros commilitones, tantumque catholici exercitus robur ex hostium manibus in libertatem vindicaret. Sed in itinere certior factus à Bassignij Domino, quem Herentalæ obuium habuit, de hostium discessu

& Hispani in abeuntes collineant:

Iisque iam digressis, statim gelu liquescente

ratibus Buscoducum asportantur:

Belluc.

atque à ciuibus benignè reficiuntur:

nonnullis eorum inter fomenta morientibus.

Alex. ad eos liberandos aduolans,

audit in via iam liberos

1585 ceſſu, deque Hiſpanis Buſeoduci iam exceptis; ingenti perfuſus gaudio, Didacum Excouarium pro ſe ad eos gratulatum miſit. Et Bruxellas reuerſus, compoſitis ad Tribunum Bobadillam, eiuſque milites, & ad Buſcoducenſem ciuitatem litteris, vtriſque gratias, nomine & Regis, & ſuo, egit: illis quidem, quòd mori magis, quàm dedi hoſtibus parati, decus fidemque, vt Hiſpanos decuit, ante vitam habuerint: huic autem, quòd fortiſſimarum legionum neceſſitatibus fraterna planè caritate vltrò ſubuenerint; deuinctis illa beneficij opportunitate vniuerſis per Belgium regijs copijs, & copiarum Duce. Neque his contentus, miſſis bobus octoginta in pauperes Buſcoducenſium familias diſtrahendis: ac ciuitati Cratère aureo donato, beneuolentiæ in illam ſuæ argumento; ſatis oſtendit, quàm feriò ſibi ſalus ſuorum militum cordi eſſet.

Buſcod. ciuitati

ſcriptiſque litteris gratias agit militibus pro conſtantia; ciuibus pro benignitate; addito his donatiuo.

NEC minus ceſſabatur in Friſia: interque Gulielmum Naſſauium, & Franciſcum Verdugum, illum pro fœderatis prouincijs, hunc pro Rege præfecturam Friſiæ ſibi vindicantes, variè certabatur. Slichenburgum inter alia, & Holdemarcam haud procul Stenouicho, in aditu Friſiæ, Naſſauius expugnauerat: cui tamen apud Groningam malè ceſſerat. Sed clades ad Boxumum prope Leouardiam accepta, altius illum perculit. Etenim Verdugus, audito hoſtium ad Stauriam aduentu, conſiſtere circum ea loca Taſſio Vicario mandauerat. Eòdem Danus Naſſauij & ipſe Vicarius contendebat, iuncturus cum illo Friſios ſuos, quos paulùm ſupra duo millia, pleroſque eius prouinciæ veteranos, in quibus ſpes Friſiæ ſita erat, enumerabat. Sed Taſſius intercurrens cum victore per eos dies exercitu, pugnandi aleam Dano obtulit. Nec ille, quamquam Boxumum retrahere copias maluiſſet, pugnam abnuit. Certatumque ab vtroque Duce, qui Præfectorum ſuorum vicarios non minus animos, quàm partes referebant, conatu primùm acri validoque, ſed non pari vtrinque conſtantia. Intra horam tanta Dano clades illata eſt, vix vt decem ex duobus Friſiorum millibus ſuperfuerint, qui aut in acie, aut in fuga cæſi, captiuè non ſint. inter quos Dux ipſe Danus auxit numerum captiuorum. Quamquam hunc Verdugus paulò pòſt Daniæ Regi captiuum repetenti donum miſit. At verò Taſſianis non incruentam victoriam mors Oſuualdi Bergenſis effecit. Pugnabat hic prima in acie perquàm ſtrenuè, congreſſuſque cum Friſio ſignifero, atque interèmpto ſignum abſtulerat: idque manu elatum dum hoſtium tergis inſiſtens iuueniliter expandit agitatque, velo caput inuolutus, à ſuperuenientibus

PVGNA inter Naſſauium, & Verdugum, varijs ſucceſſibus.

Naſſauius

Steno Danus

Sed apud Stauriam inter Danum & Taſſium eorum Vicarios,

ſic Alex. ad Regem poſtea ſcripſit 28. Feb. 1586.

magna Naſſauiorum clade,

& capto Dano,

Gulielmi Com. Bergenſis filius

ex Taſſianis vero, caſu a ſuis interempto Bergenſi,

Tassianis errore signi pro hoste habitus, vt erat fugientibus immistus, glande transfigitur, conciditque: frustrà accurrente Hermanno fratre, in eadem pugna sauciato. Ex hac porrò victoria incredibile videtur, quantum & Tassio nominis claritudo, & Verdugo imperij fines accreuerint. Siquidem nimio inde terrore concussis latè per prouinciam oppidis pagisque, ac multis eorum deditis; ab omni propemodum Frisia tributum Hispano pendi cœptum est. Vsque adeò VNA interdum clade, amissis fortibus viris, tanquam succisis neruis, reliquum corpus exercitus, vigore inde omni, viribusque destituitur. 1583

Victoriæ fructus.

Reidan. lib. 4.

PRINCIPATVM belgicum offerunt Angliæ Reginæ legati prouinciarum.

ANTEQVAM hæc fierent, Ordines fœderatarum prouinciarum, quando irrita legatione in Galliam, sola iam restabat, ad quam se verterent, Anglorum insula; illuc duodecim primarios viros destinauerant, qui Reginæ in manus traderent Fœderatorum nomine Belgium, præsentemque aduersus Hispanos opem, & Gubernatorem acciperent. Et Angla quidem à principio haud se magnoperè legatis honorificam, aut postulatis eorum facilem præbuit. siue vt BENEFICIO suo commendationem à difficultate captaret: siuè re vera offensa, quòd Belgæ reiecti è Gallia, ad se postremò confugerent: seque posteriorem Gallo duxerint, posteriore confugio. Nec deerant, qui Reginam deterrerent à fouendis palàm alienis dissidijs, exemplo non vtique Principibus probando, & in authorem quandoque retorquendo. NEQVE enim hæc fieri, quin simul fieri doceantur. Et fortasse ad hoc respexisse Galliæ Regem, non admissis, quæ ab huiusmodi legatione offerebantur. Denique considerandum, idem esse Anglorum signa contra Hispaniæ Regem in Belgium transferre, ac, indicto bello, arma Hispanorum in Angliam euocare. Contrà alij, quibus vtilitatis lance expenduntur omnia, amplificationem, firmamentumque Regni memorabant. *Quippè portus*, aiebant, *in littorali Belgio si iuris Anglici fiant, arces ac munimenta futuros, quibus insula, præter maris vallum, pluribus in continenti propugnaculis defendatur. Nam quod legati reiecti à Gallis fuerint, non id metu sequioris famæ, aut exempli curâ, sed domestica necessitate factum. certè Belgas quanto magis exclusos aliunde, atque aliorum adminiculo destitutos, tanto pronius adhæsuros porrigenti manum Angliæ, atque adeò accipiendis conditionibus promptiores fore. Neque magnoperè laborandum, ne palàm prouocentur Hispanorum arma, satis iam submissis hinc toties in Belgium clàm auxilijs prouocata. Nimirum constare inter Principes, huiusmodi occulta subsidia, tentamen-*

Illa abnuere videtur:

Et sui eam dehortantur ab huiusmodi patrocinio.

Alij hortantur,

tamen-

1585 *tamenta belli esse: nec in alio differre ab armis palàm illatis, nisi quòd ibi personatum bellum geritur, aperto hìc marte confligitur. Tanto autem minus timenda esse arma hispani Regis in Anglia, quanto se ille validius in Belgio attineri premique sentiet à geminis hostibus, quorum vel ab vno adhuc se se tot annis explicare non potuerit.* Talia dum apud Reginam variè iactabantur, ambiguis illa responsis, mensem vnum, tenuit Belgarum legatos, Donec auditâ Antuerpiensium clade ad Couenstenium aggerem, verita, ne captâ (quod fore præuidebat) Antuerpiâ, Zelandi Hollandique, desperatis externis auxilijs, cum Philippo Rege in gratiam redirent, simulationem aliquando exuit: festinatisque nuncijs ad fœderatas prouincias, opem illis prælargè pollicita, cum legatis illicò transegit: Belgij principatum, qui offerebatur, illis remisit: auxiliares copias, & earum Ducem, spopondit: copias definiri in hunc modum placuit, Vt pedites quinque millia, equites mille à Regina mitterentur, quibus belli tempore stipendium ipsa persolueret, eidem pace composita rependendum, interim in Zelandia Flissingam, & Rammecham, in Hollandia Brilam, qui præcipui sunt earum prouinciarum portus, pignoris loco in Reginæ manus Belgæ traderent. Additæ ad hæc sunt aliæ aliæque conditiones, quas hìc memorare longum sit, nam fuere vna & triginta. Quibus confectis, auxiliarium copiarum Ducem, cum summo armorum imperio, Robertum Leicestriæ Comitem, designauit, virum, quo non alium aliquando in Anglia secundior spei aura sustulerit: aut mutata repentè sors, discrimine infeliciore depresserit: aut rursus ampliorem in gradum fortuna reposuerit: donec eadem, quæ attollebat ambitio, ad terram alliserit. Pater illi fuit (iuuat enim de hoc quoque supremo armorum Duce, quod in alijs præstitimus, pauca hæc nosse) Ioannes Dudlæus Northumbriæ Dux, eo potentiæ prouectus in aula Edouardi Sexti Angliæ Regis, vt Edouardo extincto, in spem venerit, in filium Guilfordum, cui desponderat Ianam Greiam Henrici Octaui proneptem, Angliæ regnum transferendi. Transtulitque: & exclusis Mariâ, & Elisabethâ Henrici liberis, Angliæ Regina præconis voce Iana publicata est. Quo tempore Robertus & se Regis fratrem vidit, & regni successionem soboli suæ aliquando destinauit. Sed intra dies non amplius viginti, delato ad Mariam Henrici filiam Angliæ regno, Ianâ & marito capite obtruncatis, Ioanne Northumbriæ Duce eodem supplicio affecto: (sicut Edmundum Ioannis patrem Henricus Octauus capitis pœna antè mulctauerat) Robertus eiusdem

Regina principatum quidem non admittit,

sed milites promittit, & Ducem,

certis conditionibus.

Rammechem

Ducem nominat Leicestriæ Comitem.

Patris eius potentia.

& infelicitas.

Leicestrij pater, & auus.

Par Leicestrij fortuna.

eiusdem cum patre, ac fratribus, coniurationis manifestus; 1585
publicò iudicio damnatus est. Expectabatque in horas carnificis manum, quum Maria, præter omnium opinionem, placata Roberti patris, fratrisque nece; non vitâ modò, ac libertate illum donauit, sed etiam in gratiam receptum ad regni negotia liberaliter adhibuit.

Resurgit hic ad summam Reginæ gratiam,

Quin (orbe conuerti iam cœpto) Elisabetha, post Mariæ obitum, in intimam familiarium cohortem admissum, breui alijs omnibus antehabuit.

hisce conciliatoribus.

Et verò adiumenta illi artesque ad promerendam gratiam abundè aderant.

Aspectus elegantia;

Forma oris elegans, ac peruenusta, quæ primum videlicet aditum ei aperuit apud Elisabetham tali hamo capi solitam.

lepore,

Accedebat lepos orationis, atque festiuitas, qua nouis subinde illecebris, atque auocamentis à curarum mæstitia, Reginæ animo lenocinabatur.

morum cum Reginæ moribus similitudine,

Super hæc, similitudo consentientium voluntatum, consiliorumque intercedebat omninò tanta, vt hinc apparuisse, quid cæli vis posset, quantumque vnum alteri attemperarent astra, scripserint aliqui.

vel similitudinis simulatione,

Quum tamen tàm longè petitis è cœlo causis non egerent & mulieris conditio in amores adulatoresque pronæ, & versatilis viri solertia, qua vt erat histrio multarum partium, facilè ad aliorum mores ac vota, factitium ingenium circumflectebat.

reuerentia erga Dominam,

Postremò accendebat amorem veneratio, principiò quidem in aulicum seruitium demissa, postea in ipso seruitio superba, quasi ostenderet se obsequio dignum, dum obsequeretur: inoffensâ ab his Reginâ,

quæ illum ad summa quæque prouehit:

quæ iam illum extra famuli sortem aspiciebat, ac maritum animo designabat. Hinc congestis, ac festinatis honorum insignibus, illum Georgianum equitem, illum supremum Regiæ Occonomum, illum siluarum saltuumque Præfectum, simul Denbighiæ Dominum, mox & Leicestriæ Comitem creat, sibique, ac fastigio suo admouet: &, quo ipsa minus descendat, alterum attollit.

Camdenus parte 1 & 3. hist.

Immò & ijs, qui Elisabethæ sensum introspiciebant, non aliò spectasse ipsa credita est, dum Leicestrium cum Maria Stuarta Scotorum Regina matrimonio coniungere tantoperè studuit,

& spem coniugij sui facit:

nisi vt, si Scota in eas semel nuptias consentiret, minus puderet Angliæ Reginam in virum assumpsisse illum, quem alia quoque regiæ potestatis femina connubio suo dedignata non esset. Et sanè hanc semper hæsisse in Elisabethæ animo dubitationem, ostendebant illæ eiusdem voces identidem aliquos interrogantis, Quid censerent dicturos Principes, atque in primis Hispanum, si aulico suo suæque ditioni subdito nuberet Angliæ Regina? Quarum vocum haud ignarum Leicestrium egisse cum hispano legato Guerrao Despo,

1585 pæo, eique promisisse, Si eas ipse nuptias, Regis sui nomine, Reginæ approbaret, se compotem voti Religionem Catholicam Angliæ redditurum. Ac Despæum per occasionem seriò cum Elisabetha id præstitisse, exemplisque Reginarum, etiam hispanarum, idem confirmasse; ego ex epistolis Despæi, responsisque Philippi Regis, à noto mihi homine inspectis exploratum habeo. Adeò in Leicestrij cum Regina coniugio processum est. Verùm quum illa nunquam satis, vt famuli sui vxor esset, acquiesceret; ac noui subinde mariti, alius alium truderent, atque Alenconius in primis ceteros posthaberet; Leicestrius longa nuptiarum spe paulatim excussus est. Potentiam tamen apud Reginam, atque in Angliæ regno, quod ille regnum triginta ferè annos in potestate habuit; nunquam nisi cum vita deposuit. Namque post hæc, Reginæ designatione supremus Anglarum copiarum ductor, summum in fœderatas Belgarum prouincias imperium Gubernator exercuit: & Britanicæ classi à Regina præfectus contra Hispanos, victor in Anglia triumphum egit: & postremò in nouam potentiæ spem erectus, Reginæ Vicarium in Angliæ, Hiberniæque regnis renunciari se flagrantissimè contendit. impetraueratque: quum Regina ab Hattono Cancellario periculi admonita, ob nimiam vno in homine potentiam, intellexit quantum ex regno peteretur. Atque, vt illum timere iam cœperat, more videlicet Principum, qui Vsi omnia in vnum congessere, beneficia sua in eo reformidant; non ausa palàm mutare, cum Leicestrio Cancellarium commisit, quo intrepidè abnuente ad scriptum iam diploma adijcere signatorium annulum; homo repulsæ ad eum diem insuetus, ex ira & furore contabuit. Sed his, quæ Leicestrio suprema fuerunt, omissis; designatum copiarum Ducem legatis Belgarum obtulit Elisabetha: laudauitque prudentiam eius, animumque quanticumque regiminis capacem, nec tacuit militarem scientiam. *Præfuisse illum primâ adhuc iuuentâ bellicis tormentis in auxiliari exercitu à Maria Regina ad S. Quintinum misso, Pembrochio ductore. Tunc penes Anglia militem stetisse laudem reportatæ pro Hispano victoriæ: primumque, qui in oppidi mœnia vexillum Regis intulerit, Henricum Leicestrij fratrem fuisse. Sperare nunc se, parem Anglorum virtutem, ac felicitatem fœderatas prouincias experturas. Certè meliori eorum causæ deberi exitum non dissimilem.* Excepere gratulabundi Leicestrium legati, quòd, præter hominis odium in Catholicam Religionem, magnum vtique vinculum societatis; non ignorabant, illum omnium acerrimè eam expeditionem

Margin notes (right): rem adiuuante Catholici Regis legato. — Ad nuptias tamen non peruenit. — Sed potentiam in regno maximam retinuit: — Vna tantum re non impetrata, — ex ira postea decessit. — Nunc illum legatis offert copiarum Ducem, — laudatque, — Grata ea designatio legatis,

Margin notes (left): Camdenus part. 3 hist. & Philopater in respon. ad edictum — I. Stous in Ann. & Herfordiensis in vita

tionem nutanti Reginæ persuasisse; ac proinde eidem supra 1585
omnes cordi futuram, tanquam consilij sui prolem, facilè
sperabant. Et mota inde quoque Regina credebatur: præser-
tim quòd committendo prouinciam ministro perquàm opu-
commoda Reginæ, lento, regni aerario parceretur. Accedebant ad eam designa-
tionem commendandam consuetæ assentationes aulicorum,
qui nimirum læti, aliquando sibi ad Reginam aperiri aditum
Aulicis optata, ab vno omnibus obstructum, confertim Leicestrium circum-
stantes, obsequium eius, & Reginæ consilium extollebant, fau-
stisque precationibus pugnanti victorias, redeunti plausum &
triumphum augurabantur. Quorum ille votorum haud igna-
rus, quippè in eodem ludo edoctus, aulam tamen non grauatè
ipsi læta. tè deseruit, gratiæ securus, & nouo interim imperio lætus.

INGRESSVS Leicestrij in Belgium. INEVNTE anno octogesimo sexto, supra millesimum 1586
quingentesimum, Leicestrius longo agmine nobilium comi-
tatus (quingentos excessisse aiunt) in Belgium venit: præmis-
sis Ioanne Norritio cum valida Anglorum legione, & Philip-
po Sidneio consanguineo, qui portus, atque arces Reginæ at-
tributas intraret. Ipse à fœderatis Proceribus vbique locorum
excipitur vti supremus Belgij Gubernator: festo apparatu exceptus, Agæ in principe Comitum Hollan-
diæ sede, pompâ, quantam nemo Præfectis Belgarum exhibi-
tam recordabatur, supremus fœderatarum prouinciarum Gu-
bernator, contra quam inter Belgas & Reginam conuenerat,
inauguratus est. Nempè in rem suam Belgis visum, ampliare
homini potentiam, quo Reginam ad opem ferendam eo insu-
per nexu obligarent. Nec Leicestrius delatum reipublicæ regi-
men recusauit, imperij auidus, & Reginæ securus. Quamquam
offensa Regina ob eum titulum; vbi in Anglia rescitum est, splendido illum satellitio cinctum,
Gubernatoris insignia induisse, peroffensa Regina dicebatur:
quòd, qui auxiliarium tantummodò copiarum ductor missus
esset, supremam prouinciarum præfecturam, quem illa titu-
sed in speciem; lum disertè abnuerat, admisisset. Sed Anglæ offensio, accep-
tis à Leicestrio, atque à Fœderatis ea super re litteris, breuì
euanuit. Scilicet accessionem potentiæ vt recusare ad mode-
rationis speciem illa retulerat, ita nunc eandem admittere,
alienâ vtcumque culpâ, peroptabat. Apparuitque, non seriò
Reginam antea noluisse, quando mox vt vellet, tam citò fle-
xerit. Porrò Leicestrij aduentus, ac frequens Anglorum mili-
tum in Belgio conspectus, quantum fiduciæ depressis ad eam
diem Fœderatorum animis, tantum sollicitudinis addidere
& Alexandro nō in speciem sollicito, ob nouas vires Fœderatis adiunctas Alexandro Principi: qui diuturno grauique perfunctus bello,
atque in spem erectus, reliquas breuì prouincias ad Regis
obsequium

1586 obsequium redituras; nouam iam videret nasci operis molem, nouos recentesque post Archiducem Matthiam, & tractas è Germania copias: post Ducem Alenconium, & adductas è Gallia vires; parari sibi hostes ab Anglia: atque adeò magnis ex integro viribus consurgere Fœderatorum consilia, eorumque imperium nouâ potentiâ, ærarioque firmari.

DECREVERAT ille, post captam Antuerpiam, Mosam amnem, qui Brabantiam vniuersam circumuallat, in potestatem redigere: spe inde in Rhenum proiecta. Iamque obsidionem Grauiæ Carolo Comiti Mansfeldio mandauerat. Eam ne in præsentia, Leicestrij ob metum Comes intermitteret, quippè ad famam pertinere sentiebat, nouis illum auxilijs instruxit. Sedet ad sinistram Mosæ ripam Grauia, validum per se oppidum, & traijcientibus in Geldriam opportunum: ideòque cum cura à Fœderatis habitum, præfecto Hemertio nobili Geldro, cum præsidiarijs fermè quingentis, præter armatos oppidanos. Qua parte oppidum Brabantiæ iungitur, nouis operibus munierant, minus solliciti Mosam versus, vbi flumen ad loci munimentum vndas applicat. Ergo Mansfeldius rem aggressurus, vt auxilia Grauiensibus à Venlona, Geldriæ oppido ad dextrum Mosæ latus, intercluderet; Veteruerdam cœnobium, inter Venlonam & Arsenum, misso illuc Petro Coruera cum Hispanis centum, ex vetere Mondragonij legione selectis, occupauit. Captum cœnobium Centurio Coruera communire aggressus, citò sensit, nimis se prope Venlonam constitisse. Namque Martinus Schenchius, intellecto Mansfeldij consilio, & Grauiæ discrimine, è Venlona statim aduolauit, tractis secum sexcentis peditibus, equitibus trecentis: ac cœnobium coronâ circumplexus, excidiumque loco interminatus, deditionem exposcit. Sed à Coruera intrepidè reiectus, admotis properè machinis aggressionem adornat, tanto vtrinque conatu, quasi iam cum fortuna Grauiæ in vnius cœnobij expugnatione verteretur. Ter cœnobium, magna aggredientium vi, Schenchius inuasit; ter maiori repugnantium ferocia repulsus est. Postremò ignominiâ præceps, quando nulla penetrandi spes erat, ignem rapi, & quatuor è partibus loco admoueri iubet. Ardebatque cœnobium, quum, quid coacta virtus posset, apparuit. Namque Hispani adhortatione Coruerae firmati in mortem non inultam, è cœnobio feroces erumpunt: atque, instructa qualicumque acie, in hostem vadunt. Rarò aliàs impari magis numero certatum est. Hispanorum singuli aduersus hostium nouenos dimica-

GRAVIAE obsidium.

Situs eius,

& munitio,

à Mansfeldio missus

Centurio Coruera

Veteruerdam occupat:

Schenchius locum recuperaturus, ter aggreditur

frustra

ignem immitti,

Egressi Hispani pugnant

numero longè impares,

bant. & tamen tam pauci tam multis non pares modò fuere, æquatâ diù pugna; sed etiam victoribus propiores, quò ferrum obuerterent, vulnera terroremque spargentes, attonitum nutantemque hostem planè repulissent; ni Schenchius obiecto equitatu, cohibitaque suorum trepidatione, prælium redintegrasset. Tum verò ab affusa multitudine circumuenti, post edita nouissimæ fortitudinis exempla, non antè consumpti sunt, quàm hostium ducentos & quinquaginta, ipsi non amplius centum, ante se prostratos conspexere. E forti manipulo superfuere tantummodò sex, iique malè vulneribus toto corpore mulctati. quos vnà cum Coruera tribus pilis, hastâque traiecto, prædam nimis carò emptam victoribus, Schenchius Venlonam deportauit.

re longe superiores.

ad extremum vincuntur,

admirabili hostium clade,

Sex superstites hispani Venlonam deportantur.

DVM in hunc modum Grauianæ expeditioni eminus proluditur, Mansfeldius vrbem ipsam, castellis aliquot erectis, cominus vrgebat. duobus aditum hosti in vrbem interclusit à terra: totidem à Mosa. nam infrasupraque Grauiam, palis in flumine adactis: & infra, Megam versus, vnde maius periculum, strato super palos ponte, additis vtrinque castellis, amnem clausit. Mox dispositis castris, Mondragonia Hispanorum legio ad oram sinistram fluminis tetendit: infra, quà Rauensteinium itur, hispanæ legiones Bobadillæ, & Aquilæ constitère: medius cum selectis Germanorum, atque VVallonum centurijs Mansfeldius consedit: trans amnem verò Italica legio Capisucchi, adiunctis signis aliquot Burgundorum, Mochemum versus excurrit. Nec minus Holachius auctus Anglorum copijs, obsidentium conatibus obuiàm ibat. Aggerem in dextra Mosæ ripa, quem è vicino castro Diccum Batemburgicum vocant, properè insedit: in eoque propugnaculum extruxit, nec procul inde perquam ingens vallum obiecit, atque vtrumque militibus fermè octingentis, plerisque sclopetarijs muniuit. Ex hoc autem flumentano aggere quoniam inferri auxilium vicinæ Grauiæ facilè poterat, præsertim capto iam ab Anglis Batemburgo; iubet Mansfeldius, illuc, traiecto amne, præcurrere Aquilam cum Hispanis suis: mox ipse cum Georgio Basta, & equitatus parte secuturus. Aquila nihil moratus, nisi quantum structura pontis non planè firmati transmissionem retardabat, legionem traducit, ponè sequentibus Hispanis trecentis, ex vetere Mondragonij legione, ductore Ioanne Casco. Vix ripam attigerant, quum conspectis procul hostibus, pugnandi ardore prouecti, non expectatis socijs pontem ægrè transmittentibus, arma raptim expediunt. Et Aquila magis ala-

Mansfeldius castellis,

& castris Grauiam cingit,

Camill. Capys.

Holachius vicinis in locis munitiones extruit.

trincierone

contra eum Trib. Aquila præmittitur.

pugnam adornat;

Grauiæ
A. Grauia urbs. B. Mosa flu.
C. Veruerdam cænobium Sclenchius
feusna ter aggressus incendit.
D. Schenchius cum egressis è cænobio
Hispanis pugnat, et vincit.
E. Comes Holachius suos mouet ad
ad soluendam obsidionem.
F. Occurrit Holachio Tribunus
G. Pugna inter Holachianos, et
H. Subsidium missum è Capisucci
I. Certamen super uexillo ter rupto
K. Holachius rupto fluuij aggere
K
K
K
B
F
G
I
E

obsidio anno 1586.
a.
Aquila.
Regios.
hi castello,
apto.
e per in
inundatum campum subsidium Grauiam inducit.
L. Princeps Parmensis in castra cum parte exercitus venit.
M. Parmensis periculum, N. Vrbs inuaditur.
O. Aggressores ad restinguendum ignem corporibus hærentem se in fluuium immergunt.
P. Præsidiarij dedita vrbe emittuntur.
A
P
N
L
M
O
C
H
D

1586 alacritatem militum, quàm Mansfeldij consilium secutus iam aciem ordinabat; quum Cascus videns in fronte disponi Aquilianos, negauit ex militari disciplina id fieri. suis in agmine postremis externo die, nunc primum in acie locum deberi. Sed nihil ad ea respondens Aquila, nisi (more hominum, qui à rationibus destituti, ad potestatem authoritatemque desflectunt) Tribunum se esse, partesque suas nosse. simul legionarios promouebat, instantibus à tergo Mondragonianis, sociosque densato gradu præuertere connitentibus. Sic intempestiuè concertantes ad hostes peruenere. aggressique vallum legionarij, magis solliciti, ne à suis, quàm ab hostibus vincerentur, ab vtrisque victi sunt. Nam, vt erant à cursu fatigati, nec satis compositi, post acrem breuemque pugnam, facilè illos Hollachiani, plures & integri, e vallo reiecere. Verùm succedentibus Mondragonianis aucti Aquilæ milites, intestino certamine in hostem melius verso, tanta vi aggressionem coniunctim repetunt, dum hos pudor, illos gloria in pugnam accendit, vt vallo hostem expulerint, erectam munitionem expugnauerint, auxiliarem in Mosi nauem cum tormentis ceperint, fugientes flumentanum per aggerem mille non minus passibus insecuti sint. Sed in hac ipsa victoria iterum ab Hispanis peccatum est. Nam & vincendi auiditate abripi se longiùs passi sunt, ordinibus haud seruatis: & captum munire propugnaculum, quod redeuntibus receptui foret, curæ non fuit. Itaque prouecti hostem insectando, non procul Batemburgo præter opinionem conspicantur, è statione, quam aggeris tumulus occultauerat, Anglorum copias instructo agmine prodeuntes, duce Norritio: qui retentâ suorum fugâ, in Hispanos repentè mouit, coegitque iam fessos, ac repentino turbatos occursu, totum illum flumentani aggeris tractum, quem modò mensi erant hostem fugando, eumdem fugiendo remetiri. Iamque propugnaculum, & vallum, & nauem recuperauerant Angli, non sine spe eodem impetu Grauiam irrumpendi; quum transmisso iam ponte apparuere decem Hispanorum signa, quæ pro Tribuno Bobadilla ducebat Acatius Ierra: exceptique læto omnes clamore, sistunt illicò fugam, atque in hostes conuertunt. qui & ipsi redditis consimilis lætitiæ vocibus, quippè pluribus aucti à Mosa sclopetariorum centurijs, quas festinatis nauigijs Leicestrius opportunè submiserat; ad instaurandam acrius pugnam, decernendumque, se se accingunt: Et erant nouis vtrinque auxiliorum accessibus iustæ ad confligendum copiæ. Fœderati pau-

[Margin notes: *sed orta altercatione inter hispanos de primo pugnæ loco,* — *Caschi milites* — *turbati pugnant,* — *& repelluntur,* — *Aquilani Mondragoniani* — *postea compositi munitionem expugnant:* — *& hostes fugant.* — *mox ab iisdem iam auctis* — *ipsi fugantur.* — *Sistuntur à nouis hispanorum auxilijs.* — *Acat. Centurio* — *& auctis vtrinque copijs.*]

lum suprà quatuor armatorum millia, Hispani aliquanto pauciores numerabant. Ergo sumpta, tacito vtrinque consensu, modica quiete, qua mutuæ cladi sufficerent, hinc Aquila, inde Holachius ad pugnam suos instruunt, certos fixo locum vestigio non deserere, transitumque hosti, nisi prostrata super corpora, non relinquere. Proposito constantia par fuit. Sesquihorâ pugnatum est, tantâ vtrinque ferociâ, vt quamuis effusis è cælo continenter imbribus, ac proprio hostilique cruore madidi, sæpe ad terram lapsante gradu deciderent; strati tamen, ac de genu pugnarent, obiectisque gladijs atque hastilibus, viam hosti transitumque præcluderent. Sed nusquam acrius, quàm super Hortigosæ signo certamen exarsit. Huius Centurionis signiferum circumsteterant Angli: is tamen se, & signum strenuè defensabat. Sed humi prolapsus, ac velo implicitus, propè erat, vt signo ac vitâ exueretur: quum centuriæ Instructor Vega socio accurrens, vbi raptum iam signum asportari ab Anglis vidit; via vi facta, medios in hostes emicat, abstractumque mutua inter vulnera ex Angli manu velum victor referebat ad suos. Sed telis vndique appetitus, impar gliscenti Anglorum manipulo, vitâ prius, mox & signo spoliatus est. Nec ideò mors Vegæ Vasquium terruit, quo minus commilitonis vltor, decorisque hispani anxius, Anglum fortiter amplexus, ab eoque sauciato, ipse non integer, velum feliciter extorserit, ac Centurioni suo lacerum cruentatumque restituerit. Verùm increbrescentes pluuiæ, ventique violentius incumbentes, ad extremum diremère pugnam, neutris partium inuitis. Nam & Holachius pluribus suorum cadentibus, amissoque vallo, iam castello pertimescebat. Et Aquila excrescentibus aquis, ne suis ad munitiones reditus intercluderetur, magnoperè verebatur. Vtraque tamen necessitatem nacti, cui discessum ab armis imputarent, accusabant interea, quam optauerant, tempestatem. Atque (vti in æquato certamine vsu venit) vtrique se pro victoribus habuere: illi, quòd capto Batemburgo, ac recuperato castello, liberandæ vrbi propius imminerent: hi, quòd expugnato hostili vallo, inhibitisque auxilijs, destinatam Grauiæ opem elusissent. Neque in iactura militum impares admodùm fuere. Et si enim Hispani non plures quàm ducenti ac triginta occubuere, cæsis ex Holachianis non paucioribus septingentis, quia tamen fortissimi quique Hispanorum, atque in ijs Centuriones septem, ac viri nobiles complures desiderati sunt; æquatam propemodùm cladem indoluit, atque ad Regem scripsit Alexander

1586

16. April.

obstinatissimè certatur.

hora cum dimidio.

Baldassar Hortig. Centurio

Magna de vexillo ter rapto dimicatio.

Huron. Vega Sergent.

Alphons. Vasquez postea Sergentes maior

Imbrium ventorumque violentia acies dirimitur:

vtraque parte sibi victoriam vindicante,

Holach.

Aquil.

cæsorum vtrinque numerus.

Consal. Gironius, Mich. Cardona, Consal. de Castro, Didacus Flores, Io

1586 der. Sed victoriam hactenus dubiam, cædem, quæ pugnam
Ioseph Cordan, Ioannes de Castillo, & Petrus Ramirez diremerant, aquæ Fœderatis addixerunt. Etenim fluminis præter modum aucti opportunitate vsus Holachius, perfosso, Rauenstenium versus, flumentano aggere, campos circum Grauiam satis iam imbribus stagnantes, altissimè inundauit: im- *Ab Holachio inducta alluuione,*
29. April. mississque magno numero cimbis, annonâ, ac milite instructis, Grauiam contendit. Et quamuis Hispani partim è castellis procul fulminarent, partim in aquas desilientes, atque vmbilico tenus eluctantes, propiùs in traijcientes exploderent; non ideò tamen ab incœpto nauigantes absterrebant: quòd aut languidi è longinquo ictus spernerentur, aut ipsi medijs in vndis instabiles implicitique, aduersus militem è tuto nauium iaculantem, tela tardiùs mouerent. Accedebat, quòd attollente se continenter alluuione, maior iam cura illos vrgebat ad munimenta redeundi, quàm accessum ad vrbem hostibus intercludendi. Itaque inspectantibus Hispanis, annona ad plures menses, milites circiter quadringenti, bellicus puluis, quæque alia defendendis arcibus vtilia, in vrbem illata sunt: *annona ac milites Grauiam aduehuntur: irrito hispanorum conatu,*
25. April. tantis Holachij, mox & Leicestrij lætitijs, vt ille aduersa belli
Leicestr. toties expertus, ea semel se iam diluisse: hic Anglicis auspicijs victoriam imputando, cessura similiter omnia sibi persuaderent, ac prædicarent. *& magno Holachij & Leicestrij triumpho.*

HIS auditis Alexander, statuit transferre se Grauiam. Et quoniam acceperat propiùs ad eam vrbem accessisse Leicestrium, scribit Altapennio, quem cum auxiliaribus copijs ad *Alexander Grauiam se transfert.*
Nus Septemuirum Coloniensem miserat, vt, si ad Nouesium ducti nondum essent aggeres, nec dicta aggressioni dies, Grauiam aduolaret, breui Nouesium reuersurus. Altapennius collectis illicò vasis, namque obsidio cœpta non erat, tanta iter celeritate ingressus est, vt (ne moræ aliquid festinationi afferret nox tenebris horrida) præire milites iuberet, qui casas agrestium paleis plerunque tectas incenderent, ad viarum vestigia properantibus commonstranda. Alexander interea Bruxellis profectus, præmisso cum parte copiarum Appio de Comitibus, non procul à Grauianis castris obuium habuit Altapennium: cum quo ad exercitum delatus non erexit modò militum animos ob improsperè gesta perculsos, sed etiam spe certa impleuit, mutatum iri fortunam belli, nec constituram præsente Alexandro Grauiam, quantauis munitione præfidentem. Firmauit spem militum celeritas Imperatoris, qui & pontem arcendis hostium auxilijs illicò restituit, & tormentis dispositis, vrbem tripartitò aperiendam statuit. Quam- *illucque è Nouesio euocat Altapennium, qui statim aduolat. Eriguntur milites Ducis præsentia: Sed subito*

qu am

eius periculo consternantur, quam subitum eius discrimen omnes extemplò perculit. Namque tormentorum suggestibus obequitando, dum vltra citraque Mosam opera ipse perlustrat, directus è mœnibus ferreus globus equum eius inuasit, prostrauitque: territis, qui circà erant, proque Duce sollicitis: simul sparso in castris rumore, ictum pila Parmensem Principem concidisse. Ille tamen ad equi casum in pedes exiliens, accurrentibus anxiè militibus, hilari vultu, Bene sibi esse, respondit: accitumque ad se tubicinem properare Grauiam iubet, ac deditionem Grauiensibus imperare Alexandri nomine, quem, Deo duce, & viuum nunc scirent, & mox victorem expectarent. Tubicine non admisso, Alexander nihil cunctatus, machinas diruendæ vrbi expediri mandat. Promiuebat è mœnibus in oram fluminis propugnaculum, modicum illud quidem, sed geminis iuxtà prægrandibus turribus communitum. in has potissimùm versis muralibus tormentis: simul propugnaculo duobus alibi ex locis, totidem vi machinarum impetito, tantam iam lapidum congeriem demiserant patefactæ turres, rostrumque propugnaculi, vt ante generalem aggressionem delecto manipulo prætentare ex ea parte ascensum, atque experiri hostium vires Alexandro placuerit. Ad id natio hispana, ex multis illud periculi decus sibi deposcentibus, prælata est. Natoque ipsos inter Hispanos certamine, è pluribus eorum cohortibus viros omninò centum carpsit, miscuitque, ac Centurionibus Sancio de Solis, Francisco Turrio de Viuêro, atque Hernando Tello, ducendos tradidit. Et hi quidem, dato ad inuadendum signo, subiere ingenti animo propugnaculi ruinas: consertisque manibus, vt erant strenui ipsi per se, & calcar addebat Alexandri iudicium; adeò pugnaciter intulere arma, vt statim potituri loco crederentur. Iamque primus defensorum ordo, multis suorum cæsis, aut saucijs, pedem è propugnaculo referebat; quum è vicina turri, quam in subeundo Hispani neglexerant, sparsa lapidum tempestas, & secuta ignium millia, ardentesque pice ac bitumine circuli, repressere paulatim victoriæ cursum. Plus adhuc ad terrorem, noxamque valuit præferuens arena è corbibus situlisque, in morem imbris effusa: qua se se in arma minutim insinuante, & corpus adurente, quum nullum aduersus ineuitabilem pestem remedium foret (vti nec vllum fuisse olim legimus, emissâ quoque è feruefactis clypeis arenâ in Macedonis Alexandri milites Tyrum obsidentes) multi se in subiectum amnem immergebant, ac refrigerato paulùm ardore,

1586

Ille tamen illæsus deditioné poscit.

& non admissa, vrbem quatit,

& disponit peculiarem aggressionem.

Offerunt se ad eam multi

Eliguntur Hispani

strenue subeunt:

retardantur miris modis.

Q. Curt. l. 4.

re,

1586 re, redibant illi quidem contumaciùs in pugnam, sed turbatis semel ordinibus, atque auctis propterea hostium animis, ægrè se in gradum reponebant. Nec distulit Alexander signum receptui dare, satis illato prima illa aggressione hostibus metu, & fortissimorum militum discrimen non vltrà passurus. præsertim audito, Sancium de Solis cecidisse, visoque Turrio, dum semiuiuus è pugna asportaretur. Non plures tamen ex Hispanis, quàm sex occubuisse compertum est: quum ex defensoribus supra ducentos desiderati sint, partim ferro ab inuadentibus Hispanis, partim à muralibus tormentis noxiam in turrim obuersis interrempti, quos inter, Brederodij vrbanæ militiæ Præfecti mors magnæ vtique consternationi Gubernatori, ac militibus fuit. Idque valuisse ad subitam vrbis deditionem creditum est. Quamquam ego præpotuisse putauerim apud præsidiarios memoriam Couenstenij aggeris, in quo plerique eorum Alexandrum experti victorem, adhuc formidabant. Igitur, quum postridie, albescente vixdum luce, è mœnibus prospexissent dispositas tripartita aggressione machinas, aggressoresque; festinato tubicine ad Alexandrum, Gubernatoris cum litteris, colloquium super vrbis deditione postulatum est. Impositisque victoris arbitrio conditionibus, eodem die, qui fuit septimo idus Iunias, egressis vrbe armatis militibus circiter mille, cum supellectili, explicatisque vexillis, & secundo flumine Bommeliam vsque perductis, Grauiam intrauit regium Hispanorum, Germanorumque præsidium. Reperta sunt in vrbe tormenta & quidem magna, viginti septem, bellici pulueris dolia centum & octo, res cibaria in annum integrum sex hominum millibus suffectura. Quo magis Alexander miratus tam properè hostem cessisse locum omni apparatu militari, ac milite veterano communitum; grates persolui Deo palàm voluit, cuius quotidie clementiam experiri se scripsit ad Regem, gratulatus ei accessionem vrbis, sub oculis Leicestrij, noui hostium Ducis, expugnatæ. At Grauiæ Gubernatorem Hemertium statim ab Holachio detentum, etsi nullius proditionis manifestum, (nisi fortè PRODERE vrbem dicendus sit, quisquis vrbem impari animo suscipit defendendam) deditionis tamen præproperum, vnà cum duobus Centurionibus, capite plecti iussit Leicestrius: magnam vtique laudem à militari disciplina relaturus, si cetera fecisset ad eam formam.

& ab Alexandro reuocantur.

Cæsi ex hispanis,

ex Grauianis:

Inter quos militiæ Præfectus.

Inde territis militibus Alexandrum alias expertis,

Gubernator vrbem dedit,

7. Iun.

magno apparatu bellico refertam.

6. Iun.

Ipse deditionis pœnam capite luit

EODEM die, quo capta est Grauia, in potestatem redactis Megâ ad sinistram Mosæ ripam, & ad dexteram Batemburgo, Caroli

VENLONAE expeditio

1 5 8 [illegible] *Venlō*

Caroli Mansfeldij ductu, Alexander in Venlonam Geldriæ oppidum animum intendit. Quamquam eius expugnationem haud ita effectu promptam verebatur. Quippè Venlonam validè firmabant & noua ad veterem munitionem addita propugnacula, & duplicis fossæ ambitus, & fluminis obiectus, & ante oppidum insula castello munita: & super hæc, magna Venlonæ munimenta Venlonenses ipsi, strenui pugnacesque, quorum vel feminæ militaribus curis gloriarentur, recenti adhuc memoria, quum earum vna, ante annos septuaginta, hostibus vrbem inuadentibus, vexilliferum mœnibus iam insistentem aggressa, signum è manibus extorsit, ac domi victrix appendit. Accedebat Martini Schenchij in ea vrbe defendenda intentior cura: quòd ibi vxorem, familiamque, & prædas, vti ferebatur, ingentes deposuisset. Hoc verò ipsum & hispanum militem alliciebat, & Ducem iuuabat. Itaque comperto, Venlonâ abesse Schenchium, quanta maxima potest celeritate, post deditam Grauiam, Altapennium cum mille ac quingentis peditibus, & equitibus quingentis, sine vexillis, ac tubarum, tympanorumque strepitu, illuc properare: insessoque Geldriensi tractu, ex ea parte accessum ad vrbem hosti claudere iubet. Alteram verò fluuij Brabantinam partem attribuit cum ducentis peditibus, & turmis equitum duabus, Barnabæ Barbouio, iuueni strenuo, spectatæque in Traiectensi præsertim obsidione virtutis: in quam expeditionem adolescens, ac pænè puer, peditum centur iam secum ducens, militarem iam tum indolem Alexandro mirè probauit. Præterea Rurемundanis naues imperat vsui futuras ad pontem, quem super Mosam designabat. Denique Carolo Mansfeldio præcipit, cum tormentis Arsenum satis munitum pagum tendat, relicto in itinere Balansonio, qui Vellensem arcem Mosæ imminentem, atque adeò nauigaturis infestam aggrediatur: vti postea & hanc Balansonius, & Arsenum Mansfeldius expugnarunt. Ipse sub hæc mandata, cum reliquo exercitu Venlonam mouit. At Schenchius, qui Leicestrij iussu Geldriam prouinciam cum milite percurrebat, ratus post Grauiæ deditionem haud quieturum Alexandrum, ignarus tamen, quam is in partem bellum ferret; Geldriam vrbem, arcemque Vuachtendoncam, nouis firmare præsidijs festinauit. Inde in Venlonam conuersus, vrbem accurratiùs muniturus, pauidis nuncijs admonetur, itinera omnia Venlonam versus à Farnesiano insessa milite obtineri. Miratus, tanta celeritate, silentioque, tam multas illuc copias traduci potuisse: nec ideò mutato consi-

Marginal notes (left): munitæ — tum ab arte, — tum à pugnaci virorum genio, — etiam feminarum — vnius exemplum: — tum à Schenchij vigilantia: — Quo absente obsidetur vrbs — ex vna parte ab Altapennio, — ex altera à Barbouio, — Parantur naues ad pontem, — Expugnantur aliqua loca circum Venlonam. — Tentat Schenchius vrbem intrare.

Marginal notes (right): *Mosa* — *Isacius Pontanus lib. 11. Nortomus & alij* — *Barn. Barb. Mediolan*

1586 consilio, subeundam sibi aleam duxit, si qua vi posset opem afferre aliquam obsessæ vrbi. Quare assumptis quingentis equitibus ex Anglis, Geldrisque, sub mediam noctem in contubernium Italorum, interfecto excubitore, rapidus incurrit: tantumque terroris intulit equestri illâ procellâ repentè immissâ, vt iam stationem pænè prætergressus à Venlonæ portis haud procul abesset. Sed cancellorum septa, inhibendis ex vrbe eruptionibus prætenta, dum paulùm remorantur cursum; Appius, qui illic curabat, viso ad cancellos interscindendos expediri secures, sua cum turma properè accurrens: adiunctisque sibi Tuccij Centurionis proximis stationarijs, tandiù impetum vltrà nitentium sustinuit, donec armis per vicina contubernia conclamatis, Schenchius, ne vndique clauderetur, respectare exitum coactus est. ac nondum aperiente se die, vt gnarus erat viarum, facilè per eas tenebras elapsus, effusum inde cursum Vuachtendoncam versus arripuit. Sed insequente Appio Cæsiæ turmæ accessione firmato, ipse vix triginta cum equitibus ingressus est arcem. reliquos aditu exclusos, eoque vagos Appius assecutus, cæsis ex eis circiter quinquaginta, captis centum viginti, cum equis paulùm suprà ducentos, victor in castra non magis prædam ex priuata pugna, quàm omen totius expeditionis apportauit. Et sanè circumsessâ iam Venlonâ ex vtraque Brabantiæ, Geldriæque ora, stratoque super Mosam firmatoque ponte ex quinque ac triginta nauigijs, è Ruremunda, Traiectoque submissis, atque adeò coniunctis vtrinque castris, magna spes aderat expugnandæ vrbis. Duo tamen haud leui futura impedimento videbantur. Semilunare apud Mosam propugnaculum, ex quo impunè infestabantur ponte commeantes: & parua Mosæ insula, ab vrbe non amplius quatuor ac viginti passibus abiuncta: quam arce ac præsidio munitam Venlonenses obtinebant, certi quandiù ea perstaret, hostem ex ea fluminis parte vrbi non accessurum. Vtrumque hoc Venlonæ munimentum simul aggressurus Alexander, Italis semilunam, insulam Hispanis attribuit. Et insulæ quidem aggressionem in hunc ipse modum ordinauit. Tres planas ingentesque rates, seu pontones vnâ composuit & colligauit. earum latera præaltis cratibus, faccisque tomento fartis circumsepsit, tum alias minores cimbas pontonum obiectu tutas, sequi iussit. pontonibus cimbisque, habito ex Mondragonia legione delectu, milites hispanos omninò ducentos imposuit quatuor Centurionum ductu. addidit campestria aliquot tormenta, ramalium fasces, ligones, aliaque ex vsu subitariæ munitionis. Hæc dum è Geldriensi ripa Alexander vrgebat, è Brabantinâ cimbæ aliæ solidis & ipsæ pluteis, centum militibus, cum quatuor Centurionibus ex Mondragonij quoque legione, in eamdem insu-

Mastric. (margin, beside "triginta nauigijs")

& tantum non intrat.

Sed repellit eum Appius.

& eius comites cædit.

Circumcingitur vrbs,

castris ponte coniunctis.

Damna obsidentibus à Semiluna & à Mosæ insula.

contra hanc rates componit Alex.

atque hispanis armat:

1586 opportunè communit. At oppositam huic partem per se haud inualidam, incredibili celeritate Cloëtus Gubernator, reparatis mœnibus, propugnaculis, turribus, sedulus vbique ac laborum pertinax quotidie magis magisque firmabat, ciuium nullis ab opere exceptis, &, si qui abessent, indeprecabili pœna mulctatis. Nec minus vrbi firmamentum aderat à præsidiarijs mille circiter atque sexcentis, cum duobus equitum signis, plerisque veteranis ex Anglis Germanisque, præter cohortes manipulosque complures oppidanorum; quos & hæreseos Caluinianæ societas, & ab eiectis paulò antè catholicis metus, defendendæ vrbi accuratius admouebat. denique & annonæ, comportatis illuc vndique frumentis, & armorum, telorumque, & aliorum ex vsu longissimæ obsidionis tam multiplex aderat copia, vt profectò Nouesium à quantacunque hostium vi securum videretur. Explorata hæc Alexandro, prouisumque, castris in hunc modum circa vrbem distributis. Quinque portis Nouesium aditur. Aduersus primam, quæ Rheno assidet, hispanicam Bobadillæ legionem opposuit. Ad Bobadillæ dextrum latus statuit Mondragoniam veterem, secundæ portæ, quæ Nederensis siue inferior appellatur, obiectam. Aduersus tertiam, locum capere hispanicam Ioannis Aquilæ imperauit: sicut Italicas Camilli Capisucchi, & Gastonis Spinulæ aduersus quartam propè Erftam amnem. Ac postremo Germanicam Manriquij, Vuallonicam Boninguetti, & Burgundicam Varambonij è regione quintæ, quæ est ad alteram Rheni partem, collocauit. Inter has verò, atque Italicas, quòd spatij plurimum pateret, Germanicam Arembergij, & Vuallonicas Licquij, Octauijque Mansfeldij, apud Erftae ripam interiecit. At tormentorum sedem cum eorum præfectò Carolo Mansfeldio, post Aquilæ & Capisucchi terga constituit. ac retro post tormenta, locum continendi equitatus Vastio eius Magistro assignauit. Ipse non procul à Germanicis Burgundicisque castris, in semiruto Vallisgratiæ cœnobio tetendit. Capto in hunc modum castrorum loco, aggeribusque aperiri ac duci vbique cœptis, cinctum obsidione Nouesium videri poterat, si in insulam, quæ tractum vrbis fluuio incumbentis defendebat, deportari milites, eiectisque inde præsidiarijs, claudi, quod vrbis supererat, potuisset. Ad hoc autem ipsum pertentandum, dum Alexander è Bonna opperitur à Septemuiro Coloniensi nauigia, queis milites illuc transmittat; audit præsidiarios aduentu regij exercitus facilè territos, desperata insulæ defensione, clàm in vrbem, intendentibus se

Marginalia: à militum, | oppidanorumque conspiratione, | & ab annonæ telorumque copia. | Alexander circa vrbem castra distribuit hoc ordine. | Gnadenthall. | Insulam vrbi adiacentem Nouesiani deserunt

se tenebris, concessisse. Igitur eadem nocte, iusso Barocclo 1585
cimbâ insulam adire, locumque & castella explorare: quum *Propert.*
is retulisset; insulam desertam prorsus à milite, atque è castel- *Baroc.*
lis, alterum quidem, quod vrbi propinquum est, apertum ac *Ingegnero*
peruium: alterum verò ad Rhenani brachij principium, integrum validumque; illicò Ioanni Ciacconio hispano Centurioni mandat, ex Bobadillæ castris Rheno proximis, centum legionarios in insulam traducat, ac firmiore castello se teneat, dum plures illuc copiæ transmittantur. Is in insulam appulsus cum delecto manipulo, (cui etiam se Antonius Pacius eiusdem legionis Centurio cum paucis aliquot adiunxit) parte suorum in validiore castello relicta, dum in alterum tendit, quinquaginta circiter militibus comitatus, obuiàm repentè habet magnam hostium manum, quæ in insulam, prospecta Hispanorum paucitate, silentio noctis redierat. Nec in ea quidem rerum iniquitate Ciacconius cedendum hosti ratus, pugnam capessit, animosius enimuerò quàm consultius. Certauit hinc numerus, inde virtus, &, si conferantur vtrinque cæsi, hæc planè vicit. Sed paucitas ad extremum citius absumitur. Cadit ante omnes Pacius, cæduntur Hispani propemodùm omnes, capitur Ciacconius, capiuntur qui supererant omninò tredecim: abductique Nouesium velut in triumpho, ciuitatem successu gestientem, spe non duraturæ obsidionis impleuere. Alexander etsi iacturam, quam Centurioni imperia transgresso imputabat, ægrè tulit: solatus tamen eam est, audito, munitionem alteram intactam ab hostibus relictam: eosque ne sic quidem victores, in insula subsistere ausos esse. Itaque illuc alijs alijsque copijs, & vbi maiores aduenere naues, etiam tormentis deportari iussis, festinauit in potestate insulam habere, quam expugnandæ vrbi magnum vtique momentum designabat. Neque prosperè minus cecidit eruptio alia Nouesianis. In aggerum atque accessuum operibus magno nationum *Approcci* certamine moliendis, omnium proximè se se vrbi admouerat Italica legio Capisucchi. Ea porrò vicinitas quantum oppugnatores iuuabat ad impetenda validiùs certiùsque mœnia, tantum ad erumpendum securiùs inuitabat obsessos, quibus è via fossæ cooperta prodeuntibus, minus itineris conficiendum erat in hostium conspectu. Hinc Cloetus Gubernator, 21. *Iul.*
ac trecenti ex audacioribus, galeâ, parmulâque, ac stricto armati gladio, ex arcana imis in mœnibus portula clàm egressi, per aduersum fossæ marginem inobseruabiles, in planitie subitò existunt, atque in Italorum stationem improuisi erumpunt. *Contrascarpe*

Adsta-

Marginalia (left): In eam prius exploratam — Alexander immittit hispanos centum: — quos Nouesiani in insulam reuersi aggrediuntur, — & post acrem pugnam, — vincunt: — Sed Alexander alijs illuc missis, insula potitur. — In stationem legionis Italicæ erumpunt ex vrbe præsidiarij:

1586 Adstabat hìc ante operas cum militum globo Iulius Cæsar Grimaldus,nobilis strenuusque Centurio. Hunc se intrepidè opponentem circumstant, ac pugnantem hortantemque socios multis vulneribus confodiunt: reliquos, post breuem cruentamque pugnam partim cædunt, partim in fugam conijciunt. Quin ausi in castra insequi fugitantes, iam conturbernia adoriebantur, secutique illos fabri fossoresque, appropinquationum opera subruebant. Quum illuc procurrens legionis Instructor, alijque, inctepito per iram & minas cæco suorum metu, in aggressores ferociter insiliunt, eosque terga è vestigio vertentes tanta vlciscendi cupidine ad portam vsque ciuitatis insequuntur, vt,licet è mœnibus crebra crepitanteque super arma plumbi grandine peterentur, haud tamen vel Capisucchi, qui superuenerat, imperio à cædendo, fugandoque abstrahi possent: pluresque interea caderent, dum vincebant, quàm cecidissent eorum commilitones, dum vincebantur. Quamquam tumultus,quàm cædes, maior fuit: desideratis,& quidem ex vtraque parte, non vltra nonaginta,plerisque tamen è regia.

Grimaldus. | cædunt, | ac fugant: | Aprocci | Sylu. Piccolominęus | Reprimuntur, | atque in vrbem mira ferocitate fugantur:

HAEC autem Nouesianorum confidentia, hostem nacta,quem qui læderet,stimulabat,maturauit oppugnationem: quam Alexander,inspectis antè operibus suorum iam fossæ vndique accedentium:& circumlustratis æstimatisque vrbis mœnibus,quæ situ &opere firma,quæ vetustate fluxa,bipartito distribuit:alteram contra Rhenanam portam, alteram contra huic proximam Nederensem. Hanc è Mondragonijs castris, tormentis decem oppugnari iussit, quatuor additis ante castra Bobadillæ, quibus lorica à Nederensi ad Rhenanam vsque impeteretur. Eam verò murorum partem,quam ante insulam amnis alluit,ac pro vallo est vrbi; erecto in insulæ ripa decem tormentorum suggestu,ac statutis quatuor similibus machinis huic suggestui proximis, turrim cubitumque muri iuxta Rhenanam quati voluit. Postremò vtramque oppugnationem inter Hispanos,Italosque partitus,illis Rhenanam,his Nederensem attribuit. ideòque Mondragoniani partim transire in Bobadillæ castra, partim in insulam transmittere, Itali in Mondragonij munimenta succedere iussi sunt: reliquis nationibus ad hos, aut ad illos, vti res & imperium vocauerit, accessuris. Verùm antequàm oppugnationem aggrederetur,placuit Alexandro,Bauaroque Septemuiro,qui tunc venerat in castra cum cohortibus aliquot Germanorum, per tubicinem explorare animos obsessorum, vellentne vrbem Principi suo dedere, an belli euentum experiri. Illi

Oppugnationem vrbis bifariam distribuit Alex. | Sed antè per tubicinem deditionem exposcit ab obsessis.

Illi aliquot horarum inducias petunt ad consultationem.

Obtinent.

De conditionibus agitur.

Interuenit ipse Alexander.

Interim è mœnibus in hispanorum castra explodi cœptū est:

mox in ipsum Alex. & socios:

diuina manu mirè eos protegente:

Dissimulat tamen iram in perfidos Alexander:

solum mittit qui de violata publica fide obsessos obiurget.

Illorum ad hæc responsio cum risu excipitur.

Reditur nihilominus ad colloquium,

1586 *Felix Peuch.*

sex horarum inducijs ad consultationem petitis, ijsdemque protractis, misso illinc Peuclinero Centurione, hinc Taisio, cum Billæo Ernesti consiliario; negant, sibi quidquam esse cum Bauaro: ideòque si Billæus facesseret, sibi cum Parmensi facilius conuenturum. Aduenerat illuc ex Italorum statione Parmensis: conditionibusque longè quàm ipsi sperare debuerant mollioribus, finem colloquio imponere conabatur: haud nescius, MAGNVM temporis reique compendium plerumque fieri, si cum Principe transigant disceptantes. Dum hæc agitantur, è mœnibus in Hispanorum castra explodi cœptum est. Mirari primùm Hispani, inter inducias à Nouesianis hæc fieri: tum irati pluribus in vrbem emissionibus & ipsi iniuriam retorquere. gliscebatque vtrinque pilarum certamen: quum Nouesiani, occasione, quam fortè aucupabantur, inuenta, in Alexandrum ipsum, comitesque ante portam Nederensem consultantes, directis sclopis vim magnam letalium repentè glandium effundunt. Mira profectò res, quæque non absque ope Diuinæ dexteræ ab insontium capite ictus perfidorum depellentis, euenerit. Nec Alexandro, nec comitum cuiquam ea plumbi tempestas noxæ fuit. Et comites quidem ad huiusmodi fragorem sibilumque transuolantium pilarum, alios aliò fuga sparsim abripuit, Alexander omnium postremus, incessu gradario, ac minaci vultu identidem mœnia respectans, salua maiestate recessit in castra, liberatoris Dei patrocinium agnoscens, atque adorans: simul de proditorum scelere non prætermittendo tacitus secum statuens. Interim dissimulatâ irâ, inhibitisque protinus suorum emissionibus, præsertim quòd iam tormentis maioribus agi ex Italorum suggestu cœperat; tubicinem ad repetendum colloquium in vrbem remittit: iusso tamen Taisio de Gubernatoris dolo conqueri, quòd cessatione armorum petita pactaque, exerceri hostilia contra publicam fidem aut imperauerit, aut permiserit. Quumque Nouesiani paucorum id facinus affirmarent: certè Gubernatorem à culpa eximerent, qui tunc altissimè obdormiret, excepta est cum risu responsio: quasi verò persuaderi cuiquam posset, dum de vrbis deditione ageretur, Gubernatorem eius, iuuenem vbique peruigilem irrequietumque, decretoriam illam horam somno transmisisse. Nec ideò de conditionibus vltrò citròque agitari desitum est. Sed frustrà colloquium extrahebatur. nimirum animos sumpserant Nouesiani, sedulitatem illam Parmensis, etiam post acceptam iniuriam, concordiam exposcentis, virium imbecillitatem

1586 tem interpretantes : eoque contemptim, & quasi per lasci uiam ad extremum respondent, Non esse, quòd Parmensis de vrbe, quæ nihil ad Hispanum Regem pertineat, anxiè laboraret. illam Cæsarei iuris esse: ideòque non posse à se, inconsulto Cæsare, qu dquam statui: ad eum autem consulendum, octo minimùm diebus laxari tempus deliberationi oportere. Alexander illudi regijs viribus satis iam expertus, quoniam nox appetebat, vrbis aggressionem indicit in sequentem diem, quem Apostolo Hispaniæ tutelari sacrum, iustis Hispanorum armis faustum ominabatur. Et noctem quidem illam quantum in castris inter ignium ac tormentorum hilaria, militari cultu Hispani celebrarunt: tantum in vrbe, combustis in medio foro duobus è captiuis hispanis, truci illa victimarum immolatione litantes Hispanorum Sanctorumque odio, Caluiniani peregerunt: ignari quàm magnum, ac luctuosum vniuersæ vrbi ex ijs hostiarum cineribus, vno pòst die, suboriturum esset incendium.

quod obsessi varie eludunt;

Ergo Alex. aggressionem indici in sequentemt diem,

Iul. — *S. Iacobo dicatum.*

cuius noctem Hispani quidem religiose ac militariter:

Nouesiani verò impie & barbare transegerunt.

Prima statim luce, è duobus locis, ac præsertim ex insula, muralibus tormentis omninò triginta, vi summa euerberari vrbs cœpit: perseueratumque eadem contentione ad horas fermè nouem. donec quatefactis ab Hispanorum quidem oppugnatione, turris fronte, murique cubito ad Rhenum: ab Italis autem magna loricæ parte circum Nederensem portam: compertoque ex ijs, quæ hinc Aybarnes Instructor, inde Centurio Barlotta, spectatum missi, referebant, facilem per ruinas iam editas ascensum fore; Alexandri iussu, conclamatoque militariter Diui Iacobi nomine, vtrobique in muros itum est. Et Itali quidem Nederensem munitionem, pulsis repetita aggressione defensoribus, strenuè subiere. primusque, qui conscenso, inter plumbeæ grandinis nimbum, intrepidè propugnaculo, victoriam inclamauit, Cæsar Guidiccionius, eques Hierosolymitanus, fuit: eodem planè tempore, quo fortiter expugnata ab Hispanis Rhenana turri, in eius apparuit culmine regium vexillum, quod illuc Alphonsus de Mesa Gaditanus, gestans altera manu scalas, altera signum, incredibili audacia primus intulerat. Et licet vter istorum murum inscenderit prior, disceptatum sit, digni tamen ambo, quos muralis coronæ honestamentum promeritos fuisse pronunciauerit post vrbem captam Alexander: Scipionem, credo, secutus, qui olim Q. Trebellium, & Sex. Digitium, huiusmodi sibi decus in magno militum studio deposcentes, tanquam pariter dignos muralibus ornamentis declarauit, induitque: sic ip-

Quatitur vrbs mane; — *Aperitur;* — *exploratur ascensus ex ruinis.* — *Ascendunt hinc Itali,* — *qui primus inter eos?* — *Inde Hispani; qui inter hos primus?* — *Inter vtrumque litem componit Alexander,* — *Scipionis exemplo,*

[left margin, cut off:] ...r. Ay- ... bisp. ...ud. ...lott. ...allon. ... r. ... d. ...ensis ... lib. ... & ... t. in

Ss 2 se

se suorum ambos, diuersa præsertim in parte ceteris ante- 1586
gressos, virtute pares habuit: Hispanumque gemmeâ spirâ pi- Alex.
leo detractâ, Lucensem aureâ spicâ, quam insigni cum gem-
ma plumæ loco, pileo gestauerat, pro murali coronamento
donauit. Hac autem murorum parte potitis vtrobique Farne-
sianis prima cura fuit, submissis lignorum fascibus, oppletis-
que cæspite & gleba corbibus sacculisque, se se raptim pro præ-
senti copia communire aduersus hostem ex alteris mœnibus
(nam gemino mœnium ambitu vallatur vrbs) strenuè propu-
gnantem. Mox aucti campestribus aliquot tormentis, quæ il-
luc attolli iussit Alexander, infestis adeò libratisque ex alto
emissionibus fatigabant apertos vulneri defensores, vt & eos
à consilio, quod inierant, inuadendæ amissæ turris auerterint,
anxios videlicet defendendæ interioris vrbis: & Hispani ad
prætentandum vlterà aditum, aggrediendamque oppositam ei,
quam tenebant, portam accinxerint se se. Sed vetuit Alexan-
der, quòd ingruentibus iam tenebris transmittere fossam, quæ
inter vtrumque murum intercedebat, anceps atque inturum
foret. Satius habuit, consisterent in ijs, quas occupauerant,
ac munierant turris portæque stationibus, & morâ vnius noctis,
diem victoriæ suæ testem expectarent. Sed rarò aliàs tumultuo-
sius traducta nox est. Plena erant vtraque mœnia propugnato-
ribus: quorum mutuum aspectum subtrahebant tenebræ, nisi
quantum breuis fulgor intermicantium ex tormentis ignium,
ac relucentes tractim faces transuolantium telorum, hostem
aperiebant, ac securuto mox ictui designabant. Inde strenuis
ignauisque par audacia: quòd æquè in incertum pilas, & saxa,
& missilem ignem, & cæca vtrinque vulnera iacularentur. Po-
stremò ausi circiter quadringenti, pluteis & cratibus tecti,
Cloëto duce, per obscurum noctis in fossam clàm erumpere,
ad Rhenanam turrim, (vnde timebatur vrbi pernicies) præ-
uio fossore subruendam; perniciem sibi & vrbi propiùs accer-
siuere. Namque malleolis, qui accensi spargebantur, detecti,
subito iactu lapidum, ipsaque turri in subiectos magnam par-
tem impulsa, multi miserum in modum obtriti: non pauci
letalibus globis ignem attemperatè ferentibus perculsi laceri-
que postremò erumpentibus eòdem Hispanis, consertâque
cominus pugnâ, omnes propemodùm internecione deleti sunt:
Cloëto à paucis suorum, succiso femore, in vrbem rapto. Nec
dies lætior, quàm nox fuit, ostensa obsessorum strage in re-
ferta cadaueribus fossa, & tormentorum tonitru interiores mu-
ros impetentium audiri statim cœpto. Iamque aderant dele-
ctæ

& vtrumque donis æquat.

Captam mœnium partem muniunt Farnesiani contra interiora mœnia.

Ex vtrisque mœnibus atrox & cæca per tenebras pugna.

Erumpunt in fossam præsidiarij ad subruendam hispanorum turrim.

sed supernè missilibus obteruntur,

mox eodem descendentibus hispanis trucidantur.

Mane ad aggressionem accinguntur cohortes.

1586 ctæ accinctæque ad aggreßionem cohortes, tanta in excidium vrbis indignatione ferociaque, quantam non ita sæpè in aliorum annalibus quisquam animaduerterit. Impellebat ad vltionem milites discrimen Imperatoris sui, contra induciarum fidem pilis paulò antè hostiliter appetiti: tangebat præ alijs Hispanos audita suorum, in media vrbe, crudelis exustio; omnes accendebat spes manubiarum prædarumque, quarum, super opulentiam mercatorum, constabat receptaculum esse Nouesium. Nec ipsi se iam ciues militesque, pares defendendæ vrbi sentiebant, labefactatis ad Rhenum mœnibus, Gubernatore decumbente, amissis præcipuis defensorum. Et quamquam non deerant, qui læsam Principis patientiam, & irritatam hostium vltionem animo reputantes: eoque certi, ex se peti supplicium non victoriam, desperata honestæ deditionis securitate, satius ducebant, militum more pugnando, quàm pecorum instar, iugulum præbendo, cadere; repressa tamen horum desperatione, ad hostilem aggreßionem maturè sistendam, communi nomine Centurionem Ristaldum, signiferumque Gaudentium festinatò præmittunt, à Parmensi Principe super deditione colloquium postulantes. Sed reiecti ferociter ab Hispanis, negantibus ad Parmensem Principem patère aditum, iussi sunt renunciare Cloëto Gubernatori, nuper in suorum fœda proditione dormienti, *Intempestiuè illum experrectum esse: & nunc dormire Parmensem Principem*. Quumque alijs ad Nederensem portam à Cloëto venientibus, deditionemque se offerre clamitantibus, idem truci cum risu ex composito responderetur ab Italis: (quippè per castra conuenerat, eâ dormientis Parmensis Principis velut militari tesserâ, somno Gubernatoris illudere) compertum habeo, Siluium Piccolomineum pro Nouesianis Alexandrum adijsse, illosque paratos eius clementiæ vrbem dedere affirmasse. & Alexandrum, qui vrbem à ruina sarctam tectamque Septemuiro tradere auebat, & ipse frumenti vinique copia illic abundè collecta vsurum se sperabat, iussisse adduci ad se Nouesiorum legatos, simulque admoneri aduocarique Septemuirum, vt eo præsente deditio transigeretur. Quum re animaduersa, Hispani Italique, enimuero irâ succensi, tam insignem perfidiam, contemptumque hominum ac Diuorum, Ciuitati caluinianarum partium receptrici, impunè fore; & (quod multos angebat magis) tam certa opulentæ victoriæ præmia sibi è manibus eripi; nihil colloquium morati, nec aliò quàm furoris sui ductu, Hispani primùm per Rhenanam portam, superato aggere, quem

auiditate furoreque incredibili.

causæ irarum.

Sed ciues anteuertunt:

ac mittunt ad Alex. pro deditione.

Reijciunt illos hispani, illuduntque.

Idem alijs legatis respondetur ab Italis truci cum risu.

Alexander tamen admittere illos statuit ob has causas.

Sed milites non expectato colloquio,

Hispani primùm ex vna parte:

1586

quem portæ obiecerant defensores: tum Itali per Nederensem ruinam proniore aditu, in vrbem penetrant: obuios quosque, nullo ætatis sexusue discrimine, implacabiliter obtruncant: quantumque conglobati alicubi ciues præsidiarijs immisti, armorum obiectu nitebantur furentium impetum cohibere, tantum vnà Itali Hispanique, coniunctis iam agminibus, ceu duorum torrentium auctu, ruptis aggeribus violentius ferebantur. Iamque desertis per vrbem stationibus, vbique fuga, & par fugientium cædes: ac præter imbelles pueros, atque mulieres, (turbam sæuientibus paratam, nisi illam primarij quique ordinum ductores, Alexandri iussu, sacras in ædes compulissent,) ceterùm non aliud per vias ac fora, quàm strata humi cæsorum corpora visebantur. Nec melior eorum conditio, qui se rapidè è mœnibus demittentes, partim à Vastij equitatu, qui vrbem coronâ cinxerat: partim ab ijs, qui per castra mœnibus obiecta stationem agebant, passim interficiebantur. At Gubernator Cloëtus, cuius maximè supplicium tanquam subditi ac rebellis, exposcebat Septemuir ab Alexandro: præterquàmquòd violator humani iuris, & proscriptus à Cæsare habebatur; necari, festinato ad eum Centurione, iussus est. Ad quem lecto iacentem misso Societatis Iesu sacerdote, cuius operâ in eo saltem mortis articulo à secunda se morte præriperet, quum is nihil sani admitteret ad animum: imò ad sopiendum rationis vsum, mortisque sensum, ingens vini poculum exhausisset, linteo ad collum iniecto strangulatus, atque è fenestra, quo militibus mortem eius minaciter efflagitantibus palàm esset, vna cum Caluiniano ministro, alijsque nonnullis, suspensus est. At Cloëtij vxorem, licet speciem eius eximiam Alexandro mirè commendassent, ipse tamen in conspectum non admissam, cum sorore puellisque, addito honesto comitatu dimisit. hac quoque continentiæ laude, ipso quem admirabatur, Scipione non minor. Siquidem ille oblatam inter captiuas excellentis formæ virginem sponso intactam reddidit: Alexander collaudatæ pulchritudinis captiuam ne oculis quidem contingere, nec vllam ex ea voluptatem prælibare sustinuit: Macedoni Alexandro similior, qui Darij vxorem captiuarum longè pulcherrimam spectari ab se passus non est. Atque adeò veterem ac declamatorum examinatam trutinâ quæstionem, Continentior ne Romanus fuerit, perductam ad se virginem inuiolatam remittendo, an Macedo regiam coniugem ad se perduci vetando, Farnesius hoc suo non leuis sanè momenti calculo, cognomini Regi adiudicauit. Trecenti adhuc

mox Itali ex altera in vrbem penetrant:

coniunctique cæde omnia complent,

Eadem sorte ex vrbe fugientes interficiuntur.

& Gubernator omnium votis expetitus ad mortem,

strangulatus è fenestra suspenditur.

Quid de eius coniuge?

Alexandri circa eam continentia.

T. Liu. lib. 26 Val. Max l. 4 c. 3. & alij

Appion. apud A. Gell. l. 6. c. 8.

A. Gell. ibidem

Alexander

A Nouesium Vrbs.
B Rheni brachium. C. Erfta flu. vrbem alluens
D. Insula ante vrbem. E. Parmensis obsidionem ordinans
F. In Hispanorum manipulum insulam ingressum præsidia
ex vrbe erumpunt, eosq; cædunt.
G. Parmensis cum ciuibus paciscens pilis ex vrbe impetitur
H. Hispani post turris ruinas in urbem irrumpunt, primo
A
B
C
E
L
M

xpugnatio anno 1587.
uexillum muris imponente Alphonso Gaditano.
ans. I. Itali alia parte intrant urbem, primo muros scandente
ary) Cæsare Guidiccionio. K. Vrbs incenditur.
L. Fugientes Nouesiani ab equitibus trucidantur.
M. Parmensis, post captam urbem, pontificia munera
Gladium et Galerum, solenni pompa, suscipit.

1586 huc armati supererant, modicæ miseræque reliquiæ duorum ferè millium præsidiariorum. Hi munitam in turrim confugerant portæ cohærentem contra Burgundorum statiua. nec ibi satis tuti, missis qui deditionem offerrent, quum non audirentur, inde egressi, abiectisque armis ante victorum pedes, eorum se clementiæ commisere. Nec ideò mitigatâ efferatorum militum irâ: ipsoque Altapennio tueri supplices frustrà conato, ad vnum omnes contrucidati sunt. Quin etiam reperio in Alexandri ad Regem litteris, eò progressam militum audaciam, sanè præter morem modumque, vt quum non nulli ex belli Proceribus, & Coloniensis ipse Septemuir, subducere quosdam ex ea carnificina voluissent, accurrentes illuc milites & quidem gregarij, ac semilixæ, nullo disciplinæ respectu, nulla Ducum reuerentia, in eorum propemodùm manibus miseros confoderint. Adeò sanguinis rabies efferauerat animos, vt sisti nequirent à cæde, quamdiù qui cædi possent, superessent. Id verò vbi assecuti videbantur, inducta in vrbem solitudine, tunc ad prædas ac spolia quaquauersùm discurrere, in tecta penetrare, ac ne, vti fit, certamen ipsos inter prædatores existeret, manipulatim per celebriores vias distributi, alij præ foribus domorum stationem agere, alij in conclauia interim irrumpere, arcana quæque rimari, quidquid vspiam aut auri argentique, aut gemmarum, aut vestium esset, diripere, sarcinarijs calonibus imponere, cum stationarijs, constante inter prædatores fide, partitò diuidere. Crescebatque numerus, tanquam audito classico, ad prædas accurrentium. Nam reliquus exercitus, animaduerso captum à socijs Nouesium, magno omnium impetu hinc admotis scalis, inde portis effractis, aliunde ex insula, festinata traiectione, certatim in vrbem effundebantur; quum subitum vrbis incendium auertit illuc festinantium prædatorum curas.

Præsidiarij, qui supererant, deditionem offerunt, & clementiam implorant. sed trucidantur omnes: nullo Ducum protegentium respectu.

4 Aug.

Vrbs diripitur:

Sed ignis prædatores inhibet.

Coepit ea pestis ab regione ad Rhenum versa: ventoque immodicè perfurente, atque igneos sparsim globos in diuersa eiaculante, repentè corripuit magnam vrbis partem, obnoxijs igni domibus intrinsecus ligno plerunque conuestitis. Accessit & nox, malorum additamentum. quippè exitialis flammarum crepitantium fulgor, tectorum decidentium fragor, &, super omnia, miserorum aspectus, velut feralium vmbrarum tota vrbe volitantium, atque à debaccante igne in prædabundum militem incidentium, horrorem profectò terroremque vel ipsi armatorum implacabili sæuitiæ incutiebant. Sed nulla, quàm mulierum miserabilior facies: quarum

INCENDIVM Nouesianum

alias

alias templis quamuis abditas scrutator ignis inuadebat: aliæ templorum ruinam fugitantes, paruorum liberûm mora implicitæ, à sequaci vbique flamma circumueniebantur. Iamque ignis pleramque vrbem rapiditate incredibili peruagatus, eâdem violentiâ consumptis exæquatisque humi publicis priuatisque ædificijs, inania locorum spatia patefecerat. Nec ideò residebat peruicax malum. vixque de quatuor Nouesij partibus, tribus incendio laceris, aut solo tenus depositis, vna supererat. Quam tamen partem peculiari Cælitum ope voracibus flammis superstitem fuisse creditum est. Siquidem ea in domo, ad quam ignis, cetera populatus, primùm substitit, repertum est Sancti viri corpus, quod pridem hæreticorum impietati subtractum catholicus ciuis apud se religiosè conseruabat. intellectumque est, inde finem incendio factum: illustrique documento venerabundi elementi, monstratum esse Sanctorum cultum, in ea præsertim vrbe, cuius excidium à sacrarum violatione reliquiarum prouenisse, multis non inconsideratè persuasum est. Licet enim Nouesianum incendium, cuius causam plerique ignotam habuere, Farnesius ad Regem scribens non neget fortuitò quidem potuisse contingere, sumpto à munitione principio, in quam multum bituminis, picis, ac sulphurei pulueris ad eiaculandos ignes, congesserant hostes. Nec absimile vero esse, natum ea ratione incendium, à militibus ipsis serò vrbem ingressis adiutum fuisse, inuidiâ, ne prædâ, cuius se expertes videbant, Hispani, Italique soli fruerentur. Immò licet idem affirmet, multo certius compertum, eius authores incendij non nisi Nouesianos extitisse: idque Gubernatoris vxorem inficiatam non esse. eòque spectasse & cuniculos furnulosque per vrbem dispositos, & bellicum puluerem sparsim multis in domibus proseminatum, & obstructa puteorum ora; situlasque hauriendis aquis subtractas; nempè vt perditis rebus, idem incendium victam vrbem victoresque iuxtà inuolueret: aut certè solitudine Nouesij facta, non plus vrbis possideret hostis, quam ciuis amitteret. Addit tamen adhæc Alexander, consideranti sibi laborem industriamque, quam in extinguendo tectorum incendio & ipse adhibendam curauit, ne re præsertim frumentaria priuaretur: & certatim adhibuere milites hispani alijque, quorum intererat, prædas non corrumpi. præterea reputanti animo insolitam militum rabiem in hostem insatiabiliter adeò fæuientium, vt eos neque Ducum imperia reprimerent, neque ex captiuis lucrum tangeret, neque vlla recordatio humanæ conditionis infle-

Marginal notes: quam magnum fuerit. — Sistitur non sine miraculi specie: — Causa incendij, quod casu videtur excitatum, & adiutum à militum inuidia: — Potius Nouesiani ipsi authores eius fuere. — Sed Alexander in eo incendio — redimendis.

1586 inflecteret; profectò videri, huiusmodi vltionem, militarem modum supergressam, altiùs vtique referendam esse: agnoscendamque occultam in eo excidio Diuini Numinis manum, vnde factum sit, vt, qua in vrbe paucis antè mensibus, Diui Quirini corpus, exterarum quoque gentium peregrinationibus celebre, barbaro Caluinianorum tripudio combustum erat; ea demum vrbs, Deo Sanctorum iniurias vlciscente, incendio inexpiabili plecteretur. In hunc modum disseruit, scriptâ ad Regem epistolâ, Alexander, gratulatus ad extremum eius Maiestati victoriam tanto maiori gloriæ Regio nomini apud omnes futuram, quanto non ad fines priuati imperij dilatandos, sed ad catholicæ Religionis dignitatem asserendam, tuendumque Sedis Apostolicæ iudicium aduersus exauthoratum Ecclesiæ Coloniensis Antistitem, ea expeditio, posthabito inter hæc Belgio, suscepta esset. Atque ita desijt memorabili fine Nouesium. Vna dies vrbem vidit florentem, hostiumque contemptricem: altera cædibus, ruinisque consumptam suis, ac propè nullam vidit. Quamquam non pòst multo, loci opportunitate, & prædiorum amore frequentiam reuocante, pristinæ celebritati magnam partem reddita est. Cæsorum in ea numerus haud certò iniri potuit. Ex præsidiarijs duobus ferè millibus, superfuisse neminem: ex ciuibus duo circiter millia, quâ ferro, quâ flamma occubuisse fama tenuit. 4. Aug. Alexander ex his non nisi mille & quingentos ad Regem scripsit. At militum præda, Italorum præsertim Hispanorumque, non magna visa est, quia maximam sperauerant. & vero maximam ceperant, si non eam partiri cum igne, & ipso prædabundo coacti fuissent. Alexandro autem (id quod ei spoliorum loco erat) gloriæ datum reperio etiam carminibus poëtarum, quòd quam vrbem vndecim mensium obsidione frustrà tentauerat cum potentissimo multarum nationum exercitu Carolus Audax 1457. Burgundiæ Dux, eam ipse quatuor intra dies à positis castris, expugnasset.

occultam Dei manum,

vlciscentis Sanctorum reliquias agnoscit.

Et victoriam peculiari ratione gloriosam Regi gratulatur.

Vrbs consumpta reparatur.

Cæsorum numerus.

Militum præda.

Et gloria Alexandri ex celeritate victoriæ.

INTER hæc porrò plaudentium gaudia, legationesque Principum, victoriam Parmensi gratulantium, opportunum ille duxit, dilatam Pontificiorum munerum ceremoniam, non Coloniæ, vt Septemuir optabat, sed in Nouesianis castris, inque Gnadenthall. ipso, quod tetenderat apud munitionem Vallis Gratiæ tabernaculo, militariter celebrare: vt, vbi catholicam Religionem defendisset, ibi eiusdem titulum Defensoris indueret. Id verò quoniam gratum militibus, quasi lætissima quæque cum eis communia Imperator haberet, mirum profectò, quantâ eorum

DONA Pontificia gladius & galerum,

magno apparatu,

lætitiâ, apparatuque peractum sit. Kalendis Sextilibus vniuersus exercitus, fulgentibus armis, prouolantibusque signis, in legiones turmasque militari pompa distributus, campos vallesque circa Alexandri Prætorium latè contexit. In Prætorij sacello Tribuni, primarijque Ordinum ductores, quique à Pontifice, à Cæsare, ab alijs Principibus, ciuitatibusque legati aderant, propiùs adstitère. Ipse inter Ernestum Bauarum Septemuirum Coloniensem, & Ioannem Cliuiæ Iuliæque Ducem medius, post adoratum munerum maximum è cælo missum Christi Domini Corpus, sumptumque è Vercellensis Episcopi manu sacris operati; Gladium gemmeo capulo, gemmeaque vagina radiantem: & Galerum è villoso serico, margaritisque contextum, Xysti Pontificis dona, ab eius aulico Grimano Abbate, patricio Veneto, magnificè iuxtà, ac reuerenter accepit. Addidit muneribus gratiam, qua erat eloquentia, Vercellensis, exposito veterum Romanorum Pontificum instituto, ea dona in Natalis Domini nocte consecrandi, catholicosque ad Principes, vti defensores Ecclesiæ transmittendi. precatus ad extremum, Xysti nomine, Diuinam clementiam, vt illo capitis tegumento, ceu galeâ salutis, Parmensem ipsum, regiumque exercitum communiret: ac victricem eius dexteram telo illo, velut Gedeonis gladio, in hostes Religionis armaret toto interim exercitu, lætis tormentorum tonitruis, varijsque secuta in nocte ludorum equestrium decursionibus applaudente. Cumulauit militum lætitiam honos & Marchioni Vastio, & Ciamplittæ Comiti habitus, Regis nomine, ab Alexandro: quorum alterum sua ipse manu torque aurei velleris ornauit, alteri eiusdem ordinis insigne in Burgundiam, ne is præfecturam suam desereret, vltrò misit.

1586 1. Aug.

accipit Alexander,

I. Franc. Bonhomius

Secretus Xysti cubicularius

Nuncio Apostolico vim munerum commendante,

cum bonis precationibus.

Ad lætitiæ complementum, duo equites aurei velleris creantur.

Vastius

Ciampl.

AD BERCHAE obsidionem

Rebus in hunc modum absolutis, inductoque Ernesto Septemuiro in Nouesij, quod igni superfuerat possessionem; quoniam ex vniuersa Coloniensi ditione, Berca tantummodò, atque aliquot minora oppida Truchsesianæ factionis reliqua erant, ea vt regij exercitus opportunitate subijceret Ernestus, multis à Farnesio rationibus impetrauit. Is itaque Nouesio mouens, per viam primò Meursam, eiusque arcem, quam pro Adolpho Comite, eius Vicarius cum centum ac viginti præsidiarijs obtinebat: dein Alpense castrum, totidem ferè defensoribus munitum: tum quæcumque erant vltra citraque Bercam arces oppidaque, in potestatem cursim redigit, ac præsidiarijs vbique impositis, Bercam ipsam ad Rhenum sitam, quam ideò Reinbercam vocant, copias ducit. Intrauerant illam

Rimberch.

inuitatur Alexander,

Alexander

qui capit ante Meursam,

& alia,

1586 illam Schenchius, & Morganus: auditoque Nouesij fine, præsidium ad duo peditum millia, & quingentos equites anxerant, atque ad sollicitandum cum exercitu Leicestrium confestim miserant. Igitur anteuertens Alexander, dispositis castris, obsidione oppidum cingebat. quum festinatis nuncijs audit, post captam Axelam in Flandria, periclitari Alostum, omnemque Vuasiensem tractum: ac præterea ingentes Anglorum copias obsidendæ Zutphaniæ admoueri. Distraxere in partes animum eius hæc audita: aduocatoque belli consilio, censuere alij, Quando illic prompto cum exercitu in armis essent, insistendum omninò cœptis: neque permittendum, vt relicto oppido demum vno, ex quo omnis Agrippinensium prouincia diuexari posset, irriti labores, quos ad eam diem susceperant, redderentur. Plures verò negabant, sapientis esse, aliena proprijs anteferre. instabatque Tassius Zutphaniæ Præfectus, ac discrimen vrbis, ne fortè, si desereretur ab Hispanis, Hispanos ipsa desereret, anxiè repræsentabat. Alexander ita rem temperandam existimauit, vt & Berchæ obsidionem, quam longam verebatur, contraheret, ne opem Belgio serus afferret: & repressis Berchensium excursionibus, impacatam Coloniæ prouinciam non relinqueret. Est in conspectu Berchæ, medio in amne insula: quam inter & oppidum, bellicæ aliquot naues, & in insula statio militaris, ne aditus obsessuris per Rhenum pateat, excubare solent. Huc ante omnia animum appulit Alexander. Et quoniam sub eos dies in castra venerat Franciscus Verdugus Frisiæ Gubernator ab ipso euocatus, & Federicus è Saxoniæ Ducibus à Coloniensi submissus cum sexcentis armatis, & maioribus aliquot nauigijs; horum opportunitate vsus, milites legit omninò mille ex omni natione bello spectatos, traditque Verdugo in insulam ducendos. Appulsi, congressique cum præsidiarijs, pugnam simul & fugam inferunt, atque in naues compulsos, continenti pilarum emissione, Bercam vsque prosequuntur. Tum, vt iussi erant, vtque materies, continuatâ traiectione, subministrabatur, in inferiore insulæ parte castellum raptim excitant, quod deinde transmissis aliquot tormentis, additoque Germanorum præsidio, firmatum est. Nec minus eodem tempore Alexander geminis munitionibus, qua parte Berca campos aspicit, ædificatis, ac militariter instructis, tribus veluti habenis Berchensium licentiam excurrendi, ab aquis, atque à terra, ita constrinxit frenauitque, vt quum inde castra mouit, Berchæ obsidionem potius laxasse, quàm soluisse visus sit.

[Left margin: *Thomas Morg.* — *capta à Mauritio 10. Iul.* — *Berca* — *Elector*]

[Right margin: Tum Bercā mouet recenti præsidio munitam. — Sed tristi nuncio in Belgium vocatur: — Consultat. — Non eundum aliqui censent: — Plures affirmant, — Ipse temperamēto vtitur: — In insulā Berchæ oppositam, — armatos immittit, — qui illam expugnant, — & castellum in ea excitant. — Idem geminis in continenti munitionibus facit Alexander, — vrbe ferè obsessa.]

Leicestrij & fœderatorum progressus.

Ille rei nescius Nouesio succurrere decernit.

Mauritius Axelã capit.

Hulstum frustrà tentat.

Leicestrij exercitus

ex Anglis, Scotisque,

atque ex Hibernis.

Ductores,

& comites.

Mouet cum his Nouesium Leicestrius.

Sed audito illud iam captum,

consultat, quò progrediatur.

SED ANTE hæc Comes Leicestrius fœderati Belgij Gubernator, irâ dedecoreque accensus ob Grauiam, ac Venlonam, sub oculis expugnatas, nouo delectu, instante Ordinum senatu, pecuniamque submittente, exercitum auxerat, certus occurrere Parmensi, (vt tunc inaudierat) Nouesium obsessuro, aut obsidentem in castris inuadere. Simul oblata spe rei benè gerendæ per Vuasiensem Flandriæ tractum, illuc cum tribus armatorum millibus, Mauritium Comitem Nassauium immittit, addito Philippo Sidnæo sororis filio, Flissingæ Gubernatore. Mauritius Axelam oppidum Halostani Comitatus, noctu profectus, muro per tenebras transcenso à loci peritis, minima suorum clade oppidum capit. victoria eo memorabilis, quòd Mauritio, tanto dein Imperatori tunc primùm in aciem prodeunti, militare initiamentum fuit, simul & specimen, consilio illum, ac stratagemate, quàm aperta vi, dubiâque belli aleâ clariorem fore. Inde nullâ morâ interpositâ, Hulstum Flandriæ vrbem copias rapit, deditionemque ciuibus statim imperat. Sed illis defensionem parantibus, simul accurrente Mondragonio, arcis Antuerpianæ Præfecto, cum auxiliari milite, dimisso Hulsto, Mauritius in Hollandiam, Sidnæus ad Leicestrium rediere. Qui apud Arnemium lustrato exercitu, præter fabros & cunicularios omninò mille, numerauerat octo millia peditum, atque equitum tria millia. Erant hi Angli plerique, ac Scoti: quibus se addiderant, ductore Hiberniæ Prorege, Hiberni mille ac quadringenti, è siluestri omnes genere atque ferino, medio tantùm corpore subter vmbilicum velati, cetera nudi: grallis seu perticis, quarum vsus in traijciendis amnibus, altè impositi, longè alijs superstabant, arcubus ac sagittis minaces. Præerat autem vniuerso equitatui Robertus Essexiæ Comes, castris Villelmus Pelhamus, Anglis præcipuè peditibus Ioannes Norritius. Comitabantur castra Gebhardus Truchsesius, & Emmanuel Antonij Lusitani filius, vana exercitus additamenta, nec militi grata, tanquam sinistrum omen secum ferrent. Hisce copijs adiuncturus eas Raitrum turmas, quæ Comite Meursio euocatore expectabantur è Germania, Leicestrius indicta Nouesium profectione, Arnemio signa mouit: præmissis cum militum parte Norritio, atque Cæcilio. Verùm audito, captum iam esse à Parmensi, incensumque Nouesium, quo tempore ne posita quidem circa vrbem castra opinabatur, & Berchæ idem fatum timeri; perculsus adeò tristi nuncio, incertusque quò verteret progressos illuc & procinctos milites, in consilium primores belli

1586

Mauri.

Leicesth.

Antonius qui Regis nomen accepit.

1586 belli adhibuit. visumque omnibus, Haud tutum esse, contra victorem exercitum Bercam ire. posse aliâ oppidum viâ liberari, nempè obsessâ primariâ aliquâ regiarum partium vrbe, ad cuius auxilium non dubiè Parmensem, posthabita alienæ arcis obsidione, aduolaturum. Placuitque Zutphaniam petere, absente Tassio loci Gubernatore, atque ab annona non satis munitam. Ergo Leicestrius, capto prius Duisburgo, oppido ad veterem Isalam, & fossam Drusianam sito, impositoque Anglorum præsidio, Zutphaniam à Duisburgo sesquihoræ itinere distantem cum exercitu contendit. Prospectat Vrbs, è dextera Isalæ ripa, hinc cognominem prouinciam, inde, trans flumen, Geldriam, & Velauiam. Et ex hac quidem parte ipse Leicestrius obsidendam vrbem sibi sumpsit: illam Gulielmo Comiti Nassauio Frisiæ pro Ordinibus Gubernatori, cum Norritio & Sidnæo muniendam tradidit. Nassauius occupato eminentiore tumulo, castra posuit prope patibuli locum: atque inde strato ratibus ponte, ad Leicestriana castra trans Isalam collocata sibi viam patefecit.

Zutphania — Zutphaniam decernunt: & capto prius Duisburgo, Zutphaniam obsident

HAEC antequàm apud Zutphaniam peragerentur, Alexander admonitus capti Duisburgi, Verdugum, Tassiumque cum parte expeditorum militum illuc properare: alterumque Zutphaniam ingredi, alterum Borcheloæ à Zutphania non longius quinque horarum itinere, opperiri se iussit. Et Tassius quidem cum peditibus sexcentis, & duobus equitum signis Zutphaniam intrauit, totidem fermè in ea militibus ad præsidium repertis. Verdugus autem pedites quadringentos, equitumque turmas duas, quam ille veterem militiam secum duxerat è Frisia, circa Borcheloam distribuit, muniuitque. At Farnesius, qui adhuc ad Bercam hærebat, quamuis multa mentem eius agitarent, cœptum omittendumque Berchæ obsidium, præsens Zutphaniæ periculum, & nuncius hostilium è Germania copiarum; pari tamen hisce omnibus animo, primùm noua Berchensi obsidioni firmamenta adiecturus, Bercâ statim mouet, animatisque ad subitum iter militibus, eoque iussis tridui cibaria secum ferre, iuxta Gaifense cœnobium haud procul à Vesalia, validum è nauibus pontem Rheno imponit, geminisque castellis claudit. quibus Germanico præsidio peditum omninò mille, equitumque sclopetariorum centum, quos Septemuir Ernestus miserat, communitis, Claudium Barlottam cum trecentis Vuallonibus præfecit, hominem noti regio in exercitu roboris audaciæque, quique ad deposcenda pericula qualis mirè ipse proiectus, tales suos velle mili-

Tassius — Sed Alexander ante Zutphaniæ misurat subsidiū è Berca.

Dubitat, an Zutphaniam ipse eat, an Berchæ subsistat, an Germanis occurrat. Discedit.

Vesel — Elector Colonien. — Sed interim & nouis a longinquo munitionibus Bercam obsidet;

milites, eosque propterea tanquam morti ab se deuotos, militari vocabulo, *Perditos suos* appellare solitus. Huic Alexander ante discessum, non solum Rhenani, vti dicebam, pontis & castellorum, sed etiam vicinarum tutelam arcium oppidorumque, quæ in Septemuiri potestatem per Agrippinensem prouinciam redacta erant, attribuit: præcipuè admonito, vt intentiore cura, ne quid subsidij per Rhenum Bercam adueheretur, excubaret. Tum ipse, post traductum ponte exercitum, oneratis in itinere frumento carris supra trecentos, Zutphaniam aduehendis, Bocholtum Monasteriensis ditionis oppidum diuertit, expectaturus, si certi aliquid de aduentu Raitrum afferret, qui exploratum ierat, Camillus à Monte. Sic ille eodem tempore & Berchæ obsidionem è longinquo firmabat: & se subsidijs è Germania venturis opponebat: & Zutphaniæ non oblitus commeatum ciuitati parabat. Sed Camillo nullos apparere vspiam Germanos referente: simul litteris à Verdugo certior factus, Leicestrium spe maiorum ex Anglia auxiliorum, admouere propiùs aggeres ad vrbis propugnacula, relicta ad celeritatem parte impedimentorum, Broefortium aduolat, inde Grollam prætereuectus, Borcheloam, vbi munito prius loco Verdugus illum opperiebatur, accurrit. Neque hìc moratus, quippè decretum ei, ante nasciturum diem Zutphaniam ingredi, vt & præsidiarios ciuesque præsentiâ animaret suâ, & munitiones inde hostium prospectaret; Marium Comitem Martinengum præmittit, qui, quòd præsidiarius Zutphaniæ pridem fuisset, eoque gnarus locorum esset, sua cum turma iter exploraret. Tum ipse eadem nocte, necessariæ quietis impatiens, cum recentibus sexcentis equitibus, relictis ijs, quibus cum venerat copijs, vtpotè à via fessis, nec cum ijs facilè ante diem Zutphaniam peruenturus, iter aggreditur, trecentos fermè currus alimentorum ducens. ac per castellum à Leicestrianis temerè paulò antè desertum apud valetudinarium incedens, Zutphaniam sub ortum solis ingreditur. Nassauianis, qui castra circà habebant, non ausis per eas tenebras in hostem ire, quippè suspicatis vniuersi exercitus vires adesse. Ipse autem exceptus omnium gaudio, tanta milites securitate sui, & hostium contemptu præsens imbuit, vt ne Leicestrianorum in castra prorumperent, contineri vrbe vix possent. Sed repressis, postquàm suas atque hostium munitiones procul inspexit, Centurionem Scotum, qui paulò antè à Tassio captus erat, ad se adduci iussit: interrogatusque de Ducis consilio, militumque numero, verè omnia retulit: addiditque numerari:

quidem

Marginalia: 1586 — & parat pro Zutphania commeatum: — Alex. — & se contra Germanos instruit. — Sed Germanis nô apparentibus, — Zutphania. — Zutphaniâ volat: — & cum carris alimentorum intrat. — Ibi de hostium viribus cognoscit.

1586 quidem in vtroque exercitu tredecim millia peditum, duo equitum, decretum tamen esse Leicestrio, in aciem non prodire, neque pugnam conserere, donec aliquot insuper Anglorum Scotorumque millibus, qui expectarentur in dies, & Raitrum nonnullis equitum turmis, (licet his minus tribueret) non augeretur. Quæ quoniam consentanea ijs erant, quæ aliunde afferebantur; dubitauit Alexander, subsisteret ne in vrbe, eamque ipsemet aduersus hostem defendendam susciperet, (quò magis inclinabat animus) an ad exercitum rediret, ac foris vrbi consuleret. Verùm in posteriorem hanc sententiam conuenere statim omnes: disserebatque Verdugus, *Infra dignitatem eius, regijque exercitus videri, tot victricium copiarum Imperatorem vrbe concludi, nec facilè exemplis ostendi, Principem aliquem, aut exercitus vniuersi Ducem, salutem suam intra mœnium angustias commisisse. Præterea pro certo se habere, si attineri intra eam vrbem Parmensem Principem fama emanaret ad Angliæ Reginam, aut ad infensos Germaniæ Dynastas, illos collectas quantas maximè possent vires, certatim effusuros ad eiusmodi prædam capessendam, qua vna Belgium omne subtrahi posse hispano Regi non dubitarent. Denique esse complures catholico in exercitu veteranos Duces, quorum virtuti ac fidei sicut tutela vrbis securè credi possit, ita non posse illos absque nota offensionis aliqua præteriri.* Quibus ille permotus, relictis Zutphaniæ quidem ipso Verdugo, in castello autem è regione vrbis trans Isalam, Tassio; Borcheloam ad exercitum rediit: curauitque annonæ subsidium, quod in vrbem induceret, festinari: namque inductum ne menstruum quidem erat.

Dubitat an in vrbe subsistat, eamque præsens defendat.

Dissuadet omniū nomine Verdugus.

Ipse acquiescit,

& ad exercitum redit.

IAMQVE frumentatores, pabulatoresque è Grollâ Oldenseliâ, Lingâ, Munstero, atque aliunde tantum annonæ collegerant, vt quater hominum millia trimestri spatio ali possent. Hoc autem subsidium quoniam non sine hostium occursu, conflictuque, processurum facilè intelligebat Alexander, ductorem eius Marchionem Vastium nominauit, attribuitque illi pedites bis mille ac quingentos, ex quibus Hispani mille, reliqui ex alijs nationibus fuere, vicenis ex vnaquaque centuria decerptis. addidit magno quoque delectu equites sexcentos, plerosque Italos, atque Epirotas: mandauitque Vastio, vt ante secundam vigiliam Borcheloâ moueret, viamque ita moderaretur, vt sub ortum solis, planitiem iuxta pagum Varusfeldium occuparet: atque inde festinatis præcursoribus, Verdugo vicinum subsidium significaret. Fecerat hoc prius Alexander ipse, compositâque ad Verdugum epistolâ, & equiti ex leuiter armatis traditâ, illum

Annonæ subsidium Zutphaniæ inferendum,

Vastio committit Alex.

& delectos milites attribuit,

certis cum mandatis.

ac litteris,

Albanensi

Ante mediam noctem

illum præmonuerat de commeatu postridie in vrbem inuehendo, iussum cum peditibus mille sub auroram venientibus occurrere. Sed captó equite à Lochemi, hostilis oppidi, præsidiarijs, transmissáque ad Leicestrium epistolâ, tanto is cautior effectus est, quanto præteritum annonæ subsidium Zutphaniæ receptum angebat magis eius animum: atque (vt ferè homines post damna prudentiores sunt, ac DOCENT plerumque, quæ nocent) attentiorem in posterum, & tanquam emendaturum suorum incuriam, stimulabat. Confestim itaque delectis tribus peditum millibus, & equitibus quadringentis, impositum illis Comitem Essexium equitum Magistrum iubet prope designatum hostibus pagum insidias tendere, eosque præterito successu audaciores, atque adeò minore cura incessuros inuadere: se, cœpto prælio, alam expeditorum extra ordinem equitum in tempore emissurum. Et iam Vastius, præmisso ad Verdugum Centurione Alphonso Vega, peruenerat ad pagum Varusfeldium, Zutphani à semihoræ spatio distantem. Præibat ipse cum turmis aliquot sclopetariorum: sequebatur peditum agmen sclopis maioribus, hastisque densum: ad vtrumque agminis latus incedentes sclopetarij maiores minoresque, vehicula in medium excipiebant: paucis post equitibus terga defendentibus. Vix pagum transierat Vastius, quum subitò Essexio equitatum ex insidijs educente, inter duos equitum Magistros pugna conseritur, atrox equidem illa, ac perquàm vehemens, quæque diu in belgicorum militum sermone versata sit, adeò vt, si quod ardens prælium iactantius efferrent, cum Zutphaniensi occursu comparare consueffent. Quippè inter veteranos, interque delectos veteranorum, prælium ciebatur, ideòque neutrò inclinatum aliquandiu stetit. Quin superueniente illinc subsidiaria equitum ala, ductore Philippo Sidnæo, hinc strenuè inferente turmales suos Annibale Gonzaga, ac rectâ fronte concurrentibus, integratum est atrocius certamen. Cadebant vtrinque multi: ipsum Annibalem equo excussum, letaliterque saucium pro mortuo habuere. Sidnæum ardentius in hostes intendentem, vulnus in femore acceptum è pugna extraxit, posteà extinxit. Nec procul à pernicie Vastius erat, quem Ducis militisque partes fortiter obeuntem lata securi aggressus Anglus eques à tergo, oppressurus haud dubiè videbatur, nisi hunc ferrum attollentem, periculum in tempore conspicatus eques Hispanus, directâ in pectus lanceâ medium transfodisset. Inclinare interea videbatur turma Epirotarum, capto Georgio Crescia eorum

Margin notes: 1586 — quæ intercipiuntur ab hostibus. — Horum copiæ; — & insidiæ. — *squadra volante* — Quo ordine Vastius suos ducit; — Pugnatur; — diù dubiè; — Primores quique cadunt; — Inclinant Epirotæ;

1586 eorum ductore in hostem animosius inuecto. quum Hispani Vuallonesque sclopetarij, qui occupatis vtrinque sepibus in militari via, ad latera sui agminis gradiebantur, paulùm progressi, complexique in medio hostilem equitatum, effusâ hinc atque hinc subitâ pilarum procellâ, restituere illicò prælium. Nusquam tamen acrius obstinatiusque, quàm circum plaustra commeatumque certabatur, collatis illuc immistisque peditum equitumque viribus. Nam quantùm regij sclopetarij vehicula manu ducentes (plaustrarij enim primo in congressu plerique aufugerant) illa promouere satagebant, ac præfestinabant, tantùm hostes abstractis vi loris, territisque aut sauciatis equis, eadem retrahebant. Itaque, nauis instar in portum remis incitatæ, atque inde vento reflante in vndas reiectæ, carri ductoresque prorsum rursum, fluituante pugna, agitabantur. Nec minorem vehiculis moram equites afferebant, quos Essexius addensatos, ceu murum vltrà tendentibus obiectauerat. Sed hastatorum virtus, penes quos fuit eo die victoriæ decus, obicem planè disiecit. consertæ enim connixæque Hispanorum cohortes, valida hastarum impressione in equitatum incumbentes, diuiso penetratoque agmine aperuere viam plaustris: quibus in limitaneas sepes, mira celeritate subductis, ipsi inter eas & Essexianos equites medij, composito agmine, constitère: dumque hostem præliando detinebant, vehicula Zutphaniam versus festinabant, donec accessu auxiliarium ab vrbe copiarum, Verdugo ipso ductore, mox alijs cum 1. Octob. Tassio erumpentibus, inductus demum est Zutphaniam commeatus. Et Essexiani, quando nullum iam pugnæ pretium erat, simul aduentare Parmensem nunciabant, paulatim abscessere.

capto eorum ductore.

Restituunt pugnam Hispani Vuallonesque:

ac pugnatur acerrimè circum alimentorũ plaustra

quæ demum Zutphaniam inferuntur,

PARMENSIS in itinere de suorum successu edoctus, atque adeò Zutphaniæ securus, ire ipse statuit aduersus auxiliarium Germanorum copias. Ad quorum iter explorandum quum iam multos præmisisset, vt erat deliberato consilio, quo illi cumque locorum essent, illuc progredi; audito, eos intra biduum triduumue Lingæ futuros, Lingam expeditionem indicit. assumptisque secum mille ac sexcentis equitibus, peditibusque fermè totidem, Borcheloâ confestim abit: ac per Deldemum approperato, die noctuque cursu, Oldenseliam aduolat, inde Northornum, postremò ad Amisiam, iussis equitibus Embs Fluuius singulos pedites post se in equos accipere, transmisso in hunc modum amne, Lingam tenuit. Hic exploratorum indicio cognoscit de numero deque consilio Raitrum, esse illos in equis

EXPEDITIO contra auxiliares Germanos.

Vadit in eos Alexander.

eius copiæ,

& iter,

Explorat hostium numerum, & consilia

circiter duo millia, pedites haud multò tunc plures, sed plures 1586
expectari: omnes tamen, audito Parmensem ipsum aduenire, an porrò pergerent, addubitasse; præsertim iratos aduersus Comitem Meursium, quòd is certo die æra pollicitus, non submissâ à Leicestrio pecuniâ, subduxisset repentè se, metu ne à delusis minantibusque detineretur. Hinc Alexandro in occasiones intendenti visum est, per hominem fidum sibi, ac Raitris acceptum, clàm explorare eorum mentes, an se regijs turmis libenter associarent: non tam quòd eâ ipse militiâ magnoperè tunc egeret, quàm vt hosti, si posset, abstractas in patriam remitteret. Et res cecidit ex sententia. Nam post auditum Alexandri nuncium, delegatis inde duobus, vt ipsi vocant, Raitemagistris, exceptisque humaniter à Farnesio, de conditionibus cœptum est agi: conueniebatque inter eos, quum tristibus iterum à Verdugo nuncijs admonetur, arcem in insula ante Zutphaniam à Leicestrianis captam esse, eumdemque exitum munitioni trans Isalam Tassium pertimescere. Quamobrem intermisso haud grauatè negotio Germanos in præsens aggregandi, in eo institit, idque cum eorum legatis transigere satis habuit, vt quem animum erga Austriacam Regis domum ostendissent, eumdem quum primùm è Germania euocarentur, non mutatis, in quas conuentum erat, conditionibus, retinerent. Sic ambo aureis torquibus Alexandri manu induti rediere ad suos: qui, quæ acta erant, consensu firmatis, concessere omnes in patrias domos. Et Alexander hoc interim lætus, quòd ne stricto quidem ferro, eam hostibus cladem intulisset, vt eo die Leicestrius quatuor suorum millia desiderauerit; ipse quo venerat itinere, Borcheloam quàm celerrimè reuersus est: relicto Vastio, qui aliquot carris frumento onerandis insisteret, nouam inde annonam Zutphaniæ illaturus.

Margin notes: turbida in Leicestriam. — Inde cũ eis amicè agit, — spe abstrahendi eos à Fœderatis. — *Alex. ad Reg. 10. Octobris* — & abstrahit; — inque patriam redire persuadet. — Ipse Zutphaniam statim repetit.

VERVM hæc ipsa redeuntis Alexandri festinatio, vbi Leicestrio audita est, stimulus eidem fuit festinandæ aggressionis, qua castellum trans Isalam Velauiæ obuersum iam premebat, non sine spe loci potiundi, cui ob captam insulam, afferri ab vrbe subsidium ægrè posset. auctusque peropportunè nouis Anglorum copijs, tantùm & tyronum robore, & veteranorum industriâ demum valuit, vt quamuis semel atque iterum à defensoribus reiectus, tamen propugnaculum ad castelli latus adiunctum, tertiùm aggressus expugnauerit: mox & castellum ipsum, quod capta ea munitione defendi haud poterat, Tassio cum præsidiarijs sub noctem Zutphaniam abscedente, in potestatem redegerit. Qua quidem in expugnatione non ego

Margin notes: Prius Zutphaniam Leicestrius aggreditur, — & expugnat eius propugnaculum, — mox & arcem ipsam.

præ-

1586 præterierim duorum militum in vtrisque partibus facinora, priscis profectò æquanda, si nos, vt veterum admiratores sumus, ita nostrorum inuidi, certè incuriosi non essemus. Disiecta propugnaculi, de quo dicebam, fronte, ardebat inter oppugnatores defensoresque sæuius certamen. Defendebat eius partem Toletanus miles ex turma Verdugi. nomen haud proditum: vnde tota hominis gloria in patriæ nationisque decus cessit. Hic prætentâ minaciter bipenni hastâ, dum hostes ascensu arcet, infligitque in audaciores passim vulnera, ipse non integer; grandiore hostis gladio in vertebram adacto, dextera ei manus obtruncatur. Retinuit is tamen hastam manu altera: paulùmque se prælio subtraxit, non vt pluenti sanguinem brachio fomentum quæreret, sed vt hostibus malum adornans, hastam mutilato brachio alligaret, adstringeretque. Quo facto, ad pugnæ locum similis furenti se se referens, brachium læuâ adiuuans ac moderans, tanta non dexteritate modò, quamquam sine dextera, sed vi etiam nisuque vibrare ac intorquere bipennem hastam cœpit, vt non manu imm nutus vna, sed auctus planè tertiâ videretur. perstititque alios cædendo, aut sauciando, alios insolitâ ferociâ minisque perterrendo: nec antè à prælio desijt, quàm hostes, desperato ex ea parte ascensu, simul & aliunde repulsi, irrita tunc quidem aggressione discessere. Eat ad posteros huius quoque bellatoris fama cum Attilio Cæsaris milite, veterum præconijs decantato: qui nauali ad Massiliam prælio, abscissâ gladio dexterâ, quam puppi iniecerat, vmbone sinistræ gestamine tamdiu obuios egit, ac vultu terruit, dum nauem pulsis hostibus victor obtinuit. Nempè vterque ministerium amputatæ manus virtute suppleuit: sed ille vsum dexteræ amissæ in læuam transtulit, hic ne in amissa quidem relinquens percussori locum gloriandi, suam manui vim restituit, vulnusque ipsum in hostem ferocius armauit. Vt profectò Toletanus non infra Romanum facti gloria, quandiu nomine carebit suo, in Attilij cognomentum adoptari meritò possit. Sed apud Anglos felicior militis virtus fuit. Redierat iam tertiùm ad eamdem munitionem oppugnandam Leicestrius: pluribusque quàm antea muralibus machinis quatefactam, certatim hinc Angli Belgæque inuadere, inde Hispani Vuallonesque defendere conabantur. Ducebat Anglorum manipulum Eduardus Stanlæus, properusque capti decus propugnaculi præripere manipularibus suis, partem ruinæ intrepidus ascendebat. quum obuius hostis directâ in pectus hastâ subeuntem transfixisse credebatur. Sed is inie-

Alabarda

Facinus insigne Toletani militis.

Eius cum Cæsariano milite comparatio.

Val. lib. 3 Auct. & Plut. in vit. Cæsaris

Attilius Toletanus

Par quoque factū Angli Centurionis.

Stanlæus

ćta celeriter in hastam manu, non modò ictum à pectore 1586
submouit, sed eâdem ambabus manibus apprehensâ, vi summa
niti cœpit, vt aut illam e manu hostis extorqueret, aut hostem
ipsum pertinaciùs adhærentem hastæ, ad se pertraheret. Contrà
alter tanto validiùs contentiùsque renitebatur, quanto eripi
sibi telum impatientiùs ferebat. Tunc Eduardus, quoniam
à concertatore, seu loco seu lacertis præualente, euinci se,
attollique a terra sentiebat, mutato ex occasione consilio, dum
alter quantis maximè potest polletque viribus hastam ad se
trahit, ipse astu vires elusurus, laxato retrahendi conatu, eleuari
se cum hasta sinit, adiuuansque nisum attrahentis hostis,
saltu emicat in murum: tantumque ludificatis defensoribus
improuiso illo ascensu terrorem iniecit, præsertim secutis ducem
manipularibus, vt deserto post leue prælium propugnaculo,
in castellum aufugerint, atque inde Zutphaniam, non expectata,
vti dicebam, aggressione se receperint. Eduardus autem
complexu, ac laudibus exceptus à Leicestrio, creatusque Famian.
non sine donatiuo auratus eques, propugnaculi gloriam, nouâ
scandendi machinâ superati, à militum plausu reportauit: docuitque,
NON SEMPER virium contentione rem confici: esse
interdum, vbi cedendo, atque obsecundando, altiùs assurgatur.
Sic Leicestrius expugnatâ ante vrbem insulâ, captisque ac munitis
quaquauersùm castellis, non minus à se obsessam teneri
Zutphaniam, quàm Bercam à Farnesio, gloriari poterat, si (quod
hic cauerat Berchæ) noui rursum commeatus subuectionem Farnes.
arcuisset a Zutphania. Namque vbi Vastius multâ cum annonâ,
aliquot post Alexandrum diebus, Borcheloam venit; iterum
in vrbem commeatus, Alexandro ipso ductore, pugnæ copiam
hostibus offerente, sed Leicestrio dum germanica deessent
auxilia detrectante, inuectus est. In quo Fœderatorum Proceres,
ciuitatumque Magistratus non sine querimonijs consilium
Leicestrij admirabantur: quòd ad hæc accersenda Germanorum
robora, quorum accessu sisti potuerant eiusmodi subuectiones
in vrbem, ipse animo nimis quam lento ac vario fuisset:
pecuniamque ad Germanos euocandos ab Ordinibus abundè
numeratam, alios in vsus erogasset: adeò, vt multi suspicarentur,
in speciem à Leicestrio quæsitos è Germania milites. apud Reid. lib. 5.
nempè vereri illum nimia eius nationis studia in Nassauios,
inque Holachium Germanum hominem, quem ipse palàm
auersaretur; ideòque augeri exercitum germanicâ militia noluisse.
Sed erumpebant aliunde complures Ordinum, ac in
primis Hollandorum querelæ aduersus regimen Leicestrij:
quòd

plausum inde magnum ac dona consecuti

Commeatus Zutphaniā rursus inuehitur,

magnis Ordinum querelis in Leicestrium,

non accersentem præsidia Germanorum.

Aliæ eorumdem querimoniæ aduersus regimen Leicestrij,

1586 quòd in arces, atque in oppida Gubernatores contra patrium morem induceret: quòd locorum præfecturas, distracta in plures iurisdictione, confunderet. quòd in Anglos suos, nullo prouincialium respectu, honorifica, & quæstuosa quæque transmitteret. necessarium propè malum, & cuique nationi, quæ se externorum dominationi subijciat, expectandum. Has porrò querimonias quum non modò iactari per Belgium, sed etiam in Anglia, Reginæ ad aures admoueri Leicestrius planè sciret; non omittebat ipse, eiusque asseclæ contraria in vulgus serere: submissisque ad Reginam litteris, Fœderatorum Proceres vti inconstantes, intollerantesque externi regiminis insimulare. Acciditque per eos dies aliquid, vnde accresceret Leicestrio concepta pridem suspicio, ne prouinciæ, Anglorum pertæsæ redire in gratiam cum Hispano cogitarent. Etenim paucis antè mensibus Stephanus Bathoreus Poloniæ Rex, bello ac pace inclytus, rogatu Alexandri, misso Christophoro Gloshouio

24 Mart. nobili aulico à secretis, Hollandos Zelandosque commonuerat, ne commercia nauium è Poloniæ regnis in Hispaniam, Lusitaniamque, & Galliam commeantium retardari paterentur.

I Soc. Iesu Per eam occasionem, suasu in primis Antonij Posseuini, magnæ apud Regem promeritæque authoritatis, visum est Principi egregiè pio, eosdem ad concordiam adhortari, litteris seorsim additis, per Stanislaum Sobocium militarem nobilemque virum perferendis. Quarum partem litterarum (namque ad

Stephanus Rex Parmensem Principem exemplum earum Rex ipse transmisit) hîc ego attexere non grauabor. Postquàm enim pristinam eorum felicitatem, præsentemque excusso Regis imperio calamitatem memorasset, quamquam dolere se dicit, quòd spe ceciderit, qua sibi persuaserat, post captam Antuerpiam, prouincias ad obsequium, debitamque Principi suo obedientiam redituras; omittere tamen noluisse, quin eos hortaretur, ne diutiùs bellum protraherent, hæsurum haud dubiè semper intra eorum viscera, ipsisque, liberisque, coniugibusque, ac fortunis suis exitiabile futurum. Quod vbi multis disseruit, caussam suscepti consilij sui subijcit in hæc verba. *Quòd autem Gratitudines vestras hortaremur, non curiositas aliqua nostra, vel quòd rebus alienis immiscere nos velimus; verum grauissimæ quædam causæ nos impulerunt. Ac in primis, quòd etsi remotiore inter nos vicinitate disiuncti sumus, humanum tamen, & ab officio Christiano non alienum aut remotum esse iudicamus, rebus aliorum optimè consultum velle, & de periculis eos præmonitos habere. tum quòd Gratitudinibus vestris multarum rerum commercia nostris cum homi-*

& Leicestrius in illos.

Inde eius suspicio, ne prouinciæ Regi reconcilientur.

Iuuit suspicionem officiu Poloni Regis,

conantis hanc reconciliationem Ordinibus persuadere,

hisce litteris

hominibus intercedunt. denique quòd plurimùm totius Christianæ 1 5 8 6
Reipublicæ interesse arbitramur, sedari intestinas istas turbas. neque Serenissimum Regem Catholicum, Principem potentissimum, ijs distineri, quominus vires suas contra Christiani nominis hostes conuertat. Cum hoc litterarum exemplo peculiarem epistolam Rex adiunxit, tradiditque Thomæ Sailio Posseuini aliquandiu comiti in Belgium redeunti, gratias Alexandro perhumaniter agens, quòd Balthasarem fratris sui filium regia inuisentem castra, vsumque militiæ e Farnesiana schola addiscere cupientem, officiosè susceperit: iuuenemque, quandiu in Belgio fuerit, eius fidei commendatum cupit. Hæc autem, quæ agitabantur, Leicestrio comperta, quamquam à principio illum non magnopere sollicitum habuere, quod processus inde nullos obseruaret; perculere tamen additis ad eumdem mouendum lapidem aliunde machinis. arcanis siquidem è Germania litteris certior est factus, rogatum fuisse Cæsarem à multis Imperij Principibus, vt discordiarum incendio, inter Catholicum Regem, & Fœderatos Belgas in dies magis inardescenti, proximamque Germaniam sensim afflanti, aliquid remedij afferre dignaretur: & Cæsarem, designata iam legatione, decreuisse cum prouincijs agere, vt Principi suo reconciliatæ, finem aliquando imponerent eiusmodi bello, quod tam multos Christianæ Reipublicæ Principes damnosè inuolueret, cum magno Germaniæ Imperijque periculo, si fortè Hungariam, inter hæc vicina rerum turbamenta, communis hostis inuaderet. Quin etiam vbi Leicestrius comperit, non solùm legatos à Cæsare nominatos esse Salentinum Comitem Ilemburgensem, & Othonem Bilantum Dominum Rederensem, qui cum Parmensi Belgarum Gubernatore, & cum Fœderatis prouincijs agitarent: & Coloniam, sedem conuentui proponerent, sed etiam prouincias congressus huiusmodi præter morem non aspernari; tunc vero Anglorum tædio id fieri ratus atque ad ineundam cum Hispano concordiam Belgas addicturos animum sibi persuadens, Elisabethæ aperuit omnia, satis hinc causæ nactum se esse arbitratus probandi apud illam consilij sui, si minus Belgis fidere, ac plerasque arcium præfecturas Anglis tantummodo credere voluisset. Verùm hæ Poloni Regis, ac Cæsaris curæ successu caruere: & Angliæ Reginam parum illis motam accepi, non solùm quòd huiusmodi legationes officiosè magis quàm anxiè institui à Principibus interpretaretur: & Hollandos Zelandosque crederet, molares esse præduros ac prægraues, qui ab aqua nisi rapidè immissa non euo-

Additi ad has litteras, alias ad Alexandrũ pro fratris filio,

Eamdem suspicionem firmant

audita Germanorum Principum consilia:

Et decreta Cæsaris legatio ad Hollandos super ea concordia:

Ex quibus Leicestrius occasionem captat accusandi Ordines apud Reginam.

Sed Regis ac Cæsaris officia irrita fuere.

Et Angla nihil illis mota est.

Soc. Iesu

Leicestr.

Leicestr.

1586 euoluantur; sed etiàm quòd alia tunc ei mens esset, vrgeretque domi maior in dies cura, indicto regni conuentu de Mariæ Scotorum Reginæ causa celebrando. Ad quem quum Leicestrius ante omnes euocaretur à Regina: ac satis iam expertus esset, post belli aduersa, minus sibi venerationis in Belgio exhiberi; occasionem haud neglexit subtrahendi se paulisper à Belgarum præsentia, apud quos (vt fermè VICTIS noua clades est aspectus suorum quasi exprobrantium) se signari oculis, factaque sua sermonibus euerberari, non vltrà sustinebat. Itaque Hagæ in frequenti senatu, expositâ discessus sui causâ breuemque reditum, & validiora ab Reginæ liberalitate subsidia pollicitus, deligendum proponit, cui Gubernatoris vices, dum ipse aberit, committantur. Ac præcipuos quosque percurrens, Mauritio imparem ætatem obtendebat: Holachium bonum militiâ haud negabat, sed fastu immodicum, nec amicis quidem tolerandum: Meursium præfecturis Geldriæ, Zutphaniæ, Transisselaniæ, atque Vltraiecti oneratum implicitumque differebat. denique præter Anglos, homini Anglo placebat omninò nullus. Nec inter suos in Norritium, quamuis veterem partium Tribunum, magnoperè inclinabat, pronior in Guillelmum Pelhamum, in Rolandum Iorcum, atque in Guillelmum Stanlæum, quos vt beneficijs affecerat, ita securius inter beneficia sua imperium deponebat. Verùm quum Anglorum nemini senatores belgæ accederent, placuit ab hispanis Belgij Gubernatoribus exemplum petere: quibus Belgio aut vitâ abeuntibus, Reipublicæ cura regio senatui credi consueuerat, à quo prouinciæ, Regis nomine annuloque administrarentur; ita in eius qualicumque absentis morâ posse committi Rempublicam Ordinum senatui, qui cunctis in actis decretisque, Leicestrij signum ac nomen vsurparet. Ita rebus compositis, Leicestrius, scriptis ad prouincias litteris de regimine per absentiam sui senatoribus relicto, in Angliam discessit, Procerum nonnullis palàm offensus, populo, cuius patrocinium præseferebat, acceptior. Et Parmensis Zutphaniâ iam profectus, quam commeatu ad quinque minimùm menses suffecturo, & bis mille præsidiarijs conrta vim hostium famemque communierat, sæuiente iam hieme, Bruxellas abijt. Qua in vrbe ciues excepturi reducem, post aliquot iam menses, Grauiæ, Venlonæ, Nouesij, aliarumque arcium munitionumque victorem; multa publicæ argumenta gratulationis apparauerant. Sed nuncius paulò antè allatus de obitu Octauij Parmæ ac Placentiæ Ducis, luctu omnia corrupit.

gau-

Nouemb. Mense. — *26. Nouembris*

Rebus aliunde sollicitus.

Reuocatur Leicestrius in Angliam,

non inuitus.

Discessum suum in Senatu pronunciat:

differitque de Gubernatore, qui absentis vicem sustineat.

Non probat nisi Anglum.

Sed nō accedentibus senatoribus Belgis,

vicariū regimen Senatui cōmittit,

& abit.

& Alexāder Bruxellas redit,

festo apparatu excipiendus.

Sed morte Patris gratulationem respuit. gaudiorumque loco, milites tristium secundorumque consortes, lugubri pompa communionem doloris obtulere pro allenamento Imperatori suo. 1586 Ipse autem, compositis de patris obitu litteris ad Pontificem Xystum per Comitem Anguisciolam, (quem suo noui Ducis nomine præstare Pontifici obedientiam voluit) & ad Rodulphum Cæsarem per Soragnæ Marchionem: & ad Philippum Regem per Comitem Nicellium perferendis; Regem supplex orauit, liceret vt sibi per clementiam eius in Italiam redire, resque suas aliquando reuisere. *Ciuitatum illarum statum, vt fermè nouum, atque à turbidis ingenijs non satis adhuc firmum, valida regentis manu opus habere, Octauij mentem periculoso regimini parem fuisse: quamquam nec aduersus illum seditiosorum machinamenta cessasse. eo extincto, & Margarita Austriaca parente dominaque ante virum prærepta, superesse quidem liberos, sed ætate experientiaque minores: & Cardinalem patruum, multa prudentia, at senio grauem, vrbanisque muneribus implicitum. Sibi decretum antea fuisse, inter ea armorum discrimina tamdiu ætatem agere, donec, vel cum vitæ iactura, Belgium Regi sua restitueret, nunc, quando vnus ipse qui domus suæ priuatis præesse rebus publicisque possit, à filijs, atque à populis euocetur; æquum existimare, seu Principem, seu patrem se cogitet, suos vtique non deserere, dummodò Maiestas eius, cuius imperio vitam ipse suam filiorumque perpetuò mancipatam habet, susceptum consilium non abnuerit.* Sed abnuit Rex: tribusque hac super re epistolis, postquàm & consolationem ob mortem patris, & pro reportatis ea æstate victorijs, gratias miscuisset; in vna earum; *Considerantem se*, scribit, *quanti referat, non omitti ab eo prouinciam, quam in manibus habet, regitque summo cum Religionis regiarumque partium beneficio, indulgere illi reditum in Italiam non posse. Nam quod ad ipsius domus ac populorum necessitates attineat, iubere illum omnem animo sollicitudinem exuere: quippè se non alio prorsus affectu curaque in res Farnesiorum, quàm in suas (quando vti suas verè habeat) inspecturum. Postremò cogitare eum debere, si intra paucos dies vtroque parente orbatus ipse sit, superesse se, qui eidem vtriusque loco sit futurus.*

Deque ea docet Pontificem, Cæsarem, Regem: Atque ab hoc reditum in Italiam petit his de causis. Non impetrat, Rege ita respondente.

Alexand. Com. Anguisc. *Io. Petr. Com. Nicell.* *Mortua Febr. anno eiusdem anni. Ranut. & Odoard. Alexand. Farnesius Cardinal.* *pr. Dec.*

MISSIONIS castrensis auxilio Alexander auget militarem disciplinam. ALEXANDER, non desperato in aliud tempus reditu in Italiam, interim audiendis populorum controuersijs, firmandæque in primis militari disciplinæ, quæ illi cura perpetuò cordi erat, anni principium sedulo impendit. 1587 Et habuit, vnde per eos dies de re castrensi vnicè mereretur. Qui litteras è Moscouia ab Rege Battoreo ad Parmensem Ducem attulerat Thomas Saillius è Societate Iesu, iussus ab Rege fuerat,

Author eius,

1587 rat, arcana quædam, haud tutò consignanda litteris, cum eodem communicare. In eo iterato sæpius congressu, quoniam viri prudentiam ac sanctimoniam Dux mirificè probauerat, placuit eum deligere, apud quem animæ noxas, earum pœnitens expiaret. Habuitque exinde Saillium ad extremam vsque vitam conscientiæ suæ moderatorem. Hinc aliqui ex aulæ bellique Proceribus, siue hominis suauitate capti, siue Ducis gratiam hac quoque imitatione captantes, eumdem ad sacras confessiones adhibuere. Quin & per exercitum celebratus (namque ad gregarium quemque pari alacritate eius caritas, porrigebatur) expeti à multis ad hoc ministerium cœptus est. Gratum id Alexandro, qui iampridem meditabatur ex eo religiosorum hominum ordine, certum aliquod inducere in castra subsidium animarum. Etenim nouerat, sæpè adhibitos, cum magno præliantium ac præliorum bono, Societatis Iesu Patres à Gubernatoribus Albano, ac Requesenio. Viderat, quanti eorum operam fecisset Austriacus. expertus ipse iam erat, illorum dexteritate, & quadam tractandi hominum animos peritia, multa in castris persanata, quæ desperatæ curationis habebantur. Accessit eiusdem grauis abalienatio à Sacerdotum compluribus ex ijs, qui legionibus veluti curiones adiungi solent: quòd illorum aliquos hæresi aspersos, aspergentesque eâdem labe legionarios: non neminem ab hostibus pretio emptum, atque ad eos explorata transmittentem certò comperecerat. Igitur alijs in horum locum inductis, ad rem certius stabiliendam, egit cum Saillio, vt in eam operam socios ex suo ordine complures euocaret. Euocati sunt è varijs Collegijs Sacerdotes omninò duodecim, ac totidem Sacerdotum adiutores, in quibus honesti aliquot iuuenes eiusdem Societatis candidati. Hosce omnes in familiam suam Dux primùm admisit, ac pro domesticis habitos ære suo aliquandiù aluit. postea regijs libris illorum nomina inscribi voluit militarem in modum: certisque eleemosynis (eæ fuerunt nummi aurei ducenti quinquaginta in singulos menses) ad sustentandam vitam, stipendiorum loco attributis, sacrum manipulum legionibus immiscuit. Factum & Philippus Rex magnoperè probauit, & secuti per Belgium Gubernatores pari omnes curâ tenuere; haud dubiè intelligentes, æquum non esse, absque peculiari auxilio præteriri catholicos milites: qui, quòd nos suorum obiectu corporum defendant, plus alijs commerentur: quòdque inter quotidiana mortis pericula versentur, præsentiore animæ subsidio opus habent. Atque hoc est, in

Margin notes: & occasio. — Patres Societatis Iesu adhibere statuit Alex. ad hoc militũ auxilium: exemplo præcedentium Gubernatorum, — *Io. Austr.* — *Cappellani* — & præsertim tali occasione. — *Cæsar Palazzolus in milite Ecclesiastico* — Euocat eos in castra, — suis primùm, — pòst regijs alimẽtis sustentandos. — Rex factum probat. — Munus ac labor eorum,

quod nouæ huic cohorti sedulò incumbendum fuit, viris ad 1587 eam rem accuratè delectis, qui & firmitudine animi, & robore virium, & peritia linguarum, iuuando varijs è nationibus militi pares essent. Porrò in hunc modum distribui primùm cœpti. Saillius apud Ducem, alij partim in legiones sparsi, partim in tormentorum statione collocati: in itinere peculiaria illis plaustra ad sacram ac domesticam supellectilem attributa: in castris suum eisdem tabernaculum seorsim erectum, quò, quantum per publicas curas liceret, identidem conuenire possent. Idem autem omnibus vbique labor, insinuare pietatem in castris, & cum Ducis industria in exercendis varias per artes militibus, concertare: vt disciplinam quantum ille bellicam, tantum ipsi Christianam exigerent: dumque ille militiæ legibus, ipsi Christi præceptionibus bellatores imbuerent: eodemque tempore Dei timorem insererent ijs, quos hostibus timendos Imperator efficeret. Sed nusquam intentiùs hoc certamen exercebatur, quàm instante ad hostes expeditione. Tunc enim ordinum præfectis reficere cibo corpora, armare ferro exercitum, spe prædarum, & accessione gloriæ, animare suos satagentibus: isti animarum instructores partes suas interim ducebant, eosdem frequenti expiatione delictorum, tamquam deposito onere expeditiores, & Diuini refectione Panis, hoc est immortalis armaturæ munimento tutiores, in prælium emittere; publicis antè concionibus, priuatis alloquijs, institutis supplicationibus, atque alijs diuinæ iræ placamentis, cælestem pugnaturis opem polliceri. At vero quum motâ vtrinque acie, infestis signis concurrebatur: aut in mœnia obsessæ vrbis, facta impressione, conscendebatur: aut aduersus inuadentem scandentemque hostem vrbs defendebatur; tunc sacrorum horum militum constabat opera, & par operæ fructus. Sacerdotum adiutores obseruatis qui saucij pugnam deserere cogebantur, ad eos per furentes quaquauersùm pilarum emissiones conferebant se, ac manu prehensos, aut si incedere nequirent, in humeros sublatos ad Sacerdotem deducebant: apud quem, accersita medentium ope, corporis simul atque animæ plagis curatio intendebatur. Quòd si qui milites in ipso pugnæ loco animam agerent, non deerant ex hoc Sacerdotum numero animosiores, qui capitis sui periculo alienæ saluti posthabito, illuc per cæsorum cadauera proreperent, pugnantibusque & cadentibus immisti, morientibus in tempore adessent, illâque decretoriâ æternitatis horâ, delictorum veniam impertirent. vt quorum vitam sua cuiusque mili-

[Margin notes: In castris, | Dux | In expeditionibus, | In acie & pugna,]

1587 militaris virtus, ac Imperatoris industria ex hostium manibus non seruauerat, horum animas culpis expiatas è tartarei prædonis ore subtraherent. digni coronâ tanto, quàm ciuica, illustriore, quanto seruasse ciuem non qua parte morti debitus est, ac breui moriturus, sed qua immortalis, parque Cælitibus habetur; profectò præstantius, nec paulò perennius beneficium est. Vt mirum non esset, si hæc Patrum caritas, vt amorem ijs venerationemque per exercitum conciliabat, sic eisdem aditum latius aperiret, vnde militaris licentia sæpius repressa: rixæ, ac nationum certamina, (qualia inter armatos, & gloriabundos facilè conseruntur) in hostium perniciem melius traducta: iniectus militibus ardor vlciscendi contumelias in Dei Sanctorumque imagines ab hostili impietate inferri solitas. quin etiam per huiusmodi occasiones auctus in castris Sanctorum cultus, eorum nomina in expeditionum tutelam assumpta, Magnæ Matris imagines vexillis militaribus adiunctæ, atque adeò animati per ea milites, velut admissis in societatem belli centuriatisque Cælitibus. Hæc autem fouebat in primis Alexander, inuento suo quotidie lætior. Atque ex vberiore fructu, quem rei militari inde prouenire præsens agnoscebat, ad expeditiones quoque maritimas adhibere sacrum hunc salutaremque manipulum opportunè statuit. Nec pòst multo ad hispanæ classis aduentum traiecturus britannicum mare, quatuor ac viginti ex eodem ordine selectis, ac Dunquercanas in naues distributis, non leue inde subsidium nauigaturo in Angliam bello designauit. Et quamquam ea tunc belgicarum nauium transmissio effectu caruit, Parmensis tamen Ducis consilium tenuit, & exemplum valuit: donec post aliquot annos, adnitente Marchione Spinula, claro illo per Belgium armorum Duce, cura classiarios naualemque turbam in maritimis expeditionibus adiuuandi, Isabellæ Archiducis solenni
1623. diplomate, Patribus Societatis demandata est. Sic terrâ marique bellum sequi cœpere Patres, certa sacrorum procuratione attributa. magnis quidem ipsorum laboribus, multis in vtroque bello discriminibus, campisque ac maribus sæpè numero eorumdem cruore conspersis, sed magno quoque castrorum classiumque bono, quorum felicitas non magis interdum armatis præliantium corporibus, quàm exoneratis animis, tanquam prægrauantium mercium iactu, comparata est. Sanè Aytonæ Marchio, prudens acceptusque Belgarum populis Gubernator, quum in bellico suorum Senatu, multa in Hollandorum militia multi collaudarent, respondisse fertur;

Laborum fructus.

Ad maritima quoque designat eos Alexander:

& publico diplomate adhibentur,

non sine magnis eorum discriminibus,

sed pari cũ emolumento.

Dictũ magni viri super hisce militionibus.

Vtcumque illa se haberent, vna in re Hollandos superari, missione castrensi: ob quam vel solam sperare se, Deum fortunaturum Catholicorum arma. Atque hoc est celebre illud in belgico exercitu militaris disciplinæ additamentum. 1587 ex lib. 6. Imag. pr. Saculi

Felices Alex successus.

IN HVIVS autem procuratione, nouum ingredienti annum Alexandro, vti dicere paulo ante incœperam, multa feliciter obuenere. Si quidem intra mensem arx Vuoua, castellum ac munitio apud Zutphaniam, atque vrbs Dauentria, in potestatem venere. Et in Vuouam quidem arcem validè munitam haud procul à Bergis ad Somam, Marcantius Gallus, armorum eo loco præfectus, siue odio incitatus aduersus Firminum Vuouæ Gubernatorem, à quo (vti rara fermè est inter militarem, ciuilemque præfecturas concordia) iampridem dissidebat: siue allectus pecuniâ à Steenbergæ Præfectô, Alexandri nomine promissâ; Firmino absente, præsidiarios à Steenberga milites induxit: ipse eiusque centuriæ duæ ad Regis se militiam transtulere, sexdecim aureorum millibus donati: quam tamen summam repertæ ibi annonæ armorumque copia exæquauit. At verò ex Dauentria, vrbe Transisélaniæ principe, ac post Antuerpiam, atque Amstelodamum, emporio totius Belgij celeberrimo, quantum regijs partibus accessit? Præerat vrbi cum præsidiarijs mille ac quadringentis, Anglis fermè atque Hibernis, Guillelmus Stanlæus, nobilis Anglus, Comiti Leicestrio adeò carus, vt quamuis catholicum esse, ac Hispano Regi militasse Comes non ignoraret, tamen Dauentriam illi credere, dissentientibus Fœderatorum plerisque, non dubitauerit. Is postquàm Tassio Zutphaniæ Gubernatori consilium restituendæ Regi Dauentriæ aperuisset, solâ, vt aiebat, conscientiâ permotus; Tassiusque Parmensi præsens indicasset; cum Tassio conuènit, vt secum de remuneratione pretioue, quod præterquàm à Deo, admissurus non erat, nequaquam ageretur: tantùm caueretur vrbi, quam Hispanus nulli ciuium noxius intraret; præsidiarijs verò, si qui Regis in partes secum transirent, illicò stipendia soluerentur. Ita condictâ nocte, apertâ ab Hibernis rei conscijs portâ, Tassius ac sexcenti pedites, equitesque quadringenti admissi sunt: deductique velut amicam in vrbem, forum adeò pacato agmine tenuere, vt Magistratus, ac ciuium plerique, accitas à Stanlæo Hibernorum cohortes ad muniendam vrbem existimarent. Sed vbi Tassium agnouere, & captam vrbem; trepidos, ac fugam molientes sistere Stanlæus Tassiusque iusserunt, securos inductis copijs nihil hostile in quemquam parari, solùm quæ Regis sint, repeti. atque

Vuoua arx deditur,

à præsidij præfecto,

Bergh. opzom

deditionis causa,

& merces.

Dauentria.

Oueriſſel

Præfectus eius Stanlæus

cum Tassio agit de tradenda vrbe,

hisce conditionibus.

Intrat ea Tassius,

nulli ciuium noxius.

1587 hac vnâ tantummodò causâ motum se ad dedendam vrbem Stanlæus adiunxit, non autem largitionibus, aut honorum titulis, proditorum pretijs: quæ, quamuis oblata, respuerit, vti aliena à maiorum suorum claritudine, vitâque suâ. nec queri quemquam posse, fidem ab se fractam; quando eam nulli Magistratuum obligatam haberet: & obsequij, quod vni Comiti Leicestrio addixerit, obligatione solutum se ab eodem, testes esse litteras, quas protulit Comitis manu exaratas. Sic ille ratione sui reddita, non tamen perinde ab omnibus accepta, in Regis militiam transgressus cum præsidiariorum parte (fuere illi omninò sexcenti) deditæ vrbis regimen aliquandiù tenuit, donec in Hispaniam ab Rege accitus est. Præmissis au- *Stanlæus facti sui rationem docet,*

31. April. tem litteris Alexander commendauerat apprimè Regi insolitam viri moderationem, addictumque Religioni ac Maiestati eius animum, dum spoliatus licet ab irata Angliæ Regina ob Dauentriæ iacturam, fortunis sanè non modicis: raptisque insuper in carcerem vxore filijsque; paratum se tamen ostenderet, huiusmodi occasiones amplificandæ Religionis vitâ ipsâ mercari. ideòque Regem orauerat, ne permitteret, tantam animi magnitudinem inhonoratam regio in exercitu monstrari: sed quam ille facti sui mercedem ab vna Dei manu expectauerit, huius interim pignus à manu Regis, æmula Diuinæ benignitatis acciperet. vt, si non hominis, certè virtutis, atque *pòst abit in Hispaniam,* *litteris Alexandri commendatus.*

Alexand. adeò exempli habita fuisse ratio videatur. Sic ille æquè magnanimus, dum manu instructa calamo, contra Regis ærarium pro virtute pugnat: ac dum armata gladio, pro regijs opibus decertat aduersus hostem. Quo die Dauentria, eodem castellum apud Zutphaniam traditum est Tassio à Rolando Iorco Eboracensi: quem cum octingentis peditibus, & equitibus centum, loco imposuerat Comes Leicestrius, vt ex ea munitione & Zutphaniæ immineret, & Velauiam tueretur. Addixerat hic quoque hispano Regi iampridem operam suam, ac Bruxellis ab Alexandro captis, in Antuerpiensi obsidione perquàm strenuè arma tractauerat. Inde in Angliam reuersus, regijs partibus magis relictis, quàm damnatis, Reginæ ob virtutem bellicam honorificè habitus, ac Leicestrio Belgium petenti inter militares comites additus est. mox arci ad Zutphaniam præfectus (contrà quàm agi cum refugis debuerat, qui securius habentur immisti alijs, quàm impositi,) nactusque occasionem, cuiusmodi aliquam circumspectabat animo, ac Parmensi iam significauerat, cum Tassio rem transegit. Atque vbi primùm audijt, Dauentriam venisse in Regis manus, sparso de *Castellum apud Zutphaniam,* *Rolandus eius præfectus* *deserit simulato metu:*

de industria inter suos rumore, creditoque aduentare victorem 1587
Tallium cum Hibernis Regi adiunctis, simul præsidiarios Zutphanienses erumpere; simulato metu fugam suasit, ac primus arripuit, relicto propugnaculo: quod defensoribus vacuum, sed largo commeatu, ac maioribus aliquot æneisque tormentis à Leicestrio communitum, Tallius intrauit. Rolandus ad Farnesium profectus cum turmalibus suis, non diù catholico in exercitu militauit, veneno, vt aiunt, extinctus. Hi porrò complures coniunctique rerum felicium successus tanto gratius Alexandro accidebant, quanto nullâ suorum iacturâ, nullâ castrorum aggerumque morâ aut impendio, nullis aggressionum ac præliorum periculis, traditâ repentè victoria truebatur. quasi hoc esset, relicta hereditate vno die impunè ditescere, non per incerta & longa mercaturæ discrimina lucrum facere. Quamquam hoc quoque subitarium vincendi genus, vt sua negotiatione plerunque non caret, ita non tam felicitati, quàm solertiæ Imperatoris accedit.

& ad Alexandrũ accedit:

postea extinguitur.

AVGEBAT Alexandro lætitiam, quòd, vt ad Regem scripsit, 6. Febr. prouideret animo, accepta hostibus damna magnam fore inter Anglos & Belgas materiam querelarum. Neque enim Belgas omissuros, quin, sicut Angli post amissam Grauiam Belgarum nationi vecordiam dubiamque fidem, scriptis etiam libellis, obiecerunt, adeò vt Leicestrius dicere auditus sit, Nullius se arcis securum, cui Anglus non præesset; sic Belgæ paria in præsentia referentes, Anglorum gentem perfidiæ ac proditionis insimulent. ex quo sperari possit, exasperatos in hunc modum nationum animos in apertas breui discordias erupturos. Nec diù distulere, quin erumperent. Etenim postquàm litteris è Belgio ad Reginam querulis, ad Leicestrium audacibus: ex Anglia responsionibus modò ambiguis, interdum asperis, aliquandiù certatum esset: Ordinum Proceres præsenti iactura perculsi, & futurorum metu anxij, partem authoritatis Leicestrio abrogandam, sibi, Comitique Mauritio astruendam, decreto sanxere. allegatisque ea de re ad Reginam, atque ad Leicestrium nuncijs, vtrumque submissè rogauerunt, vt factum tanquam præsens vnicumque remedium opprimendis proditionum initijs, quæ passim deprehendebant, excusatum vellent: veniret ipse Leicestrius, haud dubiè consilium ei, & cuicumque salus Reipublicæ cordi sit, probatum iri. Verùm nec Regina æquo id animo accepit, quòd huiusmodi remedium peti à prudentia sua maluisset: & Leicestrius palàm offensus, rediturum se in Belgium primò negauit: mutauit tamen po-

DISCORDIA inter Anglos & Belgas.

Se inuicem dubiæ fidei insimulant,

Et apud Reginã Angliæ, litteris contendunt,.

Belgæ abrogant Leicestrio authoritatem:

offenditque Reginam,

& maximè Leicestrium.

1587 postea ad amicos scribens, *Sibi quidem multis Procerum iniurijs irritato satis causa esse, Belgarum curam ab se reijciendi; tamen innocentis populi, sibique cari commiseratione motum redire decreuisse*. Quæ, aliaque in hanc sententiam, sicuti Leicestrio conciliabant populi studia aduersus Ordinum Magistratus; ita diuersis Regina litteris quotidie fatigabatur: dum alij Leicestrij defendentes acta, culpam auertebant in Belgarum Proceres, qui regere ipsi se nequirent, & rectorem pati nollent. alij, quidquid domi atque inter arma peccatum esset, ambitioni superbiæque Leicestrij, consiliorum intollerantis adscribebant. Itaque quum & in Belgio scissis fœdè prouincijs, aut fauore, aut odio in Leicestrium inter primores ac populum certaretur: & in Anglia à Senatoribus aulicisque variè attolleretur, deprimereturue Leicestrij regimen, Reginæ visum est, in Belgium mittere Thomam Sachuillum Burchusti Dominum, primarium Senatorem, qui dissidiorum causis inquisitis compositisque, viam Leicestrio, si remittendus videretur, emolliret. Sed hic nonnisi post mensem soluit ex Anglia. Interim Elisabetha, quæ dedecori ducebat sibi Angloque nomini, res Belgarum, post susceptum eorum patrocinium, domi militiæque in deterius quotidie verti, plures emissura in Belgium ac validiores copias, magnam pecuniæ summam in Regni conuentu poposcerat. quam, quia significatum sibi fuit, nunquam è populis exigendam, ni sententiæ in Mariam Reginam Scotorum latæ executionem imperaret; ipsa occasionem inde festinandæ regiæ cædis aut habuit, aut quæsiuit. Quo id autem modo peractum sit, quoniam super Mariæ fine, miris partium hinc odijs, inde studijs hodieque concertatur; ego securâ inter infensos & addictos narratione, in medio ponam, intermisso paulùm rerum ordine, non vt opus varietatibus distinguendo, amœna Lectoribus deuerticula conquiram, sed vt facti memorabilis historia, quæ nostro adnexa est operi, incorrupta ad posteros fide, quoad per me liceat, extendatur.

Quem Belgarum alij defendunt,

alij accusant.

Ad has cõtrouersias componendas mittit Regina Senatorẽ in Belgium:

& pecuniam poscit a suis ad exercitum augendũ;

Tit. Liu. l. 9. id facere se nõ negat.

Et Profecto rara vnquam vel in tragicorum scenas Regina prodijt, quæ nobiliori gratiarum comitatu, in admirationem amoremque sui: dein lugubriori spectaculo in commiserationem & lacrymas theatra conuerterit. Nata est Maria Iacobo Stuarto, centesimo quinto, vt Scoti numerant, Scotorum Rege. Ipsam quatuor Regnorum insignia ornauere. sed forma, cui parem ea ætate fuisse nullam memorant, digna Europæ totius imperio habebatur. Æquabat decòri corporis

DE MARIAE Scotorũ Reginæ morte.

Vetus eius origo regia,

Scot. Gall. Angl. Hibern.

Regales tituli,

Forma,

Ingenium, poris speciem verborum gratia, quam excellenti promptoque 1587
ingenio, non formæ, tanquam eius lenocinio captus, imputares.
Religio. Sed super omnia Religio fuit, & erga veteres sacrorum ritus, Sedemque in primis Apostolicam reuerentia: vti eius addecebat heredem regni, in quo tres & octoginta Scotiæ Reges eadem fidei constantiâ obsequioque in Christi Vicarium floruere.
Infans Regina Septimo postquàm nata est die, regnare Maria cœpit, amisso patre. adeò ad cunas ipsas exornandas præfestinasse visi sunt regales tituli.
Coronatur. Octauo mense diadema regni, sceptrumque inter festas populorum acclamationes accepit.
Vxor expetitur a multis, Statimque coronas, & regias filiorum nuptias hinc Henricus Octauus Angliæ, inde Henricus Galliæ Secundus obtulere. Quin etiam ad hasce nuptias armata sunt regna: Scoti graui
etiam armatis. propterea bello terrà marique ab Anglo lacessiti, à Gallo adiuti, à Legato Pontificis animati: qui Romà missus, ad
Legati Pontificij de ea praeconium. Scotos, vt in auita religione persisterent, adhortandos; visa regia infante, laudasse eos dicitur, quòd pro cælestissimæ indolis Principe aduersus obscena hæreticorum monstra bellum gererent, relaturi non paulò plus solidioris gloriæ, vt aiebat, pro hac Helena, quàm pro græca relatum esset apud Troiam. *Patriarcha Venet.*
Galliæ Delfino desponditur, Desponsa demum Francisco, Henrici Regis filio, Galliæ Delfino, atque illuc armis traducta, inter nuptiarum solennia, *Henr. II.*
assumpto trium Regnorum titulo. Reginæ Scotiæ, atque Angliæ, atque Hiberniæ titulum assumpsit, Henrici soceri suasu: quòd mortuâ per eos dies Mariâ Angliâ, Hispani Regis vxore, affirmaret Henricus, non ad Elisabetham Henrici Octaui spuriam, sed ad Mariam Stuartam, Iacobo Quinto Henrici nepote genitam, pertinere Angliæ regnum. Retinuitque aliquandiu eam appellationem mortuo socero, inaugurata consecrataque Galliæ Regina.
Galliæ Regina consecratur. Atque hinc duci cœpta sunt fila funereæ illius telæ, quæ infelici sternenda suggesto, Mariæ supremis parabatur. Etenim
Ægrè fert Elisabetha assumptum a Scota titulum Angliæ Reginæ: Elisabetha ad Angliæ regnum assumpta, Stuartæ iampridem æmula inuidaque, vbi audijt, illam mistis Angliæ, Galliæque insignibus, vtriusque regni Dominam appellari, vt fermè POSSESORES malæ fidei rimor possidet, verita ne per Gallorum potentiam attentaretur aliquid in Anglia, turbandum
Inde Scotiam turbat, sibi Scotiæ regnum distrahendumque absente Regina, existimauit, occasionem apprimè tunc nacta.
per Iacobū Regis Scotiæ nothū Nam Iacobus Stuartus Iacobi Quinti nothus, catholicæ Religionis, ac monasticæ *Prior Monasterij S. Andreæ*
qui religionis desertor, familiæ desertor, quum Morauiæ in Scotia Comitatum insanè ambiens repulsam ab Regina sorore passus esset, odio inflammatus præsidium sibi quæsiuit ab hæresi, vbique parata *Maria Stuarta*
turban-

1587 turbantibus. Aggregatisque sibi, quos Caluinianâ licentiâ iam allectos in Scotia, eoque Mariæ aduersaturos intelligebat; sacrum ordinem, quasi meritò illum deseruisset, insectari, templa, ac cœnobia euertere: in opulentos Ecclesiæ reditus inuadere, sacrâque inde pecuniâ multos Nobilium inescare; demum impetrato à nimia sororis facilitate Morauiæ Comitatu, spes suas attollere: ac mortua Guisia regni pro absente filia moderatrice, mortuoque postea Francisco Galliæ Rege eiusdem marito; Scotiæ regimen sibi polliceri, ac tractare cœpit, Hinc illum & Angliæ Reginam facilè iunxit commune in Mariam odium, & propria cuiusque vtilitas. Ictoque fœdere aduersus Catholicos, quibus dominantibus neque hæc diu tueri se posse regnum, neque ille adepturum se aliquando sperarent; vetus vtrobique Religio miseris sanè modis labefactata: ac duo præstantissima Europæ regna, vnâ hinc spuriâ instigante, vnoque inde notho adnitente, à complexu Ecclesiæ, legitimæ matris, abstracta sunt. Et Maria quidem, cuius non minus perculit animum Religionis in Scotia, quàm in Gallia mariti Regis interitus, in Scotiam reuersa nullum præsentius remedium obijcere turbatoribus regni, quàm coniugium & spem sobolis, meliorum persuasione, decreuit. Quamobrem euulgato Mariæ consilio, iamque varijs legationibus expetito certatim matrimonio, præsertim à Cæsare pro Archiduce Carolo, atque à Philippo pro Carolo Hispaniæ Principe, intercedere protinus Angliæ Regina, perque Morauium Mariæ suadere, ne maritum extra insulam quæreret, conata est. Nec illa dissentiebat, quæ iam animum adiecerat ad Liuiniæ Comitis filium, Henricum Stuartum Darlæi Dynastam. Causa huius consilij fuerat, quòd Darlæus genitus ex Henrici Septimi Angliæ Regis nepte, secundus heres Angliæ regni habebatur. ideòque reputauerat apud se Maria, posse illum, si ex potentioribus Angliæ familijs vxorem duceret, Anglorum viribus subnixum sibi aliquando negotium facessere ad successionem. Accedebat decôra iuuenis species vndeuiginti annos nati, par morum suauitas, & à Catholica Religione commendatio. Itaque festinauit accersere illum ex Anglia, vbi cum patre extorri à patria iampridem agebat: frustrà coniugium improbante Elisabetha, ac Darlæi loco Leicestrium Comitem offerente. non vt Leicestrium Stuartæ iunctum vellet, hunc enim despondisse iam sibi Elisabetha ferebatur; sed (præter ea quæ alibi memorauimus) vt, dum moras nectendo, alium alio pelleret, nec alium, nec aliquem ad extremum induceret.

Left margin notes: *Maria Guisia* — *Regina Moranius* — *Maria Lenox* — 19.

Right margin notes:
& hostis ...
Regimen Scotiæ pro absente Regina inuadat.
Iuncto fœdere cum Elisabetha,
in vtroque regno religio cadit.
Redit propterea in Scotiam Maria,
& spargit noui coniugij famam ad terrendos hostes.
Multi illam expetunt:
sed illa in Darlæū inclinat,
ob has causas.
Leicestriū offert maritum Elisabetha:
callidè.

id quod ad firmandum sibi Angliæ sceptrum ipsa referebat: & 1587
Morauij in primis intererat, ne Scotiæ & præsens regimen, &
deuoratum spe regnum amitteret. Sed iam illa properato ma- *Maria tam Darlæo nubit, & filio augetur.*
trimonio, ac filio postmodùm aucta, quem Scotiæ atque An-
gliæ Regem vidimus, quantum sollicitudinis Angliæ Reginæ *Iacobus VI.*
Scotisque rebellibus incussit, tanto ipsa validioribus insidijs, *Crescunt turbamenta Regni,*
struente Morauio, inuoluta est; sparso in vulgus rumore, de-
creuisse illam, firmato iam prole regno, veterem sacrorum *hac Morauij arte.*
cultum restituere, atque Ecclesiæ bona in plerosque Nobilium
translata, ab vsurpatoribus repetere. eòque à coniuratis prò-
cessum est, vt armis palàm sumptis, mox, quoniam aperta vis
improsperè cesserat, occultè discordijs inter Reginam Regem- *Armis ac dolis agitur,*
que iactis, sed breui compositis: denique Darlæo Nobilium
conspiratione perfidè interempto, viduam Reginam in pote- *Darlæus Rex interficitur,*
statem aliquando redegerint. Neque hîc cessatum. Nam Ia-
cobus Epburnus Botuelij Comes, Scotici maris Præfectus, quem
Morauius ad cædem Regis incitasse, eidemque promisisse Regi-
næ nuptias eo consilio ferebatur, vt inuidia regiæ cædis apud
Mariam inextricabilis adhæreret, si ipsa cum mariti interfectore *Ipsa cogitur nubere Botuelio Regis interfectori:*
matrimonium contraxisset; hic inquam Botuelius postquam
ijsdem authoribus, quibus scelus patrauerat, est absolutus; ar-
mata militum manu Reginam Sterlino redeuntem inuasit: ac
nuptiarum promissa proferens publicis Procerum tabulis obsi-
gnata, ad coniugij assensum adègit, non antè tamen, quàm *qui se religionis defensorem Reginæ promittit.*
ipse operam suam pro Catholicæ Religionis instauratione cum
Regina sociandam, sacramento multis coram obligasset. Hoc
autem vbi à primarijs Caluinianæ factionis auditum, versis
in odium studijs, concitaque plebe, Botuelius regiæ cædis au-
thor, Pontificius satelles, patriæ proditor vulgò proclamatur.
& gliscente rebellium armatorum numero, Regina quum se *Ex quo odium in Botuelium,*
imparem subitæ inopinatæque aggressioni videret: ac spera-
ret, elapso Botuelio, tumultum facilè sedatum iri, clàm illum
emittit, conniuentibus hostium ducibus, quippè veritis, ne *& eius fuga,*
capto, vocatoque ad quæstionem Botuelio, ipsi regiæ cædis
socij renudarentur. Nec ideò quieuere: quin etiam Reginam,
quæ reiecto multorum obsequio ad eius tutelam certatim
confluentium, in rebellium castra spontè processerat, impacati
aggrediuntur, captamque in priuatas primùm ædes, dein necis *Regina in arcem captiua deducitur,*
in maritum patratæ insimulatam, in arcem quàm arctissimè
custodiendam inducunt. Hic Maria, quum à Morauio tristio-
ra in dies, ac suprema expectaret, fideli subditorum operâ vi- *inde habitû mentita fugam arripit.*
rilem vestem induta, ex arce fugam arripuit. Ac varios post
casus

1587 casus, commissumque ad eam retrahendam prælium, vbi se ab insequentium insidijs expeditam ad Regni fines vidit, incerta animi quò progrederetur, quum comitum alij Belgium petendum, alij Galliam suaderent; ipsa, cunctis magnoperè dissuadentibus, Angliam anteposuit. Mota dicitur ad hoc consilium capessendum, recordatione promissæ opis ab Elisabetha: quæ paucis antè annis, secti adamantis partem alteram Mariæ dono mittens adiecerat, *Si quando bipartitæ illius gemmæ symbolum remitteret in Angliam Maria, quibuscumque circumuenta necessitatibus; statim se eo monitore excitatam auxilium ei, quantum expectari à sorore posset, allaturam*. Sed nimirum FACILIVS sectus adamas iterum coire, quàm dissociati animi contentione religionis & regni, coalescere inter se possunt.

incerta quò se conferat, | Angliam anteponit, | ob hanc causam,

Flor. Remund. l. 6. & alij

HAC datæ fidei & hospitij tesserâ ad Elisabetham præmissâ, in Angliam secura pergebat. quum à militari Tribuno obuiàm facto, paulùm subsistere, Reginæ Elisabethæ nomine, rogatur. Inde in Bortonum pagum deducta, appositisque custodibus cincta, tunc serò sensit, ac damnauit credulitatem suam: tantoque magis, quanto mox dicendam ad causam coram Elisabetha de Darlæi cæde, qui Londini natus ad Reginam Angliæ pertinere videbatur, euocata est. Quod illa auersata primùm, dein testata, Reginam se nulli mortalium, vni solùm Deo, & Christi Vicario subiectam; Legatos suos ad illud tribunal non tanquam ad iudicium, sed ad colloquium emisit. Ibi multis sanè argumentis, & confessione famulorum Bothuelij, qui ob eam cædem suspendio necati Mariam insontem insciamque, populo coram, testati sunt; (vti hôc idem postea Botuelius ipse captus à Danis in quæstione iurauit) Maria à suspicione obiectæ cædis, omnium qui aderant iudicio, exempta est: immò in altero etiam conuentu super eadem re indicto, reiecto in accusatores, Mortonum in primis atque Morauium, crimine, propiùs supplicio fuere, qui supplicium intentauerant. Quamquam Mortonus supplicium distulit, non euasit. siquidem aliquot pòst annis, Darlæi cædis manifestus, ob idque iussu Regis Mariæ filij, securi percussus, Mariæ innocentiæ testis fuit. Nec Morauius in hac Darleanæ causæ retractatione abijsset impunis, nisi multo antè ab inimico interemptus, spiritum, quem patibulo debuerat, præfestinè reddidisset. Verùm primis hisce ad Mariæ exitium frustrà tentatis, occasiones dein aliæ non defuere. Pontificiæ Pij V. litteræ diro Elisabetham anathemate ferientis, regnorumque iure spoliantis; mota

Maria in itinere sistitur, | & vti rea euocatur ab Elisabetha. | Legatis pro se missis, | innocens reperitur: | accusatoribus non impunitis. | Nouæ accusationis capita.

Cãdenus & alij apud illum | *Idem & alij* | *Iacobus VI.*

mota in illam in boreali Anglia nobilium arma: fama nuptiarum Mariæ cum Thoma Houuardo Nolfolciæ Duce: auditus Albani Ducis aduersus Angliam belli apparatus in Belgio, atque inde transmissus in insulam Marchio Vitellius: hæc simul omnia comperta, & tanquam ad Scotiæ Reginam liberandam, & in Angliæ imperium, oppressa Elisabetha, sustollendam composita, nouum ei seueriusque iudicium intenderunt. deportataque in arctiorem custodiam, atque illuc missis ab Elisabetha è prima nobilitate iudicibus, rationem eorum, quæ obiectabantur, afferre iussa est. Nec illa negauit, quæsitam à se libertatem ex ea custodia, qua contra ius fasque, Regina nulli subdita, detinebatur. ob eamque rem implorasse se Romani Pontificis preces atque opem: litterarum autem, quas Pontifex in Reginam Elisabetham emiserit, ignaram se esse. non se respuisse vicina Ducis Albani arma, quibus ipsa in regnum suum, non in alienum statueretur. non se repudiasse consilium de nuptijs cum Norfolcio, nempè oblatum à Morauio Elisabethæ arcanorum conscio: non tamen vltra consultationem processum esse. postremò non se vlli miscuisse conspirationi nobilium, quamuis illi honorificum liberandæ Scotorum Reginæ titulum armis suis imposuerint. Quæ aliaque in hanc sententiam postquàm Maria disseruisset, scriptis ad Elisabetham litteris, expositoque quàm indignè secum actum esset; orauit, vt aut permitteret ire se in Galliam ad cognatos Guisios, à quibus speraret eam opem aduersus rebelles suos, quam impetrare in Anglia à sorore nequiuisset: aut certè non arceretur ab eius conspectu colloquioque, apud quam suspiciones omnes facilè purgaturam se non dubitaret. Sed non modò neutrum impetrauit, Duce ipso Norfolcio ob eam causam securi percusso, sed nouis iterum suspicionibus, nouis criminationibus Regina infelix appetita est. Nempè quo plures in libertatem eius intendebant, eo causam indeprecabilius aggrauabant: ac iuuandi studio, altius nocebant. Venerat in Belgium Ioannes Austriacus Caroli Cæsaris filius, operâ in primis Gregorij XIII. qui misertus indignam Mariæ sortem, Philippo Regi author fuerat, vt in prouincias Gubernatore tunc vacuas fratrem induceret, qui & ob patris memoriam acceptus Belgarum populis esse, & ob propriam maritimis in bellis claritudinem suscipere expeditionem in Angliam, ad liberandam Scotorum Reginam, non vana spe posset. Nec Austriacus quidquam omittebat, quo prouincias, quacumque ratione componeret: vt solutus omni per Belgium cura, ad Britannicam expeditionem

1587

Ad ea Mariæ responsio.

Ex aduentu Ioan. Austriaci in Belgium.

in Belgio vid. lib. 8 & 9. Dec. prima

1587 nem se se accingeret. Quum Orangius arcana expiscatus, aperuit illa Elisabethæ: addiditque, sibi constare, Mariam Stuartam Pontificis Romani, Hispanique Regis communi consilio, coniugem Austriaco destinatam esse. Id verò variè torsisse dicitur Elisabethæ animum ambigentis consultantisque, satius ne foret, Mariam in Scotiam remittere, vexandamque rebellibus suis tradere, certè ab Anglia occasiones armorum procul pellere: an potius cum Mariæ morte, causas pro captiua conspirandi aliquando præcidere. Et quamquam in hanc partem ferebantur plerique consulatores, seriò inculcantes, Maria incolumi nusquam fore aut Reginæ, aut Religioni in Anglia securitatem. eòque rem deuenisse, vt diuerbium illud de duobus olim Principibus Conradino & Carolo, nunc duabus de Reginis vulgò vsurpetur, *Aut Scotam ab Angla, aut Anglam à Scota*; Reginæ tamen publicum dedecus apud se subinde reputanti visum est, callidiore consilio spargere in vulgus, reconciliatam se Mariæ, ac breuì cum ea relaxanda transacturam. Sic vtique sperabat sistere in præsens, si quæ à Belgio, aut aliunde prætentarentur: simul eiusmodi conditiones Stuartæ imponere, quas illâ facilè aspernante, res demum omnis in irritum caderet. Et sanè, vbi audijt Maria, peti ex se inter alia, vt filium cum aliquot Scotiæ Proceribus obsidum loco in Angliam accerseret: & ipsa antiquatæ iam per Angliam Scotiamque Romanæ Religioni nuncium remitteret; indignata respondit, conditiones vtcumque alias admissuram se: at mori potius, & si quid grauius est morte, pati velle, quàm aut filium, aut animam indignè proderet: auitam Religionem à tot retro Regibus progenitoribus suis ritè traditam & cordi & curæ sibi perpetuò futuram. Finis colloquij fuit, mutatus angustiorque carcer, imminuta familia, aucti custodes. Quippè implicito belgicis turbis Austriaco, mox & extincto, omnem à Belgio metum exuerat Elisabetha. Sed propior illam sollicitudo excepit domi. Coniurauere nobiles aliquot Angli, promptissimo eorum Antonio Babingtono: in seque suscepère, Anglam de medio tollere, Scotam substituere, Catholicam Religionem regno reddere. Sed prodita detectaque conspiratione, ac repertis coniuratorum ad Mariam litteris, illico in quæstionem ipsa postulatur. Septem & quadraginta viri partim è senatorio, partim è forensi ordine ad cognoscendam causam festinantur ab Elisabetha. proferuntur coniuratorum ad Mariam litteræ: eius aulici duo, vti conscij arguuntur: omnia contra nouissimum Elisabethæ edictum attentata pronun-

Conrad. Sueuus Carol. Andegau.

admonetur Elisabetha de coniugio eius, & Mariæ.

Consultat quid sibi de Maria agendum.

necandam plerique censent, & suadent:

Illa tamen velut placata

reconciliationis conditiones proponit,

quas Maria vti indignas auersatur.

Conspiratur ab Anglis contra Elisabetham.

Detegitur cõspiratio:

& in Mariam inquiritur:

nunciantur. At Maria tot inter causidicos & leguleios, questa 1587. primùm, agi secum contra quàm cum Principibus ritè inunctis & consecratis agi deceat. neque enim, quòd carcere attineretur, minus Reginam se, eoque liberam: neque Elisabethæ, aut vlli mortalium, præter quàm Christi Vicario, subiectam esse.

Illa rationem sui reddit:

Tum defensionem orsa, Inficiata non est, auditas sibi aliquoties multorum aut Anglorum Scotorumque, aut externorum Principum curas pro se in libertatem asserenda susceptas: ac pio illorum officio, pro quo laudem apud posteros merebuntur, lætatam se fuisse: &, vt exitu non carerent eiusmodi conatus, optasse. Id verò an cum Elisabethæ vitæ discrimine quæsitum sit, neque se consciam fuisse, neque in talium conspirationes operam suam, aut nomen aliquando commodasse. A Babingtono, alijsque postremò conspiratis nullas se aduersus Reginam litteras accepisse: quæque ad eos scriptæ dicuntur Mariæ nomine à Mariæ aulicis, dolo malo fictas esse: promptamque se, si illi in conspectum veniant, mendacij redarguere. Ad extremum tacto dextera manu sancti Euangelij codice, auersum sibi Deum precata est, si quidquam contra Reginæ vitam egisset, aut cogitasset.

vna in re confessa peccatum a se esse.

vna in re addidit agnoscere se non innoxiam, calamitatesque, in quas inciderit, non immeritam: quòd indulgentior in apostatam monachum *Moranum* fuisset, quòdque post reditum è Gallia lenitate nimia, Dei, & Catholicæ Religionis hostes in Regno suo tolerasset. Sed incassum defendebatur illa, quam iudices prædamnauerant. statimque & ab Ordinum in Londinensi vrbe conuentu *Parlamentum* Maria

Læsæ Maiestatis rea pronunciatur:

læsæ maiestatis rea pronunciata est: & festinatâ legatione in Galliam, missus ab Elisabetha libellus regiæ damnationis ad Henricum Regem: & Mariæ, quid à Regni Ordinibus decretum esset, *Hen. III.* Elisabethæ litteris significatum.

nihil inde territa, & ad Deū versa.

Illa autem nihil inde consternata, quin vultu placido, actis nuncio gratijs, Deum precata est, vt quam innocentem sciret, fortem quoque, & in Catholica Religione, pro qua libens mortem oppeteret, constantem vellet.

Legatio è Gallia.

INTEREA appulsus in Angliam multo comitatu Pomponius Bellieuræus ab Henrico Rege ad Elisabetham allegatus cum responsis ad singula damnationis capita, magnis vrbem *Londini*

vulgo pro Maria liberanda:

rumoribus impleuit, quasi propediem secuturam Mariæ libertatem. Ferebaturque, in mandatis Bellieuræus habuisse, omnem operam adhibere Galli Regis, Galliæque vniuersæ nomi-

alijs alia potior legationis causa

mine, vt Scotiæ Reginam imminenti periculo subtraheret. Quamquam Bernardinus Mendoza, Hispani Regis apud Henricum

1587 nicum Orator, vir aulæ Principum intelligens, affirmauit ad *creditur.*
22. Dec. 1586. Alexandrum ſcribens, Videri, Reginæ liberationem fuiſſe minimam cauſarum decretæ legationis. illa potius Regi curæ eſſe, legatoque impenſius iniuncta, vt Angliæ Reginam induceret
Rex Nauar. ad pacem Bearniæ, Condæique Principibus, & Turenæ Vicecomiti, pro ea qua erat apud illos authoritate, perſuadendam. ſimul vt de fœdere cum aliquibus Germaniæ regulis ineundo, Anglæ mentem exploraret, ac certi aliquid cum ea conficeret. quod confectum fuiſſe à Bellieuræo, ex aliquorum coniectu-
16. Mart. 1587. ra ſcripſit poſtea Alexander ad Regem. Sed ſiue Mariæ cauſam minus anxiè curauerit Galliæ Rex: ſiue potius illum, ne in eam curam totus atque armatus incumberet, inteſtina Galliæ bella retardauerint, certè ab eius legato non modò pro captiua Scotiæ Regina peractum eſt nihil, ſed hæc ipſa legatio (vt *obfuit certe ea legatio;* cetera ad illum diem tentamenta) Mariæ in perniciem vertit, ac ſupremum ei fatum maturauit. Etenim poſt diſceſſum Bellieuræi, quum ex bimeſtri dilatione ſupplicij, nutare crederetur Eliſabethæ animus gallica legatione ſuſpenſus; ingens profectò ſollicitudo inuaſit cùm hæreſum antiſtites, tùm aulæ *ſollicitis anxiiſque hæreticis,* concilijque primores, Leiceſtrium, Cæcilium, Valſinganum, aliosque nonnullos, certum ſibi à Mariæ incolumitate, in *ob has cauſas.* quam capitis ſententiam tulerant, infortunium metuentes. Quippè ſecum reputabant, poſt exceſſum Eliſabethæ, haud dubiè Stuartæ deberi Angliæ regnum, hac autem rerum potiente, de ſe pariter omnibus actum eſſe. nempè nouam fore
Maria Hiſp. Regis vxor. regni faciem, multò quam ſub alia Maria, nouo Euangelio infeſtiorem: adeſſe enim Scotæ altiores ſpiritus, & odium in hoſtes catholicæ Religionis longâ carceris iniuriâ proritatum. Inde ad Eliſabetham conuerſi eo quidem audacius, quo grata *& mortem eius vrgentibus,* ſe offerre non ignorabant; queruntur, tot Procerum Senatorumque iudicium, ac regni totius votum tandiu prolatando *apud Reginam,* contemni: *ea procraſtinatione nihil effici, niſi vt ad nouas excitandas impiorum coniurationes ſpatium extendatur. poſſe in adyta irrumpere, qui toties in veſtibulo fuerunt: nec ſemper aberrare, qui ſæpe iaculantur. Itaque liberaret ſeque & regnum ea ſollicitudine: pateretur Angliam vni parere, nam duo iam regni capita monſtrari. nec magis Eliſabetham Anglicanæ Eccleſiæ Principem ritè coli, quàm Mariæ ad aram confugere Catholicorum reliquias.* Neque *varias per artes.* hoc contenti, comitiorum, quæ tunc agebantur, opportunitate vtentes euincunt, vt ſubſidium, quod ad reparandum in Belgio bellum enixè petierat Eliſabetha, comitiorum decreto non exigeretur antè, quàm capitis ſententia in Scotiæ Regi-

nam

nam iampridem lata executioni mandaretur. Sic, & Leicestrio 1587 pecuniam ad delectum noui exercitus vrgente: & Elisabetha illam qualemcumque necessitatem ad explendam cupiditatem amplexante, Mariæ festinata mors est. Igitur Elisabetha postquàm videri poterat ex supplicij dilatione meruisse clementiæ laudem, & compulsa ad executionem imperandam declinâsse inuidiam; iubet cum rea iuxta regij Senatus Ordinumque regni sententiam agi, conficique de sumendo supplicio mandatum, quod à Buchorsto supremo Angliæ Quæstore, atque à Roberto Beslæo à regni secretis, ad Mariam in Fodringanum oppidum, vbi illa attinebatur, perlatum est: vltimaque ei necessitas, Reginæ, & regni nomine, indicta. Nec imparatam, aut auersam feralis nuncius inuenit. Hunc enim illa diuturni carceris exitum expectabat, haud inscia, in MAGNIS Principum iniurijs non incipi, vt desistatur. Illud grauius accepit, quòd euocatum ad se sacerdotem, aulicum suum ab eleemosynis, vt apud illum animi noxas, vti consueuerat, expiaret, aditu excluserint, multa in hæc priscæ pietatis sacramenta, ceu superstitionum inania superaddentes: ipsamque ad huiusmodi deliramenta Catholicorum, in eo saltem articulo deponenda, certatim cohortantes. Quos illa quum facessere ab se iussisset, certos non aliâ se processuram via, quàm quæ ab Apostolis, ac Pontificibus Apostolorum successoribus monstrata esset: proque ea mortem libenti animo subire; vsque adeò copiosè atque constanter aduersus nouissima apostatarum commenta disseruit, vt admiratus inter eos, qui causæ præerant, vir sanè primarius, continere se haud potuerit, quin palàm diceret, *Necessariò tollendam è medio fuisse illam, cuius vita timeri posset, ne reformatæ religionis mors esset.* Ad quæ gaudio ipsa prægestiens (namque similia his audierat ab ijs, qui sibi nuncium mortis attulerant) egisse dicitur Deo grates, quòd ad Religionem catholicam in ea insula restituendam, instrumentum haberetur. Hæc autem ad eum, quem dicebam modò, sacerdotem Maria perscribens, orat, vt se omni humano desertam auxilio, in illa noctium suprema non desereret ipse: sed confitenti peccata sua soli Deo, quando apud hominem confiteri prohiberetur, veniam à Patre misericordiarum impetraret. Ac præterea compositis ad Elisabetham Reginam, ad Henricum Galliæ Regem, ad alios litteris; commendatoque, inter monita ad filium Regem anxiè transmissa, amore ac patrocinio catholicæ Religionis, pro qua mater occumberet, & in qua maiores sui Reges antè decesserant; in retractius cubiculum, dimis-

Marginalia (left): Mortis sententia ad Mariam perfertur. — quæ de Sacerdote ad confessionē non admisso dolet; — & in sacramentorum irrisores inuehitur. — Tum scriptis aliquot epistolis: — commendataque filio Regi catholica Religione,

Marginalia (right): Thesaurarius, sed postea. — sic impij ipsi impij — Cantij Comes — Camden. in Elisab. — Hen. III.

1587 dimissis etiam plerisque fidelioribus ancillis, noctem illam precibus traductura se abdidit. Atque humi prostrata ante Domini è cruce pendentis effigiem, actis suppliciter gratijs per commemorationem beneficiorum, inter quæ mortem mox subeundam adnumerabat; Sacrosanctum Christi Domini corpus clàm apud se seruatum (potestate, quam Mariæ ob singularem in fide constantiam, ad hunc vsum indulserat Pius Quintus) è suis ipsa manibus venerabunda suscepit.

Georg. Conæus in vita, Florim. de bar. & alij

precibus ac sumpto Christi corpore se ad mortem parat.

Hæc dum Fodringami agebantur, ferunt Londini eâdem ipsa nocte, quam Elisabetha curis agitata insomnem ducebat: matronam in eius conclaui dormientem, repentè spectris expergefactam exclamasse, *Videre se Mariam Stuartam capite obtruncari, mox & Dominam suam plecti eadem securi.* Quibus clamoribus Elisabetham, quæ similibus quoque imaginibus distrahebatur, exterritam sollicitè mandasse, aduolaret illicò nuncius Fodringanum, ac Mariæ supplicium differri suo nomine imperaret. Sed serò hæc parabantur, peracta iam, quatuor ante nuncij aduentum horis, Reginæ cæde. Etenim albescente vix dum die, festinantibus qui Mariam adseruabant, atque admonentibus, cuncta parata iam esse ad vltimum illum actum; paucis suorum comitata, iussisque (in questus enim & eiulatus eruperant) ne lætissimum ac triumphalem diem importuna lamentatione corrumperent; in aulam supplicij locum processit, pretiosioribus vestibus induta, piaculari corolla ad latus accincta, & crucifixi Domini signum vtrâque manu sustollens. Ad eius aspectum audiri tota vbertim aulâ cœpere, quamuis premerentur, suspiria, & singultus. Creuitque palàm comploratio, vbi illam conspexere ferale pegma, impar sanè Regiæ Maiestati solium, ascendentem, sequente carnifice. Hoc è suggestu Maria solito lætior pulchriorque, (nam visam omnibus perhibent mira decòri vultus specie prænitentem: siue natiuam oris formam commiseratio intendebat, seu vicinæ beatitudinis aliquis iam tum fulgor afflabat) conuersa ad multitudinem orauit, qui inter eos adessent, Catholicæ Religionis cultores, vt secum in eo vitæ mortisque confinio, preces consociarent apud Deum: quem vt innocentiæ suæ causam ac testem adorabat, ita ab eodem veniam mortis suæ authoribus ex animo poscebat. Postremò prouoluta in genua, postquàm ipsa sibi velum è capite submouit, & collum lacte candidius nudauit, crucifixum Dominum arctè complexa osculataque, ceruices carnifici Regina subiecit. à quo tremebundo atque inhorrescente, non

SOMNIO Matronæ

Reginæ Elisabethæ

exterrita Elisabetha Regina,

Ex litteris Bern. Mendoz. ad Alex. 1. Mart.

supplicio differri mandat;

sed serò;

Ipsa ad supplicij locum accedens cohibet suorum fletum.

ac solito lætior & pulchrior,

paucis circumstantes allocuta,

inter preces & crucifixi Domini oscula,

Zz nisi

nisi post tertium vulnus, auertentibus oculos ab eo spectacu- 1587
lo etiam qui mortem eius concupierant, regium Mariæ caput, sacras inter preces, amputatum est. Hunc exitum habuit Scotiæ Regina: magnum, si quod aliud, vtriusque sortis exemplum. Forma, ingenio, regnis Scotiæ atque Galliæ, quæ administrauit, & quæ debebantur Angliæ, Hiberniæque titulis fortunatissimè cumulata. Sed versa felicitate, à nothi fratris odio prodita, à Reginæ sororis inuitatu decepta, ab hæresi periclitante criminationibus circumuenta, à Magnatum Iudicumque priuatim sibi præcauentium sententijs oppressa, ab Elisabetha amittendi regni metu damnata, nullo teste coràm producto, sine quo ex regni lege damnari ne priuatus quidem potuit, post viginti ferè annorum captiuitatem, post mutati sexdecies carceris illuuiem, tanto vitæ spatio inter custodum iniurias traducto, destituta omni inuisentium solatio, præter aliquas Romanorum Pontificum litteras clàm illatas: regnis, libertate, vita, spoliata est carnificis manu.

caput amputandum præbet.

Elogium eius.

Co. Mopau.

Reg. Elisabet.

AVDITA morte eius Elisabetha, ad abolendam fusi regij sanguinis infamiam, simulato mærore, lugubria induit: & quasi extortum sibi capitale mandatum, & contra quàm ipsa iniunxisset, festinatum fuisset à secreti scrinij ministro; statim reum illum agi, pecuniâque, & carcere mulctari voluit; multum irridentibus, qui eodem tempore Londini videbant, festis ignibus, campanarumque sonitu, edi lætitiæ signa ob Mariæ cædem. ac postea in eiusdem ministri Apologia, qua is nihil ab se, nisi è Reginæ mente factum esse palàm testatus est, euolutam palliatæ fabulæ telam amplius agnouere. Certè Elisabetha publicum non euitauit odium Europæ Principum, violatam in Mariæ supplicio Maiestatem regiam succensentium insulâque in ipsa ausos vidit, qui posito ad tumulum lapide, facinus illud, *nefarium iudicium, barbaram & tyrannicam crudelitatem* notauere. Et Mariæ abstulit illa quidem & regnum, & vitam: nempè res caducas, & breui auferendas; sed redditum ei æuum in cælo beatum, & mansurum imperium, pro eiusmodi iactura, creditum est. Sanè scribens ad Philippum Regem Parmensis Dux Alexander, postquam dixisset, Mariæ finem vulgò lamentandum, ipsi ad immortalitatem gloriæ appetendum fuisse; affirmare non dubitauit, *Posse Scotiæ Reginam in martyrum numero, qui in Anglia fudère sanguinem, meritò censeri. atque adeò in cælo degere corona præcinctam, multo quàm quæ ei ablata esset in terris, pretiosiore.* Immò neque illo, neque vllo pòst tempore defuere complura

LVCTVM simulat Elisabetha,

& in festinatæ necis ministrum inquirit,

non sine multorum risu:

Dauisonus Secretarius

& odio Principum:

& sepulcrali execratione:

& iudicio de ea Alexandri Parmensis,

22 Mart.

cum litteris ad Regem.

&

1587 & decòra ingenia, à quibus vario styli genere, Mariæ laudes per omnem eius vitam, inque ipsa præsertim morte constantissimè pro Religionis patrocinio suscepta, litteris commendatæ sunt. Vt profectò horum scriptorum authoritas facilè præhaberi debeat vni Georgio Buccanano, (nam reliqui fermè ex hoc luculento fonte turbidum hausere) qui partim odio in Iacobum Regem Mariæ patrem, à quo propter hæresim exulare iussus fuerat: partim spe inductus à Morauio, si hic regno potiretur, se in Scotiæ Patriarcham assumendum; ea aduersus Mariam, deque Scotiæ regno scripsit, quæ & à regni Ordinibus damnata sunt, & ipse postea, vt nec in perfidia constans erat, coram Iacobo Rege Mariæ filio tanquam contumeliosè immeritoque concinnata reprehendit. Et ne hoc Iacobi gratiæ datum videretur ab homine commutabilis fidei, morti proximus, quum adulationi nulla merces, optasse dicitur tantum vitæ ac spiritus, quantum reuocare ac retractare, quæ emiserat, maculasque Mariæ falsò aspersas, suo vtique sanguine delere posset.

Pontifex Vrban. Card. Peron. Card. Bellarm. Flor Ramũ.debar Georg. Conæus in vita Mariæ Spondan. in Annal. & alij permulti, & haretici aliqui vt Gul. Vdall. in vit. Mar. Guliel. Cambd. in Elisabetha

& plurium insignium virorum præconijs de eius vita obituque.

Quidquid Buccananus in Mariam insanierit

Qui tamen dicta scriptaque sua retractauit.

IAM verò Elisabetha post Mariæ cædem, pecuniâ regij sanguinis authoramento, à populis acceptâ, Leicestrio mandauerat, vt milites in Belgium transmittendos tanto celerius contraheret, quanto assiduis inde nuncijs afferebatur, dominante per eas prouincias Parmensi Duce, simul Ostendæ, simul Bergis ad Somam, postremò & Velauiæ timeri. Et verò aggredi Ostendam consilium Alexandro fuerat: illucque iam præmiserat Mottæum, hostium vires exploraturum. Sed à Regina, dum delectus habebatur, misso ex Anglia Rogerio Vuilliamo Norritij Vicario, qui se cum aliquot cohortibus Ostendam protinus inferret, atque adeò munito nouis præsidiarijs loco, Alexander, mutato consilio, de Slusa obsidenda cogitare cœpit. Et quanquam in bellico senatu multos fuisse comperio, qui arcem illam propè insuperabilem, & Antuerpiam alteram differerenr: certè labores fore summos & diuturnos prædicerent. vti vera eos dixisse expertus inde Alexander, negauit postea ad Regem scribens, se in operosiore ad eum diem obsidione laborasse; tamen & Flandrorum necessitates, qui maritimam illam oram à Slusanis miserè vexari querebantur: & continuata Alexandri in arcium expugnatione felicitas, ad eam expeditionem decernendam traxere demum omnium sententias. Slusa è quinque Flandriæ prouinciæ portubus, à mari aliquanto retractior, situm sibi delegit propemodum inaccessum. Munit illam à meridionali affluens oceano prælargus, atque

SLVSAE obsidio.

Elisabetha Regina milites in Belgium mittit,

Bergopzom.

Sluis

Consultatur ab Alexandro de Slusæ obsidione:

9. Aug.

decernitur,

Situs eius,

à natura propè inaccessus;

olim quingentarum nauium capax alueus: qui vbi Slusam adit, in geminos canales separatur: alter ad dexteram Isendicam versus, ad læuam alter Dammum ac Brugas iter flectit. Prior vix Slusam deserit, quum in alia atque in alia canalium diuerticula flexionesque distractus, atque identidem in se reciprocus, Slusensem agrum ad oppidum vsque Ardenburgum, paruas in insulas scindit. Posterior, qui Slusæ mœnia propiùs alluit, bifariam & ipse discedit. pars Dammum gemino riuo rectà procurrit. pars non procul à Slusa diuertens in plures canaliculos minutim spargitur: qui rursum Ardemburgum versus errabundi, primisque ad dexteram alueis se se immiscentes, tum multis varijsque meandris ac labyrintæis flexibus Slusam quaquauersùm implicant, atque abscondunt; vt profectò alicuius Thesei filo ad eam adeundam opus esse videatur. Accedit, quòd hæ tam multiplices aquarum sparsiones sicut mari subsidente ipsæ quoque subsidunt, atque in paludes ac stagna pigrescunt: sic eodem attollente se, auctæ inundantesque omnem circà tractum alluuionibus integunt, atque hosti vrbem aggressuro maris vndas obiectant. Nec minora hisce naturæ munimentis, ars adiunxit. Nam, præter arcem ac munitiones vrbis, in insulis, quibus aiebam frangi Slusæ campos; propugnacula passim erexerant contra inundationes aggeribus ita septa, vt apertis ijs obijcibus, aquarum vis in hostes immitti facilè posset. Inter alia prægrandem arcem ante portam, quam Brugensem vocant, inde venientibus obiecerant. ac in vtraque canalis magni parte, hinc quidem, Dammum versus, castellum extruxerant, cui à S. Anna nomen: illinc autem per Catsandiæ insulam, quam idem canalis, & aliud à mari brachium contra Flissingam efficiunt, munitiones complures sparserant, quæ & aditum canalis, quo vrbs aditur, & eiusdem canalis diuortium prope vrbem tuerentur. Huic porrò tam validè compacto corpori par animus ac vires inerant, Gubernator inquam Arnoldus Groneueltius, clarus militari laude Tribunus: & præsidiarij ex Anglis Belgisque delecti mille ac septingenti, præter eos, qui sparsim per castella & stationes agitabant. Denique, ne quid ad loci securitatem deesset, prompta habebantur externa subsidia, quæ partim à Flissinga Zelandiæ portu, breui interiectu in Catsandiam aduehi licebat: partim ab Ostenda submitti, pedestres præsertim copiæ, tanto facilius poterant, quanto medio in itinere Slusam inter atque Ostendam, arx Blancheberga interiacebat, commeantesque auxiliares exercitus defensabat.

Margin notes: 1587 — ab arte solerter communitus: — Dicebi… — à præsidiarijs validè custoditus: — & accipiendis externis auxilijs opportunus.

ALE-

1587 Marchio Vast. ALEXANDER loci, hostiumque haud ignarus, principio ad distrahendas hostium vires, misso equitum Magistro Rosendaliam, quasi Bergas ad Somam obsessurus, vbi audijt aduolasse illuc Comites Mauritium, & Holachium, tum ipse Slusam aggressurus, ante alia statuit vrbi subsidium ab Ostenda intercludere, iusso Carolo Mansfeldio cum aliquot Vuallonum signis Blanchebergam præcurrere, arcemque illam hosti adimere. Qua in potestatem ante expectatum redacta, quippe præsidiarijs celeritate oppressis, protinus Alexander modico suorum comitatu, VI idus Iunias Bruxellis Alostum abijt, sequenti nocte Gandauum, ac postridie Brugas. quam in vrbem iusserat murales machinas viginti Gandauo transuehi: exercitum verò Ardeburgum, decretam armorum sedem, conuenire. Hic lustratis copijs non pluribus peditum quatuor millibus & quingentis à principio, postea quinque millia excessere, & equitibus fermè septingentis: (nam & cohortes aliquot turmasque Vastius secum duxerat, & plures ad Rhenum continebat Altapennius: & deuictæ continenter vrbes ac prouinciæ non modicam ab exercitu partem quotidie subtrahebant ad locorum præsidia) ex his duo millia Mottæo tradidit, Duci strenuo, ac maritimæ illius oræ peritiâ, ceteris prælato. mandauitque, à Dammo, vbi ille tunc erat, Slusam peteret, versus Annæum propugnaculum: eoque capto, inibi castra poneret; ipse ad alteram partem, ex Ardemburgo reliquum exercitum moturus. Et Mottæus quidem Dammensi vectus canali, subitaque exscensione, captâ ante ædem S. Annæ munitiunculâ, mox facta à tormentis atque à milite impressione, castellum ipsum expugnauit, loco ad suorum castra, qui plerique Vuallones erant, attributo. At verò Alexander ex Ardemburgo, expectato dum deflueret mare, brachium eius seu canalem dexterum, qui Slusa ad Ifendicam vergit, ingressus, in Ostburgum modicam insulam traiecit: inde inferiore alio brachio superato, exercitum ex Hispanis Italisque ac Germanis constantem in Catsandiam deportauit. Consilium illi erat, captis eius insulæ castellis, ad latus ostij canalis castra figere: vt dispositis hinc ex Catsandiæ insula, inde ex S. Annæ continenti munitionibus, aditum Flissinganis auxilijs intercluderet. Sed quum transuersarios per Catsandiam aggeres, super quos, solo vbique stagnante, incedendum erat, ab hoste interruptos passim offenderet: atque adeò nisi huiusmodi secturæ obstruerentur, tormenta transmitti haud possent; tantum in eo laboris ac moræ interiectum est, vt subsidiariæ hostium

naues

Marginalia: Arma alio Alexander intentat: ac statim in Slusam venit. — 8. Iun. A præmisso Mansfeldio capitur Blancheberga. — Ipse lustratum Brugis exercitum — cum Mottæo partitur. — Dammo medium inter Brugas & Slusam. — Mottæi successus, — & Alexandri. — Dicebi

naues canalem ingressæ Slusam aduolauerint. Groneueltius 1587
Interim naues à Zelandia
enim Gubernator, intellecto Alexandri consilio, statim in-
proximam Zelandiam miserat petitum à Flissingæ Præfecto
Gulielmo Rossellio subitam opem. Isque naues vndeuiginti, 19.
annonam & milites Slusæ inferunt,
quot in promptu tunc erant, expedijt, annonæ bellique subsi-
dia vehentes, ac milites omnino mille, plerosque Anglos du-
ctore Rogerio Vuilliamo, qui cum primoribus aliquot eius
gentis ad famam obsessæ vrbis illuc Ostendâ se transtulerat.
Hæ autem naues magna exceptæ obsessorum gratulatione,
ausæque post biduum, contemptis hostibus, alueum remetiri
In reditu pars earum tormentis ab Alexand. directis obruuntur,
Flissingam petituræ, non eamdem fortunam expertæ sunt om-
nes. Namque interim Alexander totâ fermè Catsandiâ poti-
tus, tormentis ad insulæ ripas collocatis prope Ostense ca-
stellum postremò expugnatum, quatuor earum obruit, reli-
quas fuga subtraxit. Neque tamen cessatum à Flissinganis.
Redeunt aliæ audaciores,
Postridiè vndecim eorum naues, partim bellicæ, partim one-
rariæ, non procul à canalis aditu apparuere, opperientes dum
mare subcresceret, quo se Slusam incitarent. Quin etiam ex
ijs septem, non expectato æstus accessu, nocte ventoque fre-
tæ alueum iam ingrediebantur. ac licet deprehensæ à tor-
mentis in eam partem antea deportatis noxiè peterentur, à
principio tamen non se hosti submittere, sed, vt erant maio-
& tormentis pariter lacerantur,
ribus minoribusque tormentis instructæ, pugnam capessere
tanto quidem obstinatius, quanto prospecta non procul naui-
gia, quæ Ostendâ properabant, viciniori spe animos alebant.
Deinde vero, quoniam singulis fermè ictibus discerpebantur,
è classiarijs sanè plures: hærentibusque sicco nauibus neque
receptui, neque declinationi locus relinquebatur; pars se in
aquas immittere, ac nantes ad suos tendere: multi, (namque
æstus maris appetebat) nauigia moliri, ac retrorsum vertere
Summo hispanorũ in eas ardore,
connitebantur. Atque hic iterum suorum militum ardorem
ferociamque, non sine admiratione, spectauit Alexander.
Nam prius idẽ videras apud Gouenstenii aggerem
Nam quum ei ad sistendam, quam Flissingani parabant fu-
gam, paucæ adessent rates, (captis videlicet ab hoste earum
plerisque, dum Gandauo Slusam peterent,) non defuere Hispa-
norum complures, qui aquas ingressi, nantesque arreptis ore
gladijs, cetera inermes, ac tantùm audaciâ sua tecti, in hostem
siue natatu fugientem, siue è nauibus eiaculantem impulerint
ac fortitudine plane mirabili,
intrepidè se: naues ipsas, immisso terrore sui, certatim inscen-
derint: captasque è bellicis duas, cum sexdecim tormentis,
multoque belli apparatu, & ex vectarijs annonariam vnam,
reliquis in altum ab æstu sublatis, ad Alexandrum victores
addu-

Slusa tota ...

A. Slusa urbs. B. Catsandia insula.
C. Parmensis Princ. eiusq milites cum castellorum præsidiarijs, cum paludibus, et amnibus præliantur.
D. Naues è Flissinga annonam et milites Slusæ inferunt.
E. Aliæ Flissinganæ naues ab hispanis natantibus inuaduntur.
F. Pons à Parmensi ad ostium canalis impositus.

G. Arx urbi proxima. H. Propugn...
I. Arx Tonellata. K. Castra lig...
grauibus oppletæ fabricantur. ... A...
M. Pugna inter Tonellarios, et Vallor...
N. Pugna inter arcis præsidiarios, et ...
O. Barlotta ad Vuallonum auxilium a...

...pta anno 1588.

...ugnaculum ante arcem.
...e ligneæ sattis terrâ
...L. Agger è capsis compositus.
...allones.
...ios, et Hispanos.
...ium accurrit.

P. Mottæus in pugna grauissimè sauciatus.
Q. Parmensis Tonellatam tormentis quatit.
R. Propugnaculum ante arcem inuaditur hinc ab Hispanis, et Italis, inde ab Vuallonibus, et Germanis; et capitur.
S. Arcem incendunt, ac deserunt defensores.
T. Pons à Slusanis inuaditur cum incendiarijs nauibus.
V. Flissingana classis irrito conatu recedit.

1587 adduxerint. Video equidem, hæc ingentium animorum ac virium ostenta multis fortasse plus admirationis allatura quàm fidei. Nam & qui præsens ea contemplatus litteris dein tradidit, attonitum hæsisse se scribit: affirmatque, multis se in Belgio, perque Europam bellis interfuisse, nusquam tamen aut spectatum à se, aut in veterum scriptorum monumentis obseruatum aliquid, quod militum horum planè aquatilium tam hìc in Slusæ mari, quàm in Conuestemiana alluuione, audaciam adæquauerit. Sed NON rarò videmus præsertim in bello, dominos vitæ fieri alienæ, qui fuerint contemptores suæ. Hæc quamquam feliciter eueniebant, considerabat tamen Alexander, ob aluei latitudinem, hostilibus nauigijs ægrè aditum præcludi, nisi obiectu aliquo pontis. Itaque è Catsandia transgressus in continentem ad Mottæi castra, inspectoque multis in locis alueo, iussit non procul ab ostio, adactis in aquas trabibus, adiunctisque, quæ nuper Gandauo acceperat, quæque ex hostibus eripuerat, nauigijs pontem sterni, obicem hostibus, suis transitum communicationemque. Tum Mottæo admonito, cum suis Vuallonibus Slusæ ad Brugensem portam aggeres admoueret: ipse ex altera parte vrbem aggredi curæ suæ duxit. Quam in partem, regressus in Catsandiam, quum primùm Hispanos mouit, excepere illum, transmisso canali Isendicam versus flectente, ingentes sanè difficultates, quales nec cum alijs ipse militibus, nec milites alio sub Duce facilè superassent. Sæpè veluti nando in plerasque insulas enitebantur. ibi quamquam madidis fessisque, hostium munitiones expugnandæ occurrebant. non rarò intercisis aggerum itineribus, inter paludes resistebat agmen, dum viarum fracturæ exæquabantur. Accessit tanta tamque subita ciborum penuria primis illis diebus (nam postea abundè alimentorum fuit) vt milites euulsis vndecumque herbarum radicibus, calamisque super aggeres enascentibus, pellere famem cogerentur. Sed nihil æquè impeditum infestumque experiebantur, ac multiplices alluuiones. Namque intumescente mari, apertis ab hoste aquarum septis mergebantur insulæ, milites que pectore tenus inundabantur. Quam dum illi perniciem euitantes, aliam in insulam festinabant, nouis ibi occurrentibus canalium riuis colluctandum erat. vixque inde satis expeditos alij rursus atque alij coëuntes aluei comprehendebant implicabantque, ac pro obsessis surda quadam conspiratione depugnabant. Vt sanè, quæ hominum cum fluminibus prælia cecinit antiquissimus Poetarum, hic extra lyram, & fabulam

Paul. Rinaldus in comment.

Alexander ad claudendum nauibus aditum

in canali pontem extruit,

& aggressurus vrbem, e Catsandia suos mouet,

difficultates passus inauditas,

Dicebi

Ho. Iliad. 21 de Achil. & Scamandrum.

lam Alexander, eiusque milites, experti sint. 1587

In insulam prope Vrbem consistunt Alexand. & Mottæus.

His demum longo circuitu superatis, hinc Alexandri, inde Mottæi agmina, in conspectu insulæ, quæ vrbi adiacet, constitere. Nam ex duobus, queis adiri vrbs poterat locis, ab aqua & terra; alterum quidem arx præalta, & maris brachium *ab aqua* defendebant: in altero autem, qui aggredientibus promptior *à terra* erat, omnem muniendi curam adhibuerant oppidani. Munitioni situm præbuit, quam dicebam, insula ante vrbem, campis ac Brugis obuersa. Arcem in ea præualidam excitauerant, propugnaculis, fossa, tormentis, ac militibus supra quingentos, plerisque Anglis, communitam. & plures submittere ex vsu poterat vrbs ponte insulæ coniuncta. Proximam huic munitionem addiderant, vallo, & militibus magna ex parte transfugis Vuallonibus, instructam. quam, quia dolijs quamplurimis terrâ fartis, eius loricas armauerant, (quæ vinaria vasa Hispanis tonelli dicuntur) Tonellatam appellauere.

Insulam defendebant Arx,

& arci proxima munitio,

à tonellis dicta.

Vix in hanc insulam appulsis, & communire se Hispanis, Vuallonibusque seorsim aggressis, trecenti è Tonellata erumpentes, delecta ad pauorem intempesta nocte, stationem Vuallonum inuadunt; excubijsque, mox & vicinioribus interemptis, alijs clamore excitatis, prælium committitur, initio timidius ab Vuallonibus, virium numerique hostium ignaris: postea Mottæi accessu, compertaque inuadentium paucitate, funduntur ac fugantur ad munitionis vsque vallum Tonellarij: Mottæo ipso fugitantium tergis ante alios instante, donec pede pilâ sauciato, pugnâ illum absistere vis doloris coëgit.

ex hac erumpentes Tonellarij inuadunt stationem Vuallonum.

sed repelluntur,

Hisce autem eruptionibus quo crebrius Vuallones Hispanique petebantur, eo incitatius festinare munimenta vtrique satagebant. Sed, vt varia in parte munientes, dispari sorte vtebantur. Namque promotis non procul ab arcis fossa Hispanorum aggeribus, Vuallones in primis adhuc suffossionibus hærebant nacti palustrem & restagnantem humum, quæ vix infra sesquipalmum aperiebatur, quum subsiliens aqua festinare non sinebat opera tardè cohærentia, & statim fluxa. Aduersus hæc non parùm remedij petitum est à ligneis capsis, pedes duodecim longis, latis tribus: rotis quatuor instar curruum adiectis ad latera, sed fronte quàm lateribus altiore solidioreque, ac fenestellis ad tubos inserendos aperta. quæ à cimbis in insulam illatæ, tum à militibus promotæ, ac sacculis terra grauibus firmatæ, aggerum loco statuebantur: non tamen absque multorum sanguine, dum illi non intermissis irruptionibus turbare opera, hi tueri ac producere pari constantia nituntur. Sed longè

Difficultas fodiendi soli

superatur nouo inuento à

quo tanquam aggere vtentes Vuallones,

1587 gè acrius, ac iusta propemodùm acie postea certatum est. Nam quum festinatis demum accessibus, ante vallum Tonellatæ constitissent Vuallones, in eamque tormenta iam disponerent; Tonellarij, acceptis ab vrbe auxilijs, non expectata oppugnatione, in hostes procurrunt: exceptisque instructo agmine à Mottæo, qui curato vtcumque vulnere ad suos redierat, dum magnis vtrinque animis viribusque pugna protrahitur, erumpentes Angli ex arce Tonellatæ proxima, (ita enim inter eos conuenerat) contra Hispanos in parte alia curantes tanto pronius feruntur, quanto eorum aliquos transisse ad Vuallonum subsidium obseruauerant. ciebaturque duobus in locis anceps obstinatumque prælium, Alexandro in hanc modò partem, modò in illam excurrente, & vtrosque, repræsentata veteri æmulatione, ad pugnam animante. Et fauit Vuallonum virtuti fors. Nam Claudius Barlotta Vuallonum Tribunus, quem è Rheni custodia euocauerat Alexander, in ipso ardore certaminis cum aliquot cohortibus superuènit: redintegratoque prælio, simul versis Alexandri iussu in Tonellatam muralibus machinis; transfugæ ad Barlottæ nomen territi non sustinentes recentium Vuallonum impetum, & munitioni suæ metuentes, effusâ fugâ propugnaculum repetunt. nec ibi consistere ausi, (namque frons eius facto hiatu discesserat, parsque corruerat) desertâ Tonellatâ, vicinam in arcem se se conijciunt. Cecidere ex his circiter ducenti, capti non pauci; ex victoribus desiderati fermè quinquaginta, saucij permulti: quos inter, Mottæus dexterum brachium pilâ traiectus, ac Brugas curationis causâ delatus, non nisi secto brachio demum conualuit: consolatus iacturam suam, quasi abscissi brachij loco, Tonellata, quam ipse hostium arci absciderat, brachium sibi gloriosius futurum esset. At vero Alexander, qui nihil ad viri optimè meriti curationem postea omisit, impetratâ (quæ curatio non minor fuit) Regis ad eum epistolâ consolationis ac spei plenâ; in Mottæi locum, dum ille abesset, Marchionem Renthiacum suffecit, iussum instare fabricandis nauigijs, quorum adiumento aggredi arcem statuerat, præsertim Tonellatæ propugnaculo destitutam: non tamen destitutam animis & auxilijs, quibus ab vrbe acceptis, apparebat Anglos nequaquam cessuros, quamuis perculsi post amissam Tonellatam, confestim receptui ab irruptione cecinissent.

aggressionem adornant.

erumpunt in hos Tonellarij:

& Angli erumpunt ex arce in hispanos,

vtrobique acerrime pugnatur,

sed nouis auxilijs fortè acceptis,

superant Vuallones capta Tonellata.

Numerus vtrimque occisorum, sauciorumque:

inter quos Mottæus amisso brachio.

IAMQVE ad arcis oppugnationem parata erant omnia. Nam & ad propugnaculi fossam aliquanto ab arce porrectioris, infestiorisque operibus obsidentium, Hispani Vuallonesque

ARCIS oppugnatio,

etus propugnaculi prius quatitur: producti̇s certatim obſidionalibus vijs acceſſerant: & Manſeldius roſtrum eius quinque muralibus machinis iam decuſſerat; & Renthiacus nauigia duo conſtruxerat, tabulatis in medio erectis turrium inſtar è ſolida materia, atque ab ictu ſclopi maioris innoxia: incluſis in quamque turrim ſclopetarijs vicenis quinis, habito delectu. Igitur Alexandri iuſſu, propugnaculum per ruinas diſiectæ frontis inuaditur, hinc Hiſpanos atque Italos animantibus Aquilâ, & Capiſucco: inde Vuallones Germanoſque ducentibus Barlotta, Sterpinioque. Pugnatum primò magna vtrinque vi. deinde quum regij præualerent, Vuilliamus loci defenſor intercidi viam, quæ in arcem à propugnaculo ferebat, nouumque inter arcem & propugnaculum duci vallum iubet; Anglis, dum hæc fierent, pugnam ſtrenuè ſuſtinentibus. Quibus perfectis, retractoque in arcem milite, regij propugnaculo quidem potiti ſunt, ſed auulſo ab arce, quam ſimul intrare ſe putabant. Itaque nouo illis integroque labore aliud hoſtium vallum tranſeundum, foſſa alia ſuperanda, perque alias ruinas in arcem enitendum erat. Sed plurimum afferebat adiumenti captum propugnaculum, ex quo imminentes arci in defenſores collineabant. Denique admotæ à Renthiaco naues, quæ turribus ſuis proximam canali æquabant arcem, quum repentinis ictibus foderent Anglorum latera: ſimul à fronte Hiſpani vallum ſupergreſſi, aſcenſum intrepidè pararent; propè erat, vt arx eo die caperetur, niſi intercedentibus tenebris, à nocturna aggreſſione arcere milites viſum fuiſſet Alexandro, promiſſa in ſequentem diem illuſtriore victoria. quam tamen hoſtes vltrò conceſſere, inuitati à vicinæ vrbis, in quam ſe reciperent, opportunitate: non ſemper optanda Ducibus opportunitate. vt propterea huiuſmodi externæ munitiones ad munitam vrbem additæ, viſæ ſint multis anceps auxilij genus, ſuis ſæpius obfuturæ, dum minus conſtanter à propugnatoribus transfugium in tutiora reſpectantibus defenduntur. In hunc modum Angli rebus ſuis, quo loco eſſent, æſtimatis, ſub mediam noctem incenſis contubernijs arcem deſerunt: ac tranſmiſſo ponte, ſtatimque diſiecto, in vrbem confugiunt tam inſana trepidatione, vt telorum multum ac fabrilium inſtrumentorum præ feſtinatione reliquerint, nonnullis etiam Anglorum, præuertente fugam incendio, abſumptis. Cecidit in huius arcis expugnatione Sterpinius, fortis ac ſtrenuus Altapennij ſubtribunus: Marchio Renthiacus plumbea glande brachio accepta grauiter ſauciatus eſt. immò nec Alexander ipſe periculo planè caruit, dum Ne-

Marginal notes (left): mox inuaditur; & expugnatur, — Tum ad oppugnationem arcis ſe comparant. — Vallum tranſcendunt. — Præſidiarij opportunitate vicinæ vrbis, — in eam deſerta arce profugiunt.

Marginal notes (right): 1587 — Approcs — Manſel. torment. magiſt. — Rogerius Vuilliam Anglorũ ductor

1587 rio fossoribus præfecto nescio quid ex præsenti vsu mandat, sub latus sinistrum transuolante globo leuiter ictus. At milites cognita ex nocturno incendio subitâ inopinatâque hostium fugâ, magnis vtique curis ac periculis, in quæ se se sub nascentem diem comparabant, exempti; arcem læti ingrediuntur, mutua gratulatione gestientes, quasi iam finis laboriosæ expeditionis instaret; atque vrbis breui expugnandæ pignus accepissent. Et verò hanc persuasionem non regij modò exercitus fuisse, sed aliorum quoque, audita Slusanæ arcis amissione, comperio. Certè Henricum Galliæ Regem, quum super mensam ea de re dissereretur, non aliud protulisse iudicium, in litteris obseruaui Mendozæ legati. Scribens enim ad Alexandrum, inter alia, Regem ait, dum publicè conuiuaretur, magnoperè laudasse victoriam captæ ad Slusam arcis addito, non dubitasse se, vbi primùm accepit, illam à Parmensi Duce oppugnari, quin breui expugnaretur: vti nec de simili vrbis fato capta iam arce dubitare. At non hæc Angliæ Reginæ à principio mens & iudicium fuerat. Nam Groneueltius Gubernator, post aliquot dies, quàm clausa vndique ab obsessoribus Slusa fuit, misso ex vrbe homine nandi perquàm perito, ausoque per obsessos canales inobseruatum meare, Reginam admonuerat de statu vrbis, docueratque annonam sibi tres intra menses abundè suffecturam: contra vim autem aggressionemque satis à loco munimentisque, & à militum virtute cautum esse. Et illa donatum centum aureis nuncium tum quidem læta remiserat; at vbi de traiectis in insulam ante Slusam regijs copijs, deque arcis periculo audiuit, (capta nondum erat) increpitâ Leicestrij morâ, festinare illum, soluendæque obsidioni adhibere vim omnem ac celeritatem iussit.

Io. Baptista Nerius Florentin.

Gratulatio militum arcem intrantium.

Henr. III.

& Regis Galli iudicium.

17. Iun.

& Angliæ Reginæ sensus à principio lætantis,

postea Leicestrij ad opem impellentis.

DVCEBAT Leicestrius exercitum septem peditum millium atque equitum sexcentorum. Acceperatque à Regina librarum sterlinæ monetæ decem millia ad stipendia militum, quæ ipsa Belgis in singulos annos erat pollicita. Vix autem ab insula soluerat, quum audito, captam à Regijs arcem, quam inexpugnabile rebatur vrbi munimentum, anxius turbidusque, festinata nauigatione, Ostendam petijt. De cuius discessu ex Anglia certior factus Alexander, quando animatos iam suos expugnatione arcis animaduertebat, eo pronius sollicitandos putabat, *Vt instarent perterritis ac fugitantibus, suoque illos metu peruincerent: Quantum locorum circa vrbem amisissent hostes, tantum eos amisisse vrbis: nempè* A N I M A M *agere vrbem illam, cuius vires ac spiritus paulatim ab extremis munimentis, ad intimas tan-*

Leicestrius accurrit cum copijs & stipendio;

40. millia aureorū

Angliâ

Alexand. suos ad oppugnationem vrbis animans,

quam cordis angustias retrahantur. Et opportunè aderat Diui Hispaniarum Patroni peruigilium, eiusque faustis semper auspicijs oppugnari vrbem tormentis quatuor ac viginti, partim è capta iam arce, partim ex insulæ ora, imperauit; Nec planè

eam quatere incipit:

cessauit secuta inde nocte, quo Slusanos è mœnibus iaculantes intersisteret distraheretque; dum pontem canali imponeret

& pontem, canali imponit.

inter vrbem atque insulam fluenti Dammum versus. Erat hic

Pons

super nauibus; (pleitas vocant) Farnesij iussu ingenioque fabricatus, longitudine passuum quadringentorum, latitudine quantam seni milites pariter incedentes occuparent, latera eius aduersus maiorum ictus tuborum, duplex lorica cespite interiecto stipata, solidè firmabat. superadditum quoque tectum, quò se miles à plumbea tempestate subduceret. Nocte vna cum accedente die, sternendo ponti insumpta, (nullâ nauium, nonnullâ fabrorum cæde) commeare per illum milites,

Structura pontis,

ac mœnibus admoueri ad inuadendum cœpere. Namque tormenta continenter explosa mœnium partem, spatio centum circiter passuum, ac portam cum geminis turribus aperuerant.

per eum mœnibus accedant,

alicubi quatefactis,

Ad hanc autem inspiciendam, æstimandamque murorum stragem; missos ab Alexandro Hispanos quinque ac viginti, cum Centurionibus Antonio Gomesio & Ioanne Pacio, aggressus repente est Slusanorum manipulus: consertoque prælio, quamuis Centurionum altero interfecto, altero fauciato, peruicere

Missos ad explorandum Slusani inuadunt;

Gomesius occubuit

tamen Hispani: pulsisque defensoribus, turrium vnam subeuntes, in eius fastigio, vnde in vrbem prospectus, se se vtcumque municre. Quin & Aquila Tribuno accurrente, propè erat, vt turris altera expugnaretur. Sed tormentis ab hoste conuersis in semirutas iam turres, ac Tribuno haud sanè leuiter fauciato, Hispani, ne parietum ruinâ obruerentur, vtrinque decedere coacti sunt. Interea sub primas tenebras obseruari cœptum, ex edita vrbis arce attolli collucentes faces: earumque

repelluntur interfecto tamen hispano Centurione:

& Aquila Tribuno sauciato.

Aquila

variato subinde numero posituque significari aliquid, ac per eiusmodi igneos characteres admoneri haud dubiè Flissinganos de statu ciuitatis. nam eodem tempore è Flissingæ portu consimiles luminum notæ, atque ignium ductus prospiciebantur. Aperuitque dies arcanum noctis. quum manè quantum maris inter Flissingam & Cassandiam patet, stratum hostium nauibus repentè apparuit. Eodem die trepidis nuncijs

Luminum signa ex arce attollunt Slusani

Respondent Flissingani per similes notas:

ab Isendica, ac Blanchenberga certior fit Alexander, illic timeri nouum hostem è Zelandia, hic ab Ostenda. Nec pòst multò affertur, Comites Mauritium & Holachium, vastato flammis ferroque Campiniæ agro, admouisse copias Buscoduco,

& effectus apparuit.

ab Isend.

à Blanch.

Præterea arma à Fœderatis aliò atque aliò inferuntur

Bolduc

fa-

1587 facilè periclitaturo, nisi accurratur. Enimuerò ingens mæstitia ac desperatio Regios incessit, quasi à meta, quam tanto cruore propemodum attigissent, iterum ad carceres, tot insumptis frustrà laboribus, retraherentur. Quippè apparebat, hostium consilium esse, aut auertere Alexandrum à Slusæ obsidione; aut, si persistat, eodem tempore Isendicam aggredi ac Blanchenbergam: quæ videlicet arces, ad Slusæ dexteram læuamque, castra Dammi & Casandiæ defendentes, si caperentur; facilè posse aut expugnari castra, aut in horum defensione Regios distineri, dum interim Zelandiæ naues, quæ ad ostium canalis accesserant, cum auxilio ad vrbem securæ peruaderent. Sed iam Alexander, quum primùm audijt, soluisse Leicestrium ex Anglia, nullâ interiectâ morâ ad Isendicam quidem cum octingentis peditibus, ac loricatorum turmâ, Petrum Caetanum: ad Blanchenbergam autem cum trecentis sclopetarijs equitibus, ac tribus peditum signis Comitem Arembergium immiserat. Pontem verò in canalis aditu iam anteà fabricatum, pluribus tormentis, eiusque capita validis vtrinque stationibus communierat. Plus ei curarum Buscoduci discrimen afferebat. cuius in primis securitati, vt consuleret, euocandum sibi duxit è Rheni finibus Altapennium; qui parte suorum ad Rheni tutelam relictâ, parte secum ductâ, obuiàm iret hostium conatibus. Sed dum Altapennius moratur, Loona ac Boxtela arces, Helmontium, Eindouia, aliaque per Brabantiam oppida pagique ad deditionem compulsa venere in Holachij manus.

hoc consilio; *Quæ ab Alexan. præuisa:* *Corazze* *atque ijs obuiam itum est;* *& euocatus ad Buscoduci defensionem Altapennius.*

CAVSA morandi fuit, potiundæ Geldriæ spes Altapennio facta à Pattono Scoto, qui vrbem pro Schenchio Scotorum Tribunus administrabat. Hic Leicestrio infensus sæpius minato, se illum loco moturum: & recente in Schenchium irâ, quòd orto inter pocula iurgio, Schenchius in eum manus intendisset; statuit huius iniuriam vlcisci, & illius minis anteuertere. Communicatoque consilio de tradenda Regi vrbe cum Altapennio, qui è Rheno in Brabantiam illac contendebat; spondet, se illi proxima nocte, portarum vnam reclusurum. Sed tardiorem aliquanto reddebat Altapennium, recens in consimili negotio discrimen Appij, cui pactus Vuanctendonchæ Gubernator, se oppidum arcemque traditurum, si restitutis bonis à Parmensi Duce, in gratiam reciperetur; Appium ea pollicentem cum certo etiam pecuniæ additamento, in sequentem noctem inuitauit. Nec distulere ad condictum tempus aut apparere Appius, aut prodire è porta Gu-

Vrbs Geldria *GELDRIAE vrbis deditio Altapennio promissa* *Pattonus* *ab Irritato loci Tribuno.* *Leicestrij* *Dubitat Altapennius,* *App. de Comitibus.* *exemplo Appij*

ber-

à Gubernatore Vuachtendonchę decepti. bernator. Sed hic ad cancellos progressus, quasi demisso ponticulo Appium excepturus, contorta hasta in pectus militis, quem ceteris antestantem, inter eas tenebras Appium credidit, intra vrbem repentè se clausit: irrita tunc quidem Appij spe, sed irritatis inde Regiorum armis, effectum est, vt expugnatâ post aliquot menses Vuachtendochâ, eius loci victoria non iam cuiusquam dolo, sed Regiorum virtuti deberetur. Hoc documento cautior Altapennius, non antè se Pattono committendum putauit, quàm & eius animum altius explorasset, & adscitos in societatem facinoris fratrem eius, Scotorumque centurias comperisset. nam ab reliquis Geldriæ præsidiarijs Anglis & Geldris non magnoperè timebat, quos ob dilata stipendia segnes pro Leicestrio, & tam fide quàm ære vacuos fore sperabat. Ergo sub mediam noctem cum duobus equitum signis, tribusque peditum centurijs pergit designatam ad portam: reperitque egressum iam inde nullo comitatu Gubernatorem, qui se vrbemque Altapennio dedens, ostendit patentem regijs militibus securumque in vrbem aditum: tantùm admonitis rogatisque, ne ciuium vitæ fortunisque, vti conuenerat, graues essent. idque seruatum integra fide: armis in neminem districtis, præter quam in Anglorum manum repugnare primò ausam, moxque deditam: reliquis præsidiarijs fugam per auersam portam arripientibus, vis omnis prædantium in Schenchij supellectilem versa est. Feruntque tantam ibi repertam armorum, vestium, vasorumque, & militarium in primis equorum copiam, quarum ille prædarum pro conditorio Geldriam habebat; vt triginta aureorum millia, queis Pattonus, eiusque frater, & Scoti præsidiarij, Parmensis nomine donati sunt, longissimè superauerit. sic vnius hominis offensio & Leicestrium principe vrbe, & Schenchium opimis spolijs interuertit: docuitque, IMPORTVNE lædi eum, cuius fide opus habeas. Nec satis remedij malo adhibitum est ab vltione de Scotis militibus sumpta, quos Vuachtendonchæ in præsidio agentes, ad vnum omnes loci Gubernator, audita defectione, contrucidauit. ignarus, abalienata per eam sæuitiam natione, complures Pattono similes armari, qui hostilem induentes animum, non iam proditores inde se, sed innoxij sanguinis, ac læsæ patriæ vindices habituri essent. Interim Altapennius, adiectâ regijs partibus Geldriâ vrbe, cognominis prouinciæ capite, assertaque inde vicinarum vrbium locorumque securitate; postquàm ciuilem eius bellicumque statum vtcumque composuit, in Brabantiam, quò ad opem Busco-duco

Margin notes: 1587 — A Mansfeldio vide lib. 10. — Inde cautius se Tribuno committit: — ab eoque in vrbem ipse ac milites inducuntur; — præda eaque permagna solum e Schenchij fortunis capta; — Vltio de Scotis alibi sumpta ob iram proditæ à Scoto Geldriæ.

1587 duco ferendam euocabatur, intento cursu militem rapuit.

Mosa TRAIECTO amne ad Venlonam, excepere Altapennium copiæ Antuerpiâ submissæ à Mondragonio, ductoribus Vuerpij Domino, & Emmanuele Vega, Vuallonum, Hispanorumque, & Stanlæo Hibernorum Præfectis. Quibus ad suos, quos ducebat è Rheno, adiunctis, exercitum numerauit trium millium ducentorumque peditum, & equitum mille. Cum hisce copijs iter Helmontium celeriter intendens, oppidum ardere procul videt, subiecto ab hostibus igne, quum primùm aduentare Altapennium accepere. quin & desertâ Eindouiâ, mox etiam Tilburgo, vires omnes transtulerant apud *Bolduc* Engelam, arcem Buscoduco proximam: quam plures iam dies Holachiani obsidebant aduersus Fabium Reginam loci Gubernatorem, sperantes ab huius expugnatione pendere Buscoduci fatum. hinc versa Holachij festinataque cura ad firmandam contra hostium conatus obsidionem. Et quoniam Engela hinc Mosam aspicit, inde assidet Disæ fluuio, qui ex Dom-*Aa* mela, & Aade Buscoducum confluentibus ortus, in Mosam breui se tractu deuoluit; Holachius strato super Disam ponte, armatisque aliquot in Mosa nauibus, atque auctis militum copijs, qui quatuor peditum millia excessere, paulùm infra mille equites erant, spem obsessis omnem præcidisse visus est. At verò Altapennius animaduerso Buscoduci discrimine ab Engelæ statu, quum primùm hostes in conspectu habuit, pugnæ auidus, in hunc modum copias instruxit. Ductorem equitatus Appium præire cum parte equitum iussit, sequi Hiberna Stanlæi signa immista Vuallonibus Vuerpij, medios stare Megæ Comitis Germanos, postremò agmen claudere *quamVega ducebat* Bobadilliam legionem. Nec minus interitus animi Holachius suos in aciem eduxerat. compositoque ex Anglis Hollandisque agmine, frontem eius curruum ac vehiculorum vallo sepsit, terga fluuio ac ponte munijt: &, si vallum perrumperetur, nauium à Disa atque à Mosa subsidium, à quibus quaterentur hostium latera, destinauit. præterea seorsim ab alijs, quingentos sclopetarios, plerosque pedites qui pugnam inferrent, agmini præposuerat. Vix signum ab Altapennio datum, quum in hosce antesignanos prouolat Appius, succedunt Hiberni, *Holachiani* Vuallonesque: atque, vt erant illi longè ab agmine progressi, antequam ab Holachio auxilium accederet, impares numero magna passim strage ab Appij equitatu impunè sternuntur. Sequitur felix pugnæ principium Altapennius: promotisque Germanorum hastis, inuadit perrumpitque vehiculo-rum

PVGNA apud Engelam.

Altapennius ad defendendum Buscoducum properat.

eius copiæ.

Holachius Engelam Buscoduco proximam obsidet,

eius exercitus,

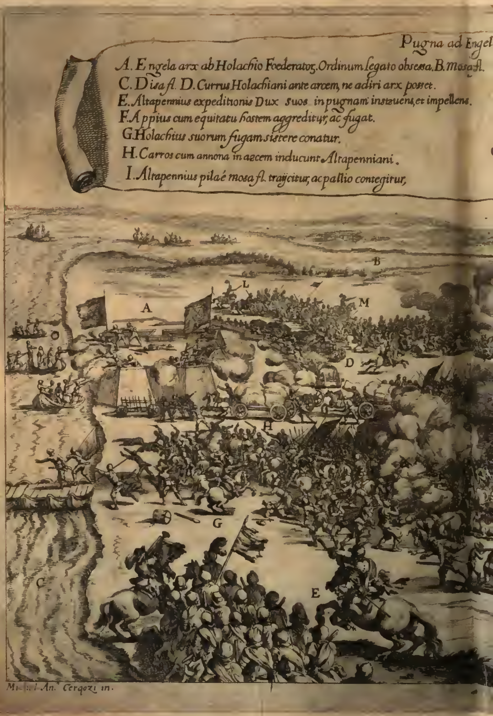
Altapennius suos instruit ad pugnã.

& suos Holachius,

Primum agmen Regij fundunt;

& vallum vehiculorum perrumpunt; rum vallum. Sed vallum longè firmius obtulere illicò 1587 densato agmine Holachiani. Quippè nexi consertique non excepere modò, ac repressere inuadentium impetum; sed, nisi properè hispanam legionem Altapennius admouisset, eius inclinatura iam acies videbatur. Verùm dum ipse cum Hispanis in hostem vi tota illatus, prælium integrat, atque ante alios Dux idem ac miles præit, smerilli globo Mosanâ è naui emisso, collum traiectus, ex equo in terram subitò procidit: pallioque à Vega properè tectus, ne Ducis casus militem consternaret, vitæ dubius clàm inde Buscoducum amotus est. Nec ideò, dum infortunium vulgò latuit, quidquam remisit restituta iam pugna. Quinimmò regiarum partium ductores, post æquatum aliquandiu prælium, dolore iraque vires ac ferrum acuente, vsque adeò valuere, vt penetrato per obstantium cædes agmine vltrà progressi, contempta, quæ non sine multorum cæde, ingruebat è nauibus pilarum tempestate, subsidium Engelanam in arcem postremò intulerint. Verùm sparsus per vtrumque exercitum prostrati Altapennij rumor, attonito magis, quàm territo regio milite, Holachianos noua ad pugnam alacritate reuocauit. Non tamen Appium, Vuerpium, ac reliquos Duces animus aut ratio deseruere: raptimque coëuntes, & quid in re trepida opus foret consultantes, statuunt, Appij consilium secuti, progressos in eum locum milites, vbi ab infestis nauibus tutò esse non licebat, haud diutius continendos; sed quando iam subsidium induxerint, quamprimùm inde reuocandos, ita tamen vt speciem pugnantium, non recedentium hostibus præberent. Idque facturos, si seruatis ordinibus, promptis in hostem armis, pedem non faciem referrent. Receperuntque in se se, Appius quidem statutis in fronte equitum turmis, primam hostium vim excipere, ac retundere: Vega autem legionarios suos, quibus pro absente Bobadilla imperabat, prima in acie immistos equitibus continere. Paria his reliqui ordinum ductores vltrò polliciti, animantesque regiminis quisque sui milites, tanto omnes ardore ferociaque prælium instaurant, vt non sustinere, sed inferre pugnam viderentur. Et verò patuit, quid posset aut concordia Ducum, (rara inter pares præsertim in bello virtus) aut multis collecta prælijs militum experientia. Nam & primores belli simul imperando, simul parendo, nec magis se suis militibus Duces, quam collegis suis milites se præstando: & milites non expectatis Ducum imperijs, gnari ipsi per se quid in præsens vsui foret, nunc adden-

Marginal notes:
- nihil cedentibus Holachianis;
- Cadit Altapennius;
- Superant tamen Regij,
- & Engelæ inferunt subsidium.
- Tum de reuocando exercitu consultant:
- Restaurant pugnam;
- & pugnantes recedunt:
- magna Ducum, ac militum laude,

Pugna ad Engel
A. Engela arx ab Holachio Foederatorꝫ. Ordinum legato obsessa. B. mosa fl.
C. Disa fl. D. Currus Holachiani ante arcem, ne adiri arx posset.
E. Altapennius expeditionis Dux suos in pugnam instruens, et impellens.
F. Appius cum equitatu hostem aggreditur, ac fugat.
G. Holachius suorum fugam sistere conatur.
H. Carros cum annona in aecem inducunt Altapenniani.
I. Altapennius pilaé mosa fl. traijcitur, ac pallio contegitur,
B
L
A
M
O
D
H
G
C
E
Mich. Ant. Cergozi in.

Engelam, anno 1587.

fl. K. Altapennius Buscoducum deportatus moritur.
L. Holachius nouis cum copijs redit, et è nauibus regios infestat.
M. Idem cum regijs pedem referentibus pugnat.
N. Recedentes Appius moderatur, et pugnans è periculo extrahit.
O. Holachius aucti fluminis beneficio Engelam è nauibus urget, et capit.

fr.° Collignon

1587 addensando ordines, nunc laxando: nunc pro cadente commilite, (namque indesinenter à nauibus petebantur) integri obiectu locum explendo: semper autem pugnam regressumque miscendo, vnumque altero occultando; eò tandem loci deuenere, vt Holachiani dum eos recedere non putant, senserint recessisse, atque extra ictum fulminantium nauigiorum peditatum omnem emigrasse. Quin etiam, quoniam vis Holachij tota in Appij equites ferebatur, Hispani pedites aliarumque nationum, nouo se rursum ordine instruentes, quasi resumpto in hostem impetu redituri; inhibuere insequenti Holachio cursum, magnoperè admirato virtutem militum pugnaciter adeò ordinatèque, amisso Duce, recedentium: simul insidias verito, quarum auxilio freti hostes maiora viribus auderent, eosque, à quibus modò recesserant, prouocarent. Itaque haud tentandam nouæ pugnæ aleam ratus, retro flexit, non amissa spe Engelam expugnandi, nouo quamuis subsidio firmatam. At regij milites ac Tribuni, vt in acie aduersus hostem mirè concordes, ita post pugnam diuersi incertique, cuius interea ductum imperiumque sequerentur; ad Alexandrum mittunt, referentes quæ gesta essent: recuperata pleraque Campiniæ loca: in Engelanam arcem præsidium inductum: commisso prælio cæsos ex hostibus circiter nongentos, è victoribus vix septuaginta desideratos: sed ob Altapennij infortunium non ausi sunt tristem nempè victoriam Alexandro gratulari. solùm orauere, vt, quoniam expeditionis Dux si non desperata, quod verebantur, certè lenta curatione perdiù abfuturus erat ab exercitu, quam primùm aperiret, quem eius interim loco ijs copijs ipse præficeret: quidque eisdem agendum, si Slusam redeundum non esset, iniungeret.

& Holachij admiratione,

qui ab obsidione discedit.

Nuncius victoriæ ad Alex.

Numerus vtrinque cæsorum.

Altapennius

At euulgata in Slusæ castris Altapennij morte, (sic enim primùm credita est) luxit eum exercitus supra priuati Ducis morem. mox audito illum viuere, lætiora sperare cœperat: cuum nouissimè nunciato, quarto, postquàm Buscoducum illatus fuerat, die occubuisse, milites quasi perfuncti iam mærentium officio, mortem audiuere segnius, quàm mortis opinionem antè doluerant. Sed Alexander non aliam suorum iacturam ægrius tulit. Quippè à teneris eum annis in militiam & clientelam acceperat, commendatum sibi non solùm à familia nunquam interruptæ in Regem partesque fidei, (qua laude constantiæ non vtique infructuosæ aut pœnitendæ, nulli Belgarum Proceres ante Barlamontios monstrabantur) sed maximè à propria adolescentis indole sanè præferuida ac

Luctus exercitus apud Slusam, audita morte Altapennij:

lætitia ex contrario nuncio.

iterumque dolor certo iam obitu.

Præcipuus Alex. mœror.

& Elogium Altapennij.

martiali: quam maturè introspectam primis militiæ rudimentis informandam sibi sumpserat Alexander, alueratque in spem magni aliquando Ducis, collatis in eum prætoriarum cohortium, & Germanicæ legionis, & Geldrorum prouinciæ præfecturis. quas ille vt accuratius administraret, intentis in Farnesium oculis, inde singula intentandi, ac peragendi excipiebat exemplum, adeò vt, quum interdum aliqua nimis quàm audacter aggrederetur, hoc quoque inter imitamenta computaret. idque nec gratiam ei, aut opinionem apud Alexandrum imminuebat, sua videlicet agnoscentem: & lætum habebatur, ac plausibile militari vulgo non aliam magis admirari fortitudinem solito, quàm quæ inter præcipitia pendeat, & in confinio temeritatis pedem figat. Quod tamen Altapennij iuuentæ, nimiùm certaminis auidæ, admouisse causam mortis creditum est. Quamquam quum non magis audacia obfuerit Altapennio, quàm cautio non profuerat Hiergio fratri ante annos octo in obsidione Traiectensi pilâ similiter enecato; profectò NON rectè semper contuleris in errata præliantium euenta præliorum plerunque fortuita: facilius affirmaueris, QVO die se militiæ quis addixit, eo primum die reum se omnium bellicorum successuum obtulisse. 1587

Aegidius Hiergij Dom. postea Com. Barlamont.

DE

DE
BELLO BELGICO
DECADIS SECVNDAE
LIBER NONVS

INTERIM Alexander misso Florentio Floiono Barlamontij Comite, qui pro Altapennio fratre Geldriam, ac Rheni ripas curaret; non distulit, vti rogabatur, suis per Campiniam copijs extemplò consulere, imposito illis Marchione Vastio, cum mandatis, vt illico Buscoducum peteret, ac tueretur aduersus hostem. quem si fortè ad opem Slusæ ferendam mouere inde conspiceret, armis strenuè obiectis iter intercluderet. Et Vastius quamquam illuc Slusanis è castris aduolauit, reperit tamen Engelam obsidione pressam ab Holachio iam reuerso, suprema inter discrimina laborare. Defenderat illam ad eum diem pari animo successuque cum Burgundorum manipulo Fabius Regina: donec Holachius aucti fluminis occasionem nactus, apertis obijcibus, ad arcem armatis cum nauibus accessit. ex quibus (namque altius arce fluitabant naues) quum in defensores continenti pilarum igniumque emissione fulminaret, militesque ac domos iuxtà prosterneret; Fabius, omissa spe auxilij, cuius accessum inundatio submouebat, non contemnendis conditionibus arcem dedit: tanta Holachij ac Fœderatorum gloriatione, vt quasi ex ea iactura, regiorum animi & corda contabuissent, crepuissentque, euersa Engelâ, nouam inibi erectam arcem Mosæ propiorem, Crepicordium nominauerint. Quamquam superioribus annis post captum ab Ordinibus Buscoducum, ad eius vrbis præsidium, super ruinis veteris Engelæ, Engelana rursus munitio excitata est. Eodem tempore Vastius minore sui pompa, & maiore hostium damno, non solùm Boxtelam arcem iisdem ferè conditionibus deditam cœpit, sed etiam Buscoducensem vrbem fame, hoc est acriore intus hoste laborantem, frumento inducto, ab intestina illa obsidione liberauit. Pergebatque Vastius, Loonam haud dubiè recepturus,

ENGELA Holachio dedita.

Vastius per campiniam copijs impositus

Engelam accurrit,

diu defensam.

Sed Holachius aucto fluminis innundantis

arcendo accessum auxilij,

arcem obtinet, & aliam erectam Crepicordium nominant.

1619

Vastius inducto in vrbem frumento,

Slusam reuocatur ab Alex.

Consultatio Fœderatorum pro Slusa.

Leicestrius Blanchembergam inuadit.

Sollicitus de eius periculo Alexander

Ire ipse statuit.

ac rebus apud Slusam ordinatis,

relicto pro se Renthiaco,

Maurit.

Iust. nothus

Leicestrius

pturus, quum reuocatus à Farnesio, iubetur cum Bobadillia legione Slusam properare, quippè gliscente hostium numero ad soluendam vrbis obsidionem quotidiè confluentium. 1587

CONVENERAT inter Leicestrium, & Mauritium, vt hic assumpto secum Præfecto Zelandici maris Iustino fratre, cum Carolo Houuardo supremo Anglicanæ oræ marisque Gubernatore, classem ex Anglis ac Zelandis instructam apud aditum canalis, quà iter est Slusam, continerent: ipse copias suas Blanchembergam deportaret, eâque captâ pedestre inde prælium obsidentium castris inferret. Et Leicestrius quidem eò appulsus, tanta celeritate ad Blanchembergam arcem quatuor Anglorum millia è nauibus admouit, vt primos statim cancellos ante arcis portam, pulsis inde præsidiarijs, occupauerit. Et quamquam defendi arx diu poterat, eius tamen audito periculo Alexander ex nuncio, qui testis capti vestibuli excurrerat festinatus ab Arembergio, stetit parumper deliberabundus cum ijs, qui aderant belli Ducibus, an immitteret illuc auxiliares aliquot copias: quòd ex vna parte, subducto è castris ac stationibus milite, infringeretur obsidio, hostesque ad inuadenda raris præsidiarijs loca inuitarentur: contrà si nihil extenuata obsidione perstaret in castris miles, caputque susceptæ rei vrgendo, cetera fortunæ permitterentur, expugnatâ Blanchembergâ, fractoque illo maris claustro, atque adeò apertâ hostibus ad Slusam viâ, defendi ex ea parte castra vix possent. Ergo libratis vtrinque momentis, quum dilatis, quæ ab Arembergio in præsens petebantur, auxilijs, certa esset arcis amissio; visum est, HAVD sapienter prospici summæ rei, vbi à iactura partis incipitur. nec sibi gratam fore Slusæ expugnationem addidit Alexander, si captâ Blanchenbergâ audiret, Arembergium tamquam in triumpho per Hollandiam trahi à Leicestrio; aut Leicestrianæ victoriæ testem in Angliam Reginæ submitti. Itaque ire ipse statuit, Slusanæ obsidionis aliquanto securior: namque aggeres, castella, ac reliquas munitiones paulò antè lustrauerat: & intentiore cura canalis præsidium, vnde præcipuus timor ab hostili classe contra eius ostium excubante, ex singulis Hispanorum centurijs quinos elegerat grandiore tubo armatos, ac stationarijs illic pontem ex vtraque ripa tuentibus immiscuerat, ceu neruos molliora corporis firmaturos. Igitur pro se, imposito vniuersæ obsidioni Renthiaco: iussoque Vastio cum parte equitatus circumire castrorum aggerumque terga; trecentos Vuallones leuiter armatos Blanchembergam versus illicò præmittit, sequiturque mox ipse cum parte Bobadilliæ legionis,

1587 gionis, duobus Raitrum signis, ac prætoriâ turmâ: certus cum modicis hisce copijs Leicestrium ad pugnam lacessere, arcemque obsidione liberare. Haud multum viæ ab Ardemburgo confecerat, quum Leicestrius, audito Alexandri consilio aduentuque, non explorato, quantus esset hostium exercitus, satis magnum ratus quemcumque duceret Alexander; à congressione abstinuit, fugiens belli aleam comparationemque, nec interim se minorem hoste habendum existimans, quandiu inter se virium periculum non fecissent. Itaque eâdem nocte retractis in naues militibus, à Blanchemberga Ostendam versus properè soluit pugnandi necessitatem anteuertens: quum tamen militum numero supra dimidium superior foret. Adeò SOLA Ducis fama interdum bella profligat.

contra Leicestrium mouet,

qui non expectato hoste discedit.

AT verò Slusani aliquid interim ausuri per absentiam Alexandri, Flissinganam classem admonuere, vt eâdem nocte, dum ipsi proximum vrbi pontem inuaderent, classis in pontem alterum ostio canalis iniectum, impetum faceret. Et classis quidem fecit. simulque Slusani incendiariam nauem, Antuerpianarum in morem attemperato cuniculo, conspirante maris æstu, incitauere in pontem. Sed Renthiaci prouisu, soluta extemplò compage nauium, quibus pons insistebat, viâque inimicæ naui rapido cursu vadenti patefactâ, nulli noxia cuniculi pestis erupit. Nec feliciore successu Flissingani, post impetitum eminus pontem multiplici flammarum iactu, retentata cominus aggressione eumdem non instrenuè adorti, strenuiore semper Hispanorum virtute reiecti sunt. Vna demum Slusanis eruptio, ea nocte, post incendiariam nauem frustrà emissam, frustrà non fuit. Etenim non procul à Brugensi porta munitionem erexerant Hispani, eam egressi repentè oppidani, inter tenebras metumque ad defensionem pontis accurrentium Hispanorum, raptim inuadunt; fugamque arripiente Centurione, cui locum defendendum tradiderat Aquiliæ legionis Instructor, munitione potiuntur, præsidij dedecore maiori, quàm clade. Sed breuì recuperata sunt & locus, & decus. Namque Farnesius, cognito Leicestrij discessu, reuersusque celeriter ad suos, quantum lætitiæ traxit ex defensis validè pontibus, tantum doloris iræque ex amissa munitione concepit. Obuioque legionis Instructore. *Egregium tu quidem Centurionem*, inquit, *tanti momenti loco imposuisti*. Cui ille quum audacter respondisset, *Non alium ab se impositum, quàm ex ijs, quos eius Celsitudo legisset*; ad improuisam liberamque responsionem paulùm reticuit, mitigatâque irâ, *Verè tu quidem*, subdidit:

Slusani pontem vrbi proximum aggrediuntur,

Incendiaria cum naui,

frustra.

& Flissingani pontem alterum.

pontem

pari successu;

Amittitur munitio ignauia hisp. Centurionis.

Sergente maggior.

Queritur Alex. ea de re cum instructore;

qui libere respondet;

& Alex. ciuiliter accipit responsu.

 dit:

dit: *& iste, & reliqui in exercitu Centuriones à me sunt, sed alij iustitia, alij gratiæ suffragio creati: ideòque non omnes æquè agnosco meos.* 1587
Haud obscurè significans, esse aliquos inter militiæ præfectos, quibus non suo ipse iudicio, sed hispanæ aulæ commendatione regimen aliorum attribueret. Valuitque ea Alexandri vox, vt alius ex eadem legione Centurio, siue nationis ignominiâ perstrictus, siue propriæ laudis ex aliena ignauia petendæ occasionem nactus, onus in se susceperit inuadendæ munitionis. hortatusque centuriam ad reportandam non minus ex suis; quàm ex hostibus expositam fortibus viris palmam, locum magno animo aggressus, hostes loco proturbauit, decus suis restituit, sibi auxit. Nec pòst multo vtraque turri in potestatem denuò redactâ, medioque murorum spatio inter turres suffossionibus ac tormentis quatefacto, exposcebant iam milites aggressionem & pericula, pars tædio laborum, multi ostentatione virtutis, plerique metu ne per deditionem prædâ fraudarentur. Nec militum alacritatem frustraturus erat Imperator, quum Slusæ Præfectus ac ciues, auditâ Leicestriani exercitus fugâ, spectato Flissinganæ classis irrito conatu; cuius etiam tum naues complures à canalis aditu recedentes videbant; eoque desperatis aliunde auxilijs, ac intra lacera apertaque vrbis mœnia male tuti, deditionem obtulere. Et Alexander, comperto armari rursùs Angliam ad Slusæ auxilium: ac breuì, vti ferebatur, viginti bellatorum millia inde soluturа; veritus, si rei fama, licet in maius aucta, ad obsessos perueniret, ne illos tanti spes auxilij ad sustinendam obsidionem aliquot insuper dies, quod sanè poterant, obfirmaret: atque adeò ne oblata tunc vltrò victoria, postea dubio successu, certis periculis, multo vtique sanguine esset emenda; colloquium facilè admisit: eodemque die, qui fuit octauo idus Augusti, acceptis ac datis obsidibus, hinc Caetano & Cæsio, inde totidem ex Anglorum primoribus, intra horas omninò quatuor confecta deditio est. datumque honori inexpugnabilis loci, defensorumque virtutis, vt milites abirent cum sua quisque supellectili, explicatis vexillis, incensis scloporum funiculis, ac reliquâ alienæ victoriæ pompâ: facili ad ea Farnesio, quippè expugnationi vrbium intento, & suæ victis solatia non inuidente. Immò Groneueltio Gubernatori submissè petenti litteras, quæ apud Angliæ Reginam fidem facerent operæ in defendenda vrbe ab se militariter impensæ, peramplas is tradidit cum perhonorifica testificatione regiminis eius. Fuere, qui egressi sunt vrbe, sub tredecim signis, præsidiarij paulùm

[Margin notes: & Centurio alter hispanus — munitionem recuperat; — Aggressionem exposcunt milites; — sed desperatis auxilijs, — atque apertis multis in locis vrbe deditionem offerunt Slusani, — qui clementer accipiuntur ab Alex. — & dimittuntur liberaliter præsidiarij — præcipuè Gubernator impetratis ab Alex. litteris. — Integri ex præsidiarijs abeuntibus, — 9. Aug. — Petr. Caes. Nicol. Cas.]

1587 lùm ſupra nongentos. præter ſaucios, qui fermè quadringenti ratibus duodecim ferebantur. Omnes extra canalem à Regijs deductos naues auxiliarium accepere. Cecidiſſe autem toto obſidionis tempore, ex Sluſanis fermè ſeptingentos proditum eſt: ex Regijs deſideratos infra ducentos & quinquaginta, ſaucios aliquanto plures omninò patuit. — & ſaucij, mortui ex victis & ex victoribus.

Io: de Riuas — POST hæc Alexander inductis ad vrbis arciſque præſidium nouem Hiſpanorum centurijs, deſignato Gubernatore Ioanne Riuio ſpectati animi conſilijque Centurione, quem ex Teneramundæ præfectura euocauit, ſubmiſſo in eius locum Centurione Chaſco, notæ pariter virtutis; egit ipſe, agique ab vniuerſo exercitu voluit, ſacrâ ſimul ac militari pompâ, grates Dei clementiæ, ob expeditionem illa militum paucitate perquàm arduam, optatum ad exitum, breui mora perductam. Et verò admiratos comperio vel ipſos qui vicere, potuiſſe à quinque peditum millibus, ac ſeptingentis equitibus obſideri vrbem tot caſtellis, inſulis, mari, ſeptam: tot paludibus, aggerumque obijcibus, eorumque ſecturis, atque alluuionibus inacceſſam. vt non minus profectò difficile videretur Sluſam inuenire, quàm vincere. Sufeciſſe tam modicas copias aduerſum eodem tempore coniuratas ad Sluſæ auxilium hinc Zelandiam Fliſſingana claſſe, inde Angliam Leiceſtriano exercitu, aliunde Friſiam atque Hollandiam Schenchianis Holachianiſque agminibus: atque ita ſuffeciſſe, vt, non modò hoſtium alios exſcenſionem aggreſſionemque auſos in naues reiecerint: alios deſperato impenetrabili caſtrorum acceſſu, quærere alibi obſidionis auocamenta compulerint; ſed vltrò etiam obuiàm auxiliaturis proceſſerint, eoſque terrore ſui, quo nil conficientius inter arma, fugauerint. Denique intra dies non amplius quinquaginta, erexiſſe periniquo loco, ac nouo more aggeres: expugnaſſe toties caſtella, arcemque in primis ante Sluſam, hoc eſt Sluſam alteram: ſeptis ac pontibus conſtrinxiſſe maris brachia: pugnaſſe cum fluminibus, hoſtium odia atque arma gerentibus: Sluſam ipſam multo præſidio validam minima inuadentium clade in poteſtatem reduxiſſe; profectò in Sluſenſi expeditione, ſi vnquam alias, intellectum eſt, SAPIENTIA Imperatoris, ac virtute militum numerari exercitus, ac parari victorias. At verò Alexander poſtquàm Renthiaco ac Vaſtio mandauit, vt copias è Sluſenſi agro deductas, deſignata per loca diſtribuerent; & pontes atque opera circa vrbem excitata deponerent, ne hoſti ad Sluſam inuadendam inuitamento atque vſui forent; quod, dum hæc ſcribo, factum eſt

Alexander gratias Deo ſolenni pompa perſoluit, ob victoriam, ſpectata inuadentium paucitate, & difficultatibus inuadendi & hoſtium numero, & temporis breuitate, habitam merito maximam.

ex Ignatis tapſis (margin note beside "re aggeres")

est ad Ariam in Artesia, iisdem munitionibus ab Hispanis 1587 mox receptam, quibus fuerat à Gallis capta, Bruxellas rediit, ciuili bellicæque administrationi ex ea vrbe consulturus.

Ipse compositis Slusæ rebus Bruxellas abit.

DISCORDIA inter Fœderatos & Leicestrium.

SLVSAE iacturam secuta est inter Leicestrium ac primarios Ordinum insanabilis discordia: (consuetum nempè malum, & secunda eorum, qui victi sunt, clades) dum quisque in alterum rei infelicis euentum referendo, acrius tunc factiosis concionibus, ac libellis, inter se decertabant, quàm antè cum hoste conflixerant. Querebatur Leicestrius generatim de Ordinum desidia inconstantiaque, qui & bellum non pararent, & pacem non admitterent. Præcipuè verò ferebantur eius querelæ in Holachium, & in Iustini Nassauij nauales socios. quòd ille destinatam Slusæ opem intempestiuè aliò deriuasset: hi quòd nauibus raro milite instructis auxilium liberandæ vrbis in speciem ostendissent. ideò è classiarijs vno in carcerem tracto, & questioni subiecto, nihil omittebat, quo Ordinum culpam malignè pecuniam militemque submittentium palàm faceret. Nec minore in ipsum, quamquam occultiùs ab Ordinum Proceribus regerebantur: turbis vsque adeò per Hollandiam in primis, Frisiamque gliscentibus, vt renouatis veterum motibus discordiarum, vrbium aliquæ obedientiam Angliæ Reginæ, atque Leicestrio præferrent, eamque Comitis Mauritij, ac Senatorum imperijs præhaberent. Ex quo & Ordines permoti sunt ad Leicestrij præfecturam circumscripta potestate coarctandam: & Leicestrius irritatus ad eamdem præfecturam, quam spontè obtulissent, & nunc aduersus pacta conuentaque repeterent, constabiliendam. sic elusum dictitans Archiducem Matthiam: sic Ducem Alenconium coactum vim atque arma firmando imperio adhibere. Et aderant Leicestrio validiora, quàm Alenconio, populorum studia, ac professoriæ potissimùm linguæ concionalium ministrorum, à quibus authoritatem Ordinum in Anglos transferre cupientibus, vltrò incitabatur, vt aliquid supra inane Præfecti nomen auderet. idque in promptu fore, si vrbem ex primarijs aliquam, sibi nouis conditionibus Leicestrius adiungeret, in qua potentiæ non vtique precariæ sedem figeret. Nempè Alenconianum exemplum, licet euentu damnatum, probabatur tamen ab hominibus magis Alenconij designatione ac spe allectis, quàm fine deterritis: VITIO generis humani, tentata infeliciter ab alijs retentare non dubitantis: spectantisque magis, quid illi facere potuerint, quàm quid fecerint. Igitur firmato consilio, delectoque ad id Lugduno, vrbe Leicestrianæ factionis, res in hunc

Holachio (margin). Huius querelæ. Et per Fœderatas prouincias turbæ: multis in Leicestrium inclinantibus, diminuta propterea eius authoritate ab Ordinibus. Inde acriores eius querimoniæ. Hæretici. & suscepta consilia. Lugduni inuadendi. Leida

1587 hunc modum composita est; Vt peditum in vrbe Præfectus, quasi litteris Leicestrij excedere Lugduno iussus, portæ insistens tympano signum ederet: acclamatisque Reginæ, ac Leicestrij nominibus, simul conscia armatorum ciuium manus curiam inuaderet, simul equitum agmen haud procul à porta latentium, vrbem irrumperet: comprehensosque è Magistratibus eos, qui Ordinibus fauebant, venturo Leicestrio adseruarent. Sed rarò latuit diu, quod sparsum est in plures: semperque paucorum fuit silentium, & fides. Quamquam Lugdunensium conspirationem sors magis aperuit, quàm perfidia. Etenim dum consulendo tempus teritur, conspiratorum vnus in carcerem priuatam ob causam abducitur. inde omnes, quasi detecta conspiratione perculsi, nec etiam postquam patuit, illum ære alieno grauem ob vetus debitum in ius vocatum, securi quieuere, suspicati eam callidè causam obtendi ad occultandam indicatæ iam conspirationis conscientiam. Itaque eorum vnus, vt præmia aut certè veniam festinato indicio praeriperet, conspirationem, & singulorum nomina edocuit Lugduni Magistratum. Statimque ijs, qui capi potuere, (nam plures euaserant) in vincula pertractis, tribusque publico capitis supplicio affectis, desijt magis Lugduni tumultus, quàm securitas redijt. Immò nec alijs in ciuitatibus suspiciones factionesque quidquam remittebant: furente insuper Leicestrio, quòd talia de se iactarentur, sumptumque de reis supplicium fuisset, inconsulto se. Quare quum plenis conuiciorum libellis perstreperent omnia: quantoque illum effusius inter initia præfecturæ in cælum extulerant apud Angliæ Reginam, tanto nunc eumdem emissum ex Anglia ad Belgij dissidium, velut Orionis sidus lucidum sed procellosum, licentius quererentur; Regina, amissa spe componendæ vltrà ciuilis discordiæ, nec satis probata Belgarum licentiâ aduersus Leicestrium; ad se illum in Angliam reuocat, haud inuitum, quippè loci hominumque iam pertæsum: quemque non minus auertebant à Belgio indeclinabiles turbæ, famæque in dies decrescentis, immò ipsius vitæ discrimina; quàm aula, & voluptates, & Reginæ fauor, in Angliam inuitabant. Quò is appulsus, compositis ad Ordines litteris iræ odijque manifestis, Belgicâ se præfecturâ tandem abdicauit. Sic nimirùm Gubernatores ab Ordinibus anxiè postulati, cum plausu excepti, gloriosè regimen exorsi, euentu demum infausto exire è Fœderatorum Belgio consueuere. expertis iam tertiò eorum prouincijs, quantum præsidij in asciticijs rectoribus, eiecto Domino, collocandum sit. & externis Prin-

Nicolaus Maldaus · *hoc astu,* · *Consilium detegitur,* · *& conspiratorum aliqui plectuntur:* · *crescentibus turbis,* · *& reuocato in Angliam Leicestrio.* · *qui Belgij præfectura se demum abdicat:* · *expertus ipse cum prouincijs,* · *& prouinciæ cũ ipso, eamdem sortem quam Matthias & Alenconius.*

Principibus pariter expertis, quàm non diuturnum ineatur 1587 cum ijs fœdus, qui se tibi hactenus dedunt, tuum dum nomen ac vires hostibus obiectent: mox deficientem viribus, famâque vilescentem abijciunt, ac fortunam, quam sibi concilient, alibi quærunt. Et tamen offensus nuper in Matthia fratre Rodulphus, offensus pòst in fratre quoque Alenconio Henricus, offensa nunc in Leicestrio Elisabetha: nec minus irritati aduersus horum tentamenta Fœderati Ordines; pari vtrinque dissimulatione non modò nihil in se se hostiliter agitarunt, sed Gallia, Britanniaque Fœderatorum arma insuper adiuuerunt. non aliam opinor ob causam, nisi quia OFFENSAE deuorantur, vbi maiori, quod instat, malo occurrendum est.

Quiescit inter aliorum dissidia Alex.

ET verò tempestas, quæ hoc tempore imminebat Angliæ regno, proniùs multo Reginam cum Fœderatis Ordinibus coniunxit. Id autem bellum, dum extra Belgium Hispania meditatur, ac Parmensi Principi aliquid auocamenti à domesticis tumultibus impertitur; me quoque (quasi bellicorum discriminum particeps non tam calamo, quàm ferro accinctus Alexandrum, aliosque vtrinque Duces inter arma comitatus fuerim) iuuabit interea paulùm interquiescere: atque à continuatis obsidionibus, ab hominum cædibus, à locorum excidijs, ad mitiora de pace consilia, quæ molientibus hoc tempore magnis Europæ Principibus suscepta sunt, curas stylumque conuertere. Spectabat Alexander Ordinum Anglorumque discordias, vt multis videbatur, otiosus; quòd Fœderatorum prouincias intestinis factionibus distractas, ac minimè tunc quidem Fœderatas, per eam opportunitatem non inuaderet. Ille tamen belli gerendi percallidus, apud se reputans, quum partes ciuilibus discordijs confligunt, ex aggressione externa facilius coire, viresque si non animos consociare; spatium haud illibenter illis permittebat, quo suis se viribus attenuarent, attenuatisque recenti ipse cum milite superueniret. Quamquàm satis negotij erat Alexandro, qui hoc tempore partim magnis de concordia legationibus audiendis, mittendisque: partim apparando terra marique bello longè maximo, animum, atque operam adhiberet. Quæ porrò hæc concordia inter Hispanos, Anglosque, ac Belgas agitata, quæ eius prima consilia, quæ media, quæque postrema fuerint: simul quanto Regnorum ac prouinciarum apparatu motum sit bellum, quibus illatum viribus, quo gestum euentu, ego in præsentia, separato pacis bellique negotio, quamquam eodem tempore vtrumque ferbuit, ex authographis arcanisque litterarum, Originali com-

cum admiratione multorum

sed non absque consilio:

nec sine cura pacificationis,

& bellici apparatus;

1587 complexus, multorum mensium opus, haud infructuosè memorabo. Agnoscet vtique lector, quàm rarâ sæpe concordiâ mentis ac frontis, magnos inter Principes de concordia disseratur.

DE PACIFICATIONE inter Philippú Regem & Elisabetham Reginam.

Et pacificationem quidem inter Philippum Regem, & Elisabetham Angliæ Reginam Fœderatorum partes complexam, mercatores duo negotiandam suscepere, Andreas Delous Belga, & Augustinus Grafigna Ligur: ille Antuerpiæ incola, hic *Londra* Londini: vterque à mercatorum republica rogatus, vt pro eo, quem habebant, aditu in Parmensis Ducis, Anglæque Reginæ aulas, de restituendo inter Anglos, Belgasque commercio, propter prouincias armis Elisabethæ palàm adiutas intermisso, sermonem inducerent. Nec difficilis vtrique ingressus in rem fuit. Quippè constabat, Anglam de suscepto pro Fœderatis bello non magnoperè lætam. & plerique eius regni Proceres haud ignari, quantum ex singulorum fortunis petendum esset ad eam armorum in Belgio continuationem, præsertim si quid in Angliam moueret ab Hispania Rex, pacem optabant. Hæc Ligur rimatus, adit primùm Vuillelmum Burghlæium, magnum ærarij Præfectum; tum Iacobum Croftum, Regiæ Censorem, Contrarotulatorem vocant, quos (vt fermè administratio pecuniæ tenaciores timidioresque homines facit) alienos à belli sumptibus intelligebat. Apud hos mercatorum querelas deponit: rogatque, vt pro ea, qua præualerent gratiâ in Reginæ animo consilioque, viam inirent aliquam componendæ pacis, reponendique commercij. Quumque illi pronum ad pacem Reginæ animum responderent: &, si mens eadem Parmensi foret, posse aliquid confieri non desperarent; extemplò Ligur ad Deloum Antuerpiam contendit: reperitque, actum ab eo cum Parmensi omninò ex sententia. creuitque postea vtrique spes ex adeuentu prænobilis Dani, quem super ea concordia Federicus Secundus Daniæ Rex allegauerat ad Alexandrum. Is enim audito, gratum Elisabethæ futurum, si ad pacem ineundam inter Hispanum Regem, Fœderatosque Belgas, atque adeò Reginam ipsam Fœderatis innexam, authoritatem ipse suam atque operam adhiberet, causam libentissimè suscepit, more Principum, qui arbitria regnorum ambiunt, componique vsquam aliquid, se non appellatis, ad contemptum sui trahunt: compositaque in Hispaniam legatione, litteras ad Regem dedit, in quibus, (vt earum quàm longissimarum summam hìc attingam, laborisque ac temporis compendium lectori faciam) post deploratas tot populorum calamitates,

Initium eius à duobus mercatoribus:

qui negotiantur illam,

Thesaurarius Iamys Croft.

apud Angliæ proceres,

& apud Parmensem Ducem.

Caius Ranzouius 28. Oct. 1586.

Vrget eamdem Danus Rex per legatum ad Alex.

sed prius litteras ad Philippum Regem dedit,

1. April. 1586.

quarum hæc summa

qui ob reformatæ religionis studium, patriâ, fortunis, vitâ 1587
miserè spoliabantur: post obliquè perstrictam Romanorum
Pontificum potentiam, nimis iam Principibus ac regnis grauem: denique post excusatam Angliæ Reginam auxilia Belgis submittentem ex veteri sibi fœdere coniunctis; in eo pluribus elaborat, vt persuadeat, si Belgarum populis liberum Religionis arbitrium indulgeatur, haud dubiè sperari posse & illos ad debitam Regi suo obedientiam alliciendos, & Angliæ Reginam, omisso eorum patrocinio, Regi simul reconciliandam. Additque postremo, ad eam rem missum à se nobilem fidumque aulicum, qui regias curas suas Maiestati eius,&(si ex vsu visum fuerit) Angliæ Reginæ, ad eam pacificationem liberaliter offerat. Ad hæc quid responsum à Catholico Rege fuerit, libet ex eius verbis agnoscere, si tamen prius edixero, hoc regiarum litterarum exemplum, vt hic à me proponetur vacuis alicubi spatijs interruptum, sic ab Rege transmissum ad Parmensem Ducem fuisse, & apud me esse. Causa haud mihi in promptu: nisi fortè ambigens Philippus, qua Danum appellatione, Maiestatis ne, an regiæ Celsitudinis salutaret, quòd eum nollet honore aut pari exæquatum, aut minore offensum; iusserit suum ad Dani epistolam responsum, cuius admonere quàm primùm necesse habebat Parmensem Ducem, mitti ad hunc nullis interim appositis dignationum titulis, quos ipse dein expensos in Daniam scribens adiecturus esset. Vt vt fuerit, mihi satis erit, sic vti rem comperi, in medium protulisse. sic autem ex hispano se habet. *Beneuolo animo, quem mihi Vestra litteris suis prima Aprilis die exaratis ostendit, respondeo* 1586 *ipse pari amore amicitiaque: ac lætabor, si in ijs, quæ se in posterum offerent, occasionibus, idem vterque continuemus. Doloris sensus ex magnis per Belgium meum motibus, diuturnaque rebellione; digna res est Vestrâ, ac propria omnium Regum Principumque, quos subditorum à Dominis suis defectio, detestabili exemplo tangit omnes. Quòd non ego talium occasionem illis prabuerim, clarius est, quàm vt disputationi subijciam. Potuerint quidem à principio peruersi quidam homines in fraudem miseros populos impellere, eorumque simplicitate ad sua interim commoda abuti; nunc certè tempus satis aperuit illorum artificium ac dolos. Et clementia, qua tam multos, qui se in vitam debita obedientia reduxere, ego libens excepi; testis est locuples caritatis, qua cum illis ago: & simul pignus est inuitamentumque alijs, qui idem facere animum induxerint, nihil praeterea, quod à me petant, opus habituri. Nam libertas Religionis, qua permissa componi posse omnia Vestra pluribus incul-*

Guillelmus Van der Vuenste

Philipp. Reg.

Altezza

ad Dania Reg.

Responsio Philippi Regis.

1587 *inculcat, mihi sanè proponi non debet. Si enim aliorum Principum mos inualuit, vt non alium patiantur suis in prouincijs sacrorum cultum, nisi quem ipsi profitentur: idque ad Religionis, regnorumque conseruationem pertinere arbitrantur; cur mihi non liceat, immò cur ego non debeam in meis prouincijs id agere pro vera germanaque Religione, quod alij pro falsis opinionibus suis non omittunt? Dummodò autem ex me non petatur, vt permittam aliquid aduersus Catholicam fidem, atque obedientiam, quam ipse meique subditi debemus Romanæ Ecclesiæ, nostroque admodum Sancto Patri, qui in ea tanquam Christi Domini Vicarius inter homines præest: hoc inquam excepto, nihil à me subditi pro se petent aut cupient, quod assecuturi non sint. Itaque quum ego non me mensurâ metiar diuersa ab ea, qua quisque conuenire sibi putat, vt domi vtatur sua; non dubito, quin causam, quam pro me esse nemo inficiari potest, Vestra quoque adiudicatura sit mihi, ac probatura nequaquam imputanda mihi, quæ ex hisce bellis enascuntur mala, neque per me stare, quin ea protinus præcidantur. Quod si mei decepti tandiu populi resumere quam debent obedientiam aliquando velint, experientur & ipsi veniam clementiamque, quam ad hanc diem experti sunt omnes. Quod autem ad malam vicinitatem attinet, quam experior ab Anglia, omnes intelligunt, quanta esset causa, aut potius obligatio, vt alia mecum ratione ageretur. Et Vestra iudicare per se potest, quàm leues sint colores, quibus factorum suorum culpam obtegere, ac speciem eis aliquam inducere connituntur. quum palàm sit veterem concordiam eius regni cum Belgarum prouincijs, non esse intelligendam, si scitè intelligatur, nisi inter vtriusque partis Principes, non autem vt inde seditionum prætextus subditis offeratur. Nihilominus tamen ob amicum animum, quo mihi persuadeo Vestram adduci ad hanc inter nos concordiam exoptandam; nolui aditum negotio claudere, cui aperiendo manum adhibuit tam bonus sequester, ac frater. Itaque rem omnem Parmensi Principi, meo cognato, mearumque belgicarum prouinciarum supremo Gubernatori committo, eique mando, vt, si aduersa pars agere ex rationis præscripto velit, à ratione ipse non discedat. idque si fiat. facilè Vestra animaduertet, æquum esse, vt inde incipiat correctio ac satisfactio, vnde cœpit iniuria & offensio. Hunc autem ordinem si illi tenere noluerint, tunc demum re ipsa cognoscet, ab eis non tantum reuerentiæ haberi Vestræ, quanti ego illam æstimo, ac diligo. In quo animi proposito, vbicumque se dederit occasio, bonum me & amicum, & fratrem perpetuò comperiet.* Cum harum exemplo litterarum ad Alexandrum misso, addidit Rex exemplum quoque litterarum Daniæ Regis, & monita insuper ali-

qua,

qua, ex quorum vſu cum Dano per litteras, & in colloquio 1587
Inde Rex Danus ſuper eadem re cum eius legato ſe gereret. Etenim Daniæ Rex certior factus
è Philippi litteris, in Parmenſem Principem tranſigendi negotij poteſtatem eſſe collatam, allegato ad eum, vti dicebam, gentili ſuo, ea ipſa litteris ſuis compendio repetijt, quæ pro-
ſcribit ad Alex. lixè ad Regem ſcripſerat, *Magna*, ſicuti aiebat, *concepta ſpe fortunati exitus, quando ſibi cum eo Principe agendum eſſet. cuius prudentiam comitatemque præter militarem gloriam, omnium conſenſu nationum, celebrari paſſim audiret*. additque ad extremum, *Quoniam ſperaret Hiſpaniæ Regem in cauſa Religionis aliquid remiſſurum, paratum eſſe ſe, homines ad colloquium deligere, quum primùm conueniendi tempus locumque doceretur*. Cui Alexander,
Qui ſic reſpondet: actis pro honorifica de ſe opinione gratijs, *Neque à ſe* reſpon- *6. Nou. 1586.*
dit, *quidquam omiſſum, quandiu in Belgio fuerit, quominus oblatâ rebellibus gratiâ ad Regis Dominique ſui obedientiam illos reuocaret: neque in præſens Maieſtatis eius operam, quam beneficij loco ducebat, vllo modo aſpernaturum. Mitteret proinde quos & quando vellet: ſecuritatem loci non defuturam. modò ſibi perſuaderet, immotum Philippo Regi, Religionem à maioribus traditam ſarctam tectamque aduerſus nouitia concionalium hominum commenta perpetuò ſeruare: & æquiore illum animo paſſurum, iacturam prouinciarum facere, quàm eaſdem cum iactura Religionis obtinere*. *Phil. R.* Ve-
Sed Rex non vltra progreſſus eſt. rùm Daniæ Rex, ſeu deſperato ſucceſſu, ſeu potius offenſus Fœderatis prouincijs, quòd eius legatus ab earum militibus captus, exutuſque litteris fuiſſet; non modò progreſſus vltrà non eſt in ſuſcepta alieni negotij cura, sed ad propriam vlciſcendam iniuriam, retentis apud ſe Hollandorum nauibus, animum iramque vertit.

At calebat interea, (nihil conceſſantibus Graſigna, atque
Feruet pacificationis negotium; Deloo) concordiæ ſpes ac propoſitum, inter Anglos ac regios Belgas, ſcriptis inde à Burghleio, & Crofto, ad Perenottum *Feder. Campigni frater Card. Granuell.*
ſcriptis ex Anglia in Belgium, Campinij Dominum, & ad Præſidem Richardottum: atque ab his ad illos peramicis litteris de rei componendæ via mo-
& hinc in Angliam litteris, doque; ſecutis ad hæc Reginæ ipſius, atque Alexandri conſimilibus litteris, promptum inuicem animum teſtantibus, operamque pariter pollicentibus. Sed, vt non mens & conſi-
vtrimque callidè; lium vtrimque par erat, & de pace agitantes, aliud à pace propoſitum habebant; ita negotium modò remittebat, modò, vt conducibile partibus, intendebatur. Nouiſſimâ ante Scotæ Reginæ mortem coniuratione, ſimul auctis de gallico
Cauſæ cur pacificationem vrget Regina, in Londinenſi aula legato ſuſpicionibus: auditiſque eodem *Alba Spineus*
tempore infauſtis per Belgium proceſſibus armorum Angliæ;

Regi-

1587 Regina intuta domi, foris spreta, vtrobique anxia, vrgendæ pacificationi accuratius intendit, quo & aliquem sollicitudinis aculeum Gallorum animis incuteret, & cursum victoriarum Alexandri, spe pacis intersisteret. Hinc eius ad Alexandrum solito blandiores litteræ, quibus illum ad legatos deligendos, locumque colloquij, ac tempus designandum inuitabat, nihil moratura, vt aiebat, quin eam controuersiam, se inter, & fratrem Regem, tam æquo amicoque medio & conciliatore componeret. simul missis ad Fœderatas Belgarum prouincias bis terque nuncijs, litterisque, eos hortata est, contra quàm aliàs factitauerat, ad colloquium cum Parmensi de pace ineundum, communemque causam coniunctâ operâ pertractandam; testata, si contumacius ipsi abnuerent, se quidem à suscepto de pacificatione consilio non recessuram. Nec alijs artibus Anglam petijt Alexander, quàm quibus ab ea petebatur. Nam quum responsum ad Reginæ litteras aliquandiu distulisset; aud.to, agitandum in regni conuentu de Fœdere cum Gallis Germanisque Protestantibus sanciendo; nihil moratus componit ad eam litteras, actisque gratijs, quòd tantum sibi ab eius Maiestate tribueretur, nullam fore in se conficiendæ rei moram affirmauit. Ideòque arbitrium loci, quò legati designandi conuenirent, se Maiestati eius remittere, modò neutrius esset partis: ne, si alterius foret, obsides ea pars mittere (quod rem protraheret) cogeretur. id verò se honori eius, & celeritati pacificationis attribuere. Neque hoc contentus, idem litteris peragi voluit à Richardotto cum Burghlæio, & Crofto, atque alijs Regni Senatoribus, quos ab huiusmodi Fœderibus quæ cum Gallis designabantur, tanquam belli apparatibus alienos non ignorabat. Et res vtrinque fluebant ex sententia: quum hinc Slusæ obsidium, illinc nauium Gaditano in portu incendium, spem omnem concordiæ propemodum perdidere. Etenim Reginæ de bellico per Hispaniam apparatu per sollicitos nuncios recens admonitæ visum est, in Hispaniæ littora Franciscum Dracum, notum maritimis expeditionibus nomen, immittere, ad Hispanorum vires explorandas, & quidquid ex eo apparatu posset, corrumpendum. Sed antea festinatâ ad Alexandrum epistolâ peracriter de Rege conquesta est, inter alia: *Haud latere se scribens, quæ in caput suum cudantur: gladiumque, qui sibi cladem minitetur, prouidere. Sed non esse adeò abiectè se genitam, vt iniuriam sibi à quoquam fieri ignauiter laturam sit, aut inimici gratiam indignè sit deprecatura. Singulis fermè hebdomadis, in publicis rerum Hispanicarum, quæ circumferuntur, nun-*

Left margin notes: 8 Febr. — Hispan. Rex — 17. Febr. — Cadix — 5. April. — Ex Regina origi. nali — Gazette

Right margin notes: per litteras ad Alex. — & ad Fœderatos Belgas, — & causa eur Alex. in eandem incumbit, — Reginæ respondens. — Dracum mittit in Hispaniã Regina, — & ad Alex. scribit in hunc modum.

nuncijs, iuque priuatis multorum inde in Angliam litteris, ſcriptum ab ſe legi, H o c *anno fore occaſum Angliæ. iamque Hiſpanos, venatoris illius perſimiles, qui membra lupi nondum capti liberaliter in amicos diuidebat, Angliæ Hiberniæque regna inter ſe eſſe partitos. Non tamen ob huiuſmodi minas, regium pectus ſuum aliqua ex parte concidere: immò ſpem habere, poſſe ſe adiutam ab ea, quam ſæpius experta eſſet, Dei manu, vanas haſce potentias infringere, dignèque tueri regna, quæ à Deo, atque à natura tradita ſibi, hereditaria poſſideret.* addit tamen, *Non idcirco ſe à propoſito pacificanis amoueri, quam confici non alio libentius adminiſtro, quàm Parmenſi Principe peroptaret.* At Reginæ indignationem longè maior, quàm ipſa ſperauerat, clades extendit. Namque Dracus (libet enim rem carptim breuiterque perſtringere ex ipſius Gaditanæ oræ Præfecti, Petri Caſtelli litteris, ad Antonium Gueuaram, generalem Beticæ Quæſtorem) miſſus, vti dicebam, ab Angliæ Regina cum ſeptem & viginti nauibus, magna electorum militum, & grandium tormentorum, ignium que miſſilium copia inſtructis, in Gaditanum fretum vela conuertit. Erant in Gadium portu nauigia permulta, pleraque (exceptis triremibus ſeptem) cum mercibus, & nautica ſupellectili, partim ex Indijs recens aduecta, partim in Indias propediem nauigatura. In hæc nullo hoſtium metu, ac ſub portus propugnaculo ſecura, Dracus, qua erat audacia, fulminis inſtar incurrit. Primùmque Genuenſem nauem in Orientem mox ſoluturam, crebris laceram ictibus, ſubmergit. tum naues quinque in nouam Hiſpaniam accinctas: ad hæc vrcas quatuor, (ſeptentrionalis nauigij genus eſt, formâ ac magnitudine parùm infra communes naues) quæ à Malaca paulò antè portum intrauerant, immiſſo igne ſuccendit. Neque occurſu territus regiarum triremium: quòd eas minoribus tormentis armatas, atque adeò innoxiè iaculantes, ipſe maioribus machinis certiùs feriret: ſolùm retractâ paulùm claſſe, ne à portus propugnaculo læderetur, extra naualia non procul ab Herculæo freto, ingentem Marchionis Sanctæcrucij nauem inuadit, & cremat: biremem gallicam eodem incendio abſumit, alias fugat, capit alias, omnia terrore nominis ſui complet. ex viginti quatuor nauigijs, quæ aut incendit, aut ſubmerſit; ſex in Angliam abduxit mercibus onuſtâ, æſtimata mercium iactura, eodem Petro Caſtello rationes minutim ſubducente, centum ſeptuaginta duorum millium aureorum; quorum ſeptemdecim millia Regi, reliqua priuatis mercatoribus periere. Vix audita ſunt hæc in Belgio, quum ſimul adue-

Marginal notes:

1587

Dracus in Gaditana ora,

30. April 1587.

Andaluſia

multa Regis nauigia

aut ſubmergit,

aut ſuccendit,

galeon

galeotta

aut mercibus onuſta abducit in Angliam;

1587 aduenere ex Anglia litteræ, ad Richardottum aliæ, aliæ ad
14. *Maij* Campinium, ad alios aliæ: quibus Drachi factum nequaquam
1587. Reginæ probatum fuisse, affirmabatur: *Missum quidem illum ad nauium numerum per Hispaniæ portus obseruandum, & illarum coniunctionem impediendam; vbi tamen Regina ex vltima Parmensi epistola solito propensiorem eius ad pacificationem animum introspexerit, tradito etiam sibi arbitrio loci, quò legati conuenirent; illicò à se per celerem nuncium Draco imperatum, ne quem ex Regis Hispani portubus intraret, neue hostile aliquid per eius maria vsquam moueret. tantùm an vera essent, quæ de belli consilio, deque apparatu classis euulgabantur, indagaret. Sed Reginæ mandatum Drachi festinatione præuentum. quem tamen, vt illa interminata est, non impunè, quum aduenerit, abiturum.* Horum certior factus Alexander, etsi quantum fidei habendum Anglæ Reginæ non ignorabat, tamen ne, si iniuriam agnosceret, intersistere cogeretur pacificationis cursum, quem continuari, consilium Regis esset; dissimulandum in præsens existimauit. Anglorum litteræ factum excusantium.

19. *Maij* respondérique à Richardotto voluit, *Hostile facinus apud Gades, malle Parmensem Ducem à pirata latrocinijs assueto acceptum agnoscere, quàm vltrà quærere: ideòque illum, nihil inde remissa pristina voluntate, non aliud ad rem conficiendam, nisi Reginæ de loco sententiam expectare.* Quæ eò tendebant, vt à nouo scilicet auxilio ex Anglia submittendo Slusanæ vrbi, quam obsidione aggressurus erat Alexander; Anglæ animum distraherent suspenderentque. Et verò non nisi post obsessam clausamque vrbem, intellectæ sunt artes. creditusque est Alexander voluisse obsidione eius vrbis, quæ præcipuo Reginæ præsidio tenebatur, vlcisci Gaditanam cladem. secutæque sunt querelæ ab Anglicani ærarij Præfecto, atque ab aulæ regiæ Censore transmissæ, Elisabethæ nomine, aduersus Alexandrum: *Quòd is per occasionem ineundæ pacis, Reginæ curas auertisset à Slusæ præsidio. quam vrbem ab Anglo milite custoditam nunquam illa sibi persuasisset attentandam ab eo, qui tantum concordiæ studium præferret. stare tamen Reginæ propositum vrgendæ pacificationis. quin immò breuì nominaturam, quos ad hanc rem designauit, legatos suos: proque eorum conuentu, aliquot loca significaturam, ex quibus Dux Parmensis eligeret, quem voluerit. Processura hac autem omnia multo securiùs, ac tempestiuiùs, si Dux retractis à Slusana obsidione copijs, intermissoque paulisper armorum vsu, pacificator mallet esse, quàm hostis.* Sensit Alexander ad hasce demum inducias callidè referri tam citò placabilem Anglæ querimoniam. Nec recusato, ad quem vocabatur, ludo, exceptam scitè pilam quam-

Drach

Obsidit Slusam mense Iunio

Burghlæ

Grofius

Responsum Belgarum.

Alex dissimulat, vt securius Slusam obsideat.

Anglorum querelæ audita obsidione.

uis obliquè fallaciterque submissam, eâdem arte remittendam 1587
putauit. Itaque haud aspernatus oblatum de armorum cessatione negotium, vsui nempè sibi futurum, quòd speraret, dum vltro citroque commearent nuncij litteræque; Reginam destinato ad soluendam Slusæ obsidionem subsidio supersessuram; Richardotto, Campinioque mandauit, Anglorum querelis vt responderent, *Ab Regina haud iure perstringi Parmensem Ducem: quasi verò Regi non liceret è suis vrbibus pellere externum militem, quem mittere in alienas terras licere sibi Regina existimauerit. Ad eius autem vrbis obsidionem motum esse Ducem non aliunde, quàm à Slusanis ipsis, quos assiduè per Flandriæ maritima prædabundos omittere non potuisset, quin ceu feras, ne impunè perrumperent, intra suorum claustra murorum coërceret. præsertim quum ad hoc & Flandrorum querimoniæ vrgerent, & submissa ab ijs stipendia inuitarent. Armorum vsum, inconsulto Rege intermittere, haud integrum Parmensi esse: in Hispaniam illum iam super ea re litteras dedisse. Interim venturis ex Anglia legatis non modò securitatem viarum, sed honorificos vbique occursus, ac debita Reginæ obsequia per Regis prouincias allaturum.* Et tamen quum & Alexander Slusam premeret, mox etiam caperet: & Angla post dilatam aliquandiu Slusæ opem induciarum spe, missis illuc nouis armatorum copijs hostem ageret; calebat nihilominus vtrinque negotium pacificationis: & armorum iniuriæ mutuò illatæ acceptæque neutros ab ostentatione concordiæ retardabant. Adeò vtriusque partis intererat, dissimulare, se decipi.

Belgarum responsio.

ET iam ab Anglia soluerant legati Henricus Comes Derbiæ, eques Georgianæ periscelidis, & Guilelmus Broocus Cobhamus quinque Cantij portuum præfectus, & Iacobus Croftus Regiæ Censor, cum duobus legum peritis Valentino Dalo, & Ioanne Rogersio. qui Ostendam appulsi, nobilem è suo comitatu virum Brugas misere, gratias Parmensi agentes, quòd qui ex ipsis per belgicos hispanorum portus iter fecerant, eos non securè modò, sed etiam magnificè ac splendidè vbique locorum excepisset. submisso statim nobili aulico ab Alexandro, gratulatum eorum aduentum, addito sub famuli veste bellicæ rei machinatore, qui per eam occasionem, Ostendæ munitiones contemplaretur. At Fœderatæ prouinciæ quamuis à principio destinauissent Philippum Marnixium Aldegundium, qui conuentui pro Ordinibus interesset, tamen postea mutarunt, firmato animo de pace cum Hispano non agere. Interea magna in planitie inter Ostendam, ac Neoportum figi explicarique tentoria iusserat Alexander: atque in hunc locum, vti medium

LEGATI ex Anglia de pace.

Gartiera

officia vtrimque:

non fine aliquo militari astu.

Ingegnero

Legatus à Fœderatis nullus.

Locus colloquij.

inter

1587 inter Regis Ordinumque vrbes, Anglos inuitauit; allegatis illuc Regis nomine ac suo, Comite Arembergio aurei Velleris equite, Perenotto Campinij Domino, Richardotto Artesiæ Legati ab regijs partibus,
Fiscale Præside, cum Masio Brabentini fisci Præfecto, & Garnerio à Secretis, qui ab Ostendâ egressos Anglos, obuiàm facti è Brugis, in tentoria superbè ornata deduxere. Hic postquam à bel-
28. April. gica nobilitate salutati, mox regia excepti lautitia sunt, in tabernaculum seorsim ab alijs negotium prægustaturi conuenere. Vtrique conueniunt, Extabat in campi medio perquàm amplum augustumque tabernaculum, ad colloquium legatorum: circùm, minora tendebantur, legatorum comitibus, Belgarumque, & Anglorum Proceribus attributa. tentorijs superbe ornatis, Procul hinc atque inde, ab Osten-
Colonello dæ quidem latere, septem peditum signa Chiliarchus Anglus in belli speciem explicauerat. & militariter munitis, Neoportum autem versus, aliquanto plura Mottæus, instructis militarem ad pompam cohortibus, continebat. Duo in hoc congressu acta. Inspectæ primùm expensæque vtrinque legatorum de pace agendi facultates. Et quamuis Regiorum litteræ à Parmensi tantummodò subscriptæ, acceptæ tamen sunt, quòd translatam in eum à Rege potestatem comperissent. Postea de vrbe conuentui designanda agitatum. Quumque Angli Ostendam præferrent,
Londra Regij omninò respuerent, adeò vt Londinum potius in Angliam ituros se dicerent, quàm Ostendam, aut in alia rebellium loca; cessere non grauatè Angli, & Burburgum Hispanarum partium oppidum, Caleto vicinum, vnde breuior in Angliam nuncijs via, delegerunt, nullis petitis obsidibus, sed freti, vti dixere, Alexandri fide. Burburgi conueniunt legati. Quò sub medium Maij mensis quum venissent, illicò apparuit, conuentum fore diuturnum. Nam quum Rex persuasum haberet, metu inductum ab Elisabetha de pace colloquium, Alexander tamdiu moram trahe- à quibus de industria protrahitur colloquiū;
Lisbona re disceptando iussus erat, dum de classe Vlissipone composita, atque aduentante admoneretur. Et Reginæ non minus quàm Hispano cordi erat hæc mora: quòd speraret terendo dies per huiusmodi congressus, se tantum temporis insumpturam, donec elapsa nauigandi opportunitate, maritimis Hispanorum armis peti Anglia eo quidem anno minimè posset. Hinc primo in conuentu vocauere in dubium Angli, quas admiserant Regiorum facultates, iussi videlicet à Regina non acquiescere, nisi litteræ, subscripto Hispani Regis nomine, proferrentur. Quibus post dies aliquot prolatis, agi de conditionibus cœptum est. Propofita ab Anglis. Atque inter alia, hæc præcipuè petiuere Angli, Vt ante pacem, induciæ Belgis, Anglisque, & Hispanis commu- Induciæ ante pacem;

Ddd 2 nes

missio externorũ ex Belgio: nes decernerentur: vt è Belgio emitterentur externi milites, 1587
libertas conscientiæ in prouincijs Fœderatis. Belgis graues, finitimis suspecti: vt Religionis arbitrium Fœderatis prouincijs indulgeretur. Quibus responsum à Regijs comperi in hunc modum. Nimis quàm amplè cessationem armorum peti. nec Reginam debere sollicitam pro illis esse,
Responsio belgarum. qui continuata rebellione, arma Regis quotidiè prouocent. se tamen in oppidis, quæ Regina per Belgium pignoris loco possideat, inducias, manente colloquio, non ægre pacturos. *Ostenda Berga ad Somam, Flissinga, Briela* Externorum missionem sæpius concessam, semper exitialem regijs partibus extitisse: & armatis circà Gallis, Anglisque, & Hollandis, par non esse, tam fido Hispanorum præsidio Regem exarmari. Denique Religionem suis in prouincijs, prouincijs ipsis cariorem Regi esse, ac perpetuò futuram. nec æquum videri, pro Belgis hæreticis Reginam petere, quod pro
Proposita à Belgis, Anglis Catholicis ipsa peti nolit. In nouissimo colloquio, de
restitutio oppidorum. restituendis Regi portubus oppidisque, quæ in Elisabethæ manus tradiderant Belgæ, disputatum est. Affirmabant Angli,
Responsio Anglorum. si pax sanciretur, Reginam haud recusaturam, quod poscebatur; modò ei pecunia ab Ordinibus debita rependeretur ab Rege. At illi negabant, huiusmodi summas assensu Regis *Hispani*
Disceptatio de pecunia belgis mutuo data. mutuas ab ea datas: &, si rationes subducerentur, quantam vim auri fore, quod ex Regina reposci posset ob Regis impendia, ex quo illa rebelles Belgarum populos fouerit? Hæc
Sed ad famam hispanæ classis dirempto colloquio, agitantes legatos fama vicinæ hispanæ classis, ac tubarum pænè tormentorumque fragor exterruit: auersisque aliò mentibus conuentum, post trium mensium concertationem, repentè dissoluit. Reuersis in patriam Anglis, vnum ex eis actum *Iacobus Croftus*
redeunt in Angliam legati: in carcerem Reginæ iussu accepi, quòd mandatorum limites super restituendis portubus transilijsset: siue is verè transilierit,
vno eorum punito ab Regina, seu potius Elisabetha imbecillitatis confessionem verita, si in eas conditiones, quæ reiectæ fuerant, descendisset, culpam in Legatum transferri voluerit. Ego certè in arcanis ex Anglia litteris legi, Reginam super ea locorum restitutione, adhibitis in consilium Leicestrio, Valsingamo, & Amicio Pouuletto, quum hi Bergas quidem ad Somam, atque Ostendam, non autem Brielam, neque Flissingam reddendas percenserent, respondisse, Certum sibi esse, si pacis intersit, omnia pariter Hispano restituere. Ex quo responso prouenisse legati facilitatem conijci potest. Sed inusitatum non est, vt Principes errata sua, ministrorum pœnâ, si è re fuerit, tegant: bis interim errantes, dum peccant ipsi, & alios pro se puniunt.

BELLVM Anglicum. IAM verò, vt expeditionem Britannicam propius aggrediar, ad

1588 ad quam respexisse creditus est, qui hunc annum octogesimum octauum fore ingenti calamitate memorabilem, & mundi climatericum, scripsit vno ferè sæculo ante hoc bellum, *prædictum à cronologicis,*
Io. Regiomont. Regiomontanus. Consilium in Angliam conuertendi arma,
1479 quæ hoc demum tempore mota sunt, agitasse animo Philippum Regem ab anno vsque octogesimo tertio, in eius ad Alexandrum litteris comperio: in quibus mandat, quàm accuratè confici descriptionem portuum, castellorum, fluminum, *destinatum ab Rege,*
Anglia marisque tractuum, quibus aditur & munitur insula, atque ad se transmitti. *hac peculiari cura.* Quod ab Alexandro per homines locorum
Ingegnero gnaros, addito Centurione Plato, militari artchitecto peractum est, eodem Plato cum descriptione pòst in Hispaniam profecto. Etenim multa Regis indignationem stimulabant aduersus Angliæ Reginam, tanto quidem acriore sensu, quanto pro *Causæ quæ Regem ad illud impulere.*
dum Philippus Angliæ Rex erat. beneficijs, proque vita ipsa, quam ei bis terque se dedisse Rex affirmabat, dum conspirationum insimulatam, è carcere, capitalique iudicio liberauerat; pro his alijsque promeritis alias super alias accepisse se indesinenter iniurias agnoscebat. *Prima causa,* Viderat
Rex statim ab initio Principem Orangium, ac Belgarum populos, consilio, pecunia, milite, ad defectionem ab illa concitatos: *secunda,* Indiarum prouincias à Draco, à Conditio, ab alijs eius emissarijs vexatas ac direptas: *tertia,* regiam pecuniam interuersam, ac naues in Anglia retentas: *quarta,* Antonium pro Lusitaniæ Rege habitum, atque in Hispanos armatum: *quinta,* Alenconium spe nuptiarum in Angliam allectum, atque inde in Belgium ad capiendam Brabantiæ coronam instructum. Ad hæc, atque ad horum similia, quæ vtcumque Rex dissimulauerat, vltionemque distulerat: vbi nouissimè (nempè quo tempore Parmensis virtute Ducis plerisque prouincijs obedientiæ restitutis, reliquæ secuturæ sperabantur) sensit, *sexta,* ab Angla hostem professa, susceptum Belgarum patrocinium, & tanquam denunciato palàm bello, immissum magnis cum auxilijs Leicestrium, ac populos in defectione contumaciaque armatos; enimuerò plus nimio coargui patientiam suam ratus, statuit feminæ audaciam aliquando compescere. Accessit inuitamentum à Ponti- *septima causa adhortatio Pontificis,*
Xyst. V. fice Xysto: qui Elisabetham atrocioribus quotidie modis in Religionem catholicam sæuientem, postquàm cælestibus armis frustrà corripuerat, vim bellumque insuper obiecturus, Pbilippum Regem hortatus fuerat, vt pro suo, quo inter Principes gloriaretur, Catholico nomine: proque vetere in eam insulam caritate, cuius ipse regnum administrasset, ad expeditionem se accingeret, qua & priuatos regnorum suorum, &

publi-

qui grande subsidiũ offert ad hoc bellum:

publicas Religionis iniurias vltum iret. Addiditque præterea 1588
Pontifex, haud se bellicorum onerum immunem velle: sed *Henr. Gusmanus*
(vti Comiti Oliuario legato pollicitus est, atque hic Regi aperuit, Rex autem Alexandrum aliquanto pòst admonuit) quum *8. Iul. 1587*
primùm sibi nunciaretur, regium militem in insulam intulisse pedem, se illicò ad belli continuationem decies centena *10. Nov. 1587*
nummum aureorum millia soluturum. Quod magis Xysti magnanimitatem ostendit, quàm belli subsidium fuit. quippè, vt partem huius summæ aliquam Pontifex elargiretur ante præfinitum hoc tempus, nullis adduci potuit aut Hispani legati, aut Cæij Comitis à Parmensi Duce propterea Romam missi, persuasionibus. In eo autem gratificari Catholico Regi non omisit, quòd eius rogatu, Cardinalem creauit Gulielmum Alanum Lincastriensem, virum de Religione, deque Anglia præclarè meritum: qui oblatam à Gregorio Tertiodecimo purpuram raro modestiæ exemplo, subterfugerat. At nunc accipere id honoris Xystus Alanum voluit, quòd, vti Catholicus auebat, designaret hominem, velut alterum Polum, Angliæ legatum; ideòque ad Regem scribens, monet, vt quoniam ex ea creatione in Britannici belli consilium Romæ penetratum sit, classem educere quàm primùm festinet, ne vulgata per insulam expeditione, Catholici durius illic interea diuexentur.

& legatum designat Gulielmum Alanum;

Reginaldus Polus Card. 7. Augusti 1587

Rex expeditionis Ducem Alexandrum, & classis præfectum Sanctæcrucium nominat:

Igitur Rex firmato in bellum animo, ante omnes Parmensi Duci consilium suum aperit, eumque expeditionis Ducem instituit, addito qui rem maritimam cum imperio regeret, Aluaro Bassano Sanctæ Crucis Marchione. Erat hic Oceani Præfectus, maritimis expiditionibus ea tempestate percelebris: ac nuper ad Tertias insulas, nauali pugna aduersus Antonium Lusitanum, magnis Gallorum Anglorumque viribus bella reparantem, bis victor. Huic Rex comparandæ classis per Hispaniam, Lusitaniamque: & Alexandro cogendi in Belgio exercitus, quem adiumento hispanæ classis in Angliam traijceret, partes attribuit: vtrique magnoperè admonito, vt cauerent, ne destinata ad hostes emanarent. Farnesius actis oblato pro munere gratijs, laudauit apprimè consilium tam pij gloriosique belli, cui speraret (nisi eiusdem insulæ delicta præpedierint) adfuturas non minus in cælo auxiliares eorum copias, quorum sanguis pro Religione per Angliam fusus quotidie clamet ante Deum: quàm eorum, qui fortunarum patriæque iacturâ post fidem habitâ, varias in terras profugi, votis precibusque pugnaturi sint. Nec omisit Maiestati eius expendendum indicare, quoniam tanti apparatus belli clàm haberi neutiquam

Alexandri monitum Regi transmissum;

tiquam

1588 tiquam posset, Elisabetham facilè suspicaturam, quippè sui consciam, id molis in Angliam obuerti: ideòque sibi præ ceteris adiuncturam finitimas Gallorum vires in Austriacæ domus perniciem vltrò coëuntium. quum autem ab aliquot mensibus per gallicum cælum nubes aliquæ attolli ciuilium discordiarum grauidæ cernantur, ac signa vicinæ tempestatis prænotentur; optimum factu videri, si non antè ab Hispania moueantur arma, quàm, confligere inter se Gallis incipientibus, securus ex hac parte catholicus miles Angliam aggrediatur. Rex probato Alexandri consilio, quantùm gerendi belli certus qua data opportunitate, tantùm de ordine administrandi sollicitus, quoniam commodùm aderant in aula Ioannes Baptista Platus, quem Rex acciuerat, super Angliæ descriptione ab eo aliqua percontaturus: & Gulielmus Stanlæus, qui post traditam Parmensi Dauentriam, vt antè retulimus, in Hispaniam venerat, ab Rege honorificè habitus, atque vti miles belli sciens, & notæ iam fidei, in consilium adhibitus est. Vtrumque de ratione incœptandi huiusce belli priuatim consulere, vno tantùm Sanctacrucio præsente opportunum duxit. Ac Stanlæus quidem, ante Angliæ aggressionem, petendam Hiberniam censuit. *Mare illic portuosum esse: captoque Vaterfordio munitoque, posse aut vicinam obiectamque Angliam tutò inuadi, quippè parato illo portu ad receptum hispanæ classi: aut si in Hiberniam progredi libeat, insulam armis obtineri posse. Quindecim annis se apud Hibernos arma gestasse, exploratos sibi locorum situs, armatorum vires, incolarum ingenia. esse Hibernorum plerosque, veterum sacrorum perquàm retinentes, omnes ferè Anglorum imperium moresque pertæsos, eoque perfacilè partibus adiungendos. Denique in se recipere,* (quod etiam Parmensi Duci ipse promiserat, libelloque tradito explicauerat) *si sibi millia sex veteranorum militum: si arma, totidem hominibus armandis: si puluis bellicus, si annona tres in menses tribuerentur, se in Maiestatis eius manus insulam adducturum. Qua adducta, habituras hispanas classes portuum commoda, & classiarijs alimenta: suppeditaturam insulam equites non contemnendos, pedites nunquam sex millibus pauciores, egregiè omnes exercitos, atque aduersus Anglorum nationem in primis animatos: &, quod caput est, petitam inde hispanis viribus Angliam, frustrà, capta Hibernia, reluctaturam. Nimirum vt vrbes expugnatis suburbijs, sic regnum, si adiacentia subtrahas, non diu stare.*

Rex consultat de ratione administrandi belli

Stanlæus censet, Hiberniam prius inuadendam:

& se offert.

Hibern.

At verò Platus, etsi quæ dicta à Stanlæo fuerant, non improbabat, plus tamen momenti in Scotia Angliæ contermina reponebat. *Multa in eo regno coqui, venisse, dum discessum è Belgia*

Platus prius Scotiam aggrediendam.

1588

Colonello

gio ipse parabat, ad Parmensem Ducem Scotorum Chiliarchum Gulielmum Simplium, iuuenem egregiè pium, audentemque, atque alios cum eo è primaria nobilitate, auxilium à Duce postulantes, ac magna, aduèrsus Angliæ Reginam conspirantibus iam multis, pollicentes, non sine spe, Regem ipsum ad vltionem matris attrahendum. Id ante omnia, suo quidem iudicio, perurgendum: neque prius Angliam, quàm Scotorum armis implicitam, hispanis nauibus inuadendam, incœpta aggressione ab insula Vecti: Obiacere illam Angliæ, breui euripo interfluente, veluti munimentum tutelamque duorum portuum, qui præcipui in continenti Britanniæ numerentur. Munitam quidem præsertim à natura insulam esse: quam olim cepisse, gloriæ datum sit Vespasiano tunc Claudij Cæsaris legato. tamen quomodo in potestatem redigi queat, monstratum esse Parmensi Duci à Ioanne Vuercelleio nobili Anglo. qui vti vetus loci incola, detecturum se spopondit situm sibi vnicè obseruatum, quò appelli naues, intrarique insula, atque intra spatium viginti quatuor horarum obtineri possit. Ad hæc autem, ne quid subesse fraudis existimetur, Hispanis offerre se Anglum & loci indicem, & fidei obsidem. Hæc fatus, Vectem insulam in Angliæ delineatione, commentariumque super ea re Parmensis iussu accuratè confectum Regi considerandum obtulit. Nihil horum Sanctacrucio displicebat, tantùm instabat, vt expenderentur omnia, circumspectèque educeretur ea classis, in qua hispani vires imperij veherentur. ac propterea existimabat, portum prius aliquem siue in Hibernia, siue, quod mallet, in Hollandia Zelandiaue, pertentandum: eoque capto, atque adeò tecta à tergo classe, expeditionem securè prosequendam. Cum Sanctacrucij sententia mirè congruebat Alexandri responsum, qui multis ab Rege de ea expeditione consultus, composità per eos dies epistolâ, Maiestati eius inter alia sedulò reputandum rescripserat, Britannicum mare fœdis horrendisque tempestatibus obnoxium, cæcisque syrtibus insidiosum esse: atque adeò temerè in hæc discrimina hispanam classem immitti, si non prius ei receptus in portum aliquis contra maris aduersa statuatur. Atqui nullam esse tàm in regijs prouincijs, quàm in reliquo Belgio stationem tantæ classis, quantam apparari par est, omnino capacem, præter Flissingam. Huc igitur vertenda primùm arma: atque hoc portu in potestatem redacto, tum vero aduersus tempestatem ventorumque minas, prompto classi perfugio, prudenter ac tutò nauigandum. In qua deinde sententia tanto firmiùs inhæsit, quanto post captam Slusam, faciliùs expugnari Flissinganum portum sibi persuadebat. Itaque Regem scriptis rursum

Vectis

Portesmonth, & Hampton

Suet. in Vespasiano

Sanctacrucius portum aliquem prius capiendum:

Idem sensit Alex.

1. Augusti 1587

portumque Flissingæ proponit,

1588 rursum litteris, obnixè rogauit, vt attentandæ Flissingæ spatium sibi permitteret, antequàm in ea maria hispana classis, stationis incerta proueheretur. polliceri se Maiestati eius, diuina fretum ope, multò quàm Slusam celerius portu potiturum. Sperabat autem Alexander, vt ex eius litteris conijcio, si Flissingam cepisset, persuasurum se Regi, vt classem, mutato ordine, ad reliquum Belgium peruincendum conuerteret: vnde Anglia Batauorum munimento nudata certius adiri, atque expugnari posset. Nempè quod sæpè incassum petierat à Rege, vt conatum semel omnem perdomandis prouincijs adhiberet, eum nunc adhibitum, sed in Angliam destinatum, detorquere in Belgium satagebat. Sed Rex passurus hauderat ampliorem moram, quòd, vt ei respondit, & turbatæ iam res in Gallia, & minor è Germania metus raris inde militum euocationibus, & auersa aliò Turcarum arma, opportunum expeditioni tempus omninò præscriberent. Vrgebatque deliberatum iam bellum indigna Scotorum Reginæ cædes: cuius vltionem ad Principes pertinere omnes Rex aiebat, quorum scilicet omnium violata in eo scelere Maiestas videretur. Itaque de ijs, quæ hinc à Stanlæo, inde à Plato, ac Sanctacrucio proponebantur, sententiam Rex suam prolaturus, negauit, nouos sibi hostes in Hibernia quærendos: & apud eam insulam, aut alibi portum armis capere, ex quo gradus fieret in Angliam, lentum esse negotium. quantumque moræ protraheretur, tantum spatij ad instruendam defensionem hostibus indulgeri. Ideòque Sanctacrucium, vt festinaret, neue nimia circumspectione, belli opportunitatem corrumperet, seriò admonuit. Consilium fouendi Scotorum arma, Alexandri prudentiæ permisit: mandauitque ad eum scribens, *Ne propterea intermitteret, quem cœperat, hominum armorumque apparatum: sed audito, solui è Lusitania classem, instructum ipse procinctumque in Belgio exercitum haberet. sic enim ex composito rem, Deo duce, administrandam, vt Sanctacrucio in conspectu Angliæ classem continente, ipse milites suos paratis iam ratibus impositos, siue in Vectem insulam, siue quò monstraretur, festinatò transmitteret. Interim Sanctacrucij partes fore, classe in omnem belli occasionem intenta, traijcientes Belgas eò vsque defendere, dum illos ab hostili, quæ se opponeret, classe, tutos appulsosque conspiceret.*

15. Sept. 1587

Flissinga

oblique aliud sperans.

Sed Rex à temporis opportunitate,

& à Scotorum Reginæ cæde permotus

non probat consultorum cunctationem;

18. Octob. 1587

aperitque sententiam suam Alexandro scribens.

ALEXANDER accepta Regis deliberatione, curas inde omnes sollicitando militum delectui, fabricandis ratibus, fouendis externorum motibus, ordinando pro se absente prouinciarum regimini, tanto proniùs intendit, quanto per eam

Status Regij exercitus. occaſionem Hiſpanas præſertim atque Italicas legiones, quas 1588 ſupra modum attenuatas iampridem querebatur, ſuppleturum ſe copioſiùs aliquando ſperaret. Erant ei legiones Hiſpanorum tres, Italorum duæ, præter alias aliarum nationum. *Hiſpanæ legiones tres.* Hiſpana Chriſtophori Mondragonij in centurijs viginti ſeptem, paulùm ſupra mille ac ducentos milites numerabat: ex quibus fermè trecenti in præſidijs agitabant, nongenti caſtra ſequebantur. Ioannis Aquilæ legio in viginti quatuor centurias diſtributa, milites non plures mille ac ducentis recenſebat: à quibus quingentos abſtraxerant præſidia, ſeptingenti in campo militabant. Franciſci Bobadillæ legionem centuriæ vna & viginti, milites mille ac nongenti conficiebant: omnes ſub ſignis, nulli in præſidijs erant. *Italicæ duæ.* At legiones Italicæ Gaſtonis Spinulæ, & Camilli Capiſucchi eò decreuerant, vt in centurijs ſeptende cim vix mille ac ſexcentos ſimul explerent. quorum trecentis ad præſidia ſepoſitis, ſexcentos ad prælia ſuccinctos Spinula ducebat. Capiſucchi milites infra ſeptingentos, in octo centurias contracti, omnes armis campeſtribus attinebantur. *Spin. Comes Bruay Capiſuc. Marchio Podycatini* *Ad has Italicas ſupplendas.* Has ergo ſuppleturus legiones Alexander, ac nouas, vti cum Rege ſtatuerat, additurus, ad legenda per Italiam minimum quatuor hominum millia, Blaſium Capiſuccum lanceariorum turmæ ductorem, virum militiæ impigrum interritumque illuc iam allegauerat, cum litteris ad Xyſtum Pontificem, ad Genuenſium Rempublicam, atque ad Vrbinatium Ducem, Regis nomine oratos, vt ſuis in prouincijs delectus haberi ne grauarentur. *mittitur in Italiam Blaſius Capiſuccus.* *Marchio Monterij* mandaueratque eidem, vt ex patentibus Centurionum legendorum litteris, aliquas honoris causâ Pontifici, ac Duci offerret, vt, ſi illis videretur, Centuriones arbitratu ſuo dicerent. *Dux Vrbin.* nam Reſpublica quadringentos & quinquaginta è Corſica centuriandos Fliſco iam permiſerat: *Reſp. Gen.* tanta, vbique locorum, alacritate accurrentium ad danda belgicæ militiæ nomina, vt centuriæ, quas non plures tredecim ſcribi mandatum erat, omnes deſtinatum trecentorum peditum numerum facilè exceſſerint. *lecti milites.* Certè centuria Syllæ Barignani quadringentos ac triginta, Celſi Celſij quingentos ac octoginta tres, Marchionis Rangonij ſexcentos & quatuordecim numerauere. *Syll. Piſauren. Celſ. Rom.* *luſtrantur in Inſubria.* Luſtratos autem in Inſubria à prouinciæ Gubernatore Carolo Terranouæ Duce, & à Blaſio Capiſucco, repertoſque omnes cum Corſis paulùm ſupra quinque millia, Blaſius in Belgium duxit, nullo ſub tribuno, quippè ſupplendis Camilli Capiſucchi, & Gaſtonis Spinulæ legionibus deſtinabantur. *8. Iul. 1587* *Additur his legio Neapolitana, Spinello Tribuno.* At Neapolitano in Regno, iuſſu Regis, à Prorege, Mirandæ Comite, accu-

1588 accuratè delecta quatuor peditum millia Tribunum ductoremque habuere Carolum Spinellum, expertæ sæpius inter arma virtutis. Nam & in Neapolitano bello aduersus Guisium Ducem, honorarius miles: & in nauali ad Echinadas prælio, duarum triremium ductor: & in Lusitana expeditione, trium peditum millium Tribunus, strenuè vbique rem gesserat. Vt meritò illum, eiusque legionis Centuriones viginti, ex Neapolitana omnes nobilitate, magnoperè laudauerit commendaueritque Prorex ad Alexandrum scribens: nec laudes supra virtutem reperit Alexander. legionemque ipsam quum primùm spectauit insigni vestium armorumque cultu perornatam, sicut videri sibi legionem theatralem, certamini accinctam ludicro, festiuè tunc dixit: ita illam postea in martis campo, armis decretorijs pugnacem ac victricem sæpius expertus est. Ad Hispanorum autem delectum, quorum sex millia Rex promiserat ab Hispania, iampridem secreuerat Alexander in Belgio ex veteranis signiferis, octodecim: eosque in Hispaniam ducendos tradiderat Ioanni Moræo equiti Hierosolymitano: qui eum bellatorum manipulum Regi offerret, oraretque, vt sua illos voce centurionatus munere Rex honestaret, certus suam quemque centuriam ita sibi conscripturum, vt non alijs conquisitoribus opportunius Hispani ad belgicam militiam legi possint. Et Rex haud grauatè admissis, è militari singulorum aspectu, vultuque, qui cicatricibus insignis & merita proderet, & promerenda promitteret, fortes sanè viros interpretatus, omnes illicò Centuriones verbis honorificis creauit: delectatus insuper eorum responso, quoniam comiter interroganti, Num aliquid ab se peterent, respondère omnes, *Nihil aliud, nisi vt in Belgium remitteret sub Parmensi Duce tamdiu militaturos, dum reliquum vitæ pro Religione ac Rege profunderent.* Hisce autem Centurionibus Antonium Zunigam Rex imposuit belgicæ militiæ apprimè gnarum: qui collecta tria ferè Hispanorum millia sub octodecim signis in Belgium deportauit, veteranis ibi legionibus admiscenda. Secuti sunt horum discessum Catalani fermè totidem: quorum plerosque ex illius prouinciæ exulibus veniâ donatis Aloysius Queralta, nobilis & ipse Catalanus, Regis iussu conscripsit, ductor idem & Tribunus suæ legionis: quam, quia semihispanâ linguâ Catalani loquerentur, legionem Vuallonum Hispaniæ, militari ioco, nominarunt. Non pòst multo ex Germania peditum tria millia, cum quatuor Raitrum turmis attulit Carolus Austriacus Burgautij Marchio: quem magnoperè cupientem Farnesianâ mi-

Left margin notes: *10. Iul.* 1587 (beside "ritque Prorex"); *30. Maij* 1587 (beside "possint"); 3000. (beside "discessum Catalani"); *Andreæ Card. Austriaci frater* (beside "minarunt … gautij Marchio").

Right margin notes: Spinello Tribuno. — Ad gubernandas hispanas, quæ legerentur, legiones, — mittit Alex veteranos signiferos in hispaniam: — quos Rex constituit Centuriones. — Dignum eorum dictum. — Sequitur hos legio Catalana. — Vnam quoque ducit ex Germ. Car. Austriacus.

1588 uiter laboraret, eius legioni Ioannem Manriquum de Lara, Ducis Naiaræ filium impofuit. vti Bobadilliam, abfente Francifco Bobadilla, Emmanueli Vegæ Capiuaccæ iampridem attribuerat. Quartam verò Catalanam Aloyfius Queralta, quam

Colonelli duxerat, obtinebat. At legiones Germanicæ quinque, Chiliarcos fuos haud mutatos habuere Ioannem Manriquum, Ferrantem Gonzagam, Comites Arembergium, & Barlamontium, & Carolum Auftriacum Burgauij Marchionem. Vuallonicæ quoque feptem manfere omnes fub veteribus Ducibus, Emmanuele Marchione Renthiaco, Comitibus Boffuuio, & Octauio Mansfeldio, Mottæo, Barbanfonio, Balanfonio, & qui Farnefiam Alexandri ducebat, Vuerpio. Poftremò Burgundicam, & Hibernicam Marchio Varambonius, & Gulielmus Stanlæus adminiftrabant. At verò regendis equitum turmis, ad veteres earum ductores vnde viginti, tres Alexander adiunxit,

Fauara Fauaræ in Sicilia Marchionem, Octauium Aragonium Terra-

Lufitanus nouæ filium, & Aloyfium Borgiam Ducis Gandiæ fratrem, fub eodem equitum magiftro Marchione Vaftio. Ex his porrò

triginta milia militibus pedites tricies mille, equites mille atque octingentos defcripfit, qui fe in Angliam traiecturum fequerentur. Et Belgio aduerfus domefticum hoftem decies mille pedites, equitefque mille, præter affixos locis præfidiarios deftinauit. delecto, qui fupremi prouinciarum Gubernatoris, armorumque Ducis fuftineret interea vices, Petro Ernefto Comite Manf-

Grandi di Spagna feldio, viro tam inter milites belgas, quàm inter Magnates Hifpaniæ, atque inter aurei Velleris equites, omnium antiquiffimo. Eius caftrenfem præfecturam Valentino Pardiæo

Campi Magister Mottæ Domino, quem fecum ducturus erat, attribuit. Manffeldio autem fi quid humanitus interim accidiffet, in eius lo-

6. Dec. 1587 cum fcripfit ad Regem fufficí poffe Carolum Lignyum Arembergij Comitem, non malâ, vti fperabat, aliorum Procerum gratiâ: præfertim quum Dux Arefchotus in Germaniam ad comitia iter meditaretur, & Marchio Renthiacus iam fe ad expeditionem Anglicam, vti maris Præfectus, accingeret. Hæc dum ille ordinabat, eodem tempore nauigia Antuerpiæ, Neoporti, Dunquerchæ certatim parabantur. Ad eam rem cædi Alexander imperauerat filuas Vuafiani tractus, fabricarique naues, tanta celeritate, vt non illæ manibus hominum fabrefactæ, fed arbores ipfæ in naues momento conuerfæ viderentur. Erant onerariæ ferè omnes, ac planis carinis perquam amplæ, quibus equi virique tranfueherentur, imponerentur arma ac tela, obfidionales machinæ, futiles pontes, quæque alia

Germanicę quinque,

Vuallonicæ fex,

Burgundica & Hibernica dux,

Equitum turmæ.

Nauigaturi in Angliam,

Commoraturi in Belgio.

Horum fupremus Gubernator pro Farnefio,

& huic ex occafione fubftituendus,

Materiam ad naues Alexander parat.

aut

1588 *ctata ab omnibus vltionis. Ideòque se & obtulisse in eam rem non grauatè operam suam, & eodem semper animo futurum in ijs, quæ ad Regiam eius amplitudinem dignitatemque spectauerint. Cetera ex Chiliarcho intellecturum.* Sic ille, nulla addita aut commendatione catholicæ Religionis, aut spe successionis ad Angliæ
10. *Maij* Regnum. Et Rex admisso perhonorificè Simplio, egit per lit- gratias Regi.
Originale teras, quarum authographum apud me est, gratias Parmensi Duci, cuius humanitati adstrictum se in perpetuum profitebatur. Ea porrò, de quibus Simplius egerit, gratissima sibi accidisse: nec illibenter acquieturum se omnibus, quæ idem de habito colloquio, ineundoque consilio relaturus sit. quibus si fortè contraria à quoquam referatur, ne fides ab Duce habeatur, ad extremum rogat. Et verò credibile est, oblatam à Parmensi operam Regi gratam accidisse: nempè vltionem facile visuro Alex. opera. ille animo premebat, dumtaxat incertus, peteret ne auxilium aduersus Reginam à Daniæ Rege, cuius filiam ambibat vxorem, an potius componeret se cum Hispano virium prævalido, & Anglis infenso. A quo quum vltrò nunc inuitaretur, conditionem haud aspernari visus est. Nisi fortè suspensè scribebat illa Rex in euentum scilicet intentus, & huc, aut illuc se demum delaturus, vnde spes potentiæ maior affulsisset. Etenim eodem tempore ab Angliæ Regina, & à Parmensi Duce, Regis animus oppugnabatur.

Angliæ Regina NON cessabat illa litteris, legationibusque placare iuuenem Regem, & communione periculi in partes attrahere, Sed Angliæ Regina subinde admonens, caueret sibi à consilijs Hispanorum, quibus decretum esset, post deuictam Angliam, continenti operâ Scotiam subiugare. nec maius ab Hispano beneficium Scoto expectandum, quàm quod Vlyssi promisisse dicitur Polyphemus, nempè vt ceteris deuoratis, vltimus ipse deglutiretur. varijs illum artibus auertere conatur: Nec diu reluctatus est Rex, & hæresi innutritus à puero, & circumsessus ab Reginæ emissarijs crebrò in aurem insusurrantibus, Reputaret apud se, conducibilius esse rebus suis, Elisabetham quàm Philippum regnum Angliæ obtinere. illâ defunctâ, regnum ei ante omnes iure deberi: at Hispano armorum vi Angliam acquirente, spem successionis perinde omnibus præcludi. & auertit, Itaque remittente paulatim, quem ceperat, maternæ vltionis impetu, cum Regina in gratiam rediјt. immò Comite Mortono in carcerem coniecto, & conspiratione euanescente, Reginæ se aduersus Hispanos adiunxit. Compos ergo voti Elisabetha, Scoto in partes attracto, longiùs spes iecit. Et, & sibi contra Hispanum adiungit. quoniam per Hispanorum cunctationem licebat, properatis lega-

Tum ab aliis Principibus opem poscit.

Ipsum Turcarum Principem sollicitat.

legationibus in Galliam, Daniam, Germaniamque, amicitiam renouauit, necessitatem exposuit, auxilium flagitauit. Quin etiam, vti comperio, missus ab eadem Constantinopolim is, qui paucis antè annis, fœderis inter Turcarum Imperatorem, & Angliæ Reginam minister fuerat, supplicem libellum obtulit (libelli exemplum & Pragâ à Guillelmo de Sancto Clemente, & Venetijs à Ioanne de Tornoza, hispanæ in ea vrbe nationis Consule, missum est ad Alexandrum) in quo Turcam orabat, ne desertam vellet in eo discrimine Reginam: sed quando illum Deus fecisset omnis humanæ potentiæ summum, ad delendos idololatras, (tales præ Turcis ipse Catholicos habebat) vteretur ea, qua vnicè præstaret, magnitudine virium: ac immissis in Hispaniæ regna triremibus minimùm sexaginta, terrore sui nominis absterreret hostem, qui auxilio fretus aliorum Principum, (eius in primis, qui Deus terrestris ab illis creditur, coliturque) Britanniam nunc inuadit, mox ipsum Turcarum imperium insatiabiliter inuasurus. Nec minus anxiè cum Fœderatis Belgis ad commune periculum propulsandum Regina transegit. contentiones inter eos, Anglosque quotidie inualescentes, Belgis æquior diremit: quæque à Comite Mauritio, atque à Magistratibus aduersus Leicestrium rogabatur, liberaliter indulsit. classe hispanica si peterentur Hollandi, naues, arma, militem prælargè promisit. si inuaderetur Anglia, parem ab illis opem, maximè aduersus Parmensis apparatum, pro fœdere atque amicitia poposcit. Nec Belgæ auxilium distulere, viginti bellicis nauibus in Angliam directis, classe quam instruere iam cœperant, apud se retenta: cuius cum parte Scaldim se insessuros, ne Antuerpiâ naues in mare Parmensis educeret, polliciti sunt. Sic illa foris. At domi, propiore nempè curâ, milites toto lectos regno contrahit: naues quàm multas potest, Carolo Houuardo rei maritimæ Præfecto, eiusque vicario Francisco Draco comparandas, regendasque committit. peditum equitumque ad terrestre bellum Comiti Leicestrio summum per insulam imperium attribuit. Henricum Seimerum cum peculiari classe Hollandicis nauibus iungenda, Flandricam oram, ne inde Parmensis egrederetur, circum ire iubet. alias demum copias ad regiæ vrbis, suique custodiam, Husdono duce priuatim seponit. Postremò cauendum sibi, ac regno, per id maximè tempus existimauit à Catholicorum nobilitate: qui, vt in magna erant apud omnes existimatione, ita momenti plurimum allaturos Hispanorum partibus suspicabatur. Et licet eorum permulti studium operamque

Legat. apud Cæs.

Cum fœderatis prouincijs transigit.

Pont. Rom.

In Anglia milites ac Duces parat.

Admirallus

Londi

A catholicis nobilibus præcauet.

1588 ramque suam Reginæ aduersus externorum aggressiones offerrent: siue spe conciliandi catholico nomini Elisabethæ animum, siue insita abalienatione à peregrinis moribus, dominationeque; illa tamen præcipuum quemque, perdurante ea belli tempestate, partim in custodiam, partim in exilium amandauit: TVTIVS arbitrata, vincire manus, ne nocere possint: quàm promereri animos, vt iuuare velint.

SED nusquam impensius, quàm per Hispaniæ regna construendæ classi insudabatur: Europâ vniuersâ in expectationem tanti apparatus erectâ. Et sanè nec Hispania quidquam operosius in maritimis expeditionibus aliquando elaborasse, nec superbius aliquid Oceanus vidisse ferebatur. Duo in primis nauium genera admirationi erant, quæ quòd vsitatum ad eam diem modum excederent, quasi tunc primùm immissa mari visa sunt. Alterum earum, quæ velis ac remis aguntur, sed reliquis triremibus tertiâ omninò parte longiores, latioresque. Non enim solùm prælta proræ puppisque propugnacula multo milite ac tormentis armauerant, sed maximè costas ac latera, singulos inter scalmos ac remigum transtra, singulos tormentis ita in orbem instruxerant, vt quòcumque se nauigium obuerteret, æquè noxium fulminaret. ex quo fiebat, vt, quum hæc remigum scamna, ob interiecta tormenta multò hic latiùs, quàm in ceteris triremibus inter se distarent, ob hanc interscalmiorum magnitudinem, longiore forma nauigium extenderetur. Quamobrem sicuti veteres scriptores distinguere à communibus nauigijs triremes consueuere, eas longarum nomine appellantes: sic ab ipsis nauibus longis, hoc genus nauium, quæ propter immanem hanc formam Galeassæ vulgo dicuntur, longiorum appellatione distinguere non incongruum fuerit. Tales in Naupactæa pugna à Venetis primùm inductæ, victoriam Christianæ Reipublicæ perpetuò memorabilem peperere. Alterum genus erat earum nauium, quæ non nisi ventis ad velorum remigium laborantibus impelluntur. quæ, quoniam cum nauibus solùm veliferis ita rotunditate formæ conuenirent, vt tamen à triremibus aliquid longitudinis haberent, & vtrasque mole superarent, nominari Galeones cœptæ sunt. ego ingentes Gaulos, (sic enim genus nauigij non planè rotundi dictum apud veteres lego) libentius appellabo. nisi fortè oppida pelago innatantia appellari quis malit, si & populum oppido parem intra ea tecta, pluribus distincta contignationibus habitantem: & arces defendendæ vrbi validas, è prora puppique surgentes inspexerit. Sed nihil æquè huiusce

Margin notes: CLASSIS hispana, — eius apparatus, — præsertim nauium, tum quæ Galeassæ dicuntur: — *Galeazze* — *Galera* — tum earum quæ Galeones. — *Galeoni* — *Festus & alij*

nauigij magnitudinem firmitatemque oftendebat, ac grandium pondera tormentorum. caftella, fori, ad roftrum, ad clauum, infra fupraque tabulata, & quidem duplici ordine, tormentis in hoftem minantibus armabantur. Profectò non denfior hifpidiorque fentibus fuis hiftrix aduerfus circumlatrantes canes inftruitur, quum in fe fe conglobata cutem intendit, & aculeos eiaculatur; quàm crebra hæc tormentis & minax moles, ita fuis vndique miffilibus communiebatur, vt vndecumque inferentem fe hoftem, promptis quaquàuerfum emiffionibus, abfterrere poffet. Harum porrò, atque aliarum nauium, militumque in eis numerum, fcio variè à fcriptoribus euulgatum. Ego fatis habuero, indicem hîc referre miffum ex ipfa claffe, paulo ante pugnam ad Alexandrum. Eius fumma hæc erat. *Conftat vniuerfa claffis nauibus magnis centum ac triginta quinque; partim triremibus ordinarijs, aut extra ordinem longioribus: partim rotundis folita magnitudinis, aut Gaulis prater folitum ingentibus, & ex ijs, quatuor longè vaftiffimis. reliqua minores fermè quadraginta, pleraque oneraria funt vectoriaque, & maiorum additamenta. In his impofita legiones Hifpanorum quinque, Tribunis Didaco Pimentello, Auguftino Mexia, Alphonfo Luzono, Nicolao de Infula, & Francifco Toletano, cum militibus octodecim millibus, & octingentis quinquaginta feptem. Ad hae nauta naualefque focij feptem millia, & quadringenti quadraginta nouem. Praterea Dynafta Procerefque hifpani ducenti, atque viginti. Milites voluntarij trecenti quinquaginta quatuor, cum horum famulis feruitijfque fexcentis vigintiquatuor. Denique ex religiofis familijs Sacerdotes, quique aut ad ægros curandos, aut ad militum licentiam manus iniectione coercendam, aut ad alia claffis minifteria adhiberi folent, fexcenti fexaginta nouem. Atque adeò in claffe nauigant homines viginti octo millia, ac ducenti nonaginta tres.* De bellicis tormentis, machinifque, & commeatu, nulla hîc mentio. fed horum apparatus quantus fuerit, ex magnitudine claffis conijcere cuique promptum eft. Nec defuere fcriptores, qui ex libello, quem Mantuæ Carpetanorum editum vidiffe fe dicunt, tormenta, pilas, bellici pulueris dolia, plumbi pondo: ac, (præterea, quæ miles quifque geftabat arma) fclopos maiores minorefque, haftas, bipennes, aliaque id genus tela, quæ armandis in Anglia infularibus fufficerent, abundè numerauerint. quin & alimentorum ad fenum menfium annonam, appofitâ fingulorum copiâ menfuràque, nimis quàm minutè percenfuerint. Illud conftat, rarò vnquam Hifpanos expeditionem frequentiore nobilitate, fpeque victoriæ alacriore fufcepiffe.

ideo-

[Margin notes: 1588 — Summa nauigiorum; — & militum; — numerus omnis; — Galeazze — Galeoni — Venturieri — Madrid]

1588 ideóque perpaucis in classem admissis ex alijs nationibus, facti gloriam hispano nomini eos quæsiuisse creditum est. Nec temerè sperasse id decus poterat ea classis Sanctacrucio Imperatore: qui cùm sæpè ex alijs maritimis hostibus, tum recente victoria ad Helenæ promontorium ex Eduardo Drachi fratris filio, Anglisque nauibus, Vlissipone triumphauerat. Verùm dum is naualem apparatum in ea vrbe disponit, audito aduentare hispana cum indico auro nauigia, iussus à Rege cum parte nauium obuiàm illis ire, ac securitatem viæ præstare, reuersus incolumi gaza, paulò pòst moritur: tanto maiore quidem dolore Philippi Regis, quanto dedisse causam mortis Rex ipse ferebatur. Nam Sanctacrucius adornandæ classi Vlissipone insistens, quoniam multa in delectu militum, multa in nautarum ministerio requirebat, minus ob eam moram probabatur aliquibus, qui aut imperitiâ festinabant, aut Regis obsecundare desiderio satagebant. Qua de viri cunctatione, litteris Alphonsi Leuæ, præferuido iuuenis ingenio, sed ignaro sollicitari à se fatum suum, Rex admonitus, vbi in conspectu illum habuit non perinde ac solebat exceptum, *Malè tu quidem*, inquit, *pro beneuolentia in te mea, mihi gratiam rependis*. Nec pluribus opus fuit, vt inde domum abiens ex mœrore de vita decederet. Adeò SAEPENVMERO homines inter vulnera inuictos erectosque, vnius verbi punctincula facilè prosternit: quasi istis pro corde sit honor, quo læso viuere non sustineant. Iam parem orbæ classi Gubernatorem, nec promptum Regi tunc erat inuenire, nec diu per otium quærere permittebat necessitas festinandi. Igitur Alphonsum Peresium Gusmanum Medinæ Sidoniæ Ducem, militiæ quidem haud ita peritum, sed clarum genere, diuitijsque per Hispaniæ regna præpollentem, pro Sanctacrucio Rex substituit, classe non aspernante, ferreo Duci aureum suffectum: quòd & primarij milites ampliorem sui vsum à nouo inexpertoque Imperatore sibi promitterent: & reliqui pecuniosum Ducem tanquam obsidem acciperent stipendij non defuturi. Accedebat multorum, ac in primis Io. Martinij Recaldi vniuersæ classis legati, & Michaelis Ocquendi Cantabricis nauibus præfecti in re nauali peritia: quorum operâ Sidonius, prudens ipse, & consiliantibus paratus, vti posset.

Sanctacrucius classis Præfectus,

moritur,

tali occasione.

Substituitur Medinæ Sidoniæ Dux.

REBVS in hunc modum compositis, post sacratum solenni precationum ritu, acceptumque imperatorium vexillum, placuit ab Vlissiponensi moniali, sanctitatis tunc fama percelebri, postea imposturæ damnata, eamdem bene precandi cæremoniam exposcere: nimio videlicet studio pietatis haud piè,

Imperatorium vexillum accipit Sidonius.

& classis soluit,

certè omine non bono. siquidem paulo postquàm soluit è portu regia classis, ante promontorium, cui Finis terræ nomen, 1588

statimque tempestate distrahitur,

coorta horribili fœdaque tempestate, ita distractæ conflictatæque sunt naues, vt alijs alio ventorum vi delatis, vix tertia è tanto numero pars Corunnam Gallæciæ portum vtcumque tenuerit. 19. Iun.

Contendens in eius partem Anglus

Quem in locum ferunt, Anglici maris Præfectum, audito Hispanorum infortunio, armatas illicò naues, secundo vsum vento direxisse, vt hostem collectis nondum viribus laborantem in ipsa statione conficeret. Carol. Houuar.

vento repellitur.

Aderatque iam in conspectu hispanæ oræ, quum reflantis impetu venti retractus in Angliam, sequi vela votis contrarijs euntia compulsus est. Camde. nus in Elisabetha L.

Et hispanæ interea naues, remissa tempestate ad Corunnæ portum, atque ad reliqua Gallæci maris hospitia reuersæ, suppletis è Corunnæ præsidio classiarijs in ea iactatione desideratis, magno intrepidoque omnes animo resumpta nauigatione in Angliam contenderunt.

Recollecta classis in Angliam pergit,

De classis mora, occasioneque morandi, deque secuta eiusdem alacri velificatione admonitus à Sidonio primùm, mox ab Rege Farnesius, confestim ad Mendozam legatum Parisios scribit: vt de aduentu regiæ classis, deque occultato hactenus consilio hispani ac belgici apparatus, Philippi Regis nomine ac suo, edoceat Henricum Galliæ Regem. 20. Iul.

De ea Galliæ Regem admonet Alex.

Sic enim Regem mandasse, vt susceptæ expeditionis propositum, antequàm solueret ab Hispania classis, quàm maximè posset, celatum haberet: ac, postquàm soluisset, primò id aperiret Henrico, ne quid fortè ille in se cudi, improbis in aurem obgannientibus, suspectaret. Reg. H.

Variæ opiniones quò tendat hæc classis.

Et verò licet destinari bello Angliam plerique consentirent, aliqui tamen ingenij vanitate, quasi diuersa à vulgo differere, solitariæ reconditæque prudentiæ sit, aliò atque aliò rem trahebant. Multi consultiùs vnde causam offensionis, illuc belli metum assignabant. Hollandi, quòd Reginam Anglam viderent tantopere in pacificationem præter solitum persuadendam incumbere: quòdque clàm explorassent, Parmensem Ducem, post Slusæ victoriam, in Flissingam Zelandiamque vertisse animum, idque cum Rege consilium communicasse; profectò ab hispana classe haud immeritò sibi metuebant. Erant, qui crederent, & Rex credi volebat, illam nauium magnitudinem, in Occidentalem Indiam parari, recuperandis per ea loca munitionibus oppidisque ab Anglo captis, eàdemque operâ Oceano à prædatorijs passim nauigijs liberando. Denique nec Gallus Hispani apparatum sine cura spectabat, veritus, ne ad fœdus, quod in Gallia concipi videbat, adiuuandum, eæ armorum vires ab Hispania Belgioque diri-

1588 dirigerentur, sumpto à Caleti expugnatione principio. Et fouebat huiusmodi designationes Alexander, quo magis Reginæ animum super Angliæ videlicet aggressione suspensum haberet. Immò quum magna ephippiorum, frenorumque copiâ Namurci expositâ, ex artificibus ipsis intellectum esset, ad equos in Angliam deportandos illa confici; iussit pleraque venalia proponi: spargique in vulgus, mutato iam consilio, equestri illa supellectili opus vltrà non esse. Sed simulationem deponere coactus est: vbi ex Morosino Centurione, quem in Hispaniam ad Sidonium salutandum, atque ad statum regiæ classis inspiciendum miserat, audiuit, classem non procul abesse. tunc enim Brugis reuersus, Angliæ legatis, qui ad hoc vsque tempus disceptando colludendoque Burburgi substiterant, honorificè dimissis: ac militibus, vbicumque locorum erant, eductis, perque maritimam oram, quæ apud Grauelingam, Dunquercham, ac Neoportum contra Britanniam latè panditur, distributis; haud dubiè ostendit, quam denique in partem ingens ea machina obuerteretur.

& Alexander cõsilium occultat;

Franc. Morosinus Mediolanen.

quod aperit vicina iam classe,

IAMQVE velis non minus Hispanorum spe, quàm vento tumidis, Armonicæ cornu prætereuecta classis, videndam speculatorijs Anglorum nauigijs, æstimandamque se præbuit. Speciem ingentis vrbis Oceano spatiantis obiectam sibi retulere ij, quibus primùm inspecta est: cuius ceu mœnia duplici circumducta ambitu prææltæ densatæque triremium longiorum puppes ac proræ componerent: interiectæ his per interualla vastæ Gaulorum moles, superbas in turres & castella consurgerent: & Prætoria in medio ceteris excelsior, Regiam hispani Xersis attolleret. Sed eâ mox specie vario velorum flexu distractâ, æquatâ fronte, mare inter vtramque Britanniam ingressa, in conspectum venit Anglicarum nauium, quæ tunc se ad Plimutham, Cornubiæ extremæque Angliæ portum colligebant. Erant illæ ferè centum, numero ac mole longè infra hispanas. Et Auster Africus in proras ac faciem grauiter incumbens ægrè illas nec satis compositè deduci è portu sinebat: vnde Houuardo ac Draco Ducibus timor improsperi certaminis, si inuaderentur. Sed eos metu liberauit hispanæ classis prætereuectio. Nam Sidonius in Canalis ingressu (sic Angliæ fretum vocant nautæ) antequàm progrederetur, aduocato in Prætoriam bellico senatu, iussa Regis aperuit. Ea erant, Vt regia classis canalem inuecta, vltrà in eas fauces tenderet, qua inter Caletum & Dorouernium in paucarum transuectionem horarum se se coarctat Oceanus: ibique munitâ contra vim hostium viâ,

Bertagna — *Classis primum ab Anglis visa,*

Galeazze — *mira specie.*

Galeoni

Dux Medina Sidon.

Anglica & Gallica seu Bertagna

Classis Anglorũ,

Cornualia

non satis composita ad prælium.

Inde opportunitas inuadendi

Cales & Douer portus Galliæ, Angliæq.

Sed inspectæ Regis litteræ negant.

 1588

viâ, Parmensi Duci cum exercitu è Belgij portuous transmittenti adiungeret copias: quæ simul iunctæ, superato Thamisis ostio, contra Londinum exponerentur, a Parmensi ducendæ. Turbauit ea denunciatio plerosque Procerum pugnandi auidos, & paratos. Nec omisit libera oratione Recaldus admonere Ducem, *Videret, ne importuno in verba Regis obsequio, Regis causa proderetur. Si rectà Plimutham peterent, quò secundus Auster inuitat & vela planè compellit, profectò non dubitare se, quin qualescumque hostium naues, inopinata tantæ classis impressione fundantur ac profligentur: certe ita distineantur, vt dum illuc ab Anglis vndique locorum accurritur, ac tota belli moles ad Plimutham conuertitur, extenuatis alibi præsidijs, interea Parmensi Duci liber in Angliam traijciendi aditus patefiat. Atque hoc & Regem ipsum, si præsens adesset, pro sua sapientia imperaturum: & Regis administros velut imperatum interpretari par esse. Nam si in terrestri expeditione non rarò Ducibus permittitur, vt iussa Principis ad incerta præliorum flectant ac temperent: in mari, vbi sæpius cum ventis, ac tempestatibus, quàm cum hoste luctandum, quid certi in tanto fortuitorum concursu præscribi, ac mandari posse? Denique mandatis obtemperari satis, si vincatur. nam cladium rationem exigi: victoribus præmia à Principe, ab alijs gloriam rependi.* Sed non ideò Recaldus Duci persuasit, affirmanti, *In ea quidem cum Parmensi coniunctione copiarum, impositum sibi ab Rege munus mandatis regijs obsequendi, non relictum super ijs arbitrium consultandi. Nec sibi tantum tribuere, vt quod Ducibus expertæ bello virtutis, ac felicitatis, id sibi in prima expeditione permitti à Principe statim velit. An, si forte pugna secùs cesserit, eumdem sibi sperandum veniæ locum, quem plurium palmarum Imperatores aliquando meruerint? Pugnæ ardorem, ac praripiendæ victoriæ cupiditatem, quam tantoperè præ se milites ferant, non nisi paucas intra horas, hoc est ad Vectem vsque insulam differri. eam prætervectis, acceptoque inibi de Parmensis apparatu, certiore nuncio, tunc se præliandi, ac vincendi copiam tanto auspicatius facturum, quanto non tam ab se, quàm ab Rege ipso, cuius imperio paruerint, pugnæ signum excepturi sint.* Hæc fatus, disponi aciem, extensamque directa fronte classem, in cornua paulùm contrahi lunarique iubet. Cornu sinistrum Angliæ littoribus obuersum Petro Valdesio Bæticarum nauium ductori: dextrum Galliam respiciens, Michaeli Ocquendo, mare sæpius experto attribuit: ipse vocato in Prætoriam Didaco Floro Valdesio veteri duce, media se in acie locat: post se Recaldum legatum, qui terga defenderet, non longo ab reliqua classe interuallo, seponit. In hunc modum instructos, vbi à Plimutha deflectere,

con-

Suadet tamen pugnam legatus,

Immotus ad hæc Sidonius respondet,

ac disposita acie Anglos præterit,

Angliæ fluu.

P. Vald. Astur

Di. Flor. Vald. Astur

1588 contra, quàm Angli ſibi perſuaſerant, ac prætern auigare proſpicit, qui Anglorum claſſi præerat Houuardus, ſolutus haud leui cura, inſequi abeuntes ſtatuit: partituſque cum Draco claſſem, Hiſpanos duabus à Plimutha leucis aggreditur. *Angli inſequuntur.* Et Sidonius, quamquam progrediendi conſilium ceperat, obuerſis illicò in hoſtem proris, pugnam magno animo capeſſit. *Hiſpani proras conuertunt;* Certatum vtrinque ardentius, quàm perſeuerantius. Nam & Hiſpanis ventus atram è ſulphureo puluere in ora nubem ingerens, auferebat oculorum vſum: *& pugnant.* & Angli haud ab re veriti, ne, ſi propiùs pugnam conſererent, impulſu concuſſuque hoſtilium machinarum peſſum ipſi darentur; eminus, ac per interualla dimicare ſatius habebant. Vna legati ſubprætoria nauis, proxima periculo fuit: *Nauium aliquot hiſpanarum infortunia.* quippè procul à claſſe præliantem, primæque pilarum tempeſtati fortiter occurrentem Dracus ipſe cum expeditis celocibus aſſiduè fulminantibus fatigabat. Sed admotæ illuc ingens Sidonij Prætoria, longiorque Alphonſi Leuæ nauis tamdiu hoſtem abſterruère, dum legati nauigium ad reliquam claſſem multis acceptis illatiſque vulneribus ſe recepit. At inſecuta nocte, caſu, an dolo libratoris belgæ, indignati, quòd ab hiſpano Centurione proditor eſſet appellatus, quaſi malignè in prælio tormenta direxiſſet, Ocquendi Cantabrica nauis repentè conflagrare cœpit, dumque reſtinguendo igni Valdeſius Gaulo vectus accurrit, cæca in nocte, ac proceloſo mari, eius malo antennis Cantabricæ implicito diffractoque; nauigium inter eas tenebras à præteruecta iam claſſe inobſeruatum, ac derelictum, Draco inſequenti oppugnantique in prædam ceſſit: Valdeſius cum aliquot nobilibus in Angliam, veluti cœptæ iam victoriæ libamentum, Reginæ miſſus eſt. Nec diſpar Cantabricæ fatum fuit, niſi quòd Ocquendo ipſo, & pleriſque claſſiariorum, & regiâ pecuniâ (nam in ea Quæſtor regius vehebatur) alias in naues properè tranſlatis, quidquid ex Cantabrica igni ſuperfuit, paucis cum nautis mutilatis ac peruſtis, in Anglorum poteſtatem venit. Triſtius adhuc Nicolai de Inſula Tribuni naufragium fuit apud gallicam Gratiæ ſtationem, quò ventorum violentia deiectam, quam ipſe ducebat, indicam nauem dum ab Anglis impigrè defendit; antennâ in caput incidente proſtratus interijt: ſecuto Ducem interitu nauis, non tamen antè, quàm ad littus pleroſque militum incolumes eieciſſet. Hæc vti geſta erant ſcribens Sidonius ad Parmenſem, quem ſingulis ferè diebus è ſua prætoria per alios alioſque de ſtatu claſsis admonebat, decreuiſſe ſe ait, Vectem inſulam pertentare, vt ſtationem haberet aliquam, quò

quò naues à iactatione subduceret: ideòque enixè orare, vt ad se mitteret quàm celerrimè vasa aliquot bellici pulueris, pilas quæ in promptu essent plumbeas ferreasque, atque in primis, nonnullos loci callidos naucleros. Quibus è Neoporto quàm citissimè acceptis, iamque Vectem adnauigans, obuium inde habuit agmen Londinensium nauium, quæ ad insulæ præsidium mittebantur: insequente simul à tergo Houuardi ac Drachi classe. Ergo præsenti magnoque vtrinque animo, Hispanis Anglisque ad pugnam instructis, primùm de præripiendo inuicem vento, cum eoque conspirando, certamen fuit. quo ab Anglis ob nauigiorum velocitatem denique prærepto, atque in partes attracto, quanto hi alacrius iniere pugnam, tanto infensius Hispani stimulante ira, aggressi sunt hostem. sensitque primam ab Hispanis emissionem Anglica nauis momento submersa. Quin & diuisa bifariàm classe, parte in Londinenses inuecta, parte in reliquas Anglorum naues incumbente, quo se cumque vertebant immanes illæ castellorum moles, illuc minas ac terrorem latè spargebant. Nempè & militum numero, & numero ac robore ingentium machinarum, & maiorum minorumque tormentorum copiâ, longè præstabat hispana classis: à Ducis nautarumque experientia, à nauium forma, à pugnæ loco destituebatur. Inde ei vbique cura, ferreis iniectis manibus, nexisque nauigijs ad prælium nulla spe fugæ conferendum, hostes cogere. Contrà, naues Anglorum minores imparesque, vitare illud statariæ pugnæ genus: &, qua erant agilitate, inter prægraues ac tardas Hispanorum machinas, mobilia rostra circumflectere, partemque in omnem impetum capere: & tanquam in equestri certamine, sic remis quasi habenis vti: idque sedulò agere, vt nunc à tergo, nunc à lateribus incurrentes agmen hostile distraherent, auulsasque ab agmine circumsisterent, ac vastas, ictuumque capaces, globo non aberrante, certius impeterent. Sed nihil eos æquè iuuabat ac pugnæ locus, cæcis identidem syrtibus breuibusque insidiosus, atque ob latentes arenæ cumulos prope littorum oras, maioribus vtique nauigijs inaccessus. Quò tamen leues Angli expeditique, displosione facta, innocuo per syrtes recessu auolabant, Hispanis ad ignota vada, si insequerentur, adhæsuris. Hinc Sidonius remittente ob noctem prælio, ad Parmensem Ducem properè allegat aulicum à secretis, cui mandatis aliquot instructo fidem haberi epistolâ suâ voluit. In mandatis postulata hæc erant. Primum vt Parmensis edoceret, quam in partem subducendam esse classem in eo freto periclitantem existimaret. ad hæc

vt

Marginalia (left): Pugna alia grauiorque; comparatio vtriusque classis; Præstant in nonnullis Hispani; in alijs Angli; & horum melior conditio; Sidonius Alexandrum consulit.

Marginalia (right): 1588; 4 Augusti; Vectis; Hispani; Banc... vorant.; Hieron. de Arze 5 Augusti

1588 vt veniret ipse, cum quo speraret omnia in promptu futura: aut certè Fleibotas minimùm quadraginta militariter instructas expediret, quæ vti leuia commodaque loco nauigia, similibus Anglorum nauibus opponi queant. postremò vt, quoniam ex nautica plurium mensium annona, paucorum dierum superesset, eaque ferè corrupta; significaret ipse, vnde in Belgio suppeditari regiæ classi possent hæc cibaria: nam aduehere ab Hispania serum esse. Ad ea Parmensis, sibi quidem, respondit visum semper fuisse, ante expeditionem de portu cogitare siue in Belgio, siue alibi, modò alicubi capiendo: idque ab se Regi significatum. iam nihil superesse quod adderet, nisi vt è Regis mandato, atque in re præsenti Dux ipse consilium caperet. Quod ad aduentum suum attineret, moram in se militeque suo transmissionis ac prælij cupientissimo, nullam fore, modò patefactâ, submoto hostium obice, transmittendi viâ. Neque Fleibotas sibi esse, vti Dux credere videbatur, armatas, & ad pugnandum instructas, sed tantummodo transportando militi accommodatas. quamquàm vel si militares illæ forent, tamen haud posse Batauorum nauibus circà excubantibus eas opponi, sine accessu hispanæ classis. Idque quo testatius esset, aduocatis ad se Marchione Renthiaco maris Præfecto, ac præcipuis quibusque nauarchis, super ea transmissione sententiam exquisiuisse, ipso coram aulico Sidonij Ducis: affirmatumque ab omnibus, satis superque factura muneri suo ea nauigia, si mari, & quidem tempestatibus non agitato, & hostibus non obsesso, deportarent exercitum. Denique annonam, de qua etiam perscriptum fuerat ab Rege, Regiæ classi non defuturam. Hæc antequam responsa Sidonius acciperet, Vectem insulam, vento æquiore quàm hoste, prætereuectus, aderat in conspectu Caleti. Ibi iactis anchoris, festinato ad Farnesium nuncio Georgio Manriquo, vniuersæ classis Inspectore, de aduentu suo admonitum orat, vt secum postridie ante Grauelingam futuro, coniungere belgicas copias vltrà non differat.

Filipotes | *sex mensis* | *Veedor.*

& annonam poscit. | Respondet ad ea Alex. | Sidonius Alexandrum iterum sollicitat.

IAMQVE Alexander Brugis profectus erat Neoportum: in quem locum plerasque naues per amnes, perque ductas alicubi fossas, conuenire iusserat. Nam quæ Antuerpiæ fabricabantur, quum ægrè inde per Scaldim deduci possent in vicinum mare, hostium castellis Lilloo ac Liefensuco, fluuium vtrinque claudentibus: ac Iustino Nassauio Præfecto Zelandicæ oræ, Scaldim cum classe nuper ingresso; eas aduerso flumine Antuerpiâ Gandauum impelli mandauerat, & Gandauo per alueum cataractæ Gandauensis, Iisendichæ admoueri. Neque hinc in

Qui post mutatum aliquoties consilium in educendis nauibus,

Iustin. nothus fil. Princ. Orang. | *Saxum Gandau.*

 mare,

mare, quod poterat, deferri voluerat, metu Flisingani portus 1588
ante quem transuehi necesse erat; sed canali ad hanc rem Isendica Slusam extructo, vt è Slusano portu se mari committerent, ac Flisingensium securæ Neoportum contenderent, primò designauerat. Sed postea veritus, ne non satis consultum esset nauibus, quamuis extra Flisingæ ictum retractis, si quidem Flandricum mare ad Ostendam, ac Neoportum obsideri Hollandis poterat, & obsidendum Anglorum classe inaudierat: atque adeò iter Slusa Neoportum infestum pariter futurum; mutato consilio statuerat, vitato mari, per interiora Belgij, viam nauibus aperire. Itaque ingenti sanè opere, ac celeritate mirabili: (namque fossoribus, quos secum ducturus erat in Angliam, abundabat, iisque die ipse noctuque imminebat) fossam remorum velorumque capacem ab extructo iam Slusæ canali Neoportum vsque perduxerat. In hunc igitur, atque in proximum Dunquerchæ portum nauibus iam appulsis, vniuersus nauigationi destinatus exercitus conuenit, imminutus ille quidem, quippè de eo plurimum detraxerat lues latè grassata, & multorum fuga. certè ex militia, quam ab Italia duxerat Blasius Capisuccus, tertias omninò duas interijsse dolet ad Regem postea scribens Alexander. Suppleuit tamen aliunde, numerauitque nauigaturos milites, viginti sex millia peditum, præter equites mille. ex quibus quatuor erant Hispanorum millia, Germanorum nouem, Vuallonum octo, tria Italorum, Burgundorum mille, totidem Hibernorum Scotorumque. Porrò supra numerum erat alacritas omnium, & cupido in Angliam traijciendi. Multi, præsertim ex Hispanis, suam qualemcumque supellectilem, & gregarios equulos vili vendiderant pretio, diuturnam in Anglia moram cogitantes, & meliora sibi ex insulæ opulentia promittentes. Ita dispositis animatisque militibus: ad eorumque salutarem opem additis è missione castrensi Patribus Societatis quatuor ac viginti, conscensionem in naues Alexander imperauit. conscenderuntque eo die ac sequentis diei parte, Neoporti (facili ad littus accessu nauium, sine vlla ferè scapharum necessitate) homines circiter quatuordecim millia, pressi adeò confertique, nam paucarum fretum horarum transmittendum erat, vt (sicuti viros ego nobiles de se, deque commilitonibus suis dicentes audiui) iniecti in eas rates, compositique viderentur homines, non aliter quàm in frumentarias naues congeri saccos stiparique mos est: lætis tamen omnes, atque exultantibus animis vocibusque, soluendi signum expectabant. Et biduo intra eas nauium

Marginalia (left): denique nouum per alueum, — eas Neoportum & Dunquercam adducit, — & exercitum supplet — mire alacrem, — alia pars naues conscendit Neoporti:

Marginalia (right): 19. Aug. — Ronzini — 7. Aug. — Marchio Lantes & Io. Baptista Gottifredus Romani

1588 nium angustias expectasse, non leuia sanè incommoda alacriter perferentes, ijdem mihi narrare soliti sunt. Nec minus Dunquerchæ, appulsus illuc postridie Alexander, pro reliquo exercitu, cum quo ipse transmissurus erat, nauigationem ordinabat; quum subitò, primùm ex Antonij Leuæ Asculani Principis, tum ex aliorum atque aliorum aduentu cognoscit inopinatum hispanæ classis infortunium. altera Dunquerchæ ad nauigationem disponitur.

Horum multa scribit Alexand. ad Regem ex Relationibus Princip. Asculani & aliori.

10. Aug.

Decreverat Sidonius classem Flandrico littori eatenus admouere, dum interpositus inter hostium naues, atque oram Flandricam, tegeret ipse sinister Farnesianas copias, ad dexteram è Dunquerca & Neoporto, versus ostium Thamisis soluturas. Ergo quoniam in conspectum Caleti iam aderat, iactis, vti dicebam, anchoris nuncium à Parmensi de accinctis ad transmissionem Belgarum copijs expectabat, vt eo audito, Dunquercam, quantum per hostes licuisset, accederet. Sed tale consilium exigua quidem res, ac planè ludicra, non distraxit modò, sed infaustum cladis principium classi fuit. Dracus, qui & ipse in anchoris stabat inter Vectem & Caletum, potius ne partem aliquam quietis Hispano fineret, quàm quòd tantam inde pestem erupturam animo caperet; naues octo seponit ex ijs quæ hostium ictibus laceræ ac fatiscentes, prælio habiles minus videbantur. Eas ceu sensum vltionis habituras, in Hispanos, à quibus plagas acceperant, armat. Multo nitro, ac præpingui bitumine, sulphuratisque ramorum fascibus, atque alijs ignium alimentis abundè complet: impositis, qui eas regerent, nautarum audacissimis. Illi tanto securius in hostilem classem euntes, quanto altiùs fraudem tegebat intempesta nox; quum propiùs accessere, naues succendunt, deseruntque æstui ventoque perferendas. At Hispani, vbi octona illa incendia, quasi è mari repentè nata, in se minaciter inuehi conspicantur, perculsi subito spectaculo: &, quoniam eorum multi in Antuerpiana obsidione militauerant, rati non simplex illud incendium esse, sed feralia intra eas machinas condi tonitrua fulminaque, quibus vniuersa classis ineuitabili strage momentò deleretur, Antuerpianos ignes, Antuerpianam pestem, turbati conclamant. Tum verò ingens tota classe trepidatio, dissonæque voces non vnum idemque iubentium. Alij obuiàm malo celeriter eundum, & quid ludibrium illud flammarum occultaret, explorandum. Alij quidquid id esset, vncis atque harpagonibus ad littus, vbi sese innoxiè frangeret, attrahendum. Plerique, vociferante in primis Serrano Centurione, Antuerpiensium nauium cladem experto, aperiendam

NAVFRAGIVM hisp. classis.

Sidonius in anchoris expectat Alexandri nuncium.

Interim Dracus naues aliquot ignibus armat,

& in classem hisp. immittit.

Terrentur Hispani memores Antuerpiensium nauium.

Matthæi Seran.

potius flammis venientibus latè viam inter naues: exitialemque dolum, quem grauido rates vtero non dubiè ferrent, quàm longissimè transmittendum. Nec cunctatus vltrà Sidonius, attolli anchoras iubet, satius habens in Oceani aperta delatum, liberè cum hoste decernere, quàm ignoto illi ardentium nauium discrimini, dubio scilicet euentu, classem ignauiter obijcere. Vix anchoras sustulerant, anchorarijs aliquarum nauium rudentibus præ festinatione præcisis; quum crebrescere furialem in modum tempestas cœpit: scindi conflictu nubium, dirâque tractim luce conflagrare cælum; sequi intumescentis modò, modò subsidentis pelagi ferales minæ: nauium pleræque longius quàm ad declinandum inane illud formidati incendij terriculum opus erat, in altum abduci ventorum vi: nonnullæ mutuo illisu frangi, & vasto in præceps hiatu sorberi: aliæ Aquilone Cauroque persurentibus, in Flandricæ oræ vada syrtesque compelli. simul agnoscere Angli, aduersus Hispanorum potentiam ventos adesse sibi commilitones, auxiliaresque. inde ab occasione audaciores, raram dissipatamque mari classem mane conspicati, leuibus ipsi nauigijs adoriri. Nec animus inter hæc aduersa Hispano defuit. conglobatique Dux ipse Sidonius, & Recaldus, & Hugo Moncada, & legionum Tribuni Pimentellus ac Toletanus, alijque nonnulli, tamdiu in aggressoribus repellendis strenuè laborarunt, dum recrudescens ventorum violentia iterum alios alio distraxit afflixitque. Nauis longior Neapolitani agminis, excusso gubernaculo clauda mutilaque, ad Caletanum littus eiecta est: circumsessamque à magno nauium numero, plano alueo per ea vada tutò meantium, defendit illam diu ingenti fortitudine Moncada Præfectus. sed pila letaliter in fronte traiecto, peremptisque secum socijs, prædâ, & paucis classiariorum facilè potiti Angli; nauem, eiusque tormenta Caletani portus Gubernator iuris sui fecit. Dispari exitu Lusitanum Gaulum Toletani, (vnum è quatuor in ea classe vastissimis) circa Flisingam, arenæ impactum Hollandorum classis inuasit: ac post acrem pugnam, multis iam ictibus fatiscentem, Flissinganum in portum abduxit, saluo Toletano, & Hispanorum plerisque scaphâ in terram appulsis: at non saluis, qui nauem victores intrauerant. nam dum se vino optimæ videlicet notæ in ea reperto auidè ingurgitant, nullâ curâ exonerandæ sentinæ multis in locis apertæ, supergressum mare nauem hominesque momento hausit. At Pimentellus similem magnitudine indicam nauem continenti vndarum verberatione allisuque iam fractam,

quum

Marginalia (left): & sublatis anchoris perniciem declinaturos — atrox tempestas inuadit; — ac distrahit; — & Angli dissipatos adoriuntur. — Pugnatur; — ceditur Moncadæ, — & nauis capitur. — eadem fors Toletani nauis, — ipso tamen saluo, — victoribus & naui submersis. — Pimentellus, & nauis

Marginalia (right): 1588 — Hugo frater Marchionis Aytonæ — Galeazzo — Alexand. ad Regem 10. Aug. — Cav. Coloma lib. 3. & Gul. Camden. lib. 3. & alij Ridan. lib. — Galeaz

1588 quum horas fermè sex, aduersus quinque ac viginti Hollandorum nauigia, non sine hostium admiratione & clade tenuisset, demum plerisque suorum coram se cadentibus superstes ipse, se suæque qualiscumque nauis exuuias, cum aliquot nobilibus Hispanis, hosti dedidit.

Iidem ferè & alij Alex. ad Regem 10. Aug.

In manus hostium veniunt.

HORVM, aliorumque iacturâ cum ingenti mærore Alexander auditâ, vario curarum æstu fluctuare, impotenti similis, visus est. Modò impetu abreptus compellere in naues milites, quos Dunquerchæ præstò esse mandauerat: modò euocare, ac Dunquercanis adiungere, qui Neoporti iam conscenderant: tum indicere sequentem diem, quo simul omnes ad quodcumque discrimen è portu soluerent, adeò deliberatè, vt Centurionem imperia detrectantem, ac pericula objicientem, manu sua confodisse rumor fuerit. modò desistens, reputare secum temeritatem suam, si illud veteranæ militiæ robur, florem illum Europæ nobilitatis, modicis adeò immunitisque exceptum ratibus furenti Oceano committeret, excubantibus contrà Hollandorum, Anglorumque classibus, nec expectato hispanæ classis, quæ viam communiret, accessu. Itaque iussa contrarijs iussis abrumpens (quamquam soluisse iam Hispanos Hibernosque omnino mille pugnamque fortiter ausos, ad vnum omnes perijsse, sunt qui scribant) supersedendum sibi putauit à conscensione Dunquerchæ ordinata. Immò & Neoporti in naues ingressis, biduoque intra ea vehicula consistentibus, exscensionem imperauit, expectaturus certius aliquid de Sidonij consilio. namque illum agitasse de reditu in Hispaniam, recens à classe nuncius afferebat. Et verò postquàm Sidonius vidit, præcidi sibi modum, copias suas cum Farnesianis coniungendi: nam nec ipse admouere illuc classem poterat, quin arenosos in Zelandiæ cumulos allideretur; (furente enim Cauro, vti tunc maximè perfurebat, in eius oræ vada breuiaque compelluntur naues) nec Farnesio persuadebatur, vt milites suos educeret, quamdiù Flandricum mare ab Anglorum Hollandorumque classibus obsessum non liberaretur; haud vltrà tempestati obluctaturus, nec in supremum obiecturus exitium, quæ supererat, classem, Hispaniam repetendi consilium cepit. Ergo directis in Septentrionalem Oceanum proris, ne se in Caleti angustias ac vada rursus induerent, per Scotiam, perque Orcades, perque Hebrides, immenso sanè marium tractu, vniuersam Britanniam Hiberniamque circumuecti, haud facile dictu est (neque enim altum tenere nautis licebat, præsertim non ita locorum peritis) quàm crebris horrendisque tem-

Alexander dolore ex iactura

variè agitur.

Reidan. lib. 8.

Idem ibi.

Sidonius cum superstite classe

in Hispaniam iter instituit:

crebris conflictatus naufragijs, ac iacturis suorum; præsertim

tempestatibus, ac naufragijs, conflictati sint. Ad Hiberniæ 1588 littora decem omninò naues solutis compagibus periere, submerso inter alios Alphonso Leua, Sicularum triremium nobili strenuoque Duce: capto Alphonso Luzono, legionis Neapolitanæ magni animi Tribuno, atque in Angliam cum alijs multis satis hostiliter habitis, abducto. Humanius cum ijs actum, quibus ad maritimas Scotiæ, atque Noruergiæ oras impulsis, liberum in Hispaniam iter præstitum est. Michael Ocquendus vix Cantabricum Sancti Sebastiani portum attigit: & Ioannes Martinius Recaldus portum Corunniæ nondum intrauerat, quum vterque ex laboribus, ac mœrore, non leui iacturâ hispanicæ militiæ, interiere. Medinæ Sidoniæ Dux ad Sanctandreanum veteris Castellæ portum appulsus cum paucis nauibus, iisque saucijs mutilatisque, & velut in magno naufragio collectis malè cohærentibus tabulis, vt erat animo æger pariter & corpore, domum, permissu Regis, curationis causâ concessit. Omnium porrò inire censum amissarum nauium hominumque haud sperauerim, quum eos, qui interfuere, absurdè variantes, & quasi eiusdem vi tempestatis in diuersa distractos, animaduertam. Ex vniuersa centum ac triginta quinque nauium classe, (præter onerarias) duas & triginta aut captas ab hoste, aut tempestate submersas. ex hominibus viginti octo millibus ac ducentis nonaginta, desideratos decem circiter millia partim in pugna cæsos, alios ab Anglis, aut ab Hollandis, captos, non paucos morbo assumptos, memorant hispani scriptores. Angli verò, Hollandique, immodicè discrepantes, vix decem hominum millia superfuisse cladi: duodeuiginti millia desideratos: naues ferè octoginta variè amissas, in Hispaniam ne sexaginta quidem reuersas affirmant. Sed imminuerint iacturam, vt libet, auxerintue scriptores, cladem certè magnam pronunciauit Hispania, dum publico inuoluta luctu, retrahenda Regis edicto fuit: vtque olim Romæ, post infelix cannense prælium, senatus consulto, intra triginta dies contracta est comploratio; ita imponi per Hispaniam oportuit aliquem iustitij modum atratis lugentium familijs. Vnum ea tempestas, quæ cælum ac mare permiscuit, Regis hispani pectus adeò non perculit, vt ne accessisse quidem ad illud visa sit. Rem mihi certò exploratam hîc agnoscere, nostræ ætatis interierit; ne magna exempla è priscis semper annalibus repetamus: quasi verò præclara quæque facere, dos temporum sit non personarum. Aduenerat in aulam statim ab accepta clade nuncius prægressus redeuntem classem, quum ante Regis cubiculum

Leuæ, | Luzoni, | *Legio Hispanorum ex præsidijs regni Neapolitani* | Ocquendi, | Recaldi, | Ipse æger domum abit. | Numerus amissarum nauium hominumque. | *Ant. Herrera lib. 4 histor. & alij 18. mil.* | In publico Hispaniæ luctu. | *Ex relatione Christophori de Mora*

1588 lum inambulantes Christophorus de Mora, & Ioannes Idia-
Mora postea Lusitaniæ Prorex quesius, veteres aulici, carique ante alios animo Principis, nuncium subitò circumsistunt, quid apportet, anxiè sciscitantes: auditâque hominum nauiumque iacturâ, consternatis, & vter eorum Regi cladem aperiret ambigentibus, sumit eas Mora in se partes, facilè concedente Idiaquesio. ingressusque cubiculum, Regem litteras scribentem reperit. interrogatusque, quid esset noui, non satis prospera afferri de classe quum respondisset, inducitur nuncius, ex quo clade prolixius audita, stante Rex vultu, *Ego verò*, inquit, *ago ex animo gratias Diuinæ Maiestati, cuius à liberali manu tantum potentiæ viriumque circumdatum mibi video, vt aliam rursus in mare classem educere non dubiè possim. Neque multum referre arbitror, quòd aqua decurrens aliquando intercipiatur, dummodo fons ex quo fluxerit, saluus sit.* His dictis, calamum resumit, & eâdem, qua cœperat, tranquillitate vultus ad scribendum redit. Enimuero hæsit Mora attonito similis ad eum aspectum, reuersusque ad Idiaquesium sollicitè expectantem, exquirentemque, quo mœroris sensu Rex plagam accepisset, subridens, *Rex*, inquit, *totum hoc infortunium nihili facit, nec ego pluris quàm ipse.* Tum quæ audierat, videratque, magna vtriusque admiratione denarrauit. Scio responsum hoc Regis visum fuisse nonnullis stoicæ cuiusdam indolentiæ imitamentum: cuiusmodi speciem Philippus adamare solitus videbatur, veluti rebus humanis altius impositus, ab iisque, quæ mortales vexant, infortuniis inaccessus. Verùm hanc ipsam firmitudinem mentis, vel in speciem vt libet inconcussæ, tam facilè præferre; tantùmque imperare animo suo potuisse, vt in maxima clade, in tanto opum impendio, in summa suorum consternatione, æmulorum lætitiâ, hostium triumpho; nihil inde in se motum, turbatumque nihil, seu verbis seu fronte protulerit; profectò aut solidè armatum fuisse oportuit animum illum, ex quo, tela tam validè coniecta, nullo vulnere inflicto, resilirent: aut nimis quàm potentem, arbitrumque sui, qui quos vellet affectus, æquè vultu promeret, ac sub præcordiis premeret, nulli quantumuis repentinæ malorum aggressioni subiectus, nusquam imparatus. Certè Octauianum Cæsarem, *Suet. in vita.* ad nuncium Varianæ cladis, adeò consternatum legimus, vt per continuos menses barbâ capilloque submisso, caput interdum foribus illideret: reddique sibi cæsas iam legiones mota videlicet mente, vociferaretur. Quum Rex hispanus, quo die certior de clade est factus, quinquaginta auri millia ad sauciorum, & egentium militum, nautarumque curationem,

Regis hispani voces,

factumque;

Aulicorum super his admiratio;

& aliorum varia interpretatio:

quæ non imminuit constantiam Regis,

cum Cæsaris facto comparatam,

Largitio eiusdem in reduces,

nem, ac solatium, attribuerit. compositáque, quæ nunc extat, 1588 epistolâ ad sacros per Hispaniam Antistites, eos cohortatus sit, ad grates Diuino Numini, solenni ad aram sacrificio persoluendas, ob eam, quam eius bonitati seruare visum erat, classis partem. Vt gloriosior profectò Philippus fuerit ab hac constantia, quàm fuisset ab Anglicana victoria: quando illam sui demum milites ei peperissent, hanc ipse sibi lauream dux & miles imposuit. At longè diuersa per Angliam, perque fœderatas prouincias, rerum facies erat, tanto effusiore vbique lætitia, quanto se periculo propiores intellexerant. Regina triumphali curru inter vexilla deuictorum hostium ad templum vecta suspendisse dicitur Hispanorum spolia, actis simul gratijs ob rem prosperè gestam propitio, vt sibi videbatur, præsentique Deo; quem tamen dum maximè amicum sibi persuadere voluit, tunc maximè iratum habuit, permissa videlicet abuti prospero illo successu ad hæresim stabiliendam, cuius ab se regnoque suo iugum, per ipsam cladem excussisse poterat, magno suo, suorumque bono victa. præsertim quum in hac quantacumque victoria, neque magnam Angli gloriandi materiam venti tempestatesque reliquissent: neque ideò se magis pios venditare potuerint, quia fortunatiores fuere. nisi fortè Saracenorum, Turcarumque perfidiam Christianæ Religioni præhabendam putarent, quòd collectas multo Christianorum apparatu vires illi tam sæpè secundis prælijs profligauerint.

ac pietas in Deũ

Elogium ei debitum.

Reginæ Angliæ triumphus.

DE

DE BELLO BELGICO
DECADIS SECVNDAE
LIBER DECIMVS

IAM verò Parmensem Ducem, etsi audito dissipatæ classis infortunio, ingens mæror excepit, præcisa sibi occasione deportandi in Angliam belgici exercitus, penes quem insulæ inuadendæ onus, & deuictæ decus, futurum erat; haud tamen minus angebat hominis animum erepta simul spes, quam auidè conceperat, post britannicam expeditionem, fœderatas, quæ supererant in Belgio, prouincias, illo victricis adiumento classis, aliquando debellandi. Accessit & alia priuatim cura à sinistro rumore, quo aspergi se parte aliqua culpæ ob eam cladem passim audiebat. Is primùm rumor emanauit, sicuti comperio, ab eorum nonnullis, qui missi ab Duce Sidonio ad sollicitandum Farnesium, obseruantes Belgarum nauigia nec tormentis armata, nec è portu solutura, vti videbatur, nisi post multos dies, ad conscensionem videlicet insumendos; quæ viderant, Sidonio retulere. inde per classem indignatio, ac postea è reuersis in Hispaniam classiarijs, de successu multa dum narrant, non defuere, qui affirmarent, (vt inuidiæ onus in alios deponere vsitatum est: & MORTVI partus nulla se matrem libenter agnoscit) incuriâ Parmensis Ducis effectum esse, vt Belgarum exercitus opportunè deportari, iungique ad Hispanorum naues nequiuerit. quòd si, vti Sidonius vrgebat, iuncti essent, victoriam in manu futuram procul dubio fuisse. De huiusmodi querelis, multis in vrbibus, perque aulas principum virorum variè disseri perfertur ad Alexandrum. 15. Octob. Præcipuè verò litteris Octauij Lalattæ, qui erat ei à negotijs per Insubriam, admonetur, multa Mediolani, inque aula Terranouæ Ducis, prouinciæ Præfecti, de successu classis, non sine Parmensis aliqua sugillatione disceptari: motumque inde Pyrrhum Marchionem Maluetium non omisisse cum Gubernatore conqueri, quòd eius in domo

Alexandri dolor ex amissa occasione Anglicæ victoriæ:

& ex erepta spe belgij citius debellandi:

& ex sinistro de se rumore.

Primi sparsere illum in classe:

postea in hispania:

inde alibi.

Admonetur Alexander de se sinistre disseri,

in Insubria,

pauci aliquot homines prælicenter adeò de tanto Principe obloquerentur. Præterea in Mediolanensi arce mirè altercatos ea super re nobiles aliquot Italos, Hispanosque: atque his ad extremum ratione adactis, vt faterentur, culpam aliò trasferendam, præsertim in Hispaniæ consilium, à quo de portu, in quem se reciperet classis, præcautum non fuisset; cessatum à contentione aliquantisper esse. sed rursum sermones alios, non quidem ita palàm, at indignius audiri cœptos. Quippè in secretioribus aliquorum litteris significari, Farnesium dubiæ in ea expeditione fidei visum multis fuisse, quasi cum Angliæ Regina colluderet: ac magna animo volueret, quæ sub ipsum Philippi Regis excessum, tanto fretus exercitu, perficeret: ideòque bellum, quod profligare posset, in eam opportunitatem attemperatè protrahere. His adhuc grauiora Parmensi aperit ab Vrbe Roma patruus Cardinalis. Nam legisse se scribit in arcanis è Gallia relationibus, deliberatum fuisse, amouere illum è Belgio, atque in Hispaniam ea in naui deducere, quam conscensurus erat, vt in Angliam traijceret: eodemque tempore Rodericum de Silua Pastranæ Ducem Belgio Gubernatorem imponere. sed re detecta, traiectionem varijs ab eo nominibus elusam esse. Additque, Venetijs sibi significatum, proximum Philippi Regis morbum, quamuis vulgò ignoratum, tamen haud procul à supremis fuisse: (more videlicet Principum, in quorum ægritudines non penetratur, nisi aut postquàm conualuere, aut dum efferuntur.) inde sollicitudinem hispana in aula multis iniectam, ne decedente Rege, Belgium turbaretur. Parmensis Ducis potentiam excessisse ministri modum: cinctum illum magnis exercitibus veteranis, victoribus, obsequentibus: Europæ nobilitatem belgicis in castris collectam ab vnius pendere nutu: & adesse illi imperatorias artes, quibus nobilitatem iuxtà, ac multitudinem regat; hostibus ipsis nihil in eo displicere, præter hispani Gubernatoris nomen. quòd si isti ab accersendis sibi Dominis nunc è Germania, nunc è Gallia, modò ex Anglia fessi iam, atque externorum pertæsi, oculos conijciant in Parmensem Ducem, eumque ob belgam matrem, auumque belgam, belgici sanguinis Principem considerent, quanta eum moderatione futurum, vt oblatum sibi principatum, quem pro amisso Lusitaniæ regno computare possit, recusandum putet? Itaque in Hispania decretum, non expectato Philippi Regis fine, anteuertendum occasioni: dumque integra & Regis auctoritas, & Parmensis in auunculum reuerentia, maturè illum Belgio subtrahendum. Hæc scribens Farne-

Margin notes: 1588 — *& in alijs eiusdem litteris* — In Gallia; — *Alexand. Farnes. Cardinal.* — Venetijs; — In hispana aula; — In qua multus sermo de nimia Alex. potentia; — *Mathias, & Alenconius & Lecest.* — *Margarit. Austriaca Parmens. Dux, Carol. V. Imperat.*

1588 Farnesius Cardinalis adiungit, se ea securius enarrasse, quòd æstimatis & loco vnde prouenirent, & rerum ipsa repugnantia; intelligeret, meras esse fabulas, & commenta eorum, quibus ægrè sit, Belgium Principi suo restitui: id quod, nisi Parmensis inde amoueatur, breui futurum timeant. Et vero rem tetigisse Cardinalem, legatus Mendoza demonstrauit, ipsa famæ origine planè comperta. sic enim ille Parmensi scribit. *Nobiles Anglos, qui tum Elisabetha Reginæ legato Parisios venerant, in multorum aures insusurrasse, Parmensem Ducem ex composito nihil mouisse aduersus Angliæ Reginam, nec in posterum quidquam moturum. addere verò ipsum Angliæ legatum, constare sibi, Philippum Regem decreuisse Farnesium è Belgio remouere: atque in huius decreti arcanum hoc modo penetratum esse. In naui, quæ captiua in Angliam prima est abducta, repertum esse fasciculum litterarum, quibus ad Reginam allatis, illam in vnis earum legisse, scriptum mandatumque ab Rege, vt quum primum Dux Parmensis nauem conscendisset in Angliam traiecturus, illico per Belgium renunciaretur prouinciarum Gubernator Pastrana Dux, idque Parmensi à Regina præfestinato nuncio indicatum.* Atque ex his omnibus, quæ hactenus multis è locis, ne quid omitterem retuli, totam redordiri seriem sermonum de Parmensi Duce: originemque ac processum, compositumque quasi fabulæ corpus æstimare licet. Non submissam à Farnesio suorum militum opem, quam Sidonius exposcebat, Hispanorum aliqui culpæ ei verterunt, vt imprompto imparatoque. idque & eorum captiui in Anglia, & simul in Hispania multi iactarunt: & in alias quoque terras pertulit fama. Nec deerant, qui crederent. Quod tamen quia profectum à Parmensis indiligentia desidiaque sibi persuadere non possent, qui virum præferuidum ac belli fulmen nouerant; aliam subesse causam huic qualicumque culpæ interpretati sunt. Et vacuum hunc, expositumque interpretantibus locum primi occupauere Angli: qui ab Regina in Belgium de pace missi ad Alexandrum, Caleti in reditu cum loci Gubernatore differentes de trimestri irritoque Burburgensi congressu, (ne nihil effecisse viderentur) affirmarunt, opera quidem suâ persuasam fuisse Parmensi cum Regina concordiam, eamque fuisse procul dubio secuturam, si non Hispanus deliberato pridem consilio bellum maluisset. Quum verò iidem postea cognouere, secutis in britannico freto classium certaminibus, Parmensem suis cum Belgis non interfuisse, omissionem illam auxilij, quam Hispani in Anglia captiui tarditatem Farnesij incusabant, ipsi in tacitam eius cum Regina consensionem, quasi

Cardinalis Farnesij de his iudicium.

Et legati Mendozæ litteræ.

Apud Reg. Gall. 30. Aug.

Horum omnium ortio, progressusque.

Ita legat. Mendoz. ad Alex.

Angli Deputati

operæ suæ pretium, retulerunt. idque Angliæ legatus Parisijs 1588
confirmauit, addiditque commentum illud regiarum litterarum, quarum metu traiectionem in Angliam Parmensis interturbasset. Quod sanè commentum ab Angliæ Regina profectum disponendo Parmensis animo ad quod parabatur inuitamentum, mox subijciam. Hi porrò ab Anglis rumores, qui quo auidius arriperentur, occultius spargebantur, in Hispaniam delati, peperere quos dicebam sermones aliquorum, qui siue publica de re solliciti, siue Alexandri gloriæ infensi, nimiam eius potentiam è Belgio remouendam, ante Regis obitum, in aula differebant: eademque in alias prouincias, sed nouis suspicionibus aucta, nempè ex consueta interpretandi licentia, peruulgarunt. Ex quibus denique fontibus fluxere illa, quæ dein Venetijs, Româ, atque alijs e locis in hanc sententiam perlata paulo antè memorauimus: pronis ad talia scilicet scribenda plerisque eorum, qui quæ atrociora, & secretiora sunt, ea vti veriora, in lucem se proferre gloriantur; neglectis quæ exposita & in medio patent, furum est actorumque persimiles, aperta prætereuntium, obsignata atque abstrusa rimantium. Sed

Alexander his sermonibus parum motus,

Alexandrum tam multis litterarum spiculis appetitum parùm inde motum, parùmque de huiusmodi suspicionibus amoliendis sollicitum, ego quidem in eius ad Regem regiosque ministros litteris obseruare me memini. Credo, quod Regis animi certus, apud alios defensionem dedignaretur: nec ignoraret, ALIQVA contemptu melius refelli. & moles huiusmodi nullo fundamento surgente, quo in maius excrescunt, eo per sese

Solum de nauibus ac [illegible] tanquam ad expeditionem imparatis ad Regem scribit.

pronius nemine impellente corruere. Solum in eo, quo carpi se primùm senserat, tanquam expeditioni promptas non habuerit naues, haud omisit pauca dicere, & quidem obliquè, ac non turbatè, nec anxiè. Namque in epistola, qua Regem 29. Aug.
consolatur ob classis infortunium Christianæ Reipublicæ, cui arma illa militabant, communiter dolendum; sibi eo prætera nomine deplorandum scribit, quòd post susceptos tam multos multorumque mensium labores, aggredi ad destinata, & egregiam, si vnquam aliàs, eius Maiestati nauare operam non licuerit: præsertim quum mire alacres, atque accinctos nauigationi milites haberet. quorum alij conscensis iam nauibus Neoporti, auidissimè signum expectarent: alij Dunquerchæ non quidem naues ingressi, sed ad nuncium liberi ab hoste maris tam facile conscensuri essent, quàm conscendissent Neoporti: vbi die vix amplius vno, homines quatuordecim millia in nauibus distribuerit. In quo deceptos fuisse, qui [illegible]-

[illegible]

1588 ratis Dunquerchæ nauibus, non ad pugnam armatis, nec ingresso milite ad nauigandum expeditis, imparatum videlicet itineri belgicum exercitum euulgarunt. quum tamen & ante traijciendi opportunitatem stipati in nauibus milites contineri frustrà, eorumque cum detrimento, non debuerint, vt ipse Neoporti expertus erat; & quotiescumque soluendi necessitas nunciaretur, compelli tunc milites in naues facilè posse, conscensio ad Neoportum ostendisset. Neque oportuisse, naues, quæ solùm ad deportandum exercitum armis hispanæ classis iam securum destinarentur, forma aliâ fabricari, aut instrui tormentis bellicis, ac reliquis prælaribus armamentis: aucto interim sine causa sumptu, qui propterea instructæ in Hispania classi prælargè impensus fuerat, vt ad inermium tutelam nauium belgicarum is satis esset. Sic enim diuisas fuisse partes, inter maritimum Hispanorum, ac terrestrem Belgarum, exercitus: vt hic è portubus antè non solueret, quàm ille tutum ab hostibus mare ad ostium vsque Thamisis præstitisset. sicuti Maiestas eius ex suarum litterarum exemplis, quæ mittebantur, recognoscere id poterat. (quo certius enim sua Regi mandata ad memoriam reuocaret, misit ad eum Alexander exempla litterarum, quibus hæc ipsa munerum diuisio cum Sanctacrucio primùm, postea cum Sidonio accuratè seruanda præscribebatur.) Quum vero, subdit Alexander, regiæ classi nunquam licuerit, hanc belgicis copijs traiectionem asserere; insuper autem circa Neoportum, atque Dunquercam, Hollandorum Anglorumque perstarent classes, in soluturos è Flandriæ portubus intentæ; profectò non debuisse se in deposcendis periculi alioqui non segnem, tantum lectissimorum militum, tot veteranorum legiones, fragilibus adeò nauigijs impositos certum in discrimen dare. Itaque non dubitare se, in eo britannicæ expeditionis negotio quin & Maiestatis eius imperio, & suo Ducis officio satisfecerit. Ad hæc autem quid responsi ab Rege datum, quoue sensu ab eo accepta, quæ de Parmensi Duce circumferebantur, mox alia complexus opportunius expediam. Nam secutum est aliquid sub hosce dies, quod dum nouas suspiciones cumulando, pluribus sibi illum implicare nexibus videbatur, ad nodi caput attingendum certius aperuit viam. Rem ego, vti ex litterarum cùm exemplis tùm authographis legi, paucis euoluam. Responsum Regis paulo post additur

Agebat cum Centurione Baroccio bellicorum operum architecto, de obsidione Bergarum ad Somam, suo sub tentorio Alexander: quum ingressus illuc Præses Richardottus, DE ALEX. inuitato ad Belgij principatum

adue-

aduenisse ait Antuerpiâ Genuensem nomine Ioannem Iacobum Fliscum cum litteris ab Anglia, quas quam gratas eius Celsitudini futuras affirmaret, admitti cupiebat. Admissus, Baroccio coram & Richardotto, litteras offert. aperit Alexander: nomen, vti assolet, scriptum in calce nullum videt. conuersusque ad Fliscum, *Qua tu fiducia*, inquit, *hoc genus ad me litterarum? Quia*, is subdidit, *qui eas ab Anglia scripsit Horatius Pallauicinus, peculiari mihi epistola significauit, ne vererer, litteras suas, quamuis anonymas dare. negotium in ijs contineri, quod & Parmensi Duci perquàm acceptum, & mihi perutile futurum esset.* Redit ad litteras: interque legendum, mutari aspectu, ac subinde subsistere conspiciebatur: donec ad finem vsque perlectas excandescens irâ proijcit ad terram. O scelestum exclamans, ò impudentem. mox efferuescente acrius sanguine, surgit impetu è sella, strictoque pugione Fliscum arripit, haud dubiè iugulaturus. Sed apud se reputans, satius fore, hominem seruari, vt ex eo quæstioni subiecto, rei series eliceretur, abstinuit. addiditque minaci vultu; *Si coram me Pallauicinum hic haberem, cui præsens respondere possem, responsum profectò darem, quale ipse commeritus est. & te, si gnarum negotij crederem, quod hisce litteris includitur, illico ad supplicium rapi iuberem.* Tum regressus ad eas iterum legendas, quum, nihil residente ira, ij, qui adstabant, attoniti ignarique quid tandem illud esset, placare vtcumque animum eius, sedareque paulisper attentarent; litteras ipsas vtrique inspiciendas tradit, quo intelligerent, an sibi satis causæ foret excandescendi. Earum hæc erat fermè sententia. *Quoniam ex Hispanis in Anglia captiuis cognitum sit, Proceres regiæ classis de eius Celsitudine conqueri: ac pro certo habeatur, illos acerrimè deposituros huiusmodi querelas apud Regem; properea interesse plurimum, vt eius Celsitudo apud se sedulò reputet, quales demum motus in aula Regis ijdem concitaturi sint ex huiusce cladis occasione, atque adeò quanta inde iactura propriæ existimationis, commodorumque sit ei prouentura. Itaque si, sublimes inter cogitationes suas, ipsa secum expenderit hunc rerum statum, seque præsentibus accommodauerit, ea nempè audiendo admittendoque media, quæ conducibilia visa fuerint; dubitandum profectò non esse quin condicta consiliorum communicatione congressuque, via iniri queat aliqua, vnde effectus existant, quos præsens opportunitas in manus tradit. Hunc autem congressum Bononiæ in Gallia haberi commodè posse. In quem locum, si eius Celsitudini videbitur aliquem destinare mentis suæ conscium atque interpretem, conuenturum illuc harum scriptorem litterarum, aut eius loco alium rei gnarum fidumque. Quod si tam*

fortu-

Margin notes: 1588 — Litteras anonymas cum stomacho legit. — 31. Aug. — Excandescit in latorem earum: acrius in authorem. — Legendas præsentibus præbet.

1588 *fortunatè sibi contigerit, vt eius Celsitudini persuadeat, quanto plura in Belgarum prouincijs sperare possit aliunde, quàm à Philippi Regis manu, mirificè gauisurum se, quòd hac significatione, quantum eius Celsitudini cupiat, aperuerit*. Lectis cum stomacho itaque litteris, iussit Alexander amoueri Fliscum, & quæstione adhibita rem ab eo excuti. Quin & Richardottum, Barocciumque, quæ legerint audierintque, iudicio attestari voluit, tum cognitionem omnem iure habitam in bellico tribunali à generali iudicialium causarum Quæsitore, ac litteras ipsas ad se atque ad Fliscum ab Anglia perscriptas properatò misit ad Regem. adiecitque in eâdem, qua hæc mittebat, epistola: Peracta à se quàm celeriter hæc omnia, quòd sciret in huiusmodi causis non licere homini honesto, suique simili paulùm interquiescere, aut per incuriam quidquam omittere, quod Principi protinus non aperiat.

Litteris & quæstionem de earum latore.

Ferdinandus Salinas 19. Sept.

ad Regem mittit:

Ipse interea animo secum euoluere, quæ mens, quodue consilium, aut quæ spes Pallauicino fuerit, ad tantum facinoris pertentandum. Degebat hic à multis iam annis in Anglia, priscæ inter suos nobilitatis: atque opum copiâ per insulam notissimum nomen. Inde ei gratia apud Reginam, quæ pecuniosi hominis auro ad subita quæque liberaliter vtebatur. Et ipse libentius subministrabat hæc arma, quoties in Hispanos, quos apprimè oderat, inferenda essent. Ante annos fermè septem, obsidionem Cameracensem, qua premebat vrbem Princeps Alexander, soluit Dux Alenconius, grandi pecunia, quam à Regina Elisabetha acceperat, & hæc à Pallauicino. Quinque pòst annis, Henrico Nauarræo Regi, aduersum Guisianos, diuturnum Regina subsidium è Pallauicini gaza suppeditauit. Nec pòst multo ad exercitum in Germania pro eodem Nauarræo, sed Reginæ pecuniâ, colligendum, vim auri magnam eundem contulisse compertum est. Quin hoc naualis belli tempore, inter alios Angliæ Proceres, ipse quoque operam suam Reginæ obtulit aduersus Hispanorum classem, atque ære suo naues in prælium eduxit. Ex quo conijci non absurdè potest audax illud inuitamentum, quo is Parmensem Ducem est aggressus, ab Angliæ Regina fuisse, vsa eo scilicet ministro, quem sciret Hispanis infensum, atque adeò partes eiusmodi impigrè acturum. Immò verisimile duxerim, figmentum illud litterarum, quas ipsa tanquam in nauibus repertas cum Alexandro communicasse dicebatur, huc videlicet spectasse, vt ad eius rei qualemcumque famam, abalienatum per hæc ab Rege Alexandri animum, facilius ad quod mox inuitaretur, attraheret.

DE HORATIO Pallauicino:

Gratia eius apud Reginam ob subsidium ei præbere solitum,

1581

Guliel. Camden. in Elisabetha.

præsertim contra hispanos.

Hinc coniectura, submissum illum fuisse à Regina ad pertentandum Alexandrum,

antea dispositum rumore de litteris in classe repertis.

Id

Id porrò si ex voto proueniret, Farnesiusque Belgio potiretur 1588 (quod successurum Regina sibi persuadebat ob Ducis felicitatem, militumque in eum studia & populorum beneuolentiam) quantum adempturam se & Hispano dominationis, & sibi à vicino præpotenteque Rege sollicitudinis? Quòd si Parmensis oblatam noui imperij occasionem obstinatius auersaretur, non ideò tamen nihil actum esse. sperabat enim ad nuncium vel reiecti Principatus, altè feriendum Hispani Regis animum, & laudaturum fortasse præsentem Alexandri fidem, sed simul de fidei constantia dubitaturum: atque adeò acturum cum eo exinde cautius, subsidijs ab Hispania parcius submissis, extenuatâque in Belgij administratione, potentiâ. Quas ille artes si multis antè annis in Austriacum fratrem, ob vanum planè rumusculum oblatæ belgicæ dominationis, inclementer exercuit; an omissurum in præsentia, ne easdem artes in sororis filium tam apertè ad asserendas sibi prouincias incitatum, senior iam, atque in dies suspiciosior, imperijque tenacior, non adhibeat? Hanc porrò authoritatis ac potentiæ detractionem, tanquam diffidentiæ argumentum tanto Parmensem Ducem grauiùs passurum, quanto, ob recens fidei suæ meritum, maiora vtique signa confidentiæ, & caritatis ab auunculo expectauerit. quibus fraudatum aut non diù retenturum, quam frustrà habitam videat neglectamque modestiam: aut è prouincia, cui decorè iam præesse non liceat, facili ad veniam Rege, discessurum. Remoto autem inde Farnesio, quem vnum, fatalem expugnando Belgio Imperatorem, Fœderati ipsi dictitent, resumpturas haud dubio prouincias, ad excutiendum è ceruicibus iugum, pristinos animos viresque: atque adeò nouis ex integro renascentibus bellis, nimiam Hispanorum potentiam, nusquam reperto aut curarum, aut impendiorum fine, paulatim attritum iri. Sic Angliæ Regina sperasse credita est, Vtcumque ea oblati Belgij tentatio demum cederet, se certè telo ancipiti armatam, graue hispano Regi vulnus inflicturam. Sed casso nempè ictu vibratum est telum. Nam ex vna parte, immotus ad eam aggressionem Farnesius, vsque adeò fœdum abominatus est facinus, vt hominis audaciam animo reputans, ac deliberabundus, an simulato paulisper assensu, admissoque Bononiæ colloquio, inde captum ad se adduci iuberet; abiecerit illicò eiusmodi cogitationem, quasi illam proditoris personam vel ad paucos dies induere, indignum enimuerò se vitaque sua, &, vt ad Regem scripsit, culpæ penè proximum existimauerit. præsertim, vt ad eumdem addidit, quòd Bononiensis 29. Sept. collo-

Margin notes: Reginæ ratiocinatio, ad Alexandrum aut imponendum Belgio, | aut è Belgio denique remouendum. | Rex hisp. | Neutrum côficit, | stante Alexandri fide.

1588 colloquij species apud ignaros quid sub ea lateret, sinistris vtique interpretationibus esset obnoxia. Ex altera parte Rex, perspecta Alexandri fide constantiaque, tanto eum carius amauit: testatus id ad eum epistolâ, quam ego ijsdem, quibus ab Rege scripta est verbis, latinè hic reddere opportunum duxi. ea ab Hispano sic habet. *Litteras manu tua exaratas III. Kal. Octobris, ego Idibus huius mensis accepi. Quæ abs te in eis scribuntur, luculenter ostendunt candorem pectoris tui, ex quo illa proueniunt. Profectò audacia, quam mihi narras, magna fuit, ac modis vsurpata perquàm indignis, sed eius nimirum proprijs, vnde illa est. Hominem ludificatum capere, haud ab re fuisset, causam tamen, ob quam abstinueris, laudo. Quamquam non erat, quod tu propterea de sinistra tui fama vererer. In quo ipse verba non insumam, vt in re certissima, qualis est securitas, quam ego ex te, tuque ex me habemus, argumentis quamplurimis ex tua meaque parte confirmatam. Denique nec possum ego mihimetipsi magis confidere, quàm tibi semper confisus sum: nec tu optare potes, aut petere, vt pluris ego te faciam, quàm adhuc feci. Proinde omni te sollicitudine liberum volo. Cordi autem erit Deo efficere, ne tam praua tentamenta mercede aliquando sua careant.* Neque his contentus, post adscriptum diem locumque extremæ, vti fieri solet, epistolæ, manu Rex sua (nam epistolam manu Ioannis Idiaquesij, cui rerum cura belgicarum præcipuè incumbebat, exarauerat) hæc addidit. *Pro certò habeas, mihi persuasum esse nihil abs te hactenus omissum, quo mihi per omnia penitus satisfaceres. Quin etiam confido, si addi potuisset aliquid ad hanc satisfactionem, id te mea causa fuisse facturum vt adderes.* Similia his ad Alexandrum, peculiari seorsim epistola scribens Idiaquesius, *Affirmasse sibi Regem* ait, *adeò cumulatè satisfactum sibi ab eo, cùm in alijs rebus ad Britannicam expeditionem spectantibus, tum in ista temerarij hominis tentatione, vt quid cumulatius cuperet ab eius Maiestate Dux ipse Parmensis profectò non habeat. Vnum addidisse Regem, In mentem sibi venisse, num satius visum esset, simulare aliquandiu cum illo conspirationem, vt dum liberius aperitur cum Anglis commercium, ac dum vltro citroque commeantes nuncij, per occasionem redimendi detentos Flissingæ Hispanos, minus suspiciosè excipiuntur ab Anglis Flissingæ præsidiarijs, clam obseruaretur, an ij præsidiarij possent arte aliqua decipi, atque vrbs capi: hunc verò futurum fuisse parem dolum, quo eludi dolosa ista natio mereretur. Id autem iniunctum sibi fuisse ab Rege, vt ad eum suo nomine scriberet, eumque, si locus simulationi superesset, ad hoc idem retentandum hortaretur.* Verùm eò res processerat, permisso abire iam Flisco, vt resumi huiusmodi conspirationum imitamenta non

Margin notes: [illegible]Iob. — Et aucta in illum Regis beneuolentia. — 29. Sept. 15. Octob. — [illegible] litteris ostenta. — Additamentum Regis pro Anglica expeditione. — 27. Octob. — Idem de vtroque confirmat Idiaquesius.

Alexandri gaudium ex hoc Regis sensu, *1588*

& ex hoc postea eiusdem Regis argumento,

liceret. At Alexandri gaudium ex hoc tam honorifico Regis de se iudicio, super alias eiusdem litteras simili tenore compositas, sanè perquàm cumulatum fuit. Creuitque in dies, nouis argumentis regij erga illum animi fiduciæque. Præsertim postquàm tradita ei in manus semel atque iterum gallica expeditione, qua nullam Rex ardentius aliquando susceperat: atque adeò aucto nouis legionibus eius imperio; palàm fuit, quàm ex vano aliqui in Hispania dissertabundi, vt ante memoraui, de nimia Farnesij potentia tanquam Regi iam suspecta dubitasse ferebantur. Interim ipse præter alia, quæ ab Hispania, Italiaque in eamdem cum Rege sententiam ad se scribi quotidiè videbat: nouissimè ex litteris patrui Cardinalis acceperat, Xystum Pontificem, audientibus Oliuario legato, atque aliquot Purpuratis, postquàm militarem eius virtutem copiosè commendasset, acriter inuectum in eos fuisse, qui culpâ illum inuoluere ob britannicum successum temerè conarentur. Et verò si quis eam consideret gloriæ cupiditatem, qua, si quisquam aliquando mortalium, flagrabat Alexander: si parem huic cupiditati magnitudinem famæ, quæ ab expugnato, inque libertatem catholicæ Religionis asserto prænobili Europæ regno, ante oculos ei obuersabatur: si huius adipiscendæ laureæ opportunitatem, quam à classe post Hispanorum memoriam instructissima sibi videbat offerri; (suo enim tantummodò ductu imperioque gerenda res erat in Anglia) profectò facilè inducet animum vt credat, nihil ab eo prætermissum, quo tam gloriosæ palmæ occasionem, vitâ ipsâ mercandam, totus arriperet: atque ad belgica deuictarum prouinciarum nomina, titulum quoque britannici triumphatoris adiungeret. Præsertim quum ex ea victoria speraret, breui secuturam reliqui Belgij expugnationem: atque adeò se, post belgicum Leonem, herculeo sanè labore perdomitum, spolium herculeo non impar induturum. Sed mihi in successum maritimæ huius expeditionis animum intendenti, non vni imputanda causæ infelicitas eius videri solet. Multum ad illam contulit triennij propè spatium adornandæ classi, (insita genti cunctatione) dilatatum: & Anglis, ne imparati opprimerentur, (quod facilè euenisset) indultum. Præterea quantum à principio dilatione, tantum postea festinatione peccatum est, illato in hostem bello, ante prouisum bellatoribus aliquod in tempestate perfugium. Nec parum classi obfuit nautarum imperitia, vti obfuturam Alanum Cardinalem subuerirum accepi. Adhibitus enim ab Rege in consilium, cùm multa super britannico bello scitè prudenterque disse-

& ex aliorum litteris,

Alexand. Farnes.

& ex Pontificis iudicio de britannico successu.

Henric. Gusman.

Gloriæ cupiditas, qua flagrabat Alexander,

& opportunitas consequendæ,

persuadent nihil ab eo prætermissum.

Causæ, vnde hæc expeditio non successerit.

Prima causa,

secunda,

tertia,

1588 disseruit, tum illud in primis admonuit, ministeria nautarum, à quibus victoriæ spes veheretur, hominibus, nisi locorum peritissimis Rex ne committeret. Id effecturum, si Anglos ceteris præhaberet, quippè inter eos fluctus syrtesque genitos, atque adeò natali salo, patrijsque ventis, ac tempestatibus suis assuetos, seque inuicem sæpius expertos; tales ab se, si delectum sibi permitteret, non paucos, & quidem religione catholicos, ac fidos offerri posse. Sed Rege haud tutum rato, classem in Angliam bellum importantem, Anglis credere, Alani consilium frustrà fuit. Quod ille viro sibi amicissimo grauissimoque (à quo id ego audiui) dum non sine lacrymis narraret, miserari magis quàm damnare solitus erat Regis quamuis sapientissimi conditionem; cui ex vna parte, vtilem multorum operam in loco adhibere, suspicio non permitteret; ex altera, suspicionem ne vnquam deponeret, aliquoties in fraudem inducto prudentia suaderet. Ad hæc peccatum esse ante Plimutham, Hispani ipsi sensere, dum nimiâ Sidonius obedientiâ, ne mandatorum Regis religionem violaret, occasionem opprimendæ in portu hostilis classis elabi è manibus passus sit. Quamquam haud me fugit, Sidonij factum non perinde omnibus, qui in classe tunc erant, improbatum esse, cognita perseuerantia iussione Regis, quem videlicet apprimè tenacem eorum, quæ mandasset, haud ignorabant. Ac fortè veniebat illis in mentem id, quod in Hispania occultis aliquorum sermonibus sparsum fuerat: quodque à Veneto apud Regem legato Reipublicæ suæ scriptum ferunt; in eo, quod primùm Mantuæ Carpetanorum habitum est, consilio, post acceptum naualis victoriæ nuncium, incusatum fuisse Ioannem Austriacum, quòd contra quàm ei imperatum fuisse à Rege dicebatur, commisso prælio, collectas ea in classe Christianæ Reipublicæ vires in casum dubij euentus obiectasset: nec defuisse in illo cætu, qui laudibus in cælum ferens priscos olim Duces, qui filiorum sanguine romanas secures imbuissent, quòd contra edicta cum hoste pugnassent; reuocandam in Hispania huiusce exempli seueritatem affirmauerit. & tamen Austriacum & victorem, & fratrem fuisse. quid Sidonio cogitandum, si, neglecto Regis imperio, pugnam ante præscriptum tempus infeliciter attentasset? nam manere hodieque illam, quam barbaro olim Duci amicus memorabat consuetudinem Regum, Vt casus aduersos hominibus tribuant, secundos felicitati suæ. Sed nulla certior eius infortunij causa fuit, quàm, quæ minus caueri humana vi potuit, tempestas tam atrox ac pertinax, vt sicuti nulla vnquam classis imperiosius,

Mutius Vitellescus Generalis Soc. IESV

quarta,

Grauian. lib. 5. de bello Cyprian.

Madrid

T. Manlius apud Liu. lib 8. & alios

A. Postumius apud Valerium Max. & alios

Datames, Pandates apud Aemil. Prob in vita.

quinta,

sius, ac formidabilius calcauit britannicum mare, ita negauerint Angli, obseruatum à se, Oceanum suum in nauium aliquando perniciem truculentius, atque implacabilius insurrexisse. Ex quo factum, vt Hispani non modò non adiungi tegendis Belgarum copijs, promota ad eos classe, nequiuerint: sed ipsi ventorum rabie huc illucque raptati, ac naufragijs passim obruti, omissa spe videlicet omni britannicæ victoriæ, cedere ad extremum non tam hostium virtuti, qui eo successu lætari magis, quàm gloriari potuere, quàm ventis tempestatibusque Anglorum loco præliantibus, coacti sint: Deo (si eius reuerenter interpretari consilia fas est) ita permittente, vt magna hæc identidem exempla humanam potentiam suæ imbecillitatis admoneant: simulque id boni inter hæc mala è Britannia colligatur; vt ex eo loco, vnde referre victoriam hispanis armis in præsens inconcessum fuit, alias interim palmas suo coëmptas sanguine quotidie referant fortissimi aduersus hæresim bellatores: habeatque Religio illum terrarum angulum sepositum sibi, ceu Martyrum seminarium. 1588

Fructus ex britannico successu.

BERGARVM obsidio.

HISPANAE classis infortunio mutare consilia coactus Alexander, ne tam florentibus cinctus copijs, rei benè gerendæ occasiones amitteret, dum pars adhuc aliqua militaris anni superesset; statuit exercitum britannico bello destinatum varias in expeditiones trifariàm distribuere: partem in Geldria ad retentandum Vuactendoncham Comiti Mansfeldio committere, addito cum suis Germanis, Burgautio Marchione: partem cum reliqua Neapolitana legione, ad Ernestum Coloniensem Antistitem pro Bonna laborantem allegare: ceteros Hispanorum plerosque, apud se aggrediendis in extrema Brabantia Bergis ad Somam, attinere. Stimulabant illum ad Bergarum aggressionem vicina Bergis oppida, assiduis Bergensium excursionibus prædisque vexata. Et ipse, quòd ea vrbs Anglorum præsidijs, Morgano eorum Chiliarcho teneretur, auebat Reginæ lætitiam, loci iacturâ, interturbare. Ergo quoniam ex insula Thola certior erat ad Bergas accessio, partes imponit inuadendæ insulæ Marchioni Renthiaco, à quo frustrà tentatâ, vrbem ipsam, Tholâ omissâ, obsidere parat. Defendebatur illa, præter alias munitiones, castello inter vrbem & Scaldim: quod nisi in potestatem redigeretur, incassum petebatur vrbs. Hæc expendenti Alexandro litteræ ab anglo milite arcanæ perferuntur. Res ita se habebat. Cum Hispano, qui captiuus Bergis attinebatur, amicitiam contraxerat Anglorum par. quorum alter castello, de quo dicebam, Centurionis loco præerat. Huic,

In tres expeditiones destinat exercitum Alexander.

Obsidionis Bergensis causæ.

Ad Vrbem obsidendam contendit Renthiacus.

De castello ante Vrbem hispanis tradendo agit Anglus subcenturio.

Colonellus

Petr. de Luque.

1588 Huic, vt castellum Parmensi traderet, persuadere non leuium spe præmiorum Hispanus adnitebatur. Nec ille abnuebat. Dumque de ratione rei ordinandæ quasi deliberabundus paulùm hæret, interim quæ cum Hispano agitauerat, aperit omnia Peregrino Vuillogbeio, qui tunc anglis militibus pro Leicestrio imperabat. Laudatur fides: animatur vt pergat, tanto quidem impensius, quanto sperari posset, Gulielmum Stanlæum, quem Angli post traditam Dauentriam implacabiliter oderant, eodem cum alijs laqueo irretiendum. nam Parmensem Ducem facilè vsurum eius ministerio, quippè hominis angli, atque huiusmodi machinationibus assueti. Sed irritus spei fuit: Stanlæo ad id operis nequaquàm adhibito. Facinus igitur vbi in se recepit subcenturio, litteras ea de re per Anglorum alterum consilij conscium, ad Parmensem mittit Hispanus, additque venturum subcenturionem ipsum, ac destinata coràm firmaturum. Nec post multo aduènit, confirmauitque, pauca pactus in præsens, plura sub rem peractam accepturus. Sanè commodum erat Alexandro ea ratione potiri loco, quem vicinitate Vrbis, amnisque tutum, vi expugnare perquàm tardum prouidebat, præsertim appetente iam hieme. De Angli tamen fide subueritus, præsente Renthiaco expeditionis duce; ita rem composuit: vt lacunas, per quas adeundum necessariò castellum erat, exploraret ante Didacus Escouarius Centurio, Leuiæ legionis Instructor. idemque explorato accessu, cum tribus delectis Centurionibus, & militibus centum, præiret ductore Anglo subcenturionis socio, ac subcenturione agmen subsequente, vt facilè in potestate esset. post hanc centuriam, in tumulo ante lacunas cum parte legionis suæ consisteret Sancius Leua Tribunus: à quo non procul abesset Renthiacus ipse, cum armatis omnino mille, plerisque Italis, & Vuallonibus: eo consilio, vt fallentibus fidem Anglis, recedentem Escouarium Leua tutaretur, & Leuæ Renthiacus auxilio foret. Sic ille suos ad ancipitem euentum præmunibat, haud ignarus, IN capillatam fronte occasionem non iniiciendam manum, nisi armatam; ne forte venenatis morsibus anguinei capillamenti, quale gestant proditores, improuidè capiaris. Decreta nocte sistit se Renthiaco Anglus subcenturio; &, quo sibi plus fidei habeatur in ducendo agmine, nam socius qui duceret non comparuit, vinciri se iubet. Vinctus, sed liberiore perfidia, ac traditus Escouario, lacunas cum centuria hispana transmittit. castello vicinus seligit Escouarius ex audacioribus homines triginta, qui cum Anglo ingrediantur.

cum

Sic Alex. scribit ad Regem 30. Octob.

Dubitat de eius fide Alexander,

& cautè ordinat aggressores:

Alphons. Mendoz. & Greg. Ortiz. & Hurtad. Mendoz.

Anglus illos ducit ad castellum:

1588

cum his ad cancellos præstructos castelli portæ vbi accessit Anglus, prætulitque notum præsidiarijs conuentumque signum, cancelli protinus aperiuntur. Quindecim silentio intrant: dumque porta vt pandatur expectant, occlusis repentè cancellis, in eos, qui admissi erant, quique propiùs aderant, pilarum tempestas effundi cœpit. Et Escouarius quidem, proditione animaduersa, suos non ita cancellis admotos reuocabat quàm minimâ recedentium iacturâ. quum à Leuæ legionarijs inopinatò turbatum est. Insinuauerant se in hanc legionem honorarij complures, quorum vt aliquanto laxior est in bello licentia, sic anceps est auxilij genus, vti de Elephantis in acie adhibendis dictum legimus. nempe quanto hi mole, atque ferocia: & illi authoritate, atque fiducia præstant alijs; tanto interdum minus quàm alij in rectorum potestate nutuque sunt, in vtramque partem violentiores. Ab his emissa voce, contra quàm ex disciplina militari caueri solet: *Irrumperent, captam iam munitionem*; extemplo complures, mota legionis parte, præcipiti illuc gradu per cœnum, perque palustrem eum tractum inferuntur, cancellos effringunt, incredibilique contemptu hostium, ac mutua certantium cæde, subire munitionem vi contendunt. Sed præsidiarij, quibus præuisa ac parata erant omnia, è vallo, ex aggeribus, ex vrbe ipsa, non incerta emissione iaculabantur. ideoque Renthiaco, ac Leua receptum sollicitè, quantum poterant, anxièque iubentibus; post editum magnæ potiùs quàm tempestiuè fortitudinis documentum, cessère demum Regij, maiorem aliquanto cladem passi ab aquis in reditu, quàm in aggressione ab hostibus. Nam & æstus maris per aggerum scissuras erumpentis, obseruata pridem vada confundebat: & nox illunis horridaque, consilij inxta ac viæ confusionem cumulabat. Itaque, vti narrabat Comes Belgioiosus, qui honorarios inter aggressores vlterius & ipse processerat, cæcæ aliquos voragines hausere: nonnulli pigro luctantes infossique luto, à valentioribus extracti, atque in humeros subducti sunt: omnes tamen plus omninò discriminis inter eas angustias, quàm iacturæ ad extremum sensere: & nisi iacturam auxisset mors Nobilium nonnullorum, nimis quàm auidè memorabili aliquo facinore inclarescere properantium, clades nullo habita loco fuisset. nam cæsos ab hoste, præter eos, qui primi cancellos intrarunt, non plures quàm viginti, vulneratosque omninò quindecim, pro certo numerarunt qui interfuere. Sed pro numero conditio amissorum fuit. E tribus Centurionibus agmini præmissis solus Alphonsus Men-

Marginal notes: *...proditæ.* — Recedunt proditi. — Alij ignari pergunt. — ac pugnant, — non sine aliqua iactura, — iactura maiore in reditu. — *Elephan.* — *Honorarij* — *I. Iacobus Balbianus Comes Belgioiosa* — *& Alex. ad Reg. 30. Octob.*

1588 Mendoza, ſed fracto dextero brachio euaſit: Ioannes Hurtadus Mendoza pugnando cecidit: Gregorius Ortizius in hoſtium poteſtatem venit; Leuam Tribunum, dum recedentibus inſtat, pilâ ictum inualidumque, ſui milites diſcrimini ſubtraxere. capti ſtrenuè præliantes Ioannes Mendoza, Marchio Inoioſæ, & Innicus Gueuara, Ognatæ Comes: quorum illum Gubernatorem Inſubriæ, hunc legatum ad Vrbanum Octauum Romæ vidimus. At verò Anglus ſubcenturio in eo cœptæ iam pugnæ tumultu elapſus è manu hiſpani militis, quem ſcilicet maior tunc ſui premebat cura; poſt Bergenſium qualeſcumque plauſus, contulit ſe ad Angliæ Reginam, ſeruati pretium loci petiturus. Et illa quidem haud grauatè aliqua eum pecunia donauit, addidiſſe tamen dicitur, Abiret in domum ſuam, non oblituram ſe illum euocare, quoties ſibi opus homine foret, cui perſona proditoris imponenda eſſet. Alexander interea, quoniam inſiſtere Bergarum oppugnationi per hiemis inclementiam in ijs paluſtribus locis non vltrà licebat; ne tamen liberos iam ſe, irrita aggreſſione, iactarent hoſtes, non euocauit inde militem antè, quàm excitatis aliquot in Bergenſi tractu munitionibus valido cum præſidio, frenum procurſionibus Bergenſium imponeret: atque adeò vicinorum poſtulatis, quorum causâ expeditionem ſuſceperat, non planò fructu carentibus ſatisfaceret. In hæc incumbentem, copiaſque aliò alias in hiberna ſeparantem, nuncius expugnatæ à regio exercitu Bonnæ opportunus exhilarauit.

Cenſus eorum.

Proditor ab Anglorum Regina Pretium nauatæ operæ poſcit.

Carol. Celoms lib. 1.

Reginæ reſponſum.

Alexand. aggreſſionem ſoluit.

excitatis prius munitionibus ad Bergenſes frenandos.

VRBEM hanc Septemuir Auguſtalis, Erneſtus Colonienſis Antiſtes, auxiliaribus potiſſimùm armis Alexandri, eiectis ex ea, vti iam memorauimus, Truchſeſianis, ante annos fermè quatuor, recuperauerat. Sed eamdem militari aſtu Martini Schenchij ſub exitum anni ſuperioris amiſerat. Etenim Schenchius, homo inquies, & occaſioni temporique inſidiari ſolitus, obſeruato, Parmenſem Ducem britannica implicitum expeditione, illuc omnes & milites, & curas cogere; peropportunum duxit, in Geldria, aut in Colonienſi agro, quas ille prouincias, arce perquàm valida nuper excitata ad Rheni diuortium, infeſtas habebat, audentius aliquid attentare. placuitque Bonnam inuadere, quòd & honeſtiorem præferre titulum poſſet recuperandi eam Truchſeſio, cuius ſe militem ferebat: & præterea ſciret, non ita extinctas in ea vrbe reliquias Truchſeſianarum partium, vt ſcintillæ identidem aliquæ ex compreſſo illo incendio non erumperent. Igitur eductis è Berca ad Rhenum ducentis fermè peditibus, ac paulò pluribus facilè aggregatis

BONNA à Schencnio expugnata.

occaſio obſidendi.

Schinch. Schans

Schenchius Bonnæ ad portam improuiſus accedit.

Rimberch

1585 ac secutam ciuium direptionem expilationemque, curæ Schenchio fuit, munire vrbem aduectâ ex agris annonâ, auctis præsidijs, atque excitatis in aduersa Rheni ripa aliquot propugnaculis, quibus se contra Septemuirum Coloniensem, quem recuperandæ vrbi omnia tentaturum prouidebat, instrueret.

Et Schenchius munit.

Et verò Coloniensis non damno solùm Bonnæ in præsens amissæ, sed metu etiam Coloniæ, ne breui amitteretur, meritò sollicitus, ad consuetam Parmensis opem properè confugit. secutæque eodem tempore Bauariæ Ducis litteræ, quibus is Ernestum fratrem, eiusque Coloniensem tum Ecclesiam, tum prouinciam, experto sæpius Farnesij patrocinio commendabat. Nec pòst multo missus ab eodem Septemuiro aulicus Alexandro exposuit, tam magnum per ea loca terrorem Schenchij nominis iniectum, vt è re præsenti existimauerint Septemuiri, & Cliuiæ Ducis administri, inducias aliquot mensium inter ipsum Coloniensem, & Shenchium pacisci: ad eamque rem non aliud, quàm assensum eius Celsitudinis expectari.

BONNA ab Alexandri militibus recuperata.

Coloniensis opé ab Alex. poscit,

pacisci eû Schenchio cogitat.

10 Mart. Erat Ernesti consilium, (vt à se deprehensum scribit ad Regem Alexander) totius huiusce belli onus imponere demum Regi, quem pro certo habebat, ne Schenchius à Coloniensibus per inducias securus in regias prouincias arma conuerteret, in se potius vno suscepturum belli molem: atque adeò, pro ea, quæ

Regi est ei potentia, profligatis hostibus, breuì omnia compositurum. Id verò consilij detestatus Alexander, Neque Regem, neque se talibus inducijs Septemuiro indecoris, Coloniensi prouinciæ exitiosis assensuros vnquam esse, aulico respondit. compositisque in eamdem sententiam litteris ad ipsum, atque ad fratrem Bauariæ Ducem, hortatus est, ne se huiusmodi pactionibus implicarent, quæ nec Regi, nec ipsis, sed tantùm Protestantibus hæreticis forent conducibiles. quamquam, quod ad Regis prouincias attineret satis firmatas aduersus finitimorum hostium conatus, haud magnoperè illis pertimescendum. vt autem suis Rex signis auspicijsque Bonnam obsideat, hoc est in Imperij limites arma inferat; quum id sine Cæsaris offensione, sine magnis Germaniæ Principum querimonijs tentari non possit, ab ipso non expectandum. non tamen omissurum, (vti ad eam diem non omisit) milite, pecuniaque partes Coloniensis Ecclesiæ tueri, non minore cura impensaque, quàm si ipse in se Bonnense bellum recepisset: modò id Coloniensis Septemuiri nomine, ac præsentia, quibusque potest, copijs administretur. Licet autem belgicam tunc omnem militiam, subdit Alexander, magnæ instantique expeditioni accinctam

Retrahit illum ab hoc consilio Alexander,

& milites promittit,

sed militaturos sub signis Electoris

haberet, tamen excerpturum se inde tantum auxiliarium equitum peditumque, quantum Schenchij progressibus, & quas in Rheni ripa extruit, munitionibus occurratur. Interim optimum factu videri, si Ernestus ipse, quum Coloniense bellum ad Religionis, atque ad Imperij tranquillitatem iuxtà pertineat, Romani Pontificis, ac Cæsaris implorarct opem: ille, vt tantum pecuniæ ab vrbe submitteret, quantum contrahi vna saltem Germanorum legio, ac trimestri spatio ali posset: hic, vt si minus alia in re, certè imperatorio edicto Schenchium sociosque proscriberet. Eodemque tempore Gulielmum à Sancto Clemente, hispanum legatum apud Cæsarem admonuit, vt vrgeret eam proscriptionem, magnum vtique momentum ad nonnullos Germaniæ Principes ab aperta Schenchij defensione deterrendos: & ad hispani Regis arma hoc quoque nomine cohonestanda. Simul & Romam Comiti Oliuario legato scripsit, vt statu Coloniensis Ecclesiæ Pontifici repræsentato, ab eo eliceret & litteras & subsidium, quo percussus ac iacens Ernesti animus subleuaretur. Neque his contentus, Blasio Capisucco, mandauit, vt cum sua lanceariorum turma, ac trecentis Vuallonibus, addita equitatus parte Grauinæ Ducis, per Agrippinensem prouinciam, ac præcipuè per Bonnensem agrum infestis signis excurreret, hostemque, dum Bonnæ aliunde consuleretur, à locorum præda atque incendijs absterreret. Quod ille, præuiâ sui famâ, quæ multa per eos Rheni tractus, strenuè ac feliciter peregit, illatis modò in hanc partem, modò in illam aut armis, aut armorum metu; paucis ad prælium prodeuntibus, pluribus occursum euitantibus: ipso vnum hoc dolente, non fuisse, quos vinceret. Rebus ita præmissis, Alexander aduocato ad se Arescoti Ducis filio Carolo Croyo, Chimaci oppidi in Hannonia Principi, Bonnensem expeditionem committit, attributis ei ex Belgarum nobilium equitatu turmis sex, quæ à Præfectorum vicarijs regebantur: totidem equitum leuiter armatorum signis, Cordubà ductore, ac recens scripta Lotharinga legione, Chiliarcho Sanblemontio. Præterea iusso Io. Baptista Tassio è Frisia Bonnam petere, & Chimacio afferre cohortes aliquot Frisiorum, & consilium suum. Horum aduentu firmatus animo Septemuir, vt quamprimùm cum hisce copijs, & quos habebat apud se, Vuallonibus obsideretur vrbs, absente tunc Schenchio, Chimacium vrgebat. Nam Schenchius congressum Capisucchi vitabundus, & explorato Alexandri proposito maiora Septemuiro subsidia destinantis; ad Casimirum excurrerat, militem commeatumque petiturus, relicto,

Margin notes (left): Curat à Pontifice subsidium; & ab Imperatore edictum contra Schenchium. & præmissis illuc ex catholici exercitu copijs, Principem Chimacium expeditioni præficit;

Margin notes (right): 1588 | Xystus V. | Rodulph. Imp. | Tenent. Io. Cordub. | Blas. Capisuc.

1588 relicto, qui Bonnæ interim moderaretur, Othone Podlisio nobili Dynasta, cum præsidiarijs fermè ter millibus, veteranis plerisque, ac prædarum spe Schenchium iampridem secutis. Nec distulit Chimacius positis castris aggeres vrbi circumducere: licet Tassius magnoperè contenderet, vt obsidio à Transrhenanis prius castellis, vnde in vrbem auxilia, inciperetur. Crederes illum infortunij sui præscium abhorruisse supremam fatalis loci obsidionem. Etenim Chimacio aggressionem vrbis ante reditum Schenchij opportuniorem affirmanti cessit demum Tassius: atque oppugnationem, quam postridie decreuerant, ordinaturus, dum noctu fossam ac muros, qua erat sui fiducia ex longa felicitate collecta, propiùs contemplatur, pilâ à puero lixa è fossæ margine in eum clàm directa, icto capite statim occubuit. Adeò NIHIL tam firmum, cui non sit periculum ab inualido. Corpus intra vrbem attractum, & mox redemptum Coloniam deportatum est, summâ militum sacrorumque pompâ, ac planè supra militaris Tribuni modum, sed non supra bellicam viri virtutem, qua & ipse multis partis victorijs, Regis per Belgium partes animosè defendit, & gentiles eius Austriacæ domui per Hispaniam Germaniamque, operam suam Principibus acceptam perpetuo addixere. Nos certè, posterique omnes, Tassiorum genti non parùm hoc nomine debemus, quòd aucto per eos firmatoque transmittendarum commercio litterarum, dispositis ex eorum designatione, certa per interualla, tabellariorum cursorumque stationibus, publicum factum est obuiumque commodum, quod antea rarum, ac tantummodò potentiorum non sine magnis impensis proprium fuerat. Vt meritò ipsi à Cæsaribus, atque ab Regibus hispanis iure potestateque in perpetuarios hosce nuncios accepta, amplissimam præfecturam, quæ tantam societatis humanæ partem amplectitur, soli per Austriacas prouincias administrent. Tassij mortem sensit, pro eo ac debuit, Alexander: præsertim audito, Schenchium nouis cum auxilijs in Palatini prouincia contractis, Bonnam intrasse: ac præterea Ernesti Vuallones fermè sexcentos iussu, vt ipsi aiebant, Coloniensium, castris abijsse: frustrà conato Chimacio Principe, oblatis etiam regijs stipendijs discessionem sistere. Quo intentius Alexander Bonnense bellum complexus, Verdugo Frisiæ Præfecto per litteras mandat, vt Bonnam ipse se transferat: Carolum Spinellum, cum duodecim è sua legione signis, eòdem immittit, mox secuturo Chiliarcho Echembergio cum suis Germanis, & cum aliquot tormentis Coquela Mottææ legionis subtribuno,

[Margin notes: qui castra circa Bonnam ponit. — Muros vrbis perlustrans Tassius — Baga-glione — occiditur. — Eius funus. — & Tassiorum familiæ inuentum, — Poste — Corrieri — Alexander ad Bonnæ obsidionem mittit Verdugum. — & Spinellum cum parte suæ legionis, — & alios.]

quem pro Tassio præesse Frisijs cohortibus imperauit. Verdugus postquàm Bonnam attigit, inspectis hostium ac suorum munitionibus, author Chimacio fuit, vt omissa tunc vrbis aggressione, (quod etiam Tassius antè censuerat) vis transferretur omnis aduersus arcem ac propugnacula, quæ in altera Rheni ripa è Bonnæ regione Schenchius extruxerat, indeque Rheni dominus subsidia in vrbem facilè transmittebat. Ergo Lotharinga legione cum parte equitum circa Bonnam relicta, reliqui trans Rhenum cum Verdugo deducti sunt. & paucos intra dies, è tribus hostium munitionibus, duæ in Chimacij Principis manus venere. Sed tertia, quæ longè ante alias & mole, & defensorum virtute præstabat, diu regios tenuit fatigauitque, crebris ex ea nec improsperis eruptionibus. Ad quas reprimendas, post obiecta hinc atque hinc gemina ex aduerso castella, decreta est eius oppugnatio: ac primæ aggrediendi partes legioni Neapolitanæ attributæ sunt, secundæ Echembergianis. inter Neapolitanos primum à Spinello Tribuno locum centuriæ suæ Alexander de Montibus impetrauit, iussus, non ante auditum inuadendi signum, suos quamcumque ob caussam promouere. Iamque propugnaculi angulum tormenta decusserant, latusque penetrauerant, rarescentibus inibi defensoribus. præsertim quòd in eamdem partem ex Bonnensi ripa colubrinis tribus ad auertendos à defensione præsidiarios, Chimachij iussu, Samblemontius fulminabat. Quod dum Neapolitani intenti signo conspicantur, nec tamen (signo videlicet inaudito) se mouent; mirati, qui ponè adstabant Germani, cur stratâ ad inuadendum viâ, illi pedem non inferrent, concito gradu præcurrunt ipsi, ascensumque primi moliuntur. Id verò indignè ferens Montius, nec passurus præripi sibi locum, suos eodem impellit: ac dum vtrique præpropera festinatione nitibundi ruinas subeunt, deque suis magis, quàm de hoste referre victoriam, gliscente æmulatione itaque, contendunt; defensores, sumptis per eam occasionem animis, pugnam redintegrant, scandentesque non irritis in confertos ictibus, loco proturbant, ac referre pedem cogunt: relicta, vt in re tristi solet, nonnulla inter nationes offensione: ac præcipuâ Spinelli querelâ aduersus Montium, pugnam contra quàm imperatum esset, aggressum. quamquam & hunc iniuria loci à Germanis prærepti, & Germanos occasio rei benè gerendæ vtcumque tegebant: maximè apud nouitium belli Ducem, qui nondum expertus obedientiam militum, seueriore documento periculum facere authoritatis suæ subterfugeret. Post hunc

Marginalia (right): 1588 · Alexand. de Mont. · Chimacius

Marginalia (left): Ab vrbe transfertur obsidio trans Rhenum. · Ibi munitio hostilis inuaditur, · non seruato præscripto inuadentibus ordine, · Inde irrita aggressio; · & inter aggressores dissidia.

A. Bonna urbs
B. Rhenus fl.
C. Carol. Croyus Chimaci Princ. expeditionis Dux.
D. Verdugus Frisiæ Gub. ad obsidionem Bonnensem.
E. Spinellus Trib. cum 12. signis ad eandem expeditionẽ.
F. Echembergius Chiliarca cum Germanis.
G. Samblemontius Chiliarca cum Lotharingis.
H. Corduba cum equitatu hispano.
I. Arx
L. Chimacius
M. Regij arcem
N. Germani ad

...pta anno 1588.

...ium.

...gressionem ordinans.

...ngressi, et reiecti.

...lam aggrediendam

...positi.

O. Spinellus Neapolitanos eòdem mouens.

P. Regij potiuntur ala, et arcem ingrediuntur.

Q. Tassius urbem circumiens occiditur.

R. Dedita urbe ratibus emittuntur praesidiarij.

S. Septemuir Coloniensis cum victore exercitu urbem intrat.

1588 hunc improsperæ oppugnationis euentum, omissis in præsens huiusmodi tentamentis, admoueri propiùs aggeres, ac suffossionibus agi, Chimacius imperauit. Et iam Germani ad arcis alam (sic propugnaculum appellabant, quod ab arce longius aliquanto prominebat) festinatis operibus tam propè accesserant, ut colloquia cum defensoribus (fortè illi quoque Germani erant) facilè miscerent. quumque huiusmodi sermonum commercia sæpius intercederent, (contra quàm periti ac fidi locorum præfecti permittere consueuere, non ignari, per inermes quoque congressus expugnari armatorum arces) præsidiarij seu territi, seu corrupti Echembergianis alam concessere. quæ vbi in potestatem venit, defensores, amisso liberiore per reliquam arcem commeandi vsu, atque adeò depositâ in dies magis magisque ferociâ, de ea tradenda colloquium petiere. traditâque, atque habiti à Chimacio militariter, acceptis per Rhenum cimbis, vsque in Hollandiæ limitem deducti sunt. At Schenchius, ante arcis amissionem, veritus, ne alæ iactura secum traheret & coniunctæ huius arcis, & aliquando Bonnæ discrimen, additis loco præsidiarijs, ipse in Angliam properè transmiserat, Reginam oraturus, vt vrbem diuturna obsidione laborantem, ne præda Hispano fieret, in suam fidem patrociniumque susciperet. Sed occupatis Anglorum animis armisque comparandæ nouæ classi ad inuadenda hispaniæ regna, ideòque Reginæ non auditus ad Casimirum rursus excurrit, inde confestim repetens Bonnam, reperit non modò amissam Transrhenanam arcem, sed etiam traductis inde copijs, nouisque è Belgio additis, multo grauiorem vrbi obsidionem intendi. Etenim Alexander, octo reliquas legionis Neapolitanæ centurias, septem Vuallonum sub Claudio Barlotta, & aliquot præterea turmas cum ipso Georgio Basta equitatus vniuersi Commissario, Bonnam immiserat: eorumque accessu Chimacius nouis operibus vrbem circumuallabat, castellis receptibusque certa per interualla ex castrensi disciplina excitatis. Videns itaque Schenchius nec promptum sibi tentare vrbis aditum, nec, si aditus pateret, tutum vrbe includi; statuit opperiri à Casimiro copias, cum queis & faciliorem ingressum, & in vrbe securitatem sibi pollicebatur. Sed fraudatus hac quoque spe, paucioribus quàm animo conceperat Casimirianis, eoque aggredi castra nequaquam ausis, ira curisque agitatus, consilium Nouesij obsidendi cum ijs, quos tunc habebat, & quos sperabat, militibus continuò capit, si fortè eo iniecto metu, auertere illuc à Bonna Chimacium posset. Sed non propterea inde auerso, quippè

Noue-

Arce — *Forti* — *Retirate*

Felicius per suffossiones res geritur.

deditur propugnaculum,

& arx ipsa.

Interim Schenchius ad petendam opem in Angliam,

& ad Casimirum excurrit.

& Chimacius nouis e Belgio copijs auctus,

nouis operibus vrbem circumuallat.

Schenchius ad auertendum à Bonna Chimacium,

Nouesium obsidet,

non auertit; Nouesij securo, Bonnæ instabatur. Et quamquam nihil interea pro Schenchio Gubernator Podlisius om ittebat, validis eruptionibus modò in Neapolitanos, sæpius in Lotharingos incessendo, tamen promotis semper aggeribus, vrbi solita nationum æmulatione propinquabatur. Primi omnium ad fossæ labrum festinatis operibus accessere Neapolitani: nihilque territi siue à furnulis, sub fossæ margine occultatis, atque improuisò incensis: siue à cryptis ima intra mœnia latentibus, ac impunè iaculantibus; iam ramorum fasces cespitesque, & si quæ obcæcando exæquandoque hiatui præstò erant, proijcere in fossam incœptabant. Itaque multi iam ciuium militumque, quòd defensionem crescentibus quotidie oppugnatorum viribus imparem viderent, (si modo tacitus tunc quoque cum hoste consensus non intercessit) de vrbe Ernesto reddenda agitare aggresi sunt. Idque vt inculpati facere crederentur, ac necessitatem dedendæ vrbis imponerent sibi aliunde quàm à metu: alimenta, quorum perparcus ad eam diem vsus, laxè inde profusèque distrahere, atque ad sustinendam famam, famem accersere vltrò cœpere. Accessit & illud rei ematurandæ inuitamentum. Per eos dies Chimacio Principi nunciatur, Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium à Parmensi Duce Bonnam mitti, incertum, auxiliarem, an Præfectum. & dubitari potuit, aliòne Parmensis Chimacium destinasset, aptioremque accelerandæ expugnationi Mansfeldium prætulisset; an potius eo nuncio stimulare Chimacium voluerit, ne Bonnensis victoriæ decus præripi sibi ab alio pateretur. Namque Mansfeldius iter illud nimis quàm lentè moderans, iussus id facere videbatur. nisi fortè veritus ipse Chimacij Principis offensionem, moras consultò nectebat. Et sanè valuit id ad victoriæ celeritatem. Etenim ex vna parte Bonnenses, audito aduentare nouis, vt ferebant, cum auxilijs Mansfeldium, quantum imminui spem defendendæ vrbis sentiebant, tantum sibi properandum existimabant cum Chimacio pacisci, à quo conditiones vtique molliores accepturos se, quam à Mansfeldio seuerioris ingenij Duce sperabant. Ex altera parte Chimacius vrgere oppugnationem, tormenta disponere, locum, ordinem, horam aggressoribus attribuere, quantoque remissius defensores spe pactionis agebant, tanto ipse intentius omnia festinare. Sed iam à Podlisio Gubernatore, atque à Bonnensi magistratu aderant legati de vrbis deditione transacturi: firmatisque conditionibus, postridie milites incolumitatem corporum bonorumque pactos, non tamen composito agmine, nec explicatis signis,

Margin notes: 1588 — Appropinquatur vrbi, — magna cum laude Neapolitanæ legionis, — Casmatte — Cives de dedenda vrbe cogitant, — quasi à fame compulsi, — Verdugus lib. 6. Alphons. Vasquez in coment. & Carol. Coloma lib. 2. — & nuncius aduenientis Mansfeldij — verè Bonnenses terret, — & Chimacium sollicitat, — ac deditionem festinat:

1588 gnis, neque fumantibus scloporum funiculis, Bonnâ egressos
Cola Maria Carac. partim Bercam, complures Vuactendoncham vsque comitatæ
sunt tres ex Neapolitana Spinelli legione centuriæ: Caracciolo,
Federicus Afflict. Afflictoque Centurionibus ex eadem legione datis ad securitatem obsidibus. Eodem die, qui fuit IV. Kalendas Octo-
Verdug. in commen. lib. 6. 28. Sept. bris, Coloniensis Septemuir Ernestus, medius inter Chimacium Principem, & Verdugum Frisiæ Præfectum, Bonnam, à Truchsesiana inde factione bis eiectus, bis regijs armis restitutus, intrauit. *In deditam vrbem Coloniensis ingreditur.*

ALEXANDER audita Bonnæ recuperatione, iussit Chimacium Principem plerasque copias Comiti Mansfeldio tradere, relicto Ioanne Corduba, qui cum sua lancearioru m turma, & aliquot peditum signis Ernesto adesset: Mansfeldio autem mandauit è loco vbi tunc foret, Venlonam peteret, atque inde cum Marchione Burgautio mox affuturo coniunctus, Vuactendoncham, Geldrorum oppidum, modicum illud quidem, sed omni tunc Geldriæ infestissimum, repens inuaderet. Eam expeditionem successu ancipitem multa reddebant: loci munitio, auctum modò ex Bonnensibus præsidium, & super hæc, palustres circùm campi aquis per hiemem obtinentibus omnia, propemodùm inaccessi: cuiusmodi oppidorum situs visuntur multi apud Belgas, solitos ad ædificandum seligere magis loca, vnde hostem propulsent, quàm vbi vitam producant. Hæc Vuactendonchæ inuadendæ difficultas deterrebat è bellicis consiliarijs haud sanè paucos. Et Verdugus ipse, antequàm ad suam præfecturam discederet, Mansfeldium admonuerat, vt cogitaret, quam arcem, qua ve anni tempestate aggrederetur. subuereri enim se, quisquis eam expeditionem Parmensi persuaserat, ne aut rei militaris ignarus, aut inuidus Alexandri gloriæ foret: respondente ad ea Mansfeldio, tanto se mandata libentius executurum, quanto plus laudis ex difficiliore victoria speraret, innixus Alexandri iudicio, atque fortunæ. Prima Comiti cura fuit, castris procul à Vuactendoncha dispositis: ac vijs, vnde auxiliorum accessus ad oppidum, milite præseptis; in duobus, quos aliquantum extare, tumulis obseruauit, propugnacula duo planiformia excitare, atque obsidionalibus machinis è Geldria, atque Venlona proximè deportatis, castra receptusque communire. quum nihil cessarent interea defensores, Lancteiro loci Præfecto, per crebras eruptiones turbare opera, & in castra vsque pertendere, ac specimen sui ex hostium contemptu præbere. Et verò præbebant. Nam vt assueti loco vliginoso stagnantique, certius occulta voraginum

VVACTENDONCHAE obsidio

Vasquez in Comment.

Mansfeldio commissa ab Alex.

Eam vti arduam

multi dissuadebant,

Frisia

Verdugus in primis.

Ipse tamen perstat:

& castra ponit,

piattaforme

appetitur valide ab obsessis.

euita-

euitabant, atque agilius se se tenaci è cœno expediebant. Sed, 1588 cadentibus quamquam multis è Mansfeldianis, propugnacula surgebant, ac supra mœnium altitudinem attollebantur: illatisque in ea, summa celeritate tormentis, (nam celeritatem vicinæ timor hiemis intendebat) impeti turres, & quati summa domorum cœpta sunt. Sed nihil æquè defensores absterrebat, ac ingentes globi ex ære fusi, excauatique, ingesto intus sulphureo puluere, aliaque inextinguibili materia conferti: qui è grandibus excussi in sublime mortarijs, scintillantibus è tenui foramine funiculis attemperatæ longitudinis, vbi in tecta, quò destinabantur, ex alto graues inciderent, pondere ea pessum dabant: simul incensi ipsi diffractique, vicina quæque contumaci aduersus aquam incendio corripiebant. Hoc pilarum genus, vnde aucta dein vidimus & granata, & ollas, & consimiles pestes, in quibus morti componendis ingenium efferauimus; excogitasse dicitur, paucis fermè diebus ante Vuactendonchæ obsidium, Venlonensis artifex, vrbis vtique suæ malo. Nam quum Venlonæ ciues Cliuiensem Ducem epulis excepissent, placuit, oblectando Principi, recentis artificij periculum facere. Itaque vno ex hisce globis in altum expulso, postquàm præceps ac minax rediens fastigio domus incubuit, perfractoque lacunari interiora penetrauit, fuso ex vna in aliam domum incendio, paucas intra horas, duæ minimùm tertiæ partes vrbis, tardis præ ignis rapiditate remedijs, conflagrarunt. Scio esse qui scribat, ante hoc tempus vno alteroue mense, Bergis ad Somam simile quid, nec dissimili exitu ab Italo tentatum fuisse, qui fœderatis Ordinibus, ad quos transfugerat, pollicitus sit, fabricaturum se vasa globosque è ferro excauatos aut è lapide, qui in obsessas vrbes librati accensique, ac plura in fragmina, velut in acinos, dissultantes, quidquid sparsim contigissent, pertinaciter inflammarent. Sed hic è scintilla in materiam ab se paratam fortè incidente correptus, ac serpente igne membratim excruciatus peremptusque, an quod promiserat, præstare potuisset, incertum reliquit. Harum autem inuento Venlonensium machinarum vtens opportunè Mansfeldius, quàm inopinatam, tàm profectò ineuitabilem tectorum atque hominum inferebat oppido cladem: adeò, vt eiecti è domibus passim procumbentibus habitatores, nec tamen per vias & in aperto tuti à procella desilientium supernè globorum, aut à contactu sequentium vbique flammarum, id remedij solùm haberent, si se in loca subterranea, cryptasque, & intimos humi recessus abderent, furentemque tempestatem vtcumque subter-

Marginalia: Vrbem tormentis infestat, præsertim nouo pilarum genere; Bombi. Earum inuentor patriæ suæ noxius; Thuan. lib. 89. & alij. Inuentionem est qui ad alium referat, Reidan. lib. 8. cum inuentoris nece. Strages domorum ab hisce machinis mouet oppidanos,

1588 subterfugeret. Hæc verò pernicies quoniam maximè petebat oppidanos, qui se suis spoliari sedibus, ac sensim eripi sibi patriam videbant; facilè eos commouit, coniunxitque, vt conuentu vnà Lancteirum Gubernatorem sedulò vrgerent; Consideraret, quo res loco redacta iam esset: destrui paulatim omnia: namque ex oppido quantum superesse? profectò si hostis pergeret, quid vltrà ipsi defenderent non habituros, nisi si sub terras aliam sibi conderent, vt iam cœperant, Vuactendoncam. Nec falsa Gubernator audiebat. Sed, vt ei decus proprium, quàm damnum alienum potius erat, negauit admissurum se aliquid indignum se, præfecturâque suâ: *causam & ciuium, & militum communem esse: immò si ipsi parietum ac saxorum ruinam tantoperè sentirent, meminissent militem alienis commodis libertatique sanguinem ac vitam commodare. Nihil adhuc omissum, factumue à se, quod pœnitendum, aut excusandum haberet. alterum iam mensem vigilantiâ suâ, ac militum fortitudine, arceri à muris hostem. quod sequitur, anni tempore, pro se militibusque cælum, atque hiemem pugnatura. Hac Mansfeldium cura metuque subactum, non virium fiducia, aut spe victoriæ inductum propiùs nunc opera mœnibus admouisse, oppugnatione in posterum diem, vt fertur, indicta: nempe vt, quando properanti nostrum in auxilium hiemi nimbis ac tempestatibus armatæ cedendum videt, expertus prius omnia, extremisque prætentatis, honestius recedat. Sed vt neque hoc ipsum ei contingat ex sententia, eum delectis bellatoribus progressurum se obuiàm, effecturumque, vt ante à militum virtute, quàm à temporum necessitate fugatum se videat.* Hæc fatus, hortatusque dein suos ad submouendum fossæ imminentem hostem; vix dum manè diluxit, quum accinctos ad prælium, quòd infaustè illi casurum erat, educit. Transierat iam iniecto ponte Mansfeldius cum exercitus parte Neram amnem, qui ante oppidum tenui fluens aqua non tenue munimentum fossæ admouet: ac directis è duplici suggestu muralibus tormentis, queis dum propugnaculum Neræ obuersum aperiretur, milites paratis iam ponticulis cratibusque fossam ingressi in oppidum penetrarent, omnia ad oppugnationem adornauerat. quum Lancteirus, propugnatorum promptissimis secum eductis, hostium partem, qui iam flumen transmiserant, ante fossæ marginem improuisus aggreditur. Sensit Mansfeldius suorum periculum: dissimulatoque magis, quàm contempto, conuersus ad eos, *En prodire*, inquit, *ex incensis latibulis suis extracta demum fera. Non hæc militaris eruptio est, sed fuga ex vrbana conflagratione malè superstitum. vltimus hic est morientium conatus, ac breues minæ,*

ad suadendam Gubernatori deditionem

qui eos ad constantiam hortatur:

& eum delectis præsidiarijs erumpit

in Mansfeldianos aggressionem adornantes,

confirmat eos Mansfeldius.

non pluris vtique facienda, quàm anguium, quum secto corpore postremùm caudà ferociunt. Simul hæc dicebat, simul alios trans amnem festinare gradum imperabat. Pugnabáturque ab vtraque parte quàm acerrimè. Et principio quidem apud Mansfeldianos, non expectata eruptione, plus cædis erat, sed damni tamen minus, superante numero: deinde verò vbi Lanctæus è pugna, quam inter primos strenuè ciebat, fauciatus excessit, vertere demum terga præsidiarij, fortissimis suorum amissis, coacti sunt. Hæc porrò clades, ac desperatio Anglici auxilij, quod è Gertrudisberga Norritius adducere conabatur, milites adegit, & oppidanos in sententia firmauit, vt missis ad Mansfeldium oratoribus, de loci deditione transigerent. Et quamuis præsidiarij primò conditiones abnuerent, (nam Bonnensibus immisti durius tractabantur) cessere tamen, præsertim deditionem vrgentibus oppidanis: & sine armis ac signis, permissis tantummodò sarcinis cuique suis, sub exitum Decembris emissi sunt. Mansfeldius autem lætus captâ nunc armis à se Vuactendoncâ, quam antea dolo frustrà tentauerat, & quam propè insuperabilem multi canebant, postquàm præsidij parte è Grauia educti locum munijt, Bruxellas ad Alexandrum reuersus est. qui super ea victoria Regi scribens, Comitem eidem impense commendat, dilaudatque, quòd homo id ætatis in perdifficili adeò expeditione ad exitum feliciter adducenda, labores omnino nullos vel cum vitæ discrimine subterfugerit. Quæ epistolæ verba satis ostendunt, non à Carolo Mansfeldio, quod multi scribunt, sed ab Ernesto patre captam fuisse Vuactendoncam.

Pugnatur; dubiè primùm; pòst, cæso Gubernatore, fugantur. & deditio succedit. *Alphons. Vasquez in comment.* Alexander cum victoriæ nuncio, Mansfeldium Regi commendat. *30. Decembris*

HÆC dum obsideretur, magno præsidiariorum tumultu agitabatur Sangertrudisberga, oppidum ad Meruam fluuium, seu potius mare, situm: piscatu opulentum, & hostium iniurijs naturâ in primis, ac manu subtractum adeò, vt à multis inter arces Belgarum inexpugnabiles adnumeretur. inde iis vetus inter Batauos ac Brabantinos, prouinciæ quemque suæ Gertrudisbergam asserentes; ac solitos olim, illos quidem ad possessionem retinendam, hos vero ad recuperandam, sacramento adigere Principes suos. Accesserant noua vrbi munimenta ab Orangio Principe, qui hanc sibi veluti clauem aperiundæ Brabantiæ seposuerat. Erat loci præsidium sub Ioanne Vingefeldio nobili Anglo, mille ac quingentorum peditum, equitumque trecentorum, ex quibus non pauciores septingentis numerabantur Angli: qui ob postremas inter Leicestrium Ordinesque dissensiones, ac distractas propterea Fœderatorum prouincias, etiam

GERTRVDISBERGAE deditio. *Diuæ Gertrudis mons* Lis de eius dominio, *Guicciardinus in descript. Belgij* Munitio; Angli præsidiarij Com. Mauritio infensi;

1588 etiam post qualemcumque reconciliationem, inuisi suspectique Hollandis habebantur, præcipuè Comiti Mauritio, qui vt Gertrudisbergæ Dominus, atque adeò vrbi suæ timens, statuerat postquam sibi in locum patris adscito belli summa tradita erat, illo Anglorum præsidio Gertrudisbergam, & se, tali denique metu liberare. Gubernabat vicinam huic oppido Bredam vetus Centurio, Spinulæque legionis Instructor Odoardus Lanceauecchia: quem inter, & Anglorum militum nonnullos familiaritas intercedebat. Hic quoniam Mauritij consilium penetrauerat, vtendum sibi occasione putauit ad Anglos non satis ex se pacatos, ab Ordinibus abstrahendos, ac partibus conciliandos. detectoque illis, quid Mauritius moliretur, facilè renouauit veterem in Ordines iram. Igitur Angli missis, qui debita dudum stipendia ab Ordinibus minaciter efflagitarent, testati sunt, si diutius æra differrentur, se sibi ex submisso mulctatoque oppido abundè soluturos. oppidanos interea diuexare, portoria interuertere, præternauigantes vi sistere, prædas abducere, cuncta hostium ritu agere. Mauritius, dissimulata offensione, complacare militum animos per Norritium, perque alios primarum partium apud Anglos, & egressuris quina offerri stipendia ex denis, quæ debebantur, primùm instituit. Sed quum illi ne vnciam quidem ex vniuersa summa remissuros se, neque ex vrbe veluti eiectos, pedem elaturos superbè responderent; omissa dissimulatione, armis domare contumaciam, Ordinum decreto, iubetur: comparatoque raptim exercitu quatuor circiter millium armatorum, (plures postea conuenere) partim nauibus è Dortrecto, partim campestri apparatu ad Dongam flumen, obsidione oppidum cingit. sua videlicet oppugnaturus impendio multo, quæ longè minore sumptu solutis stipendijs recepisset. Intendebat ad hæc Alexander, & vt cœpta Gertrudensium militum firmaret, opportunum habuit, compositis ad eos litteris, præsens aduersus Hollandorum conatus auxilium polliceri. Sed nuncijs litterisque nulli aditus ad obsessos patebant. quippè non solùm factitias vias inter humiles sessilesque campos, ad siccum iter, aggerum more, attolli solitas, munitionibus occupauerant: sed etiam à mari continuâ nauium coronâ, & à terra castrensi ambitu ita cuncta obsepserant, accessus vt omnes & commercia Gertrudensibus interclusa viderentur. Sed inuenere illi exitum, necessitate monstrante. Nam quum angustius quotidiè premerentur, eoque collatis anxiè capitibus sententijsque, opus sibi Parmensis ope conficerent; tres obtulere se milites perferendis Bredam

Gasto Spin. Odoard. ex Alexandria.

ac sollicitati à Bredæ Gubernatore,

hostilem animum erga Fœderatos ostendunt.

Mauritius post mollia remedia,

arma parat;

Mauritius

& vrbem Anglosque obsidet.

Alexander opem illis pollicetur.

Dierbi

obsessi à Mauritio, Bredam ad Gubernatorem mittunt,

litteris ad Præfectum Lanceauecchiam, delectaque nocte inter 1588 imbrium ac tonitruum fragores fallendis auribus oculisque percommodâ, demissi è mœnibus, natantesque, nec nisi serò, postquàm extrà ictum erant, intellecti, Bredam incolumes peruenere. Ibi aduentus sui signo, vti inter eos conuenerat, facibus dato è Bredana turri, acceptoque consimili ex obsessa ciuitate responso, illico à Lanceauecchia ad Parmensem Ducem Bruxellas immissi sunt. Quò profecti, quid commilitonibus suis decretum esset, Farnesio exposuere. *Multa sibi stipendia ab Hollandis deberi: eorum loco verba primùm reddita, deinde minas & probra ingesta, postremò arma & obsidium illata: sed non terrorem propterea iniectum: neque se ea de causa quasi supplices ad hispana arma, quæ hactenus non instrenuè impugnauerint, confugisse. satis sibi animorum, satis virium esse, quibus minas & conatus obsidentium frustrentur. Sed quoniam experti iam sint, nunquam satis cautum iri inter suspectos ac suspectantes, idcirco omisso infidæ reconciliationis consilio, tutiora cogitasse, ac decreuisse, se vrbemque in eius manus committere, quem nemo adhuc hostium fuerit, qui vt armatus non timuerit, ita victus non amauerit. Neque de se queri Hollandos meritò posse, quòd commissam sibi vrbem Hispano permiserint, quando ipsi dum eam Hispano rapuere, aliis idem ab exemplo facere commonstrarunt.* Ad ea Alexander postquàm accipere se respondit, quam Regis vrbem Regi restituerent, ad obsidionem paucos adhuc dies eàdem, qua cœperant, constantiâ sustinendam animauit, pollicitus accessurum quamprimùm se, reiectoque ante muros hoste, nauatam ab obsessis militibus, operam non infra eorum opinionem ac vota remuneraturum. Ita dimissis nuncijs, protinus euocatam è vicinis locis præsidiorum partem, eisque adiunctas Bobadilliam Arembergiamque legiones, Bredam, ductore ipso Arembergio præmisit. Simul, quoniam à Valentino-Mottæ Domino, noua oblata occasione, ad Ostendam retentandam vrgebatur; signa aliquot peditum ex Sancij Leuæ, ac Ferrantis Gonzagæ legionibus, cum turmis equitum Nicolai Cæsij, ad eam expeditionem Mottæo permisit, non tam quòd ei successuram ex sententia speraret, vti non successit, quàm vt hostium copias disparaRET, ne nouis auxilijs in Gertrudensem obsidionem validius conuenirent. Namque de obsessorum fide constantiaque sollicitus, ac veritus ne fortè illi, vbi se liberos obsidione viderent, mutato repentè consilio, aut vrbem in Angliæ Reginæ nomen assererent, aut Hollandis reconciliati obsequium resumerent; decreuerat quibus armis opem Gertrudensibus ferebat, iisdem si fallerent, vi ad deditionem eos adigere, vrbemque ex eorum mani-

Inde Bruxellas contendunt,

Alexandro deditionem vrbis offerunt,

Alexander ad eos obsidione liberandos,

copias legit.

& alias copias Ostendam immittit,

ad auertendos aliò Fœderatos.

Angli

1589 manibus extorquere. idcircò & hostium vires aliò distrahi cupiebat, & suas, quibus ipse præsens interesset, augeri voluit.

AT VERO Mauritius, audito præmissas à Parmensi Duce copias Bredam aduentare, oppugnationem sollicitè festinauit, euerberatisque continenti tormentorum impetu mœnibus, curante à mari Petro Vanderdosto, rei maritimæ per Hollandiam *Viceadmiralius* præfecti legato, & à terra Villersio castrorum præfecto, in ipso propemodum conatu aggrediendi, aggressionem intersistere coactus est; adeò oppugnantium multi crebra ineuitabilique pilarum tempestate è mœnibus sternebantur, interfecto præsertim Villersio, cum aliquot belli Ducibus, grauiterque saucio, præter complures alios, Vanderdosto. Itaque omissa in præsens oppugnatione, communire castrensem aggerem aduersus externa subsidia perseuerauit, consilium inde inuadendi hostem opportunius feliciusque capturus. Sed hoc ipsum *Alexand.* consilium fama aduentantis Alexandri interturbauit. Etenim is, vt præmissam Gertrudensibus opem præsentiâ vrgeret suâ, quamquàm ægro iampridem corpore, assumptis aliquot turmis, cum Pastranæ Duce, Petro Caetano, Caroloque Mansfeldio, Bruxellis continuò Liram abijt, atque altero die Bredam aduectus, iussit multo igne è turri elato, & crebro festoque sonitu tormentorum, aduentum suum obsessis Gertrudensibus significari. inde exploratis obsidentium consilijs, & castrorum situ operibusque, postridie hostem in ipsis munitionibus aggredi constituit. Sed Mauritius ab insolito obsessorum gaudio, atque ab exploratoribus certior factus, congredi cum Parmensi Duce non sustinuit, impar ipse militum numero, ac veritus, ne eodem tempore eruptione Gertrudensium, & regiorum aggressione, medius interciperetur. Quamobrem signis sub primam noctis vigiliam silentio motis, Ramsdoncam proximum pagum petijt, ac postero die milite nauibus imposito, Dordrecctum se recepit, nouis è vicina vrbe promissis, atque ostentata classe animos Gertrudensium stimulaturus. Securiora cum ijsdem è Breda Parmensis agitabat, misso ad illos Odoardo Lanceauecchia, vt pulsis iam hostibus, promissorum memores quamprimùm ad se certos homines, qui de deditione transigerent, Bredam allegarent. Allegati, post conscriptas vtrinque conditiones, quarum præcipua fuit, vt denûm mensium stipendia militibus soluerentur, redire Gertrudisbergam iussi sunt, efficereque, vt à Præfectis militum, atque à Magistratu firmarentur pacta conuentaque.

Mauritius oppidum aggreditur,

infeliciter:

& audito aduentare Alexandri,

recedit,

Angli legatos ad Alexandrum mittunt.

scribuntur deditionis capita:

VERVM reuersi ad suos legati cum Odoardo, & Ferdinando Sali-

Sed Anglorum multi mutato cõsilio,

Salina, supremo iudicialium causarum per exercitum Quæsitore, aliam profectò ciuitatis faciem repererunt. Nam & crebris fœderatorum Ordinum legationibus, & priuatis Anglorum procerum litteris, & super hæc prælargis à Mauritio promissis allecti iam nulitum multi non palam modò nutabant ipsi, sed etiam socios ad vetus sacramentum in Ordinum Mauritijque nomina repetendum certatim vrgebant. Contrà alij, & equites maximè, infidam cum Hollando reconciliationem affirmabant, & iniurias rediturás metuebant: præterea datam Bredæ Præfecto dexteram, iram victoris Alexandri, ac vindicem eius exercitum memorabant. Ac primò quidem, quasi in senatu, sententijs dissidebant: mox iurgijs incalescentes, perfidiamque alteri alteris obiectantes, neutra pars falsò, arma rapere, in partes furiosè discedere, & gliscente hinc atque inde conglobantium se numero, gemina iam acies videri, ac prælium expectari. Et prælium sequebatur, sed accurrentes Odoardus & Salinas, ille pro veteri amicitia orando obiurgandoque, hic pro ea quam haberet rei componendæ potestate, abundè suprà quàm conuentum erat, offerendo: vterque minas vltionemque à deluso Parmensi Duce intentando, furentium denique impetum continuerunt: partemque, vnde tumultus cœperat, timore haud vano tardarunt. Iuuit opportunè vox, incertum vnde emissa, ac statim credita, Adesse Alexandrum ad portas, promissam liberatamque vrbem amico vel populabundo agmine, prout ipsi Gertrudenses eligerent, intraturum. Sedatis ergo seu metu, seu quæstus auiditate discordantium animis: addito ad conditiones, vt quina stipendia donatiui loco militibus impertirentur, præter dena iam conuenta: ac præterea, ne Hispani, neue Itali (quod ciuitas magnoperè metuebat) ad præsidium loco imponerentur; acta Bredam missa sunt ad Alexandrum; qui firmatis iam omnibus, inde abiens cum Carolo Mansfeldio, cum quingentis Vuallonibus, & cum parte legionis italicæ Camilli Capisucchi, præter aliquot turmas Georgij Bastæ, Gertrudisbergam accessit, obuio cum clauibus Magistratu. tum egredientibus præsidiarijs accepto ære, intrauit ipse post præmissos Vuallones, Italis ante portas custodiæ relictis, equitibusque mœnia obequitare iussis.

PARVA interim res, quidquid ad eum diem actum fuerat, penè perdidit. Id ego, vti ipse Parmensis Ioanni Idiaquesio in Hispaniam fusè perscripsit, paucis contraham. Remanserant in vrbe ex Anglis pedites circiter quadringenti, ac turmæ equitum duæ, vehicula opperientes, quibus impositâ supellectili

Margin notes: 1589 — ad Mauritium inclinant. — alij perstant: — Lancea uectbu — tumultuantur, — atque arma expediunt, — sedantur: — & Alexander egredientibus Anglis, vrbem ingreditur. — 10 April. — TVRBAE repentè natæ. — 1. Maij 1589

1589 ctili Bredam peterent, ibi Regis in militiam, vti postulauerant,
adscribendi. Hos Alexander dum componeret, Odoardo, quem — *Externos arceri vrbis aditu iubet Alexander.*
Gertrudisberg. Præfectum loci designauerat, imperauit, ne vrbem ingredi
quemquam sineret Italorum aut Hispanorum, nisi ex aulæ bel-
licæ Proceribus vno, alteroue, ad summum quàm paucissimis;
ne fortè plurium conspectus externorum, ciues offenderet,
quasi conditiones violarentur. Nec post multo Pastranæ Dux, — *Pastranæ Duci comites suos introducturo*
visendæ vrbis cupidus, cum aliquot Hispanorum comitatu ad
portam accedit. Opponit se illi Centurio foris excubantium
Italorum. sed agnitum, nihil moratus intromittit. Verùm co-
mites secum trahere paranti restitit illicò, qui cum globo mi-
litum illuc venerat Odoardus, negans patère illis aditum in — *resistit Gubernator.*
Pastrana vrbem: ita sibi à Parmensi, ne quemquam admitteret, seuerè
mandatum. Tum is toruè hominem intuens, Quasi verò, in-
quit, in hisce mandatis non excipiantur mei similes. Nec ideò
Odoardus absistebat alter, affirmans, sibi quidem imperia maiorum exe-
quenda, non interpretanda: innuensque militibus, vt ostium
occluderent, abibat. Hic verò Dux offensæ impatiens, impul- — *Ille vi suos intromittit.*
sis vi foribus, comitem vnum, & alterum, & reliquos manu
prehensos secum attrahit: mox Odoardum assecutus non pro-
cul à foro, stricto gladio, in hominem vadit. Ille, vetus miles, — *& Gubernatorem aggreditur,*
defensione contentus, facilè repellebat Dynastæ hispani furi-
bundos magis ictus, quàm timendos. Quum inferentibus se
pugnæ hinc comitibus Ducis, inde Odoardi militibus, simul — *multis hinc atque hinc arma stringentibus.*
Anglorum accursu manipulatim à foro; innumeri extemplò
fulsere gladij, ignari, quem peterent, aut cui accurrerent.
Donec tumultu audito, compertàque causâ, prouolans illuc
cum Mansfeldio Alexander, nimiam armorum confidentiam
increpuit, inhibuitque: retraxit in forum Anglos, Vuallones — *Dirimit pugnam Alexander:*
in mœnia, vnde iam festinabant, protinus remisit. Tum apud
se reputans, quàm propè factum sit, vt inter eas turbas, in ea- — *& considerato periculo tam Pastranæ Ducis,*
Pastrana que armatorum licentia, vir sanè primarius, atque inter hispa-
niæ Magnates Regi apprimè carus, à gregario quopiam milite
concideretur? quanto cum Regis mœrore, & querimonia?
atque adeò quanto apud eumdem cum gratiæ famæque peri-
culo? Nec minus animo versabat horrebatque discrimen vrbis — *quam vrbis,*
ac sui, si per eam intestinæ discordiæ opportunitatem, vicina
Mauritij classis in conspectum se dedisset, pronis ad accipien-
dum veterem dominum Gertrudensibus hæreticis fermè om-
nibus, eoque catholicorum regimen auersantibus. & præterea — *& suo,*
si, qui emissi, (nec procul aberant) præsidiarij, ad noui tumul-
tus famam statim reduces, consilia ac vires cum Anglorum

agmi-

egmine adhuc in vrbe subsistentium consociassent, (id quod de 1589 hisce hominibus venalem fidem huc illucque flectentibus dubitari potuit) quo se modo infida in vrbe conclusum cum paucis Vuallonibus atque Italorum cohortibus defendisset? Proinde in eos commotus, quorum videlicet, hinc indeflexa seueritate, inde intempestiuè vsurpata nobilitatis prærogatiua, in ea pericula publicam rem priuatamque tam propè coniectam vidisset; statuit id non absque publica aliqua significatione prætcrire. præsertim quòd pertinere ad exemplum intelligeret, si aggregandæ Anglorum cohortes edocerentur, nullum vtique laxamentum disciplinæ, quæ læsa nonnihil ab Hispani Ducis licentia videri poterat, catholico in exercitu impunè permitti. Placuitque, quo mollius ageretur, Mansfeldium & Caetanum Parmensis nomine significare Pastranæ Duci, vt se Bredam conferret, ibique subsisteret tantisper domi, dum illuc ipse, compositis Gertrudisbergæ rebus, adueniret. Et Odoardo, vt Bredam reuersus certo se loco contineret, imperauit. Quò postquàm venit Alexander, admisit qua solebat antea comitate Pastranæ Ducem, audiuitque haud grauatè facta excusantem, affirmantemque: Nihil se per contemptum, aut per contumaciam attentasse; sed hominis inurbanitate coactum fuisse, vt vltra morem modestiæ suæ progrederetur. Ad quæ Farnesius tantùm addidit, Odoardum, militem quàm aulicum meliorem esse: id tamen ei non magnoperè vitio tribuendum: immò belli Ducibus curandum, ne per isthæc molliora mandatorum interpretamenta, vis obedientiæ militaris eneruetur. Tum iussu Odoardo Ducem submissè adire: exceptoque ab eo perhumaniter, composita res est. Sed ante hæc, componendo Gertrudisbergæ statui operam adiecerat. creauit è numero catholicorum, quos paucissimos repererat, magistratus: aduocauit ad res sacras ordinandas Antistitem Buscoducensem: addidit vrbis præsidio septem præterea cohortes Vuallonum, sub vetere centurione Monceauo: ciuitatem Odoardo Lanceaueccchiæ commisit, qui & huius & Bredæ præfecturas, dum aliud statueret, administraret: denique Mansfeldio imperauit, contra Heusdam, castellum excitaret, quod simul præsidio foret Gertrudisbergæ, simul excursiones ab Heusda in Buscoduci confinia cohiberet. ipse autem ductis secum duabus Anglorum turmis regiæ militiæ adscriptis, (nam pedites ex eâdem natione ad Stanleum Chiliarchum miscendos eius legionarijs immiserat; opportuna semper eorum, qui ab hostium castris transeunt, distractione) Bruxellas reuersus est, Regi gratulatus aper-

& detrimento disciplinæ militaris;

Pastranam Bredæ retinet,

eoque humaniter audito:

iussoque Gubernatore Pastranam submissè adire, rem plane componit.

composito prius Gertrudisbergæ statu ciuili sacroque,

Tum gratulatus Regi ex hac victoria apertam in Hollandiam viam,

1589 apertas iam in Hollandiam fores, vnde liberior ingressus in hostium abdita, Deo duce, sperari queat. Sed non hæc ideò victoria imminuit Alexandro morbum, quo pridem ex aqua intercute laborare cœperat. Accesserat & febris in reditu contracta, quum Diliam traijciens, subsidente ponticulo, cum equo prolapsus, & aquis coopertus, deponere madidas vestes Bruxellas vsque contempsit. Itaque medicorum consilio ad Spadanas aquas apud Tungros profecturus, militiæ per Brabantiam hibernanti Carolum Comitem Mansfeldium præfecit: & ne per absentiam suam interea cessaretur, iubet illum Heusdam, & vicinas arces, assumptis ad ea, quibus opus sit, copijs attentare. Sed rarò absente Duce, mansit in castris è nationum præsertim varietate constantibus idem tenor disciplinæ. Non est exercitus ex eo genere machinarum, quas multiplici rotarum serie mobiles si mane temperaueris, nullo per reliquum diem moderante, ipsæ se ordinatè circumagunt, æqua horarum partitione, ac pulsu. Solarium est, quod, nisi sol adsit, ac perpetuò præsens vmbras dirigat, nulli est vsui. Et sanè sensit Imperatoris absentiam exercitus eius.

æger Bruxellas redit.

Inde ad Spadanas aquas iturus

partem exercitus Mansfeldio committit.

Horologium

MANSFELDIVS obsidere Heusdam eminus aggressus, captis Herpta, & Hæmertio Heusdæ proximis, parabat obsidionem contrahere, aditumque externis auxilijs intercludere: quum spe allectus à Bommeliensi ciue Bommeliam potiundi, dum partem militum eò transfert, vtrique intentus, neutram obtinuit: proditione hîc detecta punitaque, illic extenuata obsidione, atque adeò commeatu ab hostibus in vrbem facilè comportato. Iacturam tamen vtcumque postea reparauit. Nam conuento apud Spadanos fontes Alexandro, eiusque imperio, auctus Sancij Leuæ, & Ioannis Manriqui, & Francisci Bobadillæ Legionibus: (quarum mediam Didacus Auila Calderonus, postremam Emmanuel Vega Capiuacca, Centuriones primarij, Tribunis absentibus, moderabantur) Bommelianam insulam intrauit: & Brachela, & Rossemio in potestatem redactis, castra posuit ad Hedelam arcem prope Mosæ ripam contra Crepicordium, situ magis opereque, quàm præsidiarijs fermè quingentis, ac præfecto Sidemburgio munitam. Huius ad fossam promoto Mansfeldius aggere, petitaque incassùm deditione, tormentis furere ab aurora ad occidentem vsque diem perseuerauit: concussaque, mox & alicubi disiecta iam arce, Sidemburgius, ac milites non expectandam aggressionem decreuere, misso propterea in muros ad petendum colloquium tympanista, quo per contemptum pilâ traiecto non

Mansfeldius arce aliquot capit.

Bommel. Heus.

Mensf. Iunio

& nouis auctus copijs

Bommelianam insulam intrat.

Hed.

HEDELAM obsidet.

oppugnat.

colloquium non admittit.

satis militariter ab hispano iaculatore: nec ideò cessantes pileis super hastas impositis, magnisque clamoribus deditionem offerre; accepti sunt arbitrio victoris: ac dedita arce, relictisque armis ac vexillis, eodem die dimissi sunt.

in deditionem arbitrio suo accipi.

Militum Hedela abeuntiū cædes.

Hispanos ad prædam sparsos

Accidítqve inter hæc aliquid perquàm indignum, decorique hispanæ militiæ insuetum. Ex hispanis legionarijs, qui dum Hedela quæreretur, certis stationibus continebantur, postquàm viderunt arcem dedi, complures tanquam soluti eâ curâ, stationes ac signa deserere, ac vicina in loca respicere cœperunt, spe alicuius prædæ, ac, per absentiam Imperatoris, minore à Tribunis metu. Id vero Mansfeldius ægrè ferens, præsertim egredientibus tunc ab Hedela præsidiarijs, ac disciplinam regij exercitus famâ exinde minorem æstimaturis; iubet, quando à Centurionibus reuocare militem conantibus parùm proficiebatur, in remotiore castrorum parte tympana tubasque repentè occanere, subitaque ad arma conclamari: quasi adesset hostis, qui noua in arcem auxilia inueheret, aut in aliquot è sparsis ac palantibus improuisus incurreret. Creditum id militibus, quoniam in aduersa Vahalis ripa hostem paulo ante conspexerant. Sed idem armorum signum, quod Hispanos extemplò reuocauit conglobauitque, præsidiarios Hedela abeuntes ceu veritos, ne in se illud classicum cecinissent, suamque in necem redirent Hispani, in fugam huc atque illuc ignaros trepidosque distraxit. At ea ipsa fuga quasi manifestos retentatæ aggressionis argueret, in ipsorum perniciem Hispanos incitauit. Et accendit cupidinem vltionis ipse aspectus insulæ, in qua eædem legiones ante quatuor annos aquis obsessæ, enectæque frigore; hostibus ludibrio, & tantùm non prædæ fuerant. directis itaque sclopis, aut strictis gladijs inermes atque innoxios inuadunt, tantâ vtique inclementiâ, & aduersus imperantes contumaciâ, vt imbuti miserorum sanguine, nisi trucidatis propemodùm omnibus (nam è quingentis vix triginta superfuisse ipsi tradunt hispani scriptores) sisti ab insana illa cæde nequiuerint. At vbi resedit inconsultus furor, quamquam turbidos & adhuc minaces, subijt vltro facti pudor, & aperta erga Mansfeldij commentum indignatio. Grauius tamen super eo facinore Comes ipse Mansfeldius, ac Tribunus Leua, cuius à legionarijs ea cædes occœperat, discordarunt, in verba pronecti tanto ex vna parte irreuerentius, quanto ex altera imperiosius. Profuit tamen præsentia Antonij Leuæ Asculani Principis, & Roderici de Sylua Pastranæ Ducis, qui in belgio Regis exercitu inter honorarios hastatos, auspicari sub Parmensi Duce militiam, non vtique duxerant infra digna-

astu reuocat Mansfeldius,

Sed mutuo errore,

& loci aspectu incitantur hispani ad perniciem militum abeuntium,

sequitur cædes.

Carol. Colomo lib. 2. Alphonsus Vasquez in comment. & alij

& contentio inter Mansfeldium & Leuam,

Leua Mansfeld.

1589 dignationem Magnatum hispanorum. Horum authoritate contentio palàm desijt, offensio mansit in occulto. Sed hic vtcumque latens & indigestus humor torsit adeò corpus hoc regij exercitus, vt paulo pòst summum in discrimen adduxerit. Nimirum non magis (ex effatis medicorum) in semicurato purgationibus corpore letales plerumque morbos pariunt humorum reliquiæ: quàm dissensiones in speciem cohibitæ, sed magna adhuc ex parte in præcordijs belli Ducum pertinaciter abditæ, exercitum omnem non modò ad præclara quælibet audenda segnem inualidumque reddunt, sed interdum etiam ijs obnoxium cladibus exponunt, quas voto potius quàm gladio intulisset hostis. Offensionem Leuæ facilè excepere milites sui, amore in Tribunum, ac veteri odio in Mansfeldium, velut hispanis, vt ipsi aiebant, infensum, & insitâ Mansfeldiæ familiæ superbiâ durius imperantem. Decreuerat hic in extrema ad Occidentem insula Bommeliana munitionem excitare, quam hostium castello obijceret, & inibi transmisso Vahali aditum in Hollandiam patefaceret: vti monstratum sibi, iniunctumque fuerat è Parmensi Duce, in hostium latibula vndecunque vias excogitante. Et res haud caritura successu videbatur, nisi importuna Hispanorum seditio intercessisset. Etenim postquàm innotuit, in ea adhuc insula, ex Mansfeldij designatione persistendum, ac pòst in aliam inde insulam transnatandum, turbari Leuianis in castris cœptum est. Ac primùm quum è conspectu Præfectorum aberant, clàm multi conuenire, ac secreta colloquia miscere: tum, vbi mens eadem omnibus apparebat, palàm per stationes, perque contubernia, Comitis designationem, & funestæ memoriæ locum auersari. *Quid enim*, aiebant, *an exciderat animo* (& erant permulti, qui commeminerant) *quanto in discrimine paucis antè annis Hispanorum arma, decus, vita, atque adeò Regis ac Religionis causa, eàdem in insula, hostibus circà insultantibus versata sint. At eosdem nunc hostes per Vahalis ac Mosæ ripas pugnæ intentos ab se aspici: & eamdem obsidionem, inundantibus, appetente iam hieme, fluminibus timeri posse. An expectandum, vt iterum intra hæc septa temerè conclusis, iterum ab imbrium auctu, à fame, à gelu extrema passuris, nouo cælum miraculo opem ferat? Fuerit Mansfeldij temeritatis, in has semel paludes hispani robur exercitus ad hibernandum proiecisse. nunc autem stoliditatis nostræ futurum, si eidem militiam hanc eluuionibus rursum obruere destinâti pareatur.* Sic illi conceptas animo turbas loci aspectu, & periculorum prouisu incendebant. Sed egestas magna, & pecuniæ spes abundè supplendæ, præter vetus odium

[Left margin: Mansfeld. — Mansfeld.]

[Right margin: componitur contentio, — non offensio, — Mansfeldio munitionem excitaturo — obsistunt Leuiani — In seditionem acti, — Veræ huius seditionis causæ,]

in Mansfeldium, tumultuandi causæ militibus erant: præsens 1589 timor ab insula, occasionem admouebat, addita ob Alexandri absentiam, audendi libertate. Etenim anni superioris hieme, hispanæ legiones, quæ Liræ, quæque Mechliniæ hibernabant, otij aliquid à bello nactæ, præliares curas (more gentis armis assuetæ) in ludrica certamina commutauerant mox lasciuientes, omissis durioribus militiæ meditamentis, ad voluptaria conuersi, amatorijs ornati synbolis, nunc Maurorum, nunc Turcarum, nunc Indorum habitu, sub oculis nobilium feminarum huiusmodi spectacul s gestientium apparuerant. Inde glíscente inter cohortes æmulatione pomparum, multi à mercatoribus interpositu fidei, nam pecunia defecerat, varias vestimentorum formas, equorumque phaleras coëmentes: complures ipsa, quæ debebantur, stipendia negotiatoribus oppignorantes, aut à ditioribus Præfectis mutuam pecuniam sumentes; breui in magno spectantium gaudio, ipsi ære alieno graues eò deuenerant, vt amissa cum re etiam fide apud castrenses annonarios tabernariosque, nihil accepturos se ab eis, nisi præsentibus nummis, exinde sperarent. Hac porrò sollicitudine anxij circumspectare animo cœperant, qua ratione aut debita sibi plurium annorum stipendia semel extorquerent omnia, aut opulentum in oppidum irrumpentes, (vt ab eadem natione factum esse, capto olim Alosto, recordabantur eorum aliqui) stipendia sibi prælargè persoluerent. Ergo an destinata exequerentur in præsentia, oblata vti dicebam occasione, agitare ferociter instituere Leuæ legionarij. Nam Bobadillianos & Manriquianos, quamuis par propè causa horum esset, Subtribuni Emmanuel Vega Capiuacca, & I dacus Auila Calderonus turbidis Leuianorum consilijs subductos, obsequij constantes habuere: siue amore ac reuerentia erga Parmensem Ducem, siue æmulatione ac simultate inter ipsos ac Leuam, quasi gratiam sibi ac legionibus suis apud Ducem ac Regem, comparatione seditiosorum cumulaturi. At Leuiani, quos non solùm peculiare in Mansfeldium incendebat odium, sed & veteris prærogatiua legionis extollebat, & magna vtique nomina Asculani Principis, & Pastranæ Ducis in eadem legione militantium, securos, (vtcumque res caderet) animabant; quamprimùm peragere, quæ designauerant, properarunt. Vitæque contubernijs affixæ, aut collectæ ex humo schedulæ, in quarum alijs, *Regi vita, & crux malè rem gerentibus*, acclamabatur. legebatur in alijs epistolæ in morem, *Parmensi Duci milites sui. In exercitu tuo scito esse, qui perniciosis Comitem consilijs* Mansfeld. pro-

Marginal notes: Hibernantes hispani, | ob ludrica spectacula, | & immodicos sumptus, | ad pauperiem & æs alienum redacti, | remedium à stipendijs & prædis meditantur. | Viuandieri | inde Leuia legio tumultuari; | clam incipit per hæc principia:

1589 *predant*. Reperta & vna tribus cum verbis, *Totum, idque in auro.* Quæ, vti seditionis classicum, dum Leua Tribunus, eiusque
Sergente mag. Instructor Escouarius detestati, deprehendendis authoribus intendunt, conspirati non vltrà distulere. Erat vetus hæc legio vnius ac triginta centuriarum. harum octo alibi in præsidijs agebant, tres ac viginti hic militabant. Ex his centuriæ octo-
30. Aug. decim, nam quinque immotæ tunc quidem stetere; sub primam noctis vigiliam, è contubernijs quasi signo dato raptim exsiliunt, contemptisque Præfectorum plerisque, (aliqui conniuebant) apud sedem armorum conueniunt, signa ac centurias miscent, magnoque tympanorum ac vocum strepitu ad arma conclamant. Primus Didacus Auila, atque Instructor Ortizius hostem rati, legionem suam, quæ non procul aberat, protinus educunt, ordinantque. Accurrit & Comes Mansfeldius cum Vuallonum manipulo: mox quoque Vega, qui longius inde Bobadillianos continebat, cum parte suorum festinauit. At postquàm nulli apparebant hostes, præter Leuianos, qui occupato infestis armis militari foro, dissonisque vocibus nunc Malum regimen, peioresque consultores deuouebant; nunc Aurum & discessum ex insula efflagitabant; Comes hactenus prodire ausus, inter Manriquianos, quos ei promptus animi Auila circumdederat, quò hæc turbamenta spectarent, opperiebatur. Obsederat vetus hæc legio forum: callem qui è foro in Hedelensem arcem, Mansfeldij sedem, rectà ferebat, obtinebant Manriquiani: quorum agmini addiderant se, Escouario ductore, centuriæ quinque è Leuianis: infrà composito pariter agmine Bobadilliani constabant. Belli facies erat, & ad pugnam dispositæ hostium acies videbantur. Nec sanè mitiorem hostili specie aggressionem Leuiani præferebant, Tribuno ipso, qui placandis suis insistebat, truci clamore ab se reiecto: Patribus Societatis, qui apud eos sacra procurabant, & reliquis à Mansfeldio vltrò citròque commeantibus, non modò surda obstinatione repulsis, sed etiam missis ex sua legione audacioribus, qui & dissociatas centurias ad se reducerent, & ex alijs legionibus in partem conspirationis, quos possent, attraherent. Et verò è dissociatis plurimi transfugium parabant, nisi Centuriones sui, & fideliores quique militum, nudatis gladijs, additis Manriquianorum minis, fugam vtcumque repressissent. Transiere tamen ex eis non pauci, & ex alijs legionibus nonnulli: quibus aucti Leuiani, intumescente motu, ac renouatis repentè succlamationibus, subitoque tympanorum pulsu, & multa scloporum, sed innoxia explosione, in Manriquianos ferun-

Marginalia (left): *Subtribunus* — *Armorum platea* — *Leua*

Marginalia (right): mox palim — tympanorum ac vocum strepitu. — Accurrunt aliæ legiones: & Mansfeldius. — sed hic non satis à vi securus recedit. — Repellitur Leua Tribunus, — & alij tumultum compositurì. — crescit seditio.

feruntur: incertum, (nullo enim duce, nec satis firmis consi- 1589
lijs agitabantur) an vt Mansfeldium peterent, constringerentque: an vt reliquos ex suis centurijs ad se inde pertraherent, aliosque, quos vtrâque in legione esse complures cœpta non aspernentes opinabantur, sibi adiungerent, miscerentque: idque si obtinerent, tum sublatis signis insulâ excederent, aliumque pro Mansfeldio Ducem, dum Parmensis admoneretur, eligerent. Verùm vbi densatis in fronte militibus, prætentis cum hastis expectari se à Manriqui legione, atque à tergo instare Bobadillianos infestis signis animaduertunt; sistunt immoti gradum, quanto à spe decepti magis, tanto minus inferre vim ausi. non cessantibus interea hinc Tribuno Leua, ipsoque Asculano Principe, mox & Pastranæ quoque Duce: inde præcipuis aliarum legionum Præfectis, quibusque aut gratia apud commilites, aut honesti cura inerat, adire conspiratos, inserere se in ferociorum manipulos, illis hispanæ militiæ dedecus, illis spretum in Mansfeldio Alexandri Ducis imperium, inque Alexandro spretam auunculi Regis Maiestatem ante oculos ponere: ad eamque notam, quam suo nomini inustum irent, obsequio præcauendam, adhortari, ac misto precibus terrore compellere. Idem Societatis vrgere Patres, hostium non procul excubantium admonentes, qui si fortè per eam occasionem ingruerent, verendum esse, ne Deus talibus offensus, inobsequentium arma minimè prosperaret. Donec post insumptum inter hasce turbas plerumque noctis, lux in suis quemque contubernijs, ad centurias ac signa retractos reperit Leuianos. Crederes, quidquid modò turbatum discordijs, quidquid clamoribus, atque armorum minis attentatum, nocturnum somnium fuisse, tanta in castris inerat quies, factorumque dissimulatio: planè vt ex ipsis tumultus incentoribus non defuerint, qui, vt se culpæ immunes ostentarent, etiam præmia nauatæ operæ in complacandis sociorum animis petere auderent. Sed agniti à Leua, eorumque primarij octo comprehensi, re cum Mansfeldio Comite communicata, quinque ex his procul à turba obstricto collo, tres addito palàm suspendio, necati sunt: nullo inter hæc motu legionis, ceu peiora pertimescentis: & eandem ob causam festinante supplicium Leua, ac, ne quid atrocius in suos statueretur, occupante: simul & Mansfeldio facilè illis qualemcumque animaduersionem permittente, nempè vt nullâ ab se pœnâ reis impositâ, integras querelas suas Parmensi deferendas reseruaret. Interim consilio habito, visum est Comiti, omissa in præsens, quam designauerat, *Mansfel.*

In Mansfeldium feruntur:

sed terrentur aliarum legionum armis:

& bonorum alloquijs:

& religiosorum adhortationibus.

Denique sedantur, mirâ factorum dissimulatione.

sed octo ex illis plectuntur a Tribuno,

Mansfeldio permittente,

uerat,

1585 uerat, expeditione in finitima Hollandiæ loca, non vltrà experiri militum animos, quos tristi adhuc silentio, vultuque turbidos, non apparebat, factæ ne conspirationis, an potius infectæ mæror tangeret. Itaque reuocatis, quæ apud Heusdam supererant, copijs: atque arcibus, quas Bommeliana in insula ceperat, aut erexerat, sexcentorum Vuallonum præsidio firmatis, sub Grobbendonchio & Mosquetterio Centurionibus, transmisso apud Rossemium amne Mosa, exercitum circa Grauiam deportauit. Hîc dum Parmensis imperium à Spadanis aquis expectat, clàm habitam de Bommeliana conspiratione, eiusque authoribus & consilijs quæstionem ad illum mittit; qui iam ab Ortizio primùm, pòst ab alijs de nocturno illo tumultu certior factus, ingenti cura sollicitus, amplius super eo motu inquiri, seque diligenter edoceri mandat. Comperitque ex testificatione multorum, atque ex eorum, qui pœnas iam dederant, confessione, Leuianorum tentamentum manifestariam seditionem fuisse. Namque eos palàm recusasse in Bommeliana subsistere, aut inde aliam in insulam progredi: inter eos conuenisse, ne cuiquam in posterum, nisi ex sua natione parèrent: neuè stipendiorum summam admitterent, nisi cum aureæ monetæ incremento, postulato insuper diuturnæ militiæ donatiuo. His inter alia compertis, audit nondum satis quiescere apud Grauiam Leuianos: timendumque, ne in alias sensim legiones, proserperet malum. Et ipse, qui eam præ omnibus legionem caram habebat, quippè longâ militiâ, & multâ fortium factorum gloriâ præstantem; quod tamen iam pridem obseruaret, superbire in dies militem, arroganti ostentatione laborum: atque inde multa sibi super alios attribuere, laxiore cura disciplinæ; vereri cœperat, ne ea aliquando licentia in perniciem verteret, commilitesque illustri exemplo pelliceret, ne puderet sequi. Nunc quando eò ventum esset, occurrere inualescenti malo quamprimùm statuit, remedio aliquanto acriore ancipitique; sed GRAVES morbos vel temerarijs medicamentis interdum curari non ignorabat. Dissoluendam sibi proposuit contumacem legionem, sic vt militibus eius alijs aliò disparatis, tumultuandi confidentiam, quæ in consensu se se vnà respicientium inerat, opportunè subtraheret: atque hunc fluminis tumorem agris agricolisque minitantem, multiplici in riuos sparsione comprimeret. Id verò vt & motu quàm minimo perageret, & legionis, quantum fieri poterat, honori consuleret, quasi expeditionem aliquam in Flandriam meditaretur,
9. Nou. festinatis litteris è Tungris, vbi æger adhuc degebat, Leuæ Tribu-

qui susceptam expeditionem omittens,

exercitum Grauiam deportat.

& habitam de Leuianis quæstionem mittit ad Alex.

qui rebus excussis

& metu grauioris mali,

dissoluere legionem statuit.

Ac primùm scribit ad Leuam Tribunum simulata expeditione.

Tribuno mandat, omissa apud Grauiam statione, quamprimùm legionem nauibus impositam, per amnem Mosam Namurcum deportet: inde apud Tiletum, oppidum inter Gandauum, Brugas, & Cortracum; cum Valentino Mottæ Domino se coniungat, ibi audituros, quid factu circa ea loca opus sit. Simul Mottæo, & Caetano præcipit, ille vt cum aliquot cohortibus, hic cum quatuor equitum signis eòdem conueniant: scilicet ad expeditionis opinionem eo apparatu suadendam, &, si quid fortè à Leuianis turbaretur, prompto illo peditum equitumque auxilio sedandum. Eodem tempore Ioanni Baptistæ Tassio vniuersi exercitus Inspectori scribens, aperit quid consilij ceperit super veteri legione supprimenda: iniungitque Tiletum se conferat, traditisque litteris suis Leuæ Tribuno, ac singulis Centurionibus, curet pro sua prudentia, vt ea militum distractio nullis tardatum cuiusquam turbis exitum sortiatur. eâ gratiâ delectam à se Flandriæ partem, arcibus frequentem, ac portubus fida custodia communitis: vt & inter præsidiarias eorum locorum centurias valde attenuatas legio distribui proximè queat: &, si fortè imperata facere recusent, non adeò liberum aufugiendi aditum reperiant. At verò Tassius, siue sponte sua, siue suasu Asculani Principis pro Leua gentili suo laborantis, antequàm mandata exequeretur, Parmensi Duci significandum putauit: *Quanti operis ea res foret. vnam illam esse legionem veluti seminarium, in quod noui ab Hispania milites transmitti consueuerint: vt in eo veterum bellatorum consortio, militaribus praeceptis in spem & ipsi veterana aliquando virtutis adolescant. An verò vniuersus Regis exercitus eâ disciplinæ iacturâ plectendus sit, eius sapientiæ expendendum relinquere.* Addidit ad suas Tassius, Pastranæ Ducis, & Principis Asculani epistolas, queis illi orabant, ne florentissimam quot in Belgio tunc essent, quotque fuissent aliquando legionum, tali dehonestamento notatam vellet: sed potius animaduersione in pauciores contracta, ceteros sibi ac Regi, liberali veniâ deuinciret. Sed nihil inde motus Alexander, Tassio quidem, *Illam ipsam sibi causam esse* respondit *distrahendæ legionis, ne tyrones in ea schola ad contumaciam erudiri perseuerent. Nec defuturam in regio exercitu legionem, in qua bellica virtutis pariter ac militaris obsequij tyrocinium ponatur.* Pastranæ verò & Asculano Dynastis asseueranter affirmauit, *Verti in eo causam Regis, regijque exercitus securitatem. Motum legionis non simpliciem stipendiorum efflagitationem fuisse, in quo tamen modestiæ fines excedendi non fuerant: sed imperij neglectum, ac militiæ detrectationem. id quod ex seniorum mili-*

Margin notes: 1585; Tiels; [...]tum ad alios.; Sed consilium aperit Tassio Inspectori.; Veedor generall qui postea legatus apud Reg. Galliæ.; Tassius pro legione deprecatur.; 13. Octob.; Idem orant Pastrana, & Asculanus.; Alexander respondet Tassio,; & Pastranæ, & Asculano.

1589 *militum confessione, nunquam de hispana natione ad hanc diem auditum. Ideoque spectare ad ipsos, quibus præ ceteris Hispaniæ Magnatibus, commoda Regis amplitudinemque cordi esse non dubitat, susceptum consilium non modò æqui facere, sed etiam authoritate sua prouehere. Nam quod ad decus legionis pertineat, curatum à se, vt nulla pœnæ mentione imperetur illis hæc diuisio, sed vt necessaria supplendis Flandriæ præsidijs raro iampridem milite firmatis. Et quamuis illos, in speciem hæc dici, re vera puniri se, haud dubiè intellecturos, & par esse, vt intelligant; tamen quum hæc deliberatio neque verbo intimetur velut culpa reis: neque scripto, vti mos est, in tabulas tanquam pœna referatur; nihil, quod quidem extet in posterum, fortissimæ legionis honori detractum iri. detractum autem, si intelligeretur, esse qui pro impetranda illis venia, quæ culpam arguere nimirum solet, tantopere laborarent.* Abijt ego Tassius Tiletum, reperitque eò accessisse iam Leuam. ac post lustratam Alexandri nomine legionem, ac peculiares aliquos in ea milites ære præ alijs donatos, Leuæ tradit Alexandri litteras. In ijs contibebatur, *Visum è publica præsentique bono esse, legionem eius alijs sub signis per Flandriæ præsertim præsidia distribuere. Id se Regis nomine imperare: sperareque pro eius erga regiam Maiestatem reuerentia obsequioque, enixè curaturum, vt sedato quàm maximè compositoque milite peragatur. Quibus autem arcibus, quibusue legionibus attribuendus quisque sit, noluisse se præscribere, eius prudentiæ permisisse. deligeret ipse, ac distribueret. tantùm Centurionibus & peculiari munere in exercitu fungentibus arbitrium loci deligendi reseruaret: vti in litteris ad Centuriones* (quas Tassius eodem tempore singulis tradidit) *significabatur.* Perculsus inopinata denunciatione Leua, perculsa pariter legio, omnesque ceu fulmine attoniti hæsere aliquantisper, variè animum exprimente vultu, nunc demisso, nunc minaci, modò in obsequium verso, rursum parendi ambiguo, aut etiam contumaciæ propiore. donec exemplo suo, obedientiæ modestiæque legionem Tribunus admouit. Nam postquàm Tassio respondit, Promptum se & Ducis Parmensis imperio statim obsequi, & eidem obsequio legionem addicere; euocato ad se centuriæ suæ signifero, is erat Petrus Sarmentus, quem postea Tribunum habuit regnum Neapolitanum: *Age*, inquit, *& vexillum demitte, complicaque, non amplius bellicos in vsus veteri legioni præferendum.* Paruit is, detracto velo ex hasta, hastâque fractâ. Sequuti exemplum reliqui signiferi, non tamen omnes æquè prompti. Aliqui non tenuere præ dedecore lacrymas, quique toties vulnera siccis oculis velut aliena tolerauerant, nunc penetranti altius

Tassius Alexandri litteras tradit Leuæ Trib.

Earum summa.

Offitiali

Rem ita gestam Tassius Alexand. scribit 30 Octobr. 1589.

Leuianos parendi ambiguos in obsequio firmat Leua voce, & exemplo.

Varius legionis sensus.

telo inter suspiria & gemitus succumbebant. Alios longius abripuit dolor. iussi vexillum deponere, discerpsère manibus velum, hastile in frusta concidère, quasi iam religione soluti in ijs signis Principem venerandi: atque adeò non passuri ex tam gloriosis victoriarum instrumentis vel minimam ignominiæ particulam superesse. Fuere spectaculo aliquæ simul centuriæ, quarum & Signiferi demissis tractisque solo signorum velis: & Centuriones hastulis præfecturæ insignibus humi afflictis, aut fractis: & Instructores bipennium hastarum spiculis terræ inuersis: & tympanistæ, fistulatoresque lugubri legionem sono velut extinctam depositamque, emortuali pompa complorabant. Sed iam instante partitione, acrior cura successit circumspectantibus, quem quisque sibi locum deligeret, aut sors imponeret. Aderant in hac legione, cuius centuriæ, vt aiebam, octo in præsidijs alibi degebant, milites omnino mille ac septingenti. ex hoc numero ij, quibus arbitrium sedis eligendæ datum fuerat, Gandauensem arcem præoptarunt. Maiores minoresque sclopetarios, qui ex Alexandri præscripto non nisi per Flandriam distribuendi erant, à Tassio atque à Leua permissum est eorum Centurionibus, vt ipsi distribuerent. Pars itaque Neoportum, multi Dunquercam, alij Slusam, nonnulli ad propugnaculum cataractæ Gandauensis, plures Teneramundam missi sunt. hastati ferè omnes, ac præcipui quique, in castra, Bobadillianis Manriquianisque miscendi transiere. Miserationem inter hæc mouit militum affecta ætate manipulus; qui varijs è centurijs circa Tassium conglobati, lamentabili voce alleuamentum aliquod militiæ precabantur. Nudauerant aliqui pectora cicatricibus aperta: ostendebant alij capitum canitiem, & terga senio recurua: nonnulli etiam ora pandebant vacua dentibus inspectanda: omnes attritæ defectæque viribus ætati aliquem Antuerpiana in arce locum orabant, in quo semesa membra, artusque castrorum laboribus inutiles, remotâ à prælijs statione reponerent. Non erat Antuerpia inter eas sedes, ad quas eligendi arbitrium se extenderet, Tassius tamen tam æqua veteranorum postulata, certus de Alexandri erga milites clementia, non reiecit. Sic alijs aliò sparsim abeuntibus, tanquam partibus sensim commorientibus, vetus legio finiuit. Rexerat illam diu Christophorus Mondragonius, Caroli V. miles: cui ad arcis Antuerpianæ præfecturam admoto Sancius Martinus Leua successit, relictâ equitum lanceariorum turmâ. Sub vtroque Tribuno summa quæque milites patrauerant, ac rarò sine illis victor Alexander; quod ipse singulari in eos beneuolentia, & fre-

Marginal notes: 1589 — Ginetti — Alabardi — Piffari — Distribuitur legio, — alijs aliò missis, — Sas de Gant. — Miserabilis aliquorum aspectus, — & preces; — Elogium legionis.

1589 frequenti commendatione cùm in litteris ad Regem, tùm in quotidianis colloquijs testabatur. vnde legioni superbia, factorumque iactantia: mox licentia, & disciplinæ laxamentum: & post hæc, dedignatio parendi, & contumacia. At Leuam nullâ suorum culpâ implicitum retinere apud se ad belli consilia: & præcipuos quosque incorruptæ fidei Centuriones in nouam, quam designabat animo legionem, transcribere statuit Alexander, misso in Hispaniam Præside Richardotto, qui magnis de rebus agere cum Rege iussus, exposuit etiam veteris legionis successum, eius supprimendæ necessitatem, & nouæ instituendæ consilium. quæ quum Rex & facta probasset, & eius arbitrio facienda permisisset; vti scriptis ad eum litteris declarauit; Alexander, qui è Tungris confirmata valetudine iam redierat, vniuersam Hispanorum militiam recensuit. Ea tunc erat sex ferè millium armatorum, sub signis octo & sexaginta: quæ legionibus duabus, ac præterea centurijs quatuordecim nulli legioni addictis continebantur. Ex hisce liberis centurijs, atque ex hispanæ classis militibus, qui ex Anglia Scotiaque, partim pretio redempti, partim tempestatibus ad Galliæ littora delati, inde in Belgium recens appulerant, legionem tertiam composuit, duobus hominum millibus constantem, quem ad numerum reliquas duas æquè reduxit. superfuitque tantum adhuc militum, quantum supplendis locorum præsidijs opus fuit. Tribunum autem nouæ legioni, in magna expectatione multorum, præfecit Alphonsum Idiaquesium, iuuenem quidem illum, quique ad id muneris paucos militiæ annos, sed longum, inter regios ministros, patris obsequium, probatamque Regi in intima regnorum cura fidelem operam afferebat: nec tamen ipse præter patris merita, carebat proprijs, in turmæ præfectura cum laude spectatus, & maiora promittens. Addidit ei Alexander plerosque è Leuianis Centurionibus diuturnâ militiâ probatis, & nullius noxæ in suorum seditione compertis. Et quoniam reliquæ duæ legiones sine Tribunis iam diu regebantur, pro Didaco Auila Calderono, qui Ioannis Manriqui Tribuni partes sustinebat, ad Cortraci præfecturam translato, Tribunum nominauit Antonium Zunicam S. Iacobi equitem, qui pedestres copias ab Hispania ante duos annos in Belgium adduxerat, militem egregiè fortem, & capiendis animo consilijs, & manu expediendis æquè promptum. Legioni verò Bobadilliæ non alium Tribunum imposuit, quàm qui eam pro Francisco Bobadilla in Hispania commorante, accuratè prudenterque gubernauerat, Emanuel Vega Capiuacca.

30 Mart. 1590.

Hispanorum militiam recenset Alexander.

Legionem tertiam componit,

eius Tribunum nominat,

Ioannes Idiaquesius

& Tribunos aliarum duarum.

Leuam vero apud se honorificè habet. 1589

ca. Denique ne Sancius Leua ab omni vacuus munere appareret, vir alioqui claris ortus parentibus, & qui non modò multa domus suæ merita, & fratrum res fortiter gestas, obitasque mortes; sed etiam strenuam operam suam, & fusum pro Rege sanguinem, haud vanus prædicatione memorare posset: idcircò, vti multa cum hominis laude ad Regem scribit, apud se illum honorificè habere statuit, consilio prudentiâque Maiestati eius inseruientem: donec oblata occasione, ad præliares iterum curas reuocandus videretur. Sic ille magnanimitatis suæ non oblitus, militari disciplinæ inuigilabat. Nam quem forte submittendum censebat, eum prorsus extinctum, & iniecta humo, ne assurgat, tumulatum velle, impotentis animi, & nimium sibi metuentis arbitrabatur.

10. Iun. 1590. Alexand.

At ego, dum rerum magis, ne eas distraherem, quàm temporum rationem habui, nonagesimum in annum transgressus sum. A quo vt pedem retrò feram, multa me admonent, actæ locorum ipsorumque prædatorum prædæ, orta super his legionum disceptatio, impensa ab hoste humanitatis officia, fortuiti magnorum militiæ Ducum obitus, pugnæ expugnationesque, atque alia memoratu digna, quæ sibi annus repetit octogesimus nonus. Ex legione Bobadillia apud Mansfeldium agente, vna Thenis centuria manserat ad præsidium contuberniorum. Exploratâ horum militum paucitate, cohortes aliquot, quæ Bergis ad Somam nuper egressæ, prædatum huc atque illuc discurrebant, coniunctis peditibus circiter quadringentis, & vna equitum turmâ, (tenebris, & inexpectata aggressione pro maiore numero suffecturis) noctu Thenas accedunt, ascensuque scalarum vrbem ingressi, nullo tunc in ea parte mœnium excubitore, in forum silentio contendunt, vbi statio erat militum non amplius quadraginta, nam reliqui cum Centurione Masco, alibi per vrbem, plerique morbo aut vlneribus inualidi decumbebant. Stationarij in re subita, præsenti tamen animo, loco erumpentes, postquàm sublatas sibi ab hoste vident hastas ante stationis domum dispositas, arma ab ira mutuati, strictis alij gladijs, alij è statione iaculantes, subeuntem hostem non modò stationis aditu prohibent, sed Masco cum suorum manipulo accurrente, in imum vsque forum submouent. Quin etiam, interempto in pugna Centurione, ex iactura ferocius irritati, hortante Ioanne Morali stationis decurione, rursum erumpunt, & confertos in hostes rapidè illati, cæsisque eorum multis, interque alios Hollando expeditionis ductore, stationem indomiti re-

STATIO Hispanorum Thenensis a Bergensibus inuaditur. *Maio Mense 1589.* *Tilemont* *Bergbopzom*

Pugnatur. *Christophorus Mascus* *Caporall*

pe-

1589 petunt: frémente circùm hoste, quòd sesquihoræ iam spatio ab hominibus paucis in vnam domum quadringentis militibus aditus intercluderetur. Donec iussu galli Centurionis, qui subierat Hollandi locum, iniecto vndique in stationem igne, arsere Hispanorum aliqui, alij haud ignauè morituri, decurione præeunte, in hostium se se globos inijciunt, editaque multorum strage, experimento fuere, morientium morsus animantium letales esse. Ex nonaginta Hispanis sex cum decurione supererant. in quos abstineri arma, ac viuos abduci Gallus imperauit: decurionem verò saucium iacentemque miseratus, captusque admiratione virtutis eius sociorumque, deportari illum in vicinam domum voluit, nam statio conflagrabat, ac benigno alloquio consolatus, crumenam auro plenam curationis causâ in sinum coniecit. Tum collecta iam omni, quæ per ea contubernia seruabatur Centurionum militumque supellectili Bobadillæ legionis, aliâque multâ per domos prædâ, non vltrà Thenis subsistere ausi sunt, metu partim à ciuibus, quos non iam noctis horror, & incerti hostis terror inclusos contineret: partim ab auxilijs facilè superuenturis, itaque relicta confestim vrbe victores actis ante se captiuis abscedebant.

Stationis domus à Bergensibus incenditur.

Stationarij non multi cæduntur.

Victores cum captiuis & præda abeunt.

QVVM forte eo ipso tempore è Gertrudisbergensi expeditione redibat Bartholomæus Toralua, ducebatque centuriam suam Manriquiæ legionis Arescotum: ac viso agnitoque hoste, animatis ad pugnam suis, postremum agmen infestus aggreditur. Nec pugna diù prædatores tenuit. Primi, spoliorum magis quàm sociorum decorisque curâ, fugam protinus capessunt: alij abiectis sarcinis, primos sequuntur: reliqui prædâ onusti, dum se remque, diuisa mente, defendentes, nunc arma in hostem, nunc oculos ad fugam vertunt, eoque non toti pugnant, facilè in Hispanorum potestatem ipsi ac præda deueniunt. Quamquam intentis ad rapienda spolia, liberandosque commilites Hispanis, pauci hostium cæsi, plerique elapsi sunt. Non post multo quàm Arescotum cum præda ingressi erant Hispani, Emmanuel Vega legionis Bobadilliæ ductor, eiusque centuriones, qui Thenas ad hibernandum attributas iam redierant, audito ex liberatis socijs, prospero Toraluæ successu gratulatum ei victoriam mittentes orauere, vt res sibi ablatas, quando amicas in manus venerant, ad se remittere ne grauarentur. At Toralua, rapta ex hoste ea spolia respondebat: nec posse à se fraudari eo quæstu milites suos, quos ipse ob eam quoque causam in pugnæ discrimen adduxerat. præterea spatium elapsum iam esse viginti quatuor horarum, intra quas re-

Sed ab alijs hispanis forte obuijs

præda spoliantur.

Lis super ea præda,

inter priores dominos,

& nouos possessores,

 pete-

Petere ablata, iure belli, domino liceat. itaque contenti socijs, 1589
quos remiserat, manere ea bona æquis possessoribus paterentur, His tamen Vega nequaquam acquiescens, compositis litteris ad Alexandrum Tungris agentem, rogat suo ac suorum Centurionum nomine, velit iubeatque, bona legionis, vestem pecuniam, vasa, quæque alia apud Toraluam detinerentur, notis iam dominis quamprimùm reddi: neque permittat, se suosque non minus hostilia à Toraluæ militibus, quàm ab hostibus pati. Alexander, nam Toraluæ quoque litteris fatigabatur, controuersiam Quæsitori vniuersi exercitus disceptandam, ac dirimendam permisit. Ille autem, quòd videret magnis ab vtraque legione stud[i]js contendi, causam, quam vni addicere sine alterius offensione non posset, procrastinando sustentabat, sperans à subita aliqua expeditione, vti mox euènit, aliò studia curasque militum auertenda. interea dum bona apud Toraluam manere passus est, ei profectò causam, furda quadam definitione adiudicauit: magnis inde Vegæ, eiusque Centurionum quærimonijs, Toraluæ tenacitatem inurbanitatemque assiduè perstringentium. quas ille voces facilè transmittebat condonabatque, memor ALEATORI post iacturam permitti, vt chartulas lusorias discerpat. Sed quam inter Hispanos, ac socios humanitatem Vega non reperit, eam hoc ipso tempore in hoste hollando expertus est. E spolijs, quæ Thenis ablata sunt, viginti quatuor vexilla intra arcam obuoluta prædones asportauerant Bergas ad Somam. Ea res angebat summoperè Vegam, ne vnquam hostes quasi in prælio rapta Bobadilliæ legioni signa monstrare gloriarique possent. Itaque ausus ad Bergarum Gubernatorem litteras dare, petita prius ab Alexandro facultate, (ne quid cum hoste commercij haberet, inconsulto Duce) orat, vt vexilla, quæ delata Bergas inaudierat, pro sua humanitate remittere Thenas vellet, certus non esse ista Bobadilliana signa: huius enim legionis signa cum Parmensi Duce in Gertrudisbergensi expeditione tunc fuisse: sed quæ nunc repeterentur, Parmensem in Britannico bello primùm erigenda explicandaque destinasse. Quæ destinatio quoniam effectu caruerit, reseruata eius imperio fuisse in aliam, quæ se offerret, expeditionem. ceterùm huiusmodi vexilla quum exposita non fuerint, nihil habere militaris, nihilque pretij, præter sericum velum. id autem ipsum recipere, se ac Centuriones suos magni beneficij loco habituros. Gubernator, præter omnium spem, quasi ostensurus, Hollandum non alijs vtique signis gloriari, quàm quæ hostibus in acie vi-

Auditor generalis

Toralua

Possessores præualent.

& domini insignem experiuntur in hoste liberalitatem.

ctis

1589 ctis reportare sit solitus; arcam ipsam cum vexillis Emmanueli protinus remisit. quin etiam ex iisdem spolijs cratêrem, guttumque, & concham ex argento (& hæc fortè Emmanuelis vasa fuerant) raro inter hostes exemplo liberalitatis adiecit. Quod tamen additamentum & si magni quidem Emmanuel æstimauit, præsertim vt Toraluæ tenacitati beneficentiam hostis obijceret: at reducem cum vexillis famam, cuius iacturam fecisse verebatur, omni auro argentoque cariorem habuit. Inualescat vtinam hoc certaminis genus inter hostes: vt collatis in hunc modum signis, spolijsque receptis, effusa potius liberalitate, quàm sanguine, pro victoria concertetur.

Ernestus Bauarus Elector Imp. SVB HOC tempus Parmensis à Septemuiro Coloniensi, qui Tungros venêrat, & à Verdugo Frisiæ Gubernatore auxilium rogatus; quòd hic à Gulielmo Nassauio, captis aliquot arcibus; ille ab Adolpho Niuenariæ & Meursæ Comite, atque à Martino *Rinberc.* Schenchio, è Berca omnia circùm loca infestantibus premebantur; ad hunc quidem, Marcum de Rie Varambonij Mar- *Colonello* chionem: ad illum autem, Pattonum Scotum Chiliarchum protinus immisit. Varambonius suscepta peralacriter expeditione in Bercam, Geldriæ, prouinciæ suæ finitimam & infestam, instructus tribus ferè millibus peditum è varijs nationibus, & quadrigentis equitibus ductore Appio de Comitibus Beccam per it turrim in Rheni ripa, vnde Schenchius transmittere amnem, ac Bercam comportare commeatum solitus erat. eâque captâ, exercitum admouit ad Bliembecanum castrum, quod inter Mosam & Rhenum, situ opereque ac milite validum, vnum in ea prouincia Schenchius obtinebat. Quo intentiorem curam ad eius obsidium attulit Varambonius, iusso cum parte equitatus Appio itinerum aditus obsidere: aggeribus summa celeritate circumductis, tormentisque trifariam dispositis, atque indesinenter explosis. Sed postquàm parùm damni mœnibus inferebatur; quòd pilæ terreno haurirentur, suffossionibus tentare arcem visum est. Ac dum pontem è dolijs fabrefactum Plati machinatoris ingenio, fossæ imponere milites conniteuntur, subita defensorum eruptione, ipso loci Gubernatore præeunte, magnis vtrinque animis pugna committitur, non modica hinc atque hinc cæde. Et quamquam Bliembecani denique reiecti sunt, letaliter saucio Gubernatore, atque intra paucos dies extincto, mors tamen Plati, qui tribus glandibus è maiore tubo appetitus occubuit, non leui exercitum damno, nec impari dolore Alexandrum affecit: qui id- *10. Iun.* circo ad Regem scribens, diuturnam eius vtilemque operam, atque

BLIENBECHAE obsidio.

Becca prius capitur;

deinde Blienbeca oppugnatur.

eius Gubernator cadit.

& ex Regijs Platus;

atque obita sæpenumero pericula accuratè commemorat, vulnera ipsa enumerans, quorum nouissimum illud, septimum, esset, dum Regi manu atque ingenio militat. oratque propterea, vt annuum reditum, quo is nuper à Maiestate eius donatus, nondum acceperat, in filium transferre dignaretur. id & futurum alijs inuitamento, & se velut beneficium sibi vnicè collatum ab regia manu habiturum. Sic Alexander prompta erga milites suos caritate, eorumdem in se studia amoremque prouocabat. vt mirum non esset, dum ipse militibus, ceu membris suis prospiciendo, verè caput se præstabat: si illi, vti membra se gererent, quæ pro sui defensione capitis libenter opponerent. At Bliembechæ, post Gubernatoris obitum, militum præfecti qui supererant, ortâ discordiâ, metuque ob elatum à Varambonio terreum tumulum, ex quo continuis, nec fallentibus tormentorum emissionibus, tecta habitatoresque petebantur; progressi ad colloquium, pactique, vt armati, nec sine supellectili, relictis tantummodo vexillis abirent; arcem Varambonio dedidere. Ferunt in hac obsidione inter præsidiarios interfectos, dum spoliarentur, feminam multis confossam vulneribus repertam esse: mirantibus, qui robur eius, & ferociam in subeundis periculis, quorum signa cicatricoso præferebat in vultu, sæpiùs inter pugnandum experti erant. planè vt fuisse mulierem, non nisi post mortem agnosci potuerit.

quem Regi laudat, | & filium commendat Alexander, | Deditur Bliembeca, | Femina virum mentita inter cæsos reperta, | 1589 | 24. Ian.

Capta, munitaque Bliembeca, ad obsidium Berchæ ad Rhenum, quod erat expeditionis caput, cum exercitu Varambonius contendebat; quum audito, Schenchium de arce sua sollicitum, ad eam liberandam cum aliquot cohortibus aduentare, iubet extemplo Neapolitanam legionem obuiàm illi procedere, cœptoque prælio, dum ipse succederet, distinere hostem. Quod tanta legionis celeritate peractum, vt superueniens Varambonius, fusum iam illum fugatumque compererit. Inde nihil moratus ter prosequitur, eo quidem festinantius, quo ad opem Berchæ importandam properare Merursius: & paulò pòst secuturus Schenchius nouis auctus militibus ferebantur. Nec falsò; nisi, quòd Schenchius explorato, signa aliqua Regiorum Groningam petere, mutato consilio, venientibus occurrere, atque vlcisci acceptam cladem quamprimùm decreuit. Erant Regij, Vuallones fermè septingenti, Pattono Chiliarcho, turmæque lancearioruum duæ, atque vna sclopetariorum, ductore Ioanne Contrera Gamarra: quas copias cum pecunia, & militari supellectili, Verdugo Frisiæ Præfecto mittebat Alexander. Schenchius compendio viarum vsus, Pattono in Lippiensi

SchenchiusBliembechæ auxiliaturus fugatur, | Idem redit, | & Pattoni copias aggreditur, | Bliembeca | Bliembeca amissa | Qui postea Commissarius generalis

1589 piensi campo improuisus anteuertit. iniectaque pugnandi necessitate, signa conferuntur, dubio primùm euentu, sed saucio, pòst etiam capto Contrera, captisque lanceariorum signiferis, quum prius in hostes confregissent velorum hastilia; Pattonus præcipuè trepidus, ne & ipse in Schenchij potestatem veniret, cum quo priuatas inimicitias gerebat, fugam arripuit, Lippiam amnem pernici equo transuectus. eadem equorum velocitas omnes ferè turmales texit: peditum complures cæsi, & cum pecunia supellex amissa. Non tamen Schenchio eâ frui victoriâ diu licuit.

eosque fundit,

& commeatu potitur

Nimega IAM PRIDEM is intercipiendo Neomago animum intenderat: nunc successu lætus, & accessu militum firmatus rem aggreditur. Nauigijs aliquot per Vahalim, cuius in sinistra ripa assidet Neomagum, noctu præmissis, ac certum vrbis aditum tentare iussis, ipse maiore armatarum nauium apparatu subsequitur. Et primi, quamuis à ciuibus detecti, irrupère tamen, domumque amni obiectam inuadentes, Schenchium cum sociis opperiebantur. Qui vbi aduenere, portas alij Cliuiam, alij Antoniam aggrediuntur, accurrentibus partes in omnes (iam enim illucescebat) præsidiarijs, ciuibusque. Tribus in locis obstinatissimè pugnabatur. Nam & fractis cancellis in forum peruenerat Schenchius: & Antoniam quatiebant alij: & primi adhuc domum, quam insederant, defendebant. Quatuor propemodum horas Neomagi fatum pependerat, ter amisso, ter recuperato foro. Sed, vt REPENTINAE irruptiones vim omnem in impetu habent, earumque si non figitur mucro, retunditur; remittebat paulatim ille inuadentium conatus, eductisque, & in eos directis aliquot maioribus tormentis, Schenchianos in multa suorum cæde spes victoriæ deserebat: solùm metus à Schenchio, quem hoste ferociorem formidabant, ne fugam apertè capesserent, continebat. Sed affluentibus magis magisque non militibus modò, ac ciuibus, sed feminis etiam, puerisque, è fenestris, è tectis tela omnis generis contorquentibus; impares iam Schenchiani effusè portas repetere, ipse fugientibus implicitus tanquam à refluente amne retrorsum agi, omnes cursum ad naues præcipites intendere. Hìc verò multo maxima strages fuit. Non enim solùm ab insequentium ciuium agminibus in fuga cædebantur, sed etiam dum naues cæca festinatione conscenderent onerarentque, aut simul omnes prægrauante multitudine hauriebantur: aut, ne haurirentur, contis ac remis, ab ijs, qui iam primi occupauerant, non pauci in Vahalim proturbabantur: multi non expectatis nauigijs

NEOMAGVM Schenchius tentat,

in vrbem penetrat:

pugnatur vario euentu.

Schenchiani fugantur ex vrbe

eorum ad Vahalim cædes;

in aquas se proijcientes, deprimentibus armis mergebantur. 1589
nec alios, abiectis armis, nandi peritia iuuabat, quin ictibus è
frustra eos retinente Schenchio, ripa destinatis figerentur. Schenchius irâ furens ac frendens, postquàm neque in conscendendis nauibus, suorum certamen sistere, atque ordinare valuit, nonnullis sua manu propterea interemptis, dum consulere ipse sibi ad extremum parat, in pontonem insiliens nimio multorum pondere dehiscentem,
qui demum mergitur. momento absorptus est. Homo mirè pugnax ac ferox, quique per ancipitia fortunam libentius prouocabat: planè vt sua illi
Elogium eius. vitia famulari viderentur. temeritas impunè ei sæpe numero fuit, interdum & in gloriam vertit. Arma nunquam accuratius tractabat, quàm quum effusè potus, ac vino amens: immò ebrietate ipsâ, quæ resignare ac aperire occulta quæque consueuit, illum ad arcana occultanda vti solitum ferunt. Ad ingenij tristitiam, qua nunquam risisse dicebatur, tantum iracundiæ interdum addebat, vt milites veluti mancipia pulsaret atque transfigeret; & tamen raro alius suis carior fuit, nempè quos assiduè prædarum spe alebat, & verò prælargè ditabat. Laborum patientia admirationi erat. vbi aut necessitas cogeret, aut spes alliceret, affixus equo dies noctesque traducere, in equo cibum, in equo somnum capere, prorsus habitare in equo consueuerat. Ceterùm infamia laborauit mutatæ toties fidei ab regijs partibus ad fœderatarum Ordines prouinciarum, ab Ordinibus ad regia iterum castra his tertiùm desertis in Truchsesij militiam transcriptus, ac postremò Ordinibus redditus, ac neutris vnquam partibus satis acceptus, dum nemo suum nisi in dies numerare volaticum hominem posset, cuius videlicet non pes, sed penna teneretur. Corpus eius inter cadauera, quibus constratum flumen erat, (neque enim quingentis pauciores submersos ferunt) repertum ab ijs, qui ad spoliandos hostes certatim ex vrbe proueniebant, magnâ Neomagensium lætitiâ spectatum est, ferociam & minas in vultu retinens, & adhuc timendum: mox lætitiâ in vltionem versâ, amputatum caput, sectumque partes in quatuor corpus, ex totidem turribus, atque ex vna portarum vrbis aliquandiu pependère: dum Varambonij iussu inde remota, ac duobus pòst annis à Mauritio Comite sepulcro militariter illata sunt. Schenchij morte nihil à suscepto consilio Berchæ liberandæ retardatus Adolphus Meursæ Comes: quin potius Schenchianis auctus militibus, qui se ei addiderant omnes, copias quas posset maximas per Geldriam, cui pro Ordinibus præerat, comparabat, vt Bercam re frumentaria laborantem, inducto commeatu subleuaret;

Reidan. l. 8.

Electori Imperij exauthoratus

Meursius cum commeatu Bercam ad Rhenum properat.

1589 ret: plurimum referre arbitratus, teneri à Fœderatis eiusmodi arcem, ex qua vicinæ Geldrorum vrbes, quæ ferè omnes regiarum partium erant, vexari assiduè, & aliquando recuperari possent. *Meursius* Profectus itaque Harnemium, quò conuenturos milites opperiebatur, dum arma in eam expeditionem, ac vasa bellici pulueris in milites distribuendi, vnum in locum extrahi iubet; *Harnemij copias lustrat.*

Pettardo oblatum à quodam talium operum artifice grandius Pyloclastrum experiri, se multisque coram, voluit: tormentoque portæ affixo, fortè scintilla in adstantia pulueris vasa desilijt, ac protinus excussis vibratisque parietibus, nonnullos repentina vis ignium inflammauit, aliquos relabentium tectorum ruina contriuit, *Nouum mortarij genus experturus igne corripitur*

8. Octobr. 1589. Comes ipse dirè ambustus postridie extinctus est, non modicâ iacturâ partium, quas tamen ille assidua magis quàm felici armorum tractatione aduersus Hispanos tenacissimè defendebat, eorum odio quàm damno clarior. Huius, & Schenchij continuata paucos intra dies infortunia quum Berchæ audita sunt, adègere præsidiarios ac ciues longa obsidione ac fame pressos, vt animum inducerent ad deserendam tandem aliquando defensionem vrbis, quam Superis inuitis, atque ipsis contrarijs elementis, propugnare videbantur: siquidem ex ijs Ducibus, vnde subsidium sperabatur, alter igne, aquis alter infeliciter perijsset. Iamque colloquium ab hoste petituri erant, quum festinatis ab Holachio litteris, nouis instructos copijs annonarios currus aduentare nunciatur. Ducebant hoc subsidium cum ter millibus ac quingentis peditibus, & equitibus quadringentis, Comes Oberstenius, & Verius Anglus Chiliarchi, quos pro Meursio, & Schenchio fœderati Ordines supposuerant. In Alpensem agrum peruenerant, quum Varambonius, qui non inde procul aberat, per expeditum nuncium, *& comburitur; Interim Berchéses ob famem ad deditionem inclinant, Sustinent illos noua Ordinum auxilia.*

Carol. Mansfeld. à Comite Mansfeldio apud Grauiam agente, aliquot Hispanorum cohortes in auxilium poposcit: rogatoque insuper Comite ipso, vt præsentiâ suâ victoriam firmaret, addidisse fertur, Veniret nullo de pugna dirigenda contentionis metu, paratum se, imperia ex illius ore capessere, eaque inter hastatos milites libenter exequi. Nec quidquam distulit Comes Mansfeldius: ac præmissis sex centurijs Hispanorum, ductore Toralua, etiam se venturum promisit. Erant Varambonio milites ferè hostium pares: quorum Italos mille è Spinellia legione Alexander de Montibus tunc ducebat: Burgundi sub ipso Marchione paulùm supra octingentos numerabantur: Hispanos ferè quingentos adduxerat iam Toralua: & equites auctos ad octingentos Appius regebat. Cum hisce copijs Varambonius *Quibus se opponit Varambonius, cum hisce copijs, Varambon.*

non longè à Berca ſelegerat munieratque tumulum, propter 1589 quem ducturi commeatum credebantur hoſtes. Sed hoſtibus aliâ incedentibus viâ, impeditiore illa quidem, eoque Regijs improuisâ; protinus occurrere cum turmis Appium, ac diſtinere venientes iubet. auditoque, propè iam eſſe Mansfeldium, (ſic enim præmiſſus ab eo hiſpanus Centurio Villaſecca nunciabat) Spinellianos illuc feſtinare imperat, eòdemque ipſe cum reliquis mouet. Appius iter ſilua obſitum, atque autumnalibus aquis inexplicabile tandem emenſus, Anglis, qui primo in agmine apparuere, obtulerat ſe. & quamuis alicubi dehiſcente ſolo inſtabilis fluctuaret, omnia tamen infra equitatus ſui vires arbitratus, acceſſu præſertim Neapolitanæ legionis, pugnam capeſſit, animosè magis, quàm feliciter: non ſolùm dum paluſtri humo, ac minus equitabili certatum eſt, ſed etiam poſtquàm inde egreſſus, æquiorem nactus eſt campum. Nam neque facilè ordinare incompoſitas à via turmas licuit, vrgente hoſte: & Neapolitanæ cohortes loci iniquitate primùm turbatæ, parùm præſtare mutuam equitibus opem valebant. Et tamen admirationi dicuntur hoſtibus fuiſſe, adeò per medias haſtas Germanorum, quorum orbem agmini curruum circumdederant, bis ad currus vſque, faucij fauciantesque peruenere. Nec minus ſtrenuè aduerſus agmen Oberſtenij pugnabant Hiſpani, Burgundique, Varambonio nunc Ducis, nunc militis partes intrepidè ſuprema inter diſcrimina ſuſtinente. Seſquihoram, ſpe auxilij, ſuſtentata eſt à Regijs pugna: donec audito, venire armatos ab obſeſſa ciuitate Berchenſes commeatum excepturos; Varambonius, quando ſubſidiarij à Mansfeldio milites non apparebant, paulatim receptui ad eum, quem munierat tumulum, ſignum dedit, inſequente hoſte, ac fortiſſimos quoſque, qui pugnam poſtremi ciebant, paſſim cædente. Nec multum inde ceſſerant, quum ecce turma equitum, qui venienti Mansfeldio præibant, ex vicino ſcloporum fragore cœptam iam pugnam interpretati, addenſato gradu, recedentibus adiunxere illicò ſe, vnàque omnes in pugnam redeuntes, terga vertere coegerunt hoſtem. qui, feſtinantibus inter hæc curribus, contentus alimenta obſeſſis inferre, vrbe ſe commeatumque concluſit: deſideratis non pluribus quinquaginta ex ſuis, ex Regijs facilè ſupra quadringentos, prima tamen cum laude Neapolitanæ legionis, & cohortium Hiſpanarum. ex illa Ferdinandus Spinellus Ziri Marchio, & Ioannes Antonius Carafa, & Alphonſus Palaganus Centuriones: ex his Centuriones totidem Didacus Guerra, & Coſmus Puialtes, & Bernardinus To-

App. de Comitibus

Federicus Villaſ.

Cum quibus pugnat loco non ſatis æquo

ac fortius quàm felicius.

hora vna cum dimidia

Decedunt non ſine cæde Varamboniani.

Sed nouis auxilijs aucti redeunt,

commeatus tamen in vrbem inducitur.

Cæſorum vtrinque numerus.

militum aliquorum laus

Ex Hiſp.

Berca ad Rhenum capta
A. Berca urbs. B. Carri annonam obsessæ urbi deferentes.
C. Anglorum subsidium carros comitantium, Verio ductore.
D. Appius equitum præfectus in Anglos mouens.
E. Spinelliani legionarij in eosdem feruntur.
F. Varambonius dux expeditionis cum Hispanis, Burgundisq. Oberstenij agmen aggreditur.
G. Varambonij penè capti periculum.
H. Signifer uexillo inuolutus occumbit.
A
B
C
D
E
F

...nta anno 1589.

... . Berchenses erumpunt ex urbe ad auxilium suorum

K. Varamboniani pedem referunt.

... . Iidem nouo hispanorum subsidio in pugnam redeunt. hostesq; fugant. M. Carri interea urbem intrant.

... . Carolus Mansfeldius aduentens Bercam arctius obsidet.

O. Præsidiarij, dedita urbe, militariter abeunt.

P. Septemuir Ernestus cum Mansfeldio, et uictore cum exercitu Bercam intrat.

1589 Toletanus, strenuè dimicantes obiere. præter signiferos septem, & equites complures; inter quos Ioannes Coloma, post raptum è signiferi manu hostile vexillum, ipsumque signiferum interemptum, pilâ traiectus, tantoque magis vexillum amplexus, illo inuolutus occubuit. At Spina Centurio Neapolitanus, letaliter saucius: & Corellius Hispanus eques, viginti & duobus vulneribus perfossus, postquàm deficiens sanguis, non animus, vtrumque prostrauit; ille à pugna retractus, post breuem medelam, rursus arma & pericula poposcit: hic inter cadauera spirans adhuc repertus, sublatusque, quamquam maiore mortis parte in corpus recepta, tamen ex insperato conualuit, auctamque ex priuata vltione ferociam in bellum attulit. Nec sua in hoc conflictu caruere commendatione Duces partium. Nam Varambonius, nullo formidato discrimine, manu exemploque pertinaciter adeò pugnæ institit, vt semel ab hostium, in quos se coniecerat, manipulo circumuentum iam ad deditionem cogerent, nisi properè hastati aliquot Hispani accurrentes captiuitati Ducem exemissent. Verius autem commeatum & per iter hosti inexpectatum deduxit, & loco potiore defendit, & ipsâ fugâ ad celeritatem vsus in vrbem festinanter inuexit. Scio super hac pugna variè traditum à Scriptoribus: quum alii improsperum eius exitum Comiti Mansfeldio attribuerint, qui non magnoperè laborandum sibi existimauerit in eius acceleratione subsidij, ex quo partæ victoriæ decus penes Ducem expeditionis futurum esset. nempè Marchioni iam tum offensus, quum Geldriæ præfecturam, se posthabito, in illum contulit Alexander. Alij ipsum potius Varambonium accusant, qui gloriæ auidus ne partem victoriæ cum Mansfeldio communicatam haberet, præuertere aduentum eius, dato in pugnam milite, festinauerit. Ego neutrum affirmare promptum habeo: quum in litteris, quas de hac expeditione Farnesius ad Regem accuratè scribit, neque Mansfeldium, neque Varambonium defuisse muneri suo disertè contestetur. Sed quum in ijsdem litteris non obscurè carpat nimium ardorem militum ad vires potius ostentandas, vt ipse loquitur, quàm quòd imperatum id fuisset; facilè crediderim, sui confidentiâ, & hostium contemptu, à præmissis ad pugnam militibus peccatum esse. id quod sæpius euenit maiorem expertis hostem, quia contempserint, vt minorem. Nec ideò expugnandæ Berchæ omissa spes est reputantibus, quæ inducta erant paucorum denique dierum alimenta, auxisse magis ductoribus gloriam, quàm sedasse obsessis famem. Aduenerat iam in castra Mansfeldius,

Eques Aragon.

Thomas Spina

Hieron. Corell.

maxime Ducum vtriusque partis,

Improsperam hanc pugnam Mansfeldio alij tribuunt:

Coloma lib. 2.

Reidan. lib. 8.

alij Varambonio;

Vasq. in Côment.

Eques Rinald. in Relation.

6. Nou.

Alexander nimio ardori inlitum.

Mansfeldius exercitum accipit à Varambonio, feldius, eique tradiderat Varambonius vicarium exercitus sui 1589 regimen, euocatus ipse in Geldriam ab Alexandro: qui, quòd

in Geldriam euocato. obsidionem paulò diuturniorem vereretur, tandiu abesse illum nolebat à præfectura sua hostium insidijs tunc exposita. Acce- Geldria debat metus, ne fortè, non coëuntibus animis, diuersi arma tractarent. malum, quod in bello non rarò videmus, quoties aliqui, publica re priuatis simultatibus posthabita, non iam Principi suo, sed, surdo quodam transfugio, hosti militant. vnde sæpius acceptas ex inopinato clades, & NON plura medicorum dissidio funera, quàm corruptas discordiâ Ducum victorias computamus. Sed quam præcauerat in castris discordiam Alexander, exceperant eam in vrbibus, exercebantque permulti, insito, vti assolet, studio nationum, aut assumpto semel partium patrocinio. Namque audito, missum ab Alexandro Mansfeldium pro Varambonio, hinc Belgæ, inde Burgundi, quique alterutris fauebant, Germanorum, Hispanorumque non pauci, Alexandri factum aut laudantes, ac breue iam Berchæ obsidium, celeremque victoriam: aut carpentes, ac diuturnam in castris moram, turpemque discessum affirmatè pronunciantes, mordicus inter se tanquam in acie concertabant. negotium videlicet otiosorum, vmbraticis hisce pugnis de summa rerum in circulis decernentium. Sed iam Mansfeldius,

Sed ante Mansfeldius Rhesam inuaserat, antequàm accepisset continuandæ obsidionis partes, dum Bercam peteret, copias suas Rhesam Rheno imminentem admouit, apud quam validum proxima æstate castellum Schenchius fabricauerat, ijs qui Bercam versus, eo loco Rhenum transmitterent, opportunum. Hanc circumuallare arcem Comes aggressus, quarto die murorum parte machinis labefacta, misso tym-

ac cœpit. nista deditionem defensoribus imperauit. Et illi, post mortem Schenchij, animis fracti, & fossâ multo iam rudere complanatâ, haud vltrà morati tradidere arcem, cum armis exeuntes, relictis tamen vexillis, omnique, quo arx abundè instructa erat, bellico apparatu. Arci tria Germanorum signa ex legione Egmontij imposuit, vexilla ad Alexandrum misit: lætus, quòd, non modò illum Rheni traiectum clausisset hostibus, sed etiam regijs exercitibus Transiselaniam aut Frisiam petentibus è Resa Anholstum, ex hoc Breefordium, hinc Grollam, iter commerciumque securius, tanquam per regiarum partium loca, vnius

Inde Bercam aggressus ferè horæ spatio inter se distantia, aperuisset. Hinc nullo tardatus hostium occursu Bercam progressus, acceptoque armorum

fame illam premit imperio, ac firmata nouis aggeribus & castellis obsidione, non se inde recessurum, nisi vrbe fame, aut ferro domita, Berchensibus

1589 ſibus denunciandum curauit. Nec iactatas ex vano minas breui intellectum eſt. Nam bis reiectis, qui annonam inferre tentauerant, iam ciuitas alimentorum inopiâ laborabat, ac vitiatis fœdo cibatu corporibus, morbi latè gliſcebant, & funera ſequebantur: non ſine querimonijs plurimorum, quibus ſicuti curæ non erat, quis Bercam Dominus obtineret, ita fruſtrà arceri ac vinci aiebant Hiſpanum, dum interea ſub Hollando victore, fame ipſi commoriebantur. *Mansfeld.* Notum id Comiti ex ijs, qui quotidiè ex vrbe profugiebant: quorum multos redire vi compulſos, iubebat obſeſſos admonere, ne ſe falli ſinerent inani ſpe auxiliorum. remedium miſeriarum, ſi ſe reddere Principi ſuo feſtinarent, in ipſorum manu ſitum eſſe. ſin cunctarentur, præſentibus calamitatibus populationem, & excidium vrbis acceſſura ex arbitrio victoris. Hinc adiecto ad famem hoc quoque metu, *Simon Dorth* Gubernator, ac Magiſtratus, quoniam tumultuari ciuitas videbatur, compoſitis litteris ad Comites Mauritium, atque Holachium, quo res loco eſſet exponunt, addentes, niſi intra menſem ſubueniatur, famem hoſtibus aperturam Berchæ portas. At illi iam pertæſi nimios ſumptus in eius vrbis auxilium, quæ longè poſita defendi ægrè demum poſſet; reſpondent, Nouum apud Regios armorum apparatum, qui ſub gallicæ expeditionis nomine timendum eſſet, ne in Hollandiam deſtinaretur, non permittere, vt aliò miles, & pecunia diſtrahantur. proinde res ſuas ipſi componerent: &, quando iam longa obſidione, fidei ac famæ ſatisfecerint, neceſsitati in præſens cederent, conditionibuſque, quæ fortes viros deceant, cum hoſte tranſigerent. Tunc verò ſtatim delecti, profectique ex vrbe legati ad Comitem Mansfeldium, & ad Septemuirum Colonienſem, qui in caſtris aderat, deditionem obtulere, conditionibus non pœnitendis: impetrato, ne pecuniâ plecterentur ciues, neue armis ſpoliati emitterentur milites. quorum alterum ciuitati ad inopiam redactæ Septemuir indulſit: in altero Comes imitandam ſibi duxit Imperatoris ſui *Dux Parmen.* facilitatem, dicere ſoliti, PARVM referre, quàm ſplendidè armis induti, modò arcibus exuti abirent hoſtes. Abierunt autem militari, vti optauere, pompa circiter mille (ex duobus nempè millibus, qui vrbem intrauerant) & hi quidem ægrè ſuperſtites, ac fame enerues adeò fluxique, vt mirum eſſet, tantam armorum curam fuiſſe illis, qui vix artus, ne dum arma, ſuſtinere poſſent. Eodemque tempore Septemuir Erneſtus cum Carolo Comite Mansfeldio, ac victore cum exercitu Bercam ingreſſus, recepta hac vna, quæ ſupererat,

vrbe

Marginal notes: & minis non vanis nunciſque erret. — Gubernator de Ciuitatis ſtatu admonet Ordinum duces, quibus deditionem non abnuentibus, cum Mansfeldio gratis conditionibus paciſcitur. — Et Septemuir in vrbem receptus.

vrbe, in omnem Coloniensis imperij possessionem inductus 1590
est. Quod ille, quoniam regijs armis acceptum referebat, nihil prius habuit, quàm vt honorifica legatione gratias Parmensi Duci ageret, cuius beneficio Bonnâ bis captâ, ex pugnato Nouesio, domitâ ad extremum Bercâ, reliquisque per Agrippinenses fines arcibus atque oppidis, Farnesiani militis virtute ac sanguine recuperatis; nunc demum se Coloniensem Antistitem, Imperijque Septemuirum agnosceret.

honorifica legatione gratias agit Alexandro:

Et Alexander, Ernesti litteris in Hispaniam missis, gratulatus est Regi non solùm amplissimæ gloriæ accessionem, asserto in libertatem felicibus eius armis, repositoque in pristinum statum amicissimo Principe; sed etiam eâdem operâ partam belgicis prouincijs securitatem, Geldriæque in primis ab hostium illic dominantium incursibus consultum. Itaque consideranti sibi res belgicas, haud temerè videri, finem aliquando instare diuturni grauissimique belli. Iam Mosam, quanta esset, captis circà vrbibus, Principi suo fluere: Rhenum aut partium amicis adiunctum, aut hostibus abstractum: mare receptis in Flandria portubus nauigationibus apertum: Belgium, quàm longè protenditur à primis contra Britannicum mare Flandris, ad extremos vsque Frisios, regijs armis securè percurri. solos adhuc Zelandos, Hollandosque, (ad horum enim limitem submotas rebellium vires,) indomitâ pertinaciâ bellum gerere. sed vtrisque moram ac frenum iniectum, illis à Slusa Flissingæ portui obuersa, his à Gertrudisberga Dordrecto cominus infesta. Atque adeò monstratâ in Zelandiam viâ, & Hollandiâ penetrari cæptâ, sperari posse, hisce quoque prouincijs ad obsequium denique pertractis, breui Belgium omne Deo, Regique suo restitutum iri. Sic Alexander in procinctu omnia, & tanquam ex facili finienda promittebat: quo Regem, vt ego quidem interpretor, allectum non vana spe pacandi aliquando prouincias, à proposito gallicæ expeditionis, vti Belgio minimè conducibilis, retardaret. nihil hisce tamen litteris assecutus, nisi vt Rex & belli fine per Belgium gauderet, & bellum posse in Galliam simul importari non desperaret. minus fortè secum reputans, solem ipsum, quamuis ditione imperioque complectatur vniuersa, ad alterum hemisphærium non transferre lucem, quin alterum tenebris inuadendum relinquat. Sed potentiæ Rex suæ, virtutique Alexandri omnia tribuebat.

qui missis in Hispaniam Septemuiri Litteris,

Regi gratulatur absolutum Coloniense bellum,

& partam inde magnam Belgij securitatem.

Simul quo loco res belgica sit, Regi commemorat

Zeland.

Holland.

vt eum finiendi belli spe allectũ

à gallica expeditione remoueat.

Rex

INDEX
RERVM ET SENTENTIARVM
QVAE SECVNDA DECADE
CONTINENTVR.

A

a 2 rumo-

Sententia ad A, spectantes.

ADVERSIS cum fluctibus colluctantes, quidquid offertur, ne hauriantur, arripiunt.
Non creditur aggressurus, qui non sit superior.
Plerumque fit, vt quam pauci ardua aggrediuntur, tam dein multi aggressos imitentur.
Turpe est non animaduertere, eadem te arte petendum, qua prouocaueris.
Aleatori post iacturam permittitur, vt cartulas lusorias discerpat.

B

Bloe-

Alexan-

Sententiæ ad C, spectantes.

CAlliditas *ad extremum se ipsam perditum it, & magnam veneni sui partem bibit.*

Nemo adeò intractabilis est, cui suum denique manubrium non sit, quo capi, *ac teneri possit.*

Facile captiui *transeunt animo in eas partes, vnde nequeunt expedire corpus.*

Familiare est hominibus, supra vires humanas credere, quidquid supra captum *illorum sit.*

Non semper virtum contentione res conficitur: est interdum, vbi cedendo, *atque obsecundando altius assurgatur.*

Glescit in arbitrantium cætu *contumacia.*

Obsequentes singuli, contumaces *vniuersi.*

Commercia *societatas alit.*

Tutum non est, ingenia odijs innutrita, noua conciliata *beneficio, velut delinitam lactis haustu viperam in sinum admittere.*

Consilia *omnia, & præcipuè bellica tandiu tuta, quandiu tecta.*

Tunc offertur absque necessitatis suspicione concordia, *cum à superiore offertur.*

Multum in bello refert, vt consilij *actor sit, qui author fuerit.*

Hostium consilia *nisi aurea claue, non reserantur.*

Quæ conserta *sunt, si distrahi cœpere, ac plura labi, labant omnia.*

Non raro videmus præsertim in bello Dominos vitæ fieri alienæ, qui fuerint contemptores suæ.

Aliqua contemptu *melius refelluntur.*

Non semper ingentes belli copiæ *expetendæ non magis, quam ingentia corpora magnis plerunque morbis obnoxia, cariusali solita, motuque tardiora, & accipiendo vulneri latius porrecta.*

Spes, & cupido credulos *homines facit.*

D

Sententiæ ad E, spectantes.

I*Nuisum est obsidentibus vrbem* deditionis *nomen*.
Prodere vrbem dicendus est, quisquis vrbem impari animo suscipit defendendam.

Sua

E

Mot-

Sententiæ ad E, spectantes.

P*Ercupidus* emptor *fastidiosum venditorem facit.*

Magister est hodiernus, hesternus error.

Errorem *suum amantes iuuat non agnoscere errantium Ducem.*

Vna interdum clade ammissis fortibus viris, tanquam succisis neruis, reliquus exercitus *vigore inde omni, viribusque destituitur.*

Peritia Ducum, & virtute militum congeminantur exercitus.

Facilius plerumque expugnatur, quod sua munitione nunquam creditur oppugnandum.

Res in exitu *æstimantur, & cum abeunt ex oculis, tunc videntur.*

F

Gal.

Sententiæ ad F, spectantes.

Falsis ex vero fides peti solet.

Sola Ducis fama interdum bella profligat.

Superat metum fames, quæ nec imperantes audit, nec supplicium se ipsa maius nouit.

Facile ignem concipiunt, quæ paulo ante extinctæ sunt faces.

Mora est omnium, festinatio singulorum.

Nemo fortium segnes amat.

Facilè deserimus, quos à fortuna deserendos subtimemus.

Fulmen ipsis, quibus conceptum est, nubibus haud parcit.

G

Sententiæ ad H, spectantes.

Parum refert, quàm splendidè armis induti, modo arcibus exuti abeant hostes.

Sæpenumero homines inter vulnera inuictos, erectosque, vnius verbi puncticula facilè prosternit, quasi istis pro corde sit honor, *quo læso viuere non sustineant.*

Nihil in hostibus vel semiuictis tutò despicitur.

Ia-

I

Io.

Io.

Sententiæ ad I, spectantes.

N*On magis cordi in homine, quàm* Imperatori *in exercitu, nouissimum mori datum est*.
Rarò impunitas *frustrà proponitur, & plerumque spe veniæ scelera disparantur*.
Solitaria non incendunt infortunia.
Iniuriam *aliqui putant finem accipiendi*.
Repentinæ irruptiones *vim omnem in impetu habent: earumque si non figitur mucro, retunditur*.
Insidiæ *quo magis in aperto fiunt, eo minus creduntur posse fieri, prę sertim ab hostibus timeri in luce iam desitis*.
Inuidia *ad fœlicitatem vnicè intenta, ad merita cæcutit*.
Contentius inuidiam *à se remouent, qui segnius euitarunt*.
Nihil tam firmum, cui vel ab inualido *non sit periculum ab* inualido.
Nonnunquam plus virium addit ira *quàm demit plaga*.

L

Sententiæ ad L, spectantes.

IMportunè Læditur *is, cuius fide opus habeas.*

M

Man-

Sententiæ ad M, spectantes.

M*Ortui partus nulla se* matrem *libenter agnoscit.*
Aegrius miles *sustinet se suis posthaberi, quàm ab hoste vinci.*
Miles *externus, quùm semper ciuitatibus esse grauis solet, tum recens victis, tanquam fortunam suam è proximo respectantibus grauissimus est.*
Quo die se militiæ *quis addixit, eo primùm die reum se omnium bellicorum successuum obtulit.*
Fidelis ministri *partes sunt, si quæ ex animaduersionibus, ac repulsis timentur odia, in se transferre: obtectuque sui, Principem tegere ab inuidia. illi beneficentiæ materiam, illi gratias seponere.*
Quæ modum *excedunt speciem magis, quàm vsum habent.*
In ipsa multitudine *pauci demum sunt illi, qui bella conficiant, vti ex hasta quantumuis oblonga, palmus tamen ferreæ cuspidis plagam facit.*
Fiducia multitudinis *& mutuus respectus in pugna vel timidos attinet.*
Graues morbi *vel temerarijs medicamentis curantur.*
Erroris confessio est, mutanda *fecisse.*

N

Sententiæ ad N, spectantes.

IN nobili pectore generosi spiritus torpent magis, quàm non sint; intecta vero necessitate expergefiunt.
Docent plerunque, quæ nocent.
Tutius est vincire manus, ne nocere possint, quàm promereri animos, vt iuuare velint.
Inter tenebras etiam nudi teguntur.

Oberste-

O

Otho

Sententiæ ad O, spectantes.

IN capillatam fronte occasionem *non iniiciendæ manus, nisi armata; ne fortè venenatis morsibus anguinei capillamenti, quale gestant proditores, improuidè capiaris.*
Facilè trepidant oculi *non stantibus animis.*
Offensæ *deuorantur, vbi maiori, quod instat, malo occurrendum est.*
Humana omnia opinione *constant.*
Opportunitas *rebus etiam minimis pretium addit.*

P

Antuer-

f *Pro-*

Sententiæ ad P, spectantes.

Læsa sæpius suorum patientia *nocentius furit, quàm hostium odia.*

Paupertas *indemnes, atque adeò protectiores facit.*

Peccatum *pro disciplina est.*

Pecunia *siue desit, siue suppetat, seditiosa res est.*

Iuuit interdum ignorare pericula, *quæ non superaret, si quis nosset.*

Crebra inter pericula *metus exuitur periclitandi.*

Experientia compertum, nihil esse vilius aduersus inuadentes, prædatore *milite.*

Non rectè semper contuleris in errata præliantium euenta præliorum *plerumque fortuita.*

Nulla larua totum Principem *tegit, &* Soles *etiam isti quum deficiunt, tunc maximè spectatores habent.*

Magnum temporis reique compendium plerumque fit, si cum Principe *transigant disceptantes.*

Non raro fit, vt Principes *vbi omnia in vnum congessere, beneficia sua in eo reformident.*

In magnis Principum *iniurijs non incipitur, vt desistatur.*

Spectat ad exemplum, si subditi, exuta Dei, ac Principis *sui obedientia, honorificè ab alijs Principibus excipiantur, ac propemodum inuitentur.*

Possessores *malæ fidei timor possidet.*

Non semper intenditur potentia, *dum extenditur.*

Interdum Principes *errata sua, ministrorum pœna, si è re fuerit, tegunt: his interim errantes, dum peccant ipsi, & alios pro se puniunt.*

Q

R

Sententiæ ad R, spectantes.

QVos vrges, nisi prosternas, à te repulsos adiunges ex aduerso stantibus.

Vitium est generis humani, vt tentata infeliciter ab alijs retentare non dubitent.

Regem *quasi elegerint diligunt, qui regi ab eo voluere.*

S

Simo-

Sententiæ ad S, spectantes.

Scelus sceleri viam emollit.
Pro semiuicto habetur quisque semisomnis *inuaditur.*
Non solent homines capi, nisi sæpe *aliquid ante momorderint.*
Diuina se dextera libens adiungit supplicum pietati, vbi superborum *impietas vindicanda est.*
Adæquandum est necessitati subsidium, *ne si abundet, effundatur.*
Nunquam satis cauetur inter suspectos & suspectantes.

Ta-

T

Tu-

Sententiæ ad T, spectantes.

Facilè veniunt in potestatem alienam, qui præ timore *semel exiere de suâ.*
Minorem se fatetur quisquis timet.
Plus plerumque timendum *ab vno*, *quem læseris*, *quàm sperandum à multis*, *quorum commodo inseruieris*.
Metu *anxijs omnia in portenta vertuntur*.
Nihilæque ex omnibus timetur, *atque id*, *quod primum omnium timeri cœptum est*.
Quisquis à suis transfugit, *nouis semper argumentis peracti semel sceleris opus habet*, *quo se constanter improbum persuadeat*.

V

Sententiæ ad V, spectantes.

NOmen *quomodocumque* victoris *non erubescendum*.
Alia victoria *ad tuendam victoriam opus est*.
Victoria *quo plura victis eripit, eo magis spargit extenuatque victores*.
Victorias *agrius incipias, quàm continues*.
Victis *noua clades est aspectus suorum quasi exprobrantium*.
Necesse est, vt mediocritatem humanæ virtuti *præscriptam excedat, quisquis homine maior habendus sit*.
Victi *rarò victores amant*.
Tunc veris lacrymis defletur clades publica, vbi cum domestico *funere coniuncta est*.
Proprio ex vsu quæque probabentur: nec fœdera, societatesue res alia stringit, aut laxat magis, quàm vtilitas.
Animam agit Vrbs *illa, cuius vires, ac spiritus paulatim ab extremis munimentis ad intimas tanquam cordis angustias retrahuntur*.

X

Z

VOCES
ALIQVOT MILITARES
in hoc opere vſurpatæ.

ALabarda) *Bipennis haſta.*

Approcci) *Obſidionales acceſſus. Obſidionales via, obliquo ductu ad foſſores militeſque tegendos Operum appropinquationes, ſinuato itinere ad declinanda hoſtium tela.*

Auditor generale) *Militarium cauſarum generalis Quæſitor.*

Baracche) *Caſtrenſia tuguria.*

Batteria, luogo) *Suggeſtus tormentarius, Tormentorum ſedes.*

Breccia) *Mœnium ruina. Rudere complanata foſſa.*

Cannoni da batteria) *Tormenta obſidionalia.*

Caporale) *Decurio.*

Caſe matte) *Cæca crypta. Ima crypta ad latera propugnaculorum.*

Colonnello) *Chiliarcus. Tribunus.*

Commiſſario generale della Caualleria) *Commiſſorum in equeſtri militia curator. Equitum commiſſarius.*

Compagnia di Caualli volante) *Expedita leuis armaturæ turma.*

Contramina) *Contrarius cuniculus. Tranſuerſus meatus.*

Contraſcarpa) *Foſſæ pars mœnibus aduerſa.*

Cornetta) *Equeſtre vexillum.*

Cornetta del Generale) *Labarum. Imperatorium vexillum.*

Corpo di guardia) *Militum ſtatio.*

Cortina) *Interiecti muri lorica.*

Caualiere) *Tumulus mœnibus impoſitus.*

Caualli da bagaglio) *Equi ſarcinarij.*

Gabbionate) *Lorica viminea. Corbes. Corbium ſeu ciſtarum obiectus.*

Galeazze) *Naues longiores.*

Galeoni) *Ingentes Gauli.*

Gioſtre) *Decurſiones ludicræ. Voluptuaria præliorum ſimulacra.*

Guardie) *Stationarij.*

Ingegnero) *Machinator bellicus. A bellicis machinamentis. Machinali ſcientia clarus.*

Mezzaluna) *Semilunare munimentum.*

Moſchetti) *Maiores ſclopi. Tubi furcillis librari ſoliti.*

Moſchettieri) *Maiores ſclopetarij. Sclòpetarij furcillis tubos librantes.*

Orlo della foſſa) *Foſſæ labrum, vel margo.*

Parapetto) *Lorica poſt circitorum viam*

Pettardo) *Pyloclaſtrum.*

Pettó à bòtta di Moſchetto) *Thorax ſolidus fiduſque contra ictum maioris ſclopi. Thorax ab ictu ſclopi maioris innoxius.*

Piattaforma) *Planiforme propugnaculum.*

Piſtola) *Fiſtula ferrea.*

Poluere d'archibugio) *Puluis bellicus.*

Punta del baloardo) *Roſtrum propugnaculi.*

Ridotti) *Receptacula.*

Rinforzi) *Subſidia. Subſidiaria copia.*

Ritirate) *Interni receptus. Perfugia ſecundaria.*

Riuellino) *Portæ munimentum. Moles portæ præſtructa. Propugnaculum paulùm*

lùm à mœnibus abiunctum.
Ronda) *Circitor*.
Saluocondotto) *Fides publica. Assertitia littera. Liberi commeatus tessera*.
Scarpa della muraglia) *Ima muri decliuitas, vel curuatura. Murus à summo leuiter inflexus*.
Seminella) *Ducta humi pulueris linea*.
Sergente d'vna Compagnia) *Instructor centuriæ*.
Sergente d'vn terzo) *Legionis instructor*.
Sortite cieche) *Inopinata eruptiones*.
Tenente della Caualleria) *Equitum legatus*.
Terrapieno) *Terrea munitio. Locus humo congestitia firmatus*.
Trauerse) *Transuersa sepimenta*.
Trincea) *Agger militaris. Fossa è terra aggestu in alterum labrum altior ac munitior*.
Trincea intorno à gli alloggiamenti) *Castrense vallum, vel septum*.
Trincea intorno al luogo assediato) *Sepes militaris*. Vedi Approcci.
Truppa di Caualli) *Equitum globus. Equitum manus. Parua equitum turma*.
Truppetta) *Paruula equitum manus, vel turma*.
Venturieri) *Honorarij bellatores*.
Venute) *Itinerum aditus*.
Vettouaglia) *Res cibaria*.
Visitator generale) *Inspector vniuersi exercitus*.
Viuandieri) *Mercatores annonarij. Mercatores castrenses*.

PRI-

PRIVILEGIVM PONTIFICIVM

INNOCENTIVS

PAPA DECIMVS

Ad futuram rei memoriam.

CVM, ſicut dilectus filius Famianus Strada Presbiter Societatis IESV Nobis nuper exponi fecit, ipſe Librum vnum, Decas Secunda Hiſtoriæ Belgicæ, inſcriptum typis mandari curauerit, vereatur autem, ne idem Liber ab alijs ſine ea, qua par eſt diligentia, ac cum mendis inprimatur, idcirco Nos deſuper prouidere, ipſumque Famianum ſpecialibus fauoribus & gratijs proſequi volentes, & à quibuſuis excommunicationis ſuſpenſionis & interdicti, alijſque Eccleſiaſticis ſententijs, cenſuris, & pœnis à Iure, vel ab homine quauis occaſione vel cauſa latis, ſi quibus quomodolibet innodatus exiſtit, ad effectum præſentium dumtaxat conſequendum, harum ſerie abſoluentes & abſolutum fore cenſentes ſupplicationibus illius nomine Nobis ſuper hoc humiliter porrectis inclinati; eidem Famiano, vt quinquennio proximo à primæua dicti Libri (dummodo antea à dilecto filio Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici approbatus ſit) impreſſione computando durante: Nemo tam in Vrbe, & vniuerſo Statu Eccleſiaſtico immediatè vel mediatè nobis ſubiecto, quam extra Statum huiuſmodi Librum prædictum quocumque idiomate, ſine ſpeciali prædicti Famiani, vel ab eo cauſam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel alijs impreſſum vendere, ſeu venalem habere, vel proponere poſſit, Apoſtolica auctoritate tenore præſentium concedimus, & indulgemus. Inhibentes propterea vniuerſis & ſingulis vtriuſque ſexus Chriſtifidelibus, præſertim Librorum impreſſoribus, & Bibliopolis ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna, & quoad perſonas Nobis & Apoſtolicæ Sedi ſubiectas etiam quingentorum ducatorum auri de Camera, & amiſſionis librorum, & typorum omnium, pro vna Cameræ noſtræ Apoſtolicæ, & altera partibus accuſatori & Iudici exequenti irremiſſibiliter applican. & eo ipſo abſque vlla declaratione incurren. pœnis, ne dicto quinquennio durante librum prædictum, aut aliquam eius partem, tam in Vrbe & reliquo Statu Eccleſiaſtico prædictis, quam extra dictum Statum ſine huiuſmodi licentia imprimere, aut ab alijs impreſſum vendere, ſeu venalem habere, aut proponere quoquomodo audeant ſeu præſumant. Mandantes propterea Venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, ac quibuſcumque locorum Ordinarijs, necnon dilectis filijs noſtris, &

Apoſto-

Apostolicæ Sedis de Latere Legatis, seu eorum Vicelegatis aut Præsidentibus, Gubernatoribus, Prætoribus, & alijs Iustitiæ Ministris Prouinciarum, Ciuitatem, Terrarum, & locorum Status nostri Ecclesiastici prædicti, quatenus dicto Famiano, & ab eo causam haben. huiusmodi in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, quandocumque ab eodem Famiano, seu alijs prædictis fuerint requisiti pœnas prædictas contra quoscumque inobedientes irremissibiliter exequantur. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac quibusuis Statutis, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, priuilegijs quoque indultis, & litteris Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, & approbatis, cæterisque contrarijs quibuscumque. Volumus autem, quod præsentium transumptis etiam in ipso libro impressis manu alicuius Notarij publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus vbique fides adhibeatur, quæ adhiberetur præsentibus, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Maiorem sub Annulo Piscatoris Die xxjv. Octobris MDCXLVII. Pontificatus Nostri Anno Quarto.

M. A. Maraldus.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII CAESAREI

FERDINANDI III. Imperatoris authoritate cautum est, ne quis intra Sacri Imperij Regnorumque ac Dominiorum eius hereditariorum fines, imprimat, aut vendat Secundam Decadem de Bello Belgico P. Famiani Stradæ Societatis IESV, per quinquennium, absque authoris facultate: sub pœnis, quæ in Cæsareis Litteris continentur datis iij. Septembris MDCXLVI.

Summa Priuilegij Regij

LVDOVICI XIV. Galliæ & Nauarræ Regis, authoritate idem sancitum est intra totidem annos per eius Regnum ac loca alia regiæ ditioni subiecta, vti in eiusdem Litteris latius patet datis j. Martij MDCXLVII.

IDem quoque per Neapolitanum Regnum cautum est authoritate Ducis de Arcos, Neapolitani Proregis, vt in eius Litteris datis xxx. Nouembris MDCXLVII.

HOC idem authoritate Comestabilis Castellæ, Insubriæ Gubernatoris cautum est per Mediolanensem Ducatum, vti constat ex eiusdem Litteris datis iv. Februarij MDCXLVII.

RE.

REGESTVM

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo.

a b c d e f g.

Omnes ſunt duerniones, præter ✠ quæ eſt ternio.

R O M Æ,

Ex Typographia Hæredum Franciſci Corbelletti. M D C X L V I I.

SVPERIORVM PERMISSV.